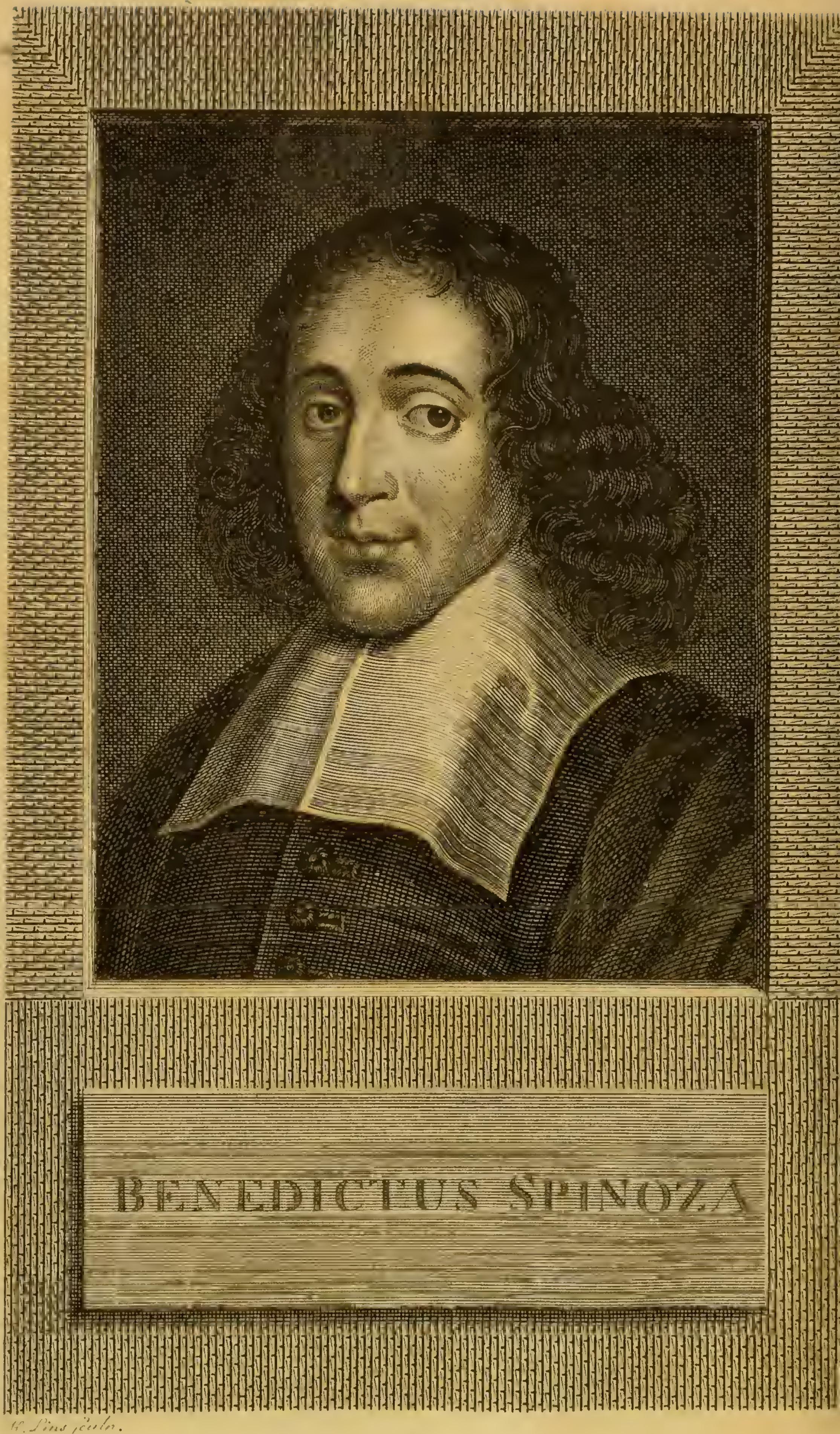

FORTE SCUTUM SALUS DUCUM.
Carlingford.

W. Pins sculp.

BENEDICTI DE SPINOZA

OPERA

QVAE SVPERSVNT OMNIA.

ITERVM EDENDA CVRAVIT, PRAEFATIONES, VITAM AVCTORIS, NEC NON NOTITIAS, QVAE AD HISTORIAM SCRIPTORVM PERTINENT

ADDIDIT

HENR. EBERH. GOTTLOB PAVLVS

PH. AC TH. D. HVIVS PROF. ORD. IENENSIS.

VOLVMEN PRIVS.

IENAE

IN BIBLIOPOLIO ACADEMICO.

1802.

PRAEFATIO ITERATAE EDITIONIS.

Spinozae Opera ſtatim ab initio *) ſaepius acriusque exagitata et refutata quam perpenſa et intellecta fuiſſe, negari haud poteſt. Inde Spinozismi nomen, mox, quantumvis Philoſophiam nomine individui definiri noluerit Philoſophus, illatum antea abiit in convicium, quam quidem mens auctoris vel hiſtorice dispaluerat; ſcripta vero, ex quibus peti haec potuiſſet, fere ubique prohibita atque oppreſſa, breve poſt tempus delitescere intra bibliothecarum cancellos, quid? quod conſulto a non paucis occultari coeperunt, qui libros non paucos, ut quam rariſſima poſſidere gloriarentur, pernicioſos, impios, atheos inſcribere amabant. Quem in modum factum eſt, ut ea, quae Philoſophiam Spinozae continent, non niſi ſemel edita caroque pretio vendita, quo plurium manibus obiter velut „extremae rarentiae liber„ terebantur, eo pauciorum iteratis maturisque meditationibus per otium examinarentur. Decantata enim illa naenia, quod Spinozismus omnis definitione falſa Subſtantiae nitatur, confecta videbatur tota

dis-

*) vide inter Epiſtolas p. 507. nr. XIX.

disquiſitio. Unde eo res devenit, ut, cum noſtris fere temporibus immortali ingenio Leſſingiano Spinozismus tribueretur, non ſecus ac ſi de quodam Africae monſtro vix quoad nomen cognito fabula nova percrebuiſſet, ne de facto quidem, quid in Philoſophia Benedicti de Spinoza proprium inſuerit et capitale, inter eruditos conſtaret. Adeo in diverſiſſima abibant virorum, qui inter peritos artis referebantur, Spinozismi explicationes.

Nec ſola illa φιλοσοφεμενα Spinozae, velut intrinſeca obſcuritate circumfuſa, ad incognitas literarum ditiones pertinebant, ſed intellectu multo faciliores etiam eiusdem viri de Antiquitate Hebraica disquiſitiones. Quae nimirum nunc quidem de libris Vet. Teſtamenti, quoad notionem prophetiae, originem et aetatem ſingulorum librorum, collectionem eorum canonicam, leges interpretandi, vocalium auctoritatem, variantium lectionum rabbinicas adnotationes et reliqua id genus recentiora exegeſeos criſeosque biblicae incrementa, poſt integrum et quod excurrit ſeculum, Eichhorniani potiſſimum operis luce per Germaniam cuivis inclaruerunt, ea non vaticinatus fuerat ſed magna ex parte jam descripserat eviceratque Tractatus ille Theologico-politicus. Cuius libri titulus omnino is non erat, qui Exegetas pleroſque ad rariorem cerioremque damnati Philoſophi ſcriptiunculam e bibliotheca aliqua, tamquam Initia liberalioris in Vetus Teſtamentum introductionis acceſſendam excitare poſſet. Neque enim ſuspicari licet,

licet, lumen illud, quod plane alio modo ac tramite, nimirum transferendo criticam et exegeticam artem in classicis auctoribus primum a Gesnero, Ernestio, Heynio et aliis exercitatam ad sacrum codicem, a principibus in philologia biblica viris adinventum est, a Spinoza mutuo quasi sumptum fuisse. Potius res ipsa indicat, adhucdum in tractatu Spinozae non pauca latere, a philologis hosce suos in usus haud conversa.

Nec levis igitur potuisset ad literarum biblicarum studia utilitas annis superioribus accedere, si quis, postquam libellum a Lud. Meyero, Amstelodamensi, amico Spinozae, operumque Philosophi editore perscriptum de *Philosophia Scripturae Interprete* de novo *) ediderat Io. Sal. Semler, tum temporis quoque Tractatum ipsius Spinozae Theologico-politicum iterata editione parabilem fecisset atque in memoriam eorum revocasset, qui rem non a nominibus auctorum pendere sentiunt. Post haec cum, nimis largam litis occasionem Mendelssohnio praebente, de ipso historico Philosophiae Spinozisticae sensu inter eruditos disceptaretur, plerisque vero lectoribus fundamentum et ponendae et solvendae causae ob raritatem et pretium operum Spinozae postumorum non posset non deesse, saepe apud me miratus sum, cur non litis, quod vocant, objectum facta

*) Philosophia scripturae Interpres, Exercitatio paradoxa. Tertium edita et Appendice Ioach. Camerarii aucta, cum notis variis et praefatione. Halae. 1776. 8.

cta ſimpliciter reimpreſſione oculis omnium ſubjiceretur. Nec enim cauſa vel philoſophica vel in genere literaria inter noſtrates ita male agitur, ut non, dummodo ad publicam disquiſitionem luculenter proponatur, intra perpaucos annos ſententia certior in umbraculis peritorum, fama ſaepe minus cognitorum, ſatis matureſcat, imo etiam ad ſagaciores alios inde propagata in communem plerorumque opinionem transeat.

Quibus praemiſſis ut, quaenam noſtrae huius editionis curandae rationes fuerint, copioſius addamus, ſupervacaneum erit. Quo modo facta ſit, brevibus exponemus. Singulorum Spinoſae Operum, ſi tractatum theol. politicum exceperis, non niſi una extitit editio. Annus 1663 primum vidit ejus Principia Philoſophiae Carteſianae more geometrico demonſtrata. Anno 1670 Tractatum Theologico-politicum edidit. Reliqua non niſi poſt obitum Philoſophi prodierunt. Noſtra editio unam illam originariam accurate ſequitur. Titulos, praefationes ſervavit, atque adeo numeros paginarum, quo facilius allegata priorum reperirentur, uncinis [ ] incluſos exhibet. Non niſi indicatos in editione prima aut ex ſenſu manifeſtos typographi errores emendavit. Interpunctionem, licet minus arrideret, literasque ſubſtantivorum nominum maiusculas ſuperiori tempore frequentatas ut plurimum admiſimus.

Animus fuerat, philoſophematibus nonnulla, plura vero tractatui theologico-politico ſubnotare.

Mox

Mox autem arrogantiae et cupiditatis ſpeciem averti vix poſſe ſentiebam, ſi eum, qui ante integrum et dimidium ſeculum in praecipuis capitibus id luculenter perſpexerat, quod poſteriorum aetatum διαδοχαι, veſtigia viri e longinquo demum ſecutae, ſenſim ſenſimque attigerunt, de minutioribus interpellaſſem, nunc temporis beneficio magis forſan quam proprio ſtudio clarius perſpectis. Philoſophantium vero, qui noſtra hac tempeſtate nondum plane deferbuerunt, rixis ſi ſuae vocis tenuitatem hoc loco immiſcere voluiſſet editor, coeleſtem illam umbram auctoris in vero inquirendo ardentiſſimi veraciſſimique ſed et placidiſſimi minus, quam par eſt, revereri ſibi videretur. „Paſſiones„ ſunt, quas Benedictus non veri, ſed erroris genitrices altricesque oſtendit ac refugit.

Ad ſingulas autem huius Voluminis partes quae praefari debemus, nonnulla ſuperſunt.

Primus, quem haec editio exhibet, Spinozae libellus isque ſolus expreſſo auctoris nomine in fronte inſignitus *Principia Philoſophiae*, non omnino Spinozae ipſius, ſed, prout frons Scriptionis candide profitetur, *Renati des Cartes* exhibet, cujus quidem notiones non paucas Demonſtrator etiam ſuas fecit, alias tamen ita proſecutus eſt, ut a Dualiſmo Carteſiano ſe ad unitatem univerſae rerum naturae agnoſcendam ultro propulſum fuiſſe oſtenderet. Sic ſcilicet binae lineae, quae ex altera parte divergunt in infinitum, retrorſum continuatae, in unum collineant punctum. Spinozam vero in Principiis illis et Medita-

dita-

ditationibus Metaphyſicis nihil niſi illuſtrationem Carteſii intendiſſe, cum jam titulus monuiſſet lectores, etiam Lud. Meyeri praefatio diſertis *) verbis ſignificavit. Omnem ſane aberrandi ſemitam velut obſtructam putaveris. Fuerunt tamen nonnulli eo usque illiberales, ut Spinozam hoc in libello „non ſecundum animi ſui cogitata locutum fuiſſe„ indiſtincte innuerent. Quem in modum quae Niceron in ſua Vita Spinozae ſcripſit: „Mais il eſt bon de ſavoir *qu'il n'y parle point ſelon ſa penſée*„ ea quidem e Baylio deſumta ſunt, voce una in deterius mutata. Hic enim Lexicographus, cuius omnem de Spinoſa narrationem pro laudabili philoſophicae indolis ſpecimine nemo, putem, habiturus eſt, ſub finem articuli ait: Quelques perſonnes prétendent, qu'il (Sp.) a ſuivi la Maxime: nemo repente peſſimus, et qu'il ne tomba dans l'Atheisme qu'inſenſiblement, et qu'il en étoit fort éloigné l'an 1663. lors qu'il publia la Demonſtration Geometrique des Principes de Des Cartes. Il y eſt auſſi orthodoxe ſur la nature de Dieu, que Mr. Des Cartes même, mais il faut ſavoir *qu'il ne parloit point ainſi ſelon ſa perſuaſion.* Quae licet per notam explicentur, negligentius tamen, quam candori Benedicti id debebatur, atque ita fere pronunciata ſunt, ut Spinoza diſſimulaſſe videri poſſet animi ſenſa; id quod ab ingenio viri honeſtiſſimi plane erat alienum. Germanicus Niceronis interpres nude et crude demum protrudit: Man muſs aber wiſſen, daſs er in dieſem Buche *gar nicht ſo redet, als er gedacht.* Sci-

*) vid, editionis huius pag. IX.

Scilicet de Atheo parum refert, ita ambigue verba facere, ut ſimulatorem et diſſimulatorem eundem fuiſſe incauti facile ſuſpicentur.

Neque vero nos haec praecipue defendendi, qui in Benedicto inſuit, candoris cauſa ſed eo potiſſimum fine indicanda putavimus, ut ne Philoſophiae ſtudioſi ex Principiis his more geometrico demonſtratis iſta opinentur quam ſolidiſſime depromi poſſe, quae Spinozae in philoſophando propria fuerunt. Sedes ſyſtematis, quod ſibi condidit, in Ethica eſt, quae quoniam Opera Poſtuma inchoat, volumine altero editionis noſtrae lecturis offertur. Neque Appendix Principiorum geometrico more demonſtratorum, continens *Cogitata Metaphyſica*, jamjam mera eſt ipſius Spinozae progenies philoſophica. Carteſium illuſtrare voluit, nec tamen hiſtorice ſed philoſophice potius, hoc eſt, ita, ut non ea tantum, quae diſerte dixerat vel indicaverat acutus ille Dualiſmi aſſertor, dilucidare proximisque argumentis confirmare ſatagat, ſed potius talem in modum explicet notiones ac rationes Carteſianas, quali, quam maxime id fieri poterat, probabiles videbantur Spinozae ingenio. Itaque haec ſane omnia Spinozam jam ſapiunt. Si tamen, quaenam in iis auctor Carteſio reliquenda, quae a magiſtro hoc retinenda cenſuerit, dignoſcere cupias, omnino ab Ethica Spinoſae initium faciendum eſt, ut, huic quibus potiſſimum ideis pro fundamento poſitis Philoſophia ſibi ipſi conſtare viſa fuerit, ſatis illuceſcat. Quo lumine

accenſo

accenſo quanam via a Carteſio progreſſus fuerit Spinoza philoſophus, etiam in Principiis Carteſianae Philoſophiae inque Cogitatis metaphyſicis cum certitudine inveſtigatur. Quod reliquum eſt, inter Epiſtolas initium nonae pag. 479. 480. ipſius Spinozae praefatio ad haec Principia dici poterit. In regulas vero Carteſianas de motu quid vere ſtatuerit, vide, ſi placet, non ex epiſt. XIV. pag. 496. ſed ex epiſt. XV. pag. 501. Unde Principiorum partem alteram pag. 140. non ultra primas notiones progredi, eo magis dolendum eſt.

Tractatus theologico-politicus cum, quam primum prodierat, publica auctoritate premeretur *) atque iteratis vicibus inter libros prohibitos referretur,

*) vid. La Veritable Religion des Hollandois . . par Jean Brun (Prof. en Theol.) 1675. ubi p. 158. „Je crois que Stoupe (auctor libri ſatyrici: La Religion des Hollandais. Utrecht 1673.) ſe trompe, quand il dit, qu'il (Spinoza) n'a point abjuré la religion des Juifs, puis qu'il ne renonce pas ſeulement à leurs ſentimens s'étant ſouſtrait de toutes leurs obſervations et de leurs ceremonies, mais auſſi qu'il mange et boit tout ce qu'on lui propoſe, fut ce même du lard et du vin, qui viendroit de la cave du Pape, ſans s'informer s'il eſt Caſcher ou Neſech . . . . *Meſſieurs les Etats ont tâché de l'etouffer* (ſc. ce méchant livre: tractatus th. polit.) *en ſa naiſſance et l'ont condamné et ont déſendu le debit par un decret public, dès auſſitôt qu'il vit le jour en leurs païs . . . Meſs. les Etats encore préſentement, que je ſuis occupé à écrire ceci . . le deſendent de nouveau avec pluſieurs autres de cette trempe.„* Bayle Diction. art. Spinoza, D. Scripſerat vero et Stoupius et Brunius vivo Spinoza, ea tempeſtate, qua Ludovicus XIV. Batavos ſubita invaſione paene oppreſſit.

tur, ſuſpicionibus iniquis *) libellum ſubtrahere ſtuduerunt alii, praefixo titulo: „Danielis Heinſii, „P. P. operum hiſtoricorum Collectio prima. Editio ſecunda, priori editione multo emendatior et „auctior. accedunt quaedam hactenus inedita. Lugd. „Batav. apud Isaacum Herculis. 1673.„ Haec, quae dicitur, „Collectio prima„ nihil praeter illum ipſum tractatum a praefatione ad finem usque continet paginis 334. in 8. nec praefatiuncula nec alia quadam acceſſione adjecta. Emendatius quidquam vel auctius non ineſt. In Anglia ipſum ſic excuſum fuiſſe, Wolfii Bibliotheca hebr. P. I. p. 240. prodit. Neſcio, qua auctoritate. Si verum eſt indicium, Oldenburgium, Spinozae amicum, in libro divulgando partes ſuas habuiſſe, facile cogitandum eſſet.

Sub eodem titulo annoque „Collectio ſecunda Dan. Heinſii„ etc. extat, continens libellum, quem ſupra nominavimus, aeque tunc exoſum: „Philoſophia Scripturae Interpres, Exercitatio paradoxa, in qua veram Philoſophiam infallibilem „ſacras literas interpretandi normam eſſe apodictice „demonſtratur et discrepantes ab hac ſententiae expenduntur et refelluntur.„ Prodiit exercitatio haec ſub Heinſiano titulo fictitio „Eleutheropoli anno 1665.„ paginis 105. in 4. cum Prologo et Epilogo absque paginarum numeris. Nec a paucis Spinozae opusculum

*) Baylius ita: Tous ceux, qui ont refuté le Tractatus theologico-politicus, *y ont decouvert les ſemences de l'Atheiſme ...*

lum habebatur. Sed *Ludovico Meyer*, Medico Amstelodamensi, Operum Spinozae plerorumque editori, verius tribuitur. Sententiae non minus quam dicendi genus cum praefationibus, quas ille Principiis Philosophiae Cartesianae atque Operibus Postumis Spinozae praefixit, admodum conspirare videntur. Eidem „Lucii Antistii Constantis de Iure Ecclesiasticorum liber singularis, quo docetur, quodcunque „divini humanique iuris Ecclesiasticis tribuitur, vel „ipsi sibi tribuunt, hoc aut falso impieque ipsis tribui aut non aliunde quam a suis, hoc est, eius rei„publicae sive civitatis Prodiis, in qua sunt consti„tuti, accepisse. Eleutheropoli. 1665. in 8.„ adscribi solet.

Ipsam Tractatus Theologico-politici editionem Dan. Heinsii nomine tectam Niceron, in Additamentis Tomo XX. p. 59—61. suarum Mémoires exhibitis, alia etiam tituli pagina praefixa in publicum sparsam fuisse prodit, hac nimirum: „Fr. Henri„quez de Villacorta M. Doct. a cubiculo Philippi „IV. Caroli II. Archiatri Opera Chirurgica omnia. „Sub auspiciis potentiss. Hispaniarum Regis. Am„stelodami. 1673.„ in 8. cf. Vogt. Catal. p. 710. Chstph. Aug. Heumann. de Anon. et Pseudonymis p. 100. Ad libellum in Hispaniam et Lusitaniam intromittendum tituli huius artem excogitatam fuisse, dubitari nequit. Ea ipsa de causa inter nos non possunt esse nisi rarissima huius fraudis exemplaria, quorum ego quidem nullum vidi. — Addit Niceron,

tracta-

tractatum th. pol. in altera ista editione Pseudoheinsiana multo correctius impressum esse, quam quidem in prima anni 1670. in 4. Nos potius reimpressam editionem propriis mendis quam plurimis scatere deprehendimus, prioribus raro correctis. — Titulorum vero fraudes illae e temporum iniuriis natae sunt. „Eodem fere modo, ait Io. Chph. Wolf in Biblioth. Hebr. P. I. p. 240. Richardi Simonis Historia Critica Vet. Test. Parisiis primo prodiit sub tit. Historia religionis Iudaeorum eorumque in Hispaniam migrationis. Cf. ipse Simonius in Biblioth. crit. T. IV. Ep. 9.„ Iniqua vis provocat semper acuitque se defensurorum calliditatem.

In Belgicum sermonem Tractatus theol. pol. vivo sed invito (vid. epist. XLVII. p. 612.) auctore, translatus fuit. Librum non vidi. Traditur titulus De rechtsinnige Theologant of Godtgeleerde Staatkunde. Bremen bey Ioh. Iörgens van der Weyl. 1694. (Vogt in Catal. ponit: Hamburg. 1694.) Auctorem versionis fuisse quendam Ioh. Henr. Glasemaker, discimus ex libello: Suite de la Vie de Philopater p. 231. Idem etiam Opera Postuma in linguam Belgicam transtulisse memoratur. vid. Erster Band der Nachrichten von einer hallischen Bibliothek. p. 75. 114. Iohannem Hendriksen translatorem vocat Wolf l. c. pag. 241. Sed is vere bibliopola editor fuit.

De gallica versione Tractatus theologico-politici Niceronis Mémoires pour servir à l'histoire des Hom-

Hommes illuſtres, Tom. XIII. p. 46-48. haec, quae alibi relata legere non memini, tradiderunt: On en a une traduction Françoiſe, faite par le *Sieur de St. Glain*, Angevin, Capitaine au ſervice des Etats de Hollande, qui a enſuite travaillé à la Gazette d' Amſterdam. Il avoit été Calviniſte, mais dès qu'il eût connu Spinoſa, il devint un de ſes diſciples et de ſes plus grands admirateurs. Sa traduction parut à *Amſterdam* en 1678. in 12. Il l'intitula d'abord *La Clef du Sanctuaire;* mais ce titre ayant fait beaucoup de bruit, ſur tout dans les Pays Catholiques, on juga à propos, pour faciliter le debit du livre, d'ôter ce premier titre, et d'y ſubſtituer celui de *Traité des Cérémonies ſuperſtitieuſes des Juifs tant anciens que modernes.* La même raiſon y fit encore ôter dans la ſuite celui-là, pour l'intituler *Reſlexions curieuſes d'un esprit déſintererеſſé, ſur les matieres les plus importantes au ſalut tant public que particulier.* Ces trois titres différens ont fait croire à quelques perſonnes, qu'il y avoit eu trois éditions différentes de cette traduction, mais il n'y en a eu qu'une, dont on a ſeulement changé la premiere feüille Il eſt beaucoup plus rare, de la trouver ſous le premier titre, que ſous les deux autres.

On voit à la fin de la traduction des *Remarques curieuſes et néceſſaires pour l'intelligence de ce Livre,* qui ſont de *Spinoſa*, et qui n'étoient pas dans le Latin.

Nomen Domini de St. Glain fictitium fuiſſe, Lucam vero, Medicum Hagenſem, confeciſſe gallicam tractatus theol. politici verſionem, cui ipſe Spinoza annotationes adjecerit, Bruckeri quidem Hiſtoria critica Philoſophiae T. IV. P. II. p. 691. indicavit, allegatis in teſtimonium Catalogo crit. Bibliothecae Reimannianae p. 1029. Bayle Lettres XXVII. p. 119. et Nouvelles literaires (p. Mr. de Sauzac) T. X. P. I. p. 60. ubi hic ipſe Lucas de vita Spinozae notitias nonnullas evulgavit. Et I. Fr. Reimannus quidem ex literis ad Mr d'A. 1714. (neſcimus, a quonam?) ſcriptis ſe noſſe indicat, Lucam, qui et librum L'Esprit de Spinoſa ſcripſerit, Gallicae interpretationis Tractatus theol. politici auctorem eſſe. Sed des Maïzeaux in notis ad Epiſtolas Baylianas (v. Oeuvres diverſes de Mr P. Bayle 1731. Tome IV. ad Epiſtolam 33.) ex ore Morellii, qui St. Glainio ipſo familiariter uſus fuerit, hunc iſtius verſionis auctorem certo ſe noſſe tradens Niceronis narrationem, in ſe accuratam, ſatis probabiliter confirmat.

Omnes tres a Nicerone memoratas editiones gallicae Verſionis Tractatus theologico politici rariſſimas e Bibliotheca Georgiae Auguſtae locupletiſſima atque uſibus eruditorum aptiſſime adaperta pro humanitate ſua mecum communicavit Cel. Jeremias David Reuſs, theſauri illius cuſtodiendi quidem ſtudioſiſſimus, a moroſitate vero et invidia Bibliothecariorum, qui opes ejuſmodi reſerari nolunt, liberrimus. Unica tituli pagina mutata a ſe invicem differunt, quem totum dare raritas ſuadet.

Titu-

Titulus, quo praefixo primum, Nicerone et re ipſa teſte, prodiit libellus, hic eſt: „La Clef du Sanctuaire par un ſçavant homme de nôtre ſiècle. Là où eſt L'Esprit de Dieu, là eſt la liberté. 2 Epitre „aux Corinthiens Chap. 3. verſ. 17. à Leyde. chez „Pierre Warnaer MDCLXXVIII.„ Sequitur ſtatim paginis 531. in 12. verſio praefationis et tractatus, ſic ut in latino leguntur; poſt haec „Table des matières principales contenues en ce Livre „ Qua finita claudit libellum vox: Fin, et pagella exhibens „Fautes ſurvenues à l'impreſſion„ quae paucae ſunt. Tunc demum inchoato novo paginarum numero, incipiunt „Remarques curieuſes et néceſſaires pour „l'intelligence de ce livre„ quae Niceron *Spinozae ipſi* tribuit. Implent 30. pagellas. Impreſſio omnis ſatis nitida.

Tituli ſuſpicionibus minus obnoxii adeoque ſine dubio ſerius praefixi ita ſonant:

„Traitté (ſic) des Ceremonies ſuperſtitieuſes des „Juifs tant Anciens que Modernes. A Amſterdam, „Chez Iacob Smith. MDCLXXVIII.„

„Reflexions curieuſes d'un Esprit des—Interreſſé „(ſic) ſur les matieres les plus importantes au ſalut „tant public que particulier. A Cologne. Chez Claude Emanuel. 1678.„

Ut ne quid reliquiarum Spinozae litterariarum in editione noſtra deſideretur, ex oblivio, cui traditae

traditae fuerant, eruimus Obſervationum additamenta illa Spinozae merito adſcripta. Sub finem Epiſtolae XIX. (vide p. 508.) is ipſe Notis quibusdam Tractatum iſtum ſe illuſtrare et concepta de eo praejudicia, ſi fieri poſſit, tollere velle profitetur. — In latinum vero heic vertendae non videbantur, cum nemo ſit politiorum hominum gallici idiomatis eo usque ignarus, ut latinas factas promtius quam gallicas intelligeret hasce notulas, memoratu dignas, intellectu autem facillimas. Praeterea raritas additamenti huius conſervare etiam jubebat idioma, quo ſcriptum extat, unde expeditius de auctore eſſet acutioribus iudicium. Hoc unum igitur velut ανεκδοτον p. 424. usque 446. non ſine voluptate cum lectoribus de novo communicandum habuit noſtra Editio.

Ex *Epiſtolis*, quas e volumine Operum poſtumorum Spinozae primo huic noſtro tomo externae aequalitatis obtinendae cauſa addidimus, ad difficillimas nonnullas Philoſophi ideas illuſtrandas colligi poſſunt loca notatu digniſſima. Unum de Motu in antecedentibus commemoravimus. Alia nonnulla indicantur in praefatione Mayeriana alteri Volumini praelucente. Ad ſcintillas vero diu neglectas id pertinet, quod epa LXVI. pag. 673. de Mente humana profitetur, breviſſimis verbis, ſed fundamentum Philoſophiae, quam Spinoza aſſecutus fuit, quamque pauci inter noſtrates, ſed ingenioſiſſimi nunc excolunt, revelantibus.

Inter

Inter viros, cum quibus literarum commercium erat Spinozae, eminet loco, non ingenio, *Henricus Oldenburg*, natu Bremensis, qui Cromwelliano tempore Circuli Saxonici Inferioris legatus Londini fuerat. Deinde societatis Regiae tum nascentis Assessor et Secretarius factus (vide Epistolae VIII. finem p. 479.) edidit philosophicas, quas inscripserunt, Transactiones annis 1664-67. Postea Oxonii degit. Decessit vero Carltoni, prope Greenwich, mense Augusto 1678. Spinozam quod suspexerit magis quam intellexerit, epistolae satis superque ostendunt. Tempus erat, ubi commercii epistolici cum philosophis conjunctione inita vel philosophiae vel gloriolae saltem particulas aucupabantur. De *Simone de Vries*, Amstelodamensi, (v. epistolam 26. *) attulit nonnulla Colerus in Vita Spinosae gallica, quam unacum aliis notitiis biographicis alteri volumini adjiciemus. — Vir Doctissimus atque ,,Expertissimus,, L. M. P. M. Q. D. pag. 526. alius non esse videtur, quam Lud. Mayer, Operum Spinozae plerorumque Editor primus. Epistolam XXIX. ante editionem Principiorum Cartesii geometrice demonstratorum scriptam fuisse, argumentum indicare videtur. Sed et alias Epistolas ,,Viro Doctissimo et Expertissimo,, scriptas (vide p. 664. 675.) ad eundem Mayerum pertinuisse, docti viri non inepte coniecerunt. v. c. Baumgarten im I Bd. d Nachr. v. einer Hall. Bibliotheck p. 105. Manifestum est, in Epistola LXX. Spinozam retrospicere ad

*) Ubi in praefixo nomine non legendum est Simoni ET Vries sed DE.

ad Epiſtolam de Infinito ſcriptam, hoc eſt, ad ipſam illam XXIX. quae Mayero inſcripta eſſe videtur. Epiſtola LXII. eſt apologetica, quam per manus amiciſſimi Mayeri divulgare potuit Spinoza, licet hunc ea ipſa non indigere calleret. An Epiſtolae tres p. *605.* ſqq. „Viro Humaniſſimo atque Prudentiſſimo *I. I.*„ ſcriptae pertinuerint ad Iarig Iellis, Amſtelodamenſem ex amicis Spinozae, definire neſcio. Is cum haereticae ſcilicet pravitatis ſuſpicionibus premeretur, Confeſſionem Fidei edere conſultum duxit. Quam cum ad Spinozam miſiſſet, hic, uti quidem P. Bayle in artic. Spinoſa, litt. Y. refert, reſpondit: „Domi-„ne ac amice Clariſſime! ſcripta Tua ad me miſſa „perlegi cum voluptate ac talia inveni, ut nihil in „illis mutare poſſim.„ Impreſſa eſt Confeſſio Iarrigiana dialecto hollandica 1684. — Iam vero, titulum gallice exhibens Bayle („Confeſſion de Foi Catholi-„que et Chretienne, contenue dans une lettre a N. N. „par Iarig Iellis.„) feſtinanter elicit, a Spinoza hanc ipſam confeſſionem *approbatam* fuiſſe. An quaeſo in alterius cuiuſdam Confeſſione Fidei alteri aliquid immutare licet? Si ſubtiliter ac pie ſcripta fuit, legebatur ſane a philoſopho nullarum partium ſtudiis faſcinato cum voluptate. In forma nihil mutari debere videbat; idque iterum ſine dubio cum voluptate. Quoad argumentum erat manebatque alterius viri Confeſſio. Sed iniurius in Spinozam eſſe male amat P. Bayle. Unum exemplum notamus. Quae tecto nomine in Penſées diverſes ſur les Cométes (1683.) num. 181. p. 565. ſcripſerat is ipſe, Dictio-

nario etiam velut teſtimonium quoddam ſub litt S. in art. Spinoſa inſeruit. In illis Penſées §. CLXXXI. ubi oſtendere vult, que les hommes ne vivent pas ſelon leurs principes, hoc etiam ſpeciminis loco adjicit: „Que „peut-on faire de plus que ce qui fut ſait par Spinoza „un peu avant que de mourir? La choſe eſt de fraiche „date, et je la tiens d'un grand homme, qui la ſait de „bonne part. C'étoit le plus grand Athée, qui ait ja- „mais été, et qui s'étoit tellement infatué de certains „principes de Philoſophie, que pour les mieux medi- „ter, il ſe mit comme en retrait, renonçant à tout ce „qu'on appelle plaiſirs et vanités du monde, et ne „s'occupant que de ces abſtruſes meditations. Se ſen- „tant près de ſa fin, il (Spinoza) fit venir ſa hôteſſe „et la pria d'empêcher qu'aucun Miniſtre ne le vint „voir en cet état. Sa raiſon étoit, *comme on l'a ſeu „de ſes amis*, qu'il vouloit mourir ſans dispute et *qu'il „craignoit de tomber dans quelque foibleſſe de ſens, qui „luy ſit dire quelque choſe, dont on tira avantage „contre ſes principes* „ An vero minime indulgendum eſſet, ut homo phthiſi dudum laborans a ſermonibus ſibi caveret των προσηλυτοποιων, nec humanis illis ſaepe nec ſanis? Annon licebat placide emori viro, qui nullius tranquillitatem unquam litigando turbaverat? Quid autem porro Baylius ille elicit? „qu'il „craignoit (Spinoza) que l'on ne debita dans le mon- „de, qu'à la veue de la mort ſa conſcience, s'étant „reveillée, l'avoit fait dementir ſa bravoure et renon- „cer à ſes ſentimens.„ O miſeram iudicis, ut putatur *), philo-

*) In Bayliano dictionario critico ſi quis vel pauca praeter unum de

philoſophici vanitatem, quae ſimplices aegroti voces non niſi ex humili gloriolae ſtudio explicare calluerit. Aeger corpore ſe non eadem animi vi, qua antehac, ad obiectiones reſponſurum, non eadem fortitudine impetus rudiores eorum, qui agonizantium aures in maiorem Dei gloriam raucis ſuſurris obtundere ſoliti ſunt, toleraturum eſſe praevidere poterat. Ergo desperabundus fuit; ergo mens perverſitatis celatae ſibi conſcia in ipſo infuit; ergo doctrinae ſuae malignitatem nunc tremebundus retractare noluit quidem, ſed coactum ſe fore praevidit! Hem vero! ne geſta quidem res eſt ita, ut iteratis vicibus et de induſtria audacter retulit Bayle. Spinozam ne voluiſſe quidem, eccleſiaſtas a ſe aegroto amoveri, Colerus, ipſe eccleſiaſtes, ſed iuſtior in philoſophum philoſopho, aperte monſtravit in Vita Spinozae. — Quod praeterea ad Iarig Iellis attinet, Bayle in Epiſtola ad Theod. I. ab Almeloveen de ſcriptis adespotis (recuſa in ſuis Oeuvres diverſes T. IV. p. 164.) haec refert: „Dictum eſt mihi nuper, praefationem illam (Operum

de Spinoza articulum legerit, peſſimo omine factum eſſe judicabit, quod ſuperiori aevo huius quidem ingenii luxuries ſçeptico-ſophiſtica ſummum fere in philoſophando culmen attigiſſe viſa fuerit. Aliquibus hiſtoricorum fraudibus diffidere, aliquarum ſuperſtitionum aut vulgarium aut doctarum debilitatem ſubodorari, fidem porro ac rationem per infinitam ironiam ſibi invicem opponere, haec in philoſophando progymnasmata quidem ſunt ac rudimenta. Magni vero animi non eſt, magnitudinem alterius nec ſentire bene nec amare ſentire. Absque animi magnitudine autem et ſublimitate ecquis eſt qui philoſophetur?

rum Postumorum) fuisse primo belgice compositam a Viro *Mennonita*, Iarich Ielles, qui, postquam mercaturam exercuisset Amstelodami, in privato otio et ex quaesitis reditibus vixit, ceteroquin literis haud ita instructus. Eam praefationem postea latine vertisse creditur Lud. Meyer, prout in Spinozae libro extat, Medicus Amstelodamensis, ante paucos annos vivis exemtus. — —

Nonnullae ex reliquis epistolis ad quosnam datae sint, nos quidem nescire fatemur, ecquis sit ille I. v. M. p. 601. ille I. O. p. 614. 628. ille „humanissimus et prudentissimus„ Anonymus p. 635. nondum assecuti. Aliae Epistolae v. c. ad Guil. de Blyenbergh, quem mercatorem Dordracenum vocat Bruker in Hist. Philos. T. IV. P. II. p. 691. qui vero, quisquis fuerit, candore animi magis quam acumine praestabat, porro ad „Amplissimum Prudentissimumque Virum **„ illum Lemurum defensorem officiosissimum p. 642—661. denique ad „Nobilissimum Iuvenem„ Alb. Burgh p. 695. qui Spinozam ad infallibilem quandam traditionem convertendi furore actus fuit, documento sunt, quanta cum benevolentia philosophiam vivis moribus exprimens ad hebetes etiam et multiplici superstitione captos descendere didicerit Benedictus.

Denique non sine albo lapillo relinquenda est epistola LIII. (pag. 638.) quae ex regnantibus Germaniae Principibus unum a vanis vulgi opinionibus

bus et calumniis tum temporis ita liberum fuiſſe oſtendit, ut Ex-Iudaeo, ad chriſtiana ſacra non publice transgreſſo, immo a Theologis Carteſianizantibus non paucis aeque ac a coaeva Philoſophorum plebe ad Atheos relegato, ipſe libro viri inſpecto *) motus, anno 1673. cum Tractatus theologico-politicus jam triennio prius prodiiſſet, in Academia Heidelbergenſi Ordinariam Philoſophiae Profeſſionem offerri juberet, ea quidem lege, ut Philoſophus „philoſophandi libertatem haberet ampliſſimam.„ Ut primum, Lector! Principem hunc *e Sereniſſimis Electoribus Palatinis* fuiſſe cognoveris (*Carolus Fridericus* erat Friderici Tertii et Quarti, Muſagetarum Palatinorum, aemulus), euge ſane, quisquis ſis, animo votisque Tuis praeſentem habebis *noſtrae huius aetatis Electorem Palatino-Bavarum*, novum utriusque ditionis ſuae Soſpitatorem, lucis, quantas poſt tenebras, Vindicem, Litterarum Artiumque omnium, nullius vero partis, ſed Bonorum quorumcunque Patronum! Olim cum ad Spinozam Lud. Fabricius (p. 639.) ſcripſerit, „Principem „eximiis ingeniis faventiorem alibi non inveniri„, noſtra quidem aetas Uni e Succeſſoribus Illius Sereniſ-

*) Chevraeana (T. II. p. 99.) hoc diſerte referunt: Etant à la Cour de l'Electeur Palatin je (Chevreau) parlai fort avantageuſement de Spinoza, quoique je ne connuſſe encore ce Juif Proteſtant que par la I. et II. Partie de la Philoſophie de Descartes (Geometr. dem.) imprimées à Amſterdam chez Jean Rieuwertz en 1663. M. l'Electeur avoit ce livre et après lui en avoir lû quelques chapitres il ſe reſolut de l'appeller dans ſon Academie à Heidelberg etc.

renissimis iisdem laudibus illustri bona verba quaevis laetissimo omine acclamare et faustissima apprecari flagrat. Eadem vero pietate alium quemcunque e Principibus Germaniae Illustrissimis Huic in tuenda litterarum luce similem venerari, felicitatis, quam post restitutam quietem publicam terris patriis exoptare possumus, corona erit atque fastigium.

Scripsi Ienae d. III Mart. 1802.

RENATI

RENATI DES CARTES
PRINCIPIORUM
PHILOSOPHIAE
PARS I. ET II.
MORE GEOMETRICO DEMONSTRATAE

PER

BENEDICTUM DE SPINOZA
AMSTELODAMENSEM.

ACCESSERUNT EIUSDEM

COGITATA METAPHYSICA,

IN QUIBUS DIFFICILIORES, QUAE TAM IN PARTE METAPHYSICES GENERALI, QUAM SPECIALI OCCURRUNT, QUAESTIONES BREVITER EXPLICANTUR.

AMSTELODAMI,
APUD IOHANNEM RIEWERTS, IN VICO VULGÒ DICTO DE DIRK VAN ASSENSTEEG, SUB SIGNO MARTYROLOGII.
1663.

Ad Librum.

Ingenio ſeu te natum meliore vocemus,
Seu de Carteſii fonte renatus eas,
Parve Liber, quidquid pandas, id ſolus habere
Dignus, ab exemplo laus tibi nulla venit.
Sive tuum ſpectem genium, ſeu dogmata, cogor
Laudibus Auctorem tollere ad aſtra tuum.
Hactenus exemplo caruit, quod praeſtitit; at tu
Exemplo haud careas, obſecro parve Liber;
Spinozae at quantum debet Carteſius uni,
Spinoza ut tantum debeat ipſe ſibi.

I. B. M. D.

CANDIDO

LECTORI

S. P. D.

LUDOVICUS MEYER.

Mathematicorum in Scientiis inveſtigandis ac tradendis Methodum, quâ nempe ex Definitionibus, Poſtulatis atque Axiomatis Concluſiones demonſtrantur, optimam eſſe tutiſſimamque veritatis indagandae atque docendae viam, omnium, qui ſupra vulgus ſapere volunt, unanimis eſt ſententia. Et quidem jure merito. Etenim, cum omnis rei ignotae certa ac firma cognitio non, niſi ex certò praecognitis, hauriri ac derivari queat, haec neceſſario ab imo praeſtruenda erunt, tanquam ſtabile fundamentum, cui poſtmodùm, ne ſponte ſubſidat, aut minimo impetu peſſum eat, totum cognitionis humanae aedificium ſuperimponatur. Iſtius autem notae eſſe, quae paſſim Matheſeos cultoribus nomine Definitionum, Poſtulatorum atque Axiomatum venire ſolent, nemini dubium eſſe poterit, qui nobilem iſtam diſciplinam a limine tantùm ſalutaverit. Definitiones enim nihil aliud ſunt, quàm terminorum atque nominum, quibus res tractandae deſignantur, apertiſſimae explicationes. Poſtulata autem,

et

et Axiomata, ſeu communes animi Notiones, adeò clarae atque perſpicuae ſunt Enunciationes, ut iis omnes, qui ipſa vocabula ſolummodo recte intellexerint, aſſenſum negare nequaquam poſſint.

Verumenimvero, quamvis haec ita ſe habeant, nullas tamen, ſi Mathematicas excipias, fere diſciplinas eâ Methodo conſcriptas reperies; ſed alia toto paene caelo ab hac diverſâ, quâ nempe per Definitiones, et Diviſiones, inter ſe continuò concatenatas, atque hinc inde quaeſtionibus atque explicationibus intermixtas, totum abſolvitur negotium. Iudicarunt enim ferme omnes; ac etiamnum judicant multi, qui ſcientiis conſtituendis conſcribendiſque animum adjecerunt, Methodum iſtam Mathematicis diſciplinis eſſe peculiarem, reliquaſque omnes illam reſpuere atque aſpernari. Unde factum, ut, quaecunque in medium adducunt, nullis apodicticis rationibus demonſtrent, ſed tantùm veriſimilitudinibus, probabilibuſque argumentis adſtruere conentur, magnam eâ ratione magnorum librorum farraginem in lucem protrudentes, in quibus nihil ſtabilis invenias atque certi, ſed omnia contentionis atque diſſidii plena, et, quod ab uno ratiunculis quibuſdam levibus utcunque confirmatum eſt, mox ab alio confutatum, ac iiſdem armis dirutum atque diſjectum: adeò ut immotae veritatis avida mens, ubi tranquillum ſtudii ſui ſtagnum, quod tuto et proſpero curſu trajicere, ac quo trajecto tandem optato cognitionis portu potiri poſſet, invenire putarât, in opinionum impetuoſo ſe fluctuantem videat mari, ac tempeſtatibus contentionum undique circumcinctam, incertitudinumque fluctibus indeſinenter, ſine ulla ex iis unquam emergendi ſpe, jactatam atque abreptam.

Non defuere tamen aliqui, qui ab his ſeorſim ſenſerunt, atque hanc miſerrimam Philoſophiae for-

ſortem miſerati, ab iſta communi et ab omnibus trita ſcientias tradendi via receſſerunt, ac novam eamque ſane arduam multiſque difficultatibus ſcatentem ingreſſi ſunt, ut reliquas, ultra Matheſin, Philoſophiae partes Methodo atque certitudine mathematica demonſtratas poſteritati relinquerent Quorum alii jam receptam, et in ſcholis doceri ſolitam, alii novam, proprio marte adinventam, iſtum in ordinem redegerunt Philoſophiam, atque orbi litterario propinarunt. Et, quamvis diu multiſque labor iſte irrito ſucceſſu ſuſceptus fuerit, exortum tamen fuit tandem ſplendidiſſimum illud ſaeculi noſtri jubar Renatus Des Cartes, qui poſtquam in Matheſi quicquid veteribus inacceſſum fuerat, quicquid inſuper à Coaetaneis ſuis deſiderari poſſet, nova Methodo è tenebris in lucem protraxerat. Philoſophiae fundamenta inconcuſſa eruit, quibus plurimas veritates ordine ac certitudine Mathematica ſuperſtrui poſſe, et ipſe revera demonſtravit, et omnibus, qui illius ſcriptis nunquam ſatis laudandis animum ſedulò applicuerunt, luce meridiana clarius apparet.

Et quamvis Nobiliſſimi atque Incomparabilis hujus Viri ſcripta Philoſophica Mathematicam demonſtrandi rationem ac ordinem contineant, non tamen iſta communi, ac in Elementis Euclideis caeteriſque Geometris uſitata, qua nempe praemiſſis Definitionibus, Poſtulatis ac Axiomatibus Propoſitiones earumque Demonſtrationes ſubjunguntur, exarata ſunt; ſed alia multum ab hac diverſa, quam ipſe, et veram optimamque ad docendum viam, et *Analyticam* vocat. Duplicem enim in fine *Reſponſ. ad ſecund. Objection.* apodictice demonſtrandi rationem agnoſcit; unam per Analyſin, *quae veram viam oſtendit, per quam res methodice, et tanquam a priori inventa eſt, etc.* alteram per Syntheſin, *quae utitur longâ*

longâ definitionum, petitionum, axiomatum, theorematum, et problematum ſerie, ut ſi quid ipſi ex conſequentibus negetur, id in antecedentibus contineri ſtatim oſtendat, ſicque a lectore quantumvis repugnante ac pertinaci aſſenſionem extorqueat. etc.

Verumtamen, licet in utraque demonſtrandi ratione certitudo, quae extra omnem dubitationis aleam poſita eſt, reperiatur, non omnibus utraque aeque utilis atque commoda exiſtit. Plurimi enim Mathematicarum ſcientiarum plane rudes, adeoque Methodi, qua illae conſcriptae ſunt, Syntheticae, et qua inventae ſunt, Analyticae prorſus ignari, res, quae his in libris pertractantur, apodictice demonſtratas, nec ſibimet ipſis aſſequi, nec aliis exhibere queunt. Unde factum, ut multi, qui aut caeco impetu abrepti, aut aliorum auctoritate ducti, Carteſio nomen dederunt, ejus ſententiam atque dogmata tantummodo memoriae impreſſerunt, ac, ubi de iis ſermo incidit, ſolum effutire, multaque de iſtis garrire, nihil autem demonſtrare ſciant, quemadmodum olim fuit et adhuc hodie Peripateticae Philoſophiae addictis ſolenne eſt. Quocirca, ut his aliquid ſubſidii adferretur, ſaepenumero optavi, aliquem tam Analytici, quàm Synthetici ordinis peritum, ac in ſcriptis Carteſii apprime verſatum, illiuſque Philoſophiae penitus gnarum, manum operi admovere, et, quae ille ordine Analytico conſcripſerat, in Syntheticum redigere, ac more Geometris familiari demonſtrare velle. Imo ipſe, quamvis meae tenuitatis abunde conſcius, ac tanto operi longe impar ſim, id ipſum tamen praeſtare ſaepe in animum meum induxi, quin etiam aggreſſus fui. Sed aliae, quibus ſaepiſſime diſtrahor, mihi illud peragendi viam obſepſerunt occupationes.

Gratiſſimum itaque mihi accidit ex Authore noſtro intelligere, ſe diſcipulo cuidam ſuo, dum eum,

eum Cartesii Philosophiam doceret, Secundam Principiorum partem integram, ac partem Tertiae, more illo Geometrico demonstratas, nec non praecipuas difficilioresque, quae in Metaphysicis ventilantur, quaestiones, ac a Cartesio nondum enodatas, dictasse: atque haec una, a se correcta, atque aucta ut lucem aspicerent, amicis id summopere expetentibus atque extorquentibus, concessisse. Unde etiam ego idem id probavi, simulque operam meam, si ea in edendo egeret, ex animo obtuli; ac suasi praeterea, imo rogavi, ut primam quoque Principiorum partem similem redigeret in ordinem, ac his praemitteret, quo ab ovo res hoc modo disposita, et melius intelligi, et magis placere posset. Quod, cum summa ratione niti videret, et amici precibus, et lectoris utilitati denegare noluit; meisque insuper curis totum tam impressionis, cum procul ab urbe ruri degat, adeoque illi adesse non possit, quam editionis negotium commisit.

Haec igitur sunt, quae tibi, candide Lector, damus hoc in libello: nempe Renati Des Cartes primam et secundam Principiorum Philosophiae partes, una cum fragmento tertiae, quibus nostri Authoris Cogitata Metaphysica, nomine Appendicis, subjunximus. At vero primam Principiorum partem cum hic et nos dicimus, et libelli Titulus promittat, id non ita intellectum volumus, ac si omnia, quae in ea a Cartesio dicta sunt, hic Geometrico ordine demonstrata exhiberentur; sed tantùm denominationem a potiori fuisse desumptam, adeoque praecipua, quae ad Metaphysicam spectant, et in Meditationibus suis tractavit Cartesius (caeteris omnibus, quae sunt Logicae considerationis, et tantum historicè narrantur ac recensentur, praetermissis) inde esse decerpta. Quae etiam quo facilius absolveret Author, huc verbotenus fere omnia illa, quae sub finem

finem *Resp. ad secund. Object.* Geometrico ordine dispofita habet Cartefius, tranftulit; omnes quidem illius Definitiones praemittendo, ac Propofitiones fuis inferendo, at Axiomata non continuò Definitionibus fubnectendo, fed poft quartam demum Propofitionem interponendo, eorumque ordinem, quo facilius demonftrari poffent, immutando, ac quaedam, quibus non egebat, omittendo. Et quamvis haec Axiomata (ut etiam habet ipfe Cartefius poftulat. 7.) inftar Theorematum demonftrari, ac etiam concinnius nomine Propofitionum venire poffe, Authorem noftrum non fugiat, nofque etiam, ut id effectum daret, petierimus; majora tamen, quibus eft implicitus, negotia ei tantum duarum, quibus hoc opus abfolvere coactus fuit, feptimanarum ocium concefferunt, adeoque in caufa fuere, quo minus et fuo et noftro defiderio fatisfacere potuerit, fed brevem duntaxat fubnectens explicationem, quae demonftrationis vicem fubire poteft, majorem ac omnibus numeris abfolutam in aliud tempus rejecerit. Si forte poft hanc diftractam impreffionem nova adornaretur, ad quam augendam conabimur etiam ab ipfo impetrare, ut totam tertiam Partem de Mundo afpectabili (cujus tantum adjunximus fragmentum, cum Author hic inftitutioni finem impofuerit, et nos eo, quantulumcunque fit, lectorem privare noluerimus abfolvat. Atque hoc ut debito modo perficiatur, hinc inde in fecundâ Parte quaedam de Fluidorum natura et proprietatibus Propofitiones interfpargendae erunt, quod ut Author tum exfequatur, pro virili adnitar.

Nec tantum in Axiomatibus proponendis, explicandifque, fed etiam in ipfis Propofitionibus, caeterifque Conclufionibus demonftrandis a Cartefio faepiffime recedit, ac Apodeixi, longe ab illius diverfa, utitur nofter Author. Quod fane

ſane nemo ita interpretetur, ac ſi clariſſimum illum virum in iis corrigere vellet: ſed eum in finem tantum factum putet, ut ſuum jam receptum ordinem melius retinere poſſet, nec Axiomatum numerum nimium augeret. Qua eadem etiam de cauſa quamplurima, quae Carteſius ſine ulla demonſtratione propoſuit, demonſtrare, et quae plane praetermiſit, addere coactus fuit.

Animadverti tamen vel imprimis velim in his omnibus, nempe tam in 1 et 2 Princip. partibus, ac fragmento tertiae, quam in Cogitatis ſuis Metaphyſicis Authorem noſtrum meras Carteſii ſententias, illarumque demonſtrationes, prout in illius ſcriptis reperiuntur, aut quales ex fundamentis ab illo jactis per legitimam conſequentiam deduci debebant, propoſuiſſe. Cum enim diſcipulum ſuum Carteſii Philoſophiam docere promiſiſſet, religio ipſi fuit, ab ejus ſententia latum unguem diſcedere, aut quid, quod ejus dogmatibus aut non reſponderet, aut contrarium eſſet, dictare. Quamobrem judicet nemo, illum hic, aut ſua, aut tantum ea, quae probat, docere. Quamvis enim quaedam vera judicet, quaedam de ſuis addita fateatur; multa tamen occurrunt, quae tanquam falſa rejicit, et a quibus longe diverſam fovet ſententiam. Cujus notae inter alia, ut ex multis unum tantum in medium afferam, ſunt, quae de voluntate habentur *Schol. Prop.* 15. *part.* 1. *Principior. et Cap.* 12. *part.* 2. *Appendic.* quamvis ſatis magno molimine atque apparatu probata videantur. Neque enim eam diſtinctam ab Intellectu, multo minus tali praeditam eſſe libertate exiſtimat. Etenim in his aſſerendis, ut ex *Diſſertat. de Method. part.* 4. *et Meditat.* 2. aliiſque locis liquet, tantùm ſupponit, non probat Carteſius, mentem humanam eſſe ſubſtantiam abſolute cogitantem. Cum contra Author noſter admittat quidem, in Rerum natura eſſe ſubſtantiam

tiam cogitantem: attamen neget, illam conſtituere eſſentiam Mentis humanae; ſed ſtatuat, eodem modo, quo Extenſio nullis limitibus determinata eſt, Cogitationem etiam nullis limitibus determinari; adeoque, quemadmodum Corpus humanum non eſt abſolute, ſed tantum certo modo ſecundùm leges naturae extenſae per motum et quietem determinata extenſio; ſic etiam Mentem ſive Animam humanam non eſſe abſolute, ſed tantum ſecundum leges naturae cogitantis per ideas certo modo determinatam cogitationem; quae neceſſario dari concluditur, ubi corpus humanum exiſtere incipit. Ex quâ definitione, non difficile demonſtratu eſſe putat, Voluntatem ab Intellectu non diſtingui, multo minus eâ, quam illi Carteſius adſcribit, pollere libertate; quin imo ipſam affirmandi et negandi facultatem prorſus fictitiam; τὸ autem affirmare et negare nihil praeter ideas eſſe; caeteras vero facultates, ut Intellectum, Cupiditatem, etc. in numerum figmentorum, aut ſaltem illarum notionum reponi debere, quas homines ex eo, quod res abſtracte concipiunt, formaverunt, quales ſunt, humanitas, lapideitas, et id genus aliae.

Praetereundum etiam hic nequaquam eſt, in eundem cenſum venire debere, hoc eſt, ex Carteſii mente tantum dici, quod aliquibus in locis reperitur, nempe *hoc aut illud captum humanum ſuperare.* Neque enim hoc ita accipiendum, ac ſi ex propriâ ſententiâ talia proferret noſter Author. Iudicat enim iſta omnia, ac etiam plura alia magis ſublimia atque ſubtilia non tantum clare ac diſtincte a nobis concipi, ſed etiam commodiſſime explicari poſſe: ſi modo humanus Intellectus alia via, quam quae a Carteſio aperta atque ſtrata eſt, in veritatis inveſtigationem rerumque cognitionem deducatur: atque adeo ſcientiarum fundamenta à Carteſio eruta, et quae

iis

iis ab ipſo ſuperaedificata ſunt, non ſufficere ad omnes ac difficillimas, quae in Metaphyſicis occurrunt, quaeſtiones enodandas atque ſolvendas: ſed alia requiri, ſi ad illud cognitionis faſtigium intellectum noſtrum cupimus evehere,

Denique (ut praefandi finem faciam) Lectores non ignorare volumus, omnes hos tractatus, nullum alium in finem, quàm veritatis indagandae, atque propagandae, hominesque ad verae ac ſincerae Philoſophiae ſtudium incitandi gratiâ, evulgari; adeoque omnes, antequam ſe lectioni accingant, ut ex ea uberem, quem cuique ex animo optamus, fructum capere queant, ſedulo monitos, ut omiſſa quaedam ſuis locis inſerant, et menda Typographica, quae irrepſerunt, accurate corrigere*) velint: talia enim quaedam interea ſunt, quae obicem ponere poſſent, quo minus Demonſtrationis vis, et Authoris mens recte perciperetur, ut quilibet ex eorum inſpectione facile deprehendet.

*) *Id quod in hac Editione factum eſt. Ed.*

IN-

INDEX

Propofitionum, Lemmatum, et Corollariorum,

quae in 1. 2. et 3. Principiorum Philofophiae partibus continentur.

PARS I.

Lem.

*) Paginae in his Indicibus allegatae funt editionis veteris, quas proinde margo noftrae accurate fervavit in ( ) inclufas. Ed.

P A R S. II.

1. *Prop.*

Cor. Corpus, quod ſemel movetur, ſemper moveri pergit, niſi a cauſis externis retardetur. 62.

15. Omne corpus motum ex ſe ipſo tendit, ut ſecundum lineam rectam, non vero curvam pergat moveri. ibid.

Cor. Omne corpus, quod ſecundum lineam curvam movetur, continuo a linea, ſecundum quam ex ſe pergeret moveri, deflectit; idque vi alicujus cauſae externae 63.

16. Omne corpus, quod circulariter movetur, ut lapis ex. gr. in fundà, continuo determinatur, ut ſecundum tangentem pergat moveri. ibid.

17. Omne corpus, quod circulariter movetur, conatur recedere a centro circuli, quem deſcribit. 66.

18. Si corpus aliquod, putà A, verſus aliud corpus quieſcens B moveatur, nec tamen B propter impetum corporis A aliquid ſuae quietis amittat; neque etiam A ſui motus aliquid amittet, ſed eandem quantitatem motus, quam antea habebat, prorſus retinebit. 67.

19. Motus, in ſe ſpectatus, differt a ſua determinatione verſus certam aliquam partem: neque opus eſt, corpus motum, ut in contrariam partem feratur ſive repellatur, aliquamdiu quieſcere. ibid.

Cor. Motus non eſt motui contrarius. 68.

20. Si corpus A corpori B occurrat, et ipſum ſecum rapiat; tantum motus, quantum B propter occurſum A ab ipſo A acquirit, de ſuo motu A amittet. 68.

21. Si corpus A duplo majus ſit, quam B, et aeque celeriter moveatur; habebit etiam A duplo majorem motum quam B, ſive vim ad aequalem celeritatem cum B retinendam. ibid.

22. Si corpus A aequale ſit corpori B, et A duplo celerius, quam B moveatur, vis ſive motus in A, erit duplus ipſius B. 69.

Cor. 1. Quo corpora tardius moventur, eo magis de quiete participant. ibid.

Cor. 2. Si corpus A duplo celerius moveatur, quam corpus B, et B duplo majus ſit, quam A, tantundem

motus

30.

30. *Reg.* 6. Si corpus A quiescens esset accuratissime aequale corpori B versus illud moto, partim ab ipso impelleretur, partim ab ipso in contrariam partem repelleretur. 78.

31. *Reg.* 7. Si B et A versus eandem partem moverentur, A quidem tardius, B autem illud insequens celerius, ita ut ipsum tandem attingeret, essetque A majus, quam B, sed excessus celeritatis in B esset major, quam excessus magnitudinis in A; tum B transferet tantum de suo motu in A, ut ambo postea aeque celeriter, et in easdem partes progrediantur. Si autem contra excessus magnitudinis in A esset major, quam excessus celeritatis in B; in contrariam partem ab ipso reflecteretur, motum omnem suum retinendo. 78 et 79.

32. Si corpus B undequaque cingatur a corpusculis motis, ipsum aequali vi versus omnes partes simul pellentibus, quamdiu nulla alia causa occurrit, in eodem loco immotum manebit. 80.

33. Corpus B, iisdem, ut supra positis, vi quantumvis parvà adventitia, versus quamcunque partem moveri potest. ibid.

34. Corpus B, iisdem positis ut supra, non potest celerius moveri, quam a vi externâ impulsum est, quamvis particulae, a quibus cingitur, longe celerius agitentur. 81.

55. Cum corpus B sic ab externo impulsu movetur, maximam partem sui motus a corporibus, a quibus continuo cingitur, accipit, non autem a vi externa. ibid.

36. Si corpus aliquod, ex. gr. manus nostra, quaquaversum aequali motu moveri posset, ita ut nullis corporibus ullo modo resistat; necessario in illo spatio, per quod sic moveretur, tot corpora versus unam partem, quam versus quamcumque aliam, aequali inter se, et aequali cum manu vi celeritatis movebuntur 82.

37. Si corpus aliquod, puta A, quacumque parva vi versus quamcumque partem moveri potest, illud necessario cingitur a corporibus, quae aequali inter se celeritate moventur. 84.

PARS III.

INDEX

Capitum et Materierum,

In 1 et 2 Parte *Appendicis* contentarum.

PARS I.

Cap. I. *De Ente Reali, Ficto, et Rationis.*

Cap. II. *Quid sit esse Essentiae, quid esse Existentiae, quid esse Ideae, quid esse Potentiae.*

Cap. III. *De eo, quod est Necessarium, Impossibile, Possibile et Contingens.*

Cap IV. *De Duratione et Tempore.*

Cap. V. *De Oppositione, Ordine, etc.*

Cap. VI. *De Uno, Vero, et Bono.*

Quid

PARS II.

Cap. I. *De Dei Aeternitate.*

Cap. II. *De Unitate Dei.*

Cap. III. *De Immenſitate Dei.*

Cap. IV. *De Immutabilitate Dei.*

Deum

Quod

Cap. X. *De Creatione.*

Cap. XI. *De Concurſu Dei.*

Cap. XII. *De Mente Humana.*

Quo

PRINCIPIA PHILOSOPHIAE MORE GEOMETRICO DEMONSTRATA.

PARS I.

PROLEGOMENON.

Antequam ad ipſas Propoſitiones, earumque [1] Demonſtrationes accedamus, viſum fuit in antecesſum ſuccincte ob oculos ponere, cur Carteſius de omnibus dubitaverit, quâ viâ ſolida ſcientiarum fundamenta eruerit, ac tandem quibus mediis ſe ab omnibus dubiis liberaverit: quae omnia quidem in ordinem Mathematicum redegiſſemus, niſi prolixitatem, quae ad id praeſtandum requireretur, impedire judicaviſſemus, quo minus haec omnia, quae uno obtutu, tanquam in picturâ, videri debent, debite intelligerentur.

Carteſius itaque, ut quam cautiſſime procederet in rerum inveſtigatione, conatus fuit

1°. Omnia prejudicia deponere,

2°. Fundamenta invenire, quibus omnia ſuperſtruenda eſſent,

3°. Cauſam erroris detegere,

4°. Omnia clare et diſtincte intelligere.

Ut vero primum, ſecundum, ac tertinm aſſequi poſſet, omnia in dubium revocare aggreditur, non quidem ut Scepticus, qui ſibi nullum alium praefigit finem, quam dubitare, ſed ut animum ab omnibus praejudiciis liberaret, quo tandem firma, atque inconcuſſa ſcientiarum fundamenta, quae hoc modo ipſum, ſi quae eſſent, effugere non poſſent, inveniret. Vera enim ſcientiarum principia adeo clara, [2] ac certa eſſe debent, ut nullâ indigeant probatione, extra omnem dubitationis aleam ſint poſita, et ſine ipſis nihil demonſtrari poſſit. Atque haec, poſt longam dubitationem reperit. Poſtquam autem haec principia inveniſſet, non ipſi difficile fuit, verum à falſo dignoſcere, ac cauſam erroris detegere; atque adeo ſibi cavere, ne aliquid falſum et dubium pro vero ac certo aſſumeret.

Ut autem quartum et ultimum ſibi compararet, hoc eſt, omnia clare, et diſtincte intelligeret, praecipua ejus regula fuit, omnes ſimplices ideas, ex quibus reliquae omnes componuntur, enumerare, ac quamlibet ſigillatim examinare. Ubi enim ſimplices ideas clare, et diſtincte percipere poſſet, ſine dubio etiam omnes reliquas, ex ſimplicibus illis conflatas, eâdem claritate et diſtinctione intelligeret. His ita praelibatis, breviter explicabimus, quomodo omnia in dubium revocaverit, vera Scientiarum principia invenerit, ac ſe ex dubitationum difficultatibus extricaverit.

(*Dubitatio de omnibus.*) Primo itaque ſibi ob oculos ponit omnia illa, quae a ſenſibus acceperat, nempe coelum, terram, et ſimilia, atque etiam ſuum corpus: quae omnia eouſque in rerum naturâ eſſe putaverat. Ac de horum certitudine dubitat, quia ſenſus ipſum interdum feſelliſſe depréhenderat, et in ſomnis ſibi ſaepe perſuaſerat, multa extra ſe vere exiſtere, in quibus poſtea, ſe deluſum eſſe, compererat; ac denique quia alios etiam vigilantes aſſerere audi-

audierat, se in membris, quibus dudum caruerant, dolorem sentire. Quare non sine ratione etiam de sui corporis existentiâ dubitare potuit. Atque ex his omnibus vere concludere potuit, sensus non esse firmissimum fundamentum, cui omnis scientia superstruenda sit; (possunt enim in dubium revocari!) sed certitudinem ab aliis principiis nobis certioribus dependere. Ut autem porro talia investiget, secundò sibi ob oculos ponit omnia universalia, qualia sunt natura corporea in communi, ejusque extensio, item figura, quantitas etc. ut etiam omnes mathematicae veritates. Et quamvis haec ipsi certiora [3] viderentur, quam omnia, quae a sensibus hauserat, rationem tamen de iis dubitandi invenit; quoniam alii etiam circa ea errârant, et praecipue, quoniam infixa quaedam erat ejus menti vetus opinio, Deum esse, qui potest omnia, et a quo talis, qualis existit, creatus est, quique adeo forsan fecerat, ut etiam circa illa, quae ipsi clarissima videbantur, deciperetur. Atque hic est modus, quo omnia in dubium revocavit.

(*Inventio fundamenti omnis scientiae.*) Ut autem vera scientiarum principia inveniret, inquisivit postea, num omnia, quae sub ejus cogitationem cadere possent, in dubium revocârit, ut sic exploraret, an non forte quid reliquum esset, de quo nondum dubitaverat. Quod si verò quid sic dubitando, inveniret, quod nulla ex praecedentibus, nec etiam ullâ aliâ ratione, in dubium revocari posset: id sibi, tanquam fundamentum, cui omnem suam cognitionem superstruat, statuendum esse, merito judicavit. Et quamquam jam, ut videbatur, de omnibus dubitârat; nam aeque de iis, quae per sensus hauserat, quam de iis, quae solo intellectu perceperat, dubitaverat: aliquid tamen, quod explorandum esset, reliquum fuit, ille nimirum ipse, qui sic dubitabat, non quatenus capite, manibus, reliquisque corporis membris constabat, quoniam

de his dubitaverat; Sed tantum quatenus dubitabat, cogitabat, etc. Atque, hoc accurate examinans, comperit, ſe nullis praedictis rationibus de eo dubitare poſſe. Nam, quamvis ſomnians, aut vigilans cogitet, cogitat tamen atque eſt: et quamvis alii, aut etiam ille ipſe circa alia erraviſſent, nihil minus, quoniam errabant, erant: Nec ullum ſuae naturae autorem adeo callidum fingere poteſt, qui eum circa hoc decipiat; concedendum enim erit ipſum exiſtere, quamdiu ſupponitur decipi. Nec denique quaecumque alia excogitetur dubitandi cauſa, ulla talis adferri poterit, quae ipſum ſimul de ejus exiſtentià non certiſſimum reddat. Imo, quò plures adferuntur dubitandi rationes, eo plura ſimul adferuntur argumenta, quae illum de ſuâ exiſtentià convincunt. Adeo ut, quocumque ſe [4] ad dubitandum vertat, cogatur nihilominus in has voces erumpere, *dubito, cogito, ergo ſum.*

Hàc igitur detectâ veritate, ſimul etiam invenit omnium ſcientiarum fundamentum: ac etiam omnium aliarum veritatum, menſuram, ac regulam; ſcilicet, *Quicquid tam clare ac diſtincte percipitur, quam iſtud, verum eſt.*

Nullum verò aliud, quam hoc ſcientiarum fundamentum eſſe poſſe, ſatis ſuperque liquet ex praecedentibus: quoniam, reliqua omnia facillimo negotio a nobis in dubium revocari poſſunt, hoc autem nequaquam. Verumenim vero circa hoc fundamentum hìc apprime notandum, hanc orationem, *dubito, cogito, ergo ſum,* non eſſe ſyllogiſmum, in quo major propoſitio eſt omiſſa. Nam ſi ſyllogiſmus eſſet, praemiſſae clariores et notiores deberent eſſe, quam ipſa concluſio, *ergo ſum:* adeoque *ego ſum* non eſſet primum omnis cognitionis fundamentum; praeterquam quod non eſſet certa concluſio: nam ejus veritas dependeret ab univerſalibus praemiſſis, quas dudum in dubium Autor revocaverat:

verat: ideoque *Cogito, ergo ſum*, unica eſt propoſitio, quae huic, *ego ſum cogitans*, aequivalet.

Sciendum porro, ut confuſionem in ſequentibus vitemus, (clare enim, ac diſtincte res percipienda eſt) quid ſimus? Nam hoc clare, et diſtincte intellecto, noſtram eſſentiam cum aliis non confundemus. Ut igitur id ex praecedentibus deducat, ſic pergit noſter Autor.

Omnes, quas olim de ſe habuit, cogitationes in memoriam revocat, ut, animam ſuam eſſe exiguum quid inſtar venti, vel ignis, vel aetheris, craſſioribus ſui corporis partibus infuſum, et, corpus ſibi notius eſſe, quam animam, illudque a ſe clarius ac diſtinctius percipi. Atque haec omnia clare pugnare cum iis deprehendit, quae hucuſque intellexerat. Nam de ſuo corpore dubitare poterat, non autem de ſuâ eſſentiâ quatenus cogitabat. Adde, quod haec neque clare neque diſtincte percipiebat, ac conſequenter, ex ſuae methodi praeſcripto, tanquam falſa rejicere debebat. Unde, cum talia ad ſe, quatenus hucuſque ſibi cognitus erat, pertinere intelligere non poſſet, pergit ulterius inquirere, [5] quid ad ſuam eſſentiam proprie pertineat; quod in dubium revocare non potuerat, et ob quod ſuam exiſtentiam concludere cogebatur. Talia autem ſunt, *quod ſibi cavere voluerit, ne deciperetur; multa cupiverit intelligere; de omnibus, quae intelligere non poterat, dubitârit; unum tantum hucuſque affirmârit; omnia reliqua negârit, et tanquam falſa rejecerit; multaque etiam invitus imaginatus fuerit; ac denique multa, tanquam a ſenſibus venientia, animadverterit.* Cumque ex ſingulis his aeque evidenter ſuam exiſtentiam colligere, nec ullum horum inter ea, quae in dubium revocaverat, recenſere potuerit, ac denique omnia haec ſub eodem attributo concipi poſſint: ſequitur, omnia haec vera eſſe, et ad ejus naturam pertinere. Atque adeo ubi dixerat, *cogito*, omnes hi cogitandi modi intelli-

telligebantur, nempe *dubitare*, *intelligere*, *affirmare*, *negare*, *velle*, *nolle*, *imaginari et sentire*.

Apprime autem hic notandum venit, quod magnum usum in sequentibus, ubi de distinctione mentis a corpore agetur, habebit; nempe 1°. Hos cogitandi modos clare ac distincte sine reliquis, de quibus adhuc dubitatur, intelligi. 2° Eorum clarum, et distinctum, quem habemus conceptum, obscurum, atque confusum reddi, si iis aliqua, de quibus adhuc dubitamus, adscribere vellemus.

(Liberatio ab omnibus dubiis.) Ut denique de iis, quae in dubium revocaverat, certus redderetur, omneque dubium tolleret, pergit inquirere in naturam Entis perfectissimi, et an tale existat. Nam, ubi Ens perfectissimum existere deprehendet, cujus vi omnia producuntur, et conservantur, cujusque naturae repugnat, ut sit deceptor: tum illa ratio dubitandi tolletur, quam ex eo, quod suam causam ignorabat, habuit. Sciet enim facultatem veri a falso dignoscendi a Deo summe bono et veraci ipsi non fuisse datam, ut deciperetur. Adeoque Mathematicae veritates, seu omnia, quae ipsi evidentissima esse videntur, minime suspecta esse poterunt. Progreditur deinde, ut caeteras causas dubitandi tollat, inquiritque, [6] undenam fiat, quod aliquando erremus? quod, ubi invenit ex eo oriri, quod liberâ nostrâ voluntate utamur ad assentiendum etiam iis, quae tantùm confuse percepimus: statim concludere potuit, se in posterum ab errore cavere posse, modo non nisi clare et distincte perceptis assensum praebeat: quod unusquisque a se facile impetrare potest, quoniam potestatem habet cohibendae voluntatis, ac proinde efficiendi, ut intra limites intellectus contineatur. Verum, quia in prima aetate multa hausimus praejudicia, a quibus non facile liberamur, pergit porro, ut ab iis liberemur, et nihil, nisi quod clare et distincte percipimus, amplectamur, simplices omnes

no-

notiones et ideas, ex quibus omnes noſtrae cogitationes componuntur, enumerare, eaſque ſingulatim examinare; ut quicquid in unâquâque clarum, quid obſcurum eſt, animadvertere poſſit; ſic enim facile clarum ab obſcuro diſtinguere poterit, claraſque ac diſtinctas cogitationes efformare; adeoque facile realem diſtinctionem inter animam et corpus invenire: et quid in iis, quae a ſenſibus hauſimus clarum, quid obſcurum ſit; et denique in quo ſomnium a vigiliis differat. Quo facto neque de ſuis vigiliis dubitare, neque a ſenſibus falli amplius potuit; ac ſic ſe ab omnibus dubitationibus ſupra recenſitis liberavit.

Verum, antequam hic finem faciam; iis ſatisfaciendum videtur, qui ſic argumentantur. Cum Deum exiſtere nobis per ſe non innoteſcat, de nullâ re videmur poſſe unquam eſſe certi: nec Deum exiſtere unquam nobis innoteſcere poterit. Nam ex incertis praemiſſis (omnia enim incerta eſſe diximus, quamdiu noſtram originem ignoramus) nihil certi concludi poteſt.

Hanc difficultatem ut amoveat Carteſius, reſpondet hoc pacto. Ex eo, quod nondum ſciamus, an forte originis noſtrae autor nos tales creaverit, ut fallamur, etiam in iis, quae nobis vel evidentiſſima apparent, dubitare nequaquam poſſumus de iis, quae clare et diſtincte per ſe, vel per ratiocinationem, quamdiu nempe ad illam attendimus, intelligimus: ſed tantùm de iis, quae ante hac demonſtravimus vera eſſe, quorum memoria poteſt [7] recurrere, cum non amplius attendimus ad rationes, ex quibus ea deduximus, quarumque adeò ſumus obliti. Quapropter quamvis, Deum exiſtere, non per ſe, ſed tantùm per aliud innoteſcere poſſit, poterimus tamen ad certam Dei exiſtentiae cognitionem pervenire, dummodo ad omnes, ex quibus illam concludimus, praemiſſas accuratiſſime attenda-

damus. Vide Princip. part. I. artic. 13. et Reſp. ad ſecund. object. num. 3. et in fin. meditat. 5.

Verum, quoniam haec reſponſio quibusdam non ſatisfacit, aliam dabo. Vidimus in praecedentibus, ubi de noſtrae exiſtentiae certitudine atque evidentià loquebamur, nos illam ex eo concluſiſſe, quod, quocunque mentis aciem convertebamus, nullam dubitandi rationem offendebamus, quae eo ipſo nos de noſtri exiſtentia non convinceret, ſive ubi ad noſtram propriam naturam attendebamus, ſive ubi noſtrae naturae autorem callidum deceptorem fingebamus, ſive denique aliam quamcunque, extra nos, dubitandi rationem acceſſebamus, quod circa nullam aliam rem hucuſque contingere deprehendimus. Nam, quamvis ad naturam ex. gr. Trianguli attendentes, cogimur concludere ejus tres angulos eſſe aequales duobus rectis, non tamen idem poſſumus concludere ex eo, quod forte a naturae noſtrae autore decipiamur: quemadmodum ex hoc ipſo noſtram exiſtentiam certiſſime colligebamus. Quapropter non, quocunque mentis aciem convertimus, cogimur concludere, Trianguli tres angulos eſſe aequales duobus rectis; ſed contra cauſam dubitandi invenimus, quia nempe nullam talem Dei ideam habemus, quae nos ita afficiat, ut nobis impoſſibile ſit cogitare, Deum eſſe deceptorem. Nam aeque facile eſt ei, qui veram Dei ideam non habet, quam nos non habere jam ſupponimus, cogitare ſuum autorem eſſe deceptorem, quam non eſſe deceptorem: quemadmodum illi, qui nullam habet Trianguli ideam, aeque facile eſt cogitare, ejus tres angulos aequales eſſe, quam non eſſe aequales duobus rectis. Quare concedimus, nos de ullà re,
[8] praeter noſtram exiſtentiam, quamvis ad illius demonſtrationem probe attendamus, poſſe eſſe abſolute certos, quamdiu nullum Dei clarum et diſtinctum conceptum habemus, qui nos affirmare faciat, Deum eſſe ſumme veracem, ſicuti idea, quam Trian-

anguli habemus, nos cogit concludere, ejus tres angulos eſſe aequales duobus rectis; ſed negamus, nos ideò in nullius rei cognitionem pervenire poſſe. Nam, ut ex omnibus jamjam dictis patet, cardo totius rei in hoc ſolo verſatur, nempe ut talem Dei conceptum efformare poſſimus, qui nos ita diſponat, ut nobis non aequè facile ſit cogitare, eum eſſe, quam non eſſe deceptorem; ſed qui nos cogat affirmare, eum eſſe ſummè veracem. Ubi enim talem ideam efformaverimus, illa de Mathematicis veritatibus dubitandi ratio tolletur. Nam, quocunque tum mentis aciem convertemus, ut de iſtarum aliquâ dubitemus, nihil offendemus, ex quo ipſo, quemadmodum circa noſtram exiſtentiam contigit, non concludere debeamus, illam eſſe certiſſimam. Ex. grat. ſi poſt Dei ideam inventam, ad naturam Trianguli attendamus, hujus idea nos coget affirmare, ejus tres angulos eſſe aequales duobus rectis: ſin ad ideam Dei, haec etiam nos affirmare coget, eum ſumme veracem, noſtraeque naturae eſſe autorem, et continuum conſervatorem, atque adeò nos circa iſtam veritatem non decipere. Nec minus impoſſibile nobis erit cogitare, ubi ad Dei ideam, (quam nos inveniſſe jam ſupponimus) attendimus, eum eſſe deceptorem, quam, ubi ad ideam Trianguli attendimus, cogitare, tres ejus angulos non eſſe aequales duobus rectis. Et, uti poſſumus talem Trianguli ideam formare, quamvis neſciamus, an autor noſtrae naturae nos decipiat; ſic etiam poſſumus ideam Dei nobis claram reddere, atque ob oculos ponere, quamvis etiam dubitemus, an noſtrae naturae autor nos in omnibus decipiat. Et modò illam habeamus, quomodocunque eam acquiſiverimus, ſufficiet, ut jamjam oſtenſum eſt, ad omne dubium tollendum. His itaque praemiſſis ad difficultatem motam reſpondeo; nos de nullâ re poſſe eſſe certos, non quidem, quamdiu Dei exiſtentiam ignoramus (nam de hac re non locutus ſum) [9]

ſed quamdiu ejus claram et diſtinctam ideam non habemus. Quare ſi quis contra me argumentari velit, tale debebit eſſe argumentum. De nullâ re poſſumus eſſe certi, antequam Dei claram et diſtinctam ideam habeamus: Atqui claram et diſtinctam Dei ideam habere non poſſumus, quamdiu neſcimus, an noſtrae naturae autor nos decipiat: Ergo de nullà re poſſumus eſſe certi, quamdiu neſcimus, an noſtrae naturae autor nos decipiat etc. Ad quod reſpondeo, concedendo majorem, et negando minorem: Habemus enim claram et diſtinctam ideam Trianguli, quamvis neſciamus, an noſtrae naturae autor nos decipiat; et modo talem Dei ideam, ut modo fuſe oſtendi, habeamus, nec de ejus exiſtentiâ, nec de ullà veritate mathematicâ dubitare poterimus.

Haec praefati, rem ipſam nunc aggredimur.

DEFINITIONES. I. *Cogitationis* nomine complector omne id, quod in nobis eſt, et cujus immeditae conſcii ſumus.

Ita omnes voluntatis, intellectus, imaginationis, et ſenſuum operationes ſunt cogitationes. Sed addidi: immediate, *ad excludenda ea, quae ex iis conſequuntur, ut motus voluntarius cogitationem quidem pro principio habet, ſed ipſe tamen non eſt cogitatio.*

II. *Ideae* nomine intelligo cujuslibet cogitationis formam illam, per cujus immediatam perceptionem ipſius ejusdem cogitationis conſcius ſum.

Adeo ut nihil poſſim verbis exprimere, intelligendo id, quod dico, quin ex hoc ipſo certum ſit in me eſſe ideam ejus, quod verbis illis ſignificatur. Atque ita non ſolas imagines in phantaſia depictas ideas voco: imo ipſas hic nullo modo voco ideas, quatenus ſunt in phantaſia corporea, hoc eſt, in parte aliqua cerebri depictae, ſed tantùm quatenus mentem ipſam in illam cerebri partem converſam informant.

III.

III. Per realitatem objectivam ideae intelligo [10] entitatem rei repraesentatae per ideam, quatenus est in ideâ.

Eodemque modo dici potest perfectio objectiva vel artificium objectivum etc. Nam quaecunque percipimus, tanquam in idearum objectis, ea sunt in ipsis ideis objective.

IV. Eadem dicuntur esse *formaliter* in idearum objectis, quando talia sunt in ipsis, qualia illa percipimus: Et *eminenter*, quando non quidem talia sunt, sed tanta, ut talium vicem supplere possint.

Nota, cum dico causam eminenter *perfectiones sui effectus continere, tum me significare velle, quod causa perfectiones effectus excellentius, quam ipse effectus continet.* Vide etiam Axiom. 8.

V. Omnis res, cui inest immediate, ut in subjecto, sive per quam existit aliquid, quod percipimus, hoc est, aliqua proprietas, sive qualitas, sive attributum, cujus realis idea in nobis est, vocatur *Substantia.*

Neque enim ipsius substantiae, praecise sumtae, aliam habemus ideam, quam quòd sit res, in qua formaliter vel eminenter existit illud aliquid, quod percipimus, sive quod est objective in aliqua ex nostris ideis.

VI. Substantia, cui inest immediate cogitatio, vocatur *Mens.*

Loquor autem hic de mente potius, quam de animâ, quoniam animae nomen est aequivocum, et saepe pro re corporeâ usurpatur.

VII. Substantia, quae est subjectum immediatum extensionis, et accidentium, quae extensionem praesupponunt, ut figurae, situs, motus localis etc. vocatur *Corpus.*

An vero una et eadem substantia sit, quae vocatur mens, et corpus, an duae diversae, postea erit inquirendum.

VIII. Subſtantia, quam per ſe ſumme perfectam eſſe intelligimus, et in quâ nihil planè concipimus, quod aliquem defectum ſive perfectionis limitationem involvat, *Deus* vocatur.

IX. Cum quid dicimus in alicujus rei naturâ ſive conceptu contineri, idem eſt, ac ſi diceremus, id de eà re verum eſſe, ſive de ipſâ poſſe verè affirmari.

X. Duae ſubſtantiae realiter diſtingui dicuntur, [11] cum unaquaeque ex ipſis abſque alia poteſt exiſtere.

Carteſii Poſtulata hic omiſimus, quia ex iis nihil in ſequentibus concludimus; attamen lectores ſeriò rogamus, ut ipſa perlegant atque attentâ meditatione conſiderent.

AXIOMATA. I. In cognitionem et certitudinem rei ignotae non pervenimus, niſi per cognitionem et certitudinem alterius, quae ipſa prior eſt certitudine et cognitione.

II. Dantur rationes, quae nos de noſtri corporis exiſtentia dubitare faciunt.

Hoc re ipſa in Prolegomeno oſtenſum eſt, ideoque tanquam axioma hic ponitur.

III. Siquid praeter mentem, et corpus habemus, id nobis minùs, quam mens et corpus, notum eſt.

Notandum, haec axiomata nihil de rebus extra nos affirmare; ſed tantum ea, quae in nobis, quatenus ſumus res cogitantes, reperimus.

PROPOS. I. *De nullà re poſſumus abſolute eſſe certi, quamdiu neſcimus nos exiſtere.*

DEMONSTR. Propoſitio haec per ſe patet: Nam qui abſolutè neſcit ſe eſſe, ſimul neſcit ſe eſſe affirmantem, aut negantem, hoc eſt, certò ſe affirmare, aut negare.

Notandum autem hic, quòd, quamvis multa magnâ certitudine affirmemus, et negemus, ad hoc, quod

quod exiſtamus, non attendentes; tamen, niſi pro indubitato hoc praeſupponatur, omnia in dubium [12] *revocari poſſent.*

PROPOS. II. Ego ſum *debet eſſe per ſe notum.*

DEMONSTR. Si negas, non ergo innoteſcet, niſi per aliud, cujus quidem (per ax. 1.) cognitio, et certitudo prior erit in nobis hoc enunciato, *ego ſum.* Atqui hoc eſt abſurdum (per praec.); ergo per ſe debet eſſe notum, q. e. d.

PROPOS. III. Ego, *quatenus res conſtans corpore*, ſum, *non eſt primum, nec per ſe cognitum.*

DEMONSTR. Quaedam ſunt, quae nos de exiſtentia noſtri corporis dubitare faciunt (per. ax. 2.); ergo (per ax. 1.) in ejus certitudinem non perveniemus, niſi per cognitionem et certitudinem alterius rei, quae ipſa prior eſt cognitione, et certitudine. Ergo haec enunciatio, *ego*, quatenus res conſtans corpore, *ſum* non eſt primum, nec per ſe cognitum, q. e. d.

PROPOS. IV. Ego ſum *non poteſt eſſe primum cognitum, niſi quatenus cogitamus.*

DEMONSTR. Hoc enunciatum, *ego ſum res corporea aut conſtans corpore* non eſt primum cognitum (per praec.); nec etiam de mea exiſtentia, quatenus conſto alia re praeter mentem, et corpus, ſum certus: nam ſi aliqua alia re a mente, et corpore diverſa conſtamus, ea nobis minus nota eſt, quam corpus (per ax. 3.): quare *ego ſum* non poteſt eſſe primum cognitum, niſi quatenus cogitamus, q. e. d.

COROLLAR. Hinc patet mentem ſive rem cogitantem notiorem eſſe corpore.

Verum

Verum ad uberiorem explicationem legantur Art. 11. *et* 12. *Part.* 1. *Principiorum.*

SCHOLIUM. Unusquiſque certiſſime percipit, quod affirmat, negat, dubitat, intelligit, imaginatur etc. ſive, quod exiſtit dubitans, intelligens, affirmans, etc. ſive uno verbo, *Cogitans:* neque poteſt haec in dubium revocare. Quare hoc enunciatum *Cogito*, ſive *ſum Cogitans* unicum (per prop. 1.) et certiſſimum eſt fundamentum totius Philoſophiae. Et cum in ſcientiis nihil aliud quaeri, neque deſiderari poſſit, ut de rebus certiſſimi ſimus, quam omnia ex firmiſſimis principiis deducere, eaque aeque clara et diſtincta reddere, ac principia, ex quibus deducuntur: clare ſequitur, omne, quod nobis aeque evidens eſt, quodque aeque clare et diſtincte, atque noſtrum jam inventum principium percipimus, omneque, quod cum hoc principio ita convenit, et ab hoc principio ita dependet, ut ſi de eo dubitare velimus, etiam de hoc principio eſſet dubitandum, pro veriſſimo habendum eſſe. Verum, ut in iis recenſendis quam cautiſſime procedam, ea tantum pro aeque evidentibus, proque aeque clare et diſtincte â nobis perceptis in initio admittam, quae unuſquiſque in ſe, quatenus cogitans, obſervat. Ut ex. grat. ſe hoc, et illud velle, ſe certas tales habere ideas, unamque ideam plus realitatis et perfectionis in ſe continere, quam aliam; illam ſcilicet, quae objective continet eſſe, et perfectionem ſubſtantiae, longe perfectiorem eſſe, quam [14] illam, quae tantum objectivam perfectionem alicujus accidentis continet; illam denique omnium eſſe perfectiſſimam, quae eſt entis ſumme perfecti. Haec inquam non tantum aeque evidenter, et aeque clare, ſed forte etiam magis diſtincte percipimus. Nam non tantùm affirmant nos cogitare; ſed etiam quomodo cògitemus. Porro etiam illa cum hoc principio convenire dicemus, quae non poſſunt in dubium revocari, niſi ſimul hoc noſtrum

incon-

inconcuſſum fundamentum in dubium revocetur. Ut ex. grat. ſi quis dubitare velit, an ex nihilo aliquid fiat, ſimul poterit dubitare, an nos quamdiu cogitamus, ſimus. Nam ſi de nihilo aliquid affirmare poſſum, nempe quod poteſt eſſe cauſa alicujus rei: potero ſimul eodem jure cogitationem de nihilo affirmare, ac dicere me nihil eſſe, quamdiu cogito. Quod cum mihi impoſſibile ſit, impoſſibile etiam mihi erit cogitare, quod ex nihilo aliquid fiat. His ſic conſideratis, ea, quae nobis impraeſentiarum, ut ulterius pergere poſſimus, neceſſaria videntur, hic ordine ob oculos ponere conſtitui, numeroque Axiomatum addere; quandoquidem a Carteſio, in fine Reſponſionum ad ſecundas Objectiones, tanquam Axiomata proponuntur, et accuratior, quam ipſe, eſſe nolo. Attamen, ne ab ordine jam incepto recedam, ea utcumque clariora reddere, et quomodo unum ab alio, et omnia ab hoc principio, *ego ſum cogitans*, dependent, vel cum ipſo evidentiâ, et ratione conveniunt, oſtendere conabor.

AXIOMATA *ex Carteſio depromta.* IV. Sunt diverſi gradus realitatis, ſive entitatis: nam ſubſtantia plus habet realitatis, quam accidens, vel modus; et ſubſtantia infinita, quam finita; ideoque plus eſt realitatis objectivae in ideâ ſubſtantiae, quam accidentis; et in ideâ ſubſtantiae infinitae, quam in ideâ finitae.

Hoc axioma ex ſola contemplatione noſtrarum idearum, de quarum exiſtentia certi ſumus, quia nempe modi ſunt cogitandi, innoteſcit: ſcimus [15] *enim, quantum realitatis, ſive perfectionis idea ſubſtantiae de ſubſtantia affirmat; quantum vero idea modi de modo. Quod cum ita ſit, neceſſario etiam comperimus ideam ſubſtantiae plus realitatis objectivae continere, quam ideam alicujus accidentis etc.* Vide Scholium Propoſit. 4.

V. Res cogitans, ſi aliquas perfectiones novit, quibus careat, ſibi ſtatim ipſas dabit, ſi ſint in ſuâ poteſtate.

Hoc

Hoc unusquisque in se, quatenus est res cogitans, observat: quare (per. Schol. Prop. 4.) de ipso certissimi sumus; et eadem de causa non minùs certi sumus de sequenti, nempe

VI. In omnis rei ideâ sive conceptu continetur existentia, vel possibilis, vel necessaria (Vide Axiom. 10. Cartesii). *Necessaria in Dei, sive entis summè perfecti conceptu; nam alias conciperetur imperfectum, contra quod supponitur concipi. Contingens verò sive possibilis in conceptu rei limitatae.*

VII. Nulla res, neque ulla rei perfectio actu existens potest habere nihil, sive rem non existentem, pro causâ suae existentiae.

Hoc axioma nobis aequè perspicuum esse, ac est, ego sum cogitans, *in Scholio Proposit. 4. demonstravi.*

VIII. Quicquid est realitatis, sive perfectionis in aliquâ re, est vel formaliter, vel eminenter in primâ, et adaequatâ ejus causâ.

Per eminenter *intelligo, cum causa perfectius continet omnem realitatem effectus, quam effectus ipse: per* formaliter *verò, cum aequè perfecte illam continet.*

Hoc axioma a praecedenti dependet: nam, si supponeretur nihil, vel minus esse in causa, quam in effectu; nihil in caussa esset causa effectus. At hoc est absurdum (per praec.): quare non quaecunque res potest esse causa alicujus effectus; sed praecisè illa, in qua eminenter, vel ad minimum formaliter est omnis perfectio, quae est in effectu.

IX. Realitas objectiva nostrarum idearum requirit [16] causam, in qua eadem ipsa realitas, non tantûm objectivè, sed formaliter, vel eminenter contineatur.

Hoc axioma apud omnes, quamvis multi eo abusi sunt, in confesso est. Ubi enim aliquis aliquid novi concepit, nullus est, qui non quaerat causam illius conceptus, sive ideae. Ubi verò aliquam assignare possunt, in quâ formaliter vel eminenter tantum reali-

tatis

*tatis contineatur, quautum est objective in illo conceptu, quiescunt. Quod exemplo machinae Art. 17. Part. 1. Princ. a Cartesio allato satis explicatur. Sic etiam si quis quaerat, undenam homo ideas suae cogitationis et corporis habeat; nemo non videt illum eas ex se, formaliter nimirum continente omne, quod ideae objective continent, habere. Quare si homo aliquam haberet ideam, quae plus realitatis objectivae contineret, quam ipse formalis; necessario, lumine naturali impulsi, aliam causam extra hominem ipsum, quae omnem illam perfectionem formaliter vel eminenter contineret, quaeremus. Nec ullus unquam aliam praeter hanc causam assignavit, quam aeque clare et distincte conceperit. Porro quod ad veritatem hujus axiomatis attinet, ea a praecedentibus pendet. Nempe (per 4. ax.) dantur diversi gradus realitatis sive entitatis in ideis: ac proinde (per 8. ax.) pro gradu perfectionis, perfectiorem causam requirunt. Verum cum *) gradus realitatis, quos in ideis advertimus, non sint in ideis, quatenus tanquam modi cogitandi considerantur; sed quatenus una substantiam, alia modum tantum substantiae repraesentat, seu uno verbo, quatenus ut imagines rerum considerantur: hinc clare sequitur idearum nullam aliam primam causam posse dari, praeter illam, quam omnes lumine naturali clare et distincte intelligere, modo ostendebamus, nempe in quâ eadem ipsa realitas, quam habent objective, vel formaliter, vel eminenter continetur. Hanc conclusionem, ut clarius intelligatur, uno aut altero exemplo explicabo. Nempe si quis libros aliquos, (puta unum alicujus insignis Philosophi, alterum alicujus nugatoris) unâ eademque manu scriptos videt, nec ad sensum verborum (hoc est, quatenus veluti imagines sunt); sed tantum ad delineamenta characterum, et ordinem literarum attendit; nullam inaequalitatem, quae ipsum cogat, diversas causas quaerere, inter ipsos agnoscet; sed ipsi ab*

*) De hoc etiam certi sumus, quia id in nobis quatenus cogitantes comperimus. Vide praec. Schol.

ab eadem cauſa eodemque modo proceſſiſſe videbuntur. [17] *Verum ſi ad ſenſum verborum, et orationum attendat, magnam inter ipſos inaequalitatem reperiet, ac proinde concludet unius libri cauſam primam valde diverſam a primâ cauſâ alterius fuiſſe, unamque aliâ tanto perfectiorem revera fuiſſe, quantum ſenſum orationum utriuſque libri, ſive quantum verba, quatenus veluti imagines conſiderantur, ab invicem differre reperit. Loquor autem de primâ cauſâ librorum, quae neceſſario debet dari, quamvis concedam, imo ſupponam, unum librum ex alio deſcribi poſſe, ut per ſe eſt manifeſtum. Idem etiam clare explicari poteſt exemplo effigiei, puta alicujus Principis. Nam ſi ad ipſius materialia tantum attendamus, nullam inaequalitatem inter ipſam, et alias effigies reperiemus, quae nos cogat diverſas cauſas quaerere: imo nihil obſtabit, quin poſſimus cogitare, illam ex alia imagine fuiſſe depictam; et iſtam rurſus ex aliâ, et ſic in ſinitum. Nam ad ejus delineamenta nullam aliam cauſam requiri ſatis dignoſcemus. Verum ſi ad imaginem, quatenus imago eſt, attendamus, ſtatim cauſam primam cogemur quaerere, quae formaliter, vel eminenter contineat id, quod illa imago repraeſentative continet. Nec video, quid ad confirmandum et dilucidandum hoc axioma ulterius deſideretur.*

X. Non minor cauſa requiritur ad rem conſervandam, quam ad ipſam primùm producendam.

Ex eo, quod hoc tempore cogitamus, non neceſſario ſequitur, nos poſtea cogitaturos. Nam conceptus, quem noſtrae cogitationis habemus, non involvit, ſive non continet neceſſariam cogitationis exiſtentiam; poſſum enim cogitationem, quamvis ſupponam eam non exiſtere, clare, et diſtinctè concipere. Cum autem uniuscujuſque cauſae natura debeat in ſe continere aut involvere perfectionem ſui effectus (per Ax. 8.): hinc clarè ſequitur, aliquid in nobis, aut extra nos, quod nondum intelleximus, adhuc neceſſariò dari, cujus con-

*) Hoc unuſquiſque in ſe, quatenus eſt res cogitans, comperit.

conceptus sive natura involvat existentiam, quodque sit causa, cur nostra cogitatio incepit existere, et etiam, ut existere pergat. Nam quamvis nostra cogitatio incepit existere, non ideo ejus natura, et essentia necessariam existentiam magis involvit, quam antequam existeret, ideoque eadem vi eget, ut in existendo perseveret, qua eget, ut existere [18] *incipiat. Et hoc, quod de cogitatione dicimus, dicendum etiam de omni re, cujus essentia non involvit necessariam existentiam.*

XI. Nulla res existit, de qua non possit quaeri, quaenam sit causa (sive ratio), cur existat. Vide Ax. 1. Cartesii.

Cum existere sit quid positivum, non possumus dicere, quod habeat nihil pro causa (per ax. 7.); ergo aliquam positivam causam, sive rationem, cur existat, assignare debemus, eamque externam, hoc est, quae extra rem ipsam est, vel internam, hoc est, quae in naturâ et definitione rei ipsius existentis comprehenditur.

Propositiones quatuor sequentes ex Cartesio desumtae.

PROPOS. V. *Dei existentia ex sola ejus naturae consideratione cognoscitur.*

DEMONSTR. Idem est dicere, aliquid in rei alicujus natura sive conceptu contineri, ac dicere, id ipsum de ea re esse verum (per def. 9.): Atqui existentia necessaria in Dei conceptu continetur (per Ax. 6.): Ergo verum est de Deo dicere, necessariam existentiam in eo esse, sive ipsum existere.

SCHOL. Ex hac propositione multa praeclara sequuntur; imò ab hoc solo, quod ad Dei naturam pertinet existentia, sive, quod Dei conceptus involvit necessariam existentiam, sicut conceptus trianguli, quod ejus tres anguli sint aequales duobus rectis; sive, quod ejus existentia, non secus atque ejus essentia, sit aeterna veritas: omnis fere Dei attri-

attributorum cognitio, per quam in illius amorem, ſive ſummam beatitudinem ducimur, dependet. Quare [19] magnopere deſiderandum eſſet, ut humanum genus tandem aliquando haec nobiſcum amplecteretur. Fateor quidem, quaedam dari praejudicia, quae impediunt, quo minus unuſquiſque hoc adeo facile intelligat. Verum ſi quis bono animo, et ſolo veritatis, ſuaeque verae utilitatis amore impulſus, rem examinare velit, eaque ſecum perpendere, quae in Medit. 5. quaeque in fine Reſponſionum ad primas Objectiones habentur, et ſimul quae de aeternitate, Cap. 1. Part. 2. noſtrae Appendicis tradimus; is procul dubio rem, quam clariſſime intelliget et nullus dubitare poterit, an aliquam Dei ideam habeat (quod ſane primum fundamentum eſt humanae beatitudinis)? Nam ſimul clare videbit, ideam Dei longe a caeterarum rerum ideis differre: ubi nempe intelliget Deum, quoad eſſentiam, et exiſtentiam, a caeteris rebus toto genere diſcrepare. Quare, circa haec Lectorem diutius hic detinere, non eſt opus.

PROPOS. VI. *Dei exiſtentia ex eo ſolo, quod ejus idea ſit in nobis, a poſteriori demonſtratur.*

DEMONSTR. Realitas objectiva cujuslibet ex noſtris ideis requirit cauſam, in qua eadem ipſa realitas, non tantum objective, ſed formaliter, vel eminenter contineatur (per ax. 8.). Habemus autem ideam Dei (per def. 2. et 8.), hujuſque ideae realitas objectiva nec formaliter, nec eminenter in nobis continetur (per ax. 4.), nec in ullo alio, praeterquam in ipſo Deo poteſt contineri (per def. 8.): Ergo haec idea Dei, quae in nobis eſt, requirit Deum pro cauſa, Deuſque proinde exiſtit (per ax. 7.).

SCHOL. Quidam ſunt, qui negant, ſe ullam [20] Dei ideam habere, quem tamen, ut ipſi ajunt, colunt et amant. Et quamvis ipſis Dei definitionem Dei-

*) Lege Art. 16. part. 1. Principiorum.

Deique attributa ob oculos ponas, nihil tamen proficies; non hercle magis, quam ſi virum a nativitate caecum colorum differentias, prout ipſos videmus, docere moliaris. Verum, niſi eos, tanquam pro novo animalium genere, medio ſcilicet inter homines et bruta, habere velimus, eorum verba parum curare debemus. Quomodo quaeſo alio modo alicujus rei ideam oſtendere poſſumus, quam ejus definitionem tradendo, ejuſq. attributa explicando? quod, cum circa Dei ideam praeſtemus, non eſt, quod verba huminom, Dei ideam negantium, propterea tantum, quod nullam ejus imaginem in cerebro formare poſſunt, moram nobis injiciant.

Deinde notandum, quod Carteſius, ubi citato Ax. 4. ad oſtendendum, quod realitas objectiva ideae Dei, nec formaliter, nec eminenter in nobis continetur, ſupponit, unumquemque ſcire, ſe non eſſe ſubſtantiam infinitam, hoc eſt, ſumme intelligentem, ſumme potentem, etc. quod ſupponere poteſt. Qui enim ſcit ſe cogitare, ſcit etiam ſe de multis dubitare, nec omnia clare et diſtincte intelligere.

Denique notandum, quod ex def. 8. etiam clare ſequatur, non poſſe dari plures Deos, ſed tantum unum, ut Propoſ. 11. hujus, et in 2 Parte noſtrae Appendicis cap. 2. clare demonſtramus.

PROPOS. VII. *Dei exiſtentia demonſtratur etiam ex eo, quod nos ipſi habentes ejus ideam exiſtamus.*

SCHOL. Ad hanc propoſitionem demonſtrandam aſſumit Carteſius haec duo Axiomata, nempe 1. *Quod poteſt efficere id, quod majus eſt, ſive* [21] *difficilius, poteſt etiam efficere id, quod minus.* 2. *Majus eſt creare ſive* (*per ax* 10.) *conſervare ſubſtantiam, quam attributa, ſive proprietates ſubſtantiae*; quibus quid ſignificare velit, neſcio. Nam quid facile, quid vero difficile vocat? nihil enim ab-

abſolute *), ſed tantum reſpectu cauſae, facile, aut difficile dicitur. Adeo, ut una, et eadem res eodem tempore reſpectu diverſarum cauſarum facilis, et difficilis dici poſſit. Verum ſi illa difficilia vocat, quae magno labore; facilia autem, quae minori labore ab eâdem cauſâ confici queunt; ut ex. g. vis, quae ſuſtollere poteſt 50 libras, duplo facilius ſuſtollere poterit 25 libras: non erit ſane axioma abſolute verum, nec ex eo id, quod intendit, demonſtrare poterit. Nam ubi ait, *ſi haberem vim me ipſum conſervandi, etiam haberem vim mihi dandi omnes perfectiones, quae mihi deſunt* (quia ſcilicet non tantam poteſtatem requirunt); ipſi concederem, quod vires, quas impendo ad me conſervandum, poſſent alia plura longe facilius efficere, niſi iis eguiſſem ad me conſervandum; ſed, quamdiu iis utor ad me conſervandum, nego me poſſe eas impendere ad alia, quamvis faciliora, efficienda, ut in noſtro exemplo clare videre eſt. Nec difficultatem tollit, ſi dicatur, quod, cum ſim res cogitans, neceſſario deberem ſcire, num ego in me conſervando omnes meas vires impendam, et etiam num ea ſit cauſa, cur ego mihi non dem caeteras perfectiones. Nam (praeterquam quod de hac re jam non diſputatur, ſed tantum quomodo ex hoc axiomate neceſſitas hujus propoſitionis ſequatur); ſi id ſcirem, major eſſem, et forte majores vires requirerem, quam quas habeo, ad me in majori illa perfectione conſervandum. Deinde neſcio, an major ſit labor ſubſtantiam, quam attributa creare (ſive conſervare), hoc eſt, ut clarius, et magis Philoſophice loquar, neſcio, an ſubſtantia non indigeat totâ ſua virtute, et eſſentia, qua ſe forte conſervat, ad conſervanda ſua attributa. Sed haec relinquamus, et

*) *Ne alia exempla quaeras, cape exemplum araneae, quae telam facile texit, quam homines, non niſi difficillime texerent: homines contra quamplurima facillime faciunt, quae forte angelis impoſſibilia ſunt.*

et quae nobilissimus Autor hic vult, ulterius examinemus, videlicet, quid per facile, quid per difficile intelligat. Non puto, nec mihi ullo modo [22] persuadeo, eum per difficile intelligere id, quod impossibile (ac proinde nullo modo potest concipi, quomodo fiat), et per facile id, quod nullam implicat contradictionem (ac proinde facile concipitur, quomodo fiat): quamvis in 3 Medit primo obtutu id videatur velle, ubi ait, *Nec putare debeo, illa forsan, quae mihi desunt, difficilius acquiri posse, quam illa, quae jam in me sunt. Nam contra manifestum est, longe difficilius fuisse, me, hoc est, rem, sive substantiam cogitantem, ex nihilo emergere, quam etc.* Nam id nec cum verbis autoris conveniret, nec etiam ejus ingenium redoleret. Etenim, ut primum omittam, inter possibile, et impossibile, sive inter id, quod intelligibile est, et inter id, quod non intelligibile est, nulla datur ratio; sicuti neque inter aliquid et nihil, et potestas ad impossibilia non magis quadrat, quam creatio et generatio ad non entia: ideoque nullo modo inter se comparanda. Adde quod illa tantum inter se comparare et eorum rationem cognoscere possum, quorum omnium clarum et distinctum habeo conceptum. Nego igitur sequi, quod qui potest impossibile facere, possit etiam facere id, quod possibile est. Quaeso enim, quaenam esset haec conclusio? si quis potest facere circulum quadratum, poterit etiam facere circulum, cujus omnes lineae, quae a centro ad circumferentiam possunt duci, sint aequales: Aut, si quis potest facere, ut τὸ *nihil* patiatur, eoque uti, tanquam materia, ex qua aliquid producat, etiam habebit potestatem, ut ex aliqua re aliquid faciat. Nam, uti dixi, inter haec et similia nulla datur convenientia, neque analogia, neque comparatio, neque ulla quaecumque ratio. Atque hoc unusquisque videre potest, modo ad rem parum attendat. Quare hoc ab ingenio Cartesii prorsus alienum existimo.

Verum ſi ad 2 axioma ex duobus modo allatis attendo, videtur, quod per majus et difficilius intelligere vult id, quod perfectius eſt, per minus vero et facilius, id, quod imperfectius. At hoc etiam valde obſcurum videtur. Nam eadem hic eſt difficultas, quae ſuperius. Nego enim, ut ſupra, eum, qui poteſt [23] majus facere, poſſe ſimul, et eadem opera, ut in Propoſitione debet ſupponi, quod minus eſt, facere. Deinde ubi ait, *majus eſt creare, ſive conſervare ſubſtantiam, quam attributa*, ſane per attributa non intelligere poteſt, id, quod in ſubſtantia formaliter continetur, et ab ipſa ſubſtantia non niſi ratione diſtinguitur. Nam tum idem eſt creare ſubſtantiam, quam creare attributa. Nec etiam, propter eandem rationem, intelligere poteſt proprietates ſubſtantiae, quae ex ejus eſſentiâ et definitione neceſſario ſequuntur. Multo etiam minus intelligere poteſt, quod tamen videtur velle, proprietates et attributa alterius ſubſtantiae, ut ex. gr. ſi dico, quod poteſtatem habeo ad me, ſubſtantiam ſcilicet cogitantem finitam, conſervandum, non ideo poſſum dicere, quod habeam etiam poteſtatem mihi dandi perfectiones ſubſtantiae infinitae, quae totâ eſſentiâ a meâ differt. Nam vis *) ſive eſſentia, quâ in meo Eſſe me conſervo, toto genere differt a vi ſive eſſentiâ, qua ſubſtantia abſolute infinita ſe conſervat, a qua ejus vires, et proprietates, non niſi ratione diſtinguuntur. Ideoque (quamvis ſupponerem me meipſum conſervare) ſi vellem concipere, me mihi poſſe dare perfectiones ſubſtantiae abſolute infinitae, nihil aliud ſupponerem, quam quod poſſem totam meam eſſentiam in nihilum redigere, et denuo ſubſtantiam infinitam creare. Quod ſane longe majus eſſet, quam tantum ſupponere, quod poſſem me ſub-

*) Nota, quod vis, qua ſubſtantia ſe conſervat, nihil eſt praeter ejus eſſentiam, et non niſi nomine ab eadem differt, quod maxime locum habebit, ubi in Appendice de Dei potentia agemus.

ſubſtantiam finitam conſervare. Cum itaque nihil horum per attributa ſive proprietates intelligere poſſit, nihil aliud reſtat, quam qualitates, quas ipſa ſubſtantia eminenter continet, (ut haec, et illa cogitatio in mente, quas mihi deeſſe, clare percipio), non vero quas altera ſubſtantia eminenter continet, ut hic, et ille motus in extenſione: Nam tales perfectiones mihi, rei ſcilicet cogitanti, non ſunt perfectiones, ideoque non mihi deſunt). Sed tum id, quod Carteſius demonſtrare vult, nullo modo ex hoc axiomate concludi poteſt. Nempe quod, ſi me conſervo, etiam habeo poteſtatem [24] mihi dandi omnes perfectiones, quas ad ens ſumme perfectum clare reperio pertinere; ut ex modo dictis ſatis conſtat. Verum ne rem indemonſtratam relinquamus, et omnem confuſionem vitemus; viſum fuit ſequentia Lemmata in anteceſſum demonſtrare, ac poſtea iis demonſtrationem hujus 7 Propoſitionis ſuperſtruere.

LEMMA I. *Quo res ſuâ naturâ perfectior eſt, eo majorem exiſtentiam, et magis neceſſariam involvit; et contra, quo magis neceſſariam exiſtentiam res ſua natura involvit, eo perfectior eſt.*

DEMONSTR. In omnis rei idea ſive conceptu continetur exiſtentia (per ax. 6.). Ponatur igitur A eſſe res, quae decem gradus habet perfectionis. Dico, quod ejus conceptus plus exiſtentiae involvit, quam ſi ſupponeretur, quinque tantum gradus perfectionis continere. Nam cum de nihilo nullam poſſimus affirmare exiſtentiam (vide Schol. Propoſ. 4.), quantum ejus perfectioni cogitatione detrahimus, ac proinde magis ac magis de nihilo participare concipimus, tantum etiam poſſibilitatis exiſtentiae de ipſo negamus. Ideoque, ſi ejus gradus perfectionis in infinitum diminui concipiamus uſque ad o, ſive ciphram: nullam exiſtentiam, ſive abſolute impoſſibilem exiſtentiam continebit. Si autem contra ejus gradus

in infinitum augeamus, ſummam exiſtentiam, ac proinde ſumme neceſſariam involvere concipiemus. Quod erat primum. Deinde cum haec duo nullo modo ſeparari queant (ut ex ax. 6. totaque prima parte hujus ſatis conſtat): clare ſequitur id, quod ſecundo loco demonſtrandum proponebatur.

Nota I. Quod, quamvis multa dicantur neceſſario exiſtere ex eo ſolo, quod datur cauſa determinata ad ipſa producenda: de iis hic non loquamur, ſed tantum de ea neceſſitate et poſſibilitate, quae ex ſola naturae, ſive rei eſſentiae conſideratione, nulla [25] *habita ratione cauſae, ſequitur.*

Nota II. Quod hic non loquimur de pulchritudine, et de aliis perfectionibus, quas homines ex ſuperſtitione, et ignorantia perfectiones vocare voluerunt. Sed per perfectionem intelligo tantum realitatem, ſive eſſe. Ut ex gr. in ſubſtantia plus realitatis contineri percipio, quam in modis, ſive accidentibus. Ideoque ipſam magis neceſſariam et perfectiorem exiſtentiam continere clare intelligo, quam accidentia, ut ex Axiom. 4. et 6. ſatis conſtat.

COROLLAR. Hinc ſequitur, quicquid neceſſariam exiſtentiam involvit, eſſe ens ſumme perfectum, ſeu Deum.

LEMMA II. *Qui potentiam habet ſe conſervandi, ejus natura neceſſariam involvit exiſtentiam.*

DEMONSTR. Qui vim habet ſe conſervandi, vim etiam habet ſe creandi (per ax. 10.), hoc eſt, (ut facile omnes concedent) nullâ indiget cauſâ externâ ad exiſtendum, ſed ſola ipſius natura erit cauſa ſufficiens, ut exiſtat, vel poſſibiliter, vel neceſſario. At non poſſibiliter. Nam (per id, quod circa ax. 10. demonſtravi) tum ex eo, quod jam exiſteret, non ſequeretur, ipſum poſtea extiturum (quod eſt contra Hyp.): Ergo neceſſario; hoc eſt, ejus natura neceſſariam involvit exiſtentiam, quod er. dem.

DE-

DEMONSTR. *Propositionis VII.*

Si vim haberem me ipsum conservandi, talis essem naturae, ut necessariam involverem existentiam (per Lem. 2.): ergo (per corol. Lem. 1.) mea [26] natura omnes contineret perfectiones. Atqui in me, quatenus sum res cogitans, multas imperfectiones invenio, ut quod dubitem, quod cupiam etc. de quibus (per Schol. Propos. 4.) sum certus; ergo nullam vim habeo me conservandi. Nec dicere possum, quod ideo jam careo illis perfectionibus, quia eas mihi jam denegare volo; nam id clare primo Lemmati et ei, quod in me (per ax. 5.) clare reperio, repugnaret.

Deinde non possum jam existere, quin conserver, quamdiu existo, sive a me ipso, siquidem habeam istam vim, sive ab alio, qui illam habet (per ax. 10. et 11.). Atqui existo (per Schol. Propos. 4.), et tamen non habeo vim me ipsum conservandi, ut jam jam probatum est; ergo ab alio conservor. Sed non ab alio, qui vim non habet se conservandi (per eandem rationem, quâ modo me meipsum conservare non posse demonstravi): ergo ab alio, qui vim habet se conservandi, hoc est, (per Lemm. 2.) cujus natura necessariam involvit existentiam, hoc est, (per corol. Lemm. 1.) qui omnes perfectiones, quas ad ens summe perfectum clare pertinere intelligo, continet; ac proinde ens summe perfectum, hoc est (per def. 8.) Deus, existit, ut er. dem.

COROLLAR. *Deus potest efficere id omne, quod clare percipimus, prout id ipsum percipimus.*

DEMONSTR. Haec omnia clare sequuntur ex praecedenti Propositione In ipsâ enim Deum existere ex eo probatum est, quod debeat aliquis existere, in quo sint omnes perfectiones, quarum idea aliqua est in nobis. Est autem in nobis idea tantae alicujus potentiae, ut ab illo solo, in quo ipsa est, coelum, et terra, et alia etiam omnia,

quae a me, ut poſſibilia, intelliguntur, fieri poſſint: [27] ergo ſimul cum Dei exiſtentiâ haec etiam omnia de ipſo probata ſunt.

PROPOS. VIII. *Mens et corpus realiter diſtinguuntur.*

DEMONSTR. Quidquid clare percipimus, a Deo fieri poteſt, prout illud percipimus (per coroll. praec). Sed clare percipimus mentem, hoc eſt, (per def. 6.) ſubſtantiam cogitantem abſque corpore, hoc eſt (per def. 7.) abſque ſubſtantiâ aliquá extenſâ (per propoſ. 3. et 4.), et vice verſâ corpus abſque mente (ut facile omnes concedunt). Ergo ſaltem per divinam potentiam mens eſſe poteſt ſine corpore, et corpus ſine mente.

Iam vero ſubſtantiae, quae eſſe poſſunt una abſque aliâ, realiter diſtinguuntur (per def. 10.); atqui mens et corpus ſunt ſubſtantiae (per def. 5. 6. 7.), quae, una abſque alia, eſſe poſſunt (ut mox probatum eſt): ergo mens et corpus realiter diſtinguuntur.

Vide Propoſit. 4. Carteſii in ſine Reſponſionum ad 2 Objectiones; et quae habentur 1. Parte Principiorum ab Art. 22. uſque ad Art. 29. Nam ea hic deſcribere non operae pretium judico.

PROPOS. IX. *Deus eſt ſumme intelligens.*

DEMONSTR. Si neges; ergo Deus aut nihil, aut non omnia, ſeu quaedam tantum intelligit. At quaedam tantum intelligere, et caetera ignorare, limitatum et imperfectum intellectum ſupponit, quem Deo adſcribere abſurdum eſt (per defin. 8.). [28] Deum autem nihil intelligere, vel indicat in Deo carentiam intellectionis, ut in hominibus, ubi nihil intelligunt, ac imperfectionem involvit, quae in Deum cadere non poteſt (per eand. definit.) vel indicat, quod perfectioni Dei repugnet, ipſum aliquid intelligere. At, cum ſic intellectio de ipſo prorſus negetur, non poterit, ullum intellectum creare (per axiom. 3.). Cum autem intellectus clare, et

et diſtincte a nobis percipiatur, Dèus illius cauſa eſſe poterit (per coroll. propoſ. 17.). Ergo longe abeſt, ut Dei perfectioni repugnet, ipſum aliquid intelligere. Quare erit ſumme intelligens, q. e. demonſtr.

SCHOL. Quamvis concedendum ſit, Deum eſſe incorporeum, ut Propoſ. 16. demonſtratur; hoc tamen non ita accipiendum, ac ſi omnes Extenſionis perfectiones ab eo removendae ſint; ſed tantummodo quatenus extènſionis natura et proprietates imperfectionem aliquam involvunt. Quod idem etiam de Dei intellectione dicendum eſt, quemadmodum omnes, qui ultra vulgus Philoſophorum ſapere volunt, fatentur, ut fuſe explicabitur in noſtr. Append. Part. 2. cap. 7.

PROPOS. X. *Quicquid perfectionis in Deo reperitur, a Deo eſt,*

DEMONSTR. Si neges: ponatur in Deo aliquam perfectionem eſſe, quae a Deo non eſt. Erit illa in Deo, vel a ſe, vel ab aliquo a Deo diverſo. Si a ſe, ergo neceſſariam, ſive minime poſſibilem habebit exiſtentiam (per Lemm. 2. prop. 7.), adeoque (per corol. Lemm. 1. ejuſdem) erit quid ſumme perfectum, ac proinde (per definit. 8.) Deus. Si itaque dicatur aliquid in Deo eſſe, quod a ſe eſt, ſimul dicitur id eſſe a Deo, q. e. demonſtr. Si vero ab [29] aliquo a Deo diverſo ſit, ergo Deus non poteſt concipi per ſe ſumme perfectus contra definit. 8. Ergo quicquid perfectionis in Deo reperitur, a Deo eſt. q. e. d.

PROPOS. XI. *Non dantur plures Dii.*

DEMONSTR. Si neges; concipe, ſi fieri poteſt, plures Deos, ex. grat. A et B; tum neceſſario (per propoſ. 9.) tam A, quam B erit ſumme intelligens, hoc eſt, A intelliget omnia, ſe ſcilicet, et B; et viciſſim B intelliget ſe, et A. Sed cum A et B neceſſa-

ceſſario exiſtant (per propoſ. 5.); ergo cauſa veritatis et neceſſitatis ideae ipſius B, quae eſt in A, eſt ipſe B; et contra cauſa veritatis, et neceſſitatis ideae ipſius A, quae eſt in B, eſt ipſe A; quapropter erit aliqua perfectio in A, quae non eſt ab A; et in B, quae non eſt a B: ideoque (per praeced.) nec A nec B erunt Dii; adeoque non dantur plures. q. e. d.

Notandum hic, quod ex hoc ſolo, quod aliqua res ex ſe neceſſariam involvit exiſtentiam, qualis eſt Deus, neceſſario ſequatur, illam eſſe unicam: ut unuſquiſque apud ſe attentâ meditatione deprehendere poterit, atque etiam hic demonſtrare potuiſſem; ſed modo non ita ab omnibus perceptibili, quemadmodum in hac propoſitione factum eſt.

PROPOS. XII. *Omnia quae exiſtunt, a ſola vi Dei conſervantur.*

DEMONSTR. Si negas; ſupponatur aliquid ſe ipſum conſervare; quare (per Lemm. 2. propoſ. 7.) ejus natura neceſſariam involvit exiſtentiam; ac [30] proinde (per corollar. Lem. 1. ejuſdem) eſſet Deus, darenturque plures Dii, quod eſt abſurdum (per praec.). Ergo nihil exiſtit, quod ſolâ vi Dei non conſervetur q. e. d.

COROLLAR. I. *Deus eſt omnium rerum Creator.*

DEMONSTR. Deus (per praec.) omnia conſervat, hoc eſt (per ax. 10.) omnia, quae exiſtunt, creavit et adhuc continuo creat.

COROLLAR. II. *Res nullam ex ſe habent eſſentiam, quae ſit cauſa cognitionis Dei: ſed contra, Deus eſt cauſa rerum, etiam quoad earum eſſentiam.*

DEMONSTR. Cum nihil perfectionis in Deo reperiatur, quod a Deo non ſit, (per propoſ. 10.); nullam res ex ſe habebunt eſſentiam, quae poſſit eſſe cauſa cognitionis Dei. Sed contra, cum Deus omnia non ex alio generarit, ſed prorſus crearit

(per

(per prop. 10. cum cor.), et actio creandi nullam agnoſcat cauſam praeter efficientem, (ſic enim creationem definio) quae Deus eſt: ſequitur, res ante creationem prorſus nihil fuiſſe; ac proinde etiam Deum cauſam fuiſſe earum eſſentiae, q. e. d.

Notandum, hoc Corollarium ex eo etiam patere, quod Deus ſit omnium rerum cauſa ſive creator (per coroll. 1.), et quod cauſa omnes effectûs perfectiones in ſe continere debeat (per axiom. 8.), quemadmodum unuſquiſque facile videre poteſt.

COROLLAR. III. Hinc clare ſequitur, [31] Deum non ſentire, nec proprie percipere: nam illius intellectus a nulla re extra ſe determinatur: ſed omnia ab eo profluunt.

COROLLAR. IV. Deus eſt cauſalitate prior rerum eſſentià et exiſtentià, ut clare ex 1. et 2. corollar. hujus propoſit. ſequitur.

PROPOS. XIII. *Deus eſt ſumme verax, minimeque deceptor.*

DEMONSTR. Deo (per def. 8.) nihil affingere poſſumus, in quo aliquid imperfectionis deprehendimus: et cum *) omnis deceptio (ut per ſe notum), aut fallendi voluntas, non niſi ex malitià vel metu procedat: metus autem diminutam potentiam ſupponat; malitia vero privationem bonitatis: nulla deceptio, aut fallendi voluntas Deo, enti ſcilicet ſumme potenti et ſumme bono erit adſcribenda: ſed contra ſumme verax minimeque deceptor dicendus, q. e. d. Vide Reſponſion. ad ſecundas Objectiones, num. 4.

PRO-

*) Hoc axioma inter axiomata non recenſui, quia minime opus fuit. Nam eo non egebam, niſi ad ſolam hanc propr. demonſtr. et etiam quia, quamdiu Dei exiſtentiam ignorabam, nolui aliqua pro veris aſſumere, niſi quae poteram ex primo cognito *ego ſum* deducere, ut in Prop 4. Scholio monui Porro definitiones metus, et malitiae non etiam inter definitiones poſui, quia nemo eas ignorat, et iis non egeo, niſi ad ſolam hanc propoſitionem.

PROPOS. XIV. *Quidquid clare, et diſtincte percipimus, verum eſt.*

Facultas veri a falſo dignoſcendi, quae (ut unuſquiſque in ſe comperit, et ex omnibus, quae jam demonſtrata ſunt, videre eſt) in nobis eſt, a Deo [2] creata eſt, et continuo conſervatur (per prop 12. cum coroll.), hoc eſt, (per praec.) ab ente ſumme veraci minimeque deceptore, neque ullam facultatem (ut unuſquiſque in ſe comperit) nobis donavit abſtinendi, ſive non aſſentiendi iis, quae clare et diſtincte percipimus; quare ſi circa ea deciperemur, omnino a Deo eſſemus decepti, eſſetque deceptor, quod (per praec.) eſt abſurdum; quidquid igitur clare et diſtincte percipimus, verum eſt, q e. d.

SCHOL. Cum ea, quibus neceſſario, ubi a nobis clare et diſtincte percipiuntur, aſſentiri debemus, neceſſario ſint vera: atque facultatem habeamus iis, quae obſcura et dubia ſunt, ſive quae ex certiſſimis principiis non ſunt deducta, non aſſentiendi, ut unuſquiſque in ſe comperit: clare ſequitur nos ſemper poſſe cavere, ne in errores incidamus, et ne unquam fallamur (quod idem adhuc clarius ex ſequentibus intelligetur), modo ſerio apud nos conſtituamus, nihil affirmare, quod non clare et diſtincte percipimus, ſive quod ex per ſe claris et certis principiis non deductum eſt.

PROPOS. XV. *Error non eſt quid poſitivum.*

DEMONSTR. Si error quid poſitivum eſſet, ſolum Deum pro cauſa haberet, a quo continuo deberet procreari (per propoſ. 12.). Atqui hoc eſt abſurdum (per propoſ. 13.). Ergo error non eſt, quid poſitivum. q. e. d.

SCHOL. Cum error non ſit quid poſitivum in [33] homine, nihil aliud poterit eſſe, quam privatio recti uſus libertatis (per Schol. propoſ. 14): ideoque non, niſi eo ſenſu, quo dicimus abſentiam Solis cauſam eſſe tenebrarum, vel quo Deus, propterea

quod

quod infantem, excepto viſu, aliis ſimilem fecit, cauſa caecitatis dicitur; Deus cauſa erroris dicendus; nempe quia nobis intellectum ad pauca tantum ſe extendentem dedit. Quod ut clare intelligatur, et ſimul etiam quomodo error a ſolo abuſu noſtrae voluntatis pendeat. ac denique quomodo ab errore cavere poſſimus: modos, quos cogitandi habemus, in memoriam revocemus, nempe omnes modos percipiendi (ut ſentire, imaginari, et pure intelligere) et volendi (ut cupere, averſari, affirmare, negare, et dubitare); nam omnes ad hos duos referri poſſunt.

Circa eos autem venit notandum: 1°. quod mens, quatenus res clare et diſtincte intelligit, iiſque aſſentitur, non poteſt falli (per propoſ. 14.): neque etiam, quatenus res tantum percipit, neque iis aſſentitur. Nam quamvis jam percipiam equum alatum, certum eſt, hanc perceptionem nihil falſitatis continere, quamdiu non aſſentior, verum eſſe, dari equum alatum, neque etiam quamdiu dubito, an detur equus alatus. Et cum aſſentiri nihil aliud ſit, quam voluntatem determinare, ſequitur, errorem a ſolo uſu voluntatis pendere.

Quod ut adhuc clarius pateat, notandum 2° quod nos non tantum habeamus poteſtatem iis aſſentiendi, quae clare et diſtincte percipimus; verum etiam iis, quae quocumque alio modo percipimus. Nam noſtra voluntas nullis limitibus determinata eſt. Quod clare unuſquiſque videre poteſt, modo ad hoc attendat, nempe quod, ſi Deus facultatem noſtram intelligendi infinitam reddere vellet, non ipſi opus eſſet, nobis ampliorem facultatem aſſentiendi dare, quam ea eſt, quam jam habemus, [34] ut omnibus a nobis intellectis aſſentiri poſſemus. Sed haec eadem, quam jam habemus, rebus infinitis aſſentiendis ſufficeret. Et re ipſa etiam experimur, quod multis aſſentiamur, quae ex certis principiis non deduximus. Porro ex his clare videre eſt, quod ſi intellectus aeque ſe latius extenderet ac volendi

fa-

facultas, ſive, ſi volendi facultas non latius ſe extendere poſſit, quam intellectus, vel denique ſi facultatem volendi intra limites intellectus continere poſſemus, nunquam in errorem incideremus (per propoſ. 14.).

Verum ad duo priora praeſtanda nullam habemus poteſtatem: nam implicat, ut voluntas non ſit infinita et intellectus creatus finitus. Reſtat igitur tertium conſiderandum: nempe an habeamus poteſtatem, facultatem noſtram volendi intra limites intellectus continendi. Cum autem voluntas libera ſit ad ſe determinandam: ſequitur nos poteſtatem habere, facultatem aſſentiendi intra limites intellectus continendi, ac proinde efficiendi, ne in errorem incidamus; unde evidentiſſime patet, a ſolo uſu libertatis voluntatis pendere, ne unquam fallamur. Quod autem noſtra voluntas libera ſit; demonſtratur Art. 39. Part. 1. Princ. et in 4. Meditatione, et a nobis in noſtr. Append. cap. ultimo fuſe etiam oſtenditur. Et quamuis, ubi rem clare et diſtincte percipimus, non poſſimus ei non aſſentiri; neceſſarius iſte aſſenſus non ab infirmitate, ſed a ſolà libertate et perfectione noſtrae voluntatis pendet. Nam aſſentiri vero eſt in nobis perfectio (ut per ſe ſatis notum), nec voluntas unquam perfectior eſt, nec magis libera, quam cum ſe prorſus determinat. Quod cum contingere poteſt, ubi mens aliquid clare et diſtincte intelligit, neceſſario eam perfectionem ſtatim ſibi dabit (per ax. 5.). Quare longe abeſt, ut per id, quod minime indifferentes ſimus in amplectendo vero, nos minus liberos eſſe intelligamus. Nam contra pro certo ſtatuimus, quo magis indifferentes ſumus, eo nos minus liberos eſſe.

Reſtat itaque hic tantum explicandum, quomodo error reſpectu hominis nihil ſit, niſi privatio,
[35] reſpectu vero Dei, mera negatio. Quod facile videbimus, ſi prius animadvertamus, nos ex eo, quod multa percipimus praeter ea, quae clare intelli-

telligimus, perfectiores eſſe, quam ſi ea non perciperemus: ut clare ex eo conſtat, quod, ſi ſupponeretur, nos nihil clare et diſtincte poſſe percipere; ſed tantum confuſe, nihil perfectius haberemus, quam res confuſe percipere, nec aliud noſtrae naturae deſiderari poſſet. Porro rebus, quamvis confuſis, aſſentiri, quatenus etiam actio quaedam eſt, perfectio eſt. Quod etiam unicuique manifeſtum erit, ſi, ut ſupra, ſupponat, naturae hominis repugnare, ut res clare et diſtincte percipiat; tum enim perſpicuum evadet, longe melius homini eſſe, rebus, quamvis confuſis, aſſentiri, et libertatem exercere, quam ſemper indifferentem, hoc eſt (ut modo oſtendimus) in infimo gradu libertatis manere. Et ſi etiam ad uſum, et utilitatem vitae humanae attendere volumus, id prorſus neceſſarium reperiemus, ut quotidiana experientia unumquemque ſatis docet.

Cum igitur omnes modi, quos cogitandi habemus, quatenus in ſe ſolis ſpectantur, perfecti ſint: non poteſt eatenus in iis eſſe id, quod formam erroris conſtituit. Verum ſi ad modos volendi, prout ab invicem differunt, attendamus, alios aliis perfectiores inveniemus, prout alii aliis voluntatem minus indifferentem, hoc eſt, magis liberam reddunt. Deinde etiam videbimus, quod, quamdiu rebus confuſis aſſentimur, efficiamus, ut mens minus apta ſit ad verum a falſo dignoſcendum: ac proinde ut optimâ libertate careamus. Quare rebus confuſis aſſentiri, quatenus quid poſitivum eſt, nihil imperfectionis, nec formam erroris continet: ſed tantum quatenus eo optimâ libertate, quae ad noſtram naturam ſpectat, et in noſtra poteſtate eſt, nos noſmet privamus. Tota igitur imperfectio erroris in ſolâ optimae libertatis privatione conſiſtet, quae error vocatur. Privatio autem dicitur, quia aliqua perfectione, quae noſtrae naturae competit, privamur; Error vero, quia noſtrâ culpâ ea perfectione caremus, quatenus, quemadmodum [36]

poſſu-

poſſumus, voluntatem non intra limites intellectus continemus. Cum igitur error nihil aliud ſit reſpectu hominis, quam privatio perfecti ſive recti uſus libertatis; ſequitur illam non in ullâ facultate, quam a Deo habet, nec etiam in ulla facultatum operatione, quatenus a Deo dependet, ſitam eſſe. Nec dicere poſſumus, quod Deus nos majori intellectu, quam nobis dare potuerat, privavit, ac proinde fecit, ut in errores incidere poſſemus. Nam nullius rei natura a Deo aliquid exigere poteſt, nec aliquid ad aliquam rem pertinet, praeter id, quod Dei voluntas ei largiri voluit; nihil enim ante Dei voluntatem extitit, nec etiam concipi poteſt (ut fuſe in noſtr. Appendic. cap. 7 et 8 explicatur). Quare Deus non magis nos majori intellectu, ſive perfectiori facultate intelligendi privavit, quam circulum proprietatibus globi, et peripheriam proprietatibus ſphaerae.

Cum itaque nulla noſtrarum facultatum, quomodocumque conſideretur, ullam in Deo imperfectionem oſtendere poſſit: clare ſequitur, quod imperfectio illa, in quâ forma erroris conſiſtit, non, niſi reſpectu hominis, ſit privatio; verum ad Deum, ut ejus cauſam relata, non privatio, ſed tantum negatio dici poſſit.

PROPOS. XVI. *Deus eſt incorporeus.*

DEMONSTR. Corpus eſt ſubjectum immediatum motus localis (per def. 7): quare ſi Deus eſſet corporeus, divideretur in partes, quod cum clare involvat imperfectionem, abſurdum eſt de Deo (per def. 8.) affirmare.

ALITER. Si Deus eſſet corporeus, poſſet in [37] partes dividi (per def. 7.). Iam vel unaquaeque pars per ſe poſſet ſubſiſtere, vel non poſſet ſubſiſtere: ſi hoc, eſſet ſimilis caeteris, quae a Deo creata ſunt, ac proinde ut omnis res creata, continuo eadem vi a Deo procrearetur (per propoſ. 10. et ax. 11.) et ad

ad Dei naturam non magis, quàm caeterae res creatae, pertineret, q. e abſ. (per prop. 5). Verum ſi unaquaeque pars per ſe exiſtit, debet etiam unaquaeque neceſſariam exiſtentiam involvere (per Lem. 2. propoſ. 7). et conſequenter unaquaeque ens eſſet ſumme perfectum (per corol. lem. 2. prop. 7): ſed hoc etiam eſt abſurdum (per prop. 11.): ergo Deus eſt incorporeus. q. e. dem.

PROPOS. XVII. *Deus eſt ens ſimpliciſſimum.*

DEMONSTR. Si Deus ex partibus componeretur, deberent partes (ut facile omnes concedent) priores ad minimum naturâ Deo eſſe, quod eſt abſurdum (per corol. 4. prop. 12.); Eſt igitur ens ſimpliciſſimum, q. e. d.

COROLLAR. Hinc ſequitur, Dei intelligentiam, voluntatem ſeu Decretum et Potentiam, non diſtingui, niſi ratione, ab ejus eſſentiâ.

PROPOS. XVIII. *Deus eſt immutabilis.*

DEMONSTR. Si Deus eſſet mutabilis, non [38] poſſet ex parte, ſed deberet ſecundum totam eſſentiam mutari (per prop 7.); At eſſentia Dei neceſſario exiſtit (per prop. 5. 6. et 7.): ergo Deus eſt immutabilis. q. e. d.

PROPOS. XIX. *Deus eſt aeternus.*

DEMONSTR. Deus eſt ens ſumme perfectum (per def. 8.), ex quo ſequitur (per prop. 5.), ipſum neceſſario exiſtere. Si jam ipſi limitatam exiſtentiam tribuamus, limites ejus exiſtentiae neceſſario ſi non a nobis, ſaltem ab ipſo Deo debent intelligi (per prop. 9), quia eſt ſumme intelligens; quare Deus ultra illos limites ſe, hoc eſt (per def. 8.) ens ſumme perfectum, non exiſtentem intelliget, quod eſt abſurdum (per prop. 5.): ergo Deus non limitatam, ſed infinitam habet exiſtentiam, quam aeternitatem

voca-

vocamus. Vide cap. 1. part. 2. noſtr. Append. Deus igitur eſt aeternus, q. e. d.

PROPOS. XX. *Deus omnia ab aeterno praeordinavit.*

DEMONSTR. Cúm Deus ſit aeternus (per praeced.), erit ejus intelligentia aeterna, quia ad ejus aeternam eſſentiam pertinet (per corol. prop. 17.): [39] atqui ejus intellectus ab ejus voluntate ſive decreto in re non differt (per corol. prop. 17.); ergo cum dicimus Deum ab aeterno res intellexiſſe, ſimul dicimus eum ab aeterno res ita voluiſſe, ſive decreviſſe, q. e. d.

COROLLAR. Ex hac Propoſitione ſequitur Deum eſſe ſumme conſtantem in ſuis operibus.

PROPOS. XXI. *Subſtantia extenſa in longum, latum, et profundum revera exiſtit: Noſque uni ejus parti uniti ſumus.*

Res extenſa, prout a nobis clare et diſtincte percipitur, ad Dei naturam non pertinet (per propoſ. 16.). Sed a Deo creari poteſt (per corol. propoſ. 7. et per prop. 8.). Deinde clare et diſtincte percipimus, (ut unuſquiſque in ſe, quatenus cogitat, reperit) ſubſtantiam extenſam cauſam ſufficientem eſſe ad producendam in nobis titillationem, dolorem, ſimileſque ideas, ſive ſenſationes, quae continuo in nobis, quamvis invitis, producuntur: at, ſi praeter ſubſtantiam extenſam, aliam noſtrarum ſenſationum cauſam, puta Deum, aut Angelum fingere volumus, ſtatim nos clarum ac diſtinctum, quem habemus, conceptum deſtruimus. Quapropter, *) quamdiu ad noſtras perceptiones recte attendimus, ut nihil admittamus, niſi quod clare et diſtincte percepimus, prorſus propenſi, ſeu minime indifferentes erimus ad aſſentiendum, quod ſubſtantia extenſa ſola ſit cauſa noſtrarum ſenſationum; ac pro-

*) Vide demonſtrationem propoſ. 14. et Schol. propoſ. 15.

proinde ad affirmandum, quod res extenſa a Deo creata, exiſtat. Atque in hoc ſane falli non poſſumus (per prop. 14. cum Scholio). Quare vere affirmatur, quod ſubſtantia extenſa in longum, [40] latum, et profundum exiſtat. Quod erat primum.

Porro inter noſtras ſenſationes, quae in nobis (ut jam demonſtravimus) a ſubſtantiâ extenſâ produci debent, magnam differentiam obſervamus, nempe ubi dico, me ſentire, ſeu videre arborem, ſeu ubi dico, me ſitire, dolere, etc. Hujus autem differentiae cauſam clare video me non poſſe percipere, niſi prius intelligam, me uni parti materiae arcte eſſe unitum, et aliis non item. Quod cum clare et diſtincte intelligam, nec ullo alio modo a me percipi poſſit: verum eſt (per propoſ. 14. cum Scholio), me uni materiae parti unitum eſſe. Quod erat ſecundum. Demonſtravimus igitur, q. e. d.

Nota: Niſi lector hic ſe conſideret tantum, ut rem cogitantem, et corpore carentem; et omnes rationes, quas antea habuit credendi, quod corpus exiſtat, tanquam praejudicia deponat, fruſtra hanc demonſtrationem intelligere conabitur.

PARS II.

Postulatum. Petitur hic tantum, ut unusquisque ad suas perceptiones quam accuratissime attendat, quo clarum ab obscuro distinguere possit.

Definit. I. *Extensio* est id, quod tribus dimensionibus constat: non autem per extensionem intelligimus actum extendendi, aut aliquid a quantitate distinctum.

II. Per *Substantiam* intelligimus id, quod ad existendum solo Dei concursu indiget.

III. *Atomus* est pars materiae sua naturâ indivisibilis.

IV. *Indefinitum* est id, cujus fines (si quos habet) ab humano intellectu investigari nequeunt.

V. *Vacuum* est extensio sine substantiâ corporeâ.

VI. *Spatium* ab extensione non, nisi ratione, distinguimus, sive in re non differt. Lege Art. 10. Part. 2. Princip.

VII. Quod per cogitationem dividi intelligimus, id *divisibile* est, saltem potentiâ.

VIII. *Motus localis* est translatio unius partis materiae, sive unius corporis, ex viciniâ eorum corporum, quae illud immediate contingunt, et tanquam quiescentia spectantur, in viciniam aliorum.

Hac

Hac Definitione utitur Cartesius ad motum localem explicandum, quae ut recte intelligatur, considerandum venit [42]

1°. *Quod per partem materiae intelligit, id omne, quod simul transfertur, etsi rursus id ipsum constare possit ex multis partibus.*

2°. *Quod ad vitandam confusionem in hac definitione loquitur tantum de eo, quod perpetuo est in re mobili, scilicet translatione, ne confundatur, ut passim ab aliis factum est, cum vi vel actione, quae transfert. Quam vim vel actionem vulgo putant tantum ad motum requiri; non vero ad quietem, in quo plane decipiuntur. Nam, ut per se notum, eadem vis requiritur, ut alicui corpori quiescenti certi gradus motus simul imprimantur, quae requiritur, ut rursus eidem corpori certi isti gradus motus simul adimantur, adeoque plane quiescat. Quin etiam experientiâ probatur; nam fere aequali vi utimur, ad navigium in aquâ stagnante quiescens impellendum, quam ad idem, cum movetur, subito retinendum; et certe plane eadem esset, nisi ab aquae ab eo sublevatae gravitate et lentore in retinendo adjuvaremur.*

3°. *Quod ait, translationem fieri ex viciniâ corporum contiguorum in viciniam aliorum; non vero ex uno loco in alium. Nam locus (ut ipse explicuit Art. 13. Part. 2.) non est aliquid in re, sed tantum pendet a nostra cogitatione, adeo ut idem corpus possit dici locum simul mutare et non mutare: non vero e viciniâ corporis contigui simul transferri et non transferri: una enim tantum corpora eodem temporis momento eidem mobili contigua esse possunt.*

4°. *Quod non ait absolute translationem fieri ex viciniâ corporum contiguorum, sed eorum duntaxat, quae tanquam quiescentia spectantur: nam ut transferatur corpus A a corpore B quiescente, eadem vis et actio requiritur ex una parte, quae ex altera; quod clare apparet exemplo scaphae, luto sive arenae,*

quae in fundo aquae ſunt, adhaerentis; haec enim ut propellatur, aequalis neceſſario vis tam fundo, quam ſcaphae impingenda erit. Quapropter vis, quâ corpora moveri debent, aeque corpori moto, atque quieſcenti, impenditur. Translatio vero eſt reciproca; nam ſi ſcapha ſeparetur ab arenâ, arena etiam a ſcapha ſeparatur. Si itaque abſolute [43] *corporum, quae a ſe invicem ſeparantur, uni in unam, alteri in alteram partem, aequales motus tribuere, et unum non tanquam quieſcens ſpectare vellemus, idque ob id ſolum, quòd eadem actio ſit in uno, quae in altero; tum etiam corpòribus, quae ab omnibus tanquam quieſcentia ſpectantur, e. g. arenae, a qua ſcapha ſeparatur, tantundem motus tribuere cogeremur, quantum corporibus motis; nam, uti oſtendimus, eadem actio requiritur ex una, quae ex altera parte, et translatio eſt reciproca. Sed hoc a communi loquendi uſu nimium abhorreret. Verum quamvis ea corpora, a quibus ſeparantur alia, tanquam quieſcentia ſpectentur, ac etiam talia vocentur; tamen recordabimur, quod id omne, quod in corpore moto eſt, propter quod moveri dicitur, etiam ſit in corpore quieſcente.*

5°. *Denique ex def. etiam clare apparet, quod unumquodque corpus habeat unum duntaxat motum ſibi proprium, quoniam ab unis tantum corporibus ſibi contiguis et quieſcentibus recedere intelligitur. Attamen, ſi corpus motum ſit pars aliorum corporum, alios motûs habentium, clare intelligimus, ipſum etiam participare poſſe ex aliis innumeris; ſed quia non facile tam multi ſimul intelligi nec etiam omnes agnoſci poſſunt, ſufficiet, unicum illum, qui cuique corpori eſt proprius, in ipſo conſiderare. Lege Art. 31. Part. 2. Princip.*

IX. Per *Circulum corporum motorum* tantum intelligimus id, cum ultimum corpus, quod propter impulſum alterius movetur, primum motorum immediate tangit: quamvis linea, quae ab omnibus corporibus ſimul per impulſum unius motus deſcribitur, ſit valde contorta.

AXIOMATA. I. Nihili nullae ſunt proprietates.

II. Quidquid ab aliquâ re tolli poteſt, eâ integrâ remanente, ipſius eſſentiam non conſtituit: id autem, quod, ſi auferatur, rem tollit, ejus eſſentiam conſtituit.

III. In duritie nihil aliud ſenſus nobis indicat, nec aliud de ipſâ clare er diſtincte intelligimus, [44] quam quod partes durorum corporum motui manuum noſtrarum reſiſtunt.

IV. Si duo corpora ad invicem accedant, vel ab invicem recedant, non ideo majus aut minus ſpatium occupabunt.

V. Pars materiae, ſive cedat, ſive reſiſtat, non ideo naturam corporis amittit.

VI Motus, quies, figura, et ſimilia non poſſunt concipi ſine extenſione.

VII. Ultra ſenſiles qualitates nihil remanet in corpore praeter extenſionem et ejus affectiones, in Part. 1. Principior. memoratae.

VIII. Unum ſpatium, ſive extenſio aliqua non poteſt eſſe unâ vice major, quam aliâ.

IX. Omnis extenſio dividi poteſt, ſaltem cogitatione.

De veritate hujus axiomatis nemo, qui elementa Matheſeos tantum didicit, dubitat. Spatium enim datum inter Tangentem et Circulum infinitis aliis circulis majoribus dividi ſemper poteſt. Quod idem etiam ex Hyperbolae Aſymptotis patet.

X. Nemo fines alicujus extenſionis ſive ſpatii concipere poteſt, niſi ſimul ultra ipſos alia ſpatia, hoc immediate ſequentia, concipiat.

XI. Si materia ſit multiplex, neque una aliam immediate tangit, unaquaeque neceſſario ſub finibus, ultra quos non datur materia, comprehenditur.

XII. Minutiſſima corpora facile motui manuum noſtrarum cedunt.

XIII. Unum ſpatium aliud ſpatium non penetrat, nec unâ vice majus eſt, quam aliâ.

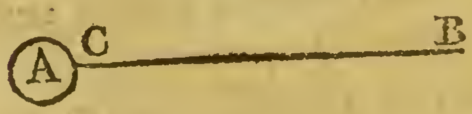
XIV. Si canalis A ſit ejuſdem longitudinis, ac C; at C duplo latior, quam A: Et aliqua materia fluida duplo celerius tranſeat per canalem A, quam quae tranſit per canalem C; tantundem materiae eodem temporis ſpatio per canalem A tranſibit, [47] quantum per C; et ſi per canalem A tantundem tranſeat, atque per C, illa duplo celerius movebitur.

XV. Quae uni tertio conveniunt, inter ſe conveniunt. Et quae ejuſdem tertii dupla ſunt, inter ſe ſunt aequalia.

XVI. Materia, quae diverſimode movetur, tot ad minimum habet partes actu diviſas, quot varii celeritatis gradus ſimul in ipſa obſervantur.

XVII. Linea, inter duo puncta breviſſima, eſt recta.

XVIII. Corpus A a C verſus B motum, ſi contrario impulſu repellatur, per eandem verſus C movebitur lineam.

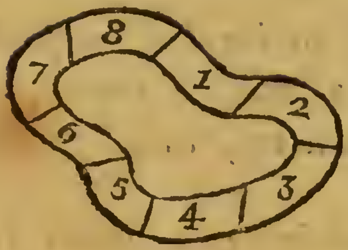

XIX. Corpora, quae contrarios habent motus, cum ſibi mutuo occurrunt, ambo aliquam variationem pati coguntur, vel ad minimum alterutrum.

XX. Variatio in aliqua re procedit a vi fortiori.

XXI.

XXI. Si, cum corpus 1 movetur verſus corpus 2, idque impellit, et corpus 8 ex hoc impulſu verſus 1 moveatur, corpora 1, 2, 3, etc. non poſſunt eſſe in rectâ lineâ: ſed omnia uſque ad 8 integrum circulum componunt; Vid. Defin. 9.

LEMMA I. *Ubi datur Extenſio ſive Spatium, ibi datur neceſſario Subſtantia.*

DEMONSTR. Extenſio ſive ſpatium (per. ax. 1.) non poteſt eſſe purum nihil; eſt ergo attributum, quod neceſſario alicui rei tribui debet. Non Deo (per propoſ. 16. part. 1.); ergo rei, quae indiget ſolo concurſu Dei ad exiſtendum (per propoſ. 12. part. 1.), hoc eſt (per def. 2. hujus), ſubſtantiae. q. e. d.

LEMMA. II. *Rarefactio et Condenſatio clare et distincte â nobis concipiuntur; quamvis non concedamus, corpora in rarefactione majus ſpatium occupare, quam in condenſatione.*

DEMONSTR. Poſſunt enim clare et diſtincte concipi per id ſolum, quod partes alicujus corporis ab invicem recedant, vel ad invicem accedant; Ergo (per Ax. 4) non majus, neque minus ſpatium occupabunt: nam ſi partes alicujus corporis, puta ſpongiae, ex eo, quod ad invicem accedant, corpora, quibus ipſius intervalla replentur, expellant, per hoc ſolum iſtud corpus denſius reddetur, nec ideo minus ſpatium, quam antea ejus partes, occupabunt (per Ax. 4.). Et ſi iterum ab invicem recedant, et meatus ab aliis corporibus repleantur, fiet rarefactio, nec tamen majus ſpatium occupabunt. Et hoc, quod ope ſenſuum clare percipimus in ſpongiâ, poſſumus ſolo intellectu concipere de omnibus corporibus, quamvis eorum intervalla humanum ſenſum plane effugiant. Quare Rarefactio et Condenſatio

ſatio clare et diſtincte a nobis concipiuntur, etc. q. e. d.

Viſum fuit haec praemittere, ut intellectus praejudicia de Spatio, Rarefactione etc. exueret, et aptus redderetur ad ea, quae ſequentur, intelligenda.

PROPOS. I. *Quamvis durities, pondus et reliquae ſenſiles qualitates a corpore aliquo ſeparentur, integra remanebit nihilominus natura corporis.*

DEMONSTR. In duritie, putâ hujus lapidis, nihil aliud ſenſus nobis indicat, nec aliud de ipſâ clare et diſtincte intelligimus, quam quod partes [47] durorum corporum motui manuum noſtrarum reſiſtant (per Ax. 3.) Quare (per propoſ. 14. part. 1.) durities etiam nihil aliud erit. Si vero iſtud corpus in pulviſculos quam minutiſſimos redigatur, ejus partes facile recedent (per ax. 12.), nec tamen corporis naturam amittent (per Ax. 5.) q. e. d.

In pondere, caeteriſque ſenſilibus qualitatibus eodem modo procedit demonſtratio.

PROPOS. II. *Corporis ſive Materiae natura in ſola extenſione conſiſtit.*

DEMONSTR. Natura corporis non tollitur ex ſublatione ſenſilium qualitatum (per propoſ. 1. hujus); ergo neque conſtituunt ipſius eſſentiam (per Ax. 2.) Nihil ergo remanet praeter extenſionem, et ejus affectiones (per Ax. 7.). Quare, ſi tollatur extenſio, nihil remanebit, quod ad naturam corporis pertineat, ſed prorſus tolletur; ergo (per Ax. 2.) in ſolâ extenſione Corporis natura conſiſtit. q. e. d.

COROLLAR. *Spatium et Corpus in re non differunt.*

DEMONSTR. Corpus et extenſio in re non differunt (per praeced.), ſpatium etiam et extenſio in re non differunt (per defin. 6.); ergo (per axiom. 15.) ſpatium et corpus in re non differunt. q. e. d.

SCHOL.

SCHOL. *) Quamvis dicamus, Deum esse [48] ubique, non ideo conceditur Deum esse extensum, hoc est (per praec), corporeum; nam esse ubique refertur ad solam potentiam Dei et ejus concursum, quo res omnes conservat; adeo ut Dei ubiquitas referatur non magis ad extensionem sive corpus, quam ad angelos, et animas humanas. Sed notandum, quod, cum dicimus ipsius potentiam esse ubique, non secludamus ipsius essentiam; nam, ubi ipsius potentia, ibi etiam est ipsius essentia (coroll. prop. 17. part. I.): Sed solum, ut corporeitatem secludamus, hoc est, Deum non aliquâ potentiâ corporeâ esse ubique, sed potentiâ sive essentiâ divinâ, quae communis est ad conservandam extensionem et res cogitantes, (prop. 17. part. I.) quas profecto conservare non potuisset, si ipsius potentia, hoc est, essentia esset corporea.

PROPOS. III. *Repugnat, ut detur vacuum.*

DEMONSTR. Per vacuum intelligitur extensio sine substantia corporea (per def. 5.), hoc est (per propos. 2. hujus), corpus sine corpore, quod est absurdum.

Ad uberiorem autem explicationem, et ad praejudicium de vacuo emendandum, legantur Art. 17. et 18. Part. 2. Princ. ubi praecipue notetur, quod corpora, inter quae nihil interjacet, necessario se mutuo tangant, et etiam, quod nihili nullae sint proprietates.

PROPOS. IV. *Una pars corporis non majus spatium occupat unâ vice, quam aliâ, et contra idem spatium unâ vice non plus corporis continet, quam aliâ.*

DEMONSTR. Spatium et corpus in re non [49] differunt (per Corol. prop. 2. hujus). Ergo cum dicimus, spatium unâ vice non majus est, quam alia; (per Ax. 13.) simul dicimus, corpus non posse, majus

*) Vide de his fusius in Append. part. 2. c. 3. et 9.

majus esse, hoc est, majus spatium occupare una vice, quam aliâ, quod erat primum. Porro ex hoc, quod spatium et corpus in re non differunt, sequitur, cum dicimus, corpus non posse majus spatium occupare unâ vice, quam alia, nos simul dicere, idem spatium non plus corporis posse continere una vice, quam alia, q. e. d.

COROLLAR. *Corpora, quae aequale spatium occupant, puta aurum et aër, aeque multum materiae, sive substantiae corporeae habent.*

DEMONSTR. Substantia corporea non in duritie e. g. auri, neque in mollitie e. g. aëris, neque in ulla sensilium qualitatum (per propos. 1. hujus): sed in sola extensione consistit (per propos. 2. hujus). Cum autem (ex Hyp.) tantundem spatii, sive (per def. 6.) extensionis sit in uno, quam in alio; ergo etiam tantundem substantiae corporeae, q. e. d.

PROPOS. V. *Nullae dantur Atomi.*

DEMONSTR. Atomi sunt partes materiae [50] indivisibiles ex sua natura (per def. 3.): sed cum natura materiae consistat in extensione (per prop. 2. hujus), quae natura sua, quantumvis parva, est divisibilis (per Ax. 9. et def. 7.); ergo pars materiae, quantumvis parva, natura sua est divisibilis, h. e. nullae dantur Atomi, sive partes materiae natura sua indivisibiles, q. e. d.

SCHOL. Magna et intricata quaestio de Atomis semper fuit. Quidam asserunt dari Atomos, ex eo, quod infinitum non potest esse majus alio infinito; et si duae quantitates, puta A et dupla ipsius A, sint divisibiles in infinitum, poterunt etiam potentiâ Dei, qui eorum infinitas partes uno intuitu intelligit, in infinitas partes actu dividi. Ergo, cum, ut dictum est, unum infinitum non majus sit alio infinito, erit quantitas A aequalis suo duplo, quod est absurdum. Deinde etiam quaerunt, an dimidia

pars

pars numeri infiniti ſit etiam infinita; et an par ſit an impar, et alia ejuſmodi. Ad quae omnia Carteſius reſpondit, nos non debere ea, quae ſub noſtrum intellectum cadunt, ac proinde clare et diſtincte concipiuntur, rejicere propter alia, quae noſtrum intellectum aut captum excedunt; ac proinde non, niſi admodum inadaequate, a nobis percipiuntur. Infinitum vero et ejus proprietates humanum intellectum, natura ſcilicet finitum, excedunt; adeoque ineptum foret id, quod clare et diſtincte de ſpatio concipimus, tanquam falſum rejicere, ſive de eo dubitare, propterea quod non comprehendamus infinitum. Et hanc ob cauſam Carteſius [51] ea, in quibus nullos fines advertimus, qualia ſunt extenſio mundi, diviſibilitas partium materiae etc. pro indefinitis habet. Lege Art. 26. part. I. Princip.

PROPOS. VI. *Materia eſt indefinite extenſa, materiaque coeli, et terrae una eademque eſt.*

DEMONSTR. I. *Partis.* Extenſionis, id eſt (per prop. 2. hujus) materiae nullos fines imaginari poſſumus, niſi ultra ipſos alia ſpatia immediate ſequentia (per ax. 10.) id eſt (per def. 6.) extenſionem ſive materiam concipiamus, et hoc indefinite. Quod erat primum.

2. *Partis.* Eſſentia materiae conſiſtit in extenſione (per propoſ. 2. hujus), eaque indefinita (per I. partem), hoc eſt (per def. 4.) quae ſub nullis finibus ab humano intellectu percipi poteſt: ergo (per ax. 11.) non eſt multiplex, ſed ubique una eademque. Quod erat ſecundum.

SCHOL. Hucuſque de naturâ ſive eſſentiâ extenſionis egimus. Quod autem talis, qualem illam concipimus, a Deo creata exiſtat, propoſitione ultimâ Primae Partis demonſtravimus; et ex propoſit. 12. primae Partis ſequitur, nunc eandem eadem, quâ creatâ eſt, potentia conſervari. Deinde etiam eadem ultima propoſ. prim. Part. demonſtravimus, nos, quatenus res cogitantes, unitos eſſe parti alicui

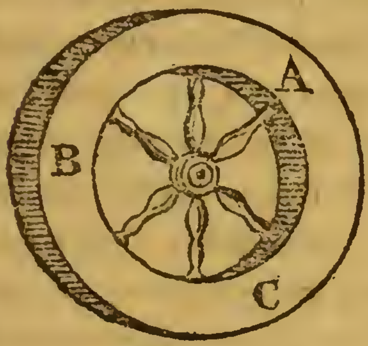
illius

iſtius materiae, cujus ope percipimus dari actu omnes illas variationes, quarum, ex ſola materiae contemplatione, eam ſcimus eſſe capacem, uti ſunt diviſibilitas, motus localis, ſive migratio unius [52] partis ex uno loco in alium, quam clare et diſtincte percipimus, modo intelligamus, alias partes materiae in locum migrantium ſuccedere. Atque haec diviſio et motus infinitis modis a nobis concipiuntur, ac proinde infinitae etiam materiae variationes concipi poſſunt. Dico, eas clare distincteque a nobis concipi, quamdiu nempe ipſas, tanquam extenſionis modos, non autem tanquam res ab extenſione realiter diſtinctas concipimus, ut fuſe eſt explicatum Princip. Part. I. Et quamvis Philoſophi alios quamplures motus finxerunt, nobis tamen nihil, niſi quod clare et diſtincte concipimus, admittentibus, quia nullius motus, praeter localem, extenſionem eſſe capacem, clare et diſtincte intelligimus; nec etiam ullus alius ſub noſtram imaginationem cadit; nullus etiam praeter localem erit admittendus.

Verum Zeno, ut fertur, negavit motum localem, idque ob varias rationes, quas Diogenes Cynicus ſuo more refutavit, deambulando ſcilicet per Scholam, in qua haec a Zenone docebantur, auditoreſque illius ſua deambulatione perturbando. Ubi autem ſenſit, ſe a quodam auditore detineri, ut ejus ambulationem impediret, ipſum increpuit, dicens, cur ſic auſus es tui magiſtri rationes refutare. Sed ne forte quis per rationes Zenonis deceptus, putet, ſenſus aliquid, motum ſcilicet, nobis oſtendere, quod plane intellectui repugnet, adeo ut mens etiam circa ea, quae ope intellectus clare et diſtincte percipit, deciperetur; praecipuas ipſius rationes hic adferam, ſimulque oſtendam, eas non niſi falſis niti praejudiciis: nimirum, quia verum materiae conceptum nullum habuit.

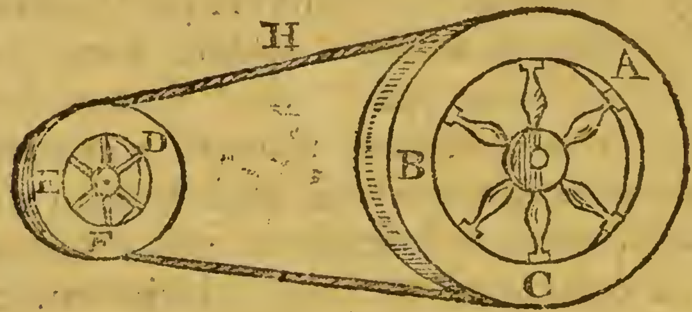
Pri-

Primo itaque ajunt, ipſum dixiſſe; quod, ſi daretur motus localis, motus corporis circulariter ſumma celeritate moti non differret a quiete: Atqui hoc abſurdum, ergo et illud. Probat conſequens. Illud corpus quieſcit, cujus omnia puncta aſſidue manent in eodem loco: atqui omnia puncta corporis circulariter ſumma celeritate moti aſſidue manent in eodem loco; Ergo etc. Atque hoc ipſum dicunt explicaſſe exemplo rotae, puta A B C, quae [53] ſi quadam celeritate circa centrum ſuum moveatur, punctum A citius per B et C abſolvet circulum, quam ſi tardius moveretur. Ponatur igitur e. g. cum tarde incipit moveri poſt lapſam horam eſſe in eodem loco, a quo incepit. Quod ſi vero duplo celerius moveri ponatur, erit in loco, a quo incepit moveri, poſt lapſam dimidiam horam, et ſi quadruplo celerius poſt lapſum quadrantem, et ſi concipiamus hanc celeritatem in infinitum augeri, et tempus diminui uſque in momenta: tum punctum A in ſumma illa celeritate omnibus momentis, ſive aſſidue erit in loco, a quo incipit moveri, atque adeo in eodem ſemper manet loco; et id, quod de puncto A intelligimus, intelligendum etiam eſt de omnibus punctis hujus rotae; quocirca omnia puncta in ſumma illa celeritate aſſidue manent in eodem loco.

Verum, ut reſpondeam, venit notandum, hoc argumentum magis eſſe contra ſummam motus celeritatem, quam contra motum ipſum: attamen, an recte argumentetur Zeno, hic non examinabimus, ſed potius ipſius praejudicia, quibus tota haec argumentatio, quatenus ea motum impugnare putat, nititur, detegemus. Primo igitur ſupponit corpora adeo celeriter poſſe concipi moveri, ut celerius moveri nequeant. Secundo tempus componi ex mo-

mentis, ſicut alii componi quantitatem ex punctis indiviſibilibus conceperunt. Quod utrumque falſum. Nam nunquam motum adeo celerem concipere poſſumus, quo ſimul celeriorem non concipiamus. Repugnat enim noſtro intellectui, motum, quantumvis parvam lineam deſcribentem, adeo celerem concipere, ut celerior non dari poſſit. Atque idem etiam locum habet in tarditate: Nam implicat concipere motum adeo tardum, ut tardior non dari poſſit. De tempore etiam, quod motus menſura eſt, idem aſſerimus, videlicet, quod clare repugnat noſtro intellectui concipere tempus, quo brevius [54] non dari poſſit. Quae omnia ut probemus, veſtigia Zenonis ſequamur. Ponamus igitur, ut ipſe, Rotam A B C circa centrum tali celeritate moveri, ut punctum A omnibus momentis

ſit in loco A, a quo movetur. Dico me clare concipere celeritatem hac indefinite celeriorem, et conſequenter momenta in infinitum minora. Nam ponatur, dum rota A B C circa centrum movetur, facere ope chordae H, ut etiam alia rota D E F (quam ipſa duplo minorem pono) circa centrum moveatur. Cum autem rota D E F duplo minor ſupponatur rotâ A B C; perſpicuum eſt, rotam D E F duplo celerius moveri rotâ A B C; et per conſequens punctum D ſingulis dimidiis momentis eſſe iterum in eodem loco, â quo incepit moveri. Deinde ſi rotae A B C tribuamus motum rotae D E F, tum D E F quadruplo celerius movebitur, quam antea; et ſi iterum hanc ultimam celeritatem rotae D E F tribuamus rotae A B C, tum D E F octuplo celerius movebitur, et ſic in infinitum. Verum ex ſolo

ſolo materiae conceptu hoc clariſſime apparet. Nam materiae eſſentia conſiſtit in extenſione, ſive ſpatio ſemper diviſibili, ut probavimus; ac motus ſine ſpatio non datur. Demonſtravimus etiam, quod una pars materiae non poteſt ſimul duo ſpatia occupare; idem enim eſſet, ac ſi diceremus, unam partem materiae aequalem eſſe ſuo duplo, ut ex ſupra demonſtratis patet: ergo ſi pars materiae movetur, per ſpatium aliquod movetur, quod ſpatium, quantumvis parvum fingatur eſſe, et per conſequens etiam tempus, per quod ille motus menſuratur, erit tamen diviſibile, et per conſequens duratio iſtius motus ſive tempus diviſibile erit, et hoc in infinitum, q. e. d.

Pergamus jam ad aliud, quod ab ipſo allatum dicitur ſophiſma, nempe hujusmodi. Si corpus movetur aut movetur in loco, in quo eſt, aut in [55] quo non eſt. At non, in quo eſt: nam, ſi alicubi eſt, neceſſario quieſcit. Neque etiam in quo non eſt. Ergo corpus non movetur. Sed haec argumentatio eſt plane ſimilis priori; ſupponit enim etiam dari tempus, quo minus non detur: nam ſi ei reſpondeamus, corpus moveri non in loco; ſed a loco, in quo eſt, ad locum, in quo non eſt; rogabit, an in locis intermediis non fuit. Si reſpondeamus diſtinguendo, ſi per *fuit* intelligitur, *quievit*, nos negare alicubi fuiſſe, quamdiu movebatur: ſed ſi per *fuit* intelligitur, *exſtitit*, nos dicere, quod, quamdiu movebatur, neceſſario exiſtebat: iterum rogabit, ubinam exſtiterit, quamdiu movebatur. Si denuo reſpondeamus, ſi per illud *ubinam exſtiterit*, rogare velit, *quem locum ſervaverit*, quamdiu movebatur, nos dicere nullum ſervaſſe: ſi vero *quem locum mutaverit*, nos dicere omnia, quae aſſignare velit loca illius ſpatii, per quod movebatur, mutaſſe: perget rogare, an eodem temporis momento locum occupare et mutare potuit. Ad quod denique reſpondemus, diſtinguendo ſcilicet, ipſum, ſi per temporis momentum, intelligat tale tempus, quo minus dari

non

non poſſit, rem non intelligibilem, ut ſatis oſtenſum eſt, rogare, ideoque reſponſione indignam: ſi vero tempus eo ſenſu, quo ſupra explicui, ſumit, id eſt, ſuo vero ſenſu, numquam tam parvum tempus poſſe aſſignare, quo quamvis etiam vel indefinite brevius ponatur, non poſſet corpus locum occupare et mutare; quod ſatis attendenti eſt manifeſtum. Unde clare patet, quod ſupra dicebamus, ipſum ſupponere tempus tam parvum, quo minus dari non poſſit, ac proinde etiam nihil probare.

Praeter haec duo, aliud adhuc Zenonis circumfertur argumentum, quod ſimul cum ejus refutatione legi poteſt, apud Carteſ. Epiſtol. penultim. volum. prim.

Velim autem hic Lectores meos animadvertere, me rationibus Zenonis meas oppoſuiſſe rationes, adeoque ipſum ratione redarguiſſe; non autem ſenſibus, quemadmodum Diogenes fecit. Neque enim [56] ſenſus aliud quid veritatis inquiſitori ſuggerere poſſunt, quam naturae Phaenomena, quibus determinatur ad illorum cauſas inveſtigandas: non autem unquam quid, quod intellectus clare et diſtincte verum eſſe deprehendit, falſum eſſe, oſtendere. Sic enim nos judicamus, adeoque haec noſtra eſt Methodus; res, quas proponimus, rationibus clare et diſtincte ab intellectu perceptis demonſtrare; inſuper habentes, quidquid, quod iis contrarium videtur, ſenſus dictent; qui, ut diximus, intellectum ſolummodo determinare queunt, ut hoc potius, quam illud inquirat; non autem falſitatis, cum quid clare et diſtincte percepit, arguere.

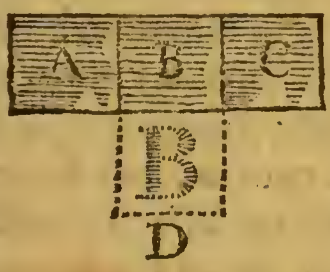
PROPOS. VII. *Nullum corpus locum alterius ingreditur, niſi ſimul illud alterum locum alicujus alterius corporis ingrediatur.*

DEMONSTR. *Vide Fig. Prop. ſeq.* Si negas, ponatur, ſi fieri poteſt, corpus A ingredi locum corporis B, quod ſuppono ipſi A aequale, et a ſuo loco non rece-

recedere: ergo ſpatium, quod tantum continebat B, jam (per hypotheſ.) continet A et B: adeoque duplum ſubſtantiae corporeae, quam antea continebat, quod (per prop. 4. hujus) eſt abſurdum: Ergo nullum corpus locum alterius ingreditur, etc. q. e. d.

PROPOS. VIII. *Cum corpus aliquod locum alterius ingreditur, eodem temporis momento locus ab eo derelictus ab alio corpore occupatur, quod ipſum immediate tangit.*

DEMONSTR. Si corpus B movetur verſus D, [57] corpora A et C eodem temporis momento ad ſe invicem accedent ac ſe invicem tangent, vel non.

Si ad ſe invicem accedant et tangant, conceditur intentum. Si vero non ad ſe invicem accedant, ſed totum ſpatium a B derelictum, inter A et C interjaceat, ergo corpus aequale ipſi B (per corol. propoſ. 2. hujus, et corol. prop. 4. hujus) interjacet. At non (per hypotheſ.) idem B: ergo aliud, quod eodem temporis momento ipſius locum ingreditur; et cum eodem temporis momento ingrediatur, nullum aliud poteſt eſſe, quam quod immediate tangit, per Schol. prop. 6. hujus; ibi enim demonſtravimus, nullum dari motum ex uno loco in alium, qui tempus, quo brevius ſemper datur, non requirat: Ex quo ſequitur, ſpatium corporis B eodem temporis momento ab alio corpore non poſſe occupari, quod per ſpatium aliquod moveri deberet, antequam ejus locum ingrederetur. Ergo tantum corpus, quod B immediate tangit, eodem temporis momento illius locum ingreditur, q. e. d.

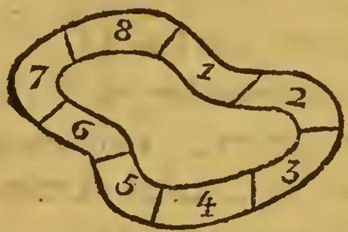
SCHOL. Quoniam partes materiae realiter ab invicem diſtinguuntur, (per Art. 61. Part. 1. Princip.) una abſque aliâ eſſe poteſt (per corol. propoſ. 7. part. 1.); nec ab invicem dependent: Quare omnia illa figmenta de Sympathiâ et Antipathiâ, ut falſa,

ſunt

ſunt rejicienda. Porro cum cauſa alicujus effectus ſemper poſitiva debeat eſſe (per Axiom. 8. part. 1.), nunquam dicendum erit, quod corpus aliquod movetur, ne detur vacuum: ſed tantum ex alterius impulſu.

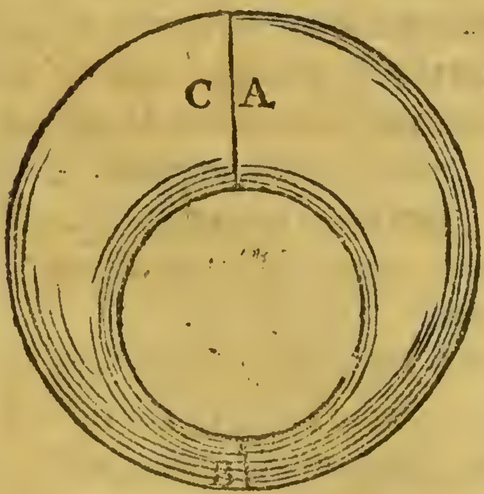
COROLLAR. *In omni motu integer Circulus corporum ſimul movetur.*

DEMONSTR. Eo tempore, quo corpus 1 ingre-
[58] ditur locum corporis 2. hoc corpus 2, in alterius locum, puta 3, debet ingredi, et ſic porro (per

propoſ. 7. hujus): Deinde eodem temporis momento, quo corpus 1, locum corporis 2, ingrediebatur, locus, a corpore 1 derelictus, ab alio occupari debet (per prop. 8. hujus) puta 8, aut aliud, quod ipſum 1 immediate tangit; quód cum fiat ex ſolo impulſu alterius corporis, per Scholium praeced.) quod hic ſupponitur eſſe 1; non poſſunt omnia haec corpora mota in eadem rectâ lineâ eſſe (per Axiom. 21.): ſed (per definit. 9.) integrum circulum deſcribunt, q. e. d.

PROPOS. IX. *Si canalis A B C circularis ſit aqua plenus, et in A ſit quadruplo latior, quam in B, eo tempore, quo illa aqua (vel aliud corpus fluidum) quae eſt in A, verſus B incipit moveri, aqua, quae eſt in B quadruplo celerius movebitur.*

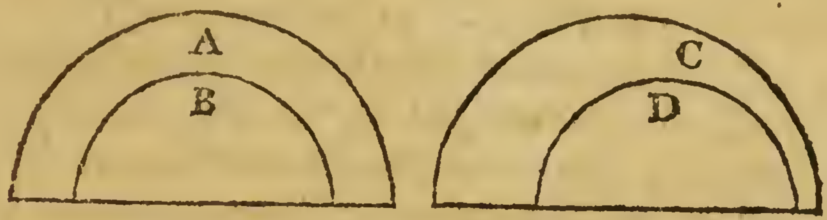

DEMONSTR. Cum tota aqua, quae eſt in A movetur verſus B, debet ſimul tantundem aquae ex C, quae A immediate tangit, ejus locum ingredi (per propoſ. 8. hujus): et ex B tantundem aquae locum C debebit ingredi (per eandem): ergo (per Ax. 14.) quadruplo celerius movebitur, q. e. d.

Id,

Id, quod de circulari canali dicimus, etiam eſt intelligendum de omnibus inaequalibus ſpatiis, [59] per quae corpora, quae ſimul moventur, coguntur tranſire; demonſtratio enim in caeteris eadem erit.

LEMMA. Si duo Semicirculi ex eodem centro deſcribantur, ut A et B: ſpatium inter peripherias

erit ubique aequale: Si vero ex diverſis centris deſcribantur, ut C et D, ſpatium inter peripherias erit ubique inaequale.

Demonſtratio patet ex ſolâ definitione circuli.

PROPOS. X. *Corpus fluidum, quod per Canalem A B C movetur, accipit indefinitos gradus celeritatis. Vide Fig. Propoſ. praeced.*

DEMONSTR. Spatium inter A et B eſt ubique inaequale (per lemm. praec.); ergo (per propoſ. 9. hujus) celeritas, quâ corpus fluidum per canalem A B C movetur, erit ubique inaequalis. Porro, cum inter A et B indefinita ſpatia ſemper minora atque minora cogitatione concipiamus (per prop. 5. hujus): etiam ipſius inaequalitates, quae ubique ſunt, indefinitas concipiemus, ac proinde (per propoſ. 9. hujus) celeritatis gradus erunt indefiniti, q. e. d.

PROPOS. XI. *In materia, quae per canalem A B C fluit, datur diviſio in particulas indefinitas. Vide Fig. Propoſ. 9.*

DEMONSTR. Materia, quae per canalem A B C fluit, acquirit ſimul indefinitos gradus celeritatis [60] (per prop. 10. hujus), ergo (per ax. 16.) habet indefinitas partes reverâ diviſas, q. e. d. Lege Art. 34. et 35. Part. 2. Princip.

SCHOL. Hucuſque egimus de natura motus; oportet jam, ut ejus cauſam inquiramus, quae duplex eſt, primaria ſcilicet ſive generalis, quae cauſa eſt omnium motuum, qui ſunt in mundo; et particularis, a qua ſit, ut ſingulae materiae partes motus, quos prius non habuerunt, acquirant. Ad generalem quod attinet, cum nihil ſit admittendum (per propoſ. 14. part. 1. et Schol. prop. 17. ejuſd. part.), niſi quod clare et diſtincte percipimus, nullamque aliam cauſam praeter Deum (materiae ſcilicet creatorem) clare et diſtincte intelligamus, manifeſte apparet, nullam aliam cauſam generalem praeter Deum eſſe admittendam. Quod autem hic de motu dicimus, etiam de quiete intelligendum venit.

PROPOS. XII. *Deus eſt cauſa principalis motus.*

DEMONSTR. Inſpiciatur Scholium proxime praecedens.

PROPOS. XIII. *Eandem quantitatem motus et quietis, quam Deus ſemel materiae impreſſit, etiamnum ſuo concurſu conſervat.*

DEMONSTR. Cum Deus ſit cauſa motus et quie-
[61] tis (per propoſ. 12. hujus): etiamnum eàdem potentia, quâ eos creavit, conſervat (per ax. 10. part. 1.); et quidem eâdem illâ quantitate, quâ eos primo creavit, (per corollar. prop. 20. part. 1.) q. e. d.

SCHOL. I. Quamvis in Theologiâ dicatur, Deum multa agere ex beneplacito, et ut potentiam ſuam hominibus oſtendat; tamen cum ea, quae a ſolo ejus beneplacito pendent, non niſi divinâ revelatione innoteſcant, iſta in Philoſophiâ, ubi tantum in id, quod ratio dictat, inquiritur, non erunt admittenda, ne Philoſophia cum Theologiâ confundatur.

II. Quamvis motus nihil aliud ſit in materiâ motâ, quam ejus modus, certam tamen et determina-

natam habet quantitatem, quae quomodo intelligenda veniat, patebit ex ſequentibus. Lege Art. 36. Part 2. Princ.

PROPOS. XIV. *Vnaquaeque res, quatenus ſimplex et indiviſa eſt, et in ſe ſolà conſideratur, quantum in ſe eſt, ſemper in eodem ſtatu perſeverat.*

Propoſitio haec multis tanquam axioma eſt; eam tamen demonſtrabimus.

DEMONSTR. Cum nihil ſit in aliquo ſtatu, niſi ex ſolo Dei concurſu (per prop. 12. part. 1.); et Deus in ſuis operibus ſit ſumme conſtans (per corol. propoſ. 20. part. 1.): ſi ad nullas cauſas externas, particulares ſcilicet, attendamus, ſed rem in ſe ſola conſideremus, affirmandum erit, quod illa, quantum in ſe eſt, in ſtatu ſuo, in quo eſt, ſemper perſeverat. q. e. d.

COROLLAR. *Corpus, quod ſemel movetur, ſemper moveri pergit, niſi a cauſis externis retardetur.*

DEMONSTR. Patet hoc ex prop. praec. attamen [62] ad praejudicium de motu emendandum, lege Art. 37 et 38. Part. 2. Princip.

PROPOS. XV. *Omne corpus motum ex ſe ipſo tendit, ut ſecundum lineam rectam, non vero curvam pergat moveri.*

Hanc propoſitionem inter axiomata numerare liceret, eam tamen ex praecedentibus ſic demonſtrabo.

DEMONSTR. Motus, quia Deum tantum (per propoſ. 12. hujus) pro cauſa habet, nullam unquam ex ſe vim habet ad exiſtendum, (per axiom. 10. part. 1.): ſed omnibus momentis a Deo quaſi procreatur (per illa, quae demonſtrantur, circa axioma jam citatum). Quapropter, quamdiu ad ſolam motus naturam attendimus, nunquam ipſi durationem tribuere poterimus, tanquam ad ejus naturam pertinentem, quae major alia poteſt concipi. At ſi dicatur, ad naturam alicujus corporis moti pertinere, ut lineam

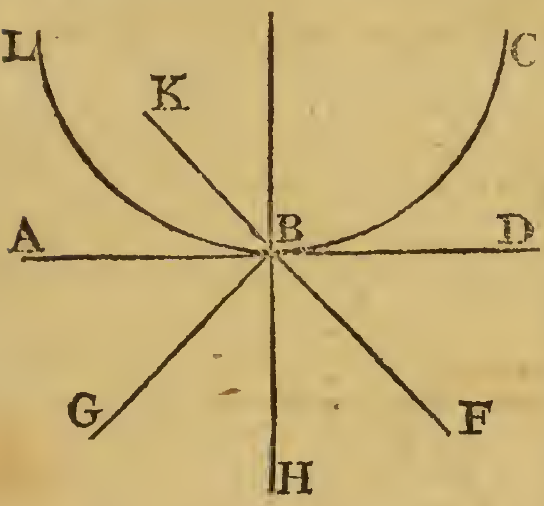
curvam aliquam ſuo motu deſcribat, magis diuturnam durationem motus naturae tribueretur, quam ubi ſupponitur, de corporis moti natura eſſe, tendere ut moveri pergat ſecundum lineam rectam (per ax. 17.). Cum autem (ut jam demonſtravimus) talem durationem motus naturae tribuere non poſſumus; ergo neque etiam ponere, quod de corporis moti naturâ ſit, ut ſecundum ullam lineam curvam, ſed tantum ut ſecundum rectam moveri pergat, q. e. d.

SCHOL. Haec Demonſtratio videbitur forſan [63] multis non magis oſtendere, ad naturam motus non pertinere, ut lineam curvam, quam ut lineam rectam deſcribat: Idque propterea quod nulla poſſit aſſignari recta, quâ minor ſive recta ſive curva non detur: neque ulla curva, qua etiam alia curva minor non detur. Attamen, quamvis haec conſiderem, demonſtrationem nihilominus recte procedere judico: quandoquidem ipſa ex ſola univerſali eſſentia, ſive eſſentiali differentia linearum; non vero ex uniuſcujuſque quantitate, ſive accidentali differentia, id, quod demonſtrandum proponebatur, concludit. Verum ne rem per ſe ſatis claram demonſtrando obſcuriorem reddam, Lectores ad ſolam motus definitionem remitto, quae nihil aliud de motu affirmat, quam translationem unius partis materiae ex vicinia etc. in viciniam aliorum, etc. Ideoque niſi hanc translationem ſimpliciſſimam concipiamus, hoc eſt, eam ſecundum lineam rectam fieri; motui aliquid affingimus, quod in ejus definitione, ſive eſſentia non continetur: adeoque ad ejus naturam non pertinet.

COROLLAR. Ex propoſitione hac ſequitur, omne corpus, quod ſecundum lineam curvam movetur, continuo a linea, ſecundum quam ex ſe pergeret moveri, deflectere; idque vi alicujus cauſae externae (per propoſ. 14. hujus).

PROPOS. XVI. *Omne corpus quod circulariter movetur, ut lapis ex. gr. in fundà; continuo determinatur, ut ſecundum tangentem pergat moveri.*

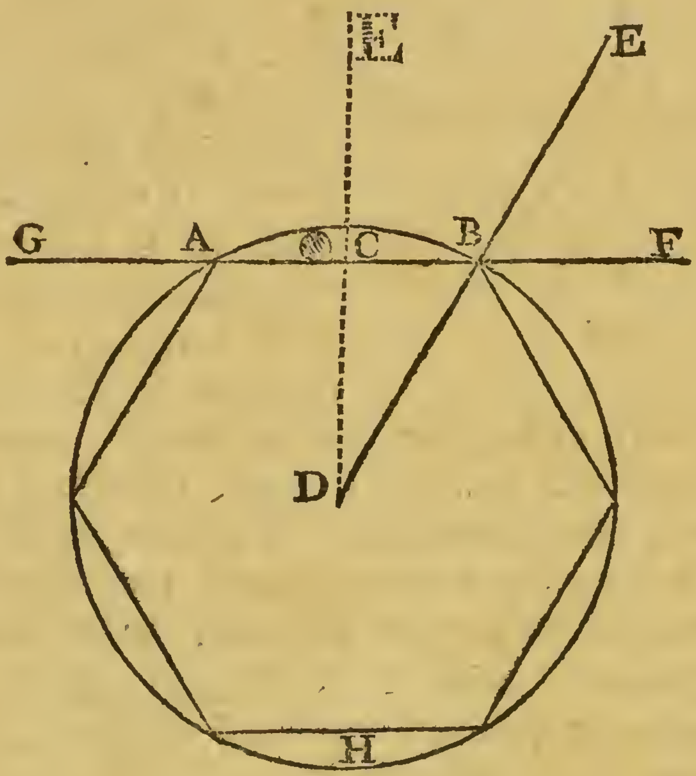
DEMONSTR. Corpus, quod circulariter [64] movetur, continuo a vi externa impeditur, ne ſecundum lineam rectam pergat moveri (per corol. praecedentis): qua ceſſante corpus ex ſe perget ſecundum lineam rectam moveri (per propoſ. 15.). Dico praeterea, corpus, quod circulariter movetur, a cauſa externa determinari, ut ſecundum tangentem pergat moveri. Nam, ſi negas, ponatur lapis in B a funda ex. g. non ſecundum tangentem B D determinari, ſed ſecundum aliam lineam ab eodem puncto extra, aut intra circulum conceptam, ut B F, quando funda ex parte L verſus B venire ſupponitur, aut ſecundum B G (quam intelligo cum linea B H, quae à centro ducitur per circumferentiam, eamque in puncto B ſecat, angulum conſtituere aequalem angulo F B H), ſi contra ſupponatur funda ex parte C verſus B venire. At, ſi lapis in puncto B ſupponatur a funda, quae áb L verſús B circulariter movetur, determinari, ut verſus F pergat moveri: neceſſario (per ax. 18.) ubi funda contrària determinatione a C verſus B movetur, determinabitur, ut ſecundum eandem lineam B F contraria determinatione pergat moveri, ac proinde verſus K non vero verſus G tendet, quod eſt contra hypotheſin. Et cum *) nulla linea, quae per punctum B poteſt duci, praeter tangentem ſtatui poſſit, cum linea B H angulos ad eandem partem, ut

*) Patet ex prop. 18. et 19. lib. 3. Elemt.

ut D B H, et A B H, aequales efficiens: nulla praeter tangentem datur, quae eandem hypothesin servare po est, sive funda ab L versus B, sive a C versus B moveatur, ac proinde nulla praeter tangentem statuenda est, secundum quam tendit moveri, q e.d.

ALITER. Concipiatur, loco circuli, Hexagonum [65] A B H circulo inscriptum, et corpus C in uno latere A B quiescere: deinde concipiatur regula D B E (cujus unam extremitatem in centro D fixam,

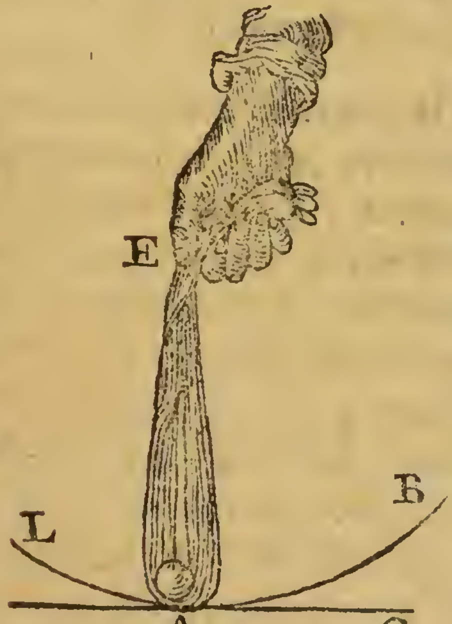

alteram vero mobilem suppono) circa centrum D moveri, secans continuo lineam A B. Patet, quod si regula D B E, dum ita concipitur moveri, corpori C occurrat eo tempore, quo lineam A B ad angulos rectos secat, ipsa regula corpus C suo impulsu determinabit, ut secundum lineam F B A G, versus G pergat moveri, hoc est, secundum latus A B indefinite productum. Verum quia Hexagonum ad libitum assumsimus, idem erit affirmandum de quâcumque aliâ figurâ, quam huic circulo concipimus posse

poſſe inſcribi: Nempe quod, ubi corpus C, in uno figurae latere quieſcens, a regula D B E impellitur eo tempore, quo ipſa latus illud ad angulos rectos ſecat; ab illa regula determinabitur, ut ſecundum illud latus indefinite productum pergat moveri. Concipiamus igitur, loco Hexagoni figuram rectilineam infinitorum laterum (hoc eſt, circulum ex def. Archimedis): patet regulam D B E, ubicunque corpori C occurrat, ipſi ſemper occurrere eo tempore, quo aliquod talis figurae latus ad angulos rectos ſecat, adeoque nunquam ipſi corpori C occurret, quin ipſum ſimul determinabit, [66] ut ſecundum illud latus indefinite productum pergat moveri. Cumque quodlibet latus ad utramvis partem productum, ſemper extra figuram cadere debeat; erit hoc latus indefinite productum tangens figurae infinitorum laterum, hoc eſt, circuli. Si itaque loco regulae concipiamus fundam circulariter motam, haec lapidem continuo determinabit, ut ſecundum tangentem pergat moveri, q. e. d

Notandum hic eſt, utramque hanc demonſtrationem poſſe accommodari quibuslibet figuris curvilineis.

PROPOS. XVII. *Omne corpus, quod circulariter movetur, conatur recedere a centro circuli, quem deſcribit.*

DEMONSTR. Quamdiu aliquod corpus circulariter movetur, tam diu cogitur ab aliquâ cauſâ externa, qua ceſſante ſimul pergit moveri ſecundum lineam tangentem (per praeced.), cujus omnia puncta praeter id, quod circulum tangit, extra circulum cadunt (per prop. 16. lib. 3. El.) ac proinde longius a centro diſtant: Ergo, cum lapis, qui cir-

circulariter movetur in funda E A, eſt in puncto A, conatur pergere ſecundum lineam, cujus omnia puncta longius diſtant a centro E, quam omnia puncta circumferentiae L A B, quod nihil aliud eſt, quam recedere conari a centro circuli, quem deſcribit, q. e. d.

PROPOS. XVIII. *Si corpus aliquod, puta A, verſus aliud corpus quieſcens B moveatur, nec tamen B propter impetum corporis A aliquid ſuae quietis amittat; neque etiam A ſui motus aliquid amittet; ſed eandem quantitatem motus, quam antea habebat, prorſus retinebit.*

DEMONSTR. Si negas, ponatur corpus A perdere
[67] de ſuo motu, nec tamen id, quod perdidit, in aliud transferre, puta in B; dabitur in natura, cum id contingit, minor quantitas motus, quam antea, quod eſt abſurdum (per prop. 13. hujus). Eodem modo procedit Demonſtratio reſpectu quietis in corpore B, quare, ſi unum in aliud nihil transferat, B omnem ſuam quietem, et A omnem ſuum motum retinebit, q. e. d.

PROPOS. XIX. *Motus, in ſe ſpectatus, differt a ſua determinatione verſus certam aliquam partem; neque opus eſt, corpus motum, ut in contrariam partem feratur ſive repellatur, aliquamdiu quieſcere.*

DEMONSTR. Ponatur, ut in praeced. corpus A verſus B in directum moveri, et a corpore B impediri, ne ulterius pergat; ergo (per praeced.) A ſuum integrum motum retinebit, nec quantumvis minimum ſpatium temporis quieſcet: attamen, cum pergat moveri, non movetur verſus eandem partem, verſus quam prius movebatur; ſupponitur enim a B impediri, ergo motu ſuo integro remanente, atque determinatione priore amiſſâ non niſi verſus contrariam movebitur
[69] partem (per illa, quae cap. 2. Diopt. dicta ſunt); ideoque (per ax. 2.) determinatio ad eſſentiam motus non

non pertinet, ſed ab ipſa differt, nec corpus motum, cum repellitur, aliquamdiu quieſcit. q. e. d.

COROLLAR. Hinc ſequitur motum non eſſe motui contrarium.

PROPOS. XX. *Si corpus A corpori B occurrat, et ipſum ſecum rapiat; tantum motus, quantum B propter occurſum A ab ipſo A acquirit, de ſuo motu A amittet.*

DEMONSTR. Si negas, ponatur B plus aut minus motus ab A acquirere, quam A amittit; tota illa differentia erit addenda vel ſubtrahenda quantitati motus totius naturae, quod eſt abſurdum (per propoſ. 13. hujus). Cum ergo neque plus neque minus motus corpus B poſſit acquirere; tantum ergo acquiret, quantum A amittet, q. e. d.

PROPOS. XXI. *Si corpus A duplo majus ſit, quam B, et aeque celeriter moveatur; habebit etiam A duplo majorem motum, quam B, ſive vim ad aequalem celeritatem cum B retinendam.*

DEMONSTR. Ponatur e. g. loco A bis B, id eſt (ex hyp.) unum A in duas aequales partes diviſum, utrumque B habet vim ad manendum in ſtatu, in quo eſt (per prop. 14. hujus), eaque vis in utroque (ex hyp.) eſt aequalis: ſi jam haec duo B jungantur, ſuam celeritatem retinendo, fiet unum A, cujus [69] vis et quantitas erit aequalis duobus B ſive dupla unius B, q. e. d.

Nota, hoc ex ſolâ motus definitione etiam ſequi; quo enim corpus, quod movetur, majus eſt, eo plus materiae datur, quae ab alia ſeparatur: daturque igitur plus ſeparationis, hoc eſt, (per defin. 8.) plus motus. Vide quae 4°. notavimus circa motus definitionem.

PROPOS. XXII. *Si corpus A aequale ſit corpori B, et A duplo celerius, quam B moveatur, vis ſive motus in A, erit duplus ipſius B. Vid. Fig. propoſ. 20.*

DEMONSTR. Ponatur B, cum primo certam vim ſe movendi acquiſivit, acquiſiviſſe quatuor gradus

dus celeritatis. Si jam nihil accedat, perget moveri (per propos. 14. hujus) et in suo statu perseverare: supponatur denuo novam aliam vim acquirere ex novo impulsu priori aequalem: quapropter iterum acquiret ultra quatuor priores, alios quatuor gradus celeritatis, quos etiam (per eand. propos) servabit, hoc est, duplo celerius, hoc est, aeque celeriter ac A movebitur, et simul duplam habebit vim, hoc est, aequalem ipsi A, quare motus in A est duplus ipsius B, q. e d.

Nota, nos hic per vim in corporibus motis, intelligere quantitatem motus, quae quantitas in aequalibus corporibus pro celeritate motus major esse debet, quatenus ea celeritate corpora aequalia, a corporibus immediate tangentibus magis eodem tempore separantur, quam si tardius moverentur: adeoque (per definit. 8.) plus motus etiam habent: In quiescentibus autem per vim resistendi intelligere quantitatem quietis. Ex quibus sequitur.

COROLLAR. I. *Quo corpora tardius moventur, eo magis de quiete participant:* corporibus [70] enim celerius motis, quae ipsis occurrunt, et minorem, quam ipsa, vim habent, magis resistunt, et etiam minus a corporibus immediate tangentibus separantur.

COROLLAR. II. *Si corpus A duplo celerius moveatur, quam corpus B et B duplo majus sit, quam A, tantundem motus est in B majori, quam in A minori, ac proinde etiam aequalis vis.*

DEMONSTR. Sit B duplo majus, quam A, et A duplo celerius moveatur, quam B, et porro C duplo minus sit, quam B, et duplo tardius moveatur, quam A: ergo B (per propos. 21. hujus) duplo majorem motum habebit, et A (per prop. 22. hujus) duplo majorem motum habebit, quam C: ergo (per axiom. 15.) B et A aequalem motum habent, est enim utriusque motus ejusdem tertii C duplus, q. e. d.

COROL.

COROLLAR. III. Ex his ſequitur, *motum a celeritate diſtingui.* Concipimus enim corporum, quae aequalem habent celeritatem, unum plus motus habere poſſe, quam aliud (per propoſ. 21. hujus): et contra, quae inaequalem habent celeritatem, aequalem motum habere poſſe (per corol. praeced.). Quod idem etiam ex ſolâ motus definitione colligitur: nihil enim aliud eſt, quam translatio unius corporis ex vicinia etc.

Verum hic notandum, Corollarium hoc tertium primo non repugnare: Nam celeritas duobus modis a nobis concipitur, vel quatenus corpus aliquod magis, aut minus eodem tempore a corporibus illud immediate tangentibus ſeparatur, et eatenus motus vel quietis plus vel minus participat, vel quatenus eodem tempore majorem vel minorem lineam deſcribit, et eatenus a motu diſtinguitur.

Potuiſſem hic alias propoſitiones adjungere [71] *ad uberiorem explicationem Propoſitionis* 14 *hujus partis, et vires rerum in quocunque ſtatu, ſicut hic circa motum fecimus, explicare: ſed ſufficiet Art.* 43. *Part. 2. Princip. perlegere, et tantum unam propoſitionem annectere, quae neceſſaria eſt ad ea, quae ſequentur, intelligenda.*

PROPOS. XXIII. *Cum modi alicujus corporis variationem pati coguntur, illa variatio ſemper erit minima, quae dari poteſt.*

DEMONSTR. Satis clare ſequitur haec Propoſitio ex propoſ. 14. hujus.

PROPOS. XXIV. *Reg. I. Si duo corpora, puta A et B eſſent plane aequalia, et in directum, verſus ſe invicem aeque velociter moverentur; cum ſibi mutuo occurrunt, utrumque in contrariam partem reflectetur nullâ ſuae celeritatis parte amiſſa. Vid. Fig. prop.* 20.

In hac hypotheſi clare patet, quod, ut horum duorum corporum contrarietas tollatur, vel utrumque in contrariam partem reflecti, vel unum alterum

rum ſecum rapere debeat; nam quoad determinationem tantum, non vero quoad motum ſibi ſunt contraria.

DEMONSTR. Cum A et B ſibi mutuo occurrunt, aliquam variationem pati debent (per ax. 19): cum autem motus motui non ſit contrarius (per corol. propoſ. 19. hujus), nihil ſui motus amittere cogentur (per ax. 19.): Quam ob rem in ſolâ determinatione fiet mutatio: ſed unius determinationem tantum, puta B, non poſſumus concipere mutari, [72] niſi A, a quo mutari deberet, fortius eſſe ſupponamus (per ax. 20.). At hoc eſſet contra hypotheſin: ergo cum mutatio determinationis in uno tantum fieri non poſſit; fiet in utroque, deflectentibus ſcilicet A et B in contrariam partem (per illa, quae cap. 2. Dioptric. dicta ſunt), et motum ſuum integrum retinentibus, q. e. d.

PROPOS. XXV. *Reg. 2. Si mole eſſent inaequalia, B nempe majus, quam A, caeteris ut prius poſitis, tunc ſolum A reflectetur, et utrumque eâdem celeritate perget moveri. Vid. Fig. prop. 27.*

DEMONSTR. Cum A ſupponatur minus, quam B, habebit etiam (per propoſ. 21. hujus) minorem vim, quam B, cum autem in hac hypotheſi, ut in praecedenti, detur contrarietas in ſolâ determinatione, adeoque, ut in prop. praeced. demonſtravimus, in ſolâ determinatione variatio fieri debeat: fiet tantum in A, et non in B (per ax. 20.): quare A tantum in contrariam partem a fortiori B reflectetur, ſuam integram celeritatem retinendo, q. e. d.

PROPOS. XXVI. *Si mole et celeritate ſint inaequalia, B nempe duplo majus, quam A; motus vero in A duplo celerior, quam in B, caeteris ut prius poſitis, ambo in contrariam partem reflectentur, unoquoque ſuam, quam habebant, celeritatem retinente. Vid. Fig. prop. 27.*

DEMONSTR. Cum A et B verſus ſe invicem moventur, ſecundum hypotheſin; tantundem motus eſt

eſt in uno, quam in alio (per corol. 2. propoſ. 22. hujus): quare motus unius motui alterius non contrariatur (per corol. prop. 19. hujus), et vires [73] in utroque ſunt aequales (per corol. 2. propoſ. 22. hujus): quare haec hypotheſis prorſus eſt ſimilis hypotheſi Propoſitionis 24. hujus: adeoque per ejuſdem demonſtrationem A et B in contrariam partem, ſuum motum integrum retinendo, reflectentur, q. e. d.

COROLLAR. Ex tribus hiſce praecedentibus Propoſitionibus clare apparet, quod determinatio unius corporis aequalem vim requirat, ut mutetur, quam motus: unde ſequitur, corpus, quod plus, quam dimidium ſuae determinationis, et plus, quam dimidiam partem ſui motus amittit, plus mutationis pati, quam id, quod totam ſuam determinationem amittit.

PROPOS. XXVII. *Reg.* 3. *Si mole ſint aequalia, ſed B tantillo celerius moveatur, quam A; non tantum A in contrariam partem reflectetur; ſed etiam B dimidiam partem celeritatis, quâ A excedit, in A transferet et ambo aeque celeriter pergent moveri verſus eandem partem.*

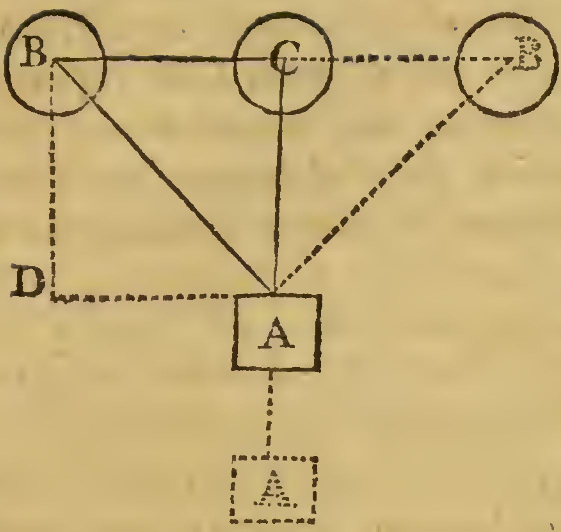
DEMONSTR. A (ex hyp.) non tantum ſua determinatione opponitur B, ſed etiam ſuâ tarditate, quatenus illa de quiete participat (per corol. prop. 22. hujus): unde quamvis in contrariam partem reflectatur, et ſola determinatio mutetur, non ideo tollitur omnis horum corporum contrarietas: quare (per ax. 19.) et in determinatione et in motu variatio fieri debet: ſed cum B ex hypotheſi celerius, quam A moveatur, erit B (per propoſ. 22. hujus) fortius, quam A; quare (per ax. 20.) mutatio in A a B procedet, a quo in contrariam partem reflectetur, quod erat primum.

Deinde quamdiu tardius, quam B, movetur, [74] ipſi B (per corol. 1. propoſ. 22. hujus) opponitur: ergo tamdiu variatio fieri debet (per ax. 19.), do-

donec non tardius, quam B moveatur. Ut autem celerius, quam B, moveatur, a nulla caufa adeo forti in hac hypothefi cogitur; cum igitur neque tardius, quam B, moveri poffit, cum a B impellatur, neque celerius, quam B, aeque ergo celeriter, ac B, perget moveri. Porro fi B minus, quam dimidiam partem exceffus celeritatis in A transferat, tunc A tardius, quam B perget moveri: Si vero plus, quam dimidiam partem, tunc A celerius, quam B perget moveri; quod utrumque abfurdum eft, ut jamjam demonftravimus; ergo variatio eoufque continget, donec B dimidiam partem exceffus celeritatis in A tranftulerit, quam B (per propof. 20. hujus) amittere debet, adeoque ambo aeque celeriter fine ullà contrarietate pergent moveri verfus eandem partem, q. e. d.

COROLLAR. Hinc fequitur, quo corpus aliquod celerius movetur, eo magis determinatum effe, ut, fecundum quam lineam movetur, moveri pergat: et contra, quo tardius, eo minus determinationis habere.

SCHOL. Ne hic Lectores vim determinationis cum vi motus confundant, vifum fuit pauca adjungere, quibus vis determinationis a vi motus diftincta explicetur. Si igitur corpora A et C aequalia, et aequali celeritate verfus fe invicem in directum mota concipiantur; haec duo (per prop. 24. hujus) in contrariam partem, fuum motum integrum retinendo, reflectentur. Verum fi corpus C fit in B, et oblique verfus A moveatur, perfpicuum eft, ipfum jam minus determinatum effe, ad fe movendum fecundum lineam B D, vel C A; [75] quare quamvis aequalem cum A habeat motum, tamen vis determinationis C, in directum verfus A moti, quae aequalis eft cum vi determinationis corporis A, major eft vi determinationis ipfius C, ex B verfus A moti, et tanto major, quanto linea B A major eft linea C A; quanto enim linea B A major

jor eſt linea C A; tanto etiam plus temporis (ubi B, et A aeque celeriter, ut hic ſupponuntur, moventur) requirit B, ut ſecundum lineam B D, vel C A, per quam determinationi corporis A contrariatur, moveri poſſit: adeoque, ubi C oblique ex B ipſi A occurrit, determinabitur, ac ſi ſecundum lineam A B verſus B (quod ſuppono, ubi in eo puncto eſt, quo linea A B lineam B C productam ſecat, aeque diſtare a C ac C diſtat a B) pergeret moveri; A vero, ſuum integrum motum, et determinationem retinendo, perget verſus C moveri, corpuſque B ſecum pellet, quandoquidem B, quamdiu ſecundum diagonalem A B ad motum determinatum eſt, et aequali cum A celeritate movetur, plus temporis requirit, quam A, ut aliquam partem lineae A C ſuo motu deſcribat, et eatenus determinationi corporis A, quae fortior eſt, opponitur. Sed ut vis determinationis ipſius C ex B verſus A moti, quatenus de linea C A participat, aequalis ſit cum vi determinationis ipſius C in directum verſus A moti, (vel ex hyp. ipſius A) neceſſario B tot gradus motus ſupra A debebit habere, quot partibus linea B A major eſt linea C A, tumque, ubi corpori A oblique occurrit, A in contrariam partem verſus A et B verſus B, unoquoque ſuum integrum motum retinente, reflectentur. Verum, ſi exceſſus B ſupra A major ſit, quam exceſſus lineae B A ſupra lineam C A, tum B repellet A verſus A, eique tantum ſui motus tribuet, donec motus B ad motum A ſe habeat, ut linea B A ad lineam C A, et tantum motus, quantum in [79] A tranſtulit, amittendo, perget verſus quam prius

move-

movebatur partem, moveri. Ex gr. ſi linea A C ſit ad lineam A B, ut 1 ad 2, et motus corporis A ad motum corporis B ut 1 ad 5, tum B transferet in A unum gradum ſui motus, ipſumque in contrariam partem repellet, et B cum quatuor reſiduis gradibus perget verſus eandem partem, verſus quam prius tendebat, moveri.

PROPOS. XXVIII. *Reg. 4. Si corpus A plane quieſceret, eſſetque paulo majus, quam B; quacunque cum celeritate B moveatur verſus A, nunquam ipſum A movebit; ſed ab eo in contrariam partem repelletur, ſuum integrum motum retinendo. Vid. Fig. prop. 27.*

Nota, horum corporum contrarietatem tolli tribus modis, vel ubi unum alterum ſecum rapit, et poſtea aeque celeriter verſus eandem partem pergunt moveri; vel ubi unum in contrariam partem reflectitur, et alterum ſuam integram quietem retinet; vel ubi unum in contrariam partem reflectitur, et aliquid ſui motus in aliud quieſcens transfert; quartus autem caſus non datur (ex vi prop. 13. hujus): jam igitur erit (per prop. 23. hujus) demonſtrandum, quod ſecundum noſtram hypotheſin minima mutatio in hiſce corporibus contingit.

DEMONSTR. Si B moveret A, donec eadem celeritate pergerent ambo moveri, deberet (per propoſ. 20. hujus) tantum ſui motus in A transferre, quantum A acquirit, et (per propoſ. 21. hujus) plus quam dimidiam partem ſui motus deberet amittere, et conſequenter (per corol. propoſ. 27 hujus) plus etiam, quam dimidiam partem ſuae determinationis, adeoque (per corol. propoſ. 26. hujus) plus mutationis pateretur, quam ſi tantum ſuam determinationem amitteret; et ſi A ſuae quietis aliquid amittat, ſed non tantum, ut tandem cum B aequali celeritate pergat moveri, tum contrarietas horum duorum corporum non tolletur, nam A ſua tarditate, quatenus illa de quiete participat (per corol. 1. propoſ. 22. hujus) celeritati B contrariabitur, ideoque B adhuc in contrariam partem reflecti debebit, totamque ſuam determinationem et partem ipſius motus,

tus, quem in A tranſtulit, amittet, quae etiam major eſt mutatio, quam ſi ſolam determinationem amitteret: mutatio igitur ſecundum noſtram [77] hypotheſin, quoniam in ſolâ determinatione eſt, minima erit, quae in hiſce corporibus dari poteſt, ac proinde (per prop. 23. hujus) nulla alia continget. q. e. d.

Notandum in demonſtratione hujus Propoſitionis, quod idem etiam in aliis locum habet: nempe nos non citaſſe propoſ. 19. hujus, in quâ demonſtratur, determinationem integram mutari poſſe, integro nihilominus manente ipſo motu; *ad quam tamen attendi debet, ut vis demonſtrationis recte percipiatur. Nam in prop. 23. hujus non dicebamus*, quod variatio ſemper erit abſolute minima; ſed minima, quae dari poteſt. *Talem autem mutationem, quae in ſolâ determinatione conſiſtit, poſſe dari, qualem in hac demonſtratione ſuppoſuimus, patet ex Propoſ* 18. *et* 19. *hujus cum Coroll.*

PROPOS. XXIX. *Reg. 5. Si corpus quieſcens A (Vid. Fig. propoſ. 30.) eſſet minus, quam B, tum quantumvis B tarde verſus A moveretur, illud ſecum movebit, partem ſcilicet ſui motus ei talem transferendo, ut ambo poſtea aeque celeriter moveantur. (Lege Art. 50. Part. 2. Princip.).*

In hac Regula etiam, ut in praec. tres tantum caſus concipi poſſent, quibus contrarietas haec tolleretur: nos vero demonſtrabimus, quod ſecundum noſtram hypotheſin minima mutatio in hiſce corporibus contingit; ideoque (per propoſ. 23. hujus) tali modo etiam variari debent.

DEMONSTR. Secundum noſtram hypotheſin B transfert in A (per propoſ. 21. hujus) minus, quam dimidiam partem ſui motus, et (per corol. propoſ. 17. hujus) minus quam dimidiam partem ſuae determinationis Si autem B non raperet ſecum A; ſed in contrariam partem reflecteretur; totam ſuam determinationem amitteret, et major contingeret variatio (per corol. propoſ. 26. hujus): et multo major,

 ſi

ſi totam ſuam determinationem amitteret, et ſimul partem ipſius motus, ut in tertio caſu ſupponitur, quare variatio ſecundum noſtram hypotheſin eſt minima, q. e. d.

PROPOS. XXX. *Reg. 6. Si corpus A quieſcens eſſet accuratiſſime aequale corpori B verſus illud moto, partim ab ipſo impelleretur, partim ab ipſo in contrarium partem repelleretur.*

Hic etiam, ut in praecedente, tantum tres caſus [78] concipi poſſent: adeoque demonſtrandum erit, nos hic ponere minimam variationem, quae dari poteſt.

DEMONSTR. Si corpus B ſecum corpus A rapiat, donec ambo aeque celeriter pergunt moveri, tum tantundem motus erit in uno atque in alio (per propoſ. 22. hujus), et (per corol. propoſ. 27. hujus) dimidiam partem determinationis amittere debebit, et etiam (per prop. 20. hujus) dimidiam partem ſui motus. Si vero ab A in contrariam partem repellatur, tum totam ſuam determinationem amittet, et totum ſuum motum retinebit (per propoſ. 18. hujus); quae variatio aequalis eſt priori (per corol. propoſ. 26. hujus). Sed neutrum horum contingere poteſt; nam ſi A ſtatum ſuum retineret, et determinationem ipſius B mutare poſſet, eſſet neceſſario (per ax. 20.) ipſo B fortius, quod eſſet contra hypotheſin. Et ſi B ſecum raperet A, donec ambo aeque celeriter moverentur, B eſſet fortius, quam A, quod etiam eſt contra hypotheſin. Cum igitur neutrum horum caſuum locum habeat, continget ergo tertius, nempe quod B paulum impellet A et ab A repelletur, q. e. d. Lege Art. 51. Part. 2. Princip.

PRO-

PROPOS. XXXI. *Reg. 7. Si B et A versus eandem partem moverentur, A quidem tardius, B autem illud insequens, celerius, ita ut ipsum tandem attingeret, essetque A majus, quam B; sed excessus celeritatis in B esset major, quam excessus magnitudinis in A; tum B transferet tantum de suo motu in A, ut ambo postea aeque celeriter, et in easdem partes progrediantur. Si autem econtra excessus magnitudinis in A esset major, quam excessus celeritatis in B; in contrariam partem ab ipso reflecteretur, motum omnem suum retinendo.*

Lege Art. 52. Part. 2. Princ. Hic iterum, ut [79] in praeced. tres tantum casus concipi possunt.

DEMONSTR. primae partis. B in contrariam partem ab A, quo (per propos. 21. et 22. hujus) fortius supponitur, reflecti non potest (per ax. 20.); ergo, cum ipsum B sit fortius, movebit secum A, et quidem tali modo, ut aequali celeritate pergant moveri. Tum enim minima mutatio continget, ut ex praeced. facile apparet.

DEM. secundae partis. B non potest A, quo minus forte (per propos. 21. et 22. hujus) supponitur, impellere (per ax. 20), nec aliquid de suo motu ipsi dare; quare (per coroll. propos. 14. hujus) B totum suum motum retinebit, non versus eandem partem; supponitur enim ab A impediri. Ergo (per illa, quae cap. 2. Diopt. dicta sunt) in contrariam partem reflectetur, suum integrum motum retinendo (per prop. 18. hujus) q. e. d.

Nota, quod hic et in praecedentibus Propositionibus tanquam demonstratum assumsimus, omne corpus in directum alii occurrens, a quo absolute impeditur, ne ulterius eandem partem versus progrediatur, in contrariam, non vero in ullam aliam partem reflecti debere: quod ut intelligatur, lege cap. 2. Dioptr.

SCHOL. Hucusque ad mutationes corporum, quae ex mutuo impulsu fiunt, explicandas consideravimus duo corpora, tanquam ab omnibus corpo-

 ribus

ribus divisa; nullâ nempe habitâ ratione corporum, [80] ea undequaque cingentium. Iam vero ipsorum statum et mutationes considerabimus pro ratione corporum, a quibus undèquaque cinguntur.

PROPOS. XXXII. *Si corpus B undequaque cingatur a corpusculis motis, ipsum aequali vi versus omnes partes simul pellentibus, quamdiu nulla alia causa occurrit, in eodem loco immotum manebit.*

DEMONSTR. Per se patet haec propositio: si enim versus aliquam partem, ex impulsu corpusculorum ab una parte venientium, moveretur, corpuscula, quae illud movent, majori vi pellerent, quam alia, quae illud eodem tempore in contrariam partem pellunt, et suum effectum sortiri nequeunt (per ax. 20.): quod esset contra hypothesin.

PROPOS. XXXIII. *Corpus B, iisdem, ut supra positis, vi quantumvis parvà adventitia, versus quamcunque partem moveri potest.*

DEMONSTR. Omnia corpora B immediate tangentia, quia (ex hyp.) in motu sunt, et B (per praec.) immotum manet, statim ac ipsum B tangunt, suum integrum motum retinendo, in aliam partem reflectentur (per prop. 28. hujus): adeoque corpus B continuo a corporibus, quae illud immediate tangunt, sponte deseritur, quantumvis igitur B fingatur magnum, nulla actio requiritur, ad ipsum a corporibus, immediate tangentibus, separandum (per id, quod 4° notavimus circa 8. def.). Quare nulla vis externa, quantumvis parva fingatur, in ipsum impingi potest, quae non sit major vi, quam [81] B habet ad permanendum in eodem loco, (ipsum enim nullam habere vim corporibus immediate tangentibus adhaerendi, jam demonstravimus) et quae etiam addita impulsui corpusculorum, quae simul cum ipsa vi externa B versus eandem partem pellunt, non major sit vi aliorum corpusculorum, idem B

in

in contrariam partem pellentium, (ille enim ſine vi externa huic aequali ſupponebatur): ergo (per ax. 20.) ab hâc vi externâ, quantumvis exigua ſingatur, corpus B verſus quamcunque partem movebitur, q. e. d.

PROPOS. XXXIV. *Corpus B, iiſdem poſitis ut ſupra, non poteſt celerius moveri, quam a vi externâ impulſum eſt, quamvis particulae, a quibus cingitur, longe celerius agitentur.*

DEMONSTR. Corpuſcula, quae ſimul cum vi externa corpus B verſus eandem partem pellunt, quanvis multo celerius agitentur, quam vis externa movere poteſt B; quia tamen (per hyp.) non majorem vim habent, quam corpora, quae idem B in contrariam partem repellunt, omnes ſuae determinationis vires in his tantum reſiſtendis impendent; nec ei (per propoſ. 32. hujus) aliquam celeritatem tribuent. Ergo, cum nullae aliae circumſtantiae, ſive cauſae ſupponantur, B a nullâ aliâ cauſâ, praeter vim externam, aliquid celeritatis accipiet, ac proinde (per ax. 8. part. 1.) non poterit celerius moveri, quam a vi externâ impulſum eſt; quod erat dem.

PROPOS. XXXV. *Cum corpus B ſic ab externo impulſu movetur, maximam partem ſui motus a corporibus, a quibus continuo cingitur, accipit, non autem a vi externa.*

DEMONSTR. Corpus B, quamvis admodum [82] magnum ſingatur, impulſu, quantumvis exiguo, moveri debet, (per propoſ. 33. hujus). Concipiamus igitur B quadruplo majus eſſe corpore externo, cujus vi pellitur: cum ergo (per praec.) ambo aeque celeriter moveri debeant: quadruplo etiam plus motus erit in B, quam in corpore externo, a quo pellitur, (per prop. 21. hujus): quare (per ax. 8. part. 1.) praecipuam partem ſui motus a vi externa non habet. Et quia praeter hanc nullae aliae cauſae

ſup-

ſupponuntur, quam corpora, a quibus continuo cingitur, (nam ipſum B ex ſe immotum ſupponitur); a ſolis ergo (per ax. 7. part. 1.) corporibus, a quibus cingitur, praecipuam partem ſui motus accipit, non autem a vi externa, q. e. d.

Nota, quod hic non poſſumus, ut ſupra, dicere, quod motus particularum ab una parte venientium requiratur ad reſiſtendum motui particularum a contraria parte venientium; nam corpora, aequali motu (ut haec ſupponuntur) verſus ſe invicem mota, ſola determinatione *), *non vero motu, contraria ſunt (per corol. prop. 19. hujus): ideoque ſolam determinationem in ſibi invicem reſiſtendo impendunt, non vero motum, ac propterea corpus B nihil determinationis, et conſequenter (per corol. prop. 27. hujus) nihil celeritatis, quatenus a motu diſtinguitur, a corporibus circumjacentibus accipere poteſt: At quidem motum; imo, accedente vi adventitia, neceſſario ab iis moveri debet, ut in hac propoſitione demonſtravimus, et ex modo, quo 33. prop. demonſtravimus, clare videre eſt.*

PROPOS. XXXVI. *Si corpus aliquod, ex. gr. manus noſtra, quaquaverſum aequali motu moveri poſſet, ita ut nullis corporibus ullo modo reſiſtat, neque ulla alia corpora ipſi ullo modo reſiſtant; neceſſario in illo ſpatio, per quod ſic moveretur, tot corpora verſus unam partem, quam verſus quamcumque aliam, aequali inter ſe, et aequali, cum manu, vi celeritatis movebuntur.*

DEMONSTR. Per nullum ſpatium aliquod [83] corpus moveri poteſt, quod non ſit corporibus plenum (per propoſ. 3. hujus). Dico itaque ſpatium, per quod manus noſtra ſic moveri poteſt, a corporibus repleri, quae iiſdem, quibus dixi, conditio-

*) Vid. prop. 24. hujus; in eâ enim duo corpora, in ſibi invicem reſiſtendo, ſuam determinationem, non vero motum impendere, demonſtratum eſt.

ditionibus movebuntur. Si enim negas, ponantur quieſcere, vel alio modo moveri. Si quieſcunt, neceſſario motui manus tamdiu reſiſtent (per prop. 14. hujus), donec ejus motus ipſis communicetur, ut tandem cum ipſa verſus eandem partem, aequali cum celeritate moveantur (per propoſ. 20. hujus). Sed in hypotheſi ponuntur non reſiſtere; ergo haec corpora moventur; q. er. primum.

Porro ipſa verſus omnes partes moveri debent. Si enim negas, ponantur verſus aliquam partem non moveri, puta ab A verſus B. Si ergo manus ab A verſus B moveatur, neceſſario corporibus motis (per primam partem hujus), et quidem ſecundum tuam hypotheſin alia determinatione, ab ipſa manus determinatione diverſa, occurret: quare ipſi reſiſtent (per prop. 14. hujus), donec cum ipſa manu verſus eandem partem moveantur (per prop. 24. et Schol. propoſ. 27. hujus): atqui manui (per hyp.) non reſiſtunt, ergo verſus quamcumque partem movebuntur; quod erat ſecundum.

Rurſus haec corpora aequali inter ſe vi celeritatis verſus quamcunque partem movebuntur. Si

enim ſupponerentur, non aequali vi celeritatis moveri: ponantur, quae moventur ab A verſus B, non tantâ vi celeritatis moveri, quam quae ab A verſus C moventur. Quare ſi manus eadem illâ celeritate (aequali enim motu verſus omnes partes ſine reſiſtentia moveri poſſe ſupponitur), qua corpora ab A verſus C moventur, ab A verſus B moveretur: corpora ab A verſus B mota tamdiu manui reſiſtent (per propoſ. 14. hujus), donec cum manu aequali vi celeritatis moveantur (per propoſ. 31. hujus): at hoc eſt contra hypotheſin; ergo aequali [84] vi celeritatis verſus omnes partes movebuntur; q. er. tertium.

Denique, ſi corpora non aequali cum manu vi celeritatis moverentur, aut manus tardius, vel

mi-

minori vi celeritatis, aut celerius, vel majori vi celeritatis movebitur, quam corpora. Si prius, manus reſiſtet corporibus, ipſam verſus eandem partem ſequentibus (per propoſ. 31. hujus). Si poſterius, corpora, quae manus ſequitur, et quibuſcum verſus eandem partem movetur, ipſi reſiſtent (per eandem): quod utrumque eſt contra hypotheſin. Ergo cum neque tardius, neque celerius moveri poteſt manus, aequali vi celeritatis, ac corpora, movebitur, q. e. d.

Si quaeris, cur aequali vi celeritatis, non vero abſolute aequali celeritate dico; lege Scholium coroll. prop. 27. hujus: Si deinde quaeris, an manus, dum ex. gr. ab A, verſus B movetur, non reſiſtat corporibus eodem tempore a B verſus A aequali vi motis: Lege propoſ. 33. hujus, ex qua intelliges, eorum vim compenſari vi corporum (haec enim vis per. 3. part. hujus prop. illi aequalis eſt), quae ab A verſus B cum manu eodem tempore moventur.

PROPOS. XXXVII. *Si corpus aliquod, puta A, a quacumque parva vi verſus quamcumque partem moveri poteſt, illud neceſſario cingitur a corporibus, quae aequali inter ſe celeritate moventur.*

Demonstr. Corpus A undequaque a corporibus cingi debet (per propoſ. 6. hujus), iiſque verſus quamcumque partem aequaliter motis. Si enim quieſcerent, non a quacumque parva vi corpus A verſus quamcumque partem, (ut ſupponitur) moveri poſſet; ſed ad minimum a tanta vi, quae corpora, ipſum A immediate tangentia, ſecum movere poſſet (per ax. 20. hujus). Deinde ſi corpora, a quibus A cingitur, majori vi verſus unam partem moverentur,
[85] quam verſus aliam, puta a B verſus C, quam a C verſus B, cum undequaque a corporibus motis cingatur (ut jamjam demonſtravimus);

neceſſario (per id, quod prop. 33. demonſtravimus) corpora, a B verſus C mota

mota, A verſus eandem partem ſecum ferrent. Adeoque non quaecumque parva vis ſufficiet ad A verſus B movendum, ſed praeciſe tanta, quae exceſſum motus corporum a B verſus C venientium suppleret (per ax. 20.): quare aequali vi verſus omnes partes moveri debent; q. e. d.

SCHOL. Cum haec contingant circa corpora, quae Fluida vocantur, ſequitur corpora fluida illa eſſe, quae in multas exiguas particulas, et aequali vi verſus omnes partes motas, ſunt diviſa. Et, quamvis illae particulae a nullo vel lynceo oculo conſpici poſſint, non tamen erit negandum id, quod modo clare demonſtravimus Satis enim ex antedictis Propp. 10. et 11. evincitur talis naturae ſubtilitas, quae (ut jam ſenſus omittam) nullâ cogitatione determinari poteſt, aut attingi. Porro, cum etiam ex praecedentibus ſatis conſtet, quod corpora ſolâ ſuâ quiete aliis corporibus reſiſtant, et nos in duritie, ut ſenſus indicant, nihil aliud percipiamus, quam quod partes corporum durorum motui manuum noſtrarum reſiſtant: clare concludimus, illa corpora, quorum omnes particulae juxta ſe mutuo quieſcunt, eſſe dura; Lege Art. 54. 55. 56. Part. 2. Princip.

PARS.

PARS III.

Principiis rerum naturalium univerſaliſſimis ſic expoſitis, pergendum nunc eſt ad illa, quae ex ipſis ſequuntur, explicanda. Verumenimvero, quandoquidem ea, quae ex iis principiis ſequuntur, plura ſunt, quam mens noſtra unquam cogitatione perluſtrare poterit, nec ab iis ad una potius, quam alia conſideranda, determinemur; praecipuorum Phaenomenorum, quorum cauſas hic inveſtigabimus, brevis hiſtoria ante omnia ob oculos ponenda eſt. Hanc autem habes ab Artic. 5. uſque ad 15. Part. 3. Princip. Et ab Art. 20. uſque ad 43. proponitur hypotheſis, quam Carteſius commodiſſimam judicat, non tantum ad Phaenomena coeli intelligenda: ſed etiam, ad eorum cauſas naturales indagandas.

Porro, cum ad Plantarum vel Hominis naturam intelligendam optima via ſit, conſiderare, quo pacto paulatim ex ſeminibus naſcantur et generentur: talia principia erunt excogitanda, quae valde ſimplicia, et cognitu facillima ſunt, ex quibus, tanquam ſeminibus quibuſdam, et ſidera, et terra, et denique omnia, quae in hoc mundo aſpectabili deprehendimus, oriri potuiſſe demonſtremus: quamvis ipſa nunquam ſic orta eſſe probe ſciamus. Hoc enim

enim pacto eorum naturam longe melius exponemus, quam ſi tantum, qualia jam ſunt, deſcriberemus.

Dico, nos quaerere principia ſimplicia et cognitu facilia; talia enim niſi ſint, ipſis non indigebimus; nempe quia ea tantum de cauſa ſemina rebus affingemus, ut earum natura nobis facilius [87] innoteſcat, et Mathematicorum more a clariſſimis ad magis obſcura, et a ſimpliciſſimis ad magis compoſita aſcendamus.

Dicimus deinde, nos talia principia quaerere, ex quibus et ſidera, et terram etc. oriri potuiſſe demonſtremus. Tales enim cauſas, quae tantum ſufficiunt, ut paſſim ab Aſtronomis fit, ad Phaenomena coeli explicanda, non quaerimus: ſed tales, quae etiam ad cognitionem eorum, quae ſunt in terrâ. (nempe, quia omnia quae ſupra terram obſervamus contingere, inter Phaenomena naturae recenſenda judicamus) nos ducant. Hae autem ut inveniantur, ſequentia obſervanda ſunt in bonâ Hypotheſi.

I. Ut nullam (in ſe tantum conſiderata) implicet contradictionem.

II. Ut ſit ſimpliciſſima, quae dari poteſt.

III Quod ex ſecundo ſequitur, ut ſit cognitu facillima

IV. Ut omnia, quae in totâ natura obſervantur ex ipſa deduci queant.

Diximus denique, nobis licere Hypotheſin aſſumere, ex qua, tanquam ex cauſa, naturae Phaenomena deducere queamus; quamvis ipſa ſic orta non fuiſſe, probe ſciamus. Quod ut intelligatur, hoc utar exemplo. Siquis in charta lineam curvam, quam Parabolam vocamus, deſcriptam inveniat, et ipſius naturam inveſtigare velit, ſive is ſupponat, illam lineam ex Cono aliquo prius ſectam, et deinde chartae impreſſam, ſive ex motu duarum linearum rectarum deſcriptam, ſive aliquo alio modo ortam fuiſſe,

fuiſſe, perinde eſt; modo ex eo, quod ſupponit, omnes proprietates Parabolae demonſtret. Imo, quamvis ſciat, illam in chartâ ex impreſſione ſecti Coni ortum habuiſſe; poterit nihilominus ad libitum aliam cauſam fingere, quae ipſi commodiſſima videtur, ad omnes Parabolae proprietates explicandas. Sic etiam nobis ad delineamenta naturae explicanda, hypotheſin aliquam ad libitum aſſumere [88] licet, modo ex ipſa omnia naturae Phaenomena per Mathematicas conſequentias deducamus. Et, quod magis notatu dignum eſt, vix aliquid aſſumere poterimus, ex quo non idem effectus, quamquam fortaſſe operoſius, per naturae Leges ſupra explicatas, deduci poſſint. Cum enim earum Legum ope materia formas omnes, quarum eſt capax, ſucceſſive aſſumat; ſi formas iſtas ordine conſideremus, tandem ad illam, quae eſt hujus mundi, poterimus devenire: adeo ut nihil erroris ex falſa hypotheſi ſit timendum.

POSTULAT. Petitur, ut concedatur, omnem illam materiam, ex quâ hic mundus aſpectabilis eſt compoſitus, fuiſſe initio a Deo diviſam in particulas, quam proxime inter ſe aequales, non quidem ſphaericas, quia plures globuli ſimul juncti ſpatium continuum non replent, ſed in partes alio modo figuratas, et magnitudine mediocres, ſive medias inter illas omnes, ex quibus jam coeli atque aſtra componuntur; eaſque tantundem motus in ſe habuiſſe, quantum jam in mundo reperitur, et aequaliter fuiſſe motas; tum ſingulas circa propria ſua centra, et ſeparatim a ſe mutuo, ita ut corpus fluidum componerent, quale coelum eſſe putamus; tum etiam plures ſimul circa alia quaedam puncta, aeque a ſe mutuo remota, et eodem modo diſpoſita, ac jam ſunt centra fixarum; nec non etiam circa alia aliquanto plura, quae aequent numerum Planetarum; ſicque tot varios vortices componerent, quot

jam

jam aſtra ſunt in mundo. Vide Figuram Artic. 47. Part. 3. Princip.

Haec hypotheſis in ſe ſpectata nullam implicat contradictionem; nihil enim materiae tribuit praeter diviſibilitatem, et motum, quas modificationes jam ſupra demonſtravimus in materia realiter exiſtere, et quia materiam indefinitam, ac coeli et terrae unam eandemque eſſe oſtendimus, has modificationes in tota materia fuiſſe, ſine ullius contradictionis ſcrupulo ſupponere poſſumus.

Eſt deinde haec hypotheſis ſimpliciſſima, [89] quia nullam ſupponit inaequalitatem, neque diſſimilitudinem in particulis, in quas materia in initio fuerit diviſa, neque etiam in earum motu; ex quo ſequitur hanc hypotheſin etiam eſſe cognitu facillimam. Quod idem etiam patet ex eo, quod nihil per hanc hypotheſin in materiâ ſupponitur fuiſſe, praeter id, quod cuilibet ſponte ex ſolo materiae conceptu innoteſcit, diviſibilitas nimirum, ac motus localis.

Quod autem ex ipſâ omnia, quae in natura obſervantur, deduci queant, reipſâ, quoad fieri poteſt, oſtendere conabimur, idque ſequenti ordine. Primo fluiditatem Coelorum ex ipſa deducemus, et, quomodo ea cauſa ſit lucis, explicabimus. Deinde ad naturam Solis pergemus, et ſimul ad ea, quae in Stellis fixis obſervantur. Poſtea de Cometis, et tandem de Planetis, eorumque Phaenomenis dicemus.

DEFINIT. I. Per *Eclipticam* intelligimus illam partem vorticis, quae, dum gyrat circa axem, maximum circulum deſcribit.

II. Per *Polos* intelligimus partes vorticis, quae ab Eclipticâ ſunt remotiſſimae, ſive quae minimos deſcribunt circulos.

III. Per *Conatum ad motum* non intelligimus aliquam cogitationem; ſed tantum, quod pars materiae ita eſt ſita, et ad motum incitata, ut reverâ eſſet aliquo itura, ſi a nullâ cauſa impediretur.

IV. Per *Angulum* intelligimus, quicquid in aliquo corpore ultra figuram ſphaericam prominet.

AXIOMATA. I. Plures globuli ſimul juncti ſpatium continuum occupare nequeunt.

II. Materiae portio in partes anguloſas diviſae, [90] ſi partes ipſius circa propria ſua centra moveantur, majus ſpatium requirit, quam ſi omnes ipſius partes quieſcerent, et omnia earum latera ſe invicem immediate tangerent.

III. Pars materiae, quo minor eſt, eo facilius ab eâdem vi dividitur.

IV. Partes materiae, quae ſunt in motu verſus eandem partem, et a ſe invicem in ipſo motu non recedunt, non ſunt actu diviſae.

PROPOS. I. *Partes materiae, in quas primo fuit diviſa, non erant rotundae, ſed anguloſae.*

DEMONSTR. Materia tota in partes aequales et ſimiles ab initio fuit diviſa (per poſtulat.): ergo (per ax. 1. et prop. 2. part. 2.) non fuerunt rotundae: atque adeo (per defin. 4.) anguloſae, q. e. d.

PROPOS. II. *Vis, quae effecit, ut materiae particulae circa propria centra moverentur, ſimul effecit, ut particularum anguli mutuo occurſu attererentur.*

DEMONSTR. Tota materia in initio in partes aequales (per poſtulat.) atque anguloſas (per propoſ. 1. hujus) fuit diviſa. Si itaque, ſimulac coeperint moveri circa propria centra, anguli earum non attriti fuiſſent, neceſſario (per axiom. 2.) tota materia majus ſpatium occupare debuiſſet, quam cum quieſcebat: atqui hoc eſt abſurdum (per prop. 4. part. 2.): ergo earum anguli fuerunt attriti, ſimulac moveri coeperint; q. e. d.

Reliqua deſiderantur.

APPEN-

APPENDIX

CONTINENS

COGITATA

METAPHYSICA,

IN QUIBUS

Difficiliores, quae in Metaphysices tam parte Generali, quam Speciali, circa Ens, ejusque Affectiones, Deum, ejusque Attributa, et Mentem humanam occurrunt, quaestiones breviter explicantur.

AUTHORE

BENEDICTO DE SPINOZA,

AMSTELODAMENSI.

APPENDICIS

COGITATA METAPHYSICA

CONTINENTIS

PARS I

in qua praecipua, quae in parte Metaphyſices generali, circa Ens, ejuſque Affectiones vulgo occurrunt, breviter explicantur.

CAP. I. *De Ente Reali, Ficto, et Rationis.*

De definitione hujus Scientiae nihil dico, nec etiam circa quae verſetur; ſed tantum ea, quae obſcu- [93]
riora ſunt, et paſſim ab Authoribus in Methaphyſicis tractantur, explicare hic eſt animus.

(Entis definitio.) Incipiamus igitur ab Ente, per quod intelligo *Id omne, quod, cum clare et diſtincte percipitur, neceſſario exiſtere, vel ad minimum poſſe exiſtere reperimus.*

Ex hac autem definitione, vel, ſi mavis, deſcriptione ſequitur, quod *Chimaera, Ens fictum*, et *Ens rationis* nullo modo ad entia revocari poſſint. Nam *) *Chimaera* ex ſuâ naturâ exiſtere nequit. *Ens*

*) Chimaera, Ens fictum, et Ens rationis non eſſe entia. Nota, quod nomine Chimaerae hic, et in ſeqq. intelligatur id, cujus natura apertam involvit contradictionem, ùt fuſius explicatur. cap. 3.

Ens vero *ſictum* claram et diſtinctam perceptionem ſecludit; quia homo ex ſolâ mera libertate, et non, ut in falſis, inſciens; ſed prudens et ſciens connectit, quae connectere, et disjungit, quae disjungere vult. *Ens* denique *rationis* nihil eſt praeter modum cogitandi, qui inſervit ad res intellectas facilius *retinendas*, *explicandas atque imaginandas.* Ubi notandum quod per modum cogitandi intelligimus id, quod jam Schol. propoſ. 4. part. 1. explicuimus, nempe omnes cogitationis affectiones, videlicet intellectum, laetitiam, imaginationem, etc.

(*Quibus cogitandi modis res retineamus.*) Quod autem [94] dentur quidam modi cogitandi, qui inſerviunt ad res firmius atque facilius *retinendas*, et ad ipſas, quando volumus, in mentem revocandas, aut menti praeſentes ſiſtendas ſatis conſtat iis, qui notiſſima illa regula Memoriae utuntur: qua nempe ad rem noviſſimam retinendam et memoriae imprimendam ad aliam nobis familiarem recurritur, quae vel nomine tenus vel re ipſa cum hac conveniat. Hunc ſimiliter in modum Philoſophi res omnes naturales ad certas claſſes reduxerunt, ad quas recurrunt, ubi aliquid novi ipſis occurrit, quas vocant *genus*, *ſpecies* etc.

(*Quibus cogitandi modis res explicemus.*) Ad rem deinde *explicandam* etiam modos cogitandi habemus, determinando ſcilicet eam per comparationem ad aliam. Modi cogitandi, quibus id efficimus, vocantur *tempus*, *numerus*, *menſura*, et ſiquae adhuc alia ſunt. Horum autem tempus inſervit durationi explicandae, numerus quantitati diſcretae, menſura quantitati continuae.

(*Quibus cogitandi modis res imaginemur.*) Denique, cum aſſueti ſimus omnium, quae intelligimus, etiam imagines aliquas in noſtra phantaſia depingere; fit, ut non-entia poſitive, inſtar entium, *imaginemur.* Nam mens in ſe ſola ſpectata, cum ſit res cogitans, non majorem habet potentiam ad affirmandum,

quam

quam ad negandum: imaginari vero cum nihil aliud ſit, quam ea, quae in cerebro reperiuntur a motu ſpirituum, qui in ſenſibus ab objectis excitatur, veſtigia ſentire, talis ſenſatio non, niſi confuſa affirmatio, eſſe poteſt. Atque hinc fit, ut omnes modos, quibus mens utitur ad negandum, quales ſunt, caecitas, extremitas ſive finis, terminus, tenebrae etc. tanquam entia imaginemur.

(Entia rationis cur non ſint Ideae rerum, et tamen pro iis habeantur.) Unde clare patet, hos modos cogitandi non eſſe ideas rerum, nec ullo modo ad ideas revocari poſſe; quare etiam nullum habent ideatum, quod neceſſario exiſtit, aut exiſtere poteſt. Cauſa autem, ob quam hi modi cogitandi pro ideis rerum habentur, eſt, quia ab ideis entium realium tam immediate proficiſcuntur, et oriuntur, ut facillime cum ipſis ab iis, qui non accuratiſſime attendunt, confundantur: unde etiam nomina ipſis impoſue- [95] runt, tanquam ad ſignificandum entia extra mentem noſtram exiſtentia, quae Entia, ſive potius Non entia Entia rationis vocaverunt.

(Male dividi Ens in reale et rationis.) Hincque facile videre eſt, quam inepta ſit illa diviſio, qua dividitur ens in ens reale, et ens rationis: dividunt enim ens in ens et non-ens, aut in ens et modum cogitandi: Attamen non miror Philoſophos verbales, ſive grammaticales in ſimiles errores incidere: res enim ex nominibus judicant, non autem nomina ex rebus

(Ens rationis quomodo dici poſſit merum nihil, et quomodo Ens reale.) Nec minus inepte loquitur qui ait ens rationis non eſſe merum nihil. Nam ſi id, quod iſtis nominibus ſignificatur, extra intellectum quaerit, merum nihil eſſe reperiet: ſi autem ipſos modos cogitandi intelligit, vera entia realia ſunt. Nam cum rogo, quid ſit ſpecies, nihil aliud quaero, quam naturam iſtius modi cogitandi, qui revera eſt ens,

et ab alio modo cogitandi diſtinguitur; verum, hi modi cogitandi ideae vocari non poſſunt, neque veri aut falſi poſſunt dici, ſicut etiam amor non poteſt verus aut falſus vocari, ſed bonus aut malus. Sic Plato cum dixit, hominem eſſe animal bipes ſine plumis, non magis erravit, quam qui dixerunt hominem eſſe animal rationale, nam Plato non minus cognovit, hominem eſſe animal rationale, quam caeteri cognoſcunt; verum ille hominem revocavit ad certam claſſem, ut quando vellet de homine cogitare, ad illam claſſem recurrendo, cujus facile recordari potuerat, ſtatim in cogitationem hominis incideret: Imo Ariſtoteles graviſſime erravit, ſi putavit ſe illa ſuâ definitione humanam eſſentiam adaequate explicuiſſe: An vero Plato bene fecerit, tantum quaeri poſſet. Sed haec non ſunt hujus loci.

(*In Rerum inveſtigatione Entia realia cum entibus rationis non confunndenda.*) Ex omnibus ſupradictis inter ens reale et entis rationis ideata nullam dari convenientiam apparet. Unde etiam facile videre eſt, quam ſedulo ſit cavendum in inveſtigatione rerum, ne entia realia, cum entibus rationis confundamus. Aliud enim eſt inquirere in rerum naturam, aliud in modos, quibus res a nobis percipiuntur. Haec vero ſi con-
[96] fundantur, neque modos percipiendi, neque naturam ipſam intelligere poterimus; imo vero, quod maximum eſt, in cauſa erit, quod in magnos errores incidemus, quemadmodum multis hucuſque contigit.

(*Quomodo Ens rationis, et Ens fictum diſtinguantur.*) Notandum etiam, quod multi confundunt ens rationis cum ente ficto: putant enim ens fictum etiam eſſe ens rationis, quia nullam extra mentem habet exiſtentiam. Sed ſi ad entis rationis, et entis ficti definitiones modo traditas recte attendatur, reperietur inter ipſa, tum ex ratione cauſae, tum etiam ex eorum naturâ, abſque reſpectu cauſae, magna differentia. Ens fictum enim nihil aliud eſſe diximus, quam

quam duos terminos connexos ex ſolâ merâ voluntate ſine ullo ductu rationis; unde ens fictum caſu poteſt eſſe verum. Ens vero rationis nec a ſolâ voluntate dependet, nec ullis terminis inter ſe connexis conſtat, ut ex definitione ſatis ſit manifeſtum. Si quis igitur roget, an ens fictum ens reale ſit, an vero ens rationis, tantum repetendum atque regerendum eſt id, quod jam diximus, nempe male dividi ens in ens reale, et ens rationis, ideoque malo fundamento quaeritur, an ens fictum ens reale ſit, an vero rationis: ſupponitur enim omne ens dividi in ens reale, et rationis.

(*Entis diviſio.*) Sed ad noſtrum propoſitum revertamur, a quo videmur utcunque jam deflexiſſe. Ex entis definitione, vel, ſi mavis, deſcriptione jam traditâ facile videre eſt, quod ens dividendum ſit in ens, quod ſuâ natura neceſſario exiſtit, ſive cujus eſſentia involvit exiſtentiam, et in ens, cujus eſſentia non involvit exiſtentiam, niſi poſſibilem. Hoc ultimum dividitur in Subſtantiam et Modum, quorum definitiones part. 1. Art. 51. 52 et 56. Princ. Philoſ. traduntur; quare non neceſſe eſt, eas hic repetere. Sed tantum notari volo circa hanc diuiſionem, quod expreſſe dicimus ens dividi in Subſtantiam et Modum; non vero in Subſtantiam et Accidens: nam Accidens nihil eſt praeter modum cogitandi; utpote quod ſolummodo reſpectum denotat. Ex. grat. cum dico triangulum moveri, motus non eſt trianguli [97] modus, ſed corporis, quod movetur: unde motus reſpectu trianguli accidens vocatur: reſpectu vero corporis eſt ſive ens reale, ſive modus: non enim poteſt motus concipi ſine corpore, at quidem ſine triangulo.

Porro ut jam dicta, et etiam quae ſequentur, melius intelligantur, explicare conabimur, quid per *eſſe eſſentiae*, *eſſe exiſtentiae*, *eſſe ideae*, ac denique *eſſe potentiae* intelligendum ſit. Quo etiam nos movet quorundam ignorantia, qui nullam diſtinctionem agnoſcunt inter eſſentiam et exiſtentiam, vel, ſi agnoſ-

agnoſcunt, *eſſe eſſentiae* cum *eſſe ideae* vel *eſſe potentiae* confundunt. Ut his igitur, et rei ipſi ſatisfaciamus, rem quam diſtincte poterimus, in ſequentibus explicabimus.

CAP. II. *Quid ſit eſſe Eſſentiae, quid eſſe Exiſtentiae, quid eſſe Ideae, quid eſſe Potentiae.*

Ut clare percipiatur, quid per haec quatuor intelligendum ſit, tantum neceſſe eſt, ut nobis ob oculos ponamus ea, quae de ſubſtantia increata, ſive de Deo diximus, nempe

(*Creaturas in Deo eſſe eminenter.*) 1°. Deum eminenter continere id, quod formaliter in rebus creatis reperitur, hoc eſt, Deum talia attributa habere, quibus omnia creata eminentiori modo contineantur, vide part. 1. axiom. 8. et coroll. 1. prop. 12. Ex. gr. extenſionem clare concipimus ſine ulla exiſtentia, ideoque, cum per ſe nullam habeat vim exiſtendi, a Deo creatam eſſe demonſtravimus, prop. ultima part. 1. Et, quia in cauſa tantundem perfectionis ad minimum debet eſſe, quantum eſt in effectu, ſequitur, omnes perfectiones extenſionis Deo ineſſe. Sed quia poſtea rem extenſam ex ſua natura diviſibilem eſſe videbamus, hoc eſt, imperfectionem continere, ideo Deo extenſionem tribuere non potuimus, part. 1. propoſ. 16, adeoque fateri cogebamur, Deo aliquod [93] attributum ineſſe, quod omnes materiae perfectiones excellentiori modo continet, Schol. prop. 9. part. 1. quodque vices materiae ſupplere poteſt.

2°. Deum ſe ipſum, atque omnia alia intelligere, hoc eſt, omnia objective etiam in ſe habere, part. 1. prop. 9.

3°. Deum eſſe omnium rerum cauſam, eumque ex abſoluta libertate voluntatis operari.

(*Quid ſit eſſe eſſentiae, exiſtentiae, ideae, ac potentiae?*) Ex his itaque clare videre eſt, quid per illa quatuor intelligendum ſit. Primum enim *eſſe* ſcilicet *Eſſentiae,*

tiae, nihil aliud eſt, quam modus ille, quo res creatae in attributis Dei comprehenduntur: *eſſe* deinde *Ideae* dicitur, prout omnia objective in ideâ Dei continentur: *eſſe* porro *Potentiae* dicitur tantum reſpectu potentiae Dei, quà omnia nondum adhuc exiſtentia ex abſolutâ libertate voluntatis creare potuerat: *eſſe* denique *Exiſtentiae* eſt ipſa rerum eſſentia extra Deum, et in ſe conſiderata, tribuiturque rebus, poſtquam a Deo creatae ſunt.

(*Haec quatuor a ſe invicem non diſtingui, niſi in creaturis.*) Ex quibus clare apparet, haec quatuor non diſtingui inter ſe, niſi in rebus creatis: in Deo vero nullo modo. Deum enim non concipimus fuiſſe potentiâ in alio, et ejus exiſtentia, ejuſque intellectus ab ejus eſſentiâ non diſtinguuntur.

(*Ad quaeſtiones quaſdam de Eſſentia reſpondetur.*) Ex his facile ad quaeſtiones, quae paſſim de eſſentiâ circumferuntur, reſpondere poſſumus. Quaeſtiones autem hae ſunt ſequentes: an eſſentia diſtinguatur ab exiſtentia, et ſi diſtinguatur, an ſit aliquid diverſum ab idea; et ſi aliquid diverſum ab ideâ ſit, an habeat aliquod eſſe extra intellectum; quod poſtremum ſane neceſſario fatendum eſt. Ad primam autem ſub diſtinctione reſpondemus, quod eſſentia in Deo non diſtinguatur ab exiſtentia; quandoquidem ſine hac illa non poteſt concipi: in caeteris autem eſſentia differt ab exſtentiâ; poteſt nimirum ſine hac concipi. Ad ſecundam vero dicimus, quod res, quae extra intellectum clare et diſtincte, ſive vere concipitur, aliquid diverſum ab ideâ ſit. Sed denuo quaeritur, an illud eſſe extra intellectum ſit a ſe ipſo, an vero a Deo creatum. Ad quod reſpondemus, eſſentiam formalem non eſſe a ſe, nec etiam creatam; haec duo enim ſupponerent rem actu exiſtere: ſed a [99] ſola eſſentia divina pendere, in qua omnia continentur; adeoque hoc ſenſu iis aſſentimur, qui dicunt eſſentias rerum aeternas eſſe. Quaeri adhuc poſſet, quomodo nos, nondum intellecta natura Dei, rerum eſſen-

eſſentias, intelligamus; cum illae, ut modo diximus, â ſola Dei natura pendeant. Ad hoc dico, id ex eo oriri quod res jam creatae ſunt: ſi enim non eſſent creatae, prorſus concederem, id impoſſibile fore, niſi poſt naturae Dei adaequatam cognitionem: eodem modo ac impoſſibile eſt, imo magis impoſſibile, quam, ex nondum nota natura Parabolae naturam ejus ordinatim applicatarum noſcere.

(*Cur auctor in definitione eſſentiae ad Dei attributa recurrit.*) Porro notandum, quod, quamvis eſſentiae modorum non exiſtentium in illorum ſubſtantiis comprehendantur, et eorum *eſſe eſſentiae* in illorum ſubſtantiis ſit, nos tamen ad Deum recurrere voluimus, ut generaliter eſſentiam modorum et ſubſtantiarum explicaremus, et etiam, quia eſſentia modorum non fuit in illorum ſubſtantiis, niſi poſt earum creationem, et nos *eſſe eſſentiarum* aeternum quaerebamus.

(*Cur aliorum definitiones non recenſuit.*) Ad haec non puto operae pretium eſſe, hic Authores, qui diverſum a nobis ſentiunt, refutare, nec etiam eorum definitiones aut deſcriptiones de eſſentia et exiſtentia examinare: nam hoc modo rem claram obſcuriorem redderemus: quid enim magis clarum, quam, quid ſit eſſentia et exiſtentia, intelligere; quandoquidem nullam definitionem alicujus rei dare poſſumus, quin ſimul ejus eſſentiam explicemus.

(*Quomodo diſtinctio inter eſſentiam et exiſtentiam facile addiſcatur.*) Denique, ſi quis Philoſophus adhuc dubitet, an eſſentia ab exiſtentia diſtinguatur in rebus creatis, non eſt quod multum de definitionibus eſſentiae et exiſtentiae laboret, ut iſtud dubium tollatur: ſi enim tantum adeat ſtatuarium aliquem, aut fabrum lignarium; illi ipſi oſtendent, quomodo ſtatuam nondum exiſtentem certo ordine concipiant, et poſtea eam ipſi exiſtentem praebebunt.

CAP.

CAP. III. *De eo, quod eſt Neceſſarium, Impoſſibile, Poſſibile et Contingens.*

(*Quid hic per affectiones intelligendum ſit.*) Natura entis, quatenus ens eſt, ſic explicata, ad aliquas [100] ejus affectiones explicandas tranſimus; ubi notandum venit, quod per affectiones hic intelligimus id, quod alias per attributa denotavit Carteſius in part. 1. Princ. Philoſ. art. 52. Nam ens, quatenus ens eſt, per ſe ſolum, ut ſubſtantia, nos non afficit, quare per aliquod attributum explicandum eſt, a quo tamen non, niſi ratione, diſtinguitur. Unde non ſatis mirari poſſum illorum ingenia ſubtiliſſima, qui medium quaeſiverunt, non ſine magno detrimento veritatis, inter ens et nihil. Sed in eorum errorem refutando non morabor, quandoquidem ipſi, ubi talium affectionum definitiones tradere moliuntur, in vana ſua ſubtilitate prorſus evaneſcunt.

(*Affectionum definitio.*) Nos igitur rem noſtram agemus, dicimuſque *Entis affectiones* eſſe, *quaedam attributa, ſub quibus uniuscujusque eſſentiam vel exiſtentiam intelligimus, a qua tamen non niſi ratione diſtinguuntur.* De his quaſdam, (non enim omnes pertractare mihi aſſumo) hic explicare, et a denominationibus, quae nullius entis ſunt affectiones, ſeparare conabor. Ac primo quidem agam de eo, quod eſt *neceſſarium, et impoſsibile.*

(*Quot modis res dicatur neceſſaria et impoſſibilis.*) Duobus modis res dicitur neceſſaria et impoſſibilis, vel reſpectu ſuae eſſentiae, vel reſpectu cauſae. Reſpectu eſſentiae Deum neceſſario exiſtere novimus: nam ejus eſſentia non poteſt concipi ſine exiſtentiâ: chimaera vero reſpectu implicantiae ſuae eſſentiae non potis eſt, ut exiſtat. Reſpectu cauſae dicuntur res, e. g. materiales, eſſe impoſſibiles aut neceſſariae: nam ſi tantum ad earum eſſentiam reſpicimus, illam concipere poſſumus clare et diſtincte ſine exiſtentiâ, quapropter nunquam exiſtere poſſunt vi et neceſſitate eſſentiae: ſed tantum vi cauſae, Dei nempe omnium

rerum

rerum creatoris. Si itaque in decreto divino est, ut res aliqua existat, necessario existet; sin minus [101] impossibile erit, ut existat. Nam per se manifestum est, id quod nullam causam, internam scilicet aut externam, habet ad existendum, impossibile esse, ut existat: atqui res in hac secunda hypothesi ponitur talis, ut neque vi suae essentiae, quam per causam internam intelligo, neque vi decreti divini, unicae omnium rerum causae externae, existere possit: unde sequitur, res, ut in sec. hyp. a nobis statuuntur, impossibiles esse, ut existant.

(*Chimaeram commode ens verbale vocari.*) Ubi notandum venit, 1°. Chimaeram, quia neque in intellectu est, neque in imaginatione, a nobis ens verbale commode vocari posse; nam ea non nisi verbis exprimi potest. Ex. gr. Circulum quadratum verbis quidem exprimimus, imaginari autem nullo modo, et multo minus intelligere possumus. Quapropter Chimaera praeter verbum nihil est, ideoque impossibilitas inter affectiones entis numerari non potest: est enim mera negatio.

(*Res creatas, quoad essentiam et existentiam a Deo dependere.*) 2°. Notandum venit quod non tantum rerum creatarum existentia: verum etiam, ut infra in sec. part. evidentissime demonstrabimus, earum essentia et natura a solo Dei decreto dependet. Ex quo clare sequitur, res creatas nullam ex se ipsis habere necessitatem: nempe quia ex se ipsis nullam habent essentiam, nec a se ipsis existunt.

(*Necessitatem, quae in rebus creatis a causa est, esse vel essentiae vel existentiae; at haec duo in Deo non distingui.*) 3° Denique notandum est quod necessitas, qualis vi causae in rebus creatis est, dicatur vel respectu earum essentiae, vel respectu earum existentiae: nam haec duo in rebus creatis distinguuntur, illa enim a legibus naturae aeternis dependet, haec vero a serie et ordine causarum. Verum in deo, cujus essentia ab illius existentia non distinguitur, essentiae necessitas etiam

etiam non diſtinguitur a neceſſitate exiſtentiae; unde ſequitur, quod ſi totum ordinem naturae conciperemus, inveniremus, quod, multa, quorum naturam clare et diſtincte percipimus, hoc eſt, quorum eſſentia neceſſario talis eſt, nullo modo poſſent exiſtere; nam tales res in natura exiſtere aeque impoſſibile reperiremus, ac jam cognoſcimus impoſſibile eſſe, ut magnus elephantus in acus foramine recipi poſſit: quamvis utriusque naturam clare percipiamus. [102] Unde exiſtentia illarum rerum non eſſet, niſi chimaera, quam neque imaginari, neque intelligere poſſemus.

(*Poſſibile et contingens non eſſe rerum affectiones.*) Atque haec de neceſſitate et impoſſibilitate, quibus pauca de *poſſibili* et *contingente* viſum eſt adjungere; nam haec duo a nonnullis pro rerum affectionibus habentur; cum tamen revera nihil aliud ſint, quam defectus noſtri intellectus, quod clare oſtendam, poſtquam explicavero, quid per haec duo intelligendum ſit.

(*Quid ſit poſſibile, quid contingens.*) *Res poſſibilis* itaque dicitur, *cum ejus cauſam efficientem quidem intelligimus; attamen an cauſa determinata ſit, ignoramus;* Unde etiam ipſam, ut poſſibilem, non vero neque ut neceſſariam, neque ut impoſſibilem conſiderare poſſumus. Si autem *ad rei eſſentiam ſimpliciter, non vero ad ejus cauſam* attendamus, *illam contingentem* dicemus, hoc eſt, illam, ut medium inter Deum et chimaeram, ut ſic loquar, conſiderabimus, nempe quia ex parte eſſentiae nullam in ipſa reperimus neceſſitatem exiſtendi, ut in eſſentiâ divinâ, neque etiam implicantiam ſive impoſſibilitatem, ut in chimaerâ. Quod ſi quis id, quod ego *poſſibile* voco, *contingens*, et contra id, quod ego *contingens*, *poſſibile* vocare velit, non ipſi contradicam: neque enim de nominibus diſputare ſoleo. Sat erit, ſi nobis concedat, haec duo non

niſi

niſi defectus noſtrae perceptionis, nec aliquid reale eſſe.

(*Poſſibile, et contingens eſſe tantum defectus noſtri intellectus.*) Siquis autem id ipſum negare velit, illi ſuus error nullo negotio demonſtratur: ſi enim ad naturam attendat, et quomodo ipſa a Deo dependet, nullum *contingens* in rebus eſſe reperiet, hoc eſt, quod ex parte rei poſſit exiſtere, et non exiſtere, ſive, ut vulgo dicitur, *contingens reale* ſit: quod facile apparet ex eo, quod ax. 10. part. 1. docuimus, tantam ſcilicet vim requiri ad rem creandam, quam ad ipſam conſervandam. Quare nulla res creata propriâ vi aliquid facit, eodem modo ac nulla res creata ſuâ propria vi incepit exiſtere. Ex quo ſequitur, nihil fieri, [101] niſi vi cauſae omnia creantis, ſcilicet Dei, qui ſuo concurſu ſingulis momentis omnia procreat. Cum autem nihil fiat, niſi a ſolâ divinâ potentiâ, facile eſt videre; ea, quae fiunt, vi decreti Dei ejuſque voluntatis fieri. At, cum in Deo nulla ſit inconſtantia, nec mutatio, per prop. 18. et corol. prop. 20. part. 1. illa, quae jam producit, ſe producturum ab aeterno decreviſſe debuit; cumque nihil magis neceſſarium ſit, ut exiſtat, quam quod Deus extiturum decrevit, ſequitur neceſſitatem exiſtendi in omnibus rebus creatis ab aeterno fuiſſe. Nec dicere poſſumus, illas eſſe contingentes, quia Deus aliud decreviſſe potuit; nam, cum in aeternitate non detur quando, nec ante, nec poſt, neque ulla affectio temporis, ſequitur, Deum nunquam ante illa decreta extitiſſe, ut aliud decernere poſſet.

(*Conciliationem libertatis noſtri arbitrii, et praedeſtinationis Dei, humanum captum ſuperare.*) Quod vero attinet ad libertatem humanae voluntatis, quam liberam eſſe diximus ſchol. propoſ. 15. part. 1. illa etiam a Dei concurſu conſervatur, nec ullus homo aliquid vult, aut operatur, niſi id, quod Deus ab aeterno decrevit, ut vellet et operaretur. Quomodo autem id fieri poſſit,

ſit, ſervatâ humanâ libertate, captum noſtrum excedit: neque ideo, quod clare percipimus, propter id, quod ignoramus, erit rejiciendum; clare enim et diſtincte intelligimus, ſi ad noſtram naturam attendamus, nos in noſtris actionibus eſſe liberos, et de multis deliberare propter id ſolum, quod volumus; ſi etiam ad Dei naturam attendamus, ut modo oſtendimus, clare et diſtincte percipimus, omnia ab ipſo pendere, nihilque exiſtere, niſi quod ab aeterno a Deo decretum eſt, ut exiſtat. Quomodo autem humana voluntas a Deo ſingulis momentis procreetur tali modo, ut libera maneat, id ignoramus; multa enim ſunt, quae noſtrum captum excedunt, et tamen a Deo ſcimus facta eſſe, uti ex. gr. eſt illa realis diviſio materiae in indefinitas particulas ſatis evidenter a nobis demonſtrata in Sec. Part. propoſ. 11. quamvis ignoremus, quomodo diviſio illa fiat. Nota, quod hic pro re notâ ſupponimus, has duas notiones, *poſsibile* nempe, et *contingens*, tantum [104] defectum cognitionis noſtrae circa rei exiſtentiam ſignificare.

CAP. IV. *De Aeternitate, Duratione et Tempore.*

Ex eo, quod ſupra diviſimus ens in ens, cujus eſſentia involvit exiſtentiam, et in ens, cujus eſſentia non involvit niſi poſſibilem exiſtentiam; oritur diſtinctio inter aeternitatem et durationem. De *aeternitate* infra fuſius loquemur. Hic tantum dicimus eam eſſe *attributum, ſub quo infinitam Dei exiſtentiam concipimus. Duratio vero eſt attributum, ſub quo rerum creatarum exiſtentiam, prout in ſua actualitate perſeverant, concipimus.* Ex quibus clare ſequitur, durationem a totâ alicujus rei exiſtentiâ non, niſi ratione, diſtingui. Quantum enim durationi alicujus rei detrahis, tantundem ejus exiſtentiae detrahi neceſſe eſt. Haec autem ut determinetur, comparamus illam cum duratione illarum rerum, quae certum et determinatum habent motum,

tum, *haecque comparatio tempus* vocatur. Quare tempus non eſt affectio rerum; ſed tantum merus modus cogitandi, ſive, ut jam diximus, ens rationis; eſt enim modus cogitandi durationi explicandae inſerviens. Notandum hic in duratione, quod poſtea uſum habebit, quando de aeternitate loquemur, videlicet, quod major et minor concipitur, et quaſi ex partibus componi, et deinde quod tantum ſit attributum exiſtentiae, non vero eſſentiae.

CAP. V. *De Oppoſitione, Ordine, etc.*

Ex eo, quod res inter ſe comparamus, quaedam oriuntur notiones, quae tamen extra res ipſas nihil ſunt, niſi cogitandi modi. Quod inde apparet. [105] quia ſi ipſas, ut res extra cogitationem poſitas, conſiderare velimus, clarum, quem alias de ipſis habemus conceptum, ſtatim confuſum reddimus. Notiones vero tales hae ſunt, videlicet *Oppoſitio*, *Ordo*, *Convenientia*, *Diverſitas*, *Subjectum*, *Adjunctum*, et ſi quae adhuc alia his ſimilia ſunt. Hae, inquam, à nobis ſatis clare percipiuntur, quatenus ipſas, non ut quid ab eſſentiis rerum oppoſitarum, ordinatarum etc. diverſum, concipimus; ſed tantum ut modos cogitandi, quibus res ipſas facilius vel retinemus, vel imaginamur. Quare de his fuſius loqui non neceſſe eſſe judico; ſed ad terminos vulgo transcendentales dictos tranſeo.

CAP. VI. *De Uno, Vero, et Bono.*

Hi termini ab omnibus fere Metaphyſicis pro generaliſſimis Entis Affectionibus habentur; dicunt enim omne ens eſſe unum, verum et bonum, quamvis nemo de iis cogitet. Verum quid de his intelligendum ſit, videbimus; ubi ſeorſim unumquemque horum terminorum examinaverimus.

Incipiamus itaque a primo, ſcilicet *Uno*. Hunc terminum dicunt ſignificare aliquid reale extra intellectum: verum, quidnam hoc enti addat, neſciunt expli-

explicare, quod ſatis oſtendit, illos entia rationis cum ente reali confundere; quo efficiunt, ut id, quod clare intelligunt, confuſum reddant. Nos autem dicimus *Unitatem* a re ipſa nullo modo diſtingui, vel enti nihil addere; ſed tantum modum cogitandi eſſe, quo rem ab aliis ſeparamus, quae ipſi ſimiles ſunt, vel cum ipſa aliquo modo conveniunt.

Unitati vero opponitur *multitudo*, quae ſane rebus etiam nihil addit, nec aliquid praeter modum cogitandi eſt, quemadmodum clare et diſtincte intelligimus. Nec video, quid circa rem claram amplius dicendum reſtat; ſed tantum hic notandum eſt, Deum quatenus ab aliis entibus eum ſeparamus, [106] poſſe dici unum; verum, quatenus concipimus ejuſdem naturae plures eſſe non poſſe, unicum vocari. At vero ſi rem accuratius examinare vellemus, poſſemus forte oſtendere, Deum non niſi improprie unum et unicum vocari; ſed res non eſt tanti, imo nullius momenti iis, qui de rebus, non vero de nominibus ſunt ſolliciti. Quare hoc relicto ad ſecundum tranſimus, et eadem opera, quid ſit falſum, dicemus.

Ut autem haec duo, *verum* ſcilicet et *falſum*, recte percipiantur, a verborum ſignificatione incipiemus, ex qua apparebit ea, non niſi rerum denominationes extrinſecas, eſſe, neque rebus tribui, niſi rhetorice. Sed quia vulgus vocabula primum invenit, quae poſtea a Philoſophis uſurpantur, ideo e re eſſe videtur illius, qui primam ſignificationem alicujus vocabuli quaerit, quid primum apud vulgum denotarit, inquirere; praecipue ubi aliae cauſae deficiunt, quae ex linguae natura depromi poſſent ad eam inveſtigandam. Prima igitur *veri* et *falſi* ſignificatio, ortum videtur duxiſſe a narrationibus: eaque narratio vera dicta fuiſſe, quae erat facti, quod revera contigerat: falſa vero, quae erat facti, quod nullibi contigerat. Atque hanc Philoſophi poſtea uſur-

uſurparunt ad denotandam convenientiam ideae cum ſuo ideato, et contra: quare idea vera dicitur illa, quae nobis oſtendit rem, ut in ſe eſt: falſa vero, quae nobis oſtendit rem aliter, quam revera eſt: Ideae enim nihil aliud ſunt, quam narrationes ſive hiſtoriae naturae mentales. Atque hinc poſtea metaphorice tranſlata eſt, ad res mutas, ut cum dicimus verum, aut falſum aurum, quaſi aurum nobis repraeſentatum aliquid de ſeipſo narret, quod in ſe eſt, aut non eſt.

Quocirca plane decepti ſunt, qui *verum* terminum tranſcendentalem ſive entis affectionem judicarunt. Nam de rebus ipſis non niſi improprie, vel, ſi mavis, rhetorice dici poteſt.

Si porro quaeras, quid ſit veritas praeter veram ideam, quaere etiam, quid ſit albedo praeter corpus album; eodem enim modo ſe habent ad invicem.

De cauſa veri, et de cauſa falſi jam antea egi-
[107] mus; quare hic nihil reſtat notandum, nec etiam quae diximus operae pretium fuiſſet notare, ſi ſcriptores in ſimilibus nugis non adeo ſe intricaſſent, ut poſtea ſe extricare nequiverint, nodum paſſim in ſcirpo quaerentes.

(Quaenam ſint Proprietates Veritatis? Certitudinem non eſſe in rebus.) Proprietates vero veritatis aut ideae verae ſunt 1°. Quod ſit clara et diſtincta, 2°. Quod omne dubium tollat, ſive uno verbo quod ſit certa. Qui quaerunt certitudinem in rebus ipſis, eodem modo falluntur, ac cum in iis quaerunt veritatem; et quamvis dicamus: res in incerto eſt, rhetorice ſumimus ideatum pro idea, quomodo etiam rem dicimus dubiam; niſi forte quod tum per incertitudinem contingentiam intelligamus, vel rem, quae nobis incertitudinem aut dubium injicit. Neque opus eſt circa haec diutius morari; quare ad tertium pergemus, et ſimul quid per ejus contrarium intelligendum ſit, explicabimus.

Res

Res ſola conſiderata neque *bona* dicitur, neque *mala*, ſed tantum reſpective ad aliam, cui conducit ad id, quod amat, acquirendum, vel contra: ideoque unaquaeque res diverſo reſpectu, eodemque tempore bona et mala poteſt dici. Sic conſilium e. g. Achitophelis Abſaloni datum bonum in ſacris Litteris vocatur; peſſimum tamen erat Davidi, cujus interitum moliebatur. Sed multa alia ſunt bona, quae non omnibus bona ſunt; ſic ſalus bona eſt hominibus, non vero neque bona, neque mala brutis aut plantis, ad quas nullum habet reſpectum. Deus vero dicitur ſumme bonus, quia omnibus conducit; nempe uniuscujusque eſſe, quo nihil magis amabile, ſuo concurſu conſervando. Malum autem abſolutum nullum datur, ut per ſe eſt manifeſtum.

Qui autem *bonum aliquod Metaphyſicum* quaeritant, quod omni careat reſpectu, falſo aliquo praejudicio laborant; nempe quod diſtinctionem rationis cum diſtinctione reali vel modali confundant. Diſtinguunt enim inter rem ipſam et conatum, qui in unaquâque re eſt ad ſuum eſſe conſervandum, quamvis neſciant, quid per conatum intelligant. [108] Haec enim duo, quamvis ratione ſeu potius verbis diſtinguantur, quod maxime ipſos decepit, nullo modo reipſa inter ſe diſtinguuntur.

(Res et conatus, quo res in ſtatu ſuo perſeverare conantur, quomodo diſtinguantur.) Quod ut clare intelligatur, exemplum alicujus rei ſimpliciſſimae ob oculos ponemus. Motus habet vim in ſuo ſtatu perſeverandi; haec vis profecto nihil aliud eſt, quam motus ipſe, hoc eſt, quod natura motus talis ſit. Si enim dicam in hoc corpore A nihil aliud eſſe, quam certam quantitatem motus, hinc clare ſequitur, quamdiu ad illud corpus A attendo, me ſemper debere dicere, illud corpus moveri. Si enim dicerem illud ſuam vim movendi ex ſe amittere, neceſſario ipſi aliquid aliud tribuo praeter id, quod in hypotheſi ſuppoſuimus, per

quod

quod ſuam naturam amittit. Quod ſi vero haec ratio obſcurius videatur, age concedamus, illum conatum ſe movendi aliquid eſſe praeter ipſas leges et naturam motus; cum igitur hunc conatum eſſe bonum metaphyſicum ſupponas, neceſſario hic etiam conatus conatum habebit in ſuo eſſe perſeverandi, et hic iterum alium, et ſic in infinitum, quo magis abſurdum neſcio quid fingi poſſit. Ratio autem, cur illi conatum rei a re ipſa diſtinguunt, eſt, quia in ſe ipſis reperiunt deſiderium ſe conſervandi, et tale in unaquaque re imaginantur.

(An Deus ante res creatas dici poſſit bonus.) Quaeritur tamen, an Deus, antequam res crearet, dici poſſet bonus; et ex noſtra definitione videtur ſequi, Deum tale attributum non habuiſſe; quia dicimus rem, ſi in ſe ſola conſideratur, neque bonam, neque malam poſſe dici. Hoc autem multis abſurdum videbitur; ſed qua ratione neſcio; multa enim hujus notae attributa Deo tribuimus, quae antequam res crearentur, ipſi non competebant, niſi potentiâ, ut cum vocatur creator, judex, miſericors etc. quare ſimilia argumenta moram nobis injicere non debent.

(Perfectum quomodo dicatur reſpective, quomodo abſolute.) Porro uti bonum et malum non dicitur niſi reſpective, ſic etiam perfectio, niſi quando perfectionem ſumimus pro ipſa rei eſſentia, quo ſenſu antea diximus, Deum infinitam perfectionem habere, hoc eſt,
[109] infinitam eſſentiam, ſeu infinitum eſſe.

Plura his addere non eſt animus; reliqua enim quae ad partem generalem Metaphyſices ſpectant, ſatis nota eſſe exiſtimo: adeoque operae pretium non eſſe, ea ulterius perſequi.

APPENDICIS

COGITATA METAPHYSICA

CONTINENTIS

PARS II

in qua praecipua, quae in parte Metaphyſices ſpeciali circa Deum, ejuſque Attributa, et Mentem humanam vulgo occurrunt, breviter explicantur.

CAP. I. *De Dei Aeternitate.*

(*Subſtantiarum diviſio.*) Iam antea docuimus, in rerum natura praeter ſubſtantias earumque modos nihil dari; quare non erit hic exſpectandum, ut aliquid de formis ſubſtantialibus et realibus accidentibus dicamus: ſunt enim haec, et hujus farinae alia, plane inepta. Subſtantias deinde diviſimus in duo ſumma genera, extenſionem ſcilicet et cogitationem, ac cogitationem in creatam, ſive Mentem humanam, et increatam ſive Deum. Exiſtentiam autem hujus ſatis ſuperque demonſtravimus tum a poſteriori, ſcilicet ex ipſius, quam habemus, idea, tum a priori, ſive ab ejus eſſentia, tanquam cauſa exiſtentiae Dei. Sed quoniam quaedam ejus attributa brevius, quam argumenti dignitas requirit, tractavimus, ipſa hic repetere, eaque fuſius explicare, ſimulque aliquas quaeſtiones enodare decrevimus.

Praecipuum attributum, quod ante omnia [110] venit conſiderandum, eſt Dei *Aeternitas*, qua ipſius durationem explicamus; vel potius, ut nullam Deo

durationem tribuamus, dicimus eum esse aeternum. Nam, ut in prima Parte notavimus, duratio est affectio existentiae, non vero essentiae rerum; Deo autem, cujus existentia est de ipsius essentia, nullam durationem tribuere possumus. Qui enim Deo illam tribuit, ejus existentiam ab ejus essentiâ distinguit. Sunt tamen, qui rogant, an Deus nunc non diutius extiterit, quam cum Adamum crearet: idque ipsis satis clarum esse videtur, adeoque nullo modo Deo durationem adimendam esse existimant. Verum hi principium petunt; nam supponunt Dei essentiam ab ejus existentia distingui. Quaerunt enim an Deus, qui extitit usque ad Adamum, non plus temporis extiterit ab Adamo creato usque ad nos; quare Deo singulis diebus majorem durationem tribuunt, et quasi continuo a se ipso ipsum creari supponunt. Si enim Dei existentiam, ab illius essentiâ non distinguerent, nequaquam Deo durationem tribuerent, cum rerum essentiis duratio nullo modo competere possit: nam nemo unquam dicet circuli, aut trianguli essentiam, quatenus est aeterna veritas, hoc tempore diutius durasse, quam tempore Adami. Porro cum duratio major et minor, sive quasi partibus constans concipiatur, clare sequitur, Deo nullam tribui posse durationem: nam cum ipsius Esse sit aeternum, hoc est, in quo nihil prius, nec posterius dari potest, nunquam ipsi durationem tribuere possumus; quin simul, quem de Deo habemus, verum conceptum destruamus, hoc est, id, quod est infinitum sua natura, et quod nunquam potest concipi nisi infinitum, in partes dividamus, ei scilicet durationem tribuendo.

Quod autem Authores erraruut, in causa est, I°. Quia aeternitatem, ad Deum non attendentes, explicare conati sunt, quasi aeternitas absque essentiae divinae contemplatione intelligi posset, vel quid esset praeter divinam essentiam, atque hoc iterum [III] inde ortum fuit, quia assueti sumus propter defectum

fectum verborum aeternitatem etiam rebus, quarum essentia distinguitur ab earum existentia, tribuere: (ut cum dicimus, non implicat, mundum ab aeterno fuisse;) atque etiam essentiis rerum, quamdiu ipsas non existentes concipimus; eas enim tum aeternas vocamus. II°. Quia durationem rebus non tribuebant, nisi quatenus eas sub continua variatione esse judicabant, non, uti nos, prout earum essentia ab earum existentia distinguitur. III°. Denique quia Dei essentiam, sicuti rerum creatarum, ab ejus existentia distinxerunt. Hi, inquam, errores ipsis ansam errandi praebuerunt. Nam primus error in causa fuit, ut non intelligerent, quid esset aeternitas; sed ipsam tanquam aliquam speciem durationis considerarent. Secundus, ut non facile posseut invenire differentiam inter durationem rerum creatarum et inter Dei aeternitatem. Ultimus denique, ut, cum duratio non sit, nisi existentiae affectio, ipsique Dei existentiam ab ejus essentia distinxerint, Deo, ut jam diximus, durationem tribuerent.

Sed, ut melius intelligatur, quid sit *Aeternitas*, et quomodo ipsa sine essentiâ divina non possit concipi, considerandum venit id, quod iam antea diximus, nempe res creatas, sive omnia praeter Deum semper existere sola vi sive essentia Dei, non vero vi propria; unde sequitur praesentem existentiam rerum non esse causam futurae; sed tantum Dei immutabilitatem, propter quam cogimur dicere, ubi Deus rem primo creavit, eam postea continuo conservabit, seu eandem illam creandi actionem continuabit. Ex quibus concludimus, 1°. Quod res creata, potest dici frui existentia, nimirum quia existentia non est de ipsius essentia: Deus vero non potest dici frui existentia, nam existentia Dei est Deus ipse; sicut etiam ipsius essentia; unde sequitur res creatas duratione frui: Deum autem nullo modo. 2°. Omnes res creatas, dum praesenti duratione et existentia fruuntur, futura omnino carere, nempe quia conti-

nuo

nuo ipſis tribui debet: at de earum eſſentia nihil [112] ſimile poteſt dici. Verum Deo, quia exiſtentia eſt de ipſius eſſentia, futuram exiſtentiam tribuere non poſſumus: eadem enim, quam tum haberet, etiamnum ipſi actu tribuenda eſt, vel, ut magis proprie loquar, Deo infinita actu exiſtentia competit eodem modo, ac ipſi actu competit infinitus intellectus. Atque hanc infinitam exiſtentiam *Aeternitatem* voco, quae ſoli Deo tribuenda, non vero ulli rei creatae; non, inquam, quamvis earum duratio utroque careat fine. Haec de aeternitate; de Dei neceſſitate nihil dico; quia non opus eſt, cum ejus exiſtentitiam ex ejus eſſentia demonſtravimus. Pergamus itaque ad unitatem.

CAP. II. *De Unitate Dei.*

Mirati perſaepe fuimus futilia argumenta, quibus Dei Unitatem adſtruere conantur Authores, qualia ſunt, *Si unus potuit mundum creare, caeteri eſſent fruſtra; ſi omnia in eundem finem conſpirent, ab uno conditore ſunt producta*, et ſimilia, a relationibus aut denominationibus extrinſecis petita. Quapropter, illis omnibus inſuper habitis, noſtram demonſtrationem, quam clare poterimus ac breviter, hic proponemus, idque ſequenti modo.

Inter Dei attributa numeravimus etiam ſummam intelligentiam, addidimuſque ipſum omnem ſuam perfectionem a ſe, non vero ab alio habere. Si jam dicas plures dari Deos, ſeu entia ſumme perfecta, neceſſario omnes debebunt eſſe ſumme intelligentes; quod ut fiat, non ſufficit, unumquemque ſe ipſum tantum intelligere: nam cum omnia intelligere debeat unuſquiſque, et ſe et caeteros debebit intelligere: ex quo ſequeretur, quod perfectio uniuscujuſque intellectus partim a ſe ipſo, partim ab alio dependeret. Non poterit igitur quilibet eſſe ens ſumme perfectum, hoc eſt, ut modo notavimus, [113] ens, quod omnem ſuam perfectionem a ſe, non vero

vero ab alio habet; cum tamen jam demonſtraverimus Deum ens perfectiſſimum eſſe, ipſumque exiſtere. Unde jam poſſumus concludere, eum unicum tantum exiſtere, ſi enim plures exiſterent, ſequeretur, ens perfectiſſimum habere imperfectionem, quod eſt abſurdum. Haec de Dei Unitate.

CAP. III. *De Immenſitate Dei.*

Docuimus antea, nullum ens poſſe concipi finitum, et imperfectum, id eſt, de nihilo participans, niſi prius ad ens perfectum et infinitum attendamus, hoc eſt, ad Deum; quare ſolus Deus dicendus abſolute infinitus, nimirum quatenus reperimus ipſum reverâ conſtare infinita perfectione. At immenſus ſive interminabilis etiam poteſt dici, quatenus reſpicimus ad hoc, quod nullum detur ens, quo perfectio Dei terminari poſſit. Ex quo ſequitur, quod Dei *Infinitas*, invito vocabulo, ſit quid maxime poſitivum; nam eatenus ipſum infinitum eſſe dicimus, quatenus ad ejus eſſentiam ſive ſummam perfectionem attendimus. *Immenſitas* vero Deo tantum reſpective tribuitur; non enim pertinet ad Deum, quatenus abſolute tanquam ens perfectiſſimum, ſed quatenus ut prima cauſa conſideratur, quae quamvis non eſſet perfectiſſima, niſi reſpectu entium ſecundariorum, nihilominus tamen eſſet immenſa. Nam nullum eſſet ens, et per conſequens nullum poſſet ens concipi ipſo perfectius, quo terminari, aut menſurari poſſet. (*Vide fuſius de his Ax. 9, part. 1.*)

Authores tamen paſſim, ubi de Dei *Immenſitate* agunt, videntur Deo quantitatem tribuere. Nam ex hoc attributo concludere volunt, Deum neceſſario ubique praeſentem debere eſſe, quaſi vellent dicere, ſi Deus in aliquo non eſſet loco, ejus quantitas eſſet terminata. Quod idem adhuc melius apparet ex aliâ ratione, quam afferunt ad oſtendendum, [114] Deum eſſe infinitum, ſive immenſum (haec duo enim

inter

inter ſe confundunt) et etiam eſſe ubique. Si Deus, ajunt, actus eſt purus, ut revera eſt, neceſſario eſt ubique et infinitus; nam ſi non eſſet ubique; aut non poterit eſſe, ubicumque vult eſſe, aut neceſſario (NB) moveri debebit: unde clare videre eſt, illos *Immenſitatem* Deo tribuere, quatenus ipſum, ut quantum, conſiderant; nam ex extenſionis proprietatibus haec argumenta ſua petunt ad Dei *Immenſitatem* affirmandam, quo nihil eſt abſurdius.

Si jam quaeras, unde ergo nos probabimus, *Deum eſſe ubique*; reſpondeo, id ſatis ſuperque a nobis jam demonſtratum eſſe, ubi oſtendimus nihil ne momento quidem exiſtere poſſe, quin ſingulis momentis a Deo procreetur.

(*Omnipraeſentia Dei explicari nequit.*) Jam vero, ut Dei *ubiquitas* aut *praeſentia in ſingulis rebus* debite intelligi poſſet, neceſſario deberet perſpecta eſſe intima natura divinae voluntatis, qua nimirum res creavit, quaque eas continuo procreat; quod cum humanum captum ſuperet, impoſſibile eſt explicare, quomodo Deus ſit ubique.

Quidam ſtatuunt Dei *Immenſitatem* eſſe triplicem, nempe eſſentiae, potentiae, et denique praeſentiae; ſed illi nugas agunt; videntur enim diſtinguere inter Dei eſſentiam et ejus potentiam.

(*Dei potentiam non diſtingui ab ejus eſſentia.*) Quod idem etiam alii magis aperte dixerunt, ubi nempe ajunt, Deum eſſe ubique per potentiam; non autem per eſſentiam: quaſi vero Dei potentia diſtinguatur ab omnibus ejus attributis, ſeu infinita eſſentia, cum tamen nihil aliud eſſe poſſit. Si enim aliud quid eſſet; vel eſſet aliqua creatura, vel aliquid divinae eſſentiae accidentale, ſine quo concipi poſſet: quod utrumque abſurdum eſt. Si enim creatura eſſet, indigeret Dei potentia, ut conſervaretur, et ſic daretur progreſſus in infinitum. Si vero accidentale quid, non eſſet

eſſet Deus ens ſimpliciſſimum, contra id, quod ſupra demonſtravimus.

(*Nec illius Omnipraeſentiam.*) Denique per *Immenſitatem* praeſentiae etiam videntur aliquid velle praeter eſſentiam Dei, per quam res creatae ſunt, et continuo conſervantur. [115] Quae ſane magna eſt abſurditas, in quam lapſi ſunt ex eo, quod Dei intellectum cum humano confuderunt, ejuſque potentiam cum potentia regum ſaepe compararunt.

CAP. IV. *De Immutabilitate Dei.*

Per *Mutationem* intelligimus hoc loco omnem illam variationem, quae in aliquo ſubjecto dari poteſt, integra permanente ipſa eſſentia ſubjecti; quamvis vulgo etiam latius ſumatur ad ſignificandam rerum corruptionem, non quidem abſolutam, ſed quae ſimul includit generationem corruptioni ſubſequentem, ut cum dicimus caeſpites in cineres mutari, homines mutari in beſtias. Verum Philoſophi ad hoc denotandum alio adhuc vocabulo utuntur, nempe *Transformationis*. At nos hic tantum de illa mutatione loquimur, in qua nulla datur ſubjecti transformatio, ut cum dicimus Petrus mutavit colorem, mores etc.

Videndum jam, an in Deo tales mutationes habeant locum; nam de *transformatione* nihil dicere opus, poſtquam docuimus Deum neceſſario exiſtere, hoc eſt, Deum non poſſe deſinere eſſe, ſeu in alium Deum transformari; nam tum et eſſe deſineret, et ſimul plures dii dari poſſent, quod utrumque abſurdum eſſe oſtendimus.

Ut autem, quae hic dicenda ſuperſunt, diſtinctius intelligantur, venit conſiderandum, quod omnis *mutatio* procedat vel a cauſis externis, volente aut nolente ſubjecto, vel a cauſa interna, et electione ipſius ſubjecti. Ex. grat. hominem nigreſcere, aegrotare, creſcere, et ſimilia procedunt a cauſis externis; illa invito ſubjecto, hoc vero ipſo ſubjecto cupiente;

velle

velle autem ambulare, ſe iratum oſtendere etc. proveniunt a cauſis internis.

Priores vero *mutationes*, quae a cauſis externis [110] procedunt, in Deo nullum habent locum; nam ſolus eſt omnium rerum cauſa, et a nemine patitur. Adde quod nihil creatum in ſe ullam habeat vim exiſtendi; adeoque multo minus aliquid extra ſe, aut in ſuam cauſam operandi. Et, quamvis in ſacris Litteris ſaepe inveniatur, quod Deus propter peccata hominum iratus et triſtis fuerit, et ſimilia, in iis effectus ſumitur pro cauſa; quemadmodum etiam dicimus, Solem aeſtate quam hyeme fortiorem et altiorem eſſe, quamvis neque ſitum mutaverit, neque vires reſumpſerit. Et quod talia etiam in ſacris Litteris ſaepe doceantur, videre eſt in Eſaiâ; ait enim cap. 59. vs. 2, ubi populum increpat: *pravitates veſtrae vos a veſtro Deo ſeparant.*

Pergamus itaque et inquiramus, an in Deo a Deo ipſo ulla detur mutatio. Hanc vero in Deo dari non concedimus, imo ipſam prorſus negamus; nam omnis mutatio, quae a voluntate dependet, fit ut ſubjectum ſuum in meliorem mutet ſtatum, quod in ente perfectiſſimo locum habere nequit. Deinde etiam talis mutatio non datur, niſi aliquod incommodum evitandi, aut aliquod bonum, quod deeſt, acquirendi gratia; quod utrumque in Deo nullum locum habere poteſt. Unde concludimus Deum eſſe ens immutabile.

Nota, me communes mutationis diviſiones hic conſulto omiſiſſe, quamvis aliquo modo ipſas etiam complexi ſumus; nam non opus fuit ipſas ſingulatim a Deo removere, cum propoſ. 16. part. 1. demonſtraverimus, Deum eſſe incorporeum, et communes illae diviſiones ſolius materiae mutationes tantum contineant.

CAP. V. *De Simplicitate Dei.*

Pergamus ad Dei Simplicitatem. Hoc Dei attributum ut recte intelligatur, in memoriam revocanda ſunt, quae Princip. Philoſophiae part. 1. Art. 48. et 49. Carteſius tradidit: nimirum in rerum naturâ [117] nihil praeter ſubſtantias et earum modos dari, unde triplex rerum diſtinctio deducitur, Artic. 60. 61. et 62. *Realis* ſcilicet *modalis* et *rationis*. *Realis* vocatur illa, qua duae ſubſtantiae inter ſe diſtinguuntur, ſive diverſi, ſive ejuſdem attributi: ut ex. gr. cogitatio, et extenſio, vel partes materiae. Haecque ex eo cognoſcitur, quod utraque ſine ope alterius concipi et per conſequens exiſtere poſſit. *Modalis* duplex oſtenditur, nimirum quae eſt inter modum ſubſtantiae, et ipſam ſubſtantiam; ac quae eſt inter duos modos unius ejusdemque ſubſtantiae. Atque hanc ex eo cognoſcimus, quod, quamvis uterque modus abſque ope alterius concipiatur, neuter tamen abſque ope ſubſtantiae, cujus ſunt modi: Illam vero ex eo, quod, quamvis ſubſtantia illa poſſit concipi ſine ſuo modo, modus tamen ſine ſubſtantia concipi nequeat. *Rationis* denique ea eſſe dicitur, quae oritur inter ſubſtantiam et ſuum attributum; ut cum duratio ab extenſione diſtinguitur. Haecque etiam ex eo cognoſcitur, quod talis ſubſtantia non poſſit ſine illo attributo intelligi.

Ex his tribus omnis compoſitio oritur. Prima enim compoſitio eſt, quae fit ex duabus aut pluribus ſubſtantiis ejuſdem attributi, ut omnis compoſitio, quae fit ex duobus aut pluribus corporibus; ſive diverſi attributi, ut homo. Secunda fit unione diverſorum modorum. Tertia denique non fit, ſed tantum ratione quaſi fieri concipitur, ut eo facilius res intelligatur. Quae autem hiſce prioribus duobus modis non componuntur, ſimplicia dicenda ſunt.

Oſtendendum itaque Deum non eſſe quid compoſitum, ex quo poterimus concludere, ipſum eſſe

ens

ens ſimpliciſſimum, quod facile effectum dabimus. Cum enim per ſe clarum ſit, quod partes componentes priores ſunt natura ad minimum re compoſita, neceſſario ſubſtantiae illae, ex quarum coalitione et unione Deus componitur, ipſo Deo priores erunt natura, et unaquaeque per ſe poterit concipi, quamvis Deo non tribuatur. Deinde, cum illa inter ſe [118] neceſſario realiter diſtinguantur, neceſſario etiam unaquaeque per ſe abſque ope aliarum poterit exiſtere; ac ſic, ut modo diximus, tot poſſent dari dii, quot ſunt ſubſtantiae, ex quibus Deum componi ſupponeretur. Nam cum unaquaeque per ſe poſſit exiſtere, a ſe debebit exiſtere; ac proinde etiam vim habebit ſibi dandi omnes perfectiones, quas Deo ineſſe oſtendimus etc. ut jam propoſ. 7. part. 1. ubi exiſtentiam Dei demonſtravimus, fuſe explicuimus. Cum autem hoc nihil abſurdius dici poſſit, concludimus Deum non componi ex coalitione et unione ſubſtantiarum. Quod in Deo etiam nulla detur compoſitio diverſorum modorum ſatis convincitur ex eo, quod in Deo nulli dentur modi: modi enim oriuntur ex alteratione ſubſtantiae, vide Princ. Part. 1. Art. 56. Denique ſi quis velit aliam compoſitionem fingere ex rerum eſſentiâ et earum exiſtentiâ; huic nequaquam repugnamus. At memor ſit nos jam ſatis demonſtraſſe, haec duo in Deo non diſtingui.

Atque hinc jam clare poſſumus concludere, omnes diſtinctiones, quas inter Dei attributa facimus, non alias eſſe, quam rationis, nec illa reverâ inter ſe diſtingui: intellige tales rationis diſtinctiones, quales modo retuli, nempe quae ex eo cognoſcuntur, quod talis ſubſtantia non poſſit ſine illo attributo eſſe. Unde concludimus Deum eſſe ens ſimpliciſſimum. Caeterum Peripateticorum diſtinctionum farraginem non curamus, tranſimus igitur ad Dei vitam.

CAP. VI. *De Vita Dei.*

Ut hoc attributum, *Vita* ſcilicet Dei, recte intelligatur, neceſſe eſt, ut generaliter explicemus, quid in unaquaque re per ejus vitam denotetur. Et 1°. ſententiam Peripateticorum examinabimus. Hi per vitam intelligunt *manſionem altricis animae cum calore*, vide Ariſt. lib. 1. de Reſpirat. 8. Et quia tres finxerunt animas, vegetativam ſcilicet, ſenſitivam, [119] et intellectivam, quas tantum plantis, brutis et hominibus tribuunt; ſequitur, vt ipſimet fatentur, reliqua vitae expertia eſſe. At interim dicere non audebant, mentes et Deum vita carere. Verebantur fortaſſe, ne in ejus contrarium inciderent, nempe ſi vitâ careant, mortem eos obiiſſe. Quare Ariſtoteles Metaph. lib. 11. cap. 7. adhuc aliam definitionem vitae tradit, mentibus tantum peculiarem; nempe *Intellectus operatio vita eſt;* et hoc ſenſu Deo, qui ſcilicet intelligit, et actus purus eſt, vitam tribuit. Verum in his refutandis non multum defatigabimur; nam quod ad illas tres animas, quas plantis brutis et hominibus tribuunt, attinet, jam ſatis demonſtravimus, illas non eſſe niſi figmenta; nempe quia oſtendimus in materia nihil praeter mechanicas texturas et operationes dari. Quod autem ad vitam Dei attinet, neſcio cur magis actio intellectus apud ipſum vocetur, quam actio voluntatis, et ſimilium. Verum, quia nullam ejus reſponſionem exſpecto, ad id, quod promiſimus, explicandum tranſeo, nempe quid vita ſit.

Et quamvis haec vox per translationem ſaepe ſumatur ad ſignificandum mores alicujus hominis; nos tamen ſolum, quid philoſophice eâ denotetur, breviter explicabimus. Notandum autem eſt, quod ſi vita rebus etiam corporeis tribuenda ſit, nihil erit vitae expers; ſi vero tantum iis, quibus anima unita eſt corpori, ſolummodo hominibus, et forte etiam brutis tribuenda erit; non vero mentibus, nec Deo.

Verum

Verum cum vocabulum vitae communiter latius ſe extendat, non dubium eſt, quin etiam rebus corporeis, mentibus non unitis, et mentibus a corpore ſeparatis tribuendum ſit.

Quare nos per *vitam* intelligimus *vim, per quam res in ſuo eſſe perſeverant.* Et quia illa vis a rebus ipſis eſt diverſa; res ipſas habere vitam proprie dicimus. Vis autem, qua Deus in ſuo eſſe perſeverat, nihil eſt praeter ejus eſſentiam, unde optime loquuntur, qui Deum vitam vocant. Nec deſunt Theologi qui ſentiunt, Judaeos hac de cauſa, [12c] nempe quod Deus ſit vita, et a vita non diſtinguatur, cum jurabant, dixiſſe, חַי יְהֹוָה *vivus Jehova;* non vero חֵי יְהֹוָה *vita Jehovae,* ut Joſeph cum per vitam Pharaonis jurabat, dicebat חֵי פַרְעֹה *vita Pharaonis.*

CAP. VII. *De Intellectu Dei.*

Inter attributa Dei numeravimus anteā *Omniſcientiam*, quam ſatis conſtat Deo competere; quia ſcientia continet in ſe perfectionem, et Deus, ens nempe perfectiſſimum, nulla perfectione carere debet: quare ſcientia ſummo gradu Deo erit tribuenda, ſcilicet talis, quae nullam praeſupponat vel ſupponat ignorantiam, ſive ſcientiae privationem: nam tum daretur imperfectio in ipſo attributo, ſive in Deo. Ex his ſequitur Deum nunquam habuiſſe intellectum potentiâ, neque per ratiocinium aliquid concludere.

Porro ex perfectione Dei etiam ſequitur, ejus ideas non terminari, ſicuti noſtrae, ab objectis extra Deum poſitis. Sed contra res, extra Deum a Deo creatae, a Dei intellectu determinantur *); nam alias objecta per ſe ſuam haberent naturam et eſſentiam, et priores eſſent, ſaltem natura, divino intellectu, quod

*) Hinc clare ſequitur intellectum Dei, quo res creatas intelligit et ejus voluntatem et potentiam, qua ipſas determinavit, unum et idem eſſe.

quod abſurdum eſt. Et quia hoc a quibuſdam non ſatis obſervatum fuit, in enormes errores inciderunt. Statuerunt nimirum aliqui, dari extra Deum materiam, ipſi coaeternam, a ſe exiſtentem, quam Deus intelligens ſecundum aliquos in ordinem tantum redegit, ſecundum alios formas ipſi inſuper impreſſit. Alii deinde res ex ſuâ naturâ vel neceſſarias, vel impoſſibiles, vel contingentes eſſe ſtatuerunt, ideoque Deum has etiam ut contingentes noſcere, et prorſus ignorare, an exiſtent, vel non. Alii denique dixerunt, Deum contingentia noſcere ex circumſtantiis, forte quia longam habuit experientiam. Praeter hos adhuc alios hujuſmodi errores hic adferre poſſem, niſi id ſupervacaneum judicarem; cum ex antedictis eorum falſitas ſponte ſe patefaciat. [121]

Revertamur itaque ad noſtrum propoſitum, nempe quod extra Deum nullum detur objectum ipſius ſcientiae, ſed ipſe ſit ſcientiae ſuae objectum, imo ſua ſcientia. Qui autem putant, mundum etiam objectum Dei ſcientiae eſſe, longe minus ſapiunt, quam qui aedificium, ab aliquo inſigni Architecto factum, objectum ſcientiae illius ſtatui volunt: nam faber adhuc extra ſe materiam idoneam quaerere cogitur: At Deus nullam extra ſe materiam quaeſivit; ſed res quoad eſſentiam et exiſtentiam ab ejus intellectu ſive voluntate fabricatae fuerunt.

Quaeritur jam, an Deus noſcat mala, ſive peccata, et entia rationis, et alia ſimilia. Reſpondemus, Deum illa, quorum eſt cauſa, neceſſario debere intelligere; praeſertim cum ne momento quidem poſſint exiſtere, niſi concurrente concurſu divino. Cum ergo mala et peccata in rebus nihil ſint, ſed tantum in mente humanâ, res inter ſe comparante; ſequitur Deum ipſa extra mentes humanas non cognoſcere. Entia rationis modos eſſe cogitandi diximus, et hac ratione a Deo intelligi debent, hoc eſt, quatenus percipimus, illum mentem humanam, utut conſii-

conſtituta eſt, conſervare et procreare; non vero quod Deus tales modos cogitandi habeat in ſe, ut ea, quae intelligit, facilius retineat. Atque ad haec pauca, quae diximus, ſi modo recte attendatur; nihil circa Dei intellectum proponi poterit, quod facillimo negotio non ſolvi queat.

Sed interim non praetereundus error quorundam, qui ſtatuunt Deum nihil praeter res aeternas cognoſcere, ut nempe angelos, et coelos, quos ſuâ naturâ ingenerabiles et incorruptibiles finxerunt; hujus autem mundi nihil, praeter ſpecies, utpote etiam ingenerabiles et incorruptibiles. Hi ſane videntur, quaſi ſtudio errare velle et abſurdiſſima excogitare. Quid enim magis abſurdum, quam Dei cognitionem a ſingularibus, quae ſine Dei concurſu ne per momentum quidem eſſe poſſunt, arcere. De-
[122] inde res realiter exiſtentes Deum ignorare ſtatuunt, univerſalium autem, quae non ſunt, nec ullam habent praeter ſingularium eſſentiam, cognitionem Deo aſſingunt. Nos autem contra Deo ſingularium cognitionem tribuimus, univerſalium denegamus, niſi quatenus mentes humanas intelligit.

Denique, antequam huic argumento finem imponamus, ſatis faciendum videtur quaeſtioni, qua quaeritur an in Deo plures ſint ideae, an tantum una et ſimpliciſſima. Ad hanc reſpondeo, quod idea Dei, per quam omniſcius vocatur, unica et ſimpliciſſima eſt. Nam revera Deus nullâ aliâ ratione vocatur omniſcius, niſi quia habet ideam ſui ipſius, quae idea ſive cognitio ſimul ſemper cum Deo exſtitit; nihil enim eſt praeter ejus eſſentiam, nec illa alio modo potuit eſſe.

At cognitio Dei circa res creatas non adeo proprie ad ſcientiam Dei referri poteſt; nam ſi Deus voluiſſet, aliam res creatae habuiſſent eſſentiam, quod nullum obtinet locum in cognitione, quam Deus de ſe ipſo habet. Quaeretur tamen, an illa proprie vel improprie dicta rerum creatarum cognitio ſit

multi-

multiplex, an unica. Verum, ut reſpondeamus, haec quaeſtio nihil differt ab illis, quibus quaeritur, an Dei decreta et volitiones ſint plures, vel non; et an Dei ubiquitas, ſive concurſus, quo res ſingulares conſervat, ſit idem in omnibus; de quibus jam diximus nos nullam diſtinctam cognitionem habere poſſe. Attamen evidentiſſime ſcimus, eodem modo, ac Dei concurſus, ſi ad Dei omnipotentiam referatur, unicus eſſe debet, quamvis in effectis diverſimode patefiat: ſic etiam Dei volitiones et decreta (ſic enim vocare libet ejus cognitionem circa res creatas) in Deo conſiderata non eſſe plura, quamvis per res creatas, vel melius in rebus creatis diverſimode expreſſa ſint. Denique ſi ad analogiam totius naturae attendimus, ipſam, ut unum ens, conſiderare poſſumus, et per conſequens una tantum erit Dei idea ſive decretum de natura naturata.

CAP. VIII. *De Voluntate Dei.*

(*Quomodo Dei Eſſentia, et intellectus, quo ſe intelligit, et voluntas, qua ſe amat, diſtinguantur, nos neſcire.*) *Voluntas* Dei, quâ ſe vult amare, neceſſario ſequitur ex [123] infinito ejus intellectu, quo ſe intelligit. Quomodo autem haec tria inter ſeſe diſtinguantur, ejus ſcilicet eſſentia, intellectus, quo ſe intelligit, et voluntas, qua ſe amare vult, inter deſiderata reponimus. Nec fugit nos vocabulum (*perſonalitatis* ſcilicet), quod Theologi paſſim uſurpant ad rem explicandam: verum, quamvis vocabulum non ignoremus, ejus tamen ſignificationem ignoramus, nec ullum clarum et diſtinctum conceptum illius formare poſſumus; quamvis conſtanter credamus in viſione Dei beatiſſima, quae fidelibus promittitur, Deum hoc ſuis revelaturum.

(*Voluntatem et Potentiam Dei, quoad extra, non diſtingui ab ejus intellectu.*) *Voluntas* et *Potentia* quoad extra non diſtinguuntur a Dei intellectu, ut jam ſatis ex antecedentibus conſtat; nam, oſtendimus Deum

non tantum decreviſſe res exſtituras; ſed etiam tali natura exſtituras, hoc eſt, earum eſſentiam et earum exiſtentiam a Dei voluntate et potentiâ pendere debuiſſe: ex quibus clare et diſtincte percipimus, intellectum Dei, ejuſque potentiam, et voluntatem, qua res creatas creavit, intellexit, et conſervat, ſive amat, nullo modo inter ſe diſtingui, ſed tantum reſpectu noſtrae cogitationis.

Cum autem dicimus, Deum quaedam odio habere, quaedam amare; haec eodem ſenſu dicuntur, quo Scriptura habet, terram homines evomituram, et id genus alia. Quod autem Deus nemini ſit iratus, nec res tali modo amat, quali vulgus ſibi perſuadet, ſatis ex ipſa Scriptura colligere eſt: ait enim Eſaias, et clarius Apoſt. cap. 9. ad Roman. *Nondum enim natis* (filiis nempe Iſaci), *cum neque boni quippiam feciſſent, neque mali, ut ſecundum electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt illi, quod major ſerviturus eſſet minori, etc.* Et paulo poſt, *Itaque cujus vult, miſeretur, quem autem vult, indurat. Dices ergo mi-*
[124] *hi, quid adhuc conqueritur: nam voluntati illius quis reſtitit? vere, o homo! tu quis es, qui ex adverſo reſpondes Deo: num dicet figmentum ei, qui finxit, cur me finxiſti hoc pacto? an non habet poteſtatem figulus luti, ut ex eadem maſſa faciat aliud quoddam vas in honorem, aliud in ignominiam? etc.*

Si jam quaeras, cur ergo Deus homines monet? ad hoc facile reſpondetur, ſcilicet Deum ideo ab aeterno decreviſſe illo tempore homines monere, ut illi converterentur, quos voluit ſalvos. Si porro quaeris, an Deus non potuerat illos ſalvare ſine illa monitione. Reſpondemus, potuiſſet Cur ergo non ſalvat, forſan iterum quaeres. Ad hoc reſpondebo, poſtquam mihi dixeris, cur Deus mare rubrum ſine vento orientali vehementi non pervium reddidit, et omnes motus ſingulares ſine aliis non perficiat, aliaque infinita, quae Deus agit mediantibus cauſis. Rogabis

gabis denuo, cur igitur impii puniuntur; ſua enim
natura agunt et ſecundum decretum divinum. At
reſpondeo, etiam ex decreto divino eſſe, ut puni-
antur; et ſi tantum illi, quos non niſi ex libertate
fingimus peccare, eſſent puniendi, cur homines ſer-
pentes venenoſos exterminare conantur; ex natura
enim propria tantum peccant, nec aliud poſſunt.

Denique ſi quae adhuc alia occurrunt in Sacris
Scripturis, quae ſcrupulum injiciant, non eſt hujus
loci illa explicare; nam hic tantum in ea inquirimus,
quae ratione naturali certiſſime aſſequi poſſumus, et
ſatis eſt, nos illa evidenter demonſtrare, ut ſciamus
Sacram paginam eadem etiam docere debere; nam
veritas veritati non repugnat, nec Scriptura nugas,
quales vulgo fingunt, docere poteſt. Si enim in ipſa
inveniremus aliquid, quod lumini naturali eſſet con-
trarium, eadem libertate, qua Alcoranum, et Thal-
mud refellimus, illam refellere poſſemus. Sed abſit
cogitare, quod in ſacris Literis aliquid reperiri poſ-
ſit, quod lumini naturae repugnet.

CAP. IX. *De Potentiâ Dei.*

Quod Deus ſit omnipotens, jam ſatis de- [125]
monſtratum eſt. Hic tantum breviter explicare co-
nabimur, quomodo hoc attributum intelligendum
ſit; nam multi non ſatis pie, nec ſecundum verita-
tem de eo loquuntur. Ajunt enim res quaſdam ſua
natura et non ex decreto Dei eſſe poſſibiles, quaſ-
dam impoſſibiles, et denique quaſdam neceſſarias,
Deique omnipotentiam tantum circa poſſibilia locum
habere. Nos vero, qui jam oſtendimus omnia a de-
creto Dei abſolute dependere, dicimus Deum eſſe
omnipotentem: at poſtquam intelleximus, eum quae-
dam decreviſſe ex mera libertate ſuae voluntatis, ac
deinde eum eſſe immutabilem: dicimus jam, contra
ſua decreta nihil agere poſſe; ideoque eſſe impoſſibile
ex eo ſolo, quod pugnet cum perfectione Dei.

Sed forte quis arguet, nos non invenire quaedam neceſſaria eſſe, niſi ad Dei decretum attendentes, quaedam vero econtra ad Dei decretum non attendentes, ex. gr. quod Ioſias oſſa idololatrarum ſuper ara Ieroboami combureret; nam ſi tantum ad voluntatem Ioſiae attendamus, rem ut poſſibilem judicabimus, nec ullo modo neceſſario futuram dicemus, niſi ex eo, quod Propheta ex decreto Dei hoc praedixerat: At, quod tres anguli trianguli aequales debeant eſſe duobus rectis, ipſa res indicat. Sed ſane hi ex ſua ignorantia diſtinctiones in rebus fingunt. Nam ſi homines clare totum ordinem naturae intelligerent, omnia aeque neceſſaria reperirent, ac omnia illa, quae in Matheſi tractantur; ſed quia hoc ſupra humanam cognitionem eſt, ideo a nobis quaedam poſſibilia, non vero neceſſaria judicantur. Quocirca vel dicendum, quod Deus nihil poteſt, quoniam omnia reverâ neceſſaria ſunt, vel Deum omnia poſſe, et neceſſitatem, quam in rebus reperimus, a ſolo Dei decreto proveniſſe.

(*Quod ſi Deus aliam feciſſet rerum naturam, etiam nobis alium debuiſſet dare intellectum.*) Si jam quaeratur, quid, ſi De-
[126] us res aliter decreviſſet, et illa, quae jam vera ſunt, falſa eſſe feciſſet: an non illa tamen pro veriſſimis agnoſceremus. Imo profecto, ſi Deus nobis naturam, quam dedit, reliquiſſet: ſed etiam tum potuiſſet, ſi voluiſſet nobis dare talem naturam, uti jam fecit, quâ rerum naturam et leges, prout a Deo ſancitae eſſent, intelligeremus: imo ſi ad ipſius veracitatem attendamus, dare debuiſſet. Quod idem etiam patet ex eo, quod ſupra diximus, nimirum quod tota natura naturata non ſit niſi unicum ens: unde ſequitur hominem partem eſſe naturae, quae cum caeteris cohaerere debet; quare ex ſimplicitate decreti Dei etiam ſequeretur, quod ſi Deus res alio modo creaſſet, ſimul etiam noſtram naturam ita conſtituiſſet, ut res, prout a Deo creatae eſſent, intelligeremus. Unde nos, quamvis eandem diſtinctionem poten-

potentiae Dei, quam vulgo tradunt Philoſophi retinere cupiamus; ipſam tamen aliter explicare cogimur.

Dividimus itaque *potentiam Dei* in *ordinatam* et *abſolutam*.

Abſolutam potentiam Dei eſſe dicimus, cum ejus omnipotentiam ad ejus decreta non attendentes conſideramus; *ordinatam* vero, cum reſpicimus ad ejus decreta.

Porro datur potentia *ordinaria* et *extraordinaria* Dei. *Ordinaria* eſt, quà mundum certo ordine conſervat; *extraordinaria*, cum aliquid agit praeter naturae ordinem, ut ex. gr omnia miracula, qualia ſunt locutio aſinae, apparitio angelorum et ſimilia: quamvis de hac poſtrema non immerito valde dubitari poſſet, cum majus videatur eſſe miraculum, ſi Deus mundum ſemper uno eodemque certo atque immutabili ordine gubernaret, quam ſi leges, quas ipſe in natura optime et ex mera libertate ſancivit, (quod a nemine niſi penitus occaecato inficias iri poteſt) propter ſtultitiam hominum abrogaret. Verum hoc decernere Theologis relinquimus.

Denique quaeſtiones alias, quae circa potentiam Dei communiter adferri ſolent, nimirum, *utrum ad praeterita extendatur Dei potentia; an poſsit meliora facere ea, quae facit; num poſsit plura alia facere, quam fecit*, omittimus, facillime enim ex [127] antedictis ad eas reſponderi poteſt.

CAP. X. *De Creatione.*

Deum omnium rerum creatorem jam antea ſtatuimus: hic jam conabimur explicare, quid per creationem intelligendum ſit; deinde ea, quae circa creationem communiter proponuntur, pro viribus enucleabimus. A primo itaque incipiamus.

Dicimus igitur *creationem* eſſe *operationem, in qua nullae cauſae praeter efficientem concurrunt*, ſive *res creata eſt illa, quae ad exiſtendum nihil praeter Deum praeſupponit.*

Ubi notandum venit, 1°. nos illa verba omittere, quae communiter Philosophi usurpant, nempe *ex nihilo*, quasi nihil fuisset materia, ex quâ res producebantur. Quod autem sic loquantur, inde est, quod, cum soleant, ubi res generantur, aliquid ante ipsas supponere, ex quo fiant, in creatione illam particulam *ex* non potuerunt omittere. Idem ipsis contigit circa materiam, nempe, quia vident omnia corpora in loco esse, et ab aliis corporibus cingi, ideo sibi quaerentibus, ubi integra esset materia, responderunt, in aliquo spatio imaginario. Unde non dubium est, quin illi *τὸ nihil* non ut negationem omnis realitatis consideraverint, sed aliquid reale esse finxerint, aut imaginati fuerint.

2°. Quod dico, in creatione nullas alias causas concurrere praeter efficientem. Potueram quidem dicere, creationem omnes causas praeter efficientem *negare* sive *secludere*. Attamen malui *concurrere*, ne cogerer respondere iis, qui quaerunt, an Deus nullum finem sibi praefixit in creatione, propter quem res creavit. Praeterea, ut rem melius explicarem, secundam addidi definitionem, scilicet rem creatam nihil praesupponere praeter Deum; quia nempe si Deus aliquem finem sibi praefixit, ille sane non fuit [128] extra Deum, nihil enim extra Deum datur, a quo ipse incitetur ad agendum.

3°. Ex hac definitione satis sequi, accidentium et modorum nullam dari creationem; praesupponunt enim praeter Deum substantiam creatam.

4°. Denique ante creationem nullum nos posse imaginari tempus, neque durationem; sed haec cum rebus incepisse. Tempus enim mensura est durationis, sive potius nihil est praeter modum cogitandi. Quare non tantum praesupponit quamcumque rem creatam, sed praecipue homines cogitantes. Duratio autem desinit, ubi res creatae desinunt esse, et incipit, ubi res creatae existere incipiunt; *res creatae* inquam: nam Deo nullam competere, sed tantum

tum aeternitatem, jam ſupra ſatis evidenter oſtendimus. Quare duratio res creatas praeſupponit, aut ad minimum ſupponit. Qui autem durationem et tempus ante res creatas imaginantur, eodem praejudicio laborant ac illi, qui extra materiam ſpatium fingunt, ut per ſe ſatis eſt manifeſtum. Haec de creationis definitione.

Porro non eſt opus, ut hic iterum repetamus id, quod Ax. 10. part. 1. demonſtravimus; nimirum tantundem virium requiri ad rem creandam, quam ad ipſam conſervandam, hoc eſt, eandem eſſe Dei operationem mundi creandi, quam conſervandi.

His ſic notatis pergamus jam ad id, quod ſecundo loco promiſimus. 1°. Igitur inquirendum, quid creatum eſt, quid increatum. 2°. An id quod creatum eſt, potuerit ab aeterno creari.

Ad primum igitur, breviter reſpondemus, id omne creatum eſſe, cujus eſſentia clare concipitur ſine ulla exiſtentiâ, et tamen per ſe concipitur, ut ex. gr. materia, cujus conceptum clarum et diſtinctum habemus, cum illam ſub attributo extenſionis concipimus, eamque aeque clare et diſtincte concipimus, ſive exiſtat, ſive non exiſtat.

At quis fortaſſe dicet, nos cognitionem [129] clare et diſtincte percipere ſine exiſtentiâ, eamque tamen Deo tribuere; Sed ad hoc Reſp. nos non talem cogitationem Deo tribuere, qualis noſtra eſt, patibilem ſcilicet, et quae a rerum natura terminatur; ſed talem, quae purus actus eſt, ideoque exiſtentiam involvens, ut ſatis prolixe ſupra demonſtravimus. Oſtendimus enim Dei intellectum et voluntatem ab ipſius potentiâ et eſſentiâ, quae exiſtentiam involvit, non diſtingui.

Cum itaque omne id, cujus eſſentia nullam involvit exiſtentiam, neceſſario, ut exiſtat, a Deo creari debeat, et continuo, ut ſupra multis expoſuimus, ab ipſo creatore conſervari, in eorum ſententiâ refutandâ non morabimur, qui mundum, aut

chaos,

chaos, aut materiam ab omni formâ nudatam coaeternam Deo, adeoque independentem ſtatuerunt; Quare ad ſecundam partem pergendum, inquirendumque, an id, quod creatum eſt, ab aeterno creari potuerat?

Hoc ut recte intelligatur, attendendum eſt ad hunc loquendi modum, *ab aeterno;* eo enim nos aliud prorſus hoc loco ſignificare volumus, quam id, quod antehac explicuimus, ubi de Dei aeternitate locuti ſumus. Nam hic nihil aliud intelligimus, quam durationem abſque principio durationis, vel talem durationem, quam, quamvis eam per multos annos aut myriadas annorum multiplicare vellemus, atque hoc productum iterum per myriadas, nunquam tamen ullo numero, quantumvis magno, exprimere pôſſemus.

Talem autem durationem non poſſe dari, clare demonſtratur. Nam ſi mundus iterum ab hoc puncto retrograderetur, nunquam talem durationem habere poterit: ergo etiam mundus a tali principio uſque ad hoc punctum pervenire non potuiſſet. Dices forte Deo nihil eſſe impoſſibile; eſt enim omnipotens, adeoque poterit efficere durationem, quâ major non poſſet dari. Reſpondemus, Deum, quia eſt omnipotens, nunquam durationem creaturum, qua major ab ipſo creari non poſſit. Talis enim eſt natura durationis, ut ſemper major et minor datâ poſ-
[130] ſit concipi, ſicuti numerus. Inſtabis forte, Deum ab aeterno fuiſſe, adeoque uſque in hoc tempus duraſſe, ac ſic durationem dari, quâ major concipi nequit. Verum hoc modo tribuitur Deo duratio partibus conſtans, quod a nobis ſatis ſuperque refutatum eſt, ubi Deo non durationem, ſed aeternitatem competere demonſtravimus; quod utinam homines probe conſideraſſent: nam ex multis argumentis et abſurditatibus facillime ſe extricare potuiſſent, et maximâ cum delectatione in beatiſſimâ hujus entis contemplatione detenti fuiſſent.

Verum-

Verumenimvero pergamus ad argumentorum, quae a quibusdam adferuntur, responsionem, nempe quibus conantur ostendere possibilitatem talis infinitae durationis a parte ante.

Primo igitur afferunt, *rem productam posse simul tempore esse cum causa; cum autem Deus fuerit ab aeterno, potuerunt etiam ejus effectus ab aeterno fuisse producti.* Atque hoc insuper confirmant *exemplo filii Dei, qui ab aeterno a patre productus est.* Verum ex antedictis clare videre est, hos *aeternitatem* cum duratione confundere, Deoque durationem tantum ab aeterno tribuere: quod etiam clare apparet exemplo, quod adferunt. Nam eandem aeternitatem, quam Dei filio tribuunt, creaturis possibilem esse statuunt. Deinde tempus et durationem ante mundum conditum imaginantur, et durationem absque rebus creatis statuere volunt, sicuti alii aeternitatem extra Deum, quod utrumque a vero alienissimum esse jam constat. Respondemus itaque falsissimum esse, Deum suam aeternitatem creaturis communicare posse, nec filium Dei creaturam esse: sed, uti patrem, aeternum esse. Cum itaque dicimus patrem filium ab aeterno genuisse, nihil aliud volumus, quam patrem suam aeternitatem filio semper communicasse.

Argumentantur 2°. *quod Deus, cum libere agat, non minoris sit potentiae, quam cum agit necessario: At si Deus necessario ageret, cum sit infinitae virtutis, mundum ab aeterno creare debuisset.* Sed ad hoc argumentum etiam perfacile responderi potest, si attendatur ad ejus fundamentum. Boni enim [131] isti viri supponunt, se diversas ideas entis infinitae virtutis posse habere; nam Deum, et cum ex necessitate naturae agit, et cum libere agit, infinitae virtutis esse concipiunt. Nos vero negamus Deum, si ex necessitate naturae ageret, infinitae esse virtutis, quod nobis jam negare licet, imo necessario ab iis etiam concedendum est; postquam demonstravimus

ens

ens perfectiſſimum libere agere, et non niſi unicum poſſe concipi. Quod ſi vero regerant, poni tamen poſſe, quamvis id impoſſibile ſit, Deum ex neceſſitate naturae agentem infinitae eſſe virtutis: reſpondebimus, id non magis licere ſupponere, quam circulum quadratum, ut concludatur omnes lineas a centro ad circumferentiam ductas non eſſe aequales. Atque hoc ex modo dictis, ne, quae jam dudum dicta ſunt, repetamus, ſatis conſtat. Modo enim demonſtravimus, nullam dari durationem, cujus duplum, ſive qua major et minor non poſſit concipi; ac proinde a Deo, qui infinitâ virtute libere agit, ſemper major et minor datâ creari poſſit. At ſi Deus ex neceſſitate naturae ageret, nullo modo id ſequeretur; nam tantum illa, quae ex ejus naturâ reſultaret, ab ipſo produci poſſet, non vero infinitae aliae majores datâ. Quare ſic breviter argumentamur; Si Deus maximam durationem, quâ majorem ipſe non poſſet creare, crearet, neceſſario ſuam potentiam diminueret. Atqui falſum eſt poſterius, nam ejus potentia ab ipſius eſſentia non differt. Ergo etc. Porro, ſi Deus ex neceſſitate naturae ageret, durationem, qua majorem ipſe creare non poteſt, creare deberet: ſed Deus talem durationem creans non eſt infinitae virtutis; nam ſemper datâ majorem concipere poſſumus. Ergo ſi Deus ex neceſſitate naturae ageret, non eſſet infinitae virtutis.

Quod ſi cui hic ſcrupulus oriretur, undenam nempe, cum mundus ante quinque millia annorum, et quod excedit, ſi vera eſt Chronologorum computatio, creatus fuerit, nos tamen poſſimus majorem concipere durationem, quam aſſeruimus non ſine creatis rebus intelligi poſſe. Illi facillime iſte exi-
[132] metur, ſi advertat, nos illam durationem non ex ſolâ contemplatione creatarum rerum, ſed ex contemplatione infinitae Dei potentiae ad creandum intelligere: Non enim creaturae concipi poſſunt, ut per ſe exiſtentes, ſive durantes; ſed tanquam per infinitam

finitam Dei potentiam, a quâ ſola omnem ſuam durationem habent. Vid. propoſ. 12. part. 1. ejuſque corollar.

Denique ne hic futilibus argumentis reſpondendo tempus conſumamus, tantum haec animadvertenda ſunt: nempe diſtinctio inter aeternitatem et durationem, et quod duratio ſine rebus creatis, et aeternitas ſine Deo, nullo modo ſint intelligibiles: his enim probe perceptis facillime ad omnia argumenta reſponderi poterit: unde his diutius immorari non neceſſe arbitramur.

CAP. XI. *De Concurſu Dei.*

Circa hoc attributum parum aut nihil dicendum reſtat, poſtquam oſtendimus Deum ſingulis momentis continuo rem quaſi de novo creare; ex quo demonſtravimus, res ex ſe nullam unquam habere potentiam ad aliquid operandum, nec ſe ad ullam actionem determinandas; hocque non tantum habere locum in rebus extra hominem; ſed etiam in ipſâ humanâ voluntate. Deinde etiam ad quaedam argumenta huc ſpectantia reſpondimus, et quamvis alia multa adferri ſolent, quia tamen praecipue ad Theologiam pertinent, iis hic ſuperſedere animus eſt.

Attamen quia multi ſunt, qui concurſum Dei admittunt, ſtatuuntque plane alio ſenſu, quam quo nos eum tradidimus; obſervandum hic eſt, ut eorum fallaciam facillime detegamus, id, quod ante hac demonſtravimus, nimirum quod tempus praeſens nullam habeat connexionem cum tempore futuro, vide ax. 10. part. 1. hocque a nobis clare diſtincteque percipiatur; atque ad hoc ſi modo probe attendatur, ſine ullâ difficultate ad omnia illo- [133]
rum argumenta, quae ex Philoſophiâ peti poſſunt, reſponderi poterit.

Verum, ne quaeſtionem hanc fruſtra attigerimus; ad eam in tranſitu reſpondebimus, qua quaeritur;

an

an Dei conſervationi aliquid accedat, cum rem determinat ad operandum, atque ubi de motu locuti ſumus, jam hujus reſponſionem utcumque attigimus. Diximus enim Deum eandem quantitatem motus in naturâ conſervare. Quare ſi ad totam naturam materiae attendamus, illi nihil novi accedit; At reſpectu rerum particularium aliquo modo poteſt dici illi aliquid novi accedere. Quod an etiam locum habeat in rebus ſpiritualibus, non videtur: nam illa ab invicem ita dependere non apparet. Denique cum partes durationis nullam habeant inter ſe connexionem, poſſumus dicere, Deum non adeo proprie res conſervare, quam procreare; quare, ſi homo jam determinatam libertatem habeat ad aliquid agendum, dicendum eſt, Deum illo tempore eum ita creaſſe. Atque huic non obſtat, quod humana voluntas ſaepe a rebus extra ſe poſitis determinetur, et omnia viciſſim, quae in naturâ ſunt, a ſe invicem ad aliquid operandum determinentur: nam etiam illa a Deo ita determinata ſunt. Nulla enim res voluntatem determinare, nec viciſſim voluntas determinari, niſi a ſola potentiâ Dei, poteſt. Verum quomodo hoc cum humanâ libertate non pugnet, ſive quomodo Deus id efficere poſſit ſervatâ humanâ libertate, fatemur nos ignorare, qua de re jam ſaepius locuti ſumus.

Haec ſunt, quae circa attributa Dei dicere decreveram, quorum nullam huc uſque tradidi diviſionem. Illa autem, quae paſſim traditur ab Authoribus; nempe qua dividunt attributa Dei in incommunicabilia, et communicabilia, ut verum fatear, magis videtur diviſio nominis, quam rei. Nec enim ſcientia Dei cum ſcientia humana magis convenit, quam canis, ſignum coeleſte, cum cane, qui eſt animal latrans, et forte adhuc multo minus.

Nos vero hanc damus diviſionem. Attributa
[134] Dei alia ſunt, quae actuoſam ejus eſſentiam explicant,

plicant, alia, quae quidem nihil actionis, ſed ejus modum exiſtendi exponant. Hujus generis ſunt, unitas, aeternitas, neceſſitas etc. Illius vero intelligentia, voluntas, vita, omnipotentia etc. Haec diviſio ſatis clara et perſpicua eſt, et omnia Dei attributa complectitur.

CAP. XII. *De Mente Humana.*

Tranſeundum jam eſt ad ſubſtantiam creatam, quam in extenſam et cogitantem diviſimus. Per extenſam; materiam ſive ſubſtantiam corpoream intelligebamus. Per cogitantem vero mentes humanas tantum.

Et quamvis Angeli etiam creati ſint, quia tamen lumine naturali non cognoſcuntur, ad Metaphyſicam non ſpectant. Eorum enim eſſentia et exiſtentia non niſi per revelationem notae ſunt, adeoque ad ſolam Theologiam pertinent, cujus cognitio cum ſit prorſus alia, ſive toto genere diverſa a cognitione naturali, nullo modo cum illa miſcenda eſt. Nullus igitur exſpectet nos de angelis aliquid dicturos.

Redeamus ergo ad mentes humanas, de quibus jam pauca reſtant dicenda, ſed tantum monendum, nos de tempore creationis mentis humanae nihil dixiſſe, quia non ſatis conſtat, quo tempore Deus ipſam creat; cum ſine corpore poſſit exiſtere. Hoc ſatis conſtat, illam non eſſe ex traduce; nam id tantum locum habet in rebus, quae generantur, nempe in modis alicujus ſubſtantiae: ſubſtantia autem ipſa generari non poteſt; ſed tantum a ſolo Omnipotente creari, ut ſatis in praecedentibus demonſtravimus.

De ejus vero immortalitate ut aliquid addam; ſatis conſtat nos de nulla re creata poſſe dicere, quod ejus natura implicet, ut a potentia Dei deſtruatur. Nam qui poteſtatem habuit rem creandi, etiam poteſta-

[137] teſtatem habet ipſam deſtruendi. Adde, quod jam ſatis demonſtravimus, nullam rem creatam ſua natura ne momento quidem poſſe exiſtere, ſed continuo a Deo procreari.

Verum, quamvis ita res ſit, tamen clare et diſtincte videmus, nos nullam ideam habere, qua concipiamus ſubſtantiam deſtrui, ſicut habemus ideas corruptionis et generationis modorum. Clare enim concipimus, ubi ad corporis humani fabricam attendimus, talem fabricam poſſe deſtrui; at non aeque, ubi ad ſubſtantiam corpoream attendimus, concipimus ipſam annihilari poſſe. Denique Philoſophus non quaerit id, quod ſumma potentia Deus poteſt facere, ſed de rerum natura ex legibus, quas Deus ipſis indidit, judicat; quare id judicat fixum ac ratum eſſe, quod ex illis legibus fixum eſſe ac ratum concluditur; quamvis non neget, Deum illas leges et caetera omnia mutare poſſe. Quapropter nos etiam non inquirimus, ubi de anima loquimur, quid Deus facere poſſit, ſed tantum quid ex naturae legibus ſequatur.

Cum autem ex ipſis clare ſequatur, ſubſtantiam, nec per ſe, nec per aliam ſubſtantiam creatam deſtrui poſſe, ut jam antehac, ni fallor, abunde demonſtravimus, mentem eſſe immortalem ſtatuere cogimur ex legibus naturae. Et ſi rem adhuc penitius introſpicere volumus, evidentiſſime demonſtrare poterimus, illam eſſe immortalem. Nam, ut modo demonſtravimus, animam immortalem eſſe, ex legibus naturae clare ſequitur. Leges autem illae naturae ſunt decreta Dei lumine naturali revelata, ut etiam ex antecedentibus evidentiſſime conſtat. Decreta deinde Dei immutabilia eſſe, jam etiam demonſtravimus. Ex quibus omnibus clare concludimus, Deum ſuam immutabilem voluntatem circa durationem animarum hominibus non tantum revelatione, ſed etiam lumine naturali patefeciſſe.

Nec

Nec obſtat, ſi aliquis objiciat, Deum leges illas naturales aliquando deſtruere ad efficienda miracula; nam plerique ex prudentioribus Theologis concedunt, Deum nihil contra naturam agere, ſed [136] ſupra naturam, hoc eſt, ut ego explico, Deum multas etiam leges operandi habere, quas humano intellectui non communicavit, quae ſi humano intellectui communicatae eſſent, aeque naturales eſſent, quam caeterae.

Unde liquidiſſime conſtat mentes eſſe immortales, nec video, quid de anima humana in genere hoc in loco dicendum reſtet. Nec etiam de ipſius functionibus ſpeciatim aliquid reſtaret dicendum; niſi argumenta quorundam Authorum, quibus efficere conantur, ut id, quod vident et ſentiunt, non videant neque ſentiant, me invitarent ad ipſis reſpondendum.

Putant aliqui ſe poſſe oſtendere, voluntatem non eſſe liberam; ſed ſemper ab alio determinari. Atque hoc inde putant, quia per voluntatem intelligunt quid ab anima diſtinctum, quod ut ſubſtantiam conſiderant, cujus natura in eo ſolo conſiſtat, quod ſit indifferens. Nos autem, ut omnem amoveamus confuſionem, rem prius explicabimus quo facto faciliime eorum fallacias argumentorum detegemus.

Mentem humanam diximus eſſe rem cogitantem; unde ſequitur illam ex ſola ſua natura, in ſe ſola ſpectata, aliquid agere poſſe, videlicet cogitare, hoc eſt, affirmare et negare. Hae vero cogitationes, vel determinantur a rebus extra mentem poſitis, vel a ſola mente; quandoquidem et ipſa eſt ſubſtantia, ex cujus eſſentia cogitante multae actiones cogitativae ſequi poſſunt, et debent. Actiones autem illae cogitativae, quae nullam aliam ſui cauſam agnoſcunt, quam mentem humanam, *volitiones* vocan-

tur;

tur; Mens vero humana, quatenus concipitur, ut caufa fufficiens ad tales actiones producendas, *voluntas* vocatur.

Quod autem anima talem potentiam habeat, quamvis a nullis rebus externis determinetur, commodiffime explicari poteft exemplo afinae Buridani. Si enim hominem loco afinae ponamus in tali aequilibrio pofitum, homo, non pro re cogitante, fed pro turpiffimo afino erit habendus, fi fame et fiti [137] pereat. Deinde etiam idem liquet ex eo, quod, ut antehac diximus, etiam de rebus omnibus dubitare, et non tantum ipfa, quae in dubium revocari poffunt, ut dubia judicare, fed tanquam falfa explodere voluimus. Vid. Cartef. Princip. part. I. Art. 39.

Porro notandum, quamvis anima a rebus externis determinetur ad aliquid affirmandum aut negandum, non tamen ipfam ita determinari, ac fi a rebus externis cogeretur; fed ipfam femper liberam manere. Nam nulla res habet poteftatem ipfius effentiam deftruendi; quare id quod affirmat et negat, femper libere affirmat et negat, ut fatis in quarta Meditatione explicatum eft. Unde fi quis quaerat, cur anima hoc aut illud vult, hoc aut illud non vult, ipfi refpondebimus, quia anima eft res cogitans, hoc eft, res, quae ex fua natura poteftatem habet volendi et nolendi, affirmandi et negandi; hoc enim eft effe rem cogitantem.

Hifce fic explicatis, argumenta adverfariorum videamus; I. Argumentum tale eft. *Si voluntas poffit velle contra ultimum intellectus dictamen, fi poffit appetere contrarium bono, ab ultimo intellectus dictamine praefcripto, poterit appetere malum, fub ratione mali: At abfurdum eft pofterius. Ergo et prius.* Ex hoc argumento clare videre eft, ipfos non intelligere, quid fit voluntas; confundunt enim ipfam cum appetitu, quem habet anima, poftquam aliquid affirmavit aut negavit, quod didicerunt a fuo Magi-

Magiſtro, qui voluntatem definivit, appetitum ſub ratione boni. Nos vero voluntatem dicimus eſſe τὸ *affirmare* hoc *bonum eſſe et contra*, ut jam antehác abunde explicuimus circa cauſam erroris, quem demonſtravimus ex eo oriri, quod voluntas latius pateat, quam intellectus. Si autem mens non affirmaſſet id bonum eſſe, ex eo quod libera eſt, nihil appeteret. Quare ad argumentum reſpondemus concedendo, mentem nihil poſſe velle contra ultimum intellectus dictamen, hoc eſt, nihil poſſe velle, quatenus ſupponitur nolle, ut hic ſupponitur, ubi dicitur ipſam aliquam rem judicaſſe malam, hoc eſt, aliquid noluiſſe; negamus tamen illam abſo- [138] lute id, quod malum eſt, non potuiſſe velle, hoc eſt, bonum judicare: id enim eſſet contra ipſam experientiam. Multa enim quae mala ſunt, bona, et contra quae bona ſunt, mala eſſe judicamus.

2. Argumentum eſt vel ſi mavis 1mum, quia huc uſque nullum fuit. *Si voluntas, ad volendum non determinetur ab ultimo intellectus practici judicio; ergo ſeipſam determinabit. At voluntas ſeipſam non determinat, quia ex ſe et natura ſua eſt indeterminata. Hinc ſic argumentari pergunt. Si voluntas ex ſe et ſua natura eſt indifferens ad volendum et non volendum, non poteſt a ſe ipſa determinari ad volendum: quod enim determinat, tam debet eſſe determinatum quam eſt indeterminatum, quod determinatur. At voluntas conſiderata, ut determinans ſeipſam, tam eſt indeterminata, quam eſt conſiderata eadem ut determinata. Nihil enim ponunt adverſarii in voluntate determinante, quod non idem ſit in voluntate aut determinanda, aut determinata; neque vero aliquid hic poni poteſt. Ergo voluntas non poteſt a ſe ipſa ad volendum determinari. Si non a ſe ipſa: Ergo aliunde* Haec ſunt ipſiſſima verba Heereboordii Profeſſoris Leidenſis, quibus ſatis oſtendit ſe per voluntatem, non mentem ipſam

 intel-

intelligere; ſed aliquid aliud extra mentem, aut in mente, veluti tabulam raſam omni cogitatione carentem, et capacem cuivis picturae recipiendae, vel potius tanquam pondus in aequilibrio, quod a quolibet pondere in utramvis partem pellitur, prout pondus adventitium determinatum eſt; vel denique aliquid, quod nec ipſe, nec ullus mortalium ulla cogitatione aſſequi poteſt. Nos modo diximus, imo clare oſtendimus, voluntatem nihil eſſe praeter mentem ipſam, quam rem cogitantem vocamus, hoc eſt, affirmantem et negantem; unde clare colligimus, ubi ad ſolam naturam mentis attendimus, eam aequalem poteſtatem habere affirmandi et negandi; id enim, inquam, eſt cogitare. Si nos itaque ex eo, quod mens cogitat, concludimus, ipſam poteſtatem habere affirmandi et negandi; cur igitur cauſas quaerimus adventitias efficiendi id, quod ex ſola natura [139] rei ſequitur. At dices, ipſa mens non magis eſt determinata ad affirmandum, quam ad negandum; ideoque concludes, nos neceſſario cauſam quaerere debere, qua ipſa determinetur. Sed ego contra argumentor, ſi mens ex ſe et ſua natura tantum eſſet determinata ad affirmandum (quamvis impoſſibile ſit hoc concipere, quamdiu ipſam rem cogitantem eſſe cogitamus), tum illa ex ſola ſua natura tantum affirmare, nunquam vero, quamvis concurrant quotvis cauſae, negare poſſet. Si vero neque ad affirmandum, neque ad negandum determinata ſit, neutrum facere poterit. Si denique ad utrumque habet poteſtatem, quod habere modo oſtendimus, utrumque efficere poterit ex ſola ſua natura, nulla adjuvante alia cauſa, quod clare conſtabit iis omnibus, qui rem cogitantem, ut rem cogitantem, conſiderant; hoc eſt, qui attributum cogitationis a re ipſa cogitante, a qua non niſi ratione diſtinguitur, nullo modo ſeparant, quemadmodum adverſarii faciunt, qui rem cogitantem ab omni cogitatione denudant, ipſamque

que ut materiam illam primam Peripateticorum ſingunt. Quare ad argumentum ſic reſpondeo, et quidem ad majorem. Si per voluntatem intelligit rem omni cogitatione ſpoliatam, concedimus voluntatem ex ſua natura eſſe indeterminatam. At negamus, voluntatem eſſe quid omni cogitatione ſpoliatum, et contra ſtatuimus eſſe cogitationem, hoc eſt, potentiam ad utrumque, nempe ad affirmandum et ad negandum, qua certe, nihil aliud intelligi poteſt, quam cauſa ſufficiens ad utrumque. Deinde etiam negamus, quod, ſi voluntas indeterminata eſſet, hoc eſt, omni cogitatione ſpoliata, alia aliqua cauſa adventitia, quam Deus infinita ſua potentia creandi, ipſam determinare poſſet. Rem enim cogitantem ſine ulla cogitatione concipere, idem eſt, ac rem extenſam ſine extenſione concipere velle.

Denique ne opus ſit, hic plura argumenta recenſere, moneo tantum, Adverſarios, quia voluntatem non intellexerunt, nec ullum clarum et diſtinctum mentis conceptum habuerunt, mentem cum [140] rebus corporeis confudiſſe: quod inde ortum duxit, quia verba, quae ad res corporeas uſurpare ſolent, ad res ſpirituales, quas non intelligebant, ſignificandas uſurparunt; aſſueti enim fuerunt, corpora illa, quae a cauſis externis aequipollentibus, et plane contrariis, verſus contrarias partes propelluntur, quapropter in aequilibrio ſunt, indeterminata vocare. Cum igitur voluntatem indeterminatam ſtatuunt, ipſam etiam, ut corpus in aequilibrio poſitum, videntur concipere; et quia illa corpora nihil habent, niſi quod a cauſis externis acceperunt, (ex quo ſequitur illa ſemper a cauſa externa determinari debere) idem in voluntate ſequi putant. Sed quomodo res ſe habeant, jam ſatis explicuimus, quare hic finem facimus.

De ſubſtantia vero extenſa jam antehac ſatis etiam locuti ſumus, et praeter has duas nullas alias agnoſcimus. Quod ad accidentia realia attinet, et alias qualitates, ſatis illa exploſa ſunt, nec opus eſt, iis refellendis, tempus impendere, quare hic manum de tabula tollimus.

TRACTATVS

THEOLOGICO-POLITICVS

CONTINENS

DISSERTATIONES ALIQVOT,

QVIBVS OSTENDITVR LIBERTATEM PHILOSOPHANDI NON TANTVM SALVA PIETATE ET REIPVBLICAE PACE POSSE CONCEDI, SED EANDEM NISI CVM PACE REIPVBLICAE IPSAQVE PIETATE TOLLI NON POSSE.

IOHAN. EPIST. I. CAP. IV. VERS. XIII.

Per hoc cognoſcimus quod in Deo manemus, et Deus manet in nobis, quod de Spiritu ſuo dedit nobis.

HAMBVRGI,

APVD HENRICVM KÜNRATH. cIↃIↃcLxx.

PRAEFATIO.

Si homines res omnes ſuas certo conſilio regere poſſent, vel ſi fortuna ipſis proſpera ſemper foret, nulla ſuperſtitione tenerentur. Sed quoniam eo ſaepe anguſtiarum rediguntur, ut conſilium nullum adferre queant, et plerumque ob incerta fortunae bona, quae ſine modo cupiunt, inter ſpem metumque miſere fluctuant; ideo animum ut plurimum ad quidvis credendum proniſſimum habent; qui dum in dubio eſt, facili momento huc atque illuc pellitur, et multo facilius, dum ſpe et metu agitatus haeret, praefidens alias, jactabundus, ac tumidus. Atque haec neminem ignorare exiſtimo, quamvis pleroſque ſe ipſos ignorare credam; nemo enim inter homines ita vixit, qui non viderit, pleroſque in rebus proſperis, etſi imperitiſſimi ſint, ſapientiâ ita abundare, ut ſibi injuriam fieri credant, ſi quis iis conſilium dare velit; in adverſis autem, quo ſe vertant neſcire, et conſilium ab unoquoque ſupplices petere, nec ullum tam ineptum tamque abſurdum, aut vanum audire, quod non ſequantur; deinde leviſſimis etiam de cauſis jam meliora ſperare, rurſus deteriora timere. Si quid enim, dum in metu verſantur, contingere vident, quod eos praeteriti alicujus boni, vel mali memores reddit, id exitum aut felicem, aut infelicem obnunciare putant, quod propterea, quamvis

centies

centies fallat, faustum vel infaustum omen vocant. Si quid porro insolitum magna cum admiratione vident, id prodigium esse credunt, quod Deorum aut summi Numinis iram indicat, quodque adeo hostiis, et votis non piare, nefas habent homines superstitioni obnoxii et religioni adversi; eumque ad modum infinita fingunt, et quasi tota natura cum ipsis insaniret eandem miris modis interpretantur. Cum igitur haec ita sese habeant, tum praecipue videmus, eos omni superstitionis generi addictissimos esse, qui incerta sine modo cupiunt, omnesque tum maxime, cum scilicet in periculis versantur et sibi auxilio esse nequeunt, votis, et lacrimis muliebribus divina auxilia implorare, et rationem (quia ad vana, quae cupiunt, certam viam ostendere nequit) coecam appellare, humanamque sapientiam vanam; et contra imaginationis deliria, somnia, et pueriles ineptias divina responsa credere, imo Deum sapientes aversari, et sua decreta non menti, sed pecudum fibris inscripsisse: vel eadem stultos, vesanos, et aves divino afflatu et instinctu praedicere. Tantum timor homines insanire facit. Causâ itaque, a quâ superstitio oritur, conservatur et fovetur, metus est. Cujus rei si quis, praeter jam dicta, singularia exempla scire desiderat, Alexandrum videat, qui tum demum vates a superstitione animi adhibere coepit, cum primum fortunam timere didicit in Pylis Sysidis; (vide Curtii lib. 5 c. 4.) post Darium autem victum ariolos, et vates consulere desiit, donec iterum temporis iniquitate territus, quia Bactriani defecerant, et Scythae certamen lacessebant dum ipse propter vulnus segnis jaceret, *rursus* (ut ipse Curtius lib. 7. c. 7. ait *ad superstitionem, humanarum mentium ludibria, revolutus, Aristandrum, cui credulitatem suam addixerat, explorare eventum rerum sacrificiis jubet.* Et ad hunc modum perplurima adferri possent exempla, quae quam clarissime id ipsum ostendunt, homines scilicet nonnisi durante metu cum superstitione

tione conflictari; eaque omnia, quae unquam vana religione coluerunt, nihil praeter phantaſmata, animique triſtis et timidi fuiſſe deliria: et denique vates in maximis imperii anguſtiis maxime in plebe regnaviſſe, maximeque formidoloſos ſuis Regibus fuiſſe. Sed, quandoquidem haec apud omnes ſatis vulgata eſſe exiſtimo, iiſdem ſuperſedeo.

Ex hâc itaque ſuperſtitionis cauſâ clare ſequitur, omnes homines naturâ ſuperſtitioni eſſe obnoxios, (quicquid dicant alii, qui putant, hoc inde oriri, quod omnes mortales confuſam quandam numinis ideam habent.) Sequitur deinde eandem variam admodum et inconſtantem debere eſſe, ut omnia mentis ludibria, et furoris impetus, et denique ipſam non niſi ſpe, odio, ira, et dolo defendi; nimirum, quia non ex ratione, ſed ex ſolo affectu, eoque efficaciſſimo oritur. Quam itaque facile ſit, ut homines quovis ſuperſtitionis genere capiantur, tam difficile contra eſt efficere, ut in uno eodemque perſtent; imo quia vulgus ſemper aeque miſerum manet, ideo nuſquam diu acquieſcit, ſed id tantum eidem maxime placet, quod novum eſt, quodque nondum fefellit, quae quidem inconſtantia multorum tumultuum et bellorum atrocium cauſa fuit; nam (ut ex modo dictis patet, et Curtius etiam lib. 4. cap. 10. optime notavit) *nihil efficacius multitudinem regit, quam ſuperſtitio;* unde fit, ut facile ſpecie religionis inducatur, nunc Reges ſuos tanquam Deos adorare, et rurſus eoſdem execrari ac tanquam communem generis humani peſtem deteſtari. Hoc ergo malum ut vitaretur, ingens ſtudium adhibitum eſt, ad religionem veram, aut vanam, cultu et apparatu ita adornandum, ut omni momento gravior haberetur, ſummâque obſervantiâ ab omnibus ſemper coleretur, quod quidem Turcis feliciſſime ceſſit, qui etiam diſputare nefas habent, et judicium uniuscujuſque tot praejudiciis occupant, ut nullum in mente

locum

locum ſanae rationi, ne ad dubitandum quidem relinquant.

Verum enimvero ſi regiminis Monarchici ſummum ſit arcanum, ejuſque omnino interſit, homines deceptos habere, et metum, quo retineri debent, ſpecioſo Religionis nomine adumbrare, ut pro ſervitio, tanquam pro ſalute pugnent, et ne turpe, ſed maximum decus eſſe putent, in unius hominis jactationem ſanguinem animamque impendere; nihil contra in libera republica excogitari, nec infelicius tentari poteſt; quandoquidem communi libertati omnino repugnat, liberum uniuscujuſque judicium praejudiciis occupare, vel aliquo modo coërcere, et quod ad ſeditiones attinet, quae ſpecie religionis concitantur; eae profecto inde tantum oriuntur, quod leges de rebus ſpeculativis conduntur, et quod opiniones tanquam ſcelera pro crimine habentur ac damnantur; quarum defenſores et aſſeclae non publicae ſaluti, ſed odio ac ſaevitiae adverſariorum tantum immolantur. Quod ſi ex jure imperii, non niſi *facta arguerentur*, *et dicta impune eſſent*, nulla juris ſpecie ſimiles ſeditiones ornari poſſent, nec controverſiae in ſeditiones verterentur. Cum itaque nobis haec rara felicitas contigerit, ut in Republica vivamus, ubi unicuique judicandi libertas integra, et Deum ex ſuo ingenio colere conceditur, et ubi nihil libertate charius, nec dulcius habetur, me rem non ingratam, neque inutilem facturum credidi, ſi oſtenderem hanc libertatem non tantum ſalvâ pietate, et Reipublicae pace concedi, ſed inſuper eandem, non niſi cum ipſa Pace Reipublicae, ac pietate tolli poſſe. Atque hoc praecipuum eſt, quod in hoc tractatu demonſtrare conſtitui; ad quod apprime neceſſe fuit, praecipua circa religionem praejudicia, hoc eſt, antiquae ſervitutis veſtigia indicare, tum etiam praejudicia circa ſummarum poteſtatum jus, quod multi procaciſſimâ quadam licentiâ

centiâ magna ex parte arripere, et ſpecie religionis multitudinis animum, Gentilium ſuperſtitioni adhuc obnoxium, ab iiſdem avertere ſtudent, quo omnia iterum in ſervitium ruant. Haec autem quo ordine oſtendantur, paucis jam dicam; ſed prius cauſas, quae me ad ſcribendum impulerunt, docebo.

Miratus ſaepe fui, quod homines, qui ſe Chriſtianam religionem profiteri jactant, hoc eſt, amorem, gaudium, pacem, continentiam, et erga omnes fidem, plus quam iniquo animo certarent, at acerbiſſimum in invicem odium quotidie exercerent, ita ut facilius ex his, quam illis fides uniuſcujuſque noſcatur; jam dudum enim res eo pervenit, ut neminem fere, quiſnam ſit, num ſcilicet Chriſtianus, Turca, Iudaeus, vel Ethnicus, noſcere poſſis, niſi ex corporis externo habitu, et cultu, vel quod hanc, aut illam eccleſiam frequentat, vel denique, quod huic, aut illi opinioni addictus eſt, et in verba alicujus magiſtri jurare ſolet. Caeterum vita eadem omnibus eſt. Hujus igitur mali cauſam quaerens non dubitavi, quin inde ortum fuerit, quod Eccleſiae miniſteria, dignitates, et ejus officia beneficia aeſtimare, et paſtores ſummo honore habere, vulgo religioni fuit; ſimulac enim hic abuſus in Eccleſia incepit, ſtatim peſſimo cuique ingens libido ſacra officia adminiſtrandi inceſſit, et amor divinae religionis propagandae in ſordidam avaritiam, et ambitionem, atque ita ipſum templum in Theatrum degeneravit, ubi non Eccleſiaſtici Doctores, ſed Oratores audiebantur, quorum nemo deſiderio tenebatur populum docendi, ſed eundem in admirationem ſui rapiendi, et diſſentientes publice carpendi, et ea tantum docendi, quae nova ac inſolita, quaeque vulgus maxime admiraretur; unde profecto magnae contentiones, invidia, et odium, quod nulla vetuſtate ſedari potuit, oriri debuerunt. Non

ergo

ergo mirum, quod antiquae Religionis nihil manſerit praeter ejus externum cultum (quo vulgus Deum magis adulari, quam adorare videtur) et quod fides jam nihil aliud ſit, quam credulitas et praejudicia: at quae praejudicia? quae homines ex rationalibus brutos reddunt, utpote quae omnino impediunt, quominus unuſquiſque libero ſuo judicio utatur, et verum a falſo dignoſcat, et quae, veluti ad lumen intellectus penitus extinguendum, datâ operâ excogitata videntur. Pietas, proh Deus immortalis, et Religio abſurdis arcanis conſiſtit, et qui rationem prorſus contemnunt, et intellectum tanquam natura corruptum rejiciunt et averſantur, iſti profecto, quod iniquiſſimum eſt, divinum lumen habere creduntur. Sane ſi vel luminis divini ſcintillam tantum haberent, non tam ſuperbe inſanirent, ſed prudentius Deum colere diſcerent, et ut jam odio, amore contra inter reliquos excellerent; nec tam hoſtili animo eos, qui cum ipſis non ſentiunt, perſequerentur, ſed eorundem potius, (ſiquidem ipſorum ſaluti, et non ſuae fortunae timent) miſererentur. Praeterea ſi lumen aliquod divinum haberent, id ſaltem ex doctrina conſtaret; fateor, eos nunquam ſatis mirari potuiſſe Scripturae profundiſſima myſteria, attamen, praeter Ariſtotelicorum vel Platonicorum ſpeculationes, nihil docuiſſe video; atque his, ne Gentiles ſectari viderentur, Scripturam accommodaverunt. Non ſatis his fuit, cum Graecis inſanire, ſed Prophetas cum iiſdem deliraviſſe voluerunt: quod ſane clare oſtendit, eos Scripturae divinitatem nec per ſomnium videre; et quo impenſius haec myſteria admirantur, eo magis oſtendunt, ſe Scripturae non tam credere, quam aſſentari; quod hinc etiam patet, quod plerique tanquam fundamentum ſupponunt, (ad eandem ſcilicet intelligendum, ejuſque verum ſenſum eruendum) ipſam ubique veracem, et divinam eſſe; id nempe ipſum, quod ejuſdem intellectione, et ſevero

vero examine demum deberet constare: et quod ex ipsa, quae humanis figmentis minime indiget, longe melius edoceremur, in primo limine pro regula ipsius interpretationis statuunt.

Cum haec ergo animo perpenderem, scilicet lumen naturale non tantum contemni; sed a multis tanquam impietatis fontem damnari; humana deinde commenta pro divinis documentis haberi; credulitatem fidem aestimari; et controversias philosophorum in Ecclesia, et in Curiâ summis animorum motibus agitari, ac inde saevissima odia, atque dissidia, quibus homines facile in seditiones vertuntur, plurimaque alia, quae hic narrare nimis longum foret, oriri animadverterem: sedulo statui, Scripturam de novo integro, et libero animo examinare, et nihil de eadem affirmare, nihilque tanquam ejus doctrinam admittere, quod ab eadem clarissime non edocerer. Hâc igitur cautione Methodum Sacra volumina interpretandi concinnavi, et hâc instructus quaerere ante omnia incepi, quid esset Prophetia? et qua ratione Deus sese Prophetis revelaverit? et cur hi Deo accepti fuerint? num scilicet propterea quod de Deo et natura sublimes habuerint cogitationes? an vero propter solam pietatem? Postquam haec novi; facile determinare potui, Prophetarum authoritatem in iis tantum pondus habere, quae usum vitae, et veram virtutem spectant, caeterum eorum opiniones nos parum tangere. His cognitis quaesivi deinde, quid id fuerit propter quod Hebraei Dei electi vocati fuerint? Cum autem vidissem hoc nihil aliud fuisse, quam quod Deus ipsis certam mundi plagam elegerit, ubi secure et commode vivere possent; hinc didici Leges Mosi a Deo revelatas, nihil aliud fuisse, quam jura singularis Hebraeorum imperii, ac proinde easdem praeter hos neminem recipere debuisse; imo nec hos etiam, nisi stante ipsorum imperio, iisdem teneri. Porro, ut scirem

num

num ex Scriptura concludi poſſet, humanum intellectum naturâ corruptum eſſe, inquirere volui num Religio Catholica, ſive lex divina per Prophetas et Apoſtolos univerſo humano generi revelata, alia fuerit, quam illa, quam etiam lumen naturale docet? et deinde num miracula contra naturae ordinem contigerint, et num Dei exiſtentiam, et providentiam certius, et clarius doceant, quam res, quas clare et diſtincte per primas ſuas cauſas intelligimus? Sed cum in iis quae Scriptura expreſſe docet, nihil repeériſſem, quod cum intellectu non conveniret, neo quod eidem repugnaret, et praeterea viderem Prophetas nihil docuiſſe, niſi res admodum ſimplices, quae ab unoquoque facile percipi poterant, atque has eo ſtylo adornaviſſe, iiſque rationibus confirmaviſſe, quibus maxime multitudinis animus ad devotionem erga Deum moveri poſſet; omnino mihi perſuaſi, Scripturam rationem abſolute liberam relinquere, et nihil cum Philoſophia commune habere, ſed tam hanc, quam illam proprio ſuo talo niti. Ut haec autem apodictice demonſtrarem, remque totam determinarem, oſtendo, qua via Scriptura ſit interpretanda, et quod tota ejus rerumque ſpiritualium cognitio ab ipſa ſola, et non ab iis, quae lumine naturali cognoſcimus, peti debeat. Hinc tranſeo ad ea praejudicia oſtendenda, quae inde orta ſunt, quod vulgus, (ſuperſtitioni addictum, et quod temporis reliquias, ſupra ipſam aeternitatem amat) libros potius Scripturae, quam ipſum Dei Verbum adoret. Poſt haec oſtendo Verbum Dei revelatum non eſſe certum quendam numerum librorum, ſed conceptum ſimplicem mentis divinae prophetis revelatae; ſcilicet Deo integro animo obedire, juſtitiam, et charitatem colendo. Atque hoc oſtendo, in Scriptura doceri ſecundum captum, et opiniones eorum, quibus Prophetae, et Apoſtoli, hoc Verbum Dei praedicare ſolebant; quod ideo fecerunt, ut id homines ſine ulla repugnantia, atque integro animo amplecterentur.

rentur. Fundamentalibus deinde fidei oſtenſis, concludo denique objectum cognitione revelatae nihil eſſe praeter obedientiam, atque adeo a naturali cognitione tam objectò, quam fundamentis, et mediis prorſus diſtinctam eſſe, et nihil cum hac commune habere, ſed tam hanc, quam illam ſuum regnum abſque ulla alterius repugnantia obtinere, et neutram alterutri ancillari debere. Porro quia hominum ingenium varium admodum eſt, et alius his, alius illis opinionibus melius acquieſcit, et quod hunc ad religionem, illum ad riſum movet, inde cum ſupradictis concludo, unicuique ſui judicii libertatem, et poteſtatem fundamenta fidei ex ſuo ingenio interpretandi relinquendam et fidem uniuscujusque ex ſolis operibus judicandam, num pia, àn impia ſit. Sic ergo omnes integro, et libero animo Deo obedire poterunt, et ſola juſtitia, et charitas apud omnes in pretio erit. Poſtquam his libertatem, quam lex divina revelata unicuique concedit, oſtendi, ad alteram quaeſtionis partem pergo; nempe hanc eandem libertatem ſalvâ reipublicae pace, et ſummarum poteſtatum jure poſſe, et etiam concedi debere, nec poſſe adimi, abſque magno pacis periculo, magnoque totius Reipublicae detrimento: ad haec autem demonſtrandum a jure naturali uniuscujusque incipio; quod ſcilicet eo uſque ſe extendit, quo uniuscujusque cupiditas et potentia ſe extendit, et quod nemo jure naturae ex alterius ingenio vivere tenetur, ſed ſuae unuſquiſque libertatis vindex eſt. Praeterea oſtendo hoc jure neminem revera cedere, niſi qui poteſtatem ſe defendendi in alium transfert, atque eum neceſſario hoc jus naturale abſolute retinere, in quem unusquiſque jus ſuum ex proprio ſuo ingenio vivendi, ſimul cum poteſtate ſeſe defendendi transtulit; atque hinc oſtendo, eos, qui ſummum imperium tenent, jus ad omnia, quae poſſunt, habere, ſoloſque vindices juris, et libertatis eſſe, reliquos autem ex ſolo eorum decreto

omnia

omnia agere debere. Verum quoniam nemo potestate suâ se defendendi ita se privare potest, ut homo esse desinat, hinc concludo, neminem jure suo naturali absolute privari posse, sed subditos quaedam quasi naturae jure retinere, quae iis adimi non possunt sine magno imperii periculo, quaeque adeo ipsis vel tacite conceduntur vel ipsi expresse cum iis, qui imperium tenent, stipulantur. His consideratis ad Rempublicam Hebraeorum transeo, quam, ut ostendam quâ ratione, et quorum decreto Religio vim juris habere incepit, et obiter etiam alia, quae scitu digna videbantur, satis prolixe describo. Post haec ostendo, eos qui summum imperium tenent, non tantum juris civilis, sed etiam sacri vindices, et interpretes esse, eosque solos jus habere discernendi, quid justum, quid injustum, quid pium, et quid impium sit: et tandem concludo, eosdem hoc jus optime retinere, et imperium tuto conservare posse, si modo unicuique et sentire, quae velit, et quae sentiat dicere concedatur.

Haec sunt, Philosophe lector, quae tibi hic examinanda do, quaeque non ingrata fore confido ob praestantiam, et utilitatem argumenti, tam totius operis, quam uniuscujusque capitis, de quibus plura adderem, sed nolo ut haec praefatio in volumen crescat, praesertim quia praecipua philosophis satis superque nota esse credo; reliquis autem hunc tractatum commendare non studeo, nam nihil est quod sperem, eundem iis placere aliqua ratione posse; novi enim, quam pertinaciter ea praejudicia in mente inhaerent, quae pietatis specie amplexus est animus; novi deinde, aeque impossibile esse vulgo superstitionem adimere, ac metum: novi denique constantiam vulgi contumaciam esse; nec ratione regi, sed impetu rapi ad laudandum vel vituperandum. Vulgus ergo et omnes, qui iisdem cum vulgo affectibus conflictantur, ad haec legenda non invito, quin potius

tius vellem, ut hunc librum prorſus negligant, quam eundem perverſe, ut omnia ſolent, interpretando, moleſti ſint, et dum ſibi nihil proſunt, aliis obſint, qui liberius philoſopharentur, niſi hoc unum obſtaret, quod putant Rationem debere Theologiae ancillari; nam his hoc opus perquam utile fore confido.

Caeterum quoniam multis nec otium, nec animus forſan erit, omnia perlegere, cogor hic etiam ut in fine hujus tractatus monere, me nihil ſcribere, quod non libentiſſime examini et judicio ſummarum Poteſtatum Patriae meae ſubjiciam. Nam ſi quid horum, quae dico, judicabunt patriis legibus repugnare, vel communi ſaluti obeſſe, id ego indictum volo. Scio me hominem eſſe, et errare potuiſſe; ne autem errarem ſedulo curavi, et apprime, ut quicquid ſcriberem, legibus patriae, pietati, boniſque moribus omnino reſponderet.

INDEX CAPITVM.

XIII

T R A C T A T V S
THEOLOGICO-POLITICI

CAP. I. *De Prophetia.*

Prophetia ſive Revelatio eſt rei alicujus certa cognitio a Deo hominibus revelata. Propheta autem is eſt, qui Dei revelata iis interpretatur, qui rerum a Deo revelatarum certam cognitionem habere nequeunt, quique adeo mera fide res revelatas amplecti tantum poſſunt. Propheta enim apud Hebraeos vocatur נביא *nabi*, id eſt orator, et interpres, at in Scriptura ſemper uſurpatur pro Dei interprete, ut ex cap. 7. vſ. 1. Exodi colligitur. Ubi Deus Moſi dicit, *ecce et conſtituo te Deum Pharaonis, et Aharon tuus frater erit tuus Propheta.* Quaſi diceret, quoniam Aharon ea, quae tu loqueris, Pharaoni interpretando, perſonam agit prophetae, eris tu igitur quaſi Deus Pharaonis, ſive qui vicem Dei agit.

De Prophetis in ſequente capite, hic de Prophetia agemus, ex cujus jam tradita definitione ſequitur cognitionem naturalem, Prophetiam vocari poſſe. Nam ea, quae lumine naturali cognoſcimus, a ſola Dei cognitione, ejuſque aeternis decretis dependent. Verum, quia haec [1] cognitio naturalis omnibus hominibus communis eſt, dependet enim a fundamentis omnibus hominibus communibus, ideo a vulgo, ad rara ſemper et a ſua natura aliena anhelante, et dona naturalia ſpernente, non tanti aeſtimatur,

matur, et propterea, ubi de cognitione prophetica loquitur, hanc exclusam vult, attamen nihilominus aequali jure, ac alia, quaecunque illa sit, divina vocari potest, quandoquidem Dei natura, quatenus de ea participamus, Deique decreta eam nobis quasi dictant, nec ab illa, quam omnes divinam vocant, differt, nisi quod ea ultra limites hujus se extendit, et quod humanae Naturae leges, in se consideratae, non possunt ejus esse causa, at respectu certitudinis, quam naturalis cognitio involvit; et fontis, e quo derivatur (nempe Deo) nullo modo cognitioni [2] propheticae cedit. Nisi forte aliquis intelligere, vel potius somniare velit, Prophetas corpus quidem humanum, mentem vero non humanam habuisse, adeoque eorum sensationes et conscientiam alterius prorsus naturae, quam nostrae sunt, fuisse.

At, quamvis scientia naturalis divina sit, ejus tamen propagatores non possunt vocari Prophetae. Nam quae illi docent, reliqui homines aequali certitudine, et dignitate, ac ipsi, percipere possunt, atque amplecti, idque non ex fide sola.

Cum itaque mens nostra ex hoc solo, quod Dei Naturam objective in se continet et de eadem participat, potentiam habeat ad formandum quasdam notiones rerum naturam explicantes, et vitae usum docentes; merito mentis naturam, quatenus talis concipitur, primam divinae revelationis causam statuere possumus; ea enim omnia, quae clare, et distincte intelligimus, Dei idea (ut modo indicavimus) et natura nobis dictat, non quidem verbis, sed modo longe excellentiore, et qui cum natura mentis optime convenit, ut unusquisque, qui certitudinem intellectus gustavit, apud se, sine dubio expertus est. Verum quoniam meum institutum praecipue est, de iis tantum loqui, quae solam Scripturam spectant; sufficit de Lumine naturali haec pauca dixisse. Quare ad alias causas, et media, quibus Deus ea hominibus

bus revelat, quae limites naturalis cognitionis excedunt, et etiam quae non excedunt (nihil enim impedit, quominus Deus ea ipſa, quae nos lumine naturae cognoſcimus, aliis modis hominibus communicet) pergo, ut de iis prolixius agam.

Verum enim vero quicquid de iis dici poteſt ex Scriptura ſola peti debet. Nam quid de rebus, limites noſtri intellectus excedentibus dicere poſſumus, praeter id quod ex ipſis Prophetis ore, vel ſcripto nobis traditur? Et quia hodie nullos, quod ſciam habemus Prophetas, nihil nobis relinquitur, niſi ſacra volumina nobis a Prophetis relicta evolvere. Hac quidem cautione, ut nihil de ſimilibus rebus ſtatuamus, aut ipſis Prophetis aliquid tribuamus, quod ipſi non clare dictaverunt. Sed hic apprime notandum, quod Iudaei nunquam cauſarum mediarum ſive particularium faciunt mentionem, nec eas curant, ſed religionis ac pietatis, ſive (ut vulgo dici ſo-
[3] let) devotionis cauſa ad Deum ſemper recurrunt; ſi enim ex. gr. pecuniam mercatura lucrati ſunt, eam a Deo ſibi oblatam ajunt, ſi aliquid, ut ſit, cupiunt, dicunt, Deum eorum cor diſpoſuiſſe, et ſi quid etiam cogitant, Deum id eis dixiſſe ajunt. Quare non omne id, quod ſcriptura ait Deum alicui dixiſſe, pro Prophetia et cognitione ſupranaturali habendum, ſed tantum id, quod ſcriptura expreſſe dicit, vel quod ex circumſtantiis narrationis ſequitur, Prophetiam, ſive revelationem fuiſſe.

Si igitur ſacra volumina percurramus, videbimus, quod omnia, quae Deus Prophetis revelavit, iis revelata fuerunt, vel verbis, vel ſiguris, vel utroque hoc modo, verbis ſcil. et ſiguris. Verba vero, et etiam ſigurae vel verae fuerunt, et extra imaginationem Prophetae audientis ſeu videntis, vel imaginariae, quia nimirum Prophetae imaginatio, etiam vigilando, ita diſponebatur, ut ſibi clare videretur verba audire, aut aliquid videre.

Voce enim vera revelavit Deus Mosi Leges, quas Hebraeis praescribi volebat, ut constat ex Exodo cap. 25. vs. 22. ubi ait: *et paratus ero tibi, et loquar tecum ex illa parte tegminis, quae est inter duos Cherubinos.* Quod quidem ostendit Deum usum fuisse voce aliqua vera, quandoquidem Moses, ubicunque volebat, Deum ibi ad loquendum sibi paratum inveniebat. Et haec sola, qua scilicet lex prolata fuit, vera fuit vox, ut mox ostendam.

Vocem, quâ Deus Samuelem vocavit, veram suspicarer fuisse, quia 1 Samuelis cap. 3 vs. ultimo dicitur: *et rursus apparuit Deus Samueli in Shilo, quia manifestatus fuit Deus Samueli in Shilo verbo Dei;* quasi diceret, apparitio Dei Samueli nihil aliud fuit, quam quod Deus se verbo ipsi manifestavit, vel nihil aliud fuit, quam quod Samuel Deum audiverit loquentem. Attamen, quia cogimur distinguere inter Prophetiam Mosis et reliquorum Prophetarum; necessario dicendum, hanc vocem a Samuel auditam, imaginariam fuisse; quod inde etiam colligi potest, quod ipsa vocem Heli, quam Samuel maxime audire solebat adeoque promptius etiam imaginari poterat, referebat: ter enim a Deo vocatus, suspicatus est se ab Heli vocari. Vox, quam Abimelech audivit, [4] imaginaria fuit; Nam dicitur Gen. cap. 20. vers. 6. *Et dixit ipsi Deus in somnis* etc. Quare hic non vigilando, sed tantum in somnis (tempore scilicet quo imaginatio naturaliter maxime apta est, ad res, quae non sunt, imaginandum) Dei voluntatem imaginari potuit.

Verba Decalogi ex opinione quorundam Judaeorum non fuerunt a deo prolata, sed putant, quod Israelitae strepitum tantum audiverunt, nulla quidem verba proferentem atque eo durante Leges decalogi pura mente perceperunt. Quod ego etiam aliquando suspicatus sum, quia videbam verba Decalogi Exodi variare ab iis Decalogi Deut. ex quo videtur

videtur ſequi (quandoquidem Deus ſemel tantum locutus eſt,) Decalogum non ipſa Dei verba, ſed tantum ſententias docere velle Attamen niſi Scripturae vim inferre velimus, omnino concedendum eſt, Iſraëlitas veram vocem audiviſſe. Nam Scriptura Deut. cap. 5. verſ. 4. expreſſe dicit: *De facie ad faciem locutus eſt Deus vobiſcum* etc. hoc, eſt, ut duo homines ſuos conceptus invicem, mediantibus ſuis duobus corporibus, communicare ſolent. Quapropter magis cum Scriptura convenire videtur, quod Deus aliquam vocem vere creavit, qua ipſe decalogum revelavit. Cauſa autem cur verba, et rationes unius a verbis et rationibus alterius variant, de ea vide cap. 8. Verum enimvero nec hoc modo omnis tollitur difficultas. Nam non parum a ratione alienum videtur, ſtatuere, quod res creata, a Deo eodem modo, ac reliquae, dependens, eſſentiam aut exiſtentiam Dei re, aut verbis, exprimere, aut explicare per ſuam perſonam poſſet. Nempe dicendo in prima perſona: ego ſum Iehova Deus tuus etc.; Et quamvis, ubi aliquis ore dicit, *ego intellexi*, nemo putet, os ſed tantum mentem hominis id dicentis intellexiſſe, quia tamen os ad naturam hominis id dicentis refertur, et etiam is, cui id dicitur, naturam intellectus perceperat, mentem hominis loquentis per comparationem ſui facile intelligit. At qui Dei nihil praeter nomen antea noverant, et ipſum alloqui cupiebant, ut de ejus Exiſtentia certi fierent; non video, quomodo eorum petitioni ſatisfactum fuit per creaturam (quae ad Deum non magis, quam reliqua creata, refertur, et ad Dei naturam non pertinet) quae diceret, ego ſum Deus. Quaeſo quid ſi [5] Deus labia Moſis, ſed quid Moſis? imo alicujus beſtiae contorſiſſet ad eadem pronuntiandum, et dicendum, ego ſum Deus, an inde Dei exiſtentiam intelligerent? Deinde Scriptura omnino indicare videtur Deum ipſum locutum fuiſſe, (quem ad finem e caelo ſupra montem Sinai deſcenderit,) et Iudaeos non

non tantum eum loquentem audiviſſe, ſed Magnates eum etiam vidiſſe (vide Exodi cap. 24.) Nec Lex Moſi revelata, cui nihil addere, nihil adimere licebat; et quae tanquam jus Patriae inſtituta fuit, unquam praecepit, ut credamus, Deum eſſe incorporeum, nec etiam eum nullam habere imaginem ſive figuram, ſed tantum Deum eſſe, eique credere, eumque ſolum adorare, a cujus cultu ne diſcederent, praecepit, ne ei aliquam imaginem affingerent, nec ullam facerent. Nam, quandoquidem Dei imaginem non viderant, nullam facere potuerant, quae Deum, ſed quae neceſſario rem aliam creatam, quam viderant, referret, adeoque ubi Deum per illam imaginem adorarent, non de Deo, ſed de re, quam illa imago referret, cogitarent, et ſic tandem honorem Dei ejuſque cultum illi rei tribuerent. Quinimo Scriptura clare indicat Deum habere figuram, et Moſi, ubi Deum loquentem audiebat, eam aſpexiſſe, nec tamen videre contigiſſe, niſi Dei poſteriora. Quare non dubito; quin hic aliquod lateat myſterium, de quo infra fuſius loquemur. Hic oſtendere pergam loca Scripturae, quae media indicant, quibus Deus ſua decreta hominibus revelavit.

Quod Revelatio per ſolas imagines contigit, patet ex primo Paralip. cap. 22. ubi Deus Davidi iram ſuam oſtendit per Angelum, gladium manu prehendentem. Sic etiam Balamo. Et quamvis Maimonides, et alii hanc hiſtoriam et itidem omnes, quae Angeli alicujus apparitionem narrant, ut illa Manoae, Abrahami, ubi filium immolare putabat, etc. in ſomnis contigiſſe volunt; non vero, quod aliquis oculis apertis Angelum videre potuerit: illi ſane garriunt; nam nihil aliud curaverunt, quam nugas Ariſtotelicas, et ſua propria figmenta ex Scriptura extorquere; quo mihi quidem nihil magis ridiculum videtur.

Ima-

Imaginibus vero non realibus, ſed a ſola imaginatione Prophetae dependentibus revelavit Deus Joſepho Dominium ſibi futurum.

Per imagines et verba revelavit Deus Joſuae, [°] ſe pro iis pugnaturum, nimirum oſtendens ei Angelum cum gladio, quaſi ducem exercitus, quod etiam verbis ei revelaverat, et Joſua ab Angelo audiverat. Eſaiae etiam (ut cap. 6. narratur) repraeſentatum fuit per figuras, Dei providentiam populum deſerere, nempe imaginando Deum ter Sanctum in throno altiſſimo, et Iſraëlitas illuvie peccatorum inquinatos et ſterquiliniis quaſi immerſos, adeoque a Deo maxime diſtantes. Quibus praeſentem populi miſerrimum ſtatum intellexit, ejusdem vero futurae calamitates, verbis, tanquam a Deo prolatis, ei revelatae fuerunt. Et ad hujus exemplar multa poſſem adferre exempla ex ſacris literis, niſi putarem ea omnibus eſſe ſatis nota.

Sed haec omnia clarius confirmantur ex textu Numer. Cap. 12. v. 6, 7. ſic ſonante: *Si aliquis veſtri Propheta Dei erit, in viſione ei revelabor* (id eſt per figuras, et hieroglyphica; nam de Prophetia Moſis ait, eſſe viſionem ſine hieroglyphicis) *in ſomnis loquor ipſi*. (id eſt non verbis realibus, et vera voce.) *Verum Moſi non ſic* (revelor), *ore ad os loquor ipſi, et viſione, ſed non aenigmatis, et imaginem Dei aſpicit*, hoc eſt me aſpiciens, ut ſocius, non vero perterritus mecum loquitur; ut habetur in Exodo cap 33. vſ. 12. Quare non dubitandum eſt, reliquos Prophetas, vocem veram non audiviſſe, quod magis adhuc confirmatur ex Deut. cap. 34. vſ. 10. ubi dicitur: *et non conſtitit* (proprie ſurrexit,) *unquam Iſraeli propheta ſicut Moſes, quem Deus noverit de facie ad faciem;* quod quidem intelligendum eſt per ſolam vocem; nam nec Moſes ipſe Dei faciem unquam viderat, Exodi cap. 33.)

Praeter

Praeter haec media, nulla alia, quibus Deus se hominibus communicaverit, in Sacris Litteris reperio, adeoque ut supra ostendimus, nulla alia fingenda, neque admittenda. Et quamvis clare intelligamus, Deum posse immediate se hominibus communicare; nam nullis mediis corporeis adhibitis, menti nostrae suam essentiam communicat; attamen ut homo aliquis sola mente aliqua perciperet, quae in primis nostrae cognitionis fundamentis non con- [7] tinentur, nec ab iis deduci possunt, ejus mens praestantior necessario, atque humanâ longe excellentior esse deberet. Quare non credo ullum alium ad tantam perfectionem supra alios pervenisse, praeter Christum, cui Dei placita, quae homines ad salutem ducunt, sine verbis, aut visionibus, sed immediate revelata sunt: adeo ut Deus per mentem Christi sese Apostolis manifestaverit, ut olim Mosi mediante voce aërea. Et ideo vox Christi, sicuti illa, quam Moses audiebat, Vox Dei vocari potest. Et hoc sensu etiam dicere possumus, Sapientiam Dei, hoc est, Sapientiam, quae supra humanam est, naturam humanam in Christo assumpsisse, et Christum viam salutis fuisse.

Verum monere hic necesse est, me de iis, quae quaedam Ecclesiae de Christo statuunt, prorsus non loqui, neque ea negare; nam libenter fateor me ea non capere. Quae modo affirmavi, ex ipsa Scriptura conjicio. Nam nullibi legi, Deum Christo apparuisse, aut locutum fuisse, sed Deum per Christum Apostolis revelatum fuisse, eumque viam salutis esse, et denique veterem legem per Angelum, non vero a Deo immediate traditam fuisse etc. Quare, si Moses cum Deo de facie ad faciem, ut vir cum socio solet (hoc est mediantibus duobus corporibus) loquebatur; Christus quidem de mente ad mentem cum Deo communicavit.

Asseri-

Asserimus itaque praeter Christum, neminem nisi imaginationis ope, videlicet ope verborum, aut imaginum, Dei revelata accepisse, atque adeo ad prophetizandum, non esse opus perfectiore mente, sed vividiore imaginatione, ut clarius in sequenti capite ostendam. Hic jam quaerendum est, quidnam Sacrae Literae intelligant per Spiritum Dei Prophetis infusum, vel quod Prophetae ex Dei Spiritu loquebantur; ad quod investigandum, quaerendum prius, quid significat vox Hebraea רוח *ruagh*, quam vulgus Spiritum interpretatur.

Vox רוח *ruagh*, genuino sensu significat ventum, ut notum, sed ad plura alia significandum saepissime usurpatur, quae tamen hinc derivantur. Sumitur enim 1. ad significandum halitum, ut Psal. 135. vs. 17. *etiam non est Spiritus in ore suo.* 2. animam, sive respirationem, ut Samuelis 1. cap. 30. vs. 12. *et rediit ei Spiritus*, id est, respiravit. Hinc [8] sumitur 3. pro animositate et viribus, ut Josuae cap. 2. v. 11. *nec constitit postea Spiritus in ullo viro.* Item Ezechiel. cap. 2. vs. 2. *et venit in me Spiritus* (seu vis) *qui me fecit instare pedibus meis.* Hinc sumitur 4. pro virtute, et aptitudine, ut Job. cap. 33. vs. 8. *certe ipsa Spiritus est in homine*, hoc est, scientia non praecise apud senes est quaerenda, nam illam a singulari hominis virtute et capacitate pendere jam reperio. Sic Numeri cap. 27. vs. 18. *vir, in quo est Spiritus.* Sumitur deinde 5. pro animi sententia, ut Num. cap. 14. vs. 34. *quoniam ipsi alius fuit Spiritus*, hoc est, alia animi sententia, sive alia mens. Item Prov. cap. 1. vs. 23. *eloquar vobis Spiritum* (hoc est mentem) *meum.* Et hoc sensu usurpatur ad significandam voluntatem, sive decretum, appetitum, et impetum animi; ut Ezechiel. cap. 2. vs. 12. *quo erat Spiritus* (seu voluntas) *eundi ibant.* Item Esaiae cap. 30. vs. 1. *et ad fundendam fusionem et non ex meo Spiritu.* et cap. 29. vers. 10. *quia fudit super ipsos Deus Spiritum* (hoc est appetitum) *dormiendi.*

Et

Et Judic. cap. 8. verſ. 3. *tunc mitigatus eſt eorum Spiritus*, ſive impetus. Item Prov. cap. 16. verſ. 33. *qui dominatur Spiritui* (ſive appetitui) *ſuo, quam quis capit civitatem.* Idem cap. 25. verſ. 27. *vir, qui non cohibet Spiritum ſuum.* Et Eſaiae cap. 33. verſ. 11. *Spiritus veſter eſt ignis, qui vos conſumit.* Porro haec vox *ruagh*, quatenus animum ſignificat, inſervit ad exprimendum omnes animi paſſiones, et etiam dotes, ut *Spiritus altus*, ad ſignificandum ſuperbiam, *Spiritus demiſſus*, ad humilitatem, *Spiritus malus*, ad odium et melancholiam, *Spiritus bonus*, ad benignitatem, *Spiritus Zelotypiae*; *Spiritus* (ſive appetitus) *fornicationum*, *Spiritus ſapientiae: conſilii: fortitudinis:* id eſt, (nam Hebraice frequentius ſubſtantivis, quam adjectivis utimur) animus ſapiens, prudens, fortis, vel virtus ſapientiae, conſilii, fortitudinis; *Spiritus benevolentiae* etc. 6. ſignificat ipſam mentem ſive animam, ut Eccleſ. 3. verſ. 19. *Spiritus* (ſive *anima*) *eadem eſt* [9] *omnibus et Spiritus ad Deum revertitur.* 7. Denique ſignificat mundi plagas (propter ventos, qui inde flant) et etiam latera cujuscunque rei, quae illas mundi plagas reſpiciunt. Vide Ezechielem cap. 37. verſ. 9. et cap. 42. verſ. 16, 17, 18, 19. etc.

Jam notandum, quod res aliqua ad Deum refertur, et Dei dicitur eſſe 1. Quia ad Dei naturam pertinet, et quaſi pars eſt Dei, ut cum dicitur *potentia Dei, oculi Dei.* 2. Quia in Dei poteſtate eſt, et ex Dei nutu agit; ſic in Sacris coeli vocantur *coeli Dei*, quia Dei quadriga, et domicilium ſunt: Aſſyria flagellum Dei vocatur, et Nabucadonoſor ſervus Dei, etc. 3. Quia Deo dicata eſt, ut *templum Dei, Dei Nazarenus, panis Dei* etc. 4. Quia per Prophetas tradita eſt, at non Lumine naturali revelata; ideo Lex Moſis, *Lex Dei* vocatur. 5. Ad rem in ſuperlativo gradu exprimendum, ut *montes Dei*, hoc eſt, montes altiſſimi: *ſomnus Dei*, id eſt, profundiſſimus, et hoc ſenſu Amos cap. 4. verſ. 11. explicandus

candus eſt, ubi Deus ipſe ſic loquitur *ſubverti vos,*
ſicuti ſubverſio Dei (ſubvertit) *Sodomam et Gomor-*
ram, id eſt, ſicuti memorabilis illa ſubverſio. Nam,
cum Deus ipſe loquatur, aliter proprie explicari non
poteſt. Scientia etiam naturalis Salomonis, Dei
ſcientia vocatur, id eſt, divina, ſive ſupra commu-
nem. In Pſalmis etiam vocantur *cedri Dei*, ad ex-
primendam earum inſolitam magnitudinem. Et 1
Samuelis cap. 11. verſ. 7 ad ſignificandum metum
admodum magnum, dicitur *et cecidit metus Dei ſu-*
pra populum. Et hoc ſenſu omnia, quae captum Ju-
daeorum ſuperabant, et quorum cauſas naturales
tum temporis ignorabant, ad Deum referri ſolebant.
Ideo tempeſtas *increpatio Dei*, tonitrua autem, et
fulmina, Dei ſagittae vocabantur; putabant enim,
Deum ventos in cavernis, quas Dei aeraria voca-
bant, incluſos habere, in qua opinione ab Ethnicis
in hoc differebant, quod non AEolum, ſed Deum
eorum rectorem credebant. Hac etiam de cauſa mi-
racula opera Dei vocantur, hoc eſt, opera ſtupenda.
Nam ſane omnia naturalia ſunt Dei opera, et per ſo-
[10] lam divinam potentiam ſunt, et agunt. Hoc
ergo ſenſu Pſaltes vocat Aegypti miracula Dei poten-
tias, quia Hebraeis nihil ſimile expectantibus viam
ad ſalutem in extremis periculis aperuerunt, atque
ideo ipſi eadem maxime admirabantur.

Cum igitur opera naturae inſolita, opera Dei
vocentur, et arbores inſolitae magnitudinis arbores
Dei, minime mirandum, quod in Geneſi homines
fortiſſimi, et magnae ſtaturae, quamvis impii ra-
ptores, et ſcortatores, filii Dei vocantur. Quare id
abſolute omne, quo aliquis reliquos excellebat ad
Deum referre ſolebant antiqui, non tantum Judaei,
ſed etiam ethnici. Pharao enim ubi ſomnii interpre-
tationem audivit, dixit, Joſepho mentem Deorum
ineſſe, et Nabucadonoſor etiam Danieli dixit, eum
mentem Deorum Sanctorum habere. Quin etiam
apud Latinos nihil frequentius; nam quae affabre
facta

facta sunt, dicunt ea divina manu fuisse fabricata, quod si quis Hebraice transferre vellet, deberet dicere, *Manu Dei fabricata*, ut Hebraizantibus notum.

His itaque Loca Scripturae, in quibus de Dei Spiritu fit mentio facile intelligi et explicari possunt. Nempe *Spiritus Dei*, et *Spiritus Jehovae* quibusdam in locis nihil aliud significat, quam ventum vehementissimum, siccissimum, et fatalem, ut in Esaiae cap. 40. vs. 7. *ventus Iehovae flavit in eum*, hoc est; ventus siccissimus, et fatalis. Et Geneseos cap. 1. vers. 2. et *ventus Dei*, (sive ventus fortissimus) *movebatur super aquam*. Deinde significat animum magnum; Gideonis enim et Samsonis animus vocatur in Sacris Literis *Spiritus Dei*, hoc est, animus audacissimus, et ad quaevis paratus. Sic etiam quaecunque virtus, sive vis supra communem vocatur *Spiritus*, seu *virtus Dei*, ut in Exod. cap. 31. vers. 3. *et adimplebo ipsum* (nempe Betzaleelem) *Spiritu Dei*, hoc est, (ut ipsa Scriptura explicat) ingenio, et arte supra communem hominum sortem. Sic Esaiae cap. 11. vers. 2. *et quiescet supra ipsum Spiritus Dei*, hoc est ut ipse Propheta, more in Sacris Literis usitatissimo, particulatim postea id explicando declarat, virtus sapientiae, consilii, fortitudinis etc., sic etiam melancholia Saulis vocatur *Dei Spiritus malus*, id est, melancholia profundissima; servi enim Saulis, qui ejus melancholiam Dei melancholiam vocabant, ei fuerunt authores, ut aliquem ad se musicum vocaret, qui fidibus canendo ipsum recrearet, quod ostendit eos per *Dei melancholiam*, naturalem melancholiam intellexisse. Significatur deinde per *Dei Spiritum*, ipsa hominis vel anima vel mens, sicuti in Job cap. 27. vs. 3. *et Spiritus Dei in naso meo*, alludens ad id, quod habetur in Genesi, nempe, quod Deus flavit animam vitae in naso hominis. Sic Ezechiel, mortuis prophetizans, ait cap. 37. vers. 14. *et dabo meum Spiritum vobis, et vivetis*; id est, vitam vobis restituam. Et hoc sensu dicitur Jobi cap. 34. vers. 14 [11]

si velit

ſi velit (nempe Deus) *Spiritum ſuum*, (hoc eſt, mentem, quam nobis dedit) *et animam ſuam ſibi recolliget.* Sic etiam intelligendus eſt Geneſ. cap. 6 verſ. 3. *non ratiocinabitur* (aut non decernet) *Spiritus meus in homine unquam, quoniam caro eſt*, hoc eſt homo poſthac ex decretis carnis et non mentis, quam ipſi, ut de bono diſcerneret, dedi, aget. Sic etiam Pſalmi 51. v. 12. 13. *cor purum crea mihi Deus, et Spiritum* (id eſt appetitum) *decentem* (ſive moderatum) *in me renova, non me rejice e tuo conſpectu, nec mentem tuae ſanctitatis ex me cape.* Quia peccata ex ſola carne oriri credebantur, mens autem non niſi bonum ſuadere, ideo contra carnis appetitum Dei auxilium invocat, mentem autem, quam Deus Sanctus ipſi dedit, a Deo conſervari tantum precatur. Iam, quoniam Scriptura Deum inſtar hominis depingere, Deoque mentem, animum, animique affectus, ut et etiam corpus, et halitum tribuere, propter vulgi imbecillitatem, ſolet; ideo *Spiritus Dei* in Sacris ſaepe uſurpatur pro mente, ſcilicet animo, affectu, vi, et halitu oris Dei. Sic Eſaias cap. 40. verſ. 13. ait, *quis diſpoſuit Dei Spiritum?* (ſive mentem) hoc eſt, quis Dei mentem praeter Deum ipſum ad aliquid volendum determinavit? et cap. 63. verſ. 10. *et ipſi amaritudine et triſtitia affecerunt Spiritum ſuae ſanctitatis*, et hinc fit ut pro Lege Moſis uſurpari ſoleat, quia Dei quaſi mentem [12] explicat, ut ipſe Eſaias in eodem cap. verſ. 11. *Ubi* (ille) *eſt, qui poſuit in medio ejus Spiritum ſuae ſanctitatis*, nempe, Legem Moſis, ut clare ex toto contextu orationis colligitur; et Nehemias cap. 9. verſ. 20. *et Spiritum ſive mentem tuam bonam eis dediſti, ut eos intelligentes faceres*, de tempore enim Legis loquitur, et etiam ad id Deut. cap. 4. verſ. 6. alludit, ubi Moſes ait, *quoniam ipſa* (nempe Lex) *eſt veſtra ſcientia, et prudentia*, etc. Sic etiam in Pſalmo 143. verſ. 11. *mens tua bona me ducet in terram planam*; hoc eſt, mens tua nobis revelata me

in

in rectam viam ducet. Significat etiam, uti diximus, Spiritus Dei, Dei halitum, qui etiam impropriè, ſicuti mens, animus, et corpus Deo in Scriptura tribuitur, ut Pſal. 33. verſ. 6. Deinde Dei potentiam, vim, ſive virtutem, ut Iob. cap. 33. verſ. 4. *Spiritus Dei me fecit*, hoc eſt, virtus, ſive potentia Dei, vel ſi mavis, Dei decretum; nam Pſaltes poëtice loquendo, etiam ait, juſſu Dei coeli facti ſunt, et Spiritu, ſive flatu oris ſui (hoc eſt, decreto ſuo, uno quaſi flatu pronuntiato) omnis eorum exercitus. Item Pſalmo 139. verſ. 7. *quo ibo* (ut ſim) *extra Spiritum tuum, aut quo ſugiam*, (ut ſim) *extra tuum conſpectum*, hoc eſt (ut ex iis, quibus Pſaltes ipſe hoc pergit amplificare, patet) quo ire poſſum, ut ſim extra tuam potentiam, et praeſentiam? Denique *Spiritus Dei* uſurpatur in Sacris ad animi Dei affectus exprimendum, nempe Dei benignitatem, et miſericordiam, ut in Michae cap. 2. verſ, 7. *num anguſtatus eſt Spiritus Dei?* (hoc eſt, Dei miſericordia) *ſuntne haec* (ſaeva ſcilicet) *ejus opera?* Item Zachar. cap. 4. verſ. 6. *non exercitu, nec vi, ſed ſolo meo Spiritu*, id eſt, ſola mea miſericordia. Et hoc ſenſu puto etiam intelligendum eſſe verſ. 12. capitis 7. ejuſdem Prophetae nempe: *et cor ſuum conſtituerunt cautum, ne obedirent Legi, et mandatis, quae Deus miſit ex ſuo Spiritu* (hoc eſt, ex ſua miſericordia) *per primos Prophetas.* Hoc etiam ſenſu ait Hagaeus cap. 2. verſ. 5. *et Spiritus meus* (ſive mea gratia) *permanet inter vos, nolite timere.* Quod autem Eſaias cap. 48. verſ. 16. ait *at nunc Dominus Deus me* [13] *miſit, ejuſque Spiritus*, poteſt quidem intelligi per Dei animum, et miſericordiam, vel etiam per ejus mentem in Lege revelatam; nam ait *a principio* (hoc eſt, cum primum ad vos veni, ut vobis Dei iram, ejuſque ſententiam contra vos prolatam praedicarem) *non occulte locutus ſum, ex tempore, quo ipſa* (prolata) *fuit, ego adfui*, (ut ipſe cap. 7. teſtatus eſt) at nunc laetus nuncius ſum, et Dei miſeri-

cordia miſſus, ut veſtram reſtaurationem canam. Poteſt etiam, uti dixi, per Dei mentem in Lege revelatam intelligi hoc eſt, quod ille jam etiam ex mandato Legis, nempe Levit. cap. 19. verſ. 17. ad eos monendum venit. Quare eos iiſdem conditionibus, et eodem modo, quo Moſes ſolebat, monet. Et tandem, ut etiam Moſes fecit, eorum reſtaurationem praedicendo deſinit. Attamen prima explicatio mihi magis conſona videtur.

Ex his omnibus, ut tandem ad id, quod intendimus, revertamur, hae Scripturae phraſes perſpicuae fiunt, nempe *Prophetae Spiritus Dei fuit*, *Deus Spiritum ſuum hominibus infudit*, *homines Spiritu Dei*, *et Spiritu Sancto repleti ſunt*, *etc.* Nihil enim aliud ſignificant, quam quod Prophetae virtutem ſingularem et ſupra communem habebant, quodque pietatem eximia animi conſtantia colebant; deinde quod Dei mentem ſive ſententiam percipiebant. Oſtendimus enim, Spiritum Hebraice ſignificare tam mentem, quam mentis ſententiam, et hac de cauſa ipſam Legem, quia Dei mentem explicabat, Spiritum ſive mentem Dei vocari; quare aequali jure imaginatio Prophetarum quatenus per eam Dei decreta revelabantur, mens Dei etiam vocari poterat, Prophetaeque mentem Dei habuiſſe dici poterant. Et quamvis menti etiam noſtrae mens Dei ejuſque aeternae ſententiae inſcriptae ſint, et conſequenter mentem etiam Dei (ut cum Scriptura loquar) percipiamus; tamen quia cognitio naturalis omnibus communis eſt, non tanti ab hominibus, ut jam diximus, aeſtimatur; et praecipue ab Hebraeis, qui ſe ſupra omnes eſſe jactabant, imo qui omnes, et conſequenter ſcientiam omnibus communem, contemnere ſolebant. Denique Prophetae Dei Spiritum habere dicebantur, quia homines cauſas Propheticae cognitionis ignorabant, eandemque admirabantur, et propterea, ut reliqua portenta, ipſam ad Deum [14] referre, Deique cognitionem vocare ſolebant.

Poſſu-

Possumus jam igitur sine scrupulo affirmare, Prophetas non nisi ope imaginationis, Dei revelata percepisse, hoc est, mediantibus verbis, vel imaginibus, iisque veris, aut imaginariis. Nam, cum nulla alia media in Scriptura praeter haec reperiamus, nulla etiam alia, ut jam ostendimus, nobis fingere licet. Quibus autem naturae legibus id factum fuerit, fateor me ignorare. Potuissem quidem, ut alii, dicere, per Dei potentiam factum fuisse; attamen garrire viderer. Nam idem esset, ac si termino aliquo transcendentali formam alicujus rei singularis velim explicare. Omnia enim per Dei potentiam facta sunt. Imo quia Naturae potentia nulla est nisi ipsa Dei potentia, certum est, nos eatenus Dei potentiam non intelligere, quatenus causas naturales ignoramus; adeoque stulte ad eandem Dei potentiam recurritur, quando rei alicujus causam naturalem, hoc est, ipsam Dei potentiam ignoramus. Verum nec nobis jam opus est, Propheticae cognitionis causam scire. Nam ut jam monui, hic tantum Scripturae documenta investigare conamur, ut ex iis, tanquam ex datis naturae, nostra concludamus; documentorum autem causas nihil curamus.

Cum itaque Prophetae, imaginationis ope, Dei revelata perceperint, non dubium est, eos multa extra intellectus limites percipere potuisse; nam ex verbis et imaginibus longe plures ideae componi possunt, quam ex solis iis principiis et notionibus, quibus tota nostra naturalis cognitio superstruitur.

Patet deinde, cur Prophetae omnia fere parabolice et aenigmatice perceperint, et docuerint, et omnia spiritualia corporaliter expresserint: haec enim omnia cum natura imaginationis magis conveniunt. Nec jam mirabimur, cur Scriptura, vel Prophetae adeo improprie et obscure de Dei Spiritu, sive mente loquantur, ut Numeri cap. 11. vers. 17. et Primi Regum cap. 22. vers. 2. etc. Deinde quod Michaeas

M 2 Deum

Deum ſedentem, Daniel autem ut ſenem veſtibus albis indutum, Ezechiel vero veluti ignem, et qui Chriſto aderant, Spiritum Sanctum, ut columbam deſcendentem, Apoſtoli vero ut linguas igneas, et Paulus denique, cum prius converteretur, lucem [15] magnam viderit. Haec enim omnia cum vulgaribus de Deo et Spiritibus imaginationibus plane conveniunt. Denique quoniam imaginatio vaga eſt, et inconſtans, ideo Prophetia Prophetis non diu haerebat, nec etiam frequens, ſed admodum rara erat, in pauciſſimis ſcilicet hominibus, et in iis etiam admodum raro. Cum hoc ita ſit, cogimur jam inquirere, unde Prophetis oriri potuit certitudo eorum, quae tantum per imaginationem, et non ex certis mentis principiis percipiebant. Verum quicquid et circa hoc dici poteſt, ex Scriptura peti debet, quandoquidem hujus rei (ut jam diximus) veram ſcientiam non habemus, ſive eam per primas ſuas cauſas explicare non poſſumus. Quid autem Scriptura de certitudine Prophetarum doceat, in ſequente capite oſtendam, ubi de Prophetis agere conſtitui.

CAP. II. *De Prophetis.*

Ex ſuperiore capite, ut jam indicavimus, ſequitur Prophetas non fuiſſe perfectiori mente praeditos, ſed quidem potentia vividius imaginandi, quod Scripturae narrationes abunde etiam docent. De Salomone enim conſtat, eum quidem ſapientiâ, ſed non dono Prophetico caeteros excelluiſſe. Prudentiſſimi etiam illi Heman, Darda Kalchol, Prophetae non fuerunt, et contra homines ruſtici, et extra omnem diſciplinam, imo mulierculae etiam, ut Hagar ancilla Abrahami, dono Prophetico fuerunt praeditae. Quod etiam cum experientia et ratione convenit. Nam qui maxime imaginatione pollent, minus apti ſunt ad res pure intelligendum, et contra, qui intellectu magis pollent, eumque maxime colunt,

colunt, potentiam imaginandi magis temperatam, magisque sub potestatem habent, et quasi freno tenent, ne cum intellectu confundatur Qui igitur sapientiam et rerum naturalium, et spiritualium cognitionem ex Prophetarum libris investigare student, totâ errant viâ: quod, quoniam tempus, philosophia, et denique res ipsa postulat, hic fuse ostendere decrevi, parum curans, quid superstitio oggannIat, quae nullos magis odit, quam qui veram scientiam veramque vitam colunt. Et, proh dolor! res eo jam [16] pervenit, ut, qui aperte fatentur, se Dei ideam non habere, et Deum non nisi per res creatas (quarum causas ignorant) cognoscere, non erubescant Philosophos Atheismi accusare.

Ut autem rem ordine deducam, ostendam, prophetias variavisse, non tantum pro ratione imaginationis et temperamenti corporis cujusque Prophetae, sed etiam pro ratione opinionum, quibus fuerant imbuti, atque adeo Prophetiam numquam Prophetas doctiores reddisse; ut statim fusius explicabo. Sed prius de certitudine Prophetarum hic agendum, tum quia hujus capitis argumentum spectat, tum etiam quia ad id, quod demonstrare intendimus, aliquantum inservit.

Cum simplex imaginatio non involvat ex sua natura certitudinem, sicuti omnis clara et distincta idea, sed imaginationi, ut de rebus, quas imaginamur, certi possimus esse, aliquid necessario accedere debeat, nempe ratiocinium; hinc sequitur Prophetiam per se non posse involvere certitudinem, quia, ut jam ostendimus, a sola imaginatione pendebat, et ideo Prophetae non certi erant de Dei revelatione, per ipsam revelationem sed per aliquod signum, ut patet ex Abrahamo (vide Genes cap. 15. vers. 8.) qui audita Dei promissione signum rogavit, ille quidem Deo credebat, nec signum petiit non ut Deo fidem haberet, sed ut sciret id a Deo ei promitti. Idem etiam

etiam clarius ex Gideone constat; sic enim Deo ait *et fac mihi signum* (ut sciam) *quod tu mecum loqueris.* Vide Iudicum cap. 6. vers. 17. Mosi etiam dicit Deus *et hoc* (sit) *tibi signum, quod ego te misi.* Ezechias, qui dudum noverat Esaiam esse Prophetam, signum Prophetiae ejus valetudinem praedicentis rogavit. Quod quidem ostendit Prophetas semper signum aliquod habuisse, quo certi fiebant de rebus, quas prophetice imaginabantur, et ideo Moses monet (vide Deut. cap. 18. vers. ult.) ut signum a Propheta petant, nempe eventum alicujus rei futurae. Prophetia igitur hac in re naturali cedit cognitioni, quae nullo indiget signo, sed ex sua natura certitudinem involvit. Etenim haec certitudo Prophetica mathematica quidem non erat, sed tantum moralis. Quod etiam ex ipsa Scriptura constat; nam Deut. cap. 14. [17] monet Moses, quod si quis Propheta novos Deos docere velit, is, quamvis suam confirmet doctrinam signis et miraculis, morti tamen damnetur; nam, ut ipse Moses pergit, Deus signa etiam et miracula facit ad tentandum populum, atque hoc Christus etiam Discipulos suos monuit, ut constat Matth. cap. 24. vers. 24. Quinimo Ezechiel cap. 14. vers. 8. clare docet, Deum homines aliquando falsis revelationibus decipere: nam ait והנביא כי יפותה ודבר דבר אני יהוה פתיתי את הנביא ההוא *et quando Propheta* (falsus scil.) *inducitur, et verbum locutus fuerit, ego Deus induxi illum Prophetam,* quod etiam Michaeas (vide Regum Lib. 1. cap. 22. vers. 21.) de Prophetis Achabi testatur.

Et quamvis hoc ostendere videatur Prophetiam et revelationem rem esse plane dubiam, habebat tamen, uti diximus, multum certitudinis. Nam Deus pios et electos nunquam decipit, sed juxta illud antiquum proverbium (vide Samuelis 1. cap. 24. vs. 13.) et ut ex historia Abigaëlis, ejusque oratione constat, Deus utitur piis, tanquam suae pietatis instru-

inſtrumentis, et impiis tanquam ſuae irae executoribus, et mediis: quod etiam clariſſime conſtat ex illo caſu Michaeae, quem modo citavimus. Nam, quanquam Deus decreverat Achabum decipere per Prophetas, falſis tamen tantum Prophetis uſus fuit, pio autem rem, ut erat, revelavit, et vera praedicere non prohibuit. Attamen, uti dixi, certitudo Prophetae moralis tantum erat, quia nemo ſe juſtificare coram Deo poteſt, nec jactare quod ſit Dei pietatis inſtrumentum, ut ipſa Scriptura docet, et res ipſa indicat; nam Dei ira Davidem ſeduxit ad numerandum populum, cujus tamen pietatem Scriptura abunde teſtatur. Tota igitur certitudo prophetica his tribus fundabatur. 1. Quod res revelatas vividiſſime, ut nos vigilando ab objectis affecti ſolemus, imaginabantur. 2. Signo 3. denique, et praecipue, quod animum ad ſolum aequum, et bonum inclinatum habebant. Et quamvis Scriptura non ſemper Signi mentionem faciat, credendum tamen eſt, Prophetas ſemper Signum habuiſſe; nam Scriptura non ſemper ſolet omnes conditiones, et circumſtantias enarrare (ut multi jam notaverunt) ſed res potius ut notas ſupponere. Praeterea concedere poſſumus, Prophetas, qui nihil novi, niſi quod in Lege [18] Moſis continetur, prophetabant, non indiguiſſe ſigno, quia ex Lege confirmabantur. Ex. gr. Prophetia Ieremiae de vaſtatione Hieroſolymae confirmabatur Prophetiis reliquorum prophetarum, et minis Legis, ideoque ſigno non indigebat, ſed Chananias, qui contra omnes Prophetas citam civitatis reſtaurationem prophetabat, ſigno neceſſario indigebat, alias de ſua Prophetia dubitare deberet, donec eventus rei ab ipſo praedictae ſuam Prophetiam confirmaret. Vide Ierem. cap. 28. verſ. 8.

Cum itaque certitudo, quae ex ſignis in Prophetis oriebatur, non mathematica (hoc eſt quae ex neceſſitate perceptionis rei perceptae, aut viſae ſequi-

ſequitur) ſed tantum moralis erat, et ſigna non niſi ad Prophetae perſuadendum dabantur, hinc ſequitur, Signa pro opinionibus et capacitate Prophetae data fuiſſe: ita ut ſignum, quod unum Prophetam certum redderet de ſua Prophetiâ, alium, qui aliis eſſet imbutus opinionibus, minime convincere poſſet; et ideo ſigna in unoquoque Propheta variabant. Sic etiam ipſa revelatio variabat, ut jam diximus, in unoquoque Propheta pro diſpoſitione temperamenti corporis, imaginationis, et pro ratione opinionum, quas antea amplexus fuerat. Pro ratione enim temperamenti variabat hoc modo, nempe; ſi Propheta erat hilaris, ei revelabantur victoriae, pax, et quae porro homines ad laetitiam movent. Tales enim ſimilia ſaepius imaginari ſolent; ſi contra triſtis erat, bella, ſupplicia, et omnia mala ei revelabantur; et ſic prout Propheta erat miſericors, blandus, iracundus, ſeverus etc. eatenus magis aptus erat ad *has*, quam ad *illas* revelationes. Pro diſpoſitione imaginationis autem ſic etiam variabat, nempe; ſi Propheta erat elegans, ſtylo etiam eleganti Dei mentem percipiebat, ſin autem confuſus, confuſe; et ſic porro circa revelationes, quae per imagines repraeſentabantur, nempe; ſi Propheta erat ruſticus, boves, et vaccae etc. ſi vero miles, duces, exercitus; ſi denique aulicus, ſolium regium, et ſimilia ipſi repraeſentabantur. Denique variabat Prophetia pro diverſitate opinionum Prophetarum: nempe Magis, (vide Matthaei cap. 2.) qui nugis aſtrologiae credebant, revelata fuit Chriſti nativitas, per imaginationem ſtellae in oriente ortae. Auguribus Nabucadonoſſoris [19] (vide Ezechielis cap. 21. vſ. 26.) in extis revelata fuit vaſtatio Hieroſolymae, quam etiam idem Rex ex oraculis intellexit, et ex directione ſagittarum, quas ſurſum in aërem projecit. Prophetis deinde, qui credebant homines ex libera electione et propria potentia agere, Deus ut indifferens revelabatur, et ut futurarum humanarum actionum inſcius. Quae omnia

omnia ex ipſa Scriptura ſingulatim jam demonſtrabimus.

Primum igitur conſtat ex illo caſu Eliſae, (vide Regum Lib. 2. cap. 3. vſ. 15.) qui, ut Iehoramo prophetaret, organum petiit, nec Dei mentem percipere potuit, niſi poſtquam muſica organi delectatus fuit, tum demum Iehoramo cum ſociis laeta praedixit, quod antea contingere nequiit, quia Regi iratus erat; et qui in aliquem irati ſunt, apti quidem ſunt ad mala, non vero bona de iiſdem imaginandum. Quod autem alii dicere volunt, Deum iratis et triſtibus non revelari, ii quidem ſomniant; nam Deus Moſi in Pharhaonem irato revelavit miſeram illam primogenitorum ſtragem, (vide Exodi cap. 11. vſ. 8.) idque nullo adhibito organo. Kaino etiam furenti Deus revelatus eſt. Ezechieli prae irâ impatienti miſeriae, et contumacia Iudaeorum revelata fuit (vide Ezechielis cap. 3. vſ. 14.) et Ieremias moeſtiſſimus, et magno vitae taedio captus calamitates Iudaeorum prophetavit: adeo ut Ioſias eum conſulere noluerit, ſed foeminam ei contemporaneam, utpote quae ex ingenio muliebri magis apta erat, ut ei Dei miſericordia revelaretur. (vide Lib. 2. Paralip. cap. 35.) Michaeas etiam nunquam Achabo aliquid boni, quod tamen alii veri Prophetae fecerunt, (ut patet ex primo Regum cap. 20.) ſed toti ejus vitae mala prophetavit (vide 1 Reg. cap. 22. vſ. 7. et clarius in 2 Paralip. cap. 18. vſ. 7.) Prophetae itaque pro vario corporis temperamento magis ad *has*, quam ad *illas* revelationes erant apti. Stylus deinde prophetiae pro eloquentia cujuſque Prophetae variabat; Prophetiae enim Ezechielis, et Amoſis non ſunt, ut illae Eſaiae, Nachumi eleganti, ſed rudiore ſtylo ſcriptae. Et ſi quis, qui linguam Hebraicam callet, haec curioſius inſpicere velit, conferat diverſorum Prophetarum quaedam ad invicem capita, quae ejuſdem ſunt argumenti, et magnam reperiet in ſtylo diſcrepantiam. Conferat ſcil. cap. 1. aulici Eſaiae ex vſ. 11. uſque ad

ad 20. cum cap. 5. ruſtici Amoſis ex vſ. 21. uſque ad [20] 24. Conferat deinde ordinem et rationes Prophetiae Ieremiae, quam cap. 49. Edomaeae ſcripſit, cum ordine, et rationibus Hobadiae. Conferat porro etiam Eſaiae cap. 40. verſ. 19, 20. et cap. 44. ex verſ. 8. cum cap. 8. verſ. 6. et cap. 13. verſ. 2. Hoſeae. Et ſic de caeteris. Quae ſi omnia recte perpendantur, facile, oſtendent, Deum nullum habere ſtylum peculiarem dicendi, ſed tantum pro eruditione, et capacitate Prophetae eatenus eſſe elegantem, compendioſum, ſeverum, rudem, prolixum, et obſcurum.

Repraeſentationes propheticae, et hieroglyphica, quamvis idem ſignificarent, variabant tamen; nam Eſaiae aliter Dei gloria templum relinquens repraeſentata fuit, quam Ezechieli. Rabini autem volunt utramque repraeſentationem eandem prorſus fuiſſe, at Ezechielem, ut ruſticum, eam ſupra modum miratum fuiſſe, et ideo ipſam omnibus circumſtantiis enarraviſſe. Attamen, niſi ejus rei certam habuerunt traditionem, quod minime credo, rem plane fingunt. Nam Eſaias Seraphines ſenis alis, Ezechiel vero beſtias quaternis alis vidit. Eſaias vidit Deum veſtitum et in ſolio regio ſedentem, Ezechiel autem inſtar ignis; uterque ſine dubio Deum vidit, prout ipſum imaginari ſolebat. Variabant praeterea repraeſentationes non modo tantum, ſed etiam perſpicuitate; nam repraeſentationes Zachariae obſcuriores erant, quam ut ab ipſo abſque explicatione poſſent intelligi, ut ex ipſarum narratione conſtat; Danielis autem etiam explicatae nec ab ipſo Propheta potuerunt intelligi. Quod quidem non contigit propter rei revelandae difficultatem (de rebus enim humanis tantum agebatur, quae quidem limites humanae capacitatis non excedunt, niſi quia futurae ſunt) ſed tantum quia Danielis imaginatio non aeque valebat ad Prophetandum vigilando, ac in ſomnis, quod quidem inde apparet, quod ſtatim in initio re-

vela-

velationis ita perterritus fuit, ut fere de ſuis viribus deſperaret. Quare propter imaginationis, et virium imbecillitatem res ipſi admodum obſcurae repraeſentatae fuerunt, neque eas etiam explicatas intelligere potuit. Et hic notandum verba a Daniele audita (ut ſupra oſtendimus) imaginaria tantum fuiſſe, quare non mirum eſt, illum tum temporis perturbatum omnia illa verba adeo confuſe, et obſcure imaginatum fuiſſe, ut nihil ex iis poſtea intelligere [21] potuerit. Qui autem dicunt, Deum noluiſſe Danieli rem clare revelare, videntur non legiſſe verba Angeli, qui expreſſe dixit (vide cap. 10. vſ. 14.) *ſe veniſſe, ut Danielem intelligere faceret, quid ſuo populo in poſteritate dierum contingeret.* Quare res illae obſcurae manſerunt, quia nullus tum temporis reperiebatur, qui tantum imaginationis virtute polleret, ut ipſi clarius revelari poſſent. Denique Prophetae, quibus revelatum fuit, Deum Eliam abrepturum, perſuadere volebant Eliſae, eum alibi locorum delatum, ubi adhuc inveniri ab ipſis poſſet; quod ſane clare oſtendit, eos Dei revelationem non recte intellexiſſe. Haec fuſius oſtendere non eſt opus; nam nihil ex Scriptura clarius conſtat, quam quod Deus unum Prophetam longe majore gratia ad Prophetizandum donavit, quam alium. At quod Prophetiae ſive repraeſentationes pro opinionibus Prophetarum, quas amplexi fuerint, etiam variarent, et quod Prophetae varias, imo contrarias habuerint opiniones, et varia praejudicia (loquor circa res mere ſpeculativas, nam circa ea, quae probitatem, et bonos mores ſpectant, longe aliter ſentiendum) curioſius, et prolixius oſtendam; nam hanc rem majoris momenti eſſe puto; inde enim tandem concludam, Prophetiam nunquam Prophetas doctiores reddidiſſe, ſed eos in ſuis praeconceptis opinionibus reliquiſſe, ac propterea nos iis circa res mere ſpeculativas minime teneri credere.

Mirâ quadam praecipitantiâ omnes ſibi perſuaſerunt, Prophetas omnia, quae humanus intellectus aſſequi poteſt, ſciviſſe: Et quamvis loca quaedam Scripturae nobis quam clariſſime dictent, Prophetas quaedam ignoraviſſe, dicere potius volunt, ſe Scripturam iis in locis non intelligere, quam concedere Prophetas rem aliquam ignoraviſſe, aut verba Scripturae ita torquere conantur, ut id, quod plane non vult, dicat. Sane ſi horum utrumvis licet, actum eſt cum tota Scriptura; fruſtra enim conabimur aliquid ex Scriptura oſtendere, ſi ea, quae maxime clara ſunt, inter obſcura, et impenetrabilia ponere licet, aut ad libitum interpretari. E. G. nihil in Scriptura clarius, quam quod Joſua, et forte etiam autor, qui ejus hiſtoriam ſcripſit, putaverunt, ſolem circum terram moveri, terram autem quieſcere, et [22] quod ſol per aliquod tempus immotus ſtetit. Attamen multi, quia nolunt concedere in coelis aliquam poſſe dari mutationem, illum locum ita explicant, ut nihil ſimile dicere videatur; alii autem qui rectius philoſophari didicerunt, quoniam intelligunt terram moveri, ſolem contra quieſcere, ſive circum terram non moveri, ſummis viribus idem ex Scriptura, quamvis aperte reclamante, extorquere conantur: quos ſane miror. An, quaeſo, tenemur credere, quod miles Joſua Aſtronomiam callebat? et quod miraculum ei revelari non potuit, aut quod lux ſolis non potuit diuturnior ſolito ſupra horizontem eſſe, niſi Joſua ejus cauſam intelligeret? mihi ſane utrumque ridiculum videtur; malo igitur aperte dicere Joſuam diuturnioris illius lucis cauſam veram ignoraviſſe, eumque, omnemque turbam, quae aderat ſimul putaviſſe ſolem motu diurno circa terram moveri, et illo die aliquamdiu ſtetiſſe, idque cauſam diuturnioris illius lucis crediddiſſe, nec ad id attendiſſe, quod ex nimia glacie, quae tum temporis in regione aëris erat (vide Joſuae cap 10. verſ. 11.) refractio ſolito major oriri potuerit, vel aliud quid

quid ſimile, quod jam non inquirimus. Sic etiam Eſaiae ſignum umbrae retrogradae ad ipſius captum revelatum fuit, nempe per retrogradationem ſolis: nam etiam putabat ſolem moveri, et terram quieſcere. Et de parheliis ſorte nunquam nec per ſomnium cogitavit. Quod nobis ſine ullo ſcrupulo ſtatuere licet; nam ſignum revera contingere poterat, et regi ab Eſaia praedici, quamvis Propheta veram ejus cauſam ignoraret. De fabrica Salomonis, ſiquidem illa a Deo revelata fuit, idem etiam dicendum: nempe quod omnes ejus menſurae pro captu, et opinionibus Salomonis ei revelatae fuerunt: quia enim non tenemur credere Salomonem Mathematicum fuiſſe, licet nobis affirmare, eum rationem inter peripheriam, et circuli diametrum ignoraviſſe, et cum vulgo operariorum putaviſſe eam eſſe, ut 3 ad 1. Quod ſi licet dicere nos textum illum Lib. 1. Reg. cap. 7. verſ. 23. non intelligere, neſcio hercule, quid ex Scriptura intelligere poſſumus, cum ibi fabrica ſimpliciter narretur, et mere hiſtorice; imo ſi licet fingere ſcripturam aliter ſenſiſſe, ſed propter aliquam rationem nobis incognitam, ita ſcribere voluiſſe, tum nihil aliud ſit, quam totius Scripturae omni- [23] moda everſio: nam unuſquiſque aequali jure de omnibus Scripturae locis idem dicere poterit; atque adeo quicquid abſurdum, et malum humana malitia excogitare poteſt, id, ſalva Scripturae autoritate, et defendere et patrare licebit. At id, quod nos ſtatuimus, nihil impietatis continet; nam Salomon, Eſaias, Joſua etc. quamvis Prophetae, homines tamen fuerunt, et nihil humani ab ipſis alienum exiſtimandum. Ad captum Noachi etiam revelatum ei fuit Deum humanum genus delere, quia putabat mundum extra Palaeſtinam non inhabitari. Nec tantum hujuſmodi res, ſed etiam alias majoris momenti Prophetae ſalva pietate ignorare potuerunt, et revera ignoraverunt; nihil enim ſingulare de divinis attributis docuerunt, ſed admodum vulgares de Deo habuerunt

buerunt

buerunt opiniones: ad quas etiam eorum revelationes accommodatae ſunt, ut jam multis Scripturae teſtimoniis oſtendam: ita ut facile videas, eos non tam ob ingenii ſublimitatem, et praeſtantiam quam ob pietatem, et animi conſtantiam laudari, et tantopere commendari.

Adamus, primus cui Deus revelatus fuit, ignoravit, Deum eſſe omnipraeſentem, et omniſcium, ſe enim a Deo abſcondidit, et ſuum peccatum coram Deo, quaſi hominem coram haberet, conatus eſt excuſare: quare Deus etiam ei ad ipſius captum revelatus fuit, nempe ut qui non ubique eſt, et ut inſcius loci, et peccati Adami; audivit enim, aut viſus eſt audire Deum per hortum ambulantem, eumque vocantem, et quaerentem ubi eſſet; deinde ex occaſione ejus verecundiae ipſum rogantem, num de arbore prohibita comederit. Adamus itaque nullum aliud Dei attributum noverat, quam quod Deus omnium rerum fuit opifex. Kaino etiam Deus revelatus fuit ad ipſius captum, nempe ut rerum humanarum inſcius, nec ipſi, ut ſui peccati paeniteret, opus erat ſublimiorem Dei cognitionem habere. Labano Deus ſeſe revelavit, tanquam Deus Abrahami, quia credebat, unamquamque nationem ſuum habere Deum peculiarem. Vide Gen. cap. 31. verſ. 29. Abrahamus etiam ignoravit Deum eſſe ubique, reſque omnes praecognoſcere; ubi enim ſententiam in Sodomitas audivit, oravit, ut Deus eam non exeque-
[24] retur, antequam ſciret, num omnes illo ſupplicio eſſent digni; ait enim (vide Gen. cap. 18. verſ. 24.) *forte reperiuntur quinquaginta juſti in illa civitate:* nec Deus ipſi aliter revelatus fuit; ſic enim in Abrahami imaginatione loquitur: *nunc deſcendam ut videam, num juxta ſummam querelam, quae ad me venit, fecerunt, ſin autem minus* (rem) *ſciam.* Divinum etiam de Abrahamo teſtimonium (de quo vide Gen. cap. 18. verſ. 19.) nihil continet praeter ſolam obedien-

obedientiam, et quod domeſticos ſuos ad aequum, et bonum moneret, non autem quod ſublimes de Deo habuerit cogitationes. Moſes non ſatis etiam percepit, Deum eſſe omniſcium, humanaſque actiones omnes ex ſolo decreto dirigi: Nam, quamquam Deus ipſi dixerat (vide Exod. cap. 3. verſ. 18.) Iſraëlitas ei obtemperaturos, rem tamen in dubium revocat, regeritque (vide Exod. cap. 4. verſ. 1.) *quid ſi mihi non credant, nec mihi obtemperent.* Et ideo Deus etiam ipſi ut indifferens, et ut inſcius futurarum humanarum actionum revelatus fuit. Dedit enim ei duo ſigna, dixitque; (Exod. 4. verſ. 8.) *ſi contigerit, ut primo ſigno non credant, credent tamen ultimo, quod ſi etiam nec ultimo credent, cape tum) aliquantulum aquae fluvii etc.* Et ſane ſi quis ſine praejudicio Moſis ſententias perpendere velit, clare inveniet, ejus de Deo opinionem fuiſſe, quod ſit ens, quod ſemper extitit, exiſtit, et ſemper exiſtet; et hac de cauſa ipſum vocat *Iehova* nomine, quod Hebraice haec tria tempora exiſtendi exprimit: de ejus autem natura nihil aliud docuit, quam quod ſit miſericors, benignus, etc et ſumme zelotypus, ut ex plurimis locis Pentateuchi conſtat. Deinde credidit, et docuit, hoc ens ab omnibus aliis entibus ita differre, ut nulla imagine alicujus rei viſae poſſet exprimi, nec etiam videri, non tam propter rei repugnantiam, quam propter humanam imbecillitatem: et praeterea ratione potentiae, ſingulare, vel unicum eſſe: conceſſit quidem dari entia, quae (ſine dubio ex ordine et mandato Dei) vicem Dei gerebant, hoc eſt, entia quibus Deus autoritatem, jus, et potentiam dedit ad dirigendas nationes, et iis providendum et curandum, at hoc ens, quod colere tenebantur, ſummum et ſupremum Deum, ſive [25] (ut Hebraeorum phraſi utar Deum Deorum eſſe docuit, et ideo in cantico Exodi (cap. 15. verſ. 11.) dixit: *quis inter Deos tui ſimilis, Iehova?* et Jetro (cap. 18. verſ. 11.) *nunc novi, quod Iehova major eſt*

omni-

omnibus Diis, hoc eſt, tandem cogor Moſi concedere, quod Jehova major eſt omnibus Diis, et potentia ſingulari. An vero Moſes haec entia, quae vicem Dei gerebant, a Deo creata eſſe crediderit, dubitari poteſt: quandoquidem de eorum creatione, et principio nihil, quod ſcimus, dixerit; docuit praeterea, hoc ens mundum hunc viſibilem ex Chao (vide cap. 1. Gen. verſ. 2.) in ordinem redegiſſe, ſeminaque naturae indidiſſe, adeoque in omnia ſummum jus et ſummam potentiam habere, et (vide Deut. cap. 10. verſ. 14. 15.) pro hoc ſummo ſuo jure, et potentiâ ſibi ſoli Hebraeam nationem elegiſſe, certamque mundi plagam, (vide Deut. cap. 4. verſ. 19. et cap. 32. verſ. 8, 9.) reliquas autem nationes, et regiones curis reliquorum Deorum a ſe ſubſtitutorum reliquiſſe; et ideo Deus Iſraëlis, et Deus (vide Libri 2 Paralip. cap. 32. verſ. 19.) Hieroſolymae, reliqui autem Dii reliquarum nationum Dii vocabantur. Et hac etiam de cauſa credebant Judaei regionem illam, quam Deus ſibi elegerat cultum Dei ſingularem, et ab aliarum regionum cultu prorſus diverſam requirere; imo nec poſſe pati cultum aliorum Deorum, aliiſque regionibus proprium: nam gentes illae, quas rex Aſſyriae in Judaeorum terras duxit, credebantur a leonibus dilaniari, quia cultum Deorum illius terrae ignorabant, (vide Lib. 2. Regum cap. 17. verſ. 25, 26. etc.) Et Jacobus, ex Aben Hezrae opinione, dixit propterea filiis, ubi patriam petere voluit, ut ſe novo cultui praepararent, et Deos alienos, hoc eſt, cultum Deorum illius terrae, in quâ tum erant, deponerent. (vide Gen. cap. 35. verſ. 2, 3.) David etiam, ut Saulo diceret, ſe propter ejus perſecutionem coactum eſſe, extra patriam vivere, dixit, ſe ab haereditate Dei expelli, et ad alios Deos colendos mitti, vide Sam. Lib. 1. cap. 26. verſ. 19. Denique credidit hoc ens, ſive Deum, ſuum domicilium in coelis habere (vide Deut. cap. 33. verſ. 27.) quae opinio inter ethnicos frequentiſſima fuit. Si jam ad

Moſis

Moſis revelationes attendamus, eas hiſce opinionibus accommodatas fuiſſe reperiemus; nam quia cre- [20]
debat Dei naturam illas, quas diximus, pati conditiones, nempe, miſericordiam, benignitatem etc. ideo Deus, ad hanc ejus opinionem, et ſub hiſce attributis ipſi revelatus fuit (vide Exodi cap. 34. verſ. 6, 7. ubi narratur, qua ratione Deus Moſi apparuit; et decalogi verſ. 4, 5.) Deinde capite 33. verſ. 18. narratur, Moſen a Deo petiiſſe, ut ſibi liceret, eum videre; ſed quoniam Moſes, ut jam dictum eſt, nullam Dei imaginem in cerebro formaverat, et Deus (ut jam oſtendi) non revelatur Prophetis, niſi pro diſpoſitione eorum imaginationis, ideo Deus nulla ipſi imagine apparuit: atque hoc contigiſſe inquam, quia Moſis imaginationi repugnabat. Nam alii Prophetae, Deum ſe vidiſſe teſtantur; nempe Eſaias, Ezechiel, Daniel, etc. Et hac de cauſa Deus Moſi reſpondit, *non poteris meam faciem videre*, et quia Moſes credebat, Deum eſſe viſibilem, hoc eſt, ex parte divinae naturae nullam id implicare contradictionem (alias enim nihil ſimile petiiſſet) ideo addit *quoniam nemo me videbit, et vivet;* reddit igitur rationem opinioni Moſis conſentaneam; non enim dicit, id ex parte divinae naturae implicare contradictionem, ut res revera ſe habet, ſed id contingere non poſſe, propter humanam imbecillitatem. Porro ut Deus Moſi revelaret, Iſraëlitas, quia vitulum adoraverant, reliquis gentibus ſimiles factos eſſe, ait cap. 33. verſ. 2, 3. ſe miſſurum angelum, hoc eſt ens, quod vice ſupremi entis Iſraëlitarum curam haberet, ſe autem nolle inter ipſos eſſe. Hoc enim modo nihil Moſi relinquebatur, ex quo ipſi conſtaret Iſraëlitas Deo reliquis nationibus, quas Deus etiam curae aliorum entium, ſive angelorum tradiderat, dilectiores eſſe, ut conſtat ex verſ. 16. ejuſdem capitis. Denique, quia Deus in coelis habitare credebatur, ideo Deus, tanquam e coelo ſupra montem deſcendens, revelabatur, et Moſes etiam mon-

tem, ut Deum alloqueretur, aſcendebat, quod minime opus ei eſſet, ſi aeque facile Deum ubique imaginari poſſet. Iſraëlitae de Deo nihil fere norunt, tametſi ipſi revelatus eſt, quod quidem pluſquam ſatis oſtenderunt cum ejus honorem, et cultum paucis poſt diebus vitulo tradiderunt, crediderunt que illum eſſe eos Deos, qui eos ex Aegypto eduxerant. Nec ſane credendum eſt, quod homines ſuperſtitionibus Aegyptiorum [27] aſſueti, rudes, et miſerrima ſervitute confecti, aliquid ſani de Deo intellexerint, aut quod Moſes eos aliquid docuerit, quam modum vivendi, non quidem tanquam Philoſophus, ut tandem ex animi libertate, ſed tanquam Legislator, ut ex imperio Legis coacti eſſent bene vivere. Quare ratio bene vivendi, ſive vera vita, Deique cultus, et amor iis magis ſervitus, quam vera libertas, Deique gratia, et donum fuit; Deum enim amare, ejuſque legem ſervare juſſit, ut Deo praeterita bona (ex Aegyptiaca ſcilicet ſervitute libertatem etc.) accepta ferrent, et porro minis eos perterrefacit, ſi illorum praeceptorum fuiſſent tranſgreſſores, et contra, ſi ea obſervaverint, multa promittit bona. Eos itaque eodem modo docuit, ac parentes pueros, omni ratione carentes, ſolent. Quare certum eſt, eos virtutis excellentiam, veramque beatitudinem ignoraviſſe. Jonas conſpectum Dei fugere putavit; quod videtur oſtendere, eum etiam crediſſe, Deum curam caeterarum regionum, extra Judaeam, aliis potentiis, a ſe tamen ſubſtitutis, tradiſſe. Nec ullus in vetere teſtamento habetur, qui magis ſecundum rationem de Deo locutus eſt, quam Salomon, qui lumine naturali omnes ſui ſeculi ſuperavit; et ideo etiam ſe ſupra Legem (nam ea iis tantum tradita eſt, qui ratione et naturalis intellectus documentis carent) exiſtimavit, legeſque omnes, quae regem ſpectant, et quae tribus potiſſimum conſtabant (vide Deut. cap. 17. vſ. 16, 17.) parvi pependit,

dit, imo eas plane violavit (in quo tamen erravit, nec quod Philoſopho dignum egit, nempe, quod voluptatibus indulſerit) omnia fortunae bona mortalibus vana eſſe docuit (vide Eccl.) et nihil homines intellectu praeſtantius habere, nec majori ſupplicio, quam ſtultitiâ, puniri, (vide Proverb. cap. 16. verſ. 23.) Sed ad Prophetas revertamur, quorum diſcrepantes opiniones etiam notare ſuſcepimus. Ezechielis ſententias adeo ſententiis Moſis repugnantes invenerunt Rabini, qui nobis illos (qui jam tantum extant) libros prophetarum reliquerunt, (uti tractatu Sabbati cap. 1. fol. 13. pag. 2. narratur) ut fere deliberaverint, ejus librum inter canonicos non admittere, atque eundem plane abſcondidiſſent, niſi quidam Chananias in ſe ſuſcepiſſet ipſum explicare; quod tandem magno cum labore, et ſtudio (ut ibi narratur) ajunt ipſum feciſſe; qua ratione autem, non ſatis conſtat, nempe, an quod commentarium, qui forte periit, ſcripſerit, vel quod ipſa Ezechielis verba, et orationes (ut fuit audacia) mutaverit et ex ſuo ingenio ornaverit; quidquid ſit, cap. ſaltem 18. non videtur convenire cum verſu 7. cap. 34. Exodi, nec cum vſ. 18. cap. 32. Jerem. etc. Shamuel credebat, Deum, ubi aliquid decreverat, nunquam decreti poenitere (vide lib. 1 Shamuelis cap. 15. verſ. 29.) nam Saulo, ſui peccati poenitenti, et Deum adorare, veniamque ab ipſo petere volenti, dixit, Deum ſuum contra eum decretum non mutaturum. Jeremiae autem contra revelatum fuit (vide cap. 18. verſ. 8. 10.) nempe Deum, ſive aliquid damni, ſive aliquid boni alicui nationi decreverit, ſui decreti poenitere, modo homines etiam a tempore ſententiae, vel in melius, vel in pejus mutentur. At Joël Deum damni poenitere tantum docuit (vide ejus cap. 2. verſ. 13. Denique ex capite 4 Gen. verſ. 7. clariſſime conſtat, hominem poſſe peccati tentationes domare, et bene agere; id enim Kaïno dicitur, qui tamen ut ex ipſa Scripturà, et Joſepho conſtat, eas

[28]

nunquam domavit. Idem etiam ex modo allato cap. Jeremiae evidentiſſime colligitur; nam ait Deum ſui decreti in damnum, aut bonum hominum prolati, poenitere, prout homines mores, et modum vivendi mutare volunt. At Paulus contra nihil apertius docet, quam quod homines nullum imperium, niſi ex Dei ſingulari vocatione, et gratia in carnis tentationes habent. Vide Epiſt. ad Romanos cap. 9. ex verſ. 10. etc. et quod cap. 3. verſ. 5. et cap. 6. verſ. 19. ubi Deo juſtitiam tribuit, ſe corrigit, quod humano more ſic loquatur, et propter carnis imbecillitatem.

Ex his itaque ſatis ſuperque conſtat, id, quod oſtendere proponebamus, nempe Deum revelationes captui et opinionibus prophetarum accommodaviſſe, Prophetaſque res, quae ſolam ſpeculationem, et quae non charitatem, et uſum vitae ſpectant, ignorare potuiſſe; et revera ignoraviſſe, contrariaſque habuiſſe opiniones. Quare longe abeſt, ut ab iis cognitio rerum naturalium, et ſpiritualium ſit petenda. Concludimus itaque nos Prophetis nihil aliud teneri credere, praeter id, quod finis et ſubſtantia eſt revelationis; in reliquis, prout unicuique libet, liberum eſt credere. Exempli gratia, revelatio Kaïni nos tantum docet, Deum Kaïnum monuiſſe ad veram vitam; id enim tantum intentum et ſubſtantia [29] revelationis eſt, non vero libertatem voluntatis, aut res Philoſophicas docere; quare, tametſi in verbis illius monitionis et rationibus libertas voluntatis clariſſime continetur, nobis tamen licitum eſt, contrarium ſentire, quandoquidem verba illa, et rationis ad captum tantum Kaïni accomodatae ſunt. Sic etiam Michaeae revelatio tantum docere vult, quod Deus Michaeae verum exitum pugnae Achabi contra Aram revelavit, quare hoc etiam tantum tenemur credere; quicquid igitur praeter hoc in illa revelatione continetur, nempe de Dei Spiritu vero, et falſo, et de exer-

exercitu coeli, ab utroque Dei latere ſtante, et reliquae illius revelationis circumſtantiae, nos minime tangunt: adeoque de iis unuſquiſque, prout ſuae rationi magis conſentaneum videbitur, credat. De rationibus, quibus Deus Iobo oſtendit ſuam in omnia potentiam, ſi quidem verum eſt, quod Iobo revelatae fuerunt, et quod author hiſtoriam narrare, non autem (ut quidam credunt) ſuos conceptus ornare ſtuduerit; idem etiam dicendum, nempe eas ad captum Iobi, et ad ipſum tantum convincendum allatas fuiſſe, non vero quod ſint rationes univerſales ad omnes convincendum. Nec aliter de Chriſti rationibus, quibus Phariſaeos contumaciae et ignorantiae convincit diſcipuloſque ad veram vitam hortatur, ſtatuendum; quod nempe ſuas rationes opinionibus et principiis uniuscujuſque accommodavit. Ex. gr. cum Phariſaeis dixit, vide Matth. cap. 11. verſ. 26. *et ſi Satanas Satanam ejicit, adverſus ſe ipſum diviſus eſt; quomodo igitur ſtare poteſt regnum ejus?* nihil niſi Phariſaeos ex ſuis principiis convincere voluit, non autem docere, dari Daemones, aut aliquod Daemonum regnum. Sic etiam cum diſcipulis dixit Matth. 18. verſ. 10; *videte ne contemnatis unum ex parvis iſtis, dico enim vobis Angelos eorum in coelis etc.* Nihil aliud docere vult, quam ne ſint ſuperbi, et ne aliquem contemnant, non vero aliqua, quae in ipſius rationibus, quas tantum adfert ad rem diſcipulis melius perſuadendum, continentur. Idem denique de rationibus et ſignis Apoſtolorum abſolute dicendum, nec de his opus eſt fuſius loqui: nam ſi mihi enumeranda eſſent omnia Scripturae Loca, quae tantum ad hominem, ſive ad captum alicujus ſcripta ſunt, et quae non ſine magno Philoſophiae praejudicio, tanquam divina doctrina defenduntur, a brevitate, cui ſtudeo, longe diſcederem. Suffi- [30]
ciat igitur, quaedam pauca, et univerſalia attigiſſe, reliqua curioſus lector apud ſe perpendat. Verum enim vero quamvis haec tantum, quae de Prophetis,

et Prophetia egimus, ad ſcopum, ad quem intendo, praecipue pertineant, nempe ad ſeparandam Philoſophiam a Theologia, attamen, quia hanc quaeſtionem univerſaliter attigi, lubet adhuc inquirere, num donum Propheticum Hebraeis tantum peculiare fuerit, an vero omnibus nationibus commune; tum etiam quid de vocatione Hebraeorum ſtatuendum, de quibus vide caput ſequens.

CAP. III. *De Hebraeorum vocatione. Et an Donum Propheticum Hebraeis peculiare fuerit.*

Vera foelicitas et Beatitudo uniuſcujuſque in ſola boni fruitione conſiſtit, non vero in ea gloria, quod ſolus ſcilicet, et reliquis excluſis, bono fruatur; qui enim ſe propterea beatiorem aeſtimat, quod ipſi ſoli, caeteris non item bene ſit, aut quod reliquis ſit beatior, et magis fortunatus, is veram foelicitatem, et beatitudinem ignorat, et laetitia, quam inde concipit, niſi puerilis ſit, ex nulla alia re oritur, quam ex invidia, et malo animo. Ex. gr. vera hominis foelicitas, et beatitudo in ſola ſapientià, et veri cognitione conſiſtit, at minime in eo, quod ſapientior reliquis ſit, vel quod reliqui vera cognitione careant; hoc enim ejus ſapientiam, hoc eſt, veram ejus foelicitatem nihil prorſus auget. Qui itaque propter hoc gaudet, is malo alterius gaudet, adeoque invidus eſt, et malus, nec veram novit ſapientiam, neque verae vitae tranquillitatem. Cum igitur Scriptura, ut Hebraeos ad obedientiam legis hortetur, dicit Deum eos prae caeteris nationibus ſibi elegiſſe (vide Deut, cap. 10. verſ 15.) ipſis propinquum eſſe, aliis non item, (Deut. cap. 4. verſ. 4. 7.) iis tantum leges juſtas praeſcripſiſſe, ejuſdem cap. verſ. 8. ipſis denique tantum, caeteris poſthabitis, innotuiſſe, vide ejuſdem cap. verſ. 32, etc. ad eorum captum tantum loquitur, qui, ut in ſuperiore capite oſtendimus, et Moſes etiam teſtatur (vide [31] Deut. cap. 9. verſ. 6, 7.) veram beatitudinem

non

non noverant; nam ſane ipſi non minus beati fuiſſent, ſi Deus omnes aeque ad ſalutem vocaviſſet: nec ipſis Deus minus foret propitius; quamvis reliquis aeque prope adeſſet, nec leges minus juſtae, nec ipſi minus ſapientes, etſi omnibus praeſcriptae fuiſſent, nec miracula Dei potentiam minus oſtendiſſent, ſi etiam propter alias nationes facta fuiſſent; nec denique Hebraei minus tenerentur Deum colere, ſi Deus haec omnia dona omnibus aequaliter largitus fuiſſet. Quod autem Deus Salomoni dicit, (vide Reg. Lib. 1. c. 3. vſ. 12.) neminem poſt eum aeque ſapientem, ac ipſum futurum, modus tantum loquendi videtur eſſe ad ſignificandam eximiam ſapientiam: quicquid ſit, minime credendum eſt, quod Deus Salomoni, ad majorem ejus felicitatem, promiſerit, ſe nemini poſtea tantam ſapientiam largiturum fore; hoc enim Salomonis intellectum nihil augeret, nec prudens Rex, etſi Deus ſe eadem ſapientiâ omnes donaturum dixiſſet, minores pro tanto munere Deo ageret gratias.

Verum enim vero, etſi dicamus Moſen in locis Pentateuchi modo citatis ad Hebraeorum captum locutum fuiſſe, nolumus tamen negare, quod Deus ipſis ſolis leges illas Pentateuchi praeſcripſerit, neque, quod tantum iis locutus fuerit, nec denique quod Hebraei tot miranda viderint, qualia nulli alii nationi contigerunt; ſed id tantum volumus Moſen tali modo, iiſque praecipue rationibus Hebraeos monere voluiſſe, ut eos ex ipſorum puerili captu ad Dei cultum magis devinciret; deinde oſtendere voluimus, Hebraeos non ſcientiâ, neque pietate ſed plane alia re ſupra caeteras nationes excelluiſſe; ſive (ut cum Scripturâ ad eorum captum loquar) Hebraeos non ad veram vitam et ſublimes ſpeculationes, quanquam ſaepe monitos, ſed ad aliam plane rem electos a Deo prae reliquis fuiſſe. Quaenam autem ea fuerit, ordine hic oſtendam.

Verum

Verum antequam incipiam, explicare paucis volo, quid per Dei directionem, perque Dei auxilium externum et internum, et quid per Dei electionem, quidque denique per fortunam in fequentibus intelligam. Per Dei directionem intelligo fixum illum et immutabilem naturae ordinem five rerum naturalium concatenationem. Diximus enim fupra [32] et in alio loco jam oftendimus, leges naturae univerfales, fecundum quas omnia fiunt et determinantur, nihil effe nifi Dei aeterna decreta, quae femper aeternam veritatem et neceffitatem involvunt. Sive igitur dicamus omnia fecundum leges naturae fieri, five ex Dei decreto et directione ordinari, idem dicimus. Deinde quia rerum omnium naturalium potentia, nihil eft nifi ipfa Dei potentia, per quam folam omnia fiunt et determinantur; hinc fequitur, quicquid homo, qui etiam pars eft naturae, fibi in auxilium, ad fuum effe confervandum parat, vel quicquid natura, ipfo nihil operante, ipfi offert, id omne fibi a fola divina potentia oblatum effe, vel quatenus per humanam naturam agit, vel per res extra humanam naturam. Quicquid itaque natura humana ex fola fua potentia praeftare poteft ad fuum effe confervandum id Dei auxilium internum, et quicquid praeterea ex potentia caufarum externarum in ipfius utile cadit, id Dei auxilium externum merito vocare poffumus. Atque ex his etiam facile colligitur, quid per Dei electionem fit intelligendum. Nam cum nemo aliquid agat, nifi ex praedeterminato naturae ordine, hoc eft, ex Dei aeterna directione et decreto, hinc fequitur, neminem fibi aliquam vivendi rationem eligere, neque aliquid efficere, nifi ex fingulari Dei vocatione, qui hunc ad hoc opus, vel ad hanc vivendi rationem prae aliis elegit. Denique per fortunam nihil aliud intelligo, quam Dei directionem, quatenus per caufas externas et inopinatas res humanas dirigit. His praelibatis ad noftrum intentum revertamur, ut videamus quid id fuerit,

propter

propter quod Hebraea natio dicta fuerit a Deo prae reliquis electa. Ad quod ostendendum, sic procedo.

Omnia, quae honeste cupimus, ad haec tria potissimum referuntur, nempe res per primas suas causas intelligere; Passiones domare, sive virtutis habitum acquirere; Et denique secure, et sano corpore vivere. Media, quae ad primum et secundum directe inserviunt, et quae tanquam causae proximae, et efficientes considerari possunt, in ipsa humana natura continentur; ita ut eorum acquisitio a sola nostra potentiâ, sive a solis humanae naturae legibus praecipue pendeat: et hac de causa omnino statuendum est, haec dona nulli nationi peculiaria sed toti humano generi communia semper fuisse; nisi somniare [33] velimus, naturam olim diversa hominum genera procreavisse. At media, quae ad secure vivendum, et corpus conservandum inserviunt, in rebus externis praecipue sita sunt; atque ideo dona fortunae vocantur, quia nimirum maxime a directione causarum externarum, quam ignoramus pendent, ita, ut hac in re stultus fere aeque felix et infelix, ac prudens sit. Attamen ad secure vivendum, et injurias aliorum hominum, et etiam brutorum, evitandum, humana directio, et vigilantia multum juvare potest. Ad quod nullum certius medium ratio et experientia docuit, quam societatem certis legibus formare; certamque mundi plagam occupare et omnium vires ad unum quasi corpus, nempe societatis, redigere. Verum enim vero ad societatem formandam et conservandam, ingenium et vigilantia non mediocris requiritur; et idcirco illa societas securior erit, et magis constans, minusque fortunae obnoxia, quae maxime ab hominibus prudentibus et vigilantibus fundatur, et dirigitur; et contra, quae ex hominibus rudis ingenii constat, maximâ ex parte a fortuna pendet, et minus est constans. Quod si tamen diu permanserit, id alterius directioni,

non ſuae debetur; imo ſi magna pericula exſuperaverit, et res ipſi proſpere ſucceſſerint, non poterit ipſa Dei directionem, (nempe quatenus Deus per cauſas latentes externas, at non quatenus per humanam naturam, et mentem agit) non admirari, et adorare; quandoquidem ipſi nihil niſi admodum inexpectatum et praeter opinionem contigit; quod revera etiam pro miraculo haberi poteſt.

Per hoc igitur tantum nationes ab invicem diſtinguuntur, nempe ratione ſocietatis, et legum, ſub quibus vivunt, et diriguntur; adeoque Hebraea natio, non ratione intellectus, neque animi tranquillitatis a Deo prae caeteris electa fuit, ſed ratione ſocietatis, et fortunae, quâ imperium adepta eſt, quâque id ipſum tot annos retinuit. Quod etiam ex ipſa Scripturâ quam clariſſime conſtat: ſi quis enim ipſam vel leviter percurrit, clare videt, Hebraeos in hoc ſolo caeteras nationes excelluiſſe, quod res ſuas, quae ad vitae ſecuritatem pertinent, feliciter geſſerint, magnaque pericula exſuperaverint, idque maxime ſolo Dei externo auxilio, in reliquis autem caeteris aequales [34] fuiſſe, et Deum omnibus aeque propitium. Nam ratione intellectus conſtat, (ut in ſuperiori capite oſtendimus) eos de Deo et natura vulgares admodum cogitationes habuiſſe; quare ratione intellectus non fuerunt a Deo prae caeteris electi; at nec etiam ratione virtutis, et verae vitae; hac enim in re etiam reliquis Gentibus aequales fuerunt, et non niſi pauciſſimi electi; eorum igitur electio, et vocatio in ſola imperii temporanea felicitate, et commodis conſtitit; nec videmus, quod Deus Patriarchis, aut eorum ſucceſſoribus aliud praeter hoc promiſerit; imo in Lege pro obedientia nihil aliud promittitur, quam imperii continua felicitas, et reliqua hujus vitae commoda, et contra pro contumacia, pactique ruptione, imperii ruina, maximaque incommoda. Nec mirum; nam finis univerſae ſocietatis, et imperii eſt (ut ex

modo

modo dictis patet: et in ſequentibus fuſius oſtendemus) ſecure et commode vivere; imperium autem non niſi Legibus, quibus unuſquiſque teneatur, ſubſiſtere poteſt: quod ſi omnia unius ſocietatis membra legibus valedicere velint, eo ipſo ſocietatem diſſolvent, et imperium deſtruent. Hebraeorum igitur ſocietati nihil aliud, pro conſtanti legum obſervatione, promitti potuit, quam vitae ſecuritas, ejuſque commoda, et contra pro contumacia nullum certius ſupplicium praedici, quam imperii ruina, et mala, quae inde communiter ſequuntur, et praeterea alia, quae ex eorum ſingularis imperii ruina ipſis peculiariter ſuborirentur; ſed de his non eſt opus impraeſentiarum prolixius agere. Hoc tantum addo, Leges etiam veteris teſtamenti tantum Judaeis revelatas et praeſcriptas fuiſſe; nam, cum Deus ipſos ad ſingularem ſocietatem, et imperium conſtituendum tantum elegerit, neceſſario ſingulares etiam leges habere debebant: an vero aliis etiam nationibus Deus leges peculiares praeſcripſerit, et earum Legislatoribus ſeſe prophetice revelaverit, nempe ſub iis attributis, quibus Deum imaginari ſolebant, mihi non ſatis conſtat; hoc ſaltem ex ipſa Scriptura patet, alias etiam nationes ex Dei directione externa imperium, legeſque ſingulares habuiſſe: ad quod oſtendendum, duo tantum Scripturae loca adferam. Cap. 14. Gen. verſ. 18, 19, 20. narratur, quod Malkitſedek rex fuit Hieroſolymae, et Dei altiſſimi pontifex; et quod Abrahamo, ut jus erat Pontificis (vide [35] Numeri cap. 6. vſ. 23.) benedixit, et denique quod Abrahamus Dei dilectus decimam partem totius praedae huic Dei pontifici dedit. Quae omnia ſatis oſtendunt, Deum, antequam Gentem Iſraëliticam condiderit, reges, et pontifices, in Hieroſolyma conſtituiſſe; iiſque ritus, et leges praeſcripſiſſe; an vero prophetice, id, uti diximus, non ſatis conſtat, hoc mihi ſaltem perſuadeo, Abrahamum, dum ibi vixit, religioſe ſecundum illas leges vixiſſe; nam

Abra-

Abrahamus nullos ritus particulariter a Deo accepit, et nihilominus dicitur Gen. cap. 26. verſ. 5. Abrahamum obſervaviſſe cultum, praecepta, inſtituta, et Leges Dei, quod ſine dubio intelligendum eſt de cultu, praeceptis, inſtitutis, et legibus regis Malkitſedeki. Malachias cap 1. verſ. 10, 11. Judaeos his verbis increpat, *quiſnam eſt inter vos, qui claudat oſtia* (ſcil. templi) *ne meae arae fruſtra ignis imponatur, in vobis non delector etc. Nam ex ortu ſolis uſque in ejus occaſum meum nomen magnum eſt inter gentes, et ubique ſuffitus mihi adfertur, et munus purum; meum enim nomen magnum eſt inter gentes, ait Deus exercituum.* Quibus ſane verbis, quandoquidem nullum aliud tempus quam praeſens, niſi iis vim inferri velimus, pati poſſunt, ſatis ſuperque teſtatur, Judaeos illo tempore Deo non magis dilectos fuiſſe quam alias Nationes: imo Deum aliis Nationibus miraculis magis innotuiſſe, quam tum temporis Judaeis, qui tum ſine miraculis imperium iterum ex parte adepti fuerant: deinde Nationes ritus, et caeremonias, quibus Deo acceptae erant, habuiſſe. Sed haec miſſa facio, nam ad meum intentum ſufficit oſtendiſſe electionem Judaeorum nihil aliud ſpectaviſſe, quam temporaneam corporis felicitatem, et libertatem: ſive imperium, et modum, et media, quibus ipſum adepti ſunt, et conſequenter etiam Leges, quatenus ad illud ſingulare imperium ſtabiliendum neceſſariae erant, denique modum, quo ipſae revelatae fuerunt; in caeteris autem, et in quibus vera hominis felicitas conſiſtit, eos reliquis aequales fuiſſe. Cum itaque in Scriptura (vide Deut. cap. 4. verſ. 7.) dicitur, nullam Nationem Deos ſibi aeque propinquos, ac Judaeos [36] Deum habere, id tantum ratione imperii, et de illo ſolo tempore, quo iis tot miracula contigerunt, intelligendum etc. ratione enim intellectus, et virtutis, hoc eſt, ratione beatitudinis Deus, uti jam diximus, et ipſa ratione oſtendimus, omnibus aeque

pro-

propitius est, quod quidem ex ipsa Scriptura satis etiam constat, ait enim Psaltes Psal. 145. vers. 18. *propinquus est Deus omnibus, qui eum vocant, omnibus, qui eum vere vocant.* Item in eodem Psal. vs. 9. *Benignus est Deus omnibus, et ejus misericordia* (est) *erga omnia, quae fecit.* In Psal. 33. v. 15. clare dicitur Deum omnibus eundem intellectum dedisse, his scilicet verbis: *qui format eodem modo eorum cor.* Cor enim ab Hebraeis sedes animae et intellectus credebatur, quod omnibus satis esse notum existimo. Deinde ex cap. 28. vs. 28. Jobi constat, Deum toti humano generi hanc Legem praescripsisse; Deum revereri, et a malis operibus abstinere, sive bene agere, et ideo Jobus, quamvis gentilis, Deo omnium acceptissimus fuit, quoniam omnes pietate, et religione superavit. Deinde ex cap. 4. vers. 2. Jonae clarissime constat, Deum non solum Judaeis, sed omnibus propitium, misericordem, longanimem, et amplum benignitate, ac poenitentem mali esse. Ait enim Jonas, *ideo antea statui fugere Tharsum, quia noveram* (nempe ex verbis Mosis, quae habentur cap. 34. vers. 6. Exodi) *te Deum propitium, misericordem etc. esse;* adeoque gentilibus Ninivitis condonaturum. Concludimus ergo (quandoquidem Deus omnibus aeque propitius est, et Hebraei, non nisi ratione societatis et imperii a Deo electi fuerint) unumquemque Judaeum extra societatem, et imperium solum consideratum nullum Dei donum supra alios habere, nec ullum discrimen inter ipsum, et gentilem esse. Cum itaque verum sit, quod Deus omnibus aeque benignus, misericors etc. sit, et Prophetae officium non tam fuerit leges patriae peculiares, quam veram virtutem docere, hominesque de ea monere, non dubium est, quin omnes nationes Prophetas habuerint, et quod donum propheticum Judaeis peculiare non fuerit. Quod revera etiam tam profanae, quam sacrae historiae testantur. Et quamvis ex sacris historiis Veteris Testamenti non

constet

constet alias Nationes tot Prophetas, ac Hebraeos, [37] habuisse, imo nullum prophetam gentilem a Deo nationibus expresse missum, id nihil refert. Nam Hebraei res suas tantum, non autem aliarum gentium scribere curaverunt. Sufficit itaque, quod in vetere testamento reperiamus, homines gentiles, et incircumcisos, Noach, Chanoch, Abimelech, Bilham, etc. prophetavisse; deinde Hebraeos Prophetas non tantum suae, sed etiam multis aliis nationibus a Deo missos fuisse. Ezechiel enim omnibus gentibus tum notis vaticinatus est. Imo Hobadias nullis, quod scimus, nisi Idumaeis: et Jonas Ninivitis praecipue vates fuit. Esaias non tantum Judaeorum calamitates lamentatur, et praedicit, eorumque restaurationem canit, sed etiam aliarum gentium; ait enim cap. 16. vs. 9. *ideo fletu deplorabo Jahzerem*, et cap. 19. prius Aegyptiorum calamitates, et postea eorum restaurationem praedicit; (vide ejusdem cap. vers. 19, 20, 21, 25.) Nempe quod Deus iis Salvatorem mittet, qui eos liberabit, et quod Deus iis innotescet, et quod denique Aegyptii Deum sacrificiis, et muneribus colent, et tandem vocat hanc nationem *Benedictum Aegyptium Dei populum:* quae omnia profecto valde digna sunt, ut notentur. Jeremias denique non Hebraeae gentis tantum, sed absolute gentium Propheta vocatur. (vide ejus cap. 1. vers. 5.) hic etiam nationum calamitates praedicendo deflet, et earum restaurationem praedicit; ait enim cap. 48. vers. 31. de Moabitis *idcirco propter Moabum ejulabo, et propter totum Moabum clamo etc.* et vers. 36. *idcirco cor meum propter Moabum, sicut tympana, obstrepit*; et tandem earum restaurationem praedicit; ut et etiam restaurationem Aegyptiorum, Hamonitarum, et Helamitarum. Quare non dubium est caeteras gentes suos etiam Prophetas ut Judaeos habuisse, qui iis et Judaeis prophetaverunt. Quamvis tamen Scriptura non nisi de uno Bilhamo, cui res futurae Judaeorum et aliarum nationum revelatae fuerint,

mentio-

mentionem faciat, non tamen credendum eſt, Bilhamum ſola illa occaſione prophetaviſſe, ex ipſa enim hiſtoria clariſſime conſtat eum dudum antea prophetiâ et aliis divinis dotibus claruiſſe. Nam, cum Balak eum ad ſe accerſere jubet, ait (Num. cap. 22. verſ. 6.) *quoniam ſcio enim, cui benedicis, benedictum, et cui maledicis, maledictum eſſe.* Quare is [38] illam eandem virtutem, quam Deus Abrahamo (vide Geneſ. cap. 12. verſ. 3) largitus eſt, habebat. Balamus deinde, ut aſſuetus prophetiis, legatis reſpondet, ut apud ipſum manerent, donec ei Dei voluntas revelaretur. Cum prophetabat, hoc eſt, cum veram Dei mentem interpretabatur, haec de ſe dicere ſolebat: *dictum ejus, qui audit dicta Dei, qui novit ſcientiam* (vel mentem, et praeſcientiam) *excelſi, viſionem omnipotentis videt, excidens, ſed retectus oculis.* Denique poſtquam Hebraeis ex mandato Dei benedixit, (nimirum ut ſolebat) aliis gentibus prophetare, reſque earum futuras praedicere incipit. Quae omnia ſatis ſuperque indicant eum ſemper Prophetam fuiſſe, aut ſaepius prophetaviſſe, et (quod adhuc hic notandum) id, quod praecipue Prophetas de prophetiae veritate certos reddebat, habuiſſe, nempe animum ad ſolum aequum, et bonum inclinatum, non enim cui ipſe volebat, benedicebat, nec cui volebat maledicebat, ut Balak putabat, ſed tantum iis, quibus Deus benedici, aut maledici volebat; ideo Balako reſpondit, *quamvis Balakus mihi daret tantum argenti, et auri, quantum ejus domum adimplere poſſet, non potero tranſgredi edictum Dei, ad faciendum ex meo arbitrio bonum aut malum; quod Deus loquetur, loquar*; quod autem Deus ei, dum erat in itinere, iratus fuerit, id etiam Moſi, dum in Aegyptum ex Dei mandato proficiſcebatur, contigit (vide Exodi cap. 4. vſ. 24.) et quod argentum ad prophetandum accipiebat, idem Shamuel faciebat (vide Samuel. lib. 1. cap. 9. verſ. 2, 8) et ſi in aliqua re peccavit, (de eo vide 2 Epiſt. Petr.

cap.

cap. 2. vſ. 15, 26. et Judae vſ. 11.) *nemo adeo aequus, qui bene ſemper agat, et nunquam peccet.* (vide Eccl. cap. 7. verſ. 20) Et ſane ejus orationes multum ſemper apud Deum valere debuerunt, et ejus vis ad maledicendum certe magna admodum fuit, quandoquidem toties in Scriptura reperiatur, ad Dei magnam miſericordiam erga Iſraëlitas teſtandum, quod Deus noluerit Bilhamum audire, et quod maledictionem in benedictionem converterit (vide Deut. cap. 23. vſ. 6. Joſ. 24. vſ. 10. Neh. 13. vſ. 2.) Quare ſine dubio Deo acceptiſſimus erat; nam impiorum orationes, et maledicta Deum minime movent. Cum itaque [39] hic verus Propheta fuerit, et tamen ab Joſua (cap. 13. verſ. 22.) vocetur *divinus*, ſive *augur*, certum eſt, hoc nomen etiam in bonam partem ſumi, et quos gentiles ſolebant vocare augures, et divinos, veros fuiſſe Prophetas, et eos, quos Scriptura ſaepe accuſat, et condemnat, Pſeudo-divinos fuiſſe, qui gentes ſicut Pſeudo-prophetae Judaeos, decipiebant, quod etiam ex aliis Scripturae locis ſatis clare conſtat; quare concludimus, donum Propheticum Judaeis peculiare non fuiſſe, ſed omnibus nationibus commune. Phariſaei tamen contra, acriter contendunt, hoc donum divinum ſuae tantum nationi peculiare fuiſſe, reliquas autem nationes ex virtute neſcio quâ diabolicâ (quid tandem non finget ſuperſtitio?) res futuras praedixiſſe, praecipuum, quod ex vetere teſtamento adferunt, ad hanc opinionem ejus authoritate confirmandum, eſt illud Exod. cap. 33. vſ. 16. ubi Moſes Deo ait: *quânam enim re cognoſcetur, me, et populum tuum inveniſſe gratiam in oculis tuis? certe quando cum nobis ibis, et ſeparabimur ego, et populus tuus ab omni populo, qui eſt in ſuperficie terra*; hinc inquam inferre volunt, Moſen a Deo petiiſſe, ut Judaeis eſſet praeſens, iiſque prophetice ſeſe revelaret, deinde ut hanc gratiam nulli alii nationi concederet. Ridiculum ſane, quod Moſes praeſentiam Dei gentibus invideret, aut quod tale quid a Deo

aufus effet petere. Sed res eft; poftquam Mofes novit ingenium et animum fuae nationis contumacem, clare vidit, eos non fine maximis miraculis, et fingulari Dei auxilio externo, res inceptas perficere poffe; imo eos neceffario fine tali auxilio perituros; adeoque ut conftaret, Deum eos confervatos velle, hoc Dei fingulare auxilium externum petit. Sic enim cap. 34. verf 9. ait, *fi inveni gratiam in oculis tuis Domine, eat, precor, Dominus inter nos, quoniam hic populus contumax eft* etc. Ratio itaque, cur Dei fingulare auxilium externum petit, eft, quia populus erat contumax, et quod adhuc clarius oftendit, Mofen nihil praeter hoc fingulare Dei auxilium externum petiviffe, eft ipfa Dei refponfio; refpondit enim ftatim (verf. 20. ejufd. cap.) *ecce ego pango foedus, coram toto populo tuo me facturum mirabilia, quae non fuerunt facta in tota terra, nec in omnibus gentibus etc.* Quare Mofes hic de fola Hebraeorum [40] electione, ut eam explicui, agit, nec aliud a Deo petiit. Attamen in Epiftola Pauli ad Rom. alium textum reperio, qui me magis movet, nempe cap. 3. vf. 12. ubi Paulus aliud, quam nos hic, docere videtur; ait enim, *quae eft igitur praeftantia Iudaei? aut quae utilitas circumcifionis? multa per omnem modum; primarium enim eft, quod ei concredita funt eloquia Dei.* Sed fi ad Pauli doctrinam, quam praecipue docere vult, attendimus, nihil inveniemus, quod noftrae huic doctrinae repugnet; fed contra eadem, quae nos hic, docere: ait enim verf. 29. ejufdem capitis, Deum, et Judaeorum, et gentium Deum effe, et cap. 2. verf. 25, 26. *circumcifus fi refiliat a lege, circumcifionem factam fore praeputium, et contra, fi praeputium obfervet mandatum legis; ejus praeputium reputari circumcifionem.* Deinde verf. 9. cap. 4. ait omnes aeque, Judaeos fcilicet et gentes fub peccato fuiffe; peccatum autem fine mandato, et lege non dari. Quare hinc evidentiffime conftat, legem omnibus abfolute (quod

ſupra etiam ex Job cap. 28. vſ. 28. oſtendimus) revelatam fuiſſe, ſub quâ omnes vixerunt nempe legem, quae ſolam veram virtutem ſpectat non autem illam, quae pro ratione et conſtitutione ſingularis cujuſdam imperii ſtabilitur, et ad ingenium unius nationis accommodatur. Denique concludit Paulus, quoniam Deus omnium nationum Deus eſt, hoc eſt, omnibus aeque propitius et omnes aeque ſub lege, et peccato fuerant, ideo Deus omnibus nationibus Chriſtum ſuum miſit, qui omnes aeque a ſervitute legis liberaret, ne amplius ex mandato Legis, ſed ex conſtanti animi decreto, bene agerent. Paulus itaque id, quod volumus, ad amuſſim docet. Cum ergo ait, *Iudaeis tantum Dei eloquia credita fuiſſe*, vel intelligendum eſt, quod iis tantum Leges ſcripto, reliquis autem gentibus ſola tantum revelatione et conceptu concreditae fuerunt, vel, dicendum, (quandoquidem id, quod ſoli Iudaei objicere poterant, propulſare ſtudet) Paulum ex captu et ſecundum opiniones Iudaeorum, tum temporis receptas, reſpondere; nam ad ea, quae partim viderat, partim audiverat, edocendum, cum Graecis erat Graecus, et cum Judaeis Judaeus. Supereſt jam tantum ut quorundam rationibus reſpondeamus; quibus ſibi [41] perſuadere volunt, Hebraeorum electionem non temporaneam, et ratione ſolius imperii, ſed aeternam fuiſſe: nam, ajunt, videmus Judaeos poſt imperii amiſſionem, tot annos ubique ſparſos, ſeparatoſque ab omnibus nationibus, ſuperſtites eſſe, quod nulli alii Nationi contigit; deinde quod Sacrae Literae multis in locis docere videntur, Deum Judaeos in aeternum ſibi elegiſſe, adeoque, tametſi imperium perdiderunt, nihilominus tamen Dei electos manere. Loca, quae hanc aeternam electionem quam clariſſime docere putant, ſunt praecipue: I. vſ. 36. cap 31. Jeremiae, ubi Propheta ſemen Iſraëlis in aeternum gentem Dei manſuram teſtatur, comparando nimirum eos cum fixo coelorum et naturae ordine. II.

Eze-

Ezechielis cap. 20. vſ. 32. etc. ubi videtur velle, quod, quamvis Judaei data opera Dei cultui valedicere velint, Deus tamen eos ex omnibus regionibus, in quibus disperſi erant, recolliget, ducetque ad deſertum populorum, ſicuti eorum parentes ad Aegypti deſerta duxit, et tandem inde, poſtquam eos a rebellibus et deficientibus ſelegerit, ad montem ejus ſanctitatis, ubi tota Iſraëlis familia ipſum colet. Alia praeter haec adferri ſolent, praecipue a Phariſaeis, ſed omnibus me ſatisfacturum puto, ubi hiſce duobus reſpondero: quod levi negotio faciam, poſtquam ex ipſa Scriptura oſtendero, Deum Hebraeos in aeternum non elegiſſe, ſed tantum eadem conditione, quà antea Canahanitas elegerit, qui etiam, ut ſupra oſtendimus, pontifices habuerunt, qui Deum religioſe colebant, et quos tamen Deus propter eorum luxum, et ſocordiam, et malum cultum rejecit. Moſes enim in Levitico cap. 18. verſ. 27, 28. monet Iſraëlitas, ne inceſtis polluantur, veluti Canahanitae, ne ipſos terra evomat, ſicuti evomuit illas gentes, quae illa loca inhabitabant. Et Deut. cap. 8. vſ. 19. 20. ipſis expreſſiſſimis verbis totalem ruinam minatur. Sic enim ait: *teſtor vobis hodie; quod abſolute peribitis, ſicuti gentes, quas Deus ex veſtra praeſentia perire facit, ſic peribitis.* Et ad hunc modum alia in Lege reperiuntur, quae expreſſe indicant, Deum non abſolute, neque in aeternum Hebraeam nationem elegiſſe. Si itaque Prophetae iis novum et aeternum foedus Dei cognitionis, amoris, et gratiae praedixerunt, id piis tantum promitti facile convincitur; nam in eodem Ezechielis capite, quod [42] modo citavimus, expreſſe dicitur, quod Deus ab iis ſeparabit rebelles et deficientes: et Tſephoniae cap. 3. verſ. 12, 13. quod Deus ſuperbos auferet e medio, et pauperes ſuperſtites faciet, et quia haec electio veram virtutem ſpectat, non putandum eſt, quod piis Iudaeorum tantum, caeteris excluſis, promiſſa fuerit, ſed plane credendum, gentiles veros Prophetas, quos

omnes nationes habuiſſe oſtendimus, eandem etiam fidelibus ſuarum Nationum promiſiſſe, eoſque eâdem ſolatos fuiſſe. Quare hoc aeternum foedus Dei cognitionis et amoris universale eſt, ut etiam ex Tſephoniae c. 3. verſ. 10, 11. evidentiſſime conſtat, adeoque hac in re nulla eſt admittenda differentia inter Judaeos et gentes, neque igitur etiam alia electio iis peculiaris praeter illam, quam jam oſtendimus. Et quod Prophetae, dum de hac electione, quae ſolam veram virtutem ſpectat, multa de ſacrificiis, et aliis ceremoniis ac Templi et Urbis reaedificatione miſceant, pro more et natura prophetiae res ſpirituales ſub talibus figuris explicare voluerunt, ut Judaeis, quorum erant Prophetae, imperii et templi reſtaurationem, tempore Cyri expectandam, ſimul indicarent. Quare hodie Judaei nihil prorſus habent, quod ſibi ſupra omnes Nationes tribuere poſſint. Quod autem tot annos diſperſi abſque imperio perſtiterint, id minime mirum, poſtquam ſe ab omnibus nationibus ita ſeparaverunt, ut omnium odium in ſe converterint, idque non tantum ritibus externis, ritibus caeterarum nationum contrariis, ſed etiam ſigno circumciſionis, quod religioſiſſime ſervant. Quod autem Nationum odium eos admodum conſervet, id jam experientia docuit. Cum Rex Hiſpaniae olim Judaeos coëgit Regni Religionem admittere, vel in exilium ire, perplurimi Judaei pontificiorum religionem admiſerunt; ſed quia iis, qui religionem admiſerunt, omnia Hiſpanorum naturalium privilegia conceſſa ſunt, iique omnibus honoribus digni exiſtimati ſunt, ſtatim ita ſe Hiſpanis immiſcuerunt, ut pauco poſt tempore nullae eorum reliquiae manſerint, neque ulla memoria. At plane contra iis contigit, quos Rex Luſitanorum religionem ſui imperii admittere coegit, qui ſemper, quamvis ad religionem converſi, ab omnibus ſeparati vixerunt, nimirum quia eos omnibus honoribus [43] indignos declaravit. Signum circumciſionis etiam

hac

hac in re tantum poſſe exiſtimo, ut mihi perſuadeam, hoc unum hanc Nationem in aeternum conſervaturum, imo niſi fundamenta ſuae religionis eorum animos effoeminarent, abſolute crederem, eos aliquando, data occaſione, ut ſunt res humanae mutabiles, ſuum imperium iterum erecturos, Deumque eos de novo electurum. Cujus etiam rei exemplum praeclarum habemus in Chineoſibus, qui etiam komma aliquod in capite religioſiſſime ſervant, quo ſe ab omnibus aliis ſeparant, et ita ſeparati tot annorum millia ſe conſervaverunt, ut antiquitate reliquas omnes nationes longe ſuperent; nec ſemper imperium obtinuerunt, attamen illud amiſſum recuperaverunt, et ſine dubio iterum recuperabunt, ubi Tartarorum animi prae luxu divitiarum et ſocordia langueſcere incipient. Denique ſi quis vellet defendere, Judaeos hac, vel alia de cauſa a Deo in aeternum electos fuiſſe, non ipſi repugnabo, modo ſtatuat, hanc electionem, vel temporaneam, vel aeternam, quatenus ea tantum Judaeis peculiaris eſt, non reſpicere, niſi imperium, et corporis commoditates, (quandoquidem hoc ſolum unam Nationem ab alia diſtinguere poteſt); at ratione intellectus, et verae virtutis nullam nationem ab alia diſtingui, adeoque his in rebus nec á Deo unam prae alia eligi.

CAP. IV. *De Lege Divina.*

Legis nomen abſolute ſumptum ſignificat id, ſecundum quod unumquodque individuum, vel omnia vel aliquot ejuſdem ſpeciei, una eademque certa ac determinata ratione agunt; ea vero vel a neceſſitate naturae, vel ab hominum placito dependet. Lex, quae a neceſſitate naturae dependet, illa eſt, quae ex ipſa rei natura ſive definitione neceſſario ſequitur; ab hominum placito autem, et quae magis proprie jus appellatur, eſt ea, quam homines ad tutius et commodius vivendum, vel ob alias cauſas, ſibi

ſibi et aliis praeſcribunt. Ex. gr. quod omnia corpora, ubi in alia minora impingunt, tantum de ſuo motu amittunt, quantum aliis communicant, lex eſt univerſalis corporum, quae ex neceſſitate naturae [44] ſequitur. Sic etiam, quod homo, cum unius rei recordetur, ſtatim recordetur alterius ſimilis, vel quam ſimul cum ipſa perceperat, lex eſt, quae ex natura humana neceſſario ſequitur. At quod homines de ſuo jure, quod ex natura habent, cedant, vel cedere cogantur, et certae rationi vivendi ſeſe adſtringant, ex humano placito pendet. Et quamvis abſolute concedam omnia ex legibus univerſalibus naturae determinari, ad exiſtendum, et operandum, certa ac determinata ratione; dico tamen has leges ex placito hominum pendere. I. Quia homo, quatenus pars eſt naturae, eatenus partem potentiae naturae conſtituit: quae igitur ex neceſſitate naturae humanae ſequuntur, hoc eſt, ex natura ipſa, quatenus eam per naturam humanam determinatam concipimus, ea; etiamſi neceſſario, ſequuntur tamen ab humana potentia, quare ſanctionem iſtarum legum ex hominum placito pendere optime dici poteſt, quia praecipue a potentia humanae mentis ita pendet, ut nihilominus humana mens, quatenus res ſub ratione veri et falſi percipit, ſine hiſce legibus clariſſime concipi poſſit, at non ſine lege neceſſaria, ut modo ipſam definivimus. II. Has leges ex placito hominum pendere etiam dixi, quia res per proximas ſuas cauſas definire et explicare debemus, et illa univerſalis conſideratio de fato, et concatenatione cauſarum, minime nobis inſervire poteſt ad noſtras cogitationes circa res particulares, formandas atque ordinandas. Adde, quod nos ipſam rerum coordinationem et concatenationem, hoc eſt, quomodo res revera ordinatae et concatenatae ſunt, plane ignoremus, adeoque ad uſum vitae melius, imo neceſſe eſt, res ut poſſibiles conſiderare. Haec de lege abſolute conſiderata.

Verum

Verum enimvero quoniam nomen legis per translationem ad res naturales applicatum videtur, et communiter per legem nihil aliud intelligitur, quam mandatum, quod homines, et perficere, et negligere possunt, utpote, quia potentiam humanam sub certis limitibus, ultra quos se extendit, constringit, nec aliquid supra vires imperat; ideo Lex particularius definienda videtur, nempe, quod sit ratio vivendi, quam homo sibi, vel aliis ob aliquem finem praescribit. Attamen, quoniam verus finis legum paucis tantum patere solet, et perplurimum homines ad eum percipiendum fere inepti [45] sunt, et nihil minus quam ex ratione vivunt, ideo legislatores, ut omnes aeque constringerent, alium finem, longe diversum ab eo, qui ex legum natura necessario sequitur, sapienter statuerunt, nempe legum propugnatoribus promittendo id, quod vulgus maxime amat, et contra iis, qui eas violarent, minitando id, quod maxime timet; sicque conati sunt vulgum, tanquam equum fraeno, quoad ejus fieri potest, cohibere; unde factum est, ut pro lege maxime haberetur, ratio vivendi, quae hominibus ex aliorum imperio praescribitur: et consequenter ut ii, qui legibus obtemperant, sub lege vivere dicantur, et servire videantur, et revera, qui unicuique suum tribuit, quia patibulum timet, is ex alterius imperio et malo coactus agit, nec justus vocari potest; at is, qui unicuique suum tribuit, ex eo quod veram legum rationem, et earum necessitatem novit, is animo constanti agit, et ex proprio, non vero alieno decreto; adeoque justus merito vocatur. Quod etiam Paulum docere voluisse puto, cum dixit, eos, qui sub lege vivebant, per legem justificari non potuisse; justitia enim, ut communiter definitur, est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi; et ideo Salomon cap. 21. vers. 12. Prov. ait, Justum laetari, cum fit judicium, iniquos autem pavere. Cum itaque Lex nihil aliud sit, quam

ratio

ratio vivendi quam homines, ob aliquem finem sibi, vel aliis praescribunt, ideo Lex distinguenda videtur in humanam et divinam; per humanam intelligo rationem vivendi, quae ad tutandam vitam et rempublicam tantum inservit; per divinam autem, quae solum summum bonum, hoc est, Dei veram cognitionem et amorem spectat. Ratio, cur hanc legem voco divinam, est, propter summi boni naturam, quam hic paucis, et quam clare potero, jam ostendam.

Cum melior pars nostri sit intellectus; certum est, si nostrum utile revera quaerere velimus, nos supra omnia debere conari, ut eum, quantum fieri potest, perficiamus; in ejus enim perfectione summum nostrum bonum consistere debet. Porro quoniam omnis nostra cognitio, et certitudo, quae revera omne dubium tollit, a sola Dei cognitione dependet; tum quia sine Deo nihil esse, neque concipi potest, tum etiam, quia de omnibus dubitare possumus, quamdiu Dei nullam claram et distinctam [46] habemus ideam; hinc sequitur, summum nostrum bonum, et perfectionem a sola Dei cognitione pendere etc. Deinde cum nihil sine Deo nec esse nec concipi possit; certum est, omnia, quae in natura sunt, Dei conceptum pro ratione suae essentiae suaeque perfectionis involvere atque exprimere, ac proinde nos, quo magis res naturales cognoscimus, eo majorem, et perfectiorem Dei cognitionem acquirere; vel (quoniam cognitio effectus per causam nihil aliud est, quam causae proprietatem aliquam cognoscere) quo magis res naturales cognoscimus, eo Dei essentiam (quae omnium rerum causa est) perfectius cognoscere; atque adeo tota nostra cognitio, hoc est, summum nostrum bonum, non tantum a Dei cognitione dependet, sed in eadem omnino consistit: quod etiam ex hoc sequitur, quod homo pro natura, et perfectione rei, quam prae reliquis amat, eo etiam perfectior est, et contra: adeo-

adeoque ille neceſſario perfectiſſimus eſt et de ſumma beatitudine maxime participat, qui Dei, entis nimirum perfectiſſimi, intellectualem cognitionem ſupra omnia amat, eâdemque maxime delectatur. Huc itaque noſtrum ſummum bonum, noſtraque beatitudo redit, in cognitionem ſcilicet et amorem Dei. Media igitur, quae hic finis omnium humanarum actionum, nempe ipſe Deus, quatenus ejus idea in nobis eſt, exigit, juſſa Dei vocari poſſunt, quia quaſi ab ipſo Deo, quatenus in noſtra mente exiſtit, nobis praeſcribuntur, atque adeo ratio vivendi, quae hunc finem ſpectat, lex Divina optime vocatur. Quaenam autem haec media ſint, et quaenam ratio vivendi, quam hic finis exigit, et quomodo hunc optimae reipublicae fundamenta ſequantur, et ratio vivendi inter homines, ad univerſalem Ethicam pertinet. Hic non niſi de lege divina in genere pergam agere.

Cum itaque amor Dei ſumma hominis foelicitas ſit, et beatitudo, et finis ultimus, et ſcopus omnium humanarum actionum; ſequitur eum tantum legem divinam ſequi, qui Deum amare curat, non ex timore ſupplicii, neque prae amore alterius rei, ut deliciarum, famae etc. ſed ex eo ſolo, quod Deum novit, ſive quod novit, Dei cognitionem, et amorem, ſummum eſſe bonum. Legis igitur Divinae ſumma, ejuſque ſummum praeceptum eſt, Deum ut ſummum bonum amare, nempe ut jam diximus, non ex metu alicujus ſupplicii et poenae, nec prae [47] amore alterius rei, quâ delectari cupimus: hoc enim idea Dei dictat, Deum ſummum eſſe noſtrum bonum, ſive Dei cognitionem et amorem, finem eſſe ultimum, ad quem omnes actiones noſtrae ſunt dirigendae. Homo tamen carnalis haec intelligere nequit, et ipſi vana videntur, quia nimis jejunam Dei habet cognitionem, et etiam quia in hoc ſummo bono nihil reperit, quod palpet, comedat, aut denique quod carnem, quâ maxime delectatur, aſſiciat, utpote, quod

quod in ſola ſpeculatione et pura mente conſiſtit. At ii, qui norunt ſe nihil intellectu et ſana mente praeſtantius habere, haec ſine dubio, ſolidiſſima judicabunt. Explicuimus itaque, in quo potiſſimum lex divina conſiſtit, et quaenam ſint leges humanae, nempe omnes illae, quae alium ſcopum colliniant; niſi ex revelatione ſancitae fuerint; nam hac etiam conſideratione res ad Deum referuntur, (ut ſupra oſtendimus) et hoc ſenſu lex Moſis, quamvis non univerſalis, ſed maxime ad ingenium et ſingularem conſervationem unius populi accommodata fuerit, vocari tamen poteſt Lex Dei, ſive Lex divina; quandoquidem credimus, eam lumine prophetico ſancitam fuiſſe. Si jam ad Naturam legis divinae naturalis, ut eam modo explicuimus, attendamus, videbimus. I. eam eſſe univerſalem, ſive omnibus hominibus communem; eam enim ex univerſali humanâ naturâ deduximus. II. eam non exigere fidem hiſtoriarum, quaecumque demum eae fuerint; nam quandoquidem haec Lex divina naturalis ex ſola conſideratione humanae naturae intelligatur, certum eſt, nos eam aeque concipere poſſe in Adamo, ac alio quocunque homine, aeque in homine qui inter homines vivit, ac in homine, qui ſolitariam vitam agit. Nec fides hiſtoriarum, quantumvis certa, Dei cognitionem, et conſequenter nec etiam Dei amorem nobis dare poteſt; amor enim Dei ab ejus cognitione oritur; ejus autem cognitio ex communibus notionibus per ſe certis et notis hauriri debet, quare longe abeſt, ut fides hiſtoriarum requiſitum ſit neceſſarium, ut ad ſummum noſtrum bonum perveniamus. Attamen, quamvis fides hiſtoriarum Dei cognitionem et amorem nobis dare nequeat, earum tamen lectionem, ratione vitae civilis, perutilem eſſe, non negamus; quo enim hominum mo-
[48] res et conditiones quae ex nulla re melius, quam ex eorum actionibus noſci poſſunt, obſervaverimus et melius noverimus, eo inter ipſos cau-

tius

tius vivere, noſtraſque actiones et vitam eorum ingenio, quantum ratio fert, melius accommodare poterimus. Videmus III. hanc legem divinam naturalem non exigere caeremonias, hoc eſt, actiones, quae in ſe indifferentes ſunt et ſolo inſtituto bonae vocantur, vel, quae aliquod bonum ad ſalutem neceſſarium repraeſentant, vel ſi mavis actiones, quarum ratio captum humanum ſuperat; nihil enim lumen naturale exigit, quod ipſum lumen non attingit, ſed id tantum, quod nobis clariſſime indicare poteſt, bonum, ſive medium ad noſtram beatitudinem eſſe. Quae autem ex ſolo mandato et inſtituto bona ſunt, vel ex eo, quod alicujus boni ſint repraeſentamina, ea noſtrum intellectum perficere nequeunt, nec aliud niſi merae umbrae ſunt, nec inter actiones, quae quaſi proles aut fructus intellectus et ſanae mentis ſunt, numerari poſſunt. Quod hic non opus eſt, prolixius oſtendere. IV. denique videmus ſummum legis divinae praemium eſſe, ipſam legem, nempe Deum cognoſcere, eumque ex vera libertate, et animo integro et conſtante amare, poenam autem, horum privationem, et carnis ſervitutem, ſive animum inconſtantem, et fluctuantem. His ſic notatis inquirendum jam eſt, I. num lumine naturali concipere poſſumus, Deum veluti legislatorem, aut principem leges hominibus praeſcribentem. II. quid Sacra Scriptura de lumine, et lege hac naturali doceat. III. quem ad finem caeremoniae olim inſtitutae fuerint. IV. denique quid referat ſacras hiſtorias ſcire, et eis credere? De primis duobus in hoc capite; de duobus autem ultimis in ſequente agam. Quid circa primum ſtatuendum ſit, facile deducitur ex natura voluntatis Dei, quae a Dei intellectu non niſi reſpectu noſtrae rationis diſtinguitur, hoc eſt, Dei voluntas et Dei intellectus in ſe revera unum et idem ſunt; nec diſtinguuntur, niſi reſpectu noſtrarum cogitationum, quas de Dei intellectu formamus, exempli gratia, cum

ad

ad hoc tantum attendimus, quod natura Trianguli in natura Divina ab aeterno continetur tanquam aeterna veritas, tum dicimus Deum trianguli ideam habere, ſive naturam trianguli intelligere; ſed cum [49] poſtea ad hoc attendimus, quod natura trianguli ſic in natura divina continetur, ex ſola neceſſitate divinae naturae, et non ex neceſſitate eſſentiae et naturae trianguli, imo, quod neceſſitas eſſentiae, et proprietatum trianguli, quatenus etiam ut aeternae veritates concipiuntur, a ſola neceſſitate divinae naturae et intellectus pendeat, et non ex natura trianguli, tum id ipſum quod Dei intellectum vocavimus, Dei voluntatem ſive decretum appellamus. Quare reſpectu Dei unum et idem affirmamus, cum dicimus, Deum ab aeterno decreviſſe, et voluiſſe tres angulos trianguli aequales eſſe duobus rectis, vel Deum hoc ipſum intellexiſſe. Unde ſequitur, Dei affirmationes et negationes aeternam ſemper neceſſitatem ſive veritatem involvere. Si itaque, exempli gratia, Deus Adamo dixit, ſe nolle, ut de arbore cognitionis boni et mali comederet, contradictionem implicaret, Adamum de illa arbore poſſe comedere, adeoque impoſſibile foret, ut Adamus de ea comederet; nam divinum illud decretum aeternam neceſſitatem et veritatem debuiſſet involvere. Verum quoniam Scriptura tamen narrat, Deum id Adamo praecepiſſe, et nihilominus Adamum de eadem comediſſe, neceſſario dicendum eſt, Deum Adamo malum tantum revelaviſſe, quod eum neceſſario ſequeretur ſi de illa arbore comederet, at non neceſſitatem conſecutionis illius mali. Unde factum eſt, ut Adamus illam revelationem non ut aeternam et neceſſariam veritatem perceperit, ſed ut legem, hoc eſt, ut inſtitutum, quod lucrum aut damnum ſequitur, non ex neceſſitate et natura actionis patratae, ſed ex ſolo libitu et abſoluto imperio alicujus Principis. Quare illa revelatio reſpectu ſolius Adami, et propter ſolum defectum ejus cognitionis lex fuit,

fuit, Deuſque quaſi legislator aut Princeps. Et hac etiam de cauſa, nempe ob defectum cognitionis, Decalogus, reſpectu Hebraeorum tantum, lex fuit; nam quoniam Dei exiſtentiam et aeternam veritatem non noverant, ideo id, quod ipſis in decalogo revelatum fuit, nempe Deum exiſtere, Deumque ſolum adorandum eſſe, tanquam legem, percipere debuerunt; quod ſi Deus nullis mediis corporeis adhibitis ſed immediate iis loquutus fuiſſet, hoc ipſum non tanquam legem, ſed tanquam aeternam veritatem percepiſſent. Atque hoc, quod de Iſraëlitis et Adamo dicimus, de omnibus etiam Prophetis, qui nomine Dei leges ſcripſerunt, dicendum, videlicet, [50] quod Dei decreta non adaequate, ut aeternas veritates, perceperunt. Ex. gr. de ipſo Moſe etiam dicendum eſt, eum ex revelatione vel ex fundamentis ei revelatis percepiſſe modum, quo populus Iſraëliticus in certa mundi plaga optime uniri poſſet, et integram ſocietatem formare ſive imperium erigere; deinde etiam modum, quo ille populus optime poſſet cogi ad obediendum, ſed non percepiſſe, nec ipſi revelatum fuiſſe, modum illum optimum eſſe, neque etiam, quod ex populi communi obedientiâ in tali mundi plaga neceſſario ſequeretur ſcopus, ad quem collimabant. Quapropter haec omnia non ut aeternas veritates, ſed ut praecepta et inſtituta percepit, et tanquam Dei leges praeſcripſit; et hinc factum eſt, ut Deum rectorem, legislatorem, regem, miſericordem, juſtum etc. imaginaretur; cum tamen haec omnia ſolius humanae naturae ſint attributa, et a natura divina prorſus removenda: atque hoc inquam de ſolis Prophetis dicendum, qui nomine Dei leges ſcripſerunt, non autem de Chriſto. De Chriſto enim, quamvis is etiam videatur leges Dei nomine ſcripſiſſe, ſentiendum tamen eſt, eum res vere et adaequate percepiſſe: nam Chriſtus non tam Propheta, quam os Dei fuit. Deus enim per mentem Chriſti, (ut in cap. I. oſtendimus) ſicuti ante per Angelos, nempe

per

per vocem creatam, viſiones etc. quaedam humano generi revelavit. Quapropter aeque a ratione alienum eſſet, ſtatuere Deum ſuas revelationes opinionibus Chriſti accommodaviſſe, ac, quod Deus antea ſuas revelationes opinionibus angelorum, hoc eſt vocis creatae et viſionum accommodaverit, ut res revelandas Prophetis communicaret, quo quidem nihil abſurdius ſtatui poſſet; praeſertim cum non ad ſolos Judaeos, ſed totum humanum genus docendum miſſus fuerit, adeoque non ſatis erat, ut mentem opinionibus Judaeorum tantum accommodatam haberet, ſed opinionibus et documentis humano generi univerſalibus, hoc eſt, notionibus communibus, et veris. Et ſane ex hoc, quod Deus Chriſto, ſive ejus menti ſeſe immediate revelaverit et non ut Prophetis, per verba, et imagines, nihil aliud intelligere poſſumus, quam quod Chriſtus res revelatas vere percepit, ſive intellexit; tum enim res intelligitur, cum ipſa pura mente extra verba et imagines [51] percipitur. Chriſtus itaque res revelatas vere et adaequate percepit, ſi igitur eas tanquam leges unquam praeſcripſit, id propter populi ignorantiam et pertinaciam fecit; quare hac in re vicem Dei geſſit, quod ſeſe ingenio populi accommodavit, et ideo, quamvis aliquantulum clarius, quam caeteri Prophetae locutus ſit, obſcure tamen, et saepius per parabolas res revelatas docuit, praeſertim quando iis loquebatur, quibus nondum datum erat intelligere regnum coelorum (vide Matth. cap. 13. verſ. 10. etc.) et ſine dubio eos, quibus datum erat myſteria coelorum noſcere, res ut aeternas veritates docuit, non vero ut leges praeſcripſit, et hac ratione eos a ſervitute legis liberavit, et nihilominus legem hoc magis confirmavit et ſtabilivit, eorumque cordibus penitus inſcripſit. Quod etiam Paulus quibuſdam in locis indicare videtur: nempe Epiſtol. ad Rom. cap. 7. verſ. 6. et cap. 3. verſ. 28. Attamen nec ille etiam aperte loqui vult, ſed, ut ipſe ait cap. 3. verſ. 5. et cap.

cap. 6. verſ. 19. ejuſd. Epiſt. humano more loquitur, quod expreſſe dicit, cum Deum juſtum vocat, et ſine dubio etiam propter carnis imbecillitatem Deo miſericordiam, gratiam, iram etc affingit, et ingenio plebis, ſive (ut ipſe etiam ait cap. 3. verſ. 1, 2. Epiſt. 1. ad Corinth.) hominum carnalium ſua verba accommodat: nam cap. 9. verſ. 18. epiſt. ad Rom. abſolute docet, Dei iram, ejuſque miſericordiam non ab humanis operibus, ſed a ſola Dei vocatione, hoc eſt, voluntate pendere; deinde quod ex operibus legis nemo fiat juſtus, ſed ex ſola fide (vide Ep. ad Rom cap. 3. verſ. 28.) per quam ſane nihil aliud intelligit, quam plenum animi conſenſum, et denique, quod nemo fiat beatus, niſi mentem Chriſti in ſe habeat, (vide Epiſt. ad Rom. cap 8. verſ. 9.) quâ ſcilicet leges Dei, ut aeternas veritates percipiat. Concludimus itaque, Deum non niſi ex captu vulgi, et ex ſolo defectu cogitationis tanquam legislatorem aut principem deſcribi et juſtum, miſericordem etc. vocari, Deumque revera ex ſolius ſuae naturae, et perfectionis neceſſitate agere, et omnia dirigere, et ejus denique decreta et volitiones aeternas eſſe veritates, ſemperque neceſſitatem involvere: idque eſt, quod primo in loco explicare, et oſtendere conſtitueram. Ad ſecundum igitur tranſeamus, et Sacram Paginam percurramus, et quid ipſa de lumine naturali et lege hac divina docet videamus. Pri- [52]
mum, quod nobis occurrit, eſt ipſa primi hominis hiſtoria, ubi narratur, Deum Adamo praecepiſſe, ne comederet de fructu arboris cognitionis boni et mali, quod ſignificare videtur, Deum Adamo praecepiſſe bonum agere, et quaerere ſub ratione boni, et non quatenus contrarium eſt malo, hoc eſt, ut bonum ex amore boni quaereret, non autem ex timore mali: qui enim, ut jam oſtendimus, bonum agit ex vera boni cognitione et amore, libere et conſtanti animo agit, qui autem ex timore mali, is malo coactus, et ſerviliter agit, et ſub imperio alterius vivit,

vivit, atque adeo hoc unicum, quod Deus Adamo praecipit, totam legem divinam naturalem comprehendit, et cum dictamine luminis naturalis abſolute convenit, nec difficile eſſet, totam iſtam primi hominis hiſtoriam, ſive parabolam ex hoc fundamento explicare: ſed malo id miſſum facere; cum quia non poſſum abſolute eſſe certus, num mea explicatio cum ſcriptoris mente conveniat; tum quia plerique non concedunt, hanc hiſtoriam eſſe parabolam, ſed plane ſtatuunt, eam ſimplicem narrationem eſſe. Praeſtabilius erit igitur, alia Scripturae loca in medium adferre, illa praeſertim, quae ab eo dictata ſunt, qui ex vi luminis naturalis, quo omnes ſui aevi ſapientes ſuperavit, loquitur, et cujus ſententias aeque ſancte, ac Prophetarum amplexus eſt populus; Salomonem puto, cujus non tam Prophetia et pietas, quam prudentia et ſapientia in ſacris commendatur. Is in ſuis Proverbiis vocat humanum intellectum verae vitae fontem, et infortunium in ſola ſtultitia conſtituit. Sic enim ait cap. 16. verſ. 23. *fons vitae* (eſt) *intellectus ſui domini* *), *et ſupplicium ſtultorum eſt ſtultitia*: ubi notandum, quod per vitam abſolute Hebraice vera vita intelligatur, ut patet ex Deut. cap. 30. verſ. 19. fructum igitur intellectus in ſolà verâ vitâ conſtituit, et ſupplicium in ſola ejus privatione, quod quidem abſolute convenit cum eo quod IV. loco notavimus circa legem divinam naturalem: quod autem hic fons vitae, ſive, quod ſolus intellectus, ut etiam oſtendimus, leges ſapientibus praeſcribit, aperte ab eodem hoc ſapiente docetur; ait enim cap. 13. verſ. 24. *Lex pruden-*
[53] *tis* (eſt) *fons vitae*, id eſt, ut ex modo allato textu patet, intellectus. Porro cap. 3. verſ. 15. expreſſiſſimis

*) *Hebraiſmus eſt. Qui rem aliquam habet vel in ſua natura continet, ejus rei Dominus vocatur: Sic avis Dominus alarum Hebraice vocatur, quia alas habet. Dominus intellectus, intelligens, quia intellectum habet.*

mis verbis docet, intellectum hominem beatum et foelicem reddere, veramque animi tranquillitatem dare Sic enim ait: *Beatus homo, qui invenit ſcientiam, et filius hominis, qui intelligentiam eruit.* Ratio eſt, (ut verſ. 16, 17. pergit) quia *directe dat dierum longitudinem* *), *indirecte divitias et honorem: ejus viae*, (quas nimirum ſcientia indicat) *amoenae ſunt, et omnes ejus ſemitae pax.* Soli igitur ſapientes ex ſententia etiam Salomonis animo pacato et conſtante vivunt, non ut impii, quorum animus contrariis affectibus fluctuat, adeoque (ut Eſaias etiam ait cap. 57. v. 20.) neque pacem, neque quietem habent. Denique in his Salomonis Proverbiis maxime nobis notanda ſunt, quae habentur in ſecundo cap utpote quae noſtram ſententiam quam clariſſime confirmant; ſic enim verſ. 3. ejuſd. cap. incipit: *nam ſi prudentiam inclamabis, et intelligentiae dederis vocem tuam, etc. tunc timorem Dei intelliges, et Dei ſcientiam* (vel potius amorem; nam haec duo verbum *Jadaa* ſignificat) *invenies; nam* (NB) *Deus dat ſapientiam: ex ore ſuo* (manat) *ſcientia et prudentia.* Quibus ſane verbis clariſſime indicat I. quod ſola ſapientia, ſive intellectus nos doceat, Deum ſapienter timere, hoc eſt, vera religione colere. Deinde docet, ſapientiam, et ſcientiam ex Dei ore fluere, Deumque illam dare, quod quidem nos etiam ſupra oſtendimus, nempe, quod noſter intellectus noſtraque ſcientia a ſola Dei idea ſive cognitione pendeat, oriatur, et perficiatur. Pergit deinde verſ. 9. expreſſiſſimis verbis docere, hanc ſcientiam veram Ethicam et Politicam continere, et ex ea deduci. *Tunc intelliges Iuſtitiam, et Iudicium, et rectitudines. (et) omnem bonam ſemitam:* nec his contentus pergit. *quando intrabit ſcientia in cor tuum, et ſapientia tibi erit ſuavis; tum tua*

*) *Hebraiſmus, nihil aliud ſignificans quam vitam.*

[54] *tua* *) *providentia tibi vigilabit, et prudentia te cuſtodiet.* Quae omnia cum ſcientia naturali plane conveniunt; haec enim Ethicam docet, et veram virtutem, poſtquam rerum cognitionem acquiſivimus, et ſcientiae praeſtantiam guſtavimus. Quare foelicitas, et tranquillitas ejus, qui naturalem intellectum colit, ex mente Salomonis etiam, non ab imperio fortunae, (hoc eſt Dei auxilio externo) ſed a ſua interna virtute (ſive Dei auxilio interno) maxime pendet, nempe, quia vigilando, agendo, et bene conſulendo ſe maxime conſervat. Denique nequaquam hic praetereundus eſt locus Pauli, qui habetur cap. 1. verſ. 20. Epiſt. ad Rom. ubi (ut Tremellius vertit ex Syriaco textu) ſic ait: *occulta enim Dei, a fundamentis mundi, in creaturis ſuis per intellectum conſpiciuntur, et virtus et divinitas ejus, quae eſt in aeternum, adeo ut ſint ſine effugio.* Quibus ſatis clare indicat, unumquemque lumine naturali clare intelligere Dei virtutem, et aeternam divinitatem, ex qua ſcire et deducere poſſunt, quid iis quaerendum quidve fugiendum ſit, adeoque concludit, omnes ſine effugio eſſe, nec ignorantia excuſari poſſe, quod profecto poſſent, ſi de lumine ſupranaturali loqueretur, et de carnali Chriſti paſſione et reſurrectione etc. Et ideo paulo infra verſ. 24. ſic pergit: *Propter hoc tradidit eos Deus in concupiſcentias immundas cordis eorum etc.* uſque ad finem capitis, quibus vitia ignorantiae deſcribit, eaque tanquam ignorantiae ſupplicia enarrat, quod plane convenit cum Proverbio illo Salomonis cap. 16. verſ. 22. quod jam citavimus, nempe, *et ſupplicium ſtultorum eſt ſtultitia,* quare non mirum, quod dicat Paulus maleficos eſſe inexcuſabiles. Nam prout unusquiſque ſeminat, ita metet, ex malis mala neceſſario ſequuntur, niſi ſapienter corrigantur, et ex bonis bona, ſi animi conſtantia

*) מזמה mezima *proprie cogitationem, deliberationem et vigilantiam ſignificat.*

ſtantia comitetur. Scriptura itaque lumen, et legem divinam naturalem abſolute commendat; atque his, quae in hoc capite agere propoſueram, abſolvi.

CAP. V. *De Ratione, cur Ceremoniae inſtitutae fuerint, et de fide hiſtoriarum, nempe, qua ratione, et quibus ea neceſſaria ſit.*

In ſuperiore capite oſtendimus, legem divi- [55]
nam, quae homines vere beatos reddit et veram vitam docet, omnibus eſſe hominibus univerſalem; imo eam ex humana natura ita deduximus, ut ipſa humanae menti innata, et quaſi inſcripta exiſtimanda ſit. Cum autem caeremoniae, eae ſaltem, quae habentur in Vetere Teſtamento Hebraeis tantum inſtitutae, et eorum imperio ita accommodatae fuerint, ut maxima ex parte ab univerſa ſocietate, non autem ab unoquoque exerceri potuerint, certum eſt, eas ad legem divinam non pertinere, adeoque nec etiam ad beatitudinem et virtutem aliquid facere; ſed eas ſolam Hebraeorum electionem, hoc eſt, (per ea, quae in tertio cap. oſtendimus) ſolam corporis temporaneam foelicitatem et imperii tranquillitatem reſpicere, proptereaque, nonniſi ſtante eorum imperio, ullius uſus eſſe potuiſſe. Si eae igitur in Vetere Teſtamento ad legem Dei referantur, id propterea tantum fuit, quia ex revelatione vel ex fundamentis revelatis inſtitutae fuerunt. Verum quia ratio tametſi ſolidiſſima apud communes Theologos non multum valet, lubet hic haec, quae modo oſtendimus Scripturae etiam autoritate confirmare; et deinde ad majorem perſpicuitatem oſtendere, qua ratione, et quomodo caeremoniae ad imperium Judaeorum ſtabiliendum et conſervandum inſerviebant. Eſaias nihil clarius docet, quam quod lex divina abſolute ſumpta ſignificet illam legem univerſalem; quae in verâ vivendi ratione conſiſtit, non autem caeremonias, Capite enim 1. vſ. 10. Propheta gentem ſuam vocat ad Legem divinam ex ſe audiendam, ex qua prius omnia

ſacrificiorum genera ſecludit, et omnia feſta, et tandem legem ipſam docet (vide vſ. 16, 17.) atque his paucis comprehendit, nempe in purificatione animi, et virtutis ſive bonarum actionum uſu ſeu habitu, et denique inopi auxilium ferendo. Nec minus luculentum teſtimonium eſt illud Pſalmi 40. verſ. 7, 9. Hic enim Pſaltes Deum alloquitur: *ſacrificium et mu-*
[56] *nus non voluiſti* *); *aures mihi perfodiſti, holocauſtum, et peccati oblationem non petiiſti; tuam voluntatem exequi, mi Deus, volui; nam lex tua eſt in meis viſceribus.* Vocat igitur illam tantum legem Dei, quae viſceribus vel menti inſcripta eſt, et ab ea caeremonias ſecludit; nam eae ſolo inſtituto, et non éx natura ſunt bonae, adeoque neque mentibus inſcriptae. Praeter haec alia adhuc in Scriptura reperiuntur, quae idem teſtantur, ſed haec duo attuliſſe ſufficit. Quod autem ceremoniae nihil ad beatitudinem juvent, ſed quod tantum imperii temporaneam foelicitatem reſpiciant, etiam ex ipſa Scriptura conſtat, quae pro ceremoniis nihil niſi corporis commoda, et delicias promittit, et pro ſola lege divina univerſali beatitudinem. In quinque enim libris, qui Moſis vulgo dicuntur, nihil aliud, ut ſupra diximus, promittitur, quam haec temporanea foelicitas, nempe honores, ſive fama, victoriae, divitiae, deliciae, et valetudo. Et quamvis quique illi libri, praeter ceremonias, multa moralia contineant, haec tamen in iis non continentur, tanquam documenta moralia omnibus hominibus univerſalia, ſed tanquam mandata ad captum, et ingenium ſolius Hebraeae nationis maxime accommodata, et quae adeo etiam ſolius imperii utilitatem ſpectant. Ex. Gr. Moſes non tanquam doctor aut Propheta Judaeos docet, ne occidant neque furentur, ſed haec tanquam legislator et princeps jubet; non enim documenta ratione comprobat, ſed juſſibus

*) *Eſt phraſis ad ſignificandum perceptionem.*

juſſibus poenam addit, quae pro ingenio uniuſcujus-
que nationis variare poteſt et debet, ut experientia
ſatis docuit. Sic etiam juſſum, de non committen-
do adulterio, ſolius reipublicae et imperii utilita-
tem reſpicit; nam ſi documentum morale docere vo-
luiſſet, quod non ſolam reipublicae utilitatem, ſed
animi tranquillitatem, et veram uniuſcuiuſque bea-
titudinem reſpiceret, tum non tantum actionem ex-
ternam, ſed et ipſum animi conſenſum damnaret,
ut Chriſtus fecit, qui documenta univerſalia tantum
docuit (vide Matth. cap. 5 verſ. 28) et hac de cauſa
Chriſtus praemium ſpirituale, non autem ut Moſes,
corporeum promittit. Nam Chriſtus, uti dixi, non
ad imperium conſervandum, et leges inſtituendum,
ſed ad ſolam legem univerſalem docendum miſ- [57]
ſus fuit; et hinc facile intelligimus, Chriſtum legem
Moſis minime abrogaviſſe, quandoquidem Chriſtus
nullas novas leges in rempublicam introducere vo-
luerit, nec aliud magis curaverit, quam documenta
moralia docere, eaque a legibus Reipublicae diſtin-
guere, idque maxime propter Phariſaeorum ignoran-
tiam, qui putabant, illum beate vivere, qui jura
Reipublicae ſive legem Moſis defendebat; cum
tamen ipſa, uti diximus nullam niſi Reipublicae ra-
tionem habuerit, nec tam ad Hebraeos docendum,
quam cogendum inſerviverit. Sed ad noſtrum pro-
poſitum revertamur, et alia Scripturae loca, quae
pro ceremonis nihil praeter corporis commoda, et
pro ſolâ lege divina univerſali beatitudinem promit-
tunt, in medium proferamus. Inter prophetas ne-
mo clarius quam Eſaias hoc docuit, hic enim cap.
58. poſtquam hypocriſin damnavit, libertatem, et
charitatem erga ſe et proximum commendat; et
pro his haec promittit: *tunc erumpet ſicuti aurora lux
tua, et tua ſanitas protinus effloreſcet, et ibit ante
te juſtitia tua, et gloria Dei te* *) *aggregabit etc.*
. . . . Poſt

*) *Hebraiſmus, quo tempus mortis ſignificatur*, aggregari ad po-
pulos ſuos, *mori ſignificat, vide Geneſ. cap.* 49. *verſ.* 29, 33.

Poſt haec ſabbatum etiam commendat. pro cujus in obſervando diligentia, hoc promittit: *tunc* *) *cum Deo delectaberis et te* **) *equitare faciam ſuper excelſa terrae et faciam, ut comedas haereditatem Iacobi, tui patris, ut os Iehovae locutum eſt.* Videmus itaque, Prophetam pro libertate et charitate mentem ſanam in corpore ſano, Deique gloriam etiam poſt mortem promittere: pro ceremoniis autem nihil niſi imperii ſecuritatem, proſperitatem et corporis foelicitatem. In Pſalmis 15. et 24. nulla fit ceremoniarum mentio, ſed tantum documentorum moralium, nimirum, quia in iis de ſola beatitudine agitur, eaque ſola proponitur, quamvis tamen parabolice; nam certum eſt, ibi per montem Dei, ejuſque tentoria et horum inhabitationem, beatitudinem et animi tranquillitatem, non vero montem Hieroſolymae, neque Moſis tabernaculum intelligi; haec [58] enim loca a nemine inhabitabantur, nec niſi ab iis, qui ex ſola tribu Levi erant, adminiſtrabantur. Porro omnes etiam illae Salomonis ſententiae, quas in ſuperiore capite attuli, pro ſolo cultu intellectus et ſapientiae, veram promittunt beatitudinem, nempe, quod ex ea tandem timor Dei intelligetur et Dei ſcientia invenietur. Quod autem Hebraei poſt deſtructum eorum imperium non tenentur ceremonias exercere, patet ex Ieremia, qui ubi urbis vaſtationem prope inſtare vidit et praedicit, ait, *Deum eos tantum diligere, qui ſciunt et intelligunt, quod ipſe exercet miſericordiam, judicium, et juſtitiam in mundo; adeoque in poſterum non niſi eos, qui haec norunt, laude dignos aeſtimandos eſſe* (vide cap. 9. vſ. 23) quaſi diceret, Deum poſt urbis vaſtationem nihil ſingulare a Judaeis exigere, nec aliud ab iiſdem in poſterum petere, praeter legem naturalem, quâ omnes

*) *Significat honeſte delectari, ſicuti etiam Belgice dicitur,* met Godt en met eere.

**) *Significat imperium, tanquam equum freno tenere.*

omnes mortales tenentur. Novum praeterea Teſtamentum hoc ipſum plane confirmat, in eo enim, uti diximus, documenta tantum moralia docentur et pro iis regnum coeleſte promittitur, ceremonias autem, poſtquam Euangelium aliis etiam gentibus, qui alterius Reipublicae jure tenebantur, praedicari incepit, miſſas fecerunt Apoſtoli; quod autem Phariſaei poſt amiſſum imperium eas, aut ſaltem magnam earum partem retinuerint, id magis animo Chriſtianis adverſandi, quam Deo placendi fecerunt. Nam poſt primam urbis vaſtationem, cum Babylonem captivi ducti fuerunt, quia tum in ſectas non erant, quod ſciam, diviſi, ſtatim ceremonias neglexerunt, imo toti legi Moſis valedixerunt, patriaeque jura oblivioni, ut plane ſuperflua, tradiderunt et ſe cum caeteris nationibus immiſcere inceperunt, ut ex Hezdra et Nehemia ſatis ſuperque conſtat; quare non dubium eſt, quin Judaei, poſt diſſolutum imperium, lege Moſis non magis teneantur, quam antequam eorum ſocietas et Reſpublica inceperit; dum enim inter alias Nationes ante exitum ex Aegypto vixerunt, nullas leges peculiares habuerunt, nec ullo, niſi naturali jure et ſine dubio, etiam jure Reipublicae, in qua vivebant, quatenus legi divinae naturali non repugnabat, tenebantur. Quod autem Patriarchae Deo ſacrificaverunt, id feciſſe puto, ut ſuum animum, quem a pueritia ſacrificiis aſſuetum habebant, magis ad devotionem incitarent; omnes enim homines a tempore Enos ſacrificiis plane conſueverant, ita ut iis maxime ad devotionem in- [59]
citarentur. Patriarchae igitur non ex jure aliquo divino imperante, vel ex univerſalibus fundamentis legis divinae edocti, ſed ex ſola illius temporis conſuetudine, Deo ſacrificaverunt et ſi ex alicujus mandato id fecerunt, mandatum illud nullum aliud fuit, quam jus Reipublicae, in quâ vivebant; quo etiam (ut jam hic et etiam capite tertio, cum de Malkitſedek loquuti ſumus, notavimus) tenebantur.

His

His puto, me meam ſententiam Scripturae authoritate confirmaviſſe; ſupereſt jam oſtendere, quomodo et qua ratione ceremoniae inſerviebant ad imperium Hebraeorum conſervandum et ſtabiliendum; quod quam pauciſſimis potero, et univerſalibus fundamentis oſtendam. Societas non tantum ad ſecure ab hoſtibus vivendum, ſed etiam ad multarum rerum compendium faciendum, perutilis eſt, et maxime etiam neceſſaria; nam, niſi homines invicem operam mutuam dare velint, ipſis et ars, et tempus deficeret, ad ſe, quoad ejus fieri poteſt, ſuſtentandum, et conſervandum. Non enim omnes ad omnia aeque apti ſunt, nec unuſquiſque potis eſſet, ad ea comparandum, quibus ſolus maxime indiget. Vires, et tempus, inquam, unicuique deficerent, ſi ſolus deberet arare, ſeminare, metere, molere, coquere, texere, ſuere et alia perplurima, ad vitam ſuſtentandum efficere, ut jam taceam artes, et ſcientias, quae etiam ad perfectionem humanae naturae, ejuſque beatitudinem ſunt ſumme neceſſariae. Videmus enim eos, qui barbare ſine politiâ vivunt, vitam miſeram, et pene brutalem agere, nec tamen pauca illa, miſera et impolita, quae habent, ſine mutua opera, qualis qualis ea ſit, ſibi comparant. Jam ſi homines a natura ita eſſent conſtituti, ut nihil niſi id, quod vera ratio indicat, cuperent, nullis ſane legibus indigeret ſocietas, ſed abſolute ſufficeret, homines vera documenta moralia docere, ut ſponte integro et liberali animo id, quod vere utile eſt, agerent. Verum longe aliter cum humana natura conſtitutum eſt; omnes quidem ſuum utile quaerunt, at minime ex ſanae rationis dictamine, ſed perplurimum ex ſola libidine et animi affectibus abrepti (qui nullam temporis futuri aliarumque rerum rationem habent) res appetunt, utileſque judicant. Hinc fit, ut nulla ſocietas poſſit ſubſiſtere, [60] abſque imperio, et vi, et conſequenter legibus, quae hominum libidinem, atque effraenatum impetum

tum moderentur et cohibeant: non tamen humana natura patitur abſolute ſe cogi et ut Seneca Tragicus ait: violenta imperia nemo continuit diu; moderata durant; quamdiu enim homines ex ſolo metu agunt, tamdiu id, quod maxime nolunt, faciunt, nec rationem utilitatis et neceſſitatis rei agendae tenent, ſed id tantum curant, ne capitis aut ſupplicii rei ſint ſcilicet. Imo non poſſunt non malo aut damno imperatoris, quamvis cum ſuo magno etiam malo non tantum laetari, ipſique omnia mala cupere et ubi poterunt adferre. Homines deinde nihil minus pati poſſunt quam ſuis aequalibus ſervire et ab iis regi. Denique nihil difficilius, quam libertatem hominibus ſemel conceſſam iterum adimere. Ex his ſequitur Primo, quod vel tota ſocietas, ſi fieri poteſt collegialiter imperium tenere debet, ut ſic omnes ſibi et nemo ſuo aequali ſervire teneatur, vel, ſi pauci, aut unus ſolus imperium teneat, is aliquid ſupra communem humanam naturam habere, vel ſaltem ſummis viribus conari debet, vulgo id perſuadere. Deinde leges in quocunque imperio ita inſtitui debent, ut homines non tam metu, quam ſpe alicujus boni, quod maxime cupiunt, retineantur, hoc enim modo unuſquiſque cupide ſuum officium faciet. Denique quoniam obedientia in eo conſiſtit, quod aliquis mandata ex ſola imperantis authoritate exequatur, hinc ſequitur, eandem, in ſocietate cujus imperium penes omnes eſt et leges ex communi conſenſu ſanciuntur, nullum locum habere et ſive in tali ſocietate leges augeantur, vel minuantur, populum nihilominus aeque liberum manere, quia non ex authoritate alterius, ſed ex proprio ſuo conſenſu agit. At contra accidit, ubi unus ſolus imperium abſolute tenet; nam omnes ex ſola authoritate unius mandata imperii exequuntur, adeoque, niſi ita ab initio educati fuerint, ut ab ore imperantis pendeant, difficile is poterit, ubi opus erit, novas leges inſtituere et libertatem ſemel conceſſam populo adimere.

His

His ſic univerſaliter conſideratis, ad Hebraeorum rempublicam deſcendamus. Hi cum primum Aegypto exiverunt, nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, adeoque iis licebat, novas leges [61] ad libitum ſancire, ſive nova jura conſtituere et imperium, ubicunque locorum vellent, et quas terras vellent, occupare. Attamen ad nihil minus erant apti, quam ad jura ſapienter conſtituendum et imperium penes ſeſe collegialiter retinendum; rudis fere ingenii omnes erant et miſera ſervitute confecti. Imperium igitur penes unum tantum manere debuit, qui caeteris imperaret, eoſque vi cogeret et qui denique leges praeſcriberet, et impoſterum eas interpretaretur. Hoc autem imperium Moſes facile retinere potuit, quia divina virtute ſupra caeteros excellebat et ſe eam habere populo perſuaſit, multiſque teſtimoniis oſtendit; (vide Exodi cap. 14. verſ. ultimo, et cap. 19. verſ. 9.) Is itaque virtute, qua pollebat divinà, jura conſtituit et populo praeſcripſit: at in iis ſummam curam geſſit, ut populus, non tam metu, quam ſponte ſuum officium faceret; ad quod haec duo eum maxime cogebant, populi ſcilicet ingenium contumax, (quod ſola vi cogi non patitur) et inſtans bellum; ubi, ut res proſpere cedant, milites magis hortari, quam poenis et minis territare neceſſe eſt: ſic enim unuſquiſque magis ſtudet virtute et magnamitate animi clarere, quam ſupplicium tantum vitare. Hac igitur de cauſà Moſes virtute, et juſſu divino religionem in Rempublicam introduxit, ut populus non tam ex metu, quam devotione ſuum officium faceret. Deinde eos beneficiis obligavit et divinitus multa in futurum promiſit nec leges admodum ſeveras ſancivit, quod unuſquiſque, qui iis ſtuduit, facile nobis concedet, praecipue ſi ad circumſtantias, quae ad aliquem reum damnandum requirebantur, attenderit. Denique, ut populus, qui ſui juris eſſe non poterat, ab ore imperantis penderet, nihil hominibus ſcilicet ſervi-

tuti

tuti assuetis ad libitum agere concessit; nihil enim populus agere poterat, quin simul teneretur legis recordari et mandata exequi, quae a solo imperantis arbitrio pendebant. Non enim ad libitum, sed secundum certum, et determinatum jussum legis licebat arare, seminare, metere, item nec aliquid commedere, induere, neque caput et barbam radere, neque laetari, nec absolute aliquid agere licebat, nisi secundum iussa et mandata in legibus praescripta, nec hoc tantum, sed etiam in postibus, manibus et inter oculos signa quaedam habere tenebantur, quae eos semper per obedientiam monerent. Hic igitur scopus caeremoniarum fuit, ut homines nihil ex [62] proprio decreto, sed omnia ex mandato alterius agerent et continuis actionibus et meditationibus faterentur, se nihil prorsus sui, sed omnino alterius juris esse: ex quibus omnibus luce clarius constat, ceremonias ad beatitudinem nihil facere et illas Vet. Testamenti, imo totam legem Mosis nihil aliud, quam Hebraeorum imperium et consequenter nihil praeter corporis commoda spectavisse. Quod autem ad Christianorum ceremonias attinet, nempe Baptismum, Coenam dominicam, festa, orationes externas et si quae adhuc aliae, quae toti Christianismo communes sunt, semperque fuerunt, si eae unquam a Christo, aut ab Apostolis institutae sunt (quod adhuc mihi non satis constat) eae nonnisi ut universalis Ecclesiae signa externa institutae sunt, non autem ut res, quae ad beatitudinem aliquid faciunt, vel quae aliquid Sanctimoniae in se habeant; quare, quamvis hac ceremoniae non ratione imperii, ratione tamen integrae Societatis tantum institutae sunt; adeoque ille, qui solus vivit, iis minime tenetur, imo, qui in imperio, ubi Christiana religio interdicta est, vivit is ab his ceremoniis abstinere tenetur et nihilominus poterit beate vivere. Hujus rei exemplum in regno Japonensium habetur, ubi Christiana religio interdicta est et Belgae, qui ibi habitant,

tant, ex mandato Societatis Indiae Orientalis ab
omni externo cultu abſtinere tenentur. Nec hoc alia
authoritate jam confirmare puto; et quamvis non
difficile foret, hoc ipſum etiam ex fundamentis No-
vi Teſtamenti deducere et forte claris inſuper teſti-
moniis oſtendere, haec tamen libentius miſſa facio,
quia ad alia feſtinat animus. Pergo itaque ad id, de
quo ſecundo loco in hoc capite agere conſtitui; ſcili-
cet Quibus et qua ratione fides hiſtoriarum in ſacris
contentarum neceſſaria ſit. Ut autem hoc lumine na-
turali inveſtigetur, ſic procedendum videtur.

Si quis hominibus aliquid ſuadere vel diſſuade-
re vult, quod per ſe notum non eſt, is, ut id iidem
amplectantur, rem ſuam ex conceſſis deducere, eoſ-
que experientia vel ratione convincere debet, nempe
ex rebus, quas per ſenſus experti ſunt, in natura
contingere, vel ex axiomatis intellectualibus per ſe
notis: at niſi experientia talis ſit, ut clare et diſtincte
intelligatur, quamvis hominem convincat, non ta-
[63] men poterit ipſa intellectum aeque afficere, ejuſ-
que nebulas diſſipare, ac cum res docenda ex ſolis
axiomatis intellectualibus, hoc eſt, ex ſola virtute
intellectus, ejuſque in percipiendo ordine, deduci-
tur, praeſertim ſi quaeſtio de re ſpirituali et quae
ſub ſenſus nullo modo cadit, ſit. Verum quia ad
res ex ſolis notionibus intellectualibus deducendum
longa perceptionum concatenatio ſaepiſſime requiri-
tur, et praeterea etiam ſumma praecautio, ingenii
perſpicacitas et ſumma continentia, quae omnia
raro in hominibus reperiuntur; ideo homines ab ex-
perientia doceri malunt, quam omnes ſuas perceptio-
nes ex paucis axiomatibus deducere et invicem con-
catenare; unde ſequitur, quod ſi quis doctrinam ali-
quam integram nationem, ne dicam, univerſum hu-
manum genus docere et ab omnibus intelligi vult; is
rem ſuam ſola experientia confirmare tenetur, ratio-
nesque ſuas et rerum docendarum definitiones ad
captum

captum plebis, quae maximam humani generis par-
tem componit, maxime accommodare, non autem
eas concatenare, neque definitiones, prout ad ratio-
nes melius concatenandum inſerviunt, tradere; alias
doctis tantum ſcribet, hoc eſt, a pauciſſimis tantum
hominibus, ſi cum reliquis comparentur; poterit
intelligi. Cum itaque tota Scriptura in uſum integrae
nationis prius et tandem univerſi humani generis re-
velata fuerit; neceſſario ea, quae in ipſa continentur,
ad captum plebis maxime accommodari debuerunt
et ſola experientia comprobari. Rem clarius expli-
cemus. Quae Scriptura docere vult, quae ſolam
ſpeculationem ſpectant, haec potiſſimum ſunt; nem-
pe dari Deum, ſive ens, quod omnia fecit et ſumma
ſapientia dirigit et ſuſtentat et quod hominum ſum-
mam habet curam, nempe eorum, qui pie et honeſte
vivant: reliquos autem multis ſuppliciis punit et a
bonis ſegregat. Atque haec Scriptura ſola experien-
tia comprobat, nempe iis, quas narrat hiſtoriis, nec
ullas harum rerum definitiones tradit, ſed omnia
verba, et rationes captui plebis accommodat. Et
quamvis experientia nullam harum rerum claram
cognitionem dare poſſit, nec docere, quid Deus ſit
et qua ratione res omnes ſuſtentet et dirigat, homi-
numque curam habeat; poteſt tamen homines tan-
tum docere et illuminare, quantum ad obedientiam
et devotionem eorum animis imprimendum ſuf- [64]
ficit. Atque ex his ſatis clare conſtare puto, quibus
et qua ratione fides hiſtoriarum in ſacris contenta-
rum neceſſaria ſit: ex modo oſtenſis enim eviden-
tiſſime ſequitur, earum notitiam et fidem vulgo, cu-
jus ingenium ad res clare et diſtincte percipiendum
non valet, ſumme eſſe neceſſariam. Deinde, eum,
qui eas negat, quia non credit Deum eſſe, neque
eum rebus et hominibus providere, impium eſſe:
qui autem eas ignorat et nihilominus lumine natu-
rali novit, Deum eſſe, et quae porro diximus et de-
inde veram vivendi rationem habet, beatum omnino
eſſe,

eſſe, imo vulgo beatiorem, quia praeter veras opiniones, clarum inſuper et diſtinctum habet conceptum. Denique ſequitur, eum, qui has hiſtorias Scripturae ignorat, nec lumine naturali aliquid novit, ſi non impium, ſive contumacem, inhumanum tamen eſſe et pene brutum, nec ullum Dei donum habere, Verum hic notandum, nos cum dicimus, notitiam hiſtoriarum vulgo ſumme eſſe neceſſariam, non intelligere notitiam omnium prorſus hiſtoriarum, quae in ſacris literis continentur, ſed tantum earum, quae praecipuae ſunt, et quae ſolae, ſine reliquis, doctrinam, quam modo diximus, evidentius oſtendunt, hominumque animos maxime movere poſſunt. Nam, ſi omnes Scripturae hiſtoriae neceſſariae eſſent ad ejus doctrinam probandam, nec concluſio elici poſſet, niſi ex univerſali conſideratione omnium prorſus hiſtoriarum, quae in ipſa continentur; tum ſane ejus doctrinae demonſtratio, et concluſio non tantum plebis, ſed abſolute humanum captum et vires ſuperaret; quis enim ad tam magnum numerum hiſtoriarum ſimul attendere poſſet et ad tot circumſtantias et partes doctrinae, quae ex tot tamque diverſis hiſtoriis deberet elici. Ego ſaltem mihi non poſſum perſuadere, quod homines illi, qui nobis Scripturam, prout eam habemus, reliquerunt, tanto ingenio abundaverint, ut talem demonſtrationem inveſtigare potuerint et multo minus, quod doctrina Scripturae non poſſet intelligi, niſi audiris litibus Iſaaci, Achitophelis conſiliis Abſolomo datis, et bello civili Judaeorum et Iſraëlitarum et aliis ad hunc modum Chronicis; aut quod primis Judaeis, qui tempore Moſis vixerunt, ipſa doctrina ex hiſtoriis non aeque facile demonſtrari [65] potuerit, ac iis qui tempore Heſdrae vixerunt. Sed de his fuſius in ſequentibus. Vulgus itaque eas tantum hiſtorias, quae maxime eorum animos ad obedientiam et devotionem movere poſſunt, ſcire tenetur. At ipſum vulgus non ſatis aptum

eſt ad faciendum de iis iudicium, utpote quod magis narrationibus et rerum ſingulari et inexpectato eventu, quam ipſa hiſtoriarum doctrinâ delectatur; atque hac de cauſa praeter lectionem hiſtoriarum Paſtoribus ſive Eccleſiae miniſtris inſuper indiget, qui ipſum pro imbecillitate ejus ingenii doceant. Attamen ne a noſtro propoſito divagemur, ſed id, quod praecipue intendebamus oſtendere, concludamus, nempe fidem hiſtoriarum, quaecunque demum eae ſint, ad legem divinam non pertinere, nec homines per ſe beatos reddere, neque ullam utilitatem, niſi ratione doctrinae, habere, qua ſola ratione aliae hiſtoriae aliis praeſtantiores poſſunt eſſe. Narrationes igitur in Vetere et Novo Teſtamento contentae, reliquis profanis, et ipſae etiam inter ſe, unae aliis praeſtantiores ſunt, pro ratione ſalutarium opinionum, quae ex iis ſequuntur. Quare ſi quis hiſtorias S. Scripturae legerit, eique in omnibus fidem habuerit, nec tamen ad doctrinam, quam ipſa iiſdem docere intendit, attenderit nec vitam emendaverit, perinde ipſi eſt, ac ſi Alcoranum, aut Poëtarum fabulas Scenicas, aut ſaltem communia Chronica ea attentione, qua vulgus ſolet, legiſſet; et contra, uti diximus, is, qui eas plane ignorat et nihilominus ſalutares habet opiniones, veramque vivendi rationem, is abſolute beatus eſt, et revera Chriſti Spiritum in ſe habet. At Judaei contra plane ſentiunt; ſtatuunt enim veras opiniones, veramque vivendi rationem nihil prodeſſe ad beatitudinem, quamdiu homines eas ex ſolo lumine naturali amplectuntur et non ut documenta Moſi prophetice revelata: hoc enim Maimonides cap. 8. Regum lege 11. aperte his verbis audet affirmare; כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הריזה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא: והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מלרם נצטוו בהן אבל אם עשהן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ואינו מחכמיהם:

omnis,

omnis, qui ad ſe ſuſcipit *) *ſeptem praecepta, et ea* [66] *diligenter exequutus fuerit, is ex piis Nationum eſt et haeres futuri mundi; videlicet ſi ipſa ſuſceperit et exequutus fuerit, propterea, quod Deus ea in lege praeceperit et quod nobis per Moſen revelaverit, quod filiis Noae eadem antea praecepta fuerunt, ſed ſi ea a ratione ductus exequutus fuerit, hic non eſt incola, nec ex piis, nec ex ſcientibus Nationum.* Haec ſunt verba Maimonidis, quibus R. Joſeph filius Shem Tob in ſuo libro, quem vocat Kebod Elohim, ſeu *gloriam Dei* addit, quod quamvis Ariſtoteles (quem ſummam Ethicam ſcripſiſſe putat et ſupra omnes aeſtimat) nihil eorum, quae ad veram Ethicam ſpectant et quae etiam in ſua Ethica amplexus eſt, omiſiſſet, ſed omnia diligenter exequutus fuiſſet, hoc tamen ipſi ad ſalutem prodeſſe non potuit, quia ea, quae docet, non amplexus eſt, ut documenta divina prophetice revelata, ſed ex ſolo dictamine rationis. Verum haec omnia mera eſſe figmenta et nullis rationibus, neque Scripturae authoritate ſuffulta, unicuique haec attente legenti ſatis conſtare exiſtimo, quare ad eandem rem refutandum, ipſam recenſuiſſe ſufficit; nec etiam eorum ſententiam hic refutare in animo eſt, qui nimirum ſtatuunt, lumen naturale nihil ſani de iis, quae ad veram ſalutem ſpectant, docere poſſe, hoc enim ipſi, qui nullam ſanam rationem ſibi concedunt, nulla etiam ratione probare poſſunt; et ſi aliquid ſupra rationem ſe habere venditant, id merum eſt figmentum et longe infra rationem, quod jam ſatis eorum communis vivendi modus indicavit. Sed de his non eſt opus apertius loqui. Hoc tantum addam, nos neminem, niſi ex operibus cognoſcere poſſe, qui itaque his fructibus abundaverit, ſcilicet charitate, gaudio, pace, longanimitate, benigni-

*) Nota. *Judaeos putare, Deum Noae ſeptem praecepta dediſſe, et iis ſolis omnes nationes teneri: Hebraeae autem ſoli alia perplurima praeterea dediſſe, ut eam beatiorem reliquis faceret.*

nignitate, bonitate, fide, manſuetudine, continentia, adverſus quos (ut Paulus in Epiſtola ad Galatas cap. 5. verſ. 22. ait) lex non eſt poſita, is, ſive ex ſola ratione, ſive ex ſola Scriptura edoctus ſit, a Deo revera edoctus eſt et omnino beatus. His itaque omnia, quae circa legem divinam agere conſtitueram, abſolvi.

CAP. VI. *De Miraculis.*

Sicuti ſcientiam illam, quae captum huma- [67] num ſuperat, divinam, ſic opus, cujus cauſa vulgo ignoratur, divinum, ſive Dei opus vocare conſueverunt homines. Vulgus enim tum Dei potentiam et providentiam quam clariſſime conſtare putat, cum aliquid in natura inſolitum et contra opinionem, quam ex conſuetudine de naturâ habet, contingere videt: praeſertim ſi id in ejus lucrum aut commodum ceſſerit et ex nulla re clarius exiſtentiam Dei probari poſſe exiſtimat, quam ex eo, quod natura, ut putant, ſuum ordinem non ſervet; et propterea illos omnes Deum, aut ſaltem Dei providentiam tollere putant, qui res et miracula per cauſas naturales explicant, aut intelligere ſtudent. Exiſtimant ſcilicet, Deum tamdiu nihil agere, quamdiu natura ſolito ordine agit, et contra, potentiam naturae et cauſas naturales tamdiu eſſe otioſas, quamdiu Deus agit; duas itaque potentias numero ab invicem diſtinctas imaginantur, ſcilicet, potentiam Dei et potentiam rerum naturalium, a Deo tamen certo modo determinatam, vel (ut plerique magis hodierno tempore ſentiunt) creatam. Quid autem per utramque, et quid per Deum et naturam intelligant, neſciunt ſane, niſi quod Dei potentiam tanquam regiae cujuſdam majeſtatis imperium; naturae autem tanquam vim et impetum imaginentur. Vulgus itaque opera naturae inſolita vocat miracula, ſive Dei opera et partim ex devotione, partim ex cupiditate adverſandi iis, qui ſcientias naturales colunt, rerum cauſas naturales neſcire cupit et ea tantum audire

geſtit,

geſtit, quae maxime ignorat, quaeque propterea maxime admiratur. Videlicet, quia nulla alia ratione, niſi cauſas naturales tollendo, reſque extra naturae ordinem imaginando, Deum adorare, omniaque ad ejus imperium et voluntatem referre poteſt, nec Dei potentiam magis admiratur, niſi dum potentiam naturae a Deo quaſi ſubactam imaginatur, quod quidem originem duxiſſe videtur a primis Judaeis, qui ut Ethnicos ſui temporis, qui Deos viſibiles adorabant, videlicet Solem, Lunam, Terram, Aquam, Aërem etc. convincerent, iiſque oſtenderent, Deos [68] illos imbecilles et inconſtantes, ſive mutabiles et ſub imperio Dei inviſibilis eſſe, miracula ſua narrabant, quibus inſuper conabantur oſtendere, totam naturam, ex Dei, quem adorabant, imperio in eorum tantum commodum dirigi, quod quidem hominibus adeo arriſit, ut in hoc uſque tempus miracula fingere non ceſſaverint, ut ipſi Deo dilectiores reliquis, cauſaque finalis, propter quam Deus omnia creavit et continue dirigit, crederentur. Quid ſibi vulgi ſtultitia non arrogat, quod nec de Deo, nec de natura ullum ſanum habet conceptum, quod Dei placita cum hominum placitis confundit et quod denique naturam adeo limitatam fingit, ut hominem ejus praecipuam partem eſſe credat. Hic vulgi de Natura et Miraculis opiniones et praejudicia ſatis prolixe enarravi: attamen, ut rem ordine edoceam, oſtendam I. Nihil contra naturam contingere, ſed ipſam aeternum fixum et immutabilem ordinem ſervare, et ſimul, quid per miraculum intelligendum ſit. II. Nos ex miraculis, nec eſſentiam nec exiſtentiam et conſequenter, nec providentiam Dei poſſe cognoſcere, ſed haec omnia longe melius percipi ex fixo et immutabili naturae ordine. III. Ex aliquot Scripturae exemplis oſtendam, ipſam Scripturam per Dei decreta et volitiones et conſequenter per providentiam nihil aliud intelligere, quam ipſum naturae ordinem, qui ex ejus aeternis legibus neceſſario ſequitur.

quitur. IV. Denique de modo miracula Scripturae interpretandi et de iis, quae praecipue circa miraculorum narrationes notari debeant, agam. Et haec praecipua ſunt, quae ad hujus capitis argumentum ſpectant et quae praeterea ad intentum totius hujus operis non parum inſervire exiſtimo. Ad primum quod attinet, id facile oſtenditur ex iis, quae in cap. 4. circa legem divinam demonſtravimus, nempe; omne id, quod Deus vult ſive determinat, aeternam neceſſitatem et veritatem involvere. Oſtendimus enim ex eo, quod Dei intellectus a Dei voluntate non diſtinguitur, idem nos affirmare, cum dicimus Deum aliquid velle, ac cum dicimus, Deum id ipſum intelligere; quare eadem neceſſitate, qua ex natura et perfectione divina ſequitur, Deum rem aliquam, ut eſt, intelligere, ex eadem ſequitur, Deum eandem, ut eſt, velle. Cum autem nihil, niſi ex ſolo divino decreto neceſſario verum ſit, hinc clariſſime ſequitur, leges naturae univerſales mera eſſe decreta Dei, quae ex neceſſitate et perfectio- [69]
ne naturae divinae ſequuntur. Si quid igitur in natura contingeret, quod ejus univerſalibus legibus repugnaret, id decreto et intellectui et naturae divinae neceſſario etiam repugnaret; aut ſi quis ſtatueret, Deum aliquid contra leges naturae agere, is ſimul etiam cogeretur ſtatuere, Deum contra ſuam naturam agere, quo nihil abſurdius. Idem etiam facile ex hoc poſſet oſtendi, quod nimirum potentia naturae ſit ipſa divina potentia et virtus; divina autem potentia ſit ipſiſſima Dei eſſentia; ſed hoc inpraeſentiarum libentius omitto. Nihil igitur in *) natura contingit, quod ipſius legibus univerſalibus repugnet; at nec etiam aliquid, quod cum iiſdem non convenit, aut ex iiſdem non ſequitur: nam quicquid ſit, per Dei voluntatem et aeternum decretum ſit,

 hoc

*) Nota, *Me hic per Naturam non intelligere ſolam materiam, ejuſque affectiones, ſed praeter materiam, alia infinita,*

hoc eſt, ut jam oſtendimus, quicquid fit, id ſecundum leges et regulas, quae aeternam neceſſitatem et veritatem involvunt, fit; natura itaque leges et regulas, quae aeternam neceſſitatem et veritatem involvunt, quamvis omnes nobis notae non ſint, ſemper tamen obſervat, adeoque etiam fixum atque immutabilem ordinem; nec ulla ſana ratio ſuadet, naturae limitatam potentiam et virtutem tribuere, ejuſque leges ad certa tantum et non ad omnia aptas, ſtatuere; nam cum virtus et potentia naturae, ſit ipſa Dei virtus et potentia, leges autem et regulae naturae, ipſa Dei decreta, omnino credendum eſt, potentiam naturae infinitam eſſe, ejuſque leges adeo latas, ut ad omnia, quae et ab ipſo divino intellectu concipiuntur, ſe extendant; alias enim, quid aliud ſtatuitur, quam quod Deus naturam adeo impotentem creaverit, ejuſque leges et regulas adeo ſteriles ſtatuerit, ut ſaepe de novo ei ſubvenire cogatur, ſi eam conſervatam vult et ut res ex voto ſuccedant, quod ſane a ratione alieniſſimum eſſe exiſtimo. Ex his itaque, quod in natura nihil contingit, quod ex ejus legibus non ſequitur et quod ejus leges ad omnia, quae et ab ipſo Divino intellectu concipiuntur, ſe extendunt et quod denique natura fixum atque immutabilem ordinem ſervat; clariſſime ſequitur, nomen miraculi non niſi reſpective ad hominum opiniones poſſe intelligi, et nihil aliud ſignificare, quam [70] opus, cujus cauſam naturalem exemplo alterius rei ſolitae explicare non poſſumus, vel ſaltem ipſe non poteſt, qui miraculum ſcribit aut narrat. Poſſem quidem dicere, miraculum eſſe id, cujus cauſa ex principiis rerum naturalium lumine naturali notis explicari nequit; verum, quoniam miracula ad captum vulgi facta fuerunt, quod quidem principia rerum naturalium plane ignorabat, certum eſt, antiquos id pro miraculo habuiſſe, quod explicare non poterant eo modo, quo vulgus res naturales explicare ſolet, recurrendo ſcilicet ad memoriam, ut alterius

rius rei ſimilis, quam ſine admiratione imaginari ſolet, recordetur; tum enim vulgus rem aliquam ſe ſatis intelligere exiſtimat, cum ipſam non admiratur. Antiqui itaque et omnes fere in hoc uſque tempus nullam praeter hanc normam miraculi habuerunt; quare non dubitandum, quin in ſacris literis multa tanquam miracula narrentur, quorum cauſae ex principiis rerum naturalium notis facile poſſunt explicari, ut jam ſupra innuimus in cap. 2. cum de eo, quod Sol ſteterit tempore Joſuae et quod retrogradatus fuerit tempore Achaz, loquuti ſumus; ſed de his mox prolixius agemus, nempe circa miraculorum interpretationem, de quâ in hoc capite agere promiſi. Hic jam tempus eſt, ut ad ſecundum tranſeam, nempe ut oſtendam, nos ex miraculis nec Dei eſſentiam nec exiſtentiam, nec providentiam poſſe intelligere, ſed contra haec longe melius percipi ex fixo atque immutabili naturae ordine; ad quod demonſtrandum ſic procedo. Cum Dei exiſtentia non ſit per ſe nota, debet neceſſario concludi ex notionibus, quarum veritas adeo firmá et inconcuſſa ſit, ut nulla dari neque concipi poſſit potentia, a qua poſſint immutari. Nobis ſaltem ab eo tempore, quo ex iis Dei exiſtentiam concludimus, ita apparere debent, ſi ex ipſis eam extra omnem dubitationis aleam concludere volumus. Nam ſi poſſemus concipere, ipſas notiones ab aliqua potentia, quaecunque demum ea fuerit, mutari poſſe, tum de earum veritate dubitaremus et conſequenter etiam de noſtra concluſione, nempe de Dei exiſtentia, nec de ulla re unquam poterimus eſſe certi. Deinde nihil cum natura convenire, vel ei repugnare ſcimus, niſi id, quod oſtendimus, cum iſtis principiis convenire, vel iis repugnare; quare, ſi concipere poſſemus aliquid in natura ab aliqua potentia (quaecunque demum ea fuerit) poſſe fieri, [71] quod naturae repugnet, id primis iſtis notionibus repugnabit, adeoque id ut abſurdum rejiciendum,

vel

vel de primis notionibus (ut modo oſtendimus) et conſequenter de Deo et de omnibus quomodocunque perceptis, dubitandum. Longe igitur abeſt, ut miracula, quatenus per id intelligitur opus, quod ordini naturae repugnet, nobis Dei exiſtentiam oſtendant; cum contra nos de eadem dubitare facerent, quando abſque iis abſolute de ipſa poſſemus eſſe certi, nempe quando ſcimus, omnia naturae certum atque immutabilem ordinem ſequi. At ponatur, id eſſe miraculum, quod per cauſas naturales explicari non poteſt, hoc quidem duobus modis poteſt intelligi, vel quod cauſas naturales quidem habet, quae tamen ab humano intellectu inveſtigari non poſſunt; vel quod nullam cauſam, praeter Deum, ſive Dei voluntatem agnoſcit. Verum quia omnia, quae per cauſas naturales fiunt, ex ſola Dei potentia et voluntate etiam fiunt, neceſſario huc tandem perveniendum, nempe miraculum, ſive id cauſas naturales habeat, ſive minus, opus eſſe, quod per cauſam explicari non poteſt; hoc eſt opus, quod captum humanum ſuperat; ſed ex opere et abſolute ex eo, quod noſtrum captum ſuperat, nihil intelligere poſſumus. Nam quicquid clare et diſtincte intelligimus, id per ſe, vel per aliud, quod per ſe clare et diſtincte intelligitur, nobis debet innoteſcere. Quare ex miraculo, ſive opere, quod noſtrum captum ſuperat, nec Dei eſſentiam, nec exiſtentiam, nec abſolute aliquid de Deo et naturâ intelligere poſſumus, ſed contra, cum omnia a Deo determinata et ſancita ſcimus eſſe et operationes naturae ex Dei eſſentiâ conſequi, naturae vero leges Dei aeterna decreta et volitiones eſſe, abſolute concludendum, nos eo melius Deum, Deique voluntatem cognoſcere, quo melius res naturales cognoſcimus et clarius intelligimus, quomodo a prima ſua cauſa dependent et quomodo ſecundum aeternas naturae leges operantur. Quare ratione noſtri intellectus, longe meliore jure ea opera, quae clare et diſtincte intelligimus, Dei opera vocanda

et

et ad Dei voluntatem referenda, quam ea, quae plane ignoramus, quamvis imaginationem valde occupent et homines in admirationem ſui rapiant; quandoquidem ea ſola naturae opera, quae clare et diſtincte intelligimus, Dei cognitionem reddunt [72] ſublimiorem et Dei voluntatem et decreta quam clariſſime indicant. Ii igitur plane nugantur, qui, ubi rem ignorant, ad Dei voluntatem recurrunt; ridiculus ſane modus ignorantiam profitendi. Porro quamvis ex miraculis aliquid concludere poſſemus, nullo tamen modo Dei exiſtentia inde poſſet concludi. Nam, cum miraculum opus limitatum ſit, nec unquam, niſi certam et limitatam potentiam exprimat, certum eſt, nos ex tali effectu non poſſe concludere exiſtentiam cauſae, cujus potentia ſit infinita, ſed ad ſummum cauſae, cujus potentia major ſit. Dico ad ſummum; poteſt enim etiam conſequi ex multis cauſis ſimul concurrentibus opus aliquod, cujus quidem vis et potentia minor ſit potentiâ omnium cauſarum ſimul, ac longe major potentiâ unius cujuſque cauſae. At quoniam naturae leges (ut jam oſtendimus) ad infinita ſe extendunt et ſub quadam ſpecie aeternitatis a nobis concipiuntur, et natura ſecundum eas certo atque immutabili ordine procedat, ipſae nobis eatenus Dei infinitatem, aeternitatem et immutabilitatem aliquo modo indicant. Concludimus itaque, nos per miracula Deum, ejuſque exiſtentiam et providentiam cognoſcere non poſſe, ſed haec longe melius concludi ex naturae fixo atque immutabili ordine. Loquor in hac concluſione de miraculo, quatenus per id nihil aliud intelligitur, quam opus, quod hominum captum ſuperat, aut ſuperare creditur. Nam quatenus ſupponeretur ordinem naturae deſtruere, ſive interrumpere, aut ejus legibus repugnare, eatenus (ut modo oſtendimus) non tantum nullam Dei cognitionem dare poſſet, ſed contra illam, quam naturaliter habemus, adimeret et nos de Deo et omnibus dubitare faceret. Neque hic ullam agnoſco diffe-

differentiam inter opus contra naturam et opus ſupra naturam; (hoc eſt, ut quidam ajunt, opus, quod quidem naturae non repugnat, attamen ab ipſa non poteſt produci aut effici). Nam cum miraculum non extra naturam, ſed in ipſa natura fiat, quamvis ſupra naturam ſtatuatur, tamen neceſſe eſt, ut naturae ordinem interrumpat, quem alias fixum atque immutabilem ex Dei decretis concipimus. Si quid igitur in natura fieret, quod ex ipſius legibus non ſequeretur, id neceſſario ordini, quem Deus in aeternum per leges naturae univerſales in natura ſta-
[73] tuit, repugnaret, adeoque id contra naturam ejuſque leges eſſet et conſequenter ejus fides nos de omnibus dubitare faceret et ad Atheïſmum duceret. Et his puto, me id, quod Secundo intendebam, ſatis firmis rationibus oſtendiſſe, ex quibus de novo concludere poſſumus, miraculum ſive contra naturam, ſive ſupra naturam, merum eſſe abſurdum; et propterea per miraculum in ſacris litteris nihil aliud poſſe intelligi, quam opus naturae, uti diximus, quod captum humanum ſuperat, aut ſuperare creditur. Jam antequam ad III. pergam, libet prius hanc noſtram ſententiam, nempe, quod ex miraculis Deum non poſſumus cognoſcere, authoritate Scripturae confirmare; et quamvis Scriptura hoc nullibi aperte doceat; facile tamen ex ipſa poteſt concludi, imprimis ex eo, quod Moſes (Deut. cap 13.) praecipit, ut Prophetam ſeductorem, quamvis faciat miracula, mortis tamen damnent: ſic enim ait: *et* (quamvis) *contigerit ſignum, et portentum, quod tibi praedixit etc. noli* (tamen) *aſſentire verbis ejus Prophetae etc. quia Dominus veſter Deus vos tentat etc. Propheta* (igitur) *ille mortis damnetur etc.* Ex quibus clare ſequitur, miracula a falſis etiam Prophetis poſſe fieri et homines niſi Dei vera cognitione et amore probe ſint muniti, aeque facile ex miraculis falſos Deos, ac Verum poſſe amplecti. Nam addit: *quoniam Iehova veſter Deus vos tentat, ut ſciat, num enim amatis*

tis integro corde veſtro et animo veſtro. Deinde Iſraëlitae ex tot miraculis nullum de Deo ſanum conceptum formare potuerunt; quod ipſa experientia teſtata eſt; nam, cum ſibi perſuaderent, Moſen ab iis abiiſſe, numina viſibilia ab Aharone petierunt et vitulus, proh pudor! eorum Dei fuit idea, quam tandem ex tot miraculis formaverunt. Aſaph quamvis tot miracula audiviſſet, de Dei providentia tamen dubitavit et fere a vera via deflexiſſet, niſi tandem veram beatitudinem intellexiſſet. (vide Pſal. 37.) Salomon etiam, cujus tempore res Judaeorum in ſummo vigore erant, ſuſpicatur omnia caſu contingere. Vide Eccl. cap. 3. verſ. 19, 20, 21. et cap. 9. verſ. 2, 3. etc. Denique omnibus fere Prophetis hoc ipſum valde obſcurum fuit, nempe, quomo- [74] do ordo naturae et hominum eventus cum conceptu, quem de providentia Dei formaverant, poſſent convenire, quod tamen Philoſophis, qui non ex miraculis, ſed ex claris conceptibus res conantur intelligere, ſemper admodum clarum fuit, iis nimirum, qui veram foelicitatem in ſola virtute et tranquillitate animi conſtituunt, nec ſtudent, ut natura iis, ſed contra, ut ipſi naturae pareant; utpote qui certe ſciunt, Deum naturam dirigere, prout ejus leges univerſales, non autem prout humanae naturae particulares leges exigunt, adeoque Deum non ſolius humani generis, ſed totius naturae rationem habere. Conſtat itaque etiam ex ipſa Scriptura, miracula veram Dei cognitionem non dare nec Dei providentiam clare docere. Quod autem in Scriptura ſaepe reperitur, Deum portenta feciſſe, ut hominibus innoteſceret, ut in Exodi cap. 10. verſ. 2. Deum Aegyptios illuſiſſe et ſigna ſui dediſſe, ut Iſraëlitae cognoſcerent eum eſſe Deum; inde tamen non ſequitur, miracula id revera docere, ſed tantum ſequitur, Judaeos tales habuiſſe opiniones, ut facile iis miraculis convinci poſſent; ſupra enim in capite ſecundo clare oſtendimus, rationes propheticas, ſive quae

ex

ex revelatione formantur, non elici ex notionibus univerſalibus et communibus, ſed ex conceſſis, quamvis abſurdis, et opinionibus eorum, quibus res revelantur, ſive quos Spiritus Sanctus convincere vult; quod multis exemplis illuſtravimus et etiam teſtimonio Pauli, qui cum Graecis erat Graecus et cum Judaeis Judaeus. Verum quamvis illa miracula Aegyptios et Judaeos ex ſuis conceſſis convincere, non tamen veram Dei ideam et cognitionem dare poterant, ſed tantum facere, ut concederent, dari Numen, omnibus rebus, iis notis potentius, deinde quod Hebraeos, quibus tum temporis omnia praeter ſpem foeliciſſime ceſſerunt, ſupra omnes curabat, non autem quod Deus omnes aeque curet; nam hoc ſola Philoſophia docere poteſt. Ideo Judaei et omnes, qui nonniſi ex diſſimili rerum humanarum ſtatu et impari hominum fortuna Dei providentiam cognoverunt, ſibi perſuaſerunt, Judaeos Deo dilectiores reliquis fuiſſe, quamvis tamen reliquos vera humana perfectione non ſuperaverint, ut jam Cap. III. oſtendimus. Ad Tertium igitur pergo, ut ſcilicet [75] ex Scriptura oſtendam, Dei decreta et mandata et conſeqenter providentiam nihil eſſe revera praeter naturae ordinem, hoc eſt, quando Scriptura dicit, hoc vel illud a Deo vel Dei voluntate factum, nihil aliud revera intelligere, quam quod id ipſum ſecundum leges et ordinem naturae fuerit factum, non autem, ut vulgus opinatur, quod natura tamdiu ceſſavit agere, aut quod ejus ordo aliquamdiu interruptus fuit. At Scriptura ea, quae adj ejus doctrinam non ſpectant, directe non docet, quia ejus non eſt (ut circa legem divinam oſtendimus) res per cauſas naturales, neque res mere ſpeculativas docere. Quare id, quod hic volumus, ex quibuſdam Scripturae Hiſtoriis, quae caſu prolixius et pluribus circumſtantiis narrantur, per conſequentiam eliciendum eſt; talium itaque aliquot in medium proferam. In Libro I Shamuelis cap. 9. verſ. 15, 16. narra-

narratur, quod Deus Shamueli revelavit, ſe Saulum
ad eum miſſurum; nec tamen Deus eum ad Shamue-
lem miſit ut homines ſolent aliquem ad alium mit-
tere, ſed haec Dei miſſio nihil aliud fuit, quam ipſe
naturae ordo; quaerebat nimirum Saul (ut in prae-
dicto capite narratur) aſinas, quas perdiderat; et
jam abſque iis domum redire deliberans, ex conſilio
ſui famuli Shamuelem Prophetam adivit, ut ex eo
ſciret, ubi eaſdem invenire poſſet, nec ex tota nar-
ratione conſtat, Saulum aliud Dei mandatum prae-
ter hunc naturae ordinem habuiſſe ut Shamuelem
adiret. In Pſalmo 105. verſ. 24. dicitur, quod Deus
Aegyptiorum animum mutavit, ut odio haberent
Iſraëlitas; quae etiam mutatio naturalis plane fuit,
ut patet ex cap. 1 Exodi, ubi ratio non levis Aegy-
ptiorum narratur, quae eos movit, Iſraëlitas ad ſer-
vitutem redigere. Cap. 9. Geneſ. verſ. 13. ait Deus
Noae, ſe itidem in nube daturum, quae etiam Dei
actio nulla ſane alia eſt, niſi radiorum ſolis refractio
et reflexio, quam ipſi radii in aquae guttulis patiun-
tur. Pſalmo 147. verſ. 18. vocatur illa venti naturalis
actio et calor, quo pruina et nix liqueſcunt, verbum
Dei; et verſ. 15. dictum et Dei verbum ventus et
frigus vocantur. Ventus et ignis vocantur in Pſal-
mo 104. verſ. 4. legati et miniſtri Dei et alia ad hunc
modum plura in Scriptura reperiuntur, quae clariſ-
ſime indicant, Dei decretum, juſſum, dictum et
verbum nihil aliud eſſe, quam ipſam naturae actio-
nem et ordinem; quare non dubium eſt, quin omnia,
quae in Scriptura narrantur, naturaliter conti- [76]
gerint et tamen ad Deum referuntur, quia Scriptu-
rae, ut jam oſtendimus, non eſt, res per cauſas na-
turales docere, ſed tantum eas res narrare, quae
imaginationem late occupant, idque ea Methodo et
ſtylo, qui melius inſervit, ad res magis admiran-
dum et conſequenter ad devotionem in animis vulgi
imprimendum. Si igitur quaedam in ſacris literis
reperiuntur, quorum cauſas reddere neſcimus et

quae

quae praeter, imo contra ordinem naturae videntur contigiſſe, ea moram nobis injicere non debent, ſed omnino credendum, id, quod revera contigit, naturaliter contigiſſe; quod etiam ex hoc confirmatur, quod in miraculis plures circumſtantiae reperiebantur, quamvis tamen non ſemper narrentur, praecipue cum ſtilo Poëtico canantur; circumſtantiae, inquam, miraculorum clare oſtendunt, ipſa cauſas naturales requirere. Nempe ut Aegyptii ſcabie infeſtarentur, opus fuit, ut Moſes favillam in aërem ſurſum ſpargeret; (vide Exodi cap. 9. verſ. 10.) locuſtae etiam ex mandato Dei naturali, nempe ex vento orientali integro die et nocte flante, Aegyptiorum regionem petierunt et vento occidentali fortiſſimo eandem reliquerunt (vide Exod. c. 10. vſ. 14, 19.) eodem etiam Dei juſſu mare viam Judaeis aperuit, (vide Exod. c. 14. vſ. 21.) nempe Euro, qui fortiſſime integra nocte flavit. Deinde ut Eliſa puerum, qui mortuus credebatur, excitaret, aliquoties puero incumbere debuit, donec prius incaluerit et tandem oculos aperuerit, (vide Reg. lib. 2. cap. 4. vſ. 34, 35.) ſic etiam in Euangelio Joannis cap. 9. quaedam narrantur circumſtantiae, quibus Chriſtus uſus eſt, ad ſanandum coecum et ſic alia multa in Scripturis reperiuntur, quae omnia ſatis oſtendunt, miracula aliud, quam abſolutum Dei, ut ajunt, mandatum requirere. Quare credendum, quamvis circumſtantiae miraculorum, eorumque naturales cauſae non ſemper, neque omnes enarrentur, miracula tamen non ſine iiſdem contigiſſe. Quod etiam conſtat ex Exodi cap. 14. vſ. 27. ubi tantum narratur, quod ex ſolo nutu Moſis mare iterum intumuit, nec ulla venti mentio ſit. Et tamen in Cantico (cap. 15. verſ. 10.) dicitur, id contigiſſe ex eo, quod Deus vento ſuo (id eſt, vento fortiſſimo) flaverit; quare haec circumſtantia in hiſtoria omittitur, et miraculum ea de cauſa majus videatur.
[77] tur. At forſan inſtabit aliquis, nos perplura in Scripturis reperire, quae nullo modo per cauſas naturales

turales

turales videntur posse explicari, ut quod peccata hominum, eorumque precationes, possunt esse pluviae terraeque fertilitatis causa, aut quod fides caecos sanare potuit et alia ad hunc modum, quae in Bibliis narrantur. Sed ad haec me jam respondisse puto: ostendi enim, Scripturam res non docere per proximas suas causas, sed tantum res eo ordine, iisque phrasibus narrare, quibus maxime homines et praecipue plebem ad devotionem movere potest et hac de causa de Deo et de rebus admodum improprie loquitur, quia nimirum non rationem convincere, sed hominum phantasiam et imaginationem afficere et occupare studet. Si enim Scriptura vastationem alicujus imperii, ut historici politici solent, narraret, id plebem nihil commoveret, at contra maxime, si omnia poëtice depingat et ad Deum referat, quod facere solet. Cum itaque Scriptura narrat, terram propter hominum peccata stérilem esse, aut quod coeci ex fide sanabantur, ea nos non magis movere debent, quam cum narrat, Deum propter hominum peccata irasci, contristari, poenitere boni promissi et facti, aut quod Deus, ex eo quod signum videt, promissi recordetur et alia perplurima, quae vel poëtice dicta sunt, vel secundum Scriptoris opiniones et praejudicia relata. Quare hic absolute concludimus, omnia, quae in Scriptura vere narrantur contigisse, ea secundum leges naturae ut omnia necessario contigisse et si quid reperiatur quod apodictice demonstrari potest, legibus naturae repugnare, aut ex iis consequi non potuisse, plane credendum, id a sacrilegis hominibus Sacris literis adjectum fuisse: quicquid enim contra naturam est, id contra rationem est et quod contra rationem, id absurdum est, ac proinde etiam refutandum. Superest jam, tantum pauca adhuc de miraculorum interpretatione notare, vel potius recolligere (nam praecipua jam dicta sunt) et uno aut altero exemplo illustrare, quod hic Quarto facere promisi, idque propterea volo, ne quis,

mira-

miraculum aliquod male interpretando, temere ſuſpicetur, ſe aliquid in Scriptura reperiſſe, quod lumini naturae repugnet. Raro admodum fit, ut homines rem aliquam, ut geſta eſt, ita ſimpliciter narrent, ut nihil ſui Judicii narrationi immiſceant; Imo, cum aliquid novi vident aut au-
[7*] diunt, niſi maxime a ſuis praeconceptis opinionibus caveant, iis plerumque ita praeoccupabuntur, ut plane aliud, quam quod vident, aut contigiſſe audiunt percipiant, praeſertim ſi res acta captum narrantis, aut audientis ſuperat et maxime ſi ad ejus rem referat, ut ipſa certo modo contingat. Hinc fit, ut homines in ſuis Chronicis et hiſtoriis magis ſuas opiniones, quam res ipſas actas narrent, et ut unus idemque caſus, a duobus hominibus, qui diverſas habent opiniones, ita diverſe narretur, ut non niſi de duobus caſibus loqui videantur et denique ut ſaepe non admodum difficile ſit, ex ſolis hiſtoriis opiniones Chronographi et hiſtorici inveſtigare. Ad haec confirmandum multa adferre poſſem, tam Philoſophorum, qui hiſtoriam naturae ſcripſerunt, quam Chronographorum exempla, niſi id ſuperfluum exiſtimarem; ex Sacra autem Scriptura unum tantum adferam, de reliquis Lector ipſe judicet. Tempore Joſuae Hebraei (ut jam ſupra monuimus) cum vulgo credebant, ſolem motu, ut vocant, diurno moveri, terram autem quieſcere et huic praeconceptae opinioni miraculum, quod iis contigit, cum contra quinque illos reges pugnarent, adaptaverunt; non enim ſimpliciter narraverunt, diem illum ſolito longiorem fuiſſe, ſed ſolem et lunam ſtetiſſe, ſive a ſuo motu ceſſaviſſe, quod ipſis etiam tum temporis non parum inſervire poterat, ad Ethnicos, qui ſolem adorabant, convincendum et ipſa experientia comprobandum, ſolem ſub alterius numinis imperio eſſe, ex cujus nutu ordinem ſuum naturalem mutare teneatur. Quare partim ex religione, partim ex praeconceptis opinionibus rem longe aliter,

ter, quam revera contingere potuit, conceperunt, atque enarraverunt. Igitur ad miracula Scripturae interpretandum et ex eorum narrationibus intelligendum, quomodo ipſa revera contigerint, neceſſe eſt, opiniones eorum ſcire, qui ipſa primo narraverunt, et qui nobis ea ſcripto reliquerunt et eas ab eo quod ſenſus iis repraeſentare potuerunt, diſtinguere. Aliàs enim eorum opiniones et judicia cum ipſo miraculo, prout revera contigit, confundemus: nec ad haec tantum; ſed ne etiam confundamus res, quae revera contigerunt, cum rebus imaginariis et quae non niſi repraeſentationes propheticae fuerunt, eorum opiniones ſcire refert. In Scriptura enim multa ut realia narrantur et quae etiam realia eſſe credebantur, quae tamen non niſi repraeſentationes, reſ- [79]
que imaginariae fuerunt; ut quod Deus (ſummum ens) e coelo deſcenderit (vide Exodi cap. 19. verſ. 28. et Deut. cap. 5. verſ. 28.) et quod mons Sinai propterea fumabat, quia Deus ſupra eundem deſcenderat, igne circumdatus; quod Elias ad coelum igneo curru et igneis equis aſcenderit. Quae ſane omnia non niſi repraeſentationes fuerunt, adaptatae opinionibus eorum, qui eas nobis, ut iis repraeſentatae ſunt, nempe ut res actuales tradiderunt. Omnes enim, qui aliquantulum ſupra vulgum ſapiunt, ſciunt, Deum non habere dextram, neque ſiniſtram, neque moveri, neque quieſcere, neque in loco, ſed abſolute infinitum eſſe; et in eo omnes contineri perfectiones. Haec, inquam, ii ſciunt, qui res ex perceptionibus puri intellectus judicant et non prout imaginatio a ſenſibus externis afficitur, ut vulgus ſolet, quod ideo Deum corporeum et imperium regium tenentem imaginatur, cujus ſolium in convexitate coeli ſupra ſtellas eſſe fingit, quarum a terra diſtantiam non admodum longam credit eſſe. Et his et ſimilibus opinionibus (uti diximus) perplurimi Scripturae caſus adaptati ſunt, qui proinde non debent ut reales a philoſophis accipi. Refert denique

ad

ad miracula, ut realiter contigerint, intelligendum, Hebraeorum phraſes et tropos ſcire; qui enim ad ipſos non ſatis attenderit, multa Scripturae affinget miracula, quae ejus ſcriptores nunquam enarrare cogitaverunt, adeoque non tanquam res et miracula, prout revera contigerint, ſed mentem etiam authorum ſacrorum codicum plane ignorabit. E. G. Zacharias cap. 14. verſ. 7. de quodam bello futuro loquens, ait: *dies erit unicus*, *Deo tantum notus*, *non* (enim erit) *dies neque nox*, *tempore autem veſpertino lux erit*. Quibus verbis magnum miraculum praedicere videtur et tamen iis nihil aliud ſignificare vult, quam quod bellum toto die erit anceps, ejuſque eventus Deo tantum notus et quod tempore veſpertino victoriam adipiſcentur; ſimilibus enim phraſibus victorias et clades nationum praedicere et ſcribere ſolebant Prophetae. Sicuti videmus Eſaiam, qui cap. 13. vaſtationem Babiloniae ſic depingit: *quoniam ſtellae coeli*, *ejusque ſidera non illuminabunt luce ſua*, *ſol*
[80] *in ortu ſuo tenebreſcet et luna non emittet ſplendorem ſuae lucis:* quae ſane neminem credere exiſtimo in vaſtatione illius imperii contigiſſe; ut neque etiam ea, quae mox addit, nempe: *propterea coelos contremiſcere faciam*, *et terra e ſuo loco dimovebitur*. Sic etiam Eſaias cap. 48. verſ. ult. ut Judaeis ſignificaret, eos Babilonia Hieroſolymam ſecure redituros, neque in itinere ſitim paſſuros, ait, *et non ſitiverunt*, *per deſerta eos duxit*, *aquam ex petra iis inſtillare fecit*, *petram rupit*, *et fluxerunt aquae*. His inquam verbis nihil aliud ſignificare vult, quam quod Judaei fontes in deſertis, ut fit, invenient, quibus ſitim ſuam mitigabunt; nam cum ex conſenſu Cyri Hieroſolymam petierunt, nulla ſimilia miracula iis contigiſſe conſtat. Et ad hunc modum perplurima in ſacris litteris occurrunt, quae tantum modi loquendi inter Judaeos fuerunt, nec opus eſt omnia hic ſingulatim recenſere; ſed tantum hoc in genere notari velim, Hebraeos his phraſibus non tantum conſue-

ſueviſſe ornare, ſed etiam et quidem maxime, devote loqui. Hac enim de cauſa in ſacris literis invenitur *Deo benedicere* pro *maledicere* (vide Lib. 1. Reg. cap. 2 . verſ. 10. et Job. cap 2. verſ 9.) et eadem etiam de cauſa omnia ad Deum referebant et ideo Scriptura nihil niſi miracula narrare videtur, idque, cum de rebus maxime naturalibus loquitur, cujus rei exempla aliquot jam ſupra retulimus, quare credendum, cum Scriptura dicit, Deum cor Pharaonis induraviſſe, nihil aliud tum ſignificari, quam quod Pharao fuit contumax. Et cum dicitur Deum feneſtras coeli aperire, nihil aliud ſignificat, quam quod multa aqua pluerit et ſic alia. Ad haec igitur et, quod multa admodum breviter, ſine ullis circumſtantiis et fere mutilate narrentur, ſi quis probe attenderit nihil fere in Scriptura reperiet, quod poſſit demonſtrari lumini naturae repugnare et contra multa, quae obſcuriſſima viſa ſunt, mediocri meditatione intelligere poterit et facile interpretari. Atque his exiſtimo, me id, quod intenderam, ſatis clare oſtendiſſe. Attamen antequam huic capiti finem dem, aliud adhuc reſtat, quod hic monere volo; nempe, me alia prorſus methodo hic circa miracula proceſſiſſe, quam circa Prophetiam. De prophetia enim nihil affirmavi, niſi quod ex fundamentis [81] in Sacris literis revelatis concludere potui; at hic praecipua ex ſolis principiis lumine naturali notis elicui, quod etiam conſulto feci, quia de prophetia, quandoquidem ipſa captum humanum ſuperat et quaeſtio mere Theologica eſt, nihil affirmare, neque etiam ſcire poteram, in quo ipſa potiſſimum conſtiterit, niſi ex fundamentis revelatis; atque adeo coactus tum fui, hiſtoriam prophetiae concinnare et ex ea quaedam dogmata formare, quae me naturam prophetiae ejuſque proprietates, quoad fieri poteſt, docerent. At hic circa miracula, quia id quod inquirimus (nempe an concedere poſſumus, aliquid in natura contingere, quod ejus legibus repugnet, aut

quod ex iis non poſſet ſequi) philoſophicum plane eſt, nullo ſimili indigebam; imo conſultius duxi, hanc quaeſtionem ex fundamentis lumine naturali cognitis utpote maxime notis enodare. Dico, me id conſultius duxiſſe: nam eam etiam ex ſolis Scripturae dogmatibus et fundamentis facile ſolvere potueram; quod, ut unicuique pateat, hic paucis oſtendam. Scriptura de natura in genere quibuſdam in locis affirmat, eam fixum atque immutabilem ordinem ſervare, ut in Pſal. 148. verſ. 6. et Jerem. cap. 21. verſ. 35, 36. Philoſophus praeterea in ſuo Eccl. cap. 1. verſ. 10. clariſſime docet, nihil novi in natura contingere; et verſ. 11, 12. hoc idem illuſtrans, ait, quod, quamvis aliquando aliquid contingat, quod novum videtur, id tamen novum non eſt, ſed in ſeculis, quae antea fuerunt et quorum nulla eſt memoria, contigit; nam, ut ipſe ait, antiquorum nulla eſt apud hodiernos memoria, nec ulla etiam hodiernorum apud poſteros erit. Deinde cap. 3. verſ. 11. dicit, Deum omnia probe in eorum tempus ordinaviſſe et verſ. 14. ſe noviſſe, ait, quod, quicquid Deus facit, id in aeternum permanebit, nec ei aliquid addi, nec de eo aliquid ſubtrahi poſſe; quae omnia clariſſime docent, naturam fixum atque immutabilem ordinem ſervare, Deum omnibus ſeculis nobis notis et ignotis eundem fuiſſe, legeſque naturae adeo perfectas et fertiles eſſe, ut iis nihil addi neque detrahi poſſit et denique miracula, non niſi propter hominum ignorantiam, ut aliquid novi, videri. Haec igitur in Scriptura expreſſe docentur, at nullibi, quod in natura aliquid contingat, quod ipſius legibus repugnet, aut quod ex iis nequeat ſe-
[82] qui; adeoque neque etiam Scripturae affingendum. Ad haec accedit, quod miracula cauſas et circumſtantias requirant (ut jam oſtendimus) et quod non ſequantur ex neſcio quo imperio regio, quod vulgus Deo affingit, ſed ex imperio et decreto divino, hoc eſt, (ut etiam ex ipſa Scriptura oſtendimus) ex

ex legibus naturae ejusque ordine et quod denique miracula etiam a seductoribus fieri possint, ut convincitur ex cap 13 Deut. et cap. 24. vers. 24. Matthaei. Ex quibus porro evidentissime sequitur, miracula res naturales fuisse, atque adeo eadem ita explicanda, ut neque nova (ut Salomonis verbo utar) neque naturae repugnantia videantur, sed, si fieri potuit, ad res naturales maxime accedentia, quod ut facilius ab unoquoque possit fieri, quasdam regulas ex sola Scriptura petitas tradidi. Attamen, quamvis dicam, Scripturam haec docere, non tamen intelligo, haec ab eadem doceri tanquam documenta ad salutem necessaria, sed tantum quod Prophetae haec eadem, uti nos, amplexi sunt; quare de his unicuique, prout sibi melius esse sentiet, ad Dei cultum et religionem integro animo suscipiendum, liberum est existimare. Quod etiam Josephus sentit; sic enim in conclusione Libr. II. Antiquit scribit: *Nullus vero discredat verbo miraculi si antiquis hominibus et malitia privatis via salutis liquet per mare facta, sive voluntate Dei, sive sponte revelata: dum et eis, qui cum Alexandro rege Macedoniae fuerint olim et antiquitus a resistentibus Pamphylicum mare divisum sit et cum aliud iter non esset, transitum praebuit iis, volente Déo, per eum Persarum destruere principatum; et hoc confitentur omnes, qui actus Alexandri scripserunt. De his itaque, sicut placuerit cuilibet, existimet.* Haec sunt verba Josephi, ejusque de fide miraculorum judicium.

CAP. VII. *De Interpretatione Scripturae.*

Omnibus in ore quidem est, Sacram Scripturam verbum esse Dei, quod homines veram beatitudinem vel salutis viam docet: Verum re ipsa aliud plane judicant. Vulgus enim nihil minus curare videtur, quam ex documentis Sacrae Scripturae vivere et omnes fere sua commenta pro Dei verbo venditare videmus, nec aliud studere, quam sub prae- [83]

textu religionis caeteros cogere, ut secum sentiant. Videmus, inquam, Theologos sollicitos plerumque fuisse quomodo sua figmenta et placita ex sacris literis extorquere possent et divina authoritate munire, nec aliud minore cum scrupulo majoreque cum temeritate agere, quam Scripturas sive Spiritus Sancti mentem interpretari et si tum eos aliquid sollicitos habet, non est quod verentur, ne Spiritui Sancto aliquem errorem affingant et a via salutis aberrent, sed ne erroris ab aliis convincantur, atque ita propria eorum sub pedibus jaceat authoritas et ab aliis contemnantur. Quod si homines id, quod verbis de Scriptura testantur, ex vero animo dicerent, tum aliam prorsus vivendi rationem haberent, neque tot discordiae mentes eorum agitarent neque tot odiis certarent, nec tam coeca et temeraria cupiditate interpretandi Scripturam, novaque in Religione excogitandi tenerentur. Sed contra nihil tamquam Scripturae doctrinam amplecti auderent, quod ab ipsa quam clarissime non edocerentur. Et denique sacrilegi illi, qui Scripturam plurimis in locis adulterare non sunt veriti, a tanto scelere maxime cavissent, manusque sacrilegas ab iis abstinuissent. At ambitio et scelus tantum tandem potuerunt, ut religio non tam in obtemperandis Spiritus Sancti documentis, quam in defendendis hominum commentis sita sit; imo ut religio non charitate, sed disseminandis discordiis inter homines et odio infensissimo, quod falso nomine zeli divini et ardentis studii adumbrant, propagando contineatur. Ad haec mala accessit superstitio, quae homines rationem et naturam contemnere docet et id tantum admirari ac venerari, quod huic utique repugnat: quare non mirum est, [54] quod homines, ut Scripturam magis admirentur et venerentur, eam ita explicare studeant, ut his, rationi scilicet et naturae quam maxime repugnare videatur; ideoque in Sacris Literis profundissima mysteria latere somniant et in iis, hoc est, in absurdis

dis investigandis, caeteris utilibus neglectis, defatigantur et quicquid sic delirando fingunt, id omne Spiritui Sancto tribunt et summa vi atque affectuum impetu defendere conantur. Ita enim cum hominibus comparatum est, ut quicquid puro intellectu concipiunt, solo intellectu et ratione; quicquid contra ex animi affectibus opinantur, iisdem etiam defendant. Ut autem ab his turbis extricemur et mentem a praejudiciis Theologicis liberemus, nec temere hominum figmenta pro divinis documentis amplectamur, nobis de vera methodo Scripturam interpretandi agendum est et de eadem differendum: hac enim ignorata nihil certo scire possumus, quid Scriptura, quidve Spiritus Sanctus docere vult. Eam autem, ut hic paucis complectar, dico methodum interpretandi Scripturam haud differre a methodo interpretandi naturam, sed cum ea prorsus convenire. Nam sicuti methodus interpretandi naturam in hoc potissimum consistit, in concinnanda scilicet historia naturae, ex qua, utpote ex certis datis, rerum naturalium definitiones concludimus: sic etiam ad Scripturam interpretandam necesse est ejus sinceram historiam adornare et ex ea tanquam ex certis datis et principiis mentem authorum Scripturae legitimis consequentiis concludere: sic enim unusquisque (si nimirum nulla alia principia, neque data ad interpretandam Scripturam et de rebus, quae in eadem continentur, differendum, admiserit, nisi ea tantummodo, quae ex ipsa Scriptura ejusque historia depromuntur) sine ullo periculo errandi semper procedet et de iis, quae nostrum captum superant, aeque secure differere poterit, ac de iis, quae lumine naturali cognoscimus. Sed ut clare constet, hanc viam non tantum certam, sed etiam unicam esse, eamque cum methodo interpretandi naturam convenire, notandum, quod Scriptura de rebus saepissime agit, quae ex principiis lumine naturali notis deduci nequeunt; ejus enim maximam partem historiae et reve-

revelationes componunt: at hiſtoriae miracula potiſſimum continent, hoc eſt (ut in ſuperiore Capite [85] oſtendimus) narrationes rerum inſolitarum naturae, opinionibus et judiciis hiſtoricorum, qui eas ſcripſerunt, accommodatas; revelationes autem opinionibus etiam Prophetarum accommodatae ſunt, ut in ſecundo Cap. oſtendimus, et ipſa revera captum humanum ſuperant. Quare cognitio horum omnium, hoc eſt, omnium fere rerum, quae in Scriptura continentur, ab ipſa Scriptura ſola peti debet: ſicuti cognitio naturae ab ipſa natura. Quod ad documenta moralia, quae etiam in Bibliis continentur, attinet; etſi ipſa ex notionibus communibus demonſtrari poſſunt, non poteſt tamen ex iisdem demonſtrari, Scripturam eadem docere, ſed hoc ex ſola ipſa Scriptura conſtare poteſt. Imo ſi ſine praejudicio divinitatem Scripturae teſtari volumus, nobis ex eadem ſola conſtare debet, ipſam vera documenta moralia docere; ex hoc enim ſolo ejus divinitas demonſtrari poteſt: nam certitudinem Prophetiarum ex hoc praecipue conſtare oſtendimus, quod Prophetae animum ad aequum et bonum inclinatum habebant. Quare hoc idem etiam nobis conſtare debet, ut fidem ipſis poſſimus habere. Ex miraculis autem Dei divinitatem non poſſe convinci, jam etiam demonſtravimus, ut jam taceam, quod etiam a Pſeudo-propheta fieri poterant. Quare Scripturae divinitas ex hoc ſolo conſtare debet, quod ipſa veram virtutem doceat. Atqui hoc ex ſola Scriptura conſtare poteſt. Quod ſi non poſſet fieri, non ſine magno praejudicio eandem amplecteremur et de ejus divinitate teſtaremur. Tota itaque Scripturae cognitio ab ipſa ſola peti debet. Denique Scriptura rerum, de quibus loquitur, definitiones non tradit, ut nec etiam natura. Quare quemadmodum ex diverſis naturae actionibus definitiones rerum naturalium concludendae ſunt, eodem modo hae ex diverſis narrationibus, quae de unaquaque re in ſcriptis

ptis occurrunt, ſunt eliciendae. Regula igitur univerſalis interpretandi Scripturam eſt, nihil Scripturae tanquam ejus documentum tribuere, quod ex ipſius hiſtoria quam maxime perſpectum non habeamus. Qualis autem ejus hiſtoria debeat eſſe, et quae potiſſimum enarrare, hic jam dicendum.

Nempe I. continere debet naturam et proprietates linguae, qua libri Scripturae ſcripti fuerunt et quam eorum Authores loqui ſolebant. Sic enim omnes ſenſus, quos unaquaeque oratio ex com- [86]
muni loquendi uſu admittere poteſt, inveſtigare poterimus. Et quia omnes tam Veteris, quam Novi Teſtamenti ſcriptores Hebraei fuerunt, certum eſt, Hiſtoriam linguae Hebraicae prae omnibus neceſſariam eſſe, non tantum ad intelligentiam librorum Veteris Teſtamenti, qui hac lingua ſcripti ſunt, ſed etiam Novi; nam quamvis aliis linguis vulgati fuerint, Hebraizant tamen.

II. Sententias uniuſcujuſque libri colligere debet, eaſque ad ſumma capita redigere, ut ſic omnes, quae de eadem re reperiuntur, in promptu habere poſſimus: deinde eas omnes, quae ambiguae vel obſcurae ſunt, vel quae invicem repugnare videntur, notare. Atque eas ſententias hic obſcuras aut claras voco, quarum ſenſus ex contextu orationis facile vel difficulter ratione percipitur. De ſolo enim ſenſu orationum, non autem de earum veritate laboramus. Quin imo apprime cavendum eſt, quamdiu ſenſum Scripturae quaerimus, ne ratiocinio noſtro, quatenus principiis naturalis cognitionis fundatum eſt (ut jam taceam praejudicia) praeoccupemur, ſed ne verum ſenſum cum rerum veritate confundamus, ille ex ſolo linguae uſu erit inveſtigandus, vel ex ratiocinio, quod nullum aliud fundamentum agnoſcit, quam Scripturam. Quae omnia ut clarius intelligantur, exemplo illuſtrabo. Hae Moſis ſententiae, quod *Deus ſit ignis* et quod *Deus ſit zelotypus*, quam

quam clariſſimae ſunt, quamdiu ad ſolam verborum ſignificationem attendimus ideoque eas etiam inter claras repono, tametſi reſpectu veritatis et rationis obſcuriſſimae ſunt; imo quamvis earum literalis ſenſus lumini naturali repugnet, niſi etiam principiis et fundamentis ex Hiſtoria Scripturae petitis clare opponatur, is ſenſus, nempe literalis, erit tamen retinendus; et contra, ſi hae ſententiae ex literali earum interpretatione principiis ex Scriptura petitis reperientur repugnare, quamquam cum ratione maxime convenirent, aliter tamen (metaphorice ſcilicet) eſſent interpretandae. Ut itaque ſciamus, an Moſes crediderit, Deum eſſe ignem, an ſecus, nullo modo id concludendum eſt ex eo, quod haec opinio cum ratione conveniat, aut quod ei repugnet; ſed tantum ex aliis ipſius Moſis ſententiis. Videlicet [87] quoniam Moſes plurimis in locis clare etiam docet, Deum nullam habere ſimilitudinem cum rebus viſibilibus, quae in coelis, in terra, aut in aqua ſunt; hinc concludendum, hanc ſententiam, aut illas omnes metaphorice eſſe explicandas. At quia a literali ſenſu, quam minime fieri poteſt, eſt recedendum, ideo prius quaerendum, num haec unica ſententia; *Deus eſt ignis*, alium praeter literalem ſenſum admittat, hoc eſt an nomen *ignis* aliud quam naturalem ignem ſignificet Quod ſi non reperiatur ex uſu linguae aliud ſignificare, nullo etiam alio modo interpretanda eſſet haec ſententia, quantumvis rationi repugnans; ſed contra reliquae omnes, quamvis rationi conſentaneae, huic tamen eſſent accommodandae. Quod ſi nec hoc etiam ex uſu linguae poſſet fieri, tum hae ſententiae irreconciliabiles eſſent, ac proinde de iis judicium erit ſuſpendendum. Sed quia nomen *ignis* pro ira et zelotypia etiam ſumitur (vide Jobi cap. 31. verſ. 12.) hinc facile Moſis ſententiae reconciliantur, atque legitime concludimus, duas has ſententias, *Deus eſt ignis* et *Deus eſt Zelotypus*, unam eandemque eſſe ſententiam.

Porro

Porro quoniam Moſes clare docet, Deum eſſe zelotypum, nec uſlibi docet, Deum carere paſſionibus ſive animi pathematis, hinc plane concludendum Moſem hoc ipſum credidiſſe aut ſaltem docere voluiſſe, quantumvis hanc ſententiam rationi repugnare credamus. Nam, ut jam oſtendimus nobis non licet ad dictamina noſtrae rationis et ad noſtras praeconceptas opiniones mentem Scripturae torquere, ſed tota Bibliorum cognitio ab iiſdem ſolis eſt petenda.

III. Denique enarrare debet haec hiſtoria caſus omnium librorum Prophetarum, quorum memoria apud nos eſt; videlicet vitam, mores, ac ſtudia authoris uniuſcujuſque libri, quiſnam fuerit, qua occaſione, quo tempore, cui, et denique qua lingua ſcripſerit. Deinde uniuscujuſque libri fortunam: nempe quomodo prius acceptus fuerit et in quorum manus inciderit, deinde quot ejus variae lectiones fuerint et quorum conſilio inter ſacros acceptus fuerit, et denique quomodo omnes libri, quos omnes jam ſacros eſſe fatentur, in unum corpus coaluerint. Haec omnia, inquam, hiſtoria Scripturae continet. Nam ut ſciamus, quaenam ſententiae tanquam leges proferantur, quaenam vero tanquam documen- [88] ta moralia, refert ſcire vitam, mores, ac ſtudia authoris; adde quod eo facilius verba alicujus explicare poſſumus, quo ejus genium et ingenium melius noverimus. Deinde ne documenta aeterna cum iis, quae ad tempus tantum, vel paucis ſolummodo ex uſu poterant eſſe, confundamus, refert etiam ſcire qua occaſione, quo tempore et cui nationi, aut ſaeculo omnia documenta ſcripta fuerint. Refert denique reliqua, quae praeterea diximus, ſcire, ut praeter libri cujuſque authoritatem, etiam ſciamus, num ab adulterinis manibus conſpurcari potuerit, an minus; num errores irrepſerint, num a viris ſatis peritis et fide dignis correcti fuerint. Quae omnia ſcitu admodum neceſſaria ſunt, ut ne caeco impetu cor-

correpti, quicquid nobis obtruditur, ſed tantum id quod certum et indubitatum eſt, amplectamur.

Jam poſtquam hanc hiſtoriam Scripturae habuerimus et firmiter decreverimus, nihil tanquam doctrinam Prophetarum certo ſtatuere, quod ex hac hiſtoriâ non ſequatur, aut quam clariſſime eliciatur, tum tempus erit, ut ad mentem Prophetarum et Spiritus Sancti inveſtigandam nos accingamus. Sed ad hoc etiam methodus et ordo requiritur ſimilis ei, quo ad interpretationem naturae ex ipſius hiſtoria utimur. Sicuti enim in ſcrutandis rebus naturalibus ante omnia inveſtigare conamur res maxime univerſales et toti naturae communes, videlicet motum et quietem, eorumque leges et regulas, quas natura ſemper obſervat et per quas continuo agit et ex his gradatim ad alia minus univerſalia procedimus; ſic etiam ex hiſtoria Scripturae id primum quaerendum, quod univerſaliſſimum, quodque totius Scripturae baſis et fundamentum eſt et quod denique in ipſa tanquam aeterna et omnibus mortalibus utiliſſima doctrina ab omnibus Prophetis commendatur. Exempli gratia, quod Deus unicus et omnipotens exiſtit, qui ſolus eſt adorandus et qui omnes curat, eoſque ſupra omnes diligit, qui ipſum adorant et proximum tanquam ſemetipſos amant etc. Haec et ſimilia, inquam, Scriptura ubique tam clare, tamque expreſſe docet, ut nullus unquam fuerit, qui de ejus ſenſu circa haec ambegerit. Quid autem Deus ſit et qua ratione res omnes videat, iiſque provideat, [89] haec et ſimilia Scriptura ex profeſſo et tanquam aeternam doctrinam non docet. Sed contra Prophetas ipſos circa haec non conveniſſe jam ſupra oſtendimus; adeoque de ſimilibus nihil tanquam doctrinam Spiritus Sancti ſtatuendum, tametſi lumine naturali optime determinari poſſit. Hâc igitur univerſali Scripturae doctrinâ probe cognitâ procedendum deinde eſt ad alia minus univerſalia et quae tamen commu-

communem usum vitae spectant quaeque ex hac universali doctrina tanquam rivuli derivantur; uti sunt omnes verae virtutis actiones particulares externae, quae non nisi data occasione exerceri possunt et quicquid circa haec obscurum sive ambiguum in Scriptis reperiatur, ex doctrina Scripturae universali explicandum et determinandum est: si quae autem invicem contraria reperiantur, videndum, qua occasione, quo tempore, vel cui scripta fuerint. Ex. Gr. cum Christus dicit, *beati lugentes, quoniam consolationem accipient*, ex hoc Textu nescimus, quales lugentes intelligat; sed quia postea docet, ut de nulla re simus solliciti, nisi de solo regno Dei ejusque justitia, quod ut summum bonum commendat, (vide Matth. cap. 6. vers. 33.) hinc sequitur, eum per lugentes eos tantum intelligere, qui lugent regnum Dei et justitiam ab hominibus neglectam; hoc enim tantum lugere possunt ii, qui nihil nisi regnum divinum, sive aequitatem amant et reliqua fortunae plane contemnunt. Sic etiam, cum ait, *Sed ei, qui percutit te supra maxillam tuam dextram, obverte illi etiam alteram*, et quae deinde sequuntur; si haec Christus tanquam Legislator judices juberet, legem Mosis hoc praecepto destruxisset; quod tamen contra aperte monet (vide Matth. cap. 5. vers. 17.) Quare videndum, quisnam haec dixit, quibus et quo tempore. Nempe Christus dixit, qui non tanquam legislator leges instituebat, sed ut doctor documenta docebat; quia (ut supra ostendimus) non tam actiones externas, quam animum corrigere voluit. Deinde haec hominibus oppressis dixit, qui vivebant in republica corrupta et ubi justitia prorsus negligebatur et cujus ruinam prope instare videbat. Atqui hoc idem ipsum, quod hic Christus instante Urbis ruina docet, Jeremiam etiam in prima Urbis vastatione, simili nimirum tempore, docuisse videmus (vide Lament. cap. 3. lit. Tet et Jot.) quare cum hoc non, nisi tempore oppressionis, docuerint Prophe-

tae,

[90] tae, nec id ullibi tanquam lex prolatum ſit et contra Moſes (qui non tempore oppreſſionis ſcripſit, ſed (et hoc nota) de inſtituenda bona republica laboravit, quamvis etiam vindictam et odium in proximum damnaverit, tamen juſſerit oculum pro oculo ſolvere; hinc clariſſime ſequitur ex ipſis ſolis Scripturae fundamentis, hoc Chriſti et Jeremiae documentum de toleranda injuria, et impiis in omnibus concedendo, locum tantum habere in locis, ubi juſtitia negligitur, et temporibus oppreſſionis, non autem in bona republica: quinimo in bona republica, ubi juſtitia defenditur, tenetur unusquiſque, ſi ſe vult perhiberi juſtum, injurias coram judice exigere (vide Levit. cap. 5. verſ. 1.) non propter vindictam (vide Levit cap. 9. verſ. 17, 18.) ſed animo juſtitiam legesque Patriae defendendi, et ut ne malis expediat eſſe malos. Quae omnia etiam cum ratione naturali plane conveniunt. Ad hunc modum alia plura poſſem adferre exempla, ſed haec ſufficere arbitror ad meam mentem et utilitatem hujus methodi explicandam, quod impraeſentiarum tantum curo. At hucuſque eas tantum Scripturae ſententias inveſtigare docuimus, quae uſum vitae ſpectant et quae propterea facilius inveſtigari queunt; nam revera de iis nulla inter Scriptores Bibliorum unquam fuit controverſia. Reliqua autem, quae in Scriptis occurrunt, quaeque ſolius ſunt ſpeculationis, non tam facile indagari poſſunt; via enim ad haec anguſtior eſt; nam quandoquidem in rebus ſpeculativis (ut jam oſtendimus) Prophetae inter ſe diſſentiebant et rerum narrationes maxime accommodatae ſunt uniuscujuſque aevi praejudiciis, minime nobis licet mentem unius Prophetae ex locis clarioribus alterius concludere, neque explicare, niſi evidentiſſime conſtet, eos unam eandemque foviſſe ſententiam. Quomodo igitur mens Prophetarum in ſimilibus ſit ex hiſtoriâ Scripturae eruenda, paucis jam exponam. Nempe circa haec etiam a maxime univerſalibus incipien-

piendum, inquirendo ſcilicet ante omnia ex ſententiis Scripturae maxime claris, quid ſit Prophetia ſive Revelatio et qua in re potiſſimum conſiſtat. Deinde quid ſit miraculum et ſic porro res maxime communes: dehinc ad opiniones uniuscuiuſque Prophetae deſcendendum; et ex his tandem ad ſenſum uniuscujusque revelationis ſive Prophetiae, hiſtoriae et miraculi procedendum. Qua autem cautione utendum ſit, ne in his mentem Prophetarum et Hi- [91] ſtoricorum cum mente Spiritus Sancti et rei veritate confundamus, ſupra ſuis in locis multis exemplis oſtendimus; quare de his non neceſſe habeo prolixius agere; hoc tamen circa ſenſum Revelationum notandum, quod haec methodus tantum inveſtigare docet id, quod revera Prophetae viderint aut audiverint, non autem quid illis hieroglyphicis ſignificare aut repraeſentare voluerint; hoc enim hariolari poſſumus, non autem ex Scripturae fundamentis certo deducere Oſtendimus itaque rationem interpretandi Scripturam, et ſimul demonſtravimus hanc unicam et certiorem eſſe viam ad ejus verum ſenſum inveſtigandum. Fateor quidem, eos de eodem certiores eſſe, ſi qui ſunt, qui certam ejus traditionem ſive veram explicationem ab ipſis Prophetis acceptam habent, ut Phariſaei autumant, vel ſi qui Pontificem habent, qui circa interpretationem Scripturae errare non poteſt, quod Catholici Romani jactant. Attamen quandoquidem nec de hac traditione, nec de Pontificis authoritate poſſumus eſſe certi, nihil etiam certi ſuper his fundare poſſumus; hanc enim antiquiſſimi Chriſtianorum, illam autem antiquiſſimae Judaeorum Sectae negaverunt; et ſi deinde ad ſeriem annorum attendamus, (ut jam alia taceam) quam Phariſaei acceperunt a ſuis Rabbinis, qua hanc traditionem ad Moſen uſque proferunt, eam falſam eſſe reperiemus, quod alio in loco oſtendo Quare talis traditio nobis admodum debet eſſe ſuſpecta; et quanquam nos in noſtra Methodo Judaeorum traditionem

tionem aliquam, ut incorruptam, cogimur ſuppo-nere, nempe ſignificationem verborum linguae Hebraïcae, quam ab iiſdem accepimus, de illa tamen dubitamus, de hac autem minime. Nam nemini unquam ex uſu eſſe potuit, alicujus verbi ſignificationem mutare, at quidem non raro ſenſum alicujus orationis. Quin et factu difficillimum eſt; nam qui verbi alicujus ſignificationem conaretur mutare, cogeretur ſimul omnes authores, qui illa lingua ſcripſerunt et illo verbo in recepta ſua ſignificatione uſi ſunt, ex ingenio vel mente uniuscujusque explicare, vel ſumma cum cautione depravare. Deinde vulgus linguam cum doctis ſervat, ſenſus autem orationum et libros docti tantum; ac proinde facile poſſumus concipere, doctos ſenſum orationis alicujus libri ra-
[92] riſſimi, quem in ſua poteſtate habuerunt, mutare vel corrumpere potuiſſe, non autem verborum ſignificationem. Adde quod ſi quis alicujus verbi ſignificationem, cui conſuevit, in aliam mutare velit, non poterit ſine difficultate id impoſterum et inter loquendum et ſcribendum obſervare. Ex his itaque et aliis rationibus facile nobis perſuademus, nemini in mentem venire potuiſſe, linguam aliquam corrumpere; at quidem ſaepe mentem alicujus Scriptoris, ejus orationes mutando, vel eaſdem perperam interpretando. Cum itaque haec noſtra methodus (quae in eo fundatur, ut cognitio Scripturae ab eadem ſola petatur) unica et vera ſit, quicquid ipſa praeſtare non poterit ad integram Scripturae cognitionem acquirendam, de eo plane deſperandum. Quid autem ipſa difficultatis habeat, vel quid in ipſa deſiderandum, ut ad integram et certam ſacrorum Codicum cognitionem nos ducere poſſit, hic jam dicendum. Magna imprimis in hac methodo oritur difficultas ex eo, quod linguae Hebraïcae integram cognitionem exigit. At haec unde jam petenda? antiqui linguae Hebraïcae cultores nihil poſteritati de fundamentis et doctrina hujus linguae reliquerunt:

runt: nos ſaltem ab iiſdem nihil prorſus habemus: non ullum Dictionarium neque Grammaticam, neque Rhetoricam: Hebraea autem natio omnia ornamenta, omneque decus perdidit (nec mirum, poſtquam tot clades et perſecutiones paſſa eſt) nec niſi pauca quaedam fragmenta linguae et paucorum librorum retinuit; omnia enim fere nomina fructuum, avium, piſcium et permulta alia temporum injuria periere. Significatio deinde multorum nominum et verborum, quae in Bibliis occurrunt, vel prorſus ignoratur, vel de eadem diſputatur. Cum haec omnia, tum praecipue hujus linguae phraſeologiam deſideramus, ejus enim phraſes et modos loquendi, Hebraeae nationi peculiares, omnes fere tempus edax ex hominum memoria abolevit. Non itaque ſemper poterimus, ut deſideramus, omnes uniuscujuſque orationis ſenſus, quos ipſa ex linguae uſu admittere poteſt, inveſtigare et multae occurrent orationes, quamvis notiſſimis vocibus expreſſae, quarum tamen ſenſus obſcuriſſimus erit et plane imperceptibilis. Ad haec, quod ſcilicet linguae Hebraeae perfectam hiſtoriam non poſſumus habere, accedit ipſa hujus linguae conſtitutio et natura; ex qua tot oriuntur ambiguitates, ut impoſſibile ſit, talem invenire methodum, quae verum ſenſum omnium [93] orationum Scripturae certo doceat inveſtigare. Nam praeter ambiguitatum cauſas omnibus linguis communes, quaedam aliae in hac lingua dantur, ex quibus permultae naſcuntur ambiguitates. Eas hic notare, operae pretium duco.

Prima oritur in Bibliis ſaepe ambiguitas et orationum obſcuritas ex eo, quod literae ejuſdem organi unae pro aliis ſumantur. Dividunt ſcilicet Hebraei omnes Alphabeti literas in quinque claſſes, propter quinque oris inſtrumenta, quae pronuntiationi inſerviunt, nempe labia, lingua, dentes, palatum et guttur. Ex. Gr. א·ח·ע·ה· Alpha, Ghet, Hgain, He guttu-

gutturales vocantur et ſine ullo diſcrimine, nobis ſaltem noto, una pro alia uſurpatur. Nempe אל *el*, quod ſignificat *ad* ſumitur ſaepe pro על *hgal*, quod ſignificat *ſuper* et vice verſa. Unde fit, ut omnes orationis partes ſaepe vel ambiguae reddantur, vel tanquam voces, quae nullam habent ſignificationem.

Secunda deinde oritur orationum ambiguitas ex multiplici conjunctionum et adverbiorum ſignificatione. Ex Gr. ו *vau* promiſcue inſervit ad conjungendum et disjungendum, ſignificat *et*, *ſed*, *quia*, *autem*, *tum*. כי *ki* ſeptem aut octo habet ſignificationes; nempe, *quia*, *quamvis*, *ſi*, *quando*, *quemadmodum*, *quod*, *combuſtio etc.* Et ſic fere omnes particulae.

Tertia eſt et quae multarum ambiguitatum fons eſt, quia verba in Indicativo carent Praeſenti, Praeterito Imperfecto, Pluſquamperfecto, Futuro perfecto et aliis in aliis linguis uſitatiſſimis; in Imperativo autem et Infinitivo omnibus, praeter Praeſens: et in Subjunctivo omnibus abſolute carent. Et quamvis haec omnia Temporum et Modorum defecta certis regulis ex fundamentis linguae deductis facile, imo ſumma cum elegantia ſuppleri poſſent, Scriptores tamen antiquiſſimi eas plane neglexerunt et promiſcue tempus Futurum pro Praeſenti et Praeterito et contra Praeteritum pro Futuro, et praeterea Indicativum pro Imperativo et Subjunctivo uſurpaverunt, idque non ſine magna amphibolia orationum. Praeter has tres ambiguitatum linguae Hebraicae cauſas, duae adhuc aliae ſuperſunt notandae, quarum unaquaeque longe majoris eſt momenti. Harum prima eſt, quod Hebraei literas vocales non habent. Secunda, quod nullis ſignis orationes diſtin-
[94] guere ſolebant, neque exprimere ſive intendere: et quamvis haec duo, vocales ſcilicet et ſigna punctis et accentibus ſuppleri ſoleant, eis tamen acquie-

ſcere

cere non poſſumus, quandoquidem a poſterioris aevi hominibus, quorum authoritas apud nos nihil debet valere, inventa et inſtituta ſunt: antiqui autem ſine punctis (hoc eſt ſine vocalibus et accentibus) ſcripſerunt (ut ex multis teſtimoniis conſtat.) poſteri vero, prout iis Biblia interpretari viſum eſt, haec duo addiderunt. Quare accentus et puncta, quae jam habemus, merae hodiernorum interpretationes ſunt, nec plus fidei neque authoritatis merentur, quam reliquae authorum explicationes. Qui autem hoc ignorant, neſciunt, quà ratione auctor, qui Epiſtolam ad Hebraeos ſcripſit, excuſandus ſit, quod Cap. 11. vrſ. 21. interpretatus eſt textum Geneſeos Cap. 47. verſ. 31. longe aliter, quam in punctato Hebraeo textu habetur, quaſi Apoſtolus ſenſum Scripturae a Punctiſtis diſcere debuerit. Mihi ſane Punctiſtae potius culpandi videntur; quod ut unusquisque videat et ſimul, quod haec diſcrepantia a ſolo vocalium defectu orta eſt, utramque interpretationem hic ponam. Punctiſtae ſuis punctis ſcilicet, interpretati ſunt *et incurvavit ſe Iſraël ſupra* vel (mutando ע Hgain in א Aleph, in literam ſcilicet ejuſdem organi) *verſus caput lecti:* Author autem Epiſtolae *et incurvavit ſe Iſraël ſupra caput bacilli*, legendo nimirum מטה *mate* מַטֶּה loco quod alii מטה *mita* מִטָּה, quae differentia a ſolis vocalibus oritur. Iam quandoquidem in illa narratione de ſola ſenectute Jacobi, non autem, ut in ſequenti Capite, de ipſius morbo agitur, magis vero ſimile videtur, mentem hiſtorici fuiſſe, quod Jacobus ſupra caput bacilli (quo nimirum ſenes provectiſſimae aetatis ad ſe ſuſtinendum indigent, non autem lecti, ſe incurvaverit, praecipue cum hoc modo non neceſſe ſit, ullam literarum ſubalternationem ſupponere. Atque hoc exemplo non tantum volui locum iſtum Epiſtolae ad Hebraeos cum textu Geneſeos reconciliare, ſed praecipue oſtendere, quam parum fidei hodiernis punctis et accentibus ſit habendum: atque adeo qui Scripturam ſine ullo prae-

judicio interpretari vult, de hisce dubitare tenetur et de integro examinare.

Et hac igitur (ut ad noſtrum propoſitum revertamur) linguae Hebraeae conſtitutione et natura facile [93] unusquisque conjicere poteſt, tot debere oriri ambiguitates, ut nulla poſſit dari methodus, qua eae omnes determinari queant. Nam nihil eſt, quod ſperamus, ex mutua orationum collatione (quam unicam eſſe viam oſtendimus ad verum ſenſum ex multis, quos unaquaeque oratio ex uſu linguae admittere poteſt, eruendum) hoc poſſe abſolute fieri; cum quia haec orationum collatio, non niſi caſu, orationem aliquam illuſtrare poteſt, quandoquidem nullus Propheta eo fine ſcripſit, ut verba alterius aut ſua ipſa ex profeſſo explicaret; tum etiam quia mentem unius Prophetae, Apoſtoli etc. ex mente alterius concludere non poſſumus, niſi in rebus uſum vitae ſpectantibus, ut jam evidenter oſtendimus; at non, cum de rebus ſpeculativis loquuntur, ſive cum miracula aut hiſtorias narrant. Poſſum praeterea hoc, nempe quod multae orationes inexplicabiles in S. Scriptis occurrunt, quibusdam exemplis oſtendere, ſed impraeſentiarum iis lubentius ſuperſedeo, et ad reliqua, quae ſuperſunt, notanda, quod ſcilicet haec vera methodus Scripturam interpretandi plures adhuc difficultates habeat, vel quid in ipſa deſideretur, pergam.

Oritur in methodo alia praeterea difficultas ex eo, quod ipſa hiſtoriam caſuum omnium librorum Scripturae exigit, cujus maximam partem ignoramus; multorum enim librorum authores, vel (ſi mavis) Scriptores vel prorſus ignoramus, vel de iisdem dubitamus, ut in ſequentibus fuſe oſtendam. Deinde neque etiam ſcimus, qua occaſione, neque quo tempore hi libri, quorum Scriptores ignoramus, ſcripti fuerunt. Neſcimus praeterea, in quorum manus libri omnes inciderint, neque in quorum exem-

plaribus

pluribus tot variae lectiones repertae ſint, nec denique an non plures aliae fuerint apud alios lectiones. Quid autem haec omnia ſcire referat, ſuo in loco breviter indicavi, quaedam tamen ibi conſulto omiſi, quae jam hic veniunt conſideranda. Si quem librum res incredibiles aut imperceptibiles continentem, vel terminis admodum obſcuris ſcriptum, legimus, neque ejus authorem novimus, neque etiam quo tempore et qua occaſione ſcripſerit, fruſtra de ejus vero ſenſu, certiores fieri conabimur. His enim omnibus ignoratis, minime ſcire poſſumus, quid author intenderit, aut intendere potuerit; cum contra his probe cognitis noſtras cogitationes ita determinamus, ut nullo praejudicio praeoccupemur, [96] ne ſcilicet authori, vel ei, in cujus gratiam author ſcripſit, plus minuſve juſto tribuamus et ne de ullis aliis rebus cogitemus, quam de iis, quas author in mente habere potuerit, vel quas tempus et occaſio exegerit. Quod quidem omnibus conſtare exiſtimo. Saepiſſime enim contingit, ut conſimiles hiſtorias in diverſis libris legamus, de quibus longe diverſum judicium facimus, pro diverſitate ſcilicet opinionum, quas de ſcriptoribus habemus. Scio, me olim in libro quodam legiſſe, virum, cui nomen erat Orlandus furioſus, monſtrum quoddam alatum in aëre agitare ſolere et quaſcunque volebat regiones ſupervolare, eum ingentem numerum hominum et gigantum ſolum trucidare et alia hujuſmodi phantaſmata, quae ratione intellectus plane imperceptibilia ſunt. Huic autem conſimilem hiſtoriam in Ovidio de Perſeo legeram et aliam denique in libris Judicum et Regum de Samſone (qui ſolus et inermis millia hominum trucidavit) et de Elia, qui per aëra volitabat et tandem igneis equis et curru coelum petiit. Hae, inquam, conſimiles plane hiſtoriae ſunt, attamen longe diſſimile judicium de unaquaque facimus: nempe primum non niſi nugas ſcribere voluiſſe: ſecundum autem res politicas: tertium denique ſacras:

hocque nulla alia de cauſa nobis perſuademus, quam propter opiniones, quas de earum ſcriptoribus habemus. Conſtat itaque, notitiam authorum, qui res obſcuras aut intellectu imperceptibiles ſcripſerunt, apprime neceſſariam eſſe, ſi eorum ſcripta interpretari volumus; iiſdem etiam de cauſis, ut ex variis obſcurarum hiſtoriarum lectionibus veras eligere poſſemus, neceſſe eſt ſcire, in quorum exemplari variae hae lectiones repertae ſint et an non plures aliae apud alios majoris authoritatis viros unquam fuerint inventae.

Alia denique difficultas quoſdam libros Scripturae ex hac methodo interpretandi in eo eſt, quod eos eadem lingua, qua primum ſcripti fuerunt, non habeamus. Evangelium enim ſecundum Matthaeum et ſine dubio etiam Epiſtola ad Hebraeos Hebraice ex communi opinione ſcripta ſunt, quae tamen non extant. De libro autem Jobi dubitatur, qua lingua ſcriptus fuerit. Aben Hezra in ſuis com-
[97] mentariis affirmat, eum ex alia lingua in Hebraeam translatum fuiſſe et hanc eſſe ejus obſcuritatis cauſam. De libris apocryphis nihil dico, quandoquidem longe diſſimilis ſunt authoritatis. Atque hae omnes hujus methodi interpretandi Scripturam ex ipſius, quam habere poſſumus, hiſtoria difficultates ſunt, quas enarrare ſuſceperam, quaſque ego adeo magnas exiſtimo, ut affirmare non dubitem, nos verum Scripturae ſenſum plurimis in locis vel ignorare, vel ſine certitudine hariolari. Verum enim vero hoc iterum contra notandum venit, has omnes difficultates impedire tantum poſſe, quominus mentem Prophetarum aſſequamur circa res imperceptibiles et quas tantum imaginari, at non circa res quas et intellectu aſſequi et quarum clarum poſſumus facile formare conceptum: res enim, quae ſua natura facile percipiuntur, nunquam tam obſcure dici poſſunt, quin facile intelligantur, juxta illud pro-

ver-

verbium, intelligenti dictum ſat eſt. Euclides, qui non niſi res admodum ſimplices et maxime intelligibiles ſcripſit, facile ab unoquoque in quavis lingua explicatur, non enim út ejus mentem aſſequamur et de vero ejus ſenſu certi ſimus, opus eſt integram linguae, qua ſcripſit, cognitionem habere, ſed tantum admodum communem et fere puerilem, non vitam, ſtudia et mores authoris ſcire, neque qua lingua, cui, neque quando ſcripſerit, non libri fortunam neque varias ejus lectiones, nec quomodo, nec denique quorum concilio acceptus fuerit. Et quod hic de Euclide, id de omnibus, qui de rebus ſua natura perceptibilibus ſcripſerunt, dicendum; adeoque concludimus, nos mentem Scripturae circa documenta moralia ex ipſius, quam habere poſſumus, hiſtoria facile poſſe aſſequi et de vero ejus ſenſu eſſe certos. Verae enim pietatis documenta verbis uſitatiſſimis exprimuntur, quandoquidem admodum communia, nec minus ſimplicia et intellectu facilia ſunt; et quia vera ſalus et beatitudo in vera animi acquieſcentia conſiſtit et nos in iis tantum vere acquieſcimus, quae clariſſime intelligimus. Hinc evidentiſſime ſequitur, nos mentem Scripturae circa res ſalutares et ad beatitudinem neceſſarias certo poſſe aſſequi; quare non eſt, cur de reliquis ſimus adeo ſolliciti: reliqua enim, quandoquidem ea ut plurimum ratione et intellectu complecti non poſſumus, plus curioſitatis quam utilitatis habent. His exiſtimo, me veram methodum Scripturam interpretandi oſten- [98] diſſe, meamque de eadem ſententiam ſatis explicaſſe. Praeterea non dubito, quin unuſquiſque jam videat, hanc methodum nullum lumen praeter ipſum naturale exigere. Huius enim luminis natura et virtus in hoc potiſſimum conſiſtit, quod res ſcilicet obſcuras ex notis, at tanquam notis datis, legitimis conſequentiis deducat atque concludat, nec aliud eſt quod haec noſtra methodus exigit: et quamvis concedamus, eandem non ſufficere ad omnia, quae in

Bibliis

Bibliis occurrunt, certo investigandum, id tamen non ex ipsius defectu oritur, sed ex eo, quod via, quam veram et rectam esse docet, nunquam fuerit culta, nec ab hominibus trita, adeoque successu temporis admodum ardua et fere invia facta sit; ut ex ipsis difficultatibus, quas retuli, clarissime constare puto. Superest jam discrepantium a nobis sententias examinare. Quae hic primum examinanda venit, eorum est sententia, qui statuunt lumen naturale non habere vim ad Scripturam interpretandum, sed ad hoc maxime requiri lumen supernaturale; quid autem hoc lumen praeter naturale sit, ipsis explicandum relinquo. Ego saltem nihil aliud possum conjicere, quam quod ipsi obscurioribus terminis etiam voluerunt fateri, se de vero Scripturae sensu ut plurimum dubitare: si enim ad eorum explicationes attendimus, eas nihil supranaturale continere, imo nihil nisi meras conjecturas esse reperiemus. Conferantur, si placet, cum explicationibus eorum, qui ingenue fatentur, se nullum lumen praeter naturale habere, et plane consimiles reperientur, humanae scilicet, diu cogitatae et cum labore inventae: quod autem ajunt lumen naturale ad hoc non sufficere, falsum esse constat, tum ex eo, quod jam demonstravimus, quod difficultas interpretandi Scripturam nulla orta est defectu virium luminis naturalis, sed tantum ex hominum socordia (ne dicam malitia) qui historiam Scripturae, dum eam concinnare poterant, neglexerunt; tum etiam ex hoc, quod (ut omnes, ni fallor, fatentur) hoc lumen supranaturale donum sit divinum fidelibus tantum concessum. At Prophetae et Apostoli non fidelibus tantum, sed maxime infidelibus et impiis praedicare solebant, quique adeo apti erant ad mentem Prophetarum et Apostolorum intelligendam. Alias visi essent Prophetae et [99] Apostoli puerulis et infantibus praedicare, non viris ratione praeditis: et frustra Moses leges praescripsisset, si ipsae non nisi a fidelibus, qui nulla indi-

indigent lege, intelligi poterant. Quare qui lumen supranaturale quaerunt ad mentem Prophetarum et Apostolorum intelligendam, ii sane lumine naturali indigere videntur; longe igitur abest, ut tales donum divinum supranaturale habere existimem. Maimonidae alia plane fuit sententia: sensit enim, unumquemque Scripturae locum varios, imo contrarios sensus admittere, nec nos de vero ullius esse certos, nisi sciamus locum illum, prout illum interpretamur, nihil continere, quod cum ratione non conveniat, aut quod ei repugnet; si enim rationi ex ipsius literali sensu reperiatur repugnare, quantumvis ipse clarus videatur, locum tamen aliter interpretandum censet, atque hoc cap. 25. part. 2. libr. More Nebuchim quam clarissime indicat; ait enim: *Scito, quod non fugimus dicere, mundum fuisse ab aeterno, propter textus, qui in Scriptura occurrunt de creatione mundi. Nam textus, qui docent mundum esse creatum, non plures sunt iis, qui docent Deum esse corporeum; nec aditus ad eos explicandum, qui in hac materia de mundi creatione reperiuntur, nobis interclusi sunt, nec etiam impediti, sed ipsos explicare potuissemus, sicut fecimus cum corporeitatem a Deo removimus; et forte hoc multo facilius factu esset et magis commode potuissemus eos explicare et mundi aeternitatem statuminare, quam cum explicuimus Scripturas, ut removeremus Deum benedictum esse corporeum: at ut hoc non facerem et ne hoc credam* (mundum scilicet esse aeternum) *duae causae me movent. I. quia clara demonstratione constat, Deum non esse corporeum, et necesse est, omnia illa loca explicare, quorum literalis sensus demonstrationi repugnat; nam certum est, ea necessario tum explicationem* (aliam praeter literalem) *habere. At mundi aeternitas nulla demonstratione ostenditur; adeoque* [100] *non est necesse Scripturis vim facere easque explicare propter apparentem opinionem, ad cujus contrariam inclinare, aliqua suadente ratione, possemus. Secunda*

da causa, quia credere, Deum esse incorporeum, fundamentalibus Legis non repugnat etc. Sed mundi aeternitatem credere, eo modo, quo Aristoteli visum fuit, legem a suo fundamento destruit etc. Haec sunt verba Maimonidae, ex quibus evidenter sequitur id, quod modo diximus; si enim ipsi constaret ex ratione mundum esse aeternum, non dubitaret Scripturam torquere et explicare, ut tandem hoc idem ipsum docere videretur. Imo statim certus esset Scripturam, quamquam ubique aperte reclamantem, hanc tamen mundi aeternitatem docere voluisse; adeoque de vero sensu Scripturae quantumvis claro, non poterit esse certus, quamdiu de rei veritate dubitare poterit, aut quamdiu de eadem ipsi non constet. Nam quamdiu de rei veritate non constat, tamdiu nescimus, an res cum ratione conveniat, an vero eidem repugnet; et consequenter etiam tamdiu nescimus, an literalis sensus verus sit an falsus. Quae quidem sententia si vera esset, absolute concederem nos alio praeter lumen naturale indigere ad Scripturam interpretandam. Nam fere omnia, quae in Scripturis reperiuntur, deduci nequeunt ex principiis lumine naturali notis (ut jam ostendimus) adeoque de eorum veritate ex vi luminis naturalis nihil nobis constare potest et consequenter neque etiam de vero sensu et mente Scripturae, sed ad hoc alio necessario lumine indigeremus. Deinde si haec sententia vera esset, sequeretur quod vulgus, qui ut plurimum demonstrationes ignorat, vel iis vacare nequit, de Scriptura nihil nisi ex sola authoritate et testimoniis philosophantium admittere poterit et consequenter supponere debebit, philosophos circa Scripturae interpretationem errare non posse, quae sane nova esset Ecclesiae authoritas, novumque sacerdotum vel Pontificum genus, quod vulgus magis irrideret, quam veneraretur; et quamvis nostra methodus linguae Hebraeae cognitionem exigat, cujus etiam studio vulgus vacare non potest, nihil tamen simile nobis

bis objici poteſt; nam vulgus Judaeorum et gentilium, quibus olim Prophetae et Apoſtoli praedicaverunt et ſcripſerunt linguam Prophetarum et Apoſtolorum intelligebant, ex qua etiam mentem Pro- [101]
phetarum percipiebant, at non rationes rerum, quas praedicabant, quas ex ſententia Maimonidae etiam ſcire deberent, ut mentem Prophetarum capere poſſent. Ex ratione igitur noſtrae methodi non ſequitur, neceſſario vulgus teſtimonio interpretum acquieſcere; oſtendo enim vulgus, quod linguam Prophetarum et Apoſtolorum callebat, at Maimonides nullum oſtendet vulgus, quod rerum cauſas intelligat, ex quibus eorum mentem percipiat. Et quod ad hodiernum vulgus attinet, jam oſtendimus, omnia ad ſalutem neceſſaria, quamvis eorum rationes ignorentur, facile tamen in quavis lingua poſſe percipi, propterea quod adeo communia et uſitata ſunt et in hac perceptione, non quidem in teſtimonio interpretum, vulgus acquieſcit; et quod ad reliqua attinet, eandem in his cum doctis ſequitur fortunam; ſed ad Maimonidae ſententiam revertamur, atque ipſam accuratius examinemus. Primo ſupponit Prophetas in omnibus inter ſe conveniſſe, ſummoſque fuiſſe Philoſophos et Theologos; ex rei enim veritate eos concluſiſſe vult: atqui hoc falſum eſſe in cap II. oſtendimus. Deinde ſupponit ſenſum Scripturae ex ipſa Scriptura conſtare non poſſe, rerum enim veritas ex ipſa Scriptura non conſtat (utpote quae nihil demonſtrat, nec res, de quibus loquitur, per definitiones et primas ſuas cauſas docet) quare ex ſententia Maimonidae neque ejus verus ſenſus ex ipſa conſtare poteſt, adeoque neque ab ipſa erit petendus. Atqui hoc etiam falſum eſſe ex hoc capite conſtat. Oſtendimus enim et ratione et exemplis, ſenſum Scripturae ex ipſa ſola Scriptura conſtare et ab ipſa ſola, etiam cum de rebus loquitur lumine naturali notis, petendum Supponit denique nobis licere ſecundum noſtras praeconceptas opiniones Scripturae verba explica-

plicare, torquere et literalem ſenſum, quamquam perſpectiſſimum ſive expreſſiſſimum negare et in alium quemvis mutare. Quam quidem licentiam, praeterquam quod ipſa ex diametro iis, quae in hoc capite et aliis demonſtravimus, repugnat, nemo non videt nimiam et temerariam eſſe. Sed magnam hanc libertatem ipſi concedamus, quid tandem promovet? Nihil ſane; quae enim indemonſtrabilia ſunt et quae maximam Scripturae partem componunt, hac ratione inveſtigare non poterimus, neque ex hac norma [102] explicare, neque interpretari: cum contra, noſtram methodum inſequendo, plurima hujus generis explicare et de iis ſecure diſſerere poſſumus; ut jam et ratione et ipſo facto oſtendimus. Quae autem ſua natura perceptibilia ſunt, eorum ſenſus facile, ut jam etiam oſtendimus, ex ſolo orationum contextu elicitur, Quare haec methodus plane inutilis eſt. Adde quod omnem certitudinem, quam vulgus ex ſincera lectione et quam omnes, aliam methodum inſequendo, de ſenſu Scripturae habere poſſunt, plane iis adimit. Quapropter hanc Maimonidae ſententiam ut noxiam, inutilem et abſurdam explodimus. Quod porro Phariſaeorum traditionem attinet, jam ſupra diximus, eam ſibi non conſtare; Pontificum autem Romanorum authoritatem luculentiori teſtimonio indigere; et nulla alia de cauſa hanc reprobo. Nam ſi ipſa Scriptura eam nobis aeque certo oſtenderet, ac Judaeorum Pontifices olim poterant, nihil me moveret, quod inter Romanos Pontifices reperti fuerint haeretici et impii; cum olim inter Hebraeorum Pontifices etiam reperti fuerint haeretici et impii, qui ſiniſtris mediis Pontificatum adepti ſunt, penes quos tamen ex Scripturae mandato ſumma erat poteſtas legem interpretandi. Vide Exod. cap. 17. verſ. 11. 12. et cap. 33. verſ. 10. et Malach. cap 2. verſ. 8. At quoniam nullum tale teſtimonium nobis oſtendunt, eorum authoritas admodum ſuſpecta manet; et ne quis exemplo Pontificis Hebraeo-

braeorum deceptus putet religionem Catholicam etiam indigere Pontifice, venit notandum, quod leges Mosis, quia publica jura Patriae erant, indigebant necessario, ut conservarentur, authoritate quadam publica; si enim unusquisque libertatem haberet jura publica ex suo arbitrio interpretandi, nulla respublica subsistere posset, sed hoc ipso statim dissolveretur et jus publicum jus esset privatum. At Religionis longe alia est ratio. Nam quandoquidem ipsa non tam in actionibus externis, quam in animi simplicitate et veracitate consistit, nullius juris neque authoritatis publicae est. Animi enim simplicitas et veracitas non imperio legum, neque authoritate publica hominibus infunditur et absolute nemo vi aut legibus potest cogi, ut fiat beatus, sed ad hoc requiritur pia et fraterna monitio, bona educatio et supra omnia proprium et liberum judicium. Cum igitur summum jus libere sentiendi, etiam de [103] Religione, penes unumquemque sit, nec possit concipi, aliquem hoc jure decedere posse, erit ergo etiam penes unumquemque summum jus summaque authoritas de Religione libere judicandi et consequenter eandem sibi explicandi et interpretandi; nam nulla alia de causa summa authoritas leges interpretandi et summum de rebus publicis judicium penes magistratum est, quam quia publici juris sunt: adeoque eadem de causa summa authoritas religionem explicandi et de eadem judicandi penes unumquemque erit, scilicet quia uniuscujusque juris est. Longe igitur abest, ut ex authoritate Pontificis Hebraeorum ad leges Patriae interpretandum posset concludi Romani Pontificis authoritas ad interpretandam religionem; cum contra hanc unumquemque maxime habere facilius ex illa concludatur: atque etiam hinc ostendere possumus nostram methodum Scripturam interpretandi optimam esse. Nam cum maxima authoritas Scripturam interpretandi apud unumquemque sit, interpretandi ergo norma nihil debet

esse

eſſe praeter lumen naturale omnibus commune, non ullum ſupra naturam lumen, neque ulla externa authoritas; non etiam debet eſſe adeo difficilis, ut non niſi ab acutiſſimis Philoſophis dirigi poſſit, ſed naturali et communi hominum ingenio et capacitati accommodata, ut noſtram eſſe oſtendimus. Vidimus enim eas, quas jam habet difficultates, ortas fuiſſe ab hominum ſocordia, non autem ex natura methodi.

CAP VIII. *In quo oſtenditur Pentateuchon et libros Ioſuae, Iudicum, Rut, Samuëlis et Regum non eſſe autographa. Deinde inquiritur, an eorum omnium Scriptores plures fuerint, an unus tantum et quinam.*

In praecedenti Capite de fundamentis et principiis cognitionis Scripturarum egimus, eaque nulla alia eſſe oſtendimus, quam harum ſinceram hiſtoriam. Hanc autem, quanquam apprime neceſſariam, Veteres tamen neglexiſſe, vel, ſi quam ſcripſerint aut tradiderint, temporum injuria periiſſe et conſequenter magnam partem fundamentorum et principiorum hujus cognitionis intercidiſſe. Quod [104] adhuc tolerandum eſſet, ſi poſteri intra veros limites ſe continuiſſent et pauca, quae acceperant aut invenerant, bona cum fide ſucceſſoribus ſuis tradidiſſent, nec nova ex proprio cerebro excuſſiſſent; quo factum eſt, ut Scripturae hiſtoria, non tantum imperfecta, ſed etiam mendoſior manſerit, hoc eſt, ut iis integra ſuperſtrui poſſit, ſed etiam vitioſa ſint. Haec emendare fundamenta cognitionis Scripturarum, non tantum pauciora, ut et communia Theologiae praejudicia tollere ad meum inſtitutum ſpectat. At vereor, ne nimis ſero hoc tentare aggrediar; res enim eo jam ferme pervenit, ut homines circa hoc non patiantur corrigi, ſed id quod ſub ſpecie religionis ampl'exi ſunt, pertinaciter defendant, nec ullus locus rationi, niſi apud pauciſſimos (ſi cum reliquis comparentur) relictus videtur, adeo late haec praejudicia

judicia hominum mentes occupaverunt. Enitar ta-
men, remque experiri non deſinam, quandoquidem
nihil eſt, cur de hac re prorſus ſit deſperandum. Ut
ea autem ordine oſtendam, a praejudiciis circa veros
Scriptores Sacrorum Librorum incipiam et primo de
ſcriptore Pentateuchi: quem fere omnes Moſen eſſe
crediderunt, imo adeo pertinaciter defenderunt Pha-
riſaei, ut eum haereticum habuerint, qui aliud vi-
ſus eſt ſentire, et hac de cauſa Aben Hezra, liberioris
ingenii Vir et non mediocris eruditionis et qui pri-
mus omnium, quos legi, hoc praejudicium anim-
advertit, non auſus eſt mentem ſuam aperte explica-
re, ſed rem obſcurioribus verbis tantum indicare,
quae ego hic clariora reddere non verebor, remque
ipſam evidenter oſtendere. Verba itaque Aben He-
zrae, quae habentur in ſuis commentariis ſupra Deu-
teronomium haec ſunt. *Ultra Iordanem etc. modo
intelligas myſterium duodecim, etiam „et ſcripſit Mo-
ſes legem„ et „Cenahanita tunc erat in terra„, „in Dei
monte„ revelabitur, tum etiam „ecce lectum ſuum le-
ctum ferreum„, tum cognoſces veritatem.* His autem
paucis indicat ſimulque oſtendit non fuiſſe Moſen;
qui Pentateuchon ſcripſit, ſed alium quempiam, qui
longe poſt vixit et denique quem Moſes ſcripſit li-
brum, alium fuiſſe. Ad haec, inquam, oſtenden-
dum: notat I. ipſam Deuteronomii praefationem,
quae a Moſe, qui Jordanem non tranſivit, ſcri- [105]
bi non potuit. Notat II. quod totus liber Moſis de-
ſcriptus fuerit admodum diſerte in ſolo ambitu unius
arae (vide Deuter. Cap. 27. et Joſuae Cap 8. verſ. 37.
etc.) quae ex Rabbinorum relatione duodecim tan-
tum lapidibus conſtabat; ex quo ſequitur, librum
Moſis longe minoris fuiſſe molis, quam Pentateu-
chon. Hoc, inquam, puto authorem hunc ſignifica-
re voluiſſe per *myſterium duodecim*; niſi forte intel-
lexit duodecim illas maledictiones, quae in prae-
dicto Cap. Deut. habentur, quas fortaſſe credidit non
fuiſſe in libro legis deſcriptas, idque propterea, quod
Moſes

Moſes praeter deſcriptionem legis Levitas inſuper recitare illas maledictiones jubet, ut populum jurejurando ad leges deſcriptas obſervandum adſtringerent. Vel forte ultimum caput Deuteronomii de morte Moſis ſignificare voluit, quod caput duodecim verſibus conſtat. Sed haec et quae praeterea alii hariolantur, non eſt opus curioſius hic examinare. Notat deinde III. dici in Deuter. Cap. 31. verſ. 6. *et ſcripſit Moſes legem*; quae quidem verba non poſſunt eſſe Moſis, ſed alterius ſcriptoris, Moſis facta et ſcripta narrantis. Notat IV. locum Geneſ. Cap. 12. verſ. 6. ubi narrando, quod Abrahamus terram Canahanitarum luſtrabat, addit Hiſtoricus, quod *Canahanita tum temporis erat in illa terra:* quibus tempus, quo haec ſcripſit, clare ſecludit. Adeoque poſt mortem Moſis, et cum Canahanitae jam erant expulſi, illasque regiones non amplius poſſidebant, haec debuerunt ſcribi; quod idem Aben Hezra ſuper hunc locum commentando etiam his ſignificat: *et Canahanita tum erat in illa terra: videtur quod Canahan* (Nepos Noae) *terram Canahanitae ab alio poſſeſſam cepit; quod ſi non verum eſt, ineſt huic rei myſterium et qui id intelligit, taceat.* Hoc eſt, ſi Canahan regiones illas invaſit, tum ſenſus erit, *Canahanitam jam tum fuiſſe in illa terra*, excludendo ſcilicet tempus praeteritum, quo ab alia natione inhabitabatur. At ſi Canahan regiones illas primus coluit (ut ex Cap. 10. Geneſ. ſequitur) tum Textus tempus praeſens, Scriptoris ſcilicet, ſecludit; adeoque non Moſis, cujus nimirum tempore etiamdum illas regiones poſſidebant; et hoc eſt myſterium, quod tacendum commendat. V. Notat quod Geneſ. cap. 22.
[106] vſ. 14. vocetur mons Morya mons Dei, quod quidem nomen non habuit, niſi poſtquam aedificationi templi dicatus fuit; at haec montis electio nondum erat tempore Moſis facta, Moſes enim nullum locum a Deo electum indicat, ſed contra praedicit, Deum locum aliquem olim electurum, cui nomen

Dei

Dei imponetur. VI. Denique notat, quod Cap. 3. Deuter. narrationi Og Regis Baſan haec interponantur. *Solus Og Rex Baſan manſit ex reliquis* *) *gigantibus, ecce quod lectus ejus erat lectus ferreus, is certe* (lectus) *qui eſt in Rabat filiorum Hamon novem cubitos longus etc.* Quae parentheſis clariſſime indicat horum librorum Scriptorem longe vixiſſe poſt Moſen; hic enim modus loquendi ejus tantum eſt, qui res antiquiſſimas narrat, quique rerum reliquias ad fidem faciendam indicat; et ſine dubio hic lectus tempore primum Davidis, qui hanc urbem ſubegit, ut in libro 2 Samuel. cap. 12. verſ. 30. narratur, inventus eſt. At non hic tantum, ſed paulo etiam infra idem hic hiſtoricus verbis Moſis inſerit: *Iair filius Manaſſis cepit totam juriſdictionem Argobi uſque ad terminum Geſuritae, et Mahachatitae, vocavitque illa loca ſuo nomine cum Baſſan pagos Iairi uſque in hunc diem.* Haec, inquam, addit Hiſtoricus ad explicanda verba Moſis, quae modo retulerat, nempe: *et reliquum Gilliad et totum Baſſan regnum Og, dedi dimidiae tribui Manaſſis, tota juriſdictio Argobi ſub toto Baſſan, quae vocatur terra Gigantum.* Noverant procul dubio Hebraei tempore hujus Scriptoris, quinam eſſent pagi Iairi tribulis Iehudae, at non nomina juriſdictionis Argobi, nec terrae Gigantum, ideoque coactus eſt explicare, quaenam eſſent haec loca, quae antiquitus ſic vocabantur et ſimul rationem dare, cur ſuo tempore nomine Iairi, qui tribulis Iudae, non vero Manaſſis erat (vid. Paralip. cap. 2. verſ. 21. et 22.) inſignirentur. His Aben Hezrae ſententiam explicuimus, ut et loca Pentateuchi, quae ad eandem confirmandam adfert. Verum enim vero nec omnia, nec praecipua notavit; plura enim in hiſce libris et majoris momenti notanda ſuper-

*) Nota. *Hebr.* רפאים *rephaim ſignificare damnatos, et videtur etiam eſſe nomen proprium ex Paralip. cap. 20. Et ideo puto hic familiam aliquam ſignificare.*

ſuperſunt. Nempe I. quod horum librorum Scriptor [107] de Moſe non tantum in tertia perſona loquatur, ſed quod inſuper de eo multa teſtetur: Videlicet *Deus cum Moſe locutus eſt. Deus loquebatur cum Moſe de facie ad faciem. Moſes omnium hominum erat humillimus.* (Num. cap. 12. vſ. 3.) *Moſes irâ captus eſt in duces exercitus* (Num. cap. 31. vſ. 14.) *Moſes vir divinus* (Deut cap. 33. verſ. .) *Moſes ſervus Dei mortuus eſt. Nunquam extitit Propheta in Iſraël ſicut Moſes etc.* At contra in Deuteronomio, ubi lex, quam Moſes populo explicuerat, quamque ſcripſerat, deſcribitur, loquitur, ſuaque facta narrat Moſes in prima perſona; nempe *Deus mihi locutus eſt* (Deuter cap. 2. verſ. 1. 17. etc.) *Deum precatus ſum etc.* Niſi quod poſtea hiſtoricus in fine libri, poſtquam verba Moſis retulit, iterum in tertia perſona loquendo narrare pergit, quomodo Moſes hanc legem (quam ſcilicet explicuerat) populo ſcripto tradidit, eumque noviſſime monuit et quomodo tandem vitam finierit. Quae omnia, nempe modus loquendi, teſtimonia et ipſe totius hiſtoriae contextus plane ſuadent, hos libros ab alio, non ab ipſo Moſe fuiſſe conſcriptos. II. Venit etiam notandum, quod in hac hiſtoria non tantum narratur, quomodo Moſes obierit, ſepultus fuerit et Hebraeos triginta dies in luctum conjecerit, ſed quod inſuper facta comparatione ejus cum omnibus Prophetis, qui poſtea vixerunt, dicitur ipſum omnes excelluiſſe, *Non extitit unquam,* inquit, *Propheta in Iſraël, ſicut Moſes, quem Deus noverit de facie ad faciem.* Quod ſane teſtimonium non Moſes ipſe de ſe, nec alius, qui eum immediate ſecutus eſt, ſed aliquis, qui multis poſt ſaeculis vixit, dare potuit, praeſertim quia hiſtoricus de praeterito tempore loquitur, nempe *nunquam extitit Propheta etc* Et de ſepultura, quod *nemo illam novit in hunc uſque diem.* III. Notandum quod quaedam loca non iis indicentur nominibus, quae vivente Moſe obtinebant, ſed aliis,

aliis, quibus dudum poſtea inſignita ſunt. Ut quod Abrahamus *perſecutus eſt* hoſtes *uſque ad Dan*. (Vid. Gen. 14. verſ. 14.) Quod nomen haec urbs non obtinuit; niſi longe poſt mortem Joſuae. (Vid. Judic. cap. 18. verſ. 29.) IV. Quod Hiſtoriae aliquando etiam ultra tempus vitae Moſis producantur. Nam Exod. cap. 16. verſ. 34. narratur, quod filii Iſraëlis comederunt Man quadraginta annos, donec venerunt ad terram habitandam, donec venerunt ad finem terrae Kanahan; nempe uſque in tempus, de quo in libro Joſuae cap. 5. verſ. 12. In libro etiam Geneſ. [108] cap. 36. verſ. 31. dicitur: *Hi ſunt reges, qui regnaverunt in Edom, antequam regnavit rex in filiis Iſraëlis.* Narrat ſine dubio ibi Hiſtoricus, quos reges Idumaei habuerint, antequam David eos ſubegit et praeſides in ipſa Idumaea conſtituit (vid. Samuël. 2. cap. 8. verſ. 14.) Ex his itaque omnibus luce meridiana clarius apparet, Pentateuchon non a Moſe, ſed ab alio et qui a Moſe multis poſt ſaeculis vixit, ſcriptum fuiſſe: ſed ſi placet, attendamus inſuper ad libros, quos ipſe Moſes ſcripſit et qui in Pentateucho citantur; ex iis ipſis enim conſtabit, eos alios, quam Pentateuchon fuiſſe. Primo itaque conſtat ex Exod. cap. 17. vſ. 14. Moſen ex Dei mandato bellum contra Hamalek ſcripſiſſe; in quo autem libro, non conſtat ex illo ipſo capite: at Numer. cap. 21. verſ. 12. citatur quidam liber, qui *Bellorum Dei* vocabatur et in hoc ſine dubio bellum hoc contra Hamalek et praeterea etiam caſtrametationes omnes (quas etiam author Pentateuchi Numer. cap. 33. verſ. 2. teſtatur a Moſe deſcriptas fuiſſe) narrabantur. Conſtat praeterea de alio in Exod. cap. 24. verſ. 47. qui vocabatur *) *liber pacti*, quem coram Iſraëlitis legit, quando primum cum Deo pactum iniverant. At hic liber ſive haec epiſtola pauca admodum continebat; videlicet leges ſive Dei juſſa, quae narrantur ex

*) Nota, ספר *ſepher Hebraice ſignificare ſaepius epiſtolam, ſive chartam.*

ex verſ. 22. cap. 20. Exod. uſque ad cap. 24. ejuſdem libri, quod nemo inficias ibit, qui ſano aliquo judicio et ſine partium ſtudio praedictum caput legerit. Narratur enim ibi, quod, ſimul ac Moſes ſententiam populi intellexit de ineundo cum Deo pacto, ſtatim Dei eloquia et jura ſcripſit et matutina luce, quibuſdam caeremoniis peractis, univerſae concioni pacti ineundi conditiones praelegit, quibus praelectis et ſine dubio ab univerſa plebe perceptis, populus ſe pleno conſenſu adſtrinxit. Quare tam ex temporis brevitate, quo deſcriptus fuit, quam ex ratione pacti ineundi ſequitur, hunc librum nihil praeter pauca ea, quae modo dixi, continuiſſe. Conſtat denique, anno quadrageſimo ab exitu Aegypti Moſen leges omnes, quas tulerat, explicuiſſe (vid. Deuter. cap. 1. verſ. 5.) populumque de novo iiſdem obligaviſſe (vide Deuter. cap. 29. verſ. 14.) et tandem [10?] librum, qui has leges explicatas, novumque hoc pactum continebat, ſcripſiſſe (vide Deuter. cap. 31. verſ. 9.) et hic vocatus eſt *liber legis Dei*, quem Joſua poſtea auxit, narratione ſcilicet pacti, quo ſuo tempore populus ſe de integro obligavit, quodque cum Deo tertio inivit (vide Joſuae cap. 24. verſ. 25. 26.) At quoniam nullum habemus librum, qui hoc pactum Moſis, ſimul et pactum Joſuae contineat, neceſſario concedendum, hunc librum periiſſe, vel cum Paraphraſte Chaldaeo Jonatane inſaniendum et verba Scripturae ad libitum torquenda. Hic enim hac difficultate motus maluit Scripturam corrumpere, quam ignorantiam ſuam fateri. Nempe hic libri Joſuae verba (vide cap. 24. verſ. 26.) *ſcripſitque Ioſua haec verba in libro Legis Dei*, Chaldaice ſic tranſtulit: וכתב יהושע ית פתגמיא האילן ואצנעינון בספר אוריתא דיהוה *et ſcripſit Ioſua haec verba et cuſtodivit ea cum libro Legis Dei.* Quid cum illis agas, qui nihil vident, niſi quod lubet? quid, inquam, hoc aliud eſt, quam ipſam Scripturam negare et novam ex proprio cerebro cudere? Nos igitur concludimus,

hunc

hunc librum legis Dei, quem Moſes ſcripſit, non fuiſſe Pentateuchon, ſed prorſus alium, quem autor Pentateuchi ſuo operi ordine inſeruit, quod cum ex modo dictis, tum ex jam dicendis evidentiſſime ſequitur. Nempe cum in Deuteronomii loco jam citato narratur, quod Moſes legis librum ſcripſit, addit hiſtoricus, quod Moſes eum ſacerdotibus tradidit et quod praeterea eos juſſerit, ut ipſum certo tempore omni populo praelegerent: quod oſtendit, hunc librum longe minoris molis fuiſſe, quam Pentateuchon; quandoquidem in una concione ita perlegi poterat, ut ab omnibus intelligeretur. Nec hic praetereundum, quod ex omnibus libris, quos Moſes ſcripſit, hunc unum ſecundi pacti et Canticum (quod poſtea etiam ſcripſit, ut id univerſus populus ediſceret) religiose ſervare et cuſtodire juſſerit. Nam quia primo pacto non niſi praeſentes, qui aderant, obligaverat, at ſecundo omnes etiam eorum poſteros (vide Deut. cap. 29. verſ. 14. 15.) ideo hujus ſecundi pacti librum futuris ſaeculis religioſe ſervandum juſſit et praeterea etiam, ut diximus, Canticum, quod futura ſaecula potiſſimum reſpicit Cum itaque non conſtet, Moſen alios, praeter hos libros ſcripſiſſe, et ipſe nullum alium, praeter Libellum legis cum [110] Cantico poſteritati religioſe ſervandum mandaverit et denique plura in Pentateucho occurrant, quae a Moſe ſcribi non potuerunt, ſequitur, neminem cum fundamento, ſed omnino contra rationem affirmare, Moſen autorem eſſe Pentateuchi. At hic aliquis forſan rogabit, num Moſes praeter haec non etiam ſcripſerit leges, cum ipſi primum revelarentur? hoc eſt, an ſpatio quadraginta annorum nullas legum, quas tulerat, ſcripſerit, praeter paucas illas, quas in primi pacti libro contentas fuiſſe dixi? ſed ad haec reſpondeo: quamvis concederem, rationi conſentaneum videri, quod Moſes eo ipſo tempore et loco, quo leges communicare contigit, eo etiam eaſdem ſcripſerit, nego tamen, nobis hac de cauſa licere hoc

affirmare; ſupra enim oſtendimus, nobis de ſimilibus nihil eſſe ſtatuendum, niſi id quod ex ipſa Scriptura conſtat, aut quod ex ſolis ipſius fundamentis legitima conſequentia elicitur, at non ex eo, quod rationi conſentaneum videtur. Adde, quod nec ipſa ratio nos cogat hoc ſtatuere. Nam forſan ſenatus Moſis edicta populo ſcripto communicabat, quae poſtea historicus collegit, et hiſtoriae vitae Moſis ordine inſeruit. Atque haec de quinque libris Moſis: nunc tempus eſt, ut reliquos etiam examinemus. Joſuae librum ſimilibus etiam rationibus oſtenditur non eſſe autographon: alius enim eſt, qui de Joſua teſtatur, quod ejus fama fuerit per totam tellurem (vide cap. 7. verſ. 1.) quod nihil eorum omiſerit, quae Moſes praeceperat (vide verſ. ult. cap. 8. et cap. 11. verſ. 15.) quod ſenuerit, omneſque in concionem vocaverit et quod tandem animam egerit. Deinde etiam quaedam narrantur, quae poſt ipſius mortem contigerunt. Videlicet quod poſt ejus mortem Iſraëlitae Deum coluerunt, quamdiu ſenes, qui ipſum noverant, vixerunt. Et cap. 16. verſ. 10. quod (Ephraim et Manaſſe) *non expulerunt Canahanitam habitantem in Gazer, ſed* (addit) *quod Canahanita inter Ephraim habitavit uſque in hunc diem et fuit tributarius.* Quod idem ipſum eſt, quod libro Judicum cap. 1. narratur et modus etiam loquendi *in hunc uſque diem* oſtendit, Scriptorem rem antiquam narrare. Huic etiam conſimilis eſt Textus cap. 15. verſ. ult. de filiis Jehudae et hiſtoria Kalebi ex verſ. 14. ejuſd. cap. Et caſus ille etiam, qui cap. 22. ex verſ. 10. etc. narratur de duabus tribubus et dimidia, [111] quae ſaram ultra Jordanem aedificaverunt poſt mortem Joſuae contigiſſe videtur: quandoquidem in tota illa hiſtoria nulla Joſuae ſit mentio, ſed ſolus populus bellum gerere deliberat, legatos mittit, eorumque reſponſum expectat et tandem approbat. Denique ex cap. 10. verſ. 14. evidenter ſequitur, hunc librum multis poſt Joſuam ſaeculis ſcriptum fuiſſe.

fuiſſe. Sic enim teſtatur, *nullus alius, ſicuti ille dies, fuit nec antea neque poſtea, quo Deus* (ita) *obediret cuiquam etc.* Si quem igitur librum Joſua unquam ſcripſit, fuit ſane ille, qui cap. 10. verſ. 13. in hac eadem ſcilicet hiſtoria citatur. Librum autem Judicum neminem ſanae mentis ſibi perſuadere credo, ab ipſis Judicibus eſſe ſcriptum: epilogus enim totius hiſtoriae qui habetur cap. 21. clare oſtendit, eum totum ab uno ſolo Hiſtorico ſcriptum fuiſſe. Deinde quia ejus Scriptor ſaepe monet, quod illis temporibus nullus erat Rex in Iſraël, non dubium eſt, quin ſcriptus fuerit, poſtquam imperium reges obtinuerant. Circa Samuëlis libros non etiam eſt, cur diu moremur, quandoquidem hiſtoria longe poſt ejus vitam producitur. Hoc tamen tantum notari velim, hunc librum etiam multis poſt Samuelem ſaeculis ſcriptum fuiſſe. Nam libr. 1. cap. 9. verſ. 6. Hiſtoricus per Parenthefin monet, *antiquitus in Iſrael ſic dicebat quiſque, quando ibat ad conſulendum Deum, age eamus ad videntem; nam qui hodie propheta, antiquitus videns vocabatur.* Libri denique Regum, ut ex iiſdem conſtat, decerpti ſunt ex libris rerum Salomonis (vide Reg. 1. cap. 11. verſ. 5.) Chronicorum Regum Jehudae (vide cap. 14. verſ. 19. 29. ejuſdem) et Chronicorum Regum Iſraëlis. Concludimus itaque, omnes hos libros, quos huc uſque recenſuimus, eſſe apographa, reſque in iis contentas ut antiquas enarrari. Si jam ad connexionem et argumentum horum omnium librorum attendamus, facile colligemus, eos omnes ab uno eodemque Hiſtorico ſcriptos fuiſſe, qui Judaeorum antiquitates ab eorum prima origine uſque ad primam Urbis vaſtationem ſcribere voluit. Hi enim libri ita invicem connectuntur, ut ex hoc ſolo dignoſcere poſſimus, eos nonniſi unam unius Hiſtorici narrationem continere. Nam ſimul ac Moſis vitam narrare deſinit, ad hiſtoriam Ioſuae ſic tranſit: *et contigit, poſtquam mortuus eſt Moſes ſervus Dei, ut Deus diceret Joſuae*

ſuae etc. Et hac morte Joſuae finita, eadem tranſi- [112] tione et conjunctione hiſtoriam Judicum incipit, nempe: *Et contigit, poſtquam mortuus eſt Ioſua, ut filii Iſraëlis a Deo quaererent etc.* Et huic libro, tanquam appendicem, librum Rut ſic annectit: *Et contigit iis diebus, quibus Iudices judicabant, ut fames eſſet in illa terra.* Cui etiam eodem modo librum primum Samuëlis annectit, quo finito ſolita ſua tranſitione ad ſecundum pergit; et huic, hiſtoria Davidis nondum finita, librum primum Regum jungit et hiſtoriam Davidis narrare pergens, tandem huic eadem conjunctione librum ſecundum annectit. Contextus deinde et ordo hiſtoriarum etiam indicat, unum tantum fuiſſe Hiſtoricum, qui certum ſibi ſcopum praefixit: incipit enim primam nationis Hebraeae originem narrare, deinde ordine dicere, qua occaſione et quibus temporibus Moſes leges tulerit, ipſisque multa praedixerit: Deinde quomodo ſecundum Moſis praedictiones terram promiſſam (vide cap. 7, Deuter.) invaſerint, eâ vero poſſeſſa legibus valedixerant (Deuter. cap. 31. verſ. 16.) indeque ipſos multa mala conſequuta ſunt (ejuſd. verſ. 17.) Quomodo deinde Reges eligere voluerunt (Deut. cap. 17. verſ. 14.) qui etiam prout leges curaverant, ita res ipſis proſpere vel infeliciter ceſſerant (Deut. cap. 28. verſ. 36. et verſ. ult.) donec tandem imperii ruinam, ſicuti ipſam Moſes praedixerat, narrat. Reliqua autem, quae ad confirmandam legem nihil faciunt, vel prorſus ſilentio mandavit, vel lectorem ad alios hiſtoricos ablegat. Omnes igitur hi libri in unum conſpirant, nempe dicta et edicta Moſis docere, eaque per rerum eventus demonſtrare. Ex his igitur tribus ſimul conſideratis, nempe ſimplicitate argumenti horum omnium librorum, connexione, et quod ſint apographa multis poſt ſaeculis â rebus geſtis ſcripta, concludimus, ut modo diximus, eos omnes ab uno ſolo Hiſtorico ſcriptos fuiſſe: quisnam autem is fuerit, non ita evidenter oſten-

dere

dere poſſum, ſuſpicor tamen ipſum Heſdram fuiſſe; et quaedam non levia concurrunt, ex quibus conjecturam facio. Nam cum Hiſtoricus, quem jam ſcimus unum tantum fuiſſe, hiſtoriam producat uſque ad Jojachini libertatem et inſuper addat, ipſum Regis menſae accubuiſſe tota ejus vita (hoc eſt vel Jojachini vel filii Nebucadneſoris; nam ſenſus eſt plane ambiguus) hinc ſequitur eum nullum ante Heſdram fuiſſe. At Scriptura de nullo, qui tum floruit, niſi de ſolo Heſdra teſtatur (vide Heſdrae Cap. 7. vſ. 10.) [113] quod ipſe ſuum ſtudium applicuerit ad quaerendam legem Dei et adornandam et quod erat Scriptor (ejuſdem Cap. verſ. 6.) promptus in Lege Moſis. Quare nullum praeter Heſdram ſuſpicari poſſum fuiſſe, qui hos libros ſcripſerit. Deinde in hoc de Heſdra teſtimonio videmus, quod ipſe non tantum ſtudium adhibuerit ad quaerendam legem Dei, ſed etiam ad eandem adoptandam et in Nehemiae Cap. 8. verſ. 9. etiam dicitur, *quod legerunt librum legis Dei explicatum et adhibuerunt intellectum et intellexerunt Scripturam.* Cum autem in Deuteronomii libro, non tantum liber legis Moſis, vel maxima ejus pars contineatur, ſed inſuper multa ad pleniorem explicationem inſerta reperiantur, hinc conjicio librum Deuteronomii illum eſſe librum legis Dei ab Heſdra ſcriptum, adornatum et explicatum, quem tum legerunt. Quod autem in hoc libro Deuteronomii multa per parentheſin ad pleniorem explicationem inſerantur, duo de hac re exempla oſtendimus, cum ſententiam Aben Hezrae explicaremus, cujus notae plura alia reperiuntur, ut Ex. Gr. in Cap. 2. verſ. 12. *et in Sehir habitaverunt Horitae antea, filii autem Heſau eos expulerunt et a ſuo conſpectu deleverunt, et loco eorum habitaverunt, ſicuti Iſraël fecit in terra ſuae haereditatis, quam Deus ipſi dedit.* Explicat ſcilicet verſ. 3. et 4. ejuſdem Cap. nempe quod montem Sehir, qui filiis Heſau haereditate venerat, ipſi eum non inhabitatum occupaverunt, ſed quod

ipſum

ipſum invaſerunt et Horitas, qui ipſum prius inhabitabant: inde, ſicuti Iſraëlitae poſt mortem Moſis Cenahanitas, deturbaverunt et deleverunt. Per parenthesin etiam inſeruntur verbis Moſis verſ. 6, 7, 8. et 9. Cap. 10. Nemo enim non videt, quod verſ. 8. qui incipit: *in illo tempore ſeparavit Deus tribum Levi*, neceſſario debeat referri ad verſ. 5. non autem ad mortem Aharonis, quam nulla alia de cauſa Hezras hic inſeruiſſe videtur, quam quia Moſes in hac narratione vituli, quem populus adoraverat, dixerat (vide Cap. 9. verſ. 20.) ſe Deum pro Aharone oraviſſe. Explicat deinde, quod Deus eo tempore, de quo Moſes hic loquitur, tribum Levi ſibi elegit, ut cauſam electionis et cur Levitae in partem haereditatis non fuerint vocati, oſtenderet et hoc facto pergit verbis Moſis filum hiſtoriae perſequi. His adde libri praefationem et omnia loca, quae de Moſe in [114] tertia perſona loquuntur. Et praeter haec alia multa, quae jam a nobis dignoſci nequeunt, ſine dubio, ut facilius ab hominibus ſui aevi perciperentur, addidit, vel aliis verbis expreſſit. Si, inquam, ipſum Moſis librum legis haberemus, non dubito, quin tam in verbis, quam in ordine et rationibus praeceptorum magnam diſcrepantiam reperiremus. Dum enim ſolum Decalogum hujus libri cum Decalogo Exodi (ubi ejus hiſtoria ex profeſſo narratur) confero, eum ab hoc in his omnibus diſcrepare video: quartum enim praeceptum non tantum alio modo imperatur, ſed inſuper multo prolixius extenditur: ejus autem ratio ab ea, quae in Decalogo Exodi adfertur, toto coelo diſcrepat. Denique ordo, quo hic decimum praeceptum explicatur, etiam alius eſt, quam in Exodo. Haec igitur cum hic, tum in aliis locis, ut jam dixi ab Hezra facta exiſtimo, quia is legem Dei hominibus ſui temporis explicuit, atque proinde hunc eſſe Librum Legis Dei ab ipſo ornatae et explicatae: et hunc librum omnium, quos ipſum ſcripſiſſe dixi, primum fuiſſe puto; quod hinc

hinc conjicio, quia Leges Patriae continet, quibus populus maxime indiget: et etiam quia hic liber antecedenti nulla conjunctione, ut reliqui omnes, annectitur, ſed ſoluta oratione incipit: *Haec ſunt verba Moſis etc.* At poſtquam hunc abſolvit et populum leges edocuit, tum ſtudium adhibuiſſe credo ad integram hiſtoriam Hebraeae nationis deſcribendam, a mundo ſcilicet condito uſque ad ſummam Urbis vaſtationem, cui hunc Librum Deuteronomii, ſuo loco inſeruit; et forte ejus primos quinque libros nomine Moſis vocavit, quia in iis praecipue ejus vita continetur et nomen a potiore ſumpſit. Et hac etiam de cauſa ſextum nomine Joſuae; ſeptimum Judicum; octavum Ruth; nonum et forte etiam decimum Samuëlis; et denique undecimum et duodecimum Regum appellavit. An vero Hezras huic operi ultimam manum impoſuerit, idque, ut deſiderabat, perfecerit, de eo vide ſequens Caput.

CAP. IX. *De iiſdem Libris alia inquiruntur, nempe an Hezras iis ultimam manum impoſuerit; et deinde utrum notae marginales, quae in Hebraeis codicibus reperiuntur, variae fuerint lectiones.*

Quantum ſuperior diſquiſitio de vero horum librorum Scriptore juvet ad eorumdem perfectam intelligentiam facile colligitur ex ſolis ipſis locis, quae ad noſtram de hac re ſententiam confirmandam attulimus, quaeque abſque ea unicuique deberent obſcuriſſima videri. Verum praeter Scriptorem alia animadvertenda in ipſis libris ſuperſunt, quae communis ſuperſtitio vulgus deprehendere non ſinit. Horum praecipuum eſt, quod Hezras (eum pro Scriptore praedictorum librorum habebo, donec aliquis alium certiorem oſtendat) narrationibus in hiſce libris contentis ultimam manum non impoſuit, nec aliud fecit, quam hiſtorias ex diverſis ſcriptoribus colligere et quandoque non niſi ſimpliciter deſcribere, atque eas nondum examinatas neque ordinatas [115]

poſteris

posteris reliquit. Quae autem causae impediverint (nisi forte intempestiva mors) quo minus hoc opus omnibus suis numeris adimpleret, nequeo conjicere. At reipsa quamvis antiquis Hebraeorum historicis destituti simus, ex paucissimis tamen eorum fragmentis, quae habemus, evidentissime constat. Nam historia Hiskiae ex vers. 17. Cap. 18. lib. 2. Regum, ex relatione Esaiae, prout ipsa reperta est scripta in Chronicis Regum Judae descripta est: hanc namque totam in libro Esaiae, qui in Chronicis Regum Judae continebatur (vide libr. 2. Paralip. cap. 32. vers. penult.) iisdem, quibus hic, verbis narratam legimus, exceptis tantum paucissimis; ex quibus tamen nihil aliud concludi potest, quam quod hujus Esaiae narrationis variae lectiones repertae fuerint, nisi quis mallet in his etiam mysteria somniare. Deinde etiam caput ultimum hujus libri in Jeremiae cap. ultimo. 39. et 40. continetur. Praeterea cap. 7. Samuël. 2. in lib. 1. Paralip. cap. 17. descriptum reperimus: at verba variis in locis adeo mirifice mutata deprehenduntur, ut facillime dignoscatur, haec duo capita ex duobus diversis exemplaribus historiae Natanis [116] desumpta esse. Denique Genealogia Regum Idumeae, quae habetur Genes. cap. 36. ex vs. 30. iisdem etiam verbis in libr. 1. Paralip. cap. 1. deducitur, cum tamen hujus libri authorem ea, quae narrat, ex aliis historicis sumsisse constet, non vero ex his duodecim libris, quos Hezrae tribuimus. Quare non dubium est, quin si ipsos haberemus historicos, res ipsa directe constaret: sed quia iisdem, ut dixi, destituti sumus, id nobis tatum restat, ut ipsas historias examinemus; nempe earum ordinem et connexionem, variam repetitionem et denique in annorum computatione discrepantiam, ut de reliquis judicare possimus. Eas itaque vel saltem praecipuas perpendamus; et primo illam Judae et Tamar, quam cap. 38. Genes. historicus sic narrare incipit. *Contigit autem in illo tempore, ut Iudas a suis fratribus disce-*

discederet. Quod tempus neceſſario referendum eſt ad aliud, de quo immediate loquutus eſt: at ad id, de quo in Gen. immediate agitur, minime referri poteſt. Ab eo enim, nempe a quo Joſephus in Aegyptum ductus fuit, uſque quo Jacobus Patriarcha cum tota familia eo etiam profectus eſt, non plus, quam viginti duos annos numerare poſſumus; nam Joſephus cum a fratribus venderetur, ſeptendecim annos natus erat et cum a Pharaone e carceribus vocari juberetur, triginta: quibus ſi addantur ſeptem anni fertilitatis et duo famis, conficient ſimul viginti duos annos. Atqui hoc temporis intervallo nemo concipere poterit tot res contingere potuiſſe. Nempe quod Juda tres liberos ex unica uxore, quam tum duxit, unum poſt alium procreaverit, quorum major natu, ubi per aetatem licuit, Tamar in uxorem duxit, eo vero mortuo ſecundus eam in matrimonium recepit, qui etiam obiit et quod dudum poſtquam haec acta ſunt, ipſe Judas cum ipſa nuru Tamar ignarus rem habuerit, ex qua iterum duos, uno tamen partu, liberos acceperit, quorum etiam unus intra praedictum tempus factus eſt parens. Cum igitur haec omnia non poſſint referri ad illud tempus, de quo in Geneſi, referendum neceſſario eſt ad aliud, de quo immediate in alio libro agebatur; ac proinde Hezras hanc etiam hiſtoriam ſimpliciter deſcripſit, eamque nondum examinatam reliquis inſeruit. At non tantum hoc caput, ſed totam Joſephi et Jacobi hiſtoriam ex diverſis hiſtoricis decerptam et deſcriptam eſſe neceſſario fatendum eſt, adeo parum ſibi [117] conſtare videmus. Cap. enim 47. Geneſ. narrat quod Jahacob cum primum Pharahonem ducente Joſepho ſalutavit, annos 130. natus erat, a quibus ſi auferantur viginti duo, quos propter Joſephi abſentiam in moerore transegit et praeterea ſeptemdecim aetatis Joſephi cum venderetur, et denique ſeptem, quos propter Rachelem ſervivit, reperietur ipſum provectiſſimae aetatis fuiſſe, octoginta ſcilicet et quatuor anno-

norum, cum Leam in uxorem duceret et contra Dinam vix ſeptem fuiſſe annorum, cum a Sechemo vim paſſa eſt, Simeon autem et Levi vix duodecim et undecim, cum totam illam civitatem depraedati ſunt, ejuſque omnes cives gladio confecerunt. Nec hic opus habeo omnia Pentateuchi recenſere, ſi quis modo ad hoc attenderit, quod in hiſce quinque libris omnia praecepta ſcilicet et hiſtoriae promiſcue ſine ordine narrentur, neque ratio temporum habeatur et quod una eademque hiſtoria ſaepe et aliquando diverſimode repetatur, facile dignoſcet, haec omnia promiſcue collecta et coacervata fuiſſe, ut poſtea facilius examinarentur et in ordinem redigerentur. At non tantum haec, quae in quinque libris, ſed etiam reliquae hiſtoriae uſque ad vaſtationem urbis, quae in reliquis ſeptem libris continentur, eodem modo collectae ſunt. Quis enim non videt in cap. 2. Iudicum ex verſ. 6. novum hiſtoricum adferri (qui res a Ioſua geſtas etiam ſcripſerat) eiusque verba ſimpliciter deſcribi. Nam poſtquam hiſtoricus noſter in ult. Cap. Joſuae narravit, quod ipſe mortem obierit, quodque ſepultus fuerit et in primo hujus libri narrare ea promiſerit quae poſt ejuſdem mortem contigerunt, qua ratione, ſi filum ſuae hiſtoriae ſequi volebat, potuiſſet ſuperioribus annectere, quae hic de ipſo Joſua narrare incipit. Sic etiam capita 17. 18. etc. Samuëlis 1. ex alio hiſtorico deſumta ſunt, qui aliam cauſam ſentiebat fuiſſe, cur David aulam Saûlis frequentare inceperit, longe diverſam ab illa, quae in cap. 16. libri ejuſdem narratur: non enim ſenſit, quod David ex conſilio ſervorum a Saulo vocatus ipſum adiit (ut in cap. 16. narratur) ſed quod caſu a patre ad fratres in caſtra miſſus Saulo ex occaſione victoriae, quam contra Philiſtaeum Goliat habuit, tum demum innotuit et in aula detentus fuit. Idem de cap. 26. ejuſdem libri ſuſpicor, quod nimirum hi-
[118] ſtoricus eandem ibi hiſtoriam, quae Cap. 24. habetur, ſecundum opinionem alterius narrare videatur.

deatur. Sed hoc missum facio et ad annorum computationem examinandam pergo. Cap. 6. libri 1. Regum dicitur, quod Salomon templum aedificavit anno 480. ab Aegypti exitu, at ex historiis ipsis longe majorem numerum concludimus. Nam

	Annos
Moses populum in desertis gubernavit .	40
Josuae qui centum et decem annos vixit non plus tribuuntur ex Josephi et aliorum sententia quam	26
Kusan Rishgataim populum in ditione tenuit . .	8
Hotniel filius Kenaz judicavit . . .	40
Heglon Rex Moabi imperium in populum tenuit	18
Eud et Samgar eundem judicaverunt . .	80
Jachin Rex Canahani populum iterum in ditione tenuit	20
Quievit postea populus	40
Fuit deinde in ditione Midiani . . .	7
Tempore Gidehonis transegit in libertate .	40
Sub imperio autem Abimelechi . . .	3
Tola filius Puae judicavit	23
Jair autem	22
Populus iterum in ditione Philistaeorum et Hamonitarum fuit	18
Iephta judicavit	6
Absan Betlehemita	7
Elon Sebulonita	10
Habdan Pirhatonita	8
Populus fuit iterum in ditione Philistaeorum .	40
Samson judicavit	20
Heli autem	40
Fuit iterum populus in ditione Philistaeorum, antequam a Samuële liberaretur . . .	20
David regnavit	40
Salomon antequam templum aedificavit . .	4
Atque hi omnes additi numerum conficiunt annorum	580

Quibus

[119] Quibus deinde addendi ſunt anni illius ſaeculi, quo poſt mortem Joſuae Reſpublica Hebraeorum floruit, donec a Kuſan Rishgataim ſubacta fuit, quorum numerum magnum fuiſſe credo; non enim mihi perſuadere poſſum, quod ſtatim poſt mortem Joſuae omnes, qui ejus portenta viderant, uno momento perierunt, nec quod eorum ſucceſſores uno actu et ictu legibus valedixerunt et ex ſumma virtute in ſummam nequitiam et ſocordiam lapſi ſunt, nec denique quod Kuſan Rishgataim eos, dictum, factum, ſubegit. Sed cum horum ſingula aetatem fere requirant, non dubium eſt, quin Scriptura cap. 2. verſ. 7. 9. 10. libri Judicum hiſtorias multorum annorum comprehenderit, quas ſilentio tranſmiſit. Sunt praeterea addendi anni, quibus Samuël fuit Judex, quorum etiam numerus in Scriptura non habetur. Sunt deinde addendi anni Regni Saulis, quos in ſuperiore computatione omiſi, quia ex ejus hiſtoria non ſatis conſtat, quot annos regnaverit; dicitur quidem Cap. 13. vſ. 1. libr. 1. Samuëlis, eundem duos annos regnaviſſe, ſed et ille textus truncatus eſt et ex ipſa hiſtoria majorem numerum colligimus. Quod textus truncatus ſit, nemo qui Hebraeam linguam vel a primo limine ſalutavit, dubitare poteſt. Sic enim incipit בן שנה שאול במלכו ושתי שנים מלך על ישראל *annum natus erat Saul, cum regnaret, et duos annos regnavit ſupra Iſraëlem.* Quis inquam, non videt numerum annorum aetatis Saulis, cum regnum adeptus eſſet, omiſſum eſſe? At quod ex ipſa hiſtoria major numerus concluditur, credo neminem etiam dubitare. Nam cap. 27. verſ. 7. ejuſdem libri habetur, quod David apud Philiſtaeos, ad quos propter Saulum confugit, moratus fuit unum annum et quatuor menſes: quare ex hac computatione reliqua ſpatio octo menſium contingere debuerunt, quod neminem credere exiſtimo. Joſephus ſaltem in fine libri ſexti Antiquitatum textum ſic correxit: *Regnavit itaque Saul Samuële vivente annos decem et octo, moriente autem*

autem alios duos; Quin tota haec hiſtoria cap. 13. nullo modo cum antecedentibus convenit. In fine cap. 7. narratur, quod Philiſtaei ab Hebraeis ita debellati fuerunt, ut non fuerint auſi vivente Samuële terminos Iſraëlis ingredi; at hic, quod Hebraei (vivente Samuële) a Philiſtaeis invaduntur, a quibus ad tantam miſeriam et paupertatem redacti fuerant, ut armis, quibus ſe defendere poſſent, deſtituerentur et [120] inſuper mediis eadem conficiendi. Sudarem ſane ſatis, ſi omnes has hiſtorias, quae in hoc primo libro Samuëlis habentur, ita conarer conciliare, ut omnes ab uno hiſtorico deſcriptae et ordinatae viderentur. Sed ad meum propoſitum revertor. Anni itaque regni Saulis ſuperiori computationi ſunt addendi. Denique annos Anarchiae Hebraeorum etiam non numeravi, quia non conſtant ex ipſa Scriptura. Non, inquam, mihi conſtat tempus, quo illa contigerint, quae ex cap. 17. uſque ad finem libri Judicum narrantur. Ex his itaque clariſſime ſequitur, veram annorum computationem neque ex ipſis hiſtoriis conſtare, neque ipſas hiſtorias in una eademque convenire, ſed valde diverſas ſupponere. Ac proinde fatendum, has hiſtorias ex diverſis ſcriptoribus collectas eſſe, nec adhuc ordinatas neque examinatas fuiſſe. Nec minor videtur fuiſſe circa annorum computationem diſcrepantia in libris Chronicorum Regum Judae et libris Chronicorum Regum Iſraëlis. In Chronicis enim Regum Iſraëlis habebatur, quod Jehoram filius Aghabi regnare incepit anno ſecundo regni Iehorami filii Iehoſaphat (vide Regum libr. 2. cap. 1. verſ. 17.) At in Chronicis Regum Judae, quod Jehoram filius Iehoſaphat regnare incepit anno quinto regni Iehorami filii Aghabi (vide cap. 8. verſ. 16. ejuſd. libri) Et ſi quis praeterea hiſtorias libri Paralip. conferre velit cum hiſtoriis librorum Regum, plures ſimiles diſcrepantias inveniet, quas hic non opus habeo recenſere et multo minus authorum commenta, quibus has hiſtorias conciliare conantur. Rabini

ni namque plane delirant. Commentatores autem, quos legi, ſomniant, fingunt et linguam denique ipſam plane corrumpunt. E. G. cum in libr. 2. Paralip. dicitur annos quadraginta duos natus erat Aghazia, cum regnaret: fingunt quidam hos annos initium capere a regno Homri, non autem a nativitate Aghaziae: quod ſi poſſent oſtendere intentum authoris librorum Paralip. hoc fuiſſe, non dubitaverim affirmare, eundem loqui neſciviſſe. Et ad hunc modum plura alia fingunt, quae ſi vera eſſent, abſolute dicerem antiquos Hebraeos et linguam ſuam et narrandi ordinem plane ignoraviſſe, nec ullam rationem neque normam Scripturas interpretandi agnoſcerem et ad libitum omnia fingere liceret. Si quis tamen putat, me [121] hic nimis generaliter nec ſatis cum fundamento loqui, ipſum rogo, ut hoc agat et nobis oſtendat certum aliquem ordinem in hiſce hiſtoriis, quem hiſtorici in Chronologicis ſine peccato imitari poſſent et dum hiſtorias interpretatur et conciliare conatur, phraſes et modos loquendi et orationes diſponendi et contexendi adeo ſtricte obſervet, atque ita explicet, ut eos ſecundum ſuam explicationem in ſcribendo imitari etiam poſſimus: quod ſi praeſtiterit, manus ipſi ſtatim dabo et erit mihi magnus Apollo. Nam fateor, quamvis diu quaeſiverim, me nihil tamen unquam ſimile invenire potuiſſe. Quin addo me nihil hic ſcribere, quod non dudum et diu meditatum habuerim et quanquam a pueritia opinionibus de Scriptura communibus imbutus fuerim, non tamen potui tandem haec non admittere. Sed non eſt, cur circa haec lectorem diu detineam et ad rem deſperatam provocem; opus tamen fuit rem ipſam proponere, ut meam mentem clarius explicarem: ad reliqua igitur, quae circa fortunam horum librorum notanda ſuſcepi, pergo. Nam venit praeter ea, quae modo oſtendimus, notandum, quod hi libri ea diligentia a Poſteris ſervati non fuerint, ut nullae mendae irrepſerint; plures enim dubias lectiones animadver-

terunt

terunt antiquiores Scribae et praeterea aliquot loca truncata, non tamen omnia; an autem mendae tales notae ſint, ut lectori magnam moram injiciant, de eo jam non diſputo; credo tamen eas levioris eſſe momenti, iis ſaltem qui Scripturas liberiore judicio legunt et hoc certo affirmare poſſum, me nullam animadvertiſſe mendam, nec lectionum varietatem circa moralia documenta, quae ipſa obſcura aut dubia reddere poſſet. At plerique nec in reliquis aliquod vitium incidiſſe concedunt; ſed ſtatuunt Deum ſingulari quadam providentia omnia Biblia incorrupta ſervaſſe, varias autem lectiones ſigna profundiſſimorum myſteriorum eſſe dicunt, idem de aſteriſmis, qui in medio paragrapho 28. habentur, contendunt, imo in ipſis apicibus literarum magna arcana contineri. Quod ſane an ex ſtultitia et anili devotione, an autem ex arrogantia et malitia, ut Dei arcana ſoli habere crederentur, haec dixerint, neſcio; hoc ſaltem ſcio, me nihil quod arcanum redoleat, ſed tantum pueriles cogitationes apud iſtos legiſſe. Legi etiam et inſuper novi nugatores aliquos Kabbaliſtas, quorum inſaniam nunquam mirari ſatis [122] potui. Quod autem mendae, uti diximus irrepſerint, neminem ſani judicii dubitare credo, qui textum illum Sauli (quem jam ex Libr. 1. Samuel. cap. 13. verſ. 11. allegavimus) legit et etiam verſ. 2. Cap. 6. Samuel. 2. nempe: *et ſurrexit et ivit David et omnis populus, qui ipſi aderat, ex Juda, ut inde auferrent arcam Dei.* Nemo hic etiam non videre poteſt locum, quo iverant, nempe Kirjat Jeharim, unde arcam auferrent, eſſe omiſſum: nec etiam negare poſſumus, quod vſ. 37. Cap. 13. Sam. 2 perturbatus et truncatus ſit, ſcilicet: *Et Abſalom fugit ivitque ad Ptolomaeum filium Hamihud Regem Geſur et luxit filium ſuum omnibus diebus et Abſalom fugit ivitque Geſur manſitque ibi tres annos.* Et ad hunc modum ſcio me antehac alia notaviſſe, quae impraeſentiarum non occurrunt. Quod autem no-

 tae

tae marginales, quae in Hebraeis Codicibus passim inveniuntur, dubiae fuerint lectiones, nemo etiam dubitare potest, qui attendit, quod pleraeque ex magna literarum Hebraicarum similitudine inter se ortae sint. Nempe ex similitudine quam habet כ Kaf cum ב Bet, י Jod cum ו Vau, ד Dalet cum ר Res etc. E. G. ubi lib. 2. Sam. cap. 5. vs. penult. scribitur: *et in eo (tempore) quo audies* habetur in margine בשמעך *cum audies* et cap. 21. Jud. vs. 22. והיה כי יביאו אבותם או אחיהם לרוב *et quando eorum patres vel fratres in multitudine* (h. e. saepe) *ad nos venerint* etc. habetur in margine *ad litigandum*. Et ad hunc modum permultae. Deinde etiam ortae sunt ex usu literarum, quas Quiescentes vocant, quarum nimirum pronunciatio saepissime nulla sentitur et promiscue una pro alia sumitur. Ex. Gr Levit. Cap. 25. vs. 27. scribitur: וקמה בית אשר בעיר אשר לא חומה *et confirmabitur domus quae est in civitate cui non est murus*, in margine autem habetur אשר לו חמה *cui est murus* etc. At quamvis haec per se satis clara sint, libet rationibus quorundam Pharisaeorum respondere, quibus persuadere conantur, notas marginales ad aliquod mysterium significandum ab ipsis librorum sacrorum Scriptoribus appositas vel indicatas fuisse. Harum primam, quae quidem me parum tangit, sumunt ex usu legendi Scripturas: si inquiunt hae notae appositae sunt propter lectionum varietatem, quas posteri decidere non potuerunt, cur ergo usus invaluit, ut sensus marginalis ubique retineatur? cur, inquiunt, sensum, quem retinere volebant, in margine notaverunt? debuerant con-
[123] tra ipsa volumina scribere, prout legi volebant, non autem sensum et lectionem, quam maxime probabant, in margine notare. Secunda vero ratio et quae aliquam speciem prae se ferre videtur, ex ipsa rei natura sumitur. Nempe quod mendae non data opera; sed casu in Codices irrepserunt et quod ita fit, varie contingit. At in quinque libris semper nomen

men נערה *puella*, uno tantum excepto loco, defectivum contra regulam Grammatices ſine litera ה He ſcribitur, in margine vero recte ſecundum regulam Grammatices univerſalem. An hoc etiam ex eo, quod manus in deſcribendo erravit, contigerit? quo fato id fieri potuit, ut calamus ſemper, quotieſcunque hoc nomen occurrerit, feſtinaret? deinde hunc defectum facile et ſine ſcrupulo ex regulis Grammatices ſupplere et emendare potuiſſent. Igitur cum hae lectiones caſu non contigerint, nec tam clara vitia correxerint, hinc concludunt, haec certo conſilio a primis Scriptoribus facta fuiſſe, ut iis aliquid ſignificarent. Verum his facile reſpondere poſſumus; nam quod ex uſu, qui apud eos invaluit, argumentantur, nihil moror. Neſcio quid ſuperſtitio ſuadere potuit et forte inde factum eſt, quia utramque lectionem, aeque bonam ſeu tolerabilem aeſtimabant, ideoque, ne earum aliqua negligeretur, unam ſcribendam et aliam legendam voluerunt. Timebant ſcilicet in re tanta judicium determinare, ne incerti falſam pro verá eligerent, ideoque neutrum alterutri praeponere voluerunt, quod abſolute feciſſent, ſi unam ſolam ſcribere et legere juſſiſſent; praeſertim cum in ſacris voluminibus notae marginales non ſcribantur. Vel forte inde factum eſt, quia quaedam, quamvis recte deſcripta, aliter tamen legi, prout ſcilicet in margine notaverant, volebant. Ideoque univerſaliter inſtituerunt, ut Biblia ſecundum notas marginales legerentur. Quae cauſa autem Scribas moverit, quaedam expreſſe legenda in margine notare, jam dicam, nam non omnes marginales notae dubiae ſunt lectiones, ſed etiam quae ab uſu remota erant, notaverunt. Nempe verba obſoleta et quae probati illius temporis mores non ſinebant in publica concione legi. Nam antiqui Scriptores, malitia privati, nullis aulicis ambagibus, ſed res propriis ſuis nominibus indicabant. At poſtquam malitia et luxus regnavit, illa quae ſine ob-

ſcoenitate ab antiquis dicta ſunt, in obſcoenis [124] haberi inceperunt. Hac autem de cauſa Scripturam ipſam mutare non erat opus, attamen ut plebis imbecillitati ſubvenirent, introduxerunt, ut nomina coïtus et excrementorum honeſtius in publico legerentur, videlicet ſicuti ipſa in margine notaverunt. Denique quicquid fuerit, cur uſu factum fuerit, ut Scripturas ſecundum marginales lectiones legant et interpretentur, id ſaltem non fuit, quod vera interpretatio ſecundum ipſas debet fieri. Nam praeterquam quod ipſi Rabbini in Talmud ſaepe a Maſoretis recedunt et alias habebant lectiones, quas probabant, ut mox oſtendam, quaedam inſuper in margine reperiuntur, quae minus ſecundum uſum linguae probata videntur. Ex. Gr. in Libr. 2. Samuel. Cap. 4. verſ. 23. ſcribitur: אשר עשה המלך את דבר עבדו *quia Rex effecit ſecundum ſententiam ſui ſervi*, quae conſtructio plane regularis eſt et convenit cum illa vſ. 16. ejuſdem Cap. at quae in margine habetur (*ſervi tui*) non convenit cum perſona verbi. Sic etiam vſ. ult. Cap. 16. ejuſdem Libri ſcribitur באשר ישאל בדבר האלהים *ut cum conſultat* (id eſt conſultatur) *verbum Dei*. Ubi in margine additur *quis* pro verbi nominativo; quod non ſatis accurate factum videtur, nam communis hujus linguae uſus eſt, verba imperſonalia in tertia perſona ſingularis uſurpare, ut Grammaticis notiſſimum. Et ad hunc modum plures inveniuntur notae, quae nullo modo ſcriptae lectioni praeponi poſſunt. Quod autem ad ſecundam rationem Phariſaeorum attinet, ei etiam ex modo dictis facile reſpondetur. Nempe quod Scribae praeter dubias lectiones verba etiam obſoleta notaverunt. Nam non dubium eſt, quin in lingua Hebraea, ſicuti in reliquis, multa obſoleta et antiquata poſterior uſus fecerit et reperta fuerint ab ultimis Scribis in Bibliis, quae uti diximus, omnia notaverunt, ut coram populo ſecundum tum receptum uſum legerentur. Hac igitur de cauſa nomen

nomen נער *nahgar* ubique notatum reperitur, quia antiquitus communis erat generis et idem ſignificabat, quod apud Latinos Juvenis. Sic etiam Hebraeorum metropolis vocari apud antiquos ſolebat ירושלם *Ieruſalem*, non autem ירושלים *Ieruſaleim*: de pronomine הוא *ipſe* et *ipſa* idem ſentio, quod ſcilicet recentiores ו *vau* in י *jod* mutaverunt, (quae mutatio in Hebraea lingua frequens eſt) cum genus foemininum ſignificare volebant; at quod anti- [125]
qui non, niſi vocalibus, hujus pronominis foemininum a maſculino ſolebant diſtinguere. Sic praeterea quorundam verborum anomalia alia apud priores, alia apud poſteros fuit et denique antiqui literis paragogicis האמנתיו ſingulari ſui temporis elegantia utebantur. Quae omnia hic multis exemplis illuſtrare poſſem, ſed nolo taedioſa lectione lectorem detinere. At ſi quis roget, unde haec noverim? Reſpondeo, quia ipſa apud antiquiſſimos Scriptores, nempe in Bibliis ſaepe reperi, néc tamen eos poſteri imitari voluerunt, quae unica eſt cauſa, unde in reliquis linguis, quamvis jam etiam mortuis, tamen verba obſoleta noſcuntur. Sed forte adhuc aliquis inſtabit, cum ego maximam harum notarum partem dubias eſſe lectiones ſtatuerim, cur nunquam unius loci plures, quam duae lectiones repertae ſint? cur aliquando non tres vel plures? Deinde quod quaedam in Scriptis adeo manifeſte Grammaticae repugnant, quae in margine recte notantur, ut minime credendum ſit ſcribas haerere potuiſſe et utra eſſet vera dubitare. Sed ad haec etiam facile reſpondetur et quidem ad primum dico, plures fuiſſe lectiones, quam quas in noſtris codicibus notatas reperimus. In Talmude enim plures notantur, quae a Maſoretis neglectae ſunt et tam aperte multis in locis ab iiſdem recedunt, ut ſuperſtitioſus ille corrector Bibliorum Bombergianorum tandem coactus fuerit fateri, in ſua praefatione, ſe eos reconciliare neſcire ולא ידענא לתרוצי אלא בדהר יענא לעיל דארחיה דגמוא לפלוגי על המסורה

et,

et, inquit, *hic, nescimus respondere, nisi quod supra respondimus*, nempe, *quod usus Talmudis est Masoretis contradicere.* Quare non satis cum fundamento statuere possumus, unius loci non plures quam duas lectiones unquam fuisse. Attamen facile concedo, imo credo unius loci nunquam plures, quam duas lectiones repertas fuisse, idque ob duas rationes nempe I. quia causa, unde harum lectionum varietatem ortam esse ostendimus, non plures quam duas concedere potest: ostendimus enim eas potissimum ex similitudine quorundam literarum ortas fuisse. Quare dubium fere semper huc tandem redibat, videlicet utra ex duabus literis esset scribenda ב Bet an כ Kaf, י Jod an ו Vau. ד Dalet an ר Res etc. quarum usus frequentissimus est; et ideo saepe con- [16] tingere poterat, ut utraque sensum tolerabilem pareret. Deinde utrum syllaba longa aut brevis esset, quarum quantitas iis literis, quas Quiescentes vocavimus, determinatur. His adde, quod non omnes notae sunt dubiae lectiones, multas enim appositas esse diximus honestatis causa et etiam ut verba obsoleta et antiquata explicarent. II. Ratio, cur mihi persuadeo, unius loci non plures, quam duas lectiones reperiri, est, quia credo Scribas pauca admodum exemplaria reperisse, forte non plura, quam duo vel tria. In tractatu Scribarum סופרים Cap. 6. non nisi de tribus fit mentio, quae fingunt tempore Hezrae inventa fuisse, quia venditant has notas ab ipso Hezra appositas fuisse. Quicquid sit, si tria habuerunt facile concipere possumus, duo semper in eodem loco convenisse, quin imo unusquisque; mirari sane potuisset, si in tribus tantum exemplaribus tres diversae unius ejusdemque loci lectiones reperirentur, Quo autem fato factum est, ut post Hezram tanta exemplarium penuria fuerit, is mirari desinet, qui vel solum Cap. 1. Libr. 1. Machabaeorum legerit, vel Cap. 7. libr. 12. Antiquit. Josephi. Imo prodigio simile videtur, quod post tantam tamque diutu-

diuturnam perfecutionem pauca illa retinere potuerint; de quo neminem dubitare opinor, qui illam hiftoriam medioc:i cum attentione legerit. Caufas itaque vidimus, cur nullibi plures quam duae dubiae lectiones occurrunt. Quapropter longe abeft, ut ex eo, quod non plures duabus ubique dentur, concludi poffit, Biblia in locis notatis data opera perperam fcripta fuiffe ad fignificanda myfteria. Quod autem ad fecundam attinet, quod quaedam reperiantur adeo perperam fcripta, ut nullo modo dubitare potuerint, quin omnium temporum fcribendi ufui repugnaret, quaeque adeo abfolute corrigere, non autem in margine notare debuerant, me parum tangit; neque enim fcire teneor, quae religio ipfos moverit, ut id non facerent. Et forte id ex animi finceritate fecerunt, quod pofteris Biblia, ut ut ab ipfis in paucis originalibus inventa fuerint, tradere voluerunt, atque originalium difcrepantias notare, non quidem ut dubias, fed ut varias lectiones; nec ego eafdem dubias vocavi, nifi quia revera fere omnes tales reperio, ut minime fciam, quaenam prae alia fit probanda. Denique praeter dubias has lectiones notaverunt infuper Scribae (vacuum fpatium in mediis paragraphis interponendo) [127] plura loca truncata, quorum numerum Maforetae tradunt; numerant fcilicet viginti octo loca, ubi in medio paragrapho fpatium vacuum interponitur, nefcio an etiam in numero aliquod myfterium latere credunt. Spatii autem certam quantitatem religiofe obfervant Pharifaei. Horum exemplum (ut unum adferam) habetur in Genef. cap. 4. verf. 8. qui fic fcribitur: *Et dixit Kain Habeli fratri fuo . . . . et contigit, dum erant in campo, ut Kain etc.* ubi fpatium relinquitur vacuum, ubi fcire expectabamus, quid id fuerit, quod Kain fratri dixerat. Et ad hunc modum (praeter illa quae jam notavimus) a Scribis relicta viginti octo reperiuntur.

riuntur. Quorum tamen multa non apparerent truncata, niſi ſpatium interjectum eſſet. Sed de his ſatis.

CAP. X. *Reliqui Veteris Teſtamenti Libri eodem modo quo ſuperiores examinantur.*

Tranſeo ad reliquos Veteris Teſtamenti libros. At de duobus Paralipomenon nihil certi et quod operae pretium ſit, notandum habeo, niſi quod dudum poſt Hezram et forte poſtquam Judas Machabaeus templum reſtauravit, ſcripti fuerunt. Nam cap. 9. libri 1. narrat Hiſtoricus, *quaenam familiae primum* (tempore ſcilicet Hezrae) *Hieroſolimae habitaverint.* Et deinde verſ. 17. *Ianitores*, quorum duo etiam in Nehem. cap. 11. verſ. 19. narrantur, indicat. Quod oſtendit hos libros dudum poſt urbis reaedificationem ſcriptos fuiſſe. Caeterum de vero eorundem Scriptore, deque eorum authoritate, utilitate et doctrina nihil mihi conſtat. Imo non ſatis mirari poſſum, cur inter ſacros recepti fuerunt ab iis, qui librum Sapientiae, Tobiae et reliquos, qui apocryphi dicuntur, ex canone ſacrorum deleverunt. Intentum tamen non eſt eorum authoritatem elevare, ſed quandoquidem ab omnibus ſunt recepti, eos etiam, ut ut ſunt, relinquo. Pſalmi collecti etiam fuerunt et in quinque libros diſpartiti in ſecundo templo; nam Pſ. 88. ex Philonis Judaei teſtimonio editus fuit, dum Rex Jehojachin Babiloniae in carcere detentus adhuc erat et Pſ. 89. cum idem Rex libertatem ade-
[128] ptus eſt; nec credo quod Philo hoc unquam dixiſſet, niſi vel ſui temporis recepta opinio fuiſſet, vel ab aliis fide dignis accepiſſet. Proverbia Salomonis eodem etiam tempore collecta fuiſſe credo, vel ad minimum tempore Ioſiae Regis, idque quia Cap. 24. verſ. ult. dicitur. *Haec etiam ſunt Salomonis Proverbia, quae transtulerunt viri Hiskiae Regis Iudae.* At hic tacere nequeo Rabinorum audaciam, qui hunc librum cum Eccleſiaſte ex canone Sacrorum

rum exclusos volebant et cum reliquis, quos jam desideramus, custodire. Quod absolute fecissent, nisi quaedam reperissent loca, ubi lex Mosis commendatur. Dolendum sane, quod res sacrae et optimae ab horum electione dependerint. Ipsis tamen gratulor quod hos etiam nobis communicare voluerunt, verum non possum non dubitare, num eos bona cum fide tradiderint, quod hic ad severum examen revocare nolo. Pergo igitur ad libros Prophetarum. Cum ad hos attendo, video Prophetias, quae in iis continentur, ex aliis libris collectas fuisse, neque in hisce eodem ordine semper describi, quo ab ipsis Prophetis dictae vel scriptae fuerunt, neque etiam omnes contineri, sed eas tantum quas hinc illinc invenire potuerunt: quare hi libri non nisi fragmenta Prophetarum sunt. Nam Esaias regnante Huzia prophetare incepit, ut descriptor ipse primo versu testatur. At non tantum tum temporis prophetavit, sed insuper omnes res ab hoc Rege gestas descripsit (vide Paral. lib. 2. cap. 26. vers. 22.) quem librum jam desideramus. Quae autem habemus ex Chronicis Regum Judae et Israëlis descripta esse ostendimus. His adde, quod Rabini statuunt hunc Prophetam etiam regnante Manasse, a quo tandem peremtus est, prophetavisse, et quamvis fabulam narrare videantur, videntur tamen credidisse omnes ejus Prophetias non extare. Jeremiae deinde Prophetiae, quae historice narrantur, ex variis Chronologis decerptae et collectae sunt. Nam praeterquam quod perturbate accumulentur nulla temporum ratione habita, eadem insuper historia diversis modis repetitur. Nam Cap. 21. causam apprehensionis Jeremiae exponit, quod scilicet urbis vastationem Zedechiae ipsum consulenti praedixerit, et hac historia interrupta transit Cap. 22. ad ejus in Jehojachinum, qui ante Zedechiam regnavit, declamationem narrandum et quod Regis captivitatem praedixerit et deinde Cap. 25. ea describit, quae ante haec [129] anno scilicet quarto Jehojakimi Prophetae revelata

sunt.

ſunt, deinde quae anno primo hujus Regis. Et ſic porro, nullo temporum ordine ſervato, prophetias accumulare pergit, donec tandem Cap. 38. (quaſi haec 15. Capita per parentheſin dicta eſſent) ad id quod Cap. 21. narrare incepit, revertitur. Nam conjunctio, qua illud caput incipit ad vſ. 8, 9. et 10. hujus refertur; atque tum longe aliter ultimam Ieremiae apprehenſionem deſcribit et cauſam diuturnae ejus detentionis in atrio cuſtodiae longe aliam tradit, quam quae in Cap. 37. narratur. Ut clare videas, haec omnia ex diverſis hiſtoricis eſſe collecta, nec ulla alia ratione excuſari poſſe. At reliquae Prophetiae, quae in reliquis capitibus continentur, ubi Ieremias in prima perſona loquitur, ex volumine, quod Baruch, ipſo Ieremia dictante, ſcripſit, deſcriptae videntur: Id enim (ut ex Cap. 36. vſ. 2. conſtat) ea tantum continebat, quae huic Prophetae revelata fuerant a tempore Joſiae uſque ad annum quartum Jehojakimi; a quo etiam tempore hic liber incipit. Deinde ex eodem volumine etiam deſcripta videntur, quae habentur ex Cap. 45. verſ. 2. uſque ad Cap. 51. verſ. 59. Quod autem Ezechielis liber fragmentum etiam tantum ſit, id primi ejus verſus clariſſime indicant; quis enim non videt conjunctionem, qua liber incipit, ad alia jam dicta referri et cum iis dicenda connectere? at non tantum conjunctio, ſed totus etiam orationis contextus alia ſcripta ſupponit. Annus enim trigeſimus, a quo hic liber incipit, oſtendit Prophetam in narrando pergere, non autem incipere; quod etiam Scriptor ipſe per Parentheſin verſ. 3. ſic notat; *fuerat ſaepe verbum Dei Ezechieli filio Buzi ſacerdoti in terra Chaldaeorum* etc. quaſi diceret, verba Ezechielis, quae huc uſque deſcripſerat, ad alia referri, quae ipſi ante hunc annum trigeſimum revelata erant. Deinde Joſephus lib. 10. Antiq. Cap. 9. narrat Ezechielem praedixiſſe, quod Tſedechias Babiloniam non videret, quod in noſtro, quem ejus habemus, libro non legitur, ſed contra

Cap.

Cap. ſcilicet 17. quod Babiloniam captus duceretur. De Hoſea non certo dicere poſſumus, quod plura ſcripſerit, quam quae in libro, qui ejus dicitur, continentur. Attamen miror nos ejus plura non habere, qui ex teſtimonio Scriptoris plusquam octoginta quatuor annos prophetavit. Hoc ſaltem in genere [130] ſcimus, horum librorum Scriptores neque omnium Prophetarum, neque horum, quos habemus, omnes prophetias collegiſſe: Nam eorum Prophetarum, qui regnante Manaſſe prophetaverunt et de quibus in Lib. 2. Paral. Cap. 33. verſ. 10, 18, 19. in genere fit mentio, nullas plane prophetias habemus; nec etiam omnes horum duodecim Prophetarum. Nam Jonae non niſi Prophetiae de Ninivitis deſcribuntur, cum tamen etiam Iſraëlitis prophetaverit, qua de re vide Lib. 2. Reg. Cap. 14. verſ 25.

De Libro Jobi et de ipſo Iobo multa inter Scriptores fuit controverſia. Quidam putant Moſen eundem ſcripſiſſe et totam hiſtoriam non niſi parabolam eſſe; quod quidam Rabinorum in Talmude tradunt, quibus Maimonides etiam favet in ſuo libro More Nebuchim. Alii hiſtoriam veram eſſe crediderunt, quorum quidam ſunt, qui putaverunt hunc Iobum tempore Iacobi vixiſſe, ejuſque filiam Dinam in uxorem duxiſſe. At Aben Hezra, ut jam ſupra dixi, in ſuis commentariis ſupra hunc librum affirmat, eum ex alia lingua in Hebraeam fuiſſe tranſlatum; quod quidem vellem, ut nobis evidentius oſtendiſſet, nam inde poſſemus concludere, gentiles etiam libros ſacros habuiſſe. Rem itaque in dubio relinquo; hoc tamen conjicio, Iobum gentilem aliquem fuiſſe virum et animi conſtantiſſimi, cui primo res proſperae, deinde adverſiſſimae, et tandem feliciſſimae fuerunt. Nam Ezechiel Cap. 14. verſ. 12. eum inter alios nominat: atque hanc Iobi variam fortunam et animi conſtantiam multis occaſionem dediſſe credo de Dei providentia diſputandi, vel ſaltem authori hujus libri Dialogum com-

componendi: nam quae in eo continentur, ut etiam ſtylus, non viri inter cineres miſere aegrotantis, ſed otioſe in muſaeo meditantis videntur. Et hic cum Aben Hezra crederem, hunc librum ex alia lingua tranſlatum fuiſſe, quia Gentilium poëſin affectare videtur; Deorum namque Pater bis concilium convocat et Momus, qui hic Satan vocatur, Dei dicta ſumma cum libertate carpit etc. ſed haec merae conjecturae ſunt, nec ſatis firmae. Tranſeo ad Danielis librum; hic ſine dubio ex Cap. 8. ipſius Danielis ſcripta continet. Undenam autem priora ſeptem capita deſcripta fuerint, neſcio. Poſſumus ſuſpicari, quandoquidem praeter primum Chaldaice ſcripta ſunt, [131] ex Chaldaeorum Chronologiis. Quod ſi clare conſtaret, luculentiſſimum eſſet teſtimonium, unde evinceretur, Scripturam eatenus tantum eſſe ſacram, quatenus per ipſam intelligimus res in eadem ſignificatas, at non quatenus verba ſive linguam et orationes, quibus res ſignificantur, intelligimus: et praeterea libros, qui res optimas docent et narrant, quacunque demum lingua et a quacunque natione ſcripti fuerint aeque ſacros eſſe. Hoc tamen notare ſaltem poſſumus, haec capita Chaldaice ſcripta eſſe et nihilominus aeque ſacra eſſe, ac reliqua Bibliorum. Huic autem Danielis libro primus Hezrae ita annectitur, ut facile dignoſcatur eundem Scriptorem eſſe, qui res Judaeorum a prima captivitate ſucceſſive narrare pergit. Atque huic non dubito annecti Librum Eſter. Nam conjunctio, qua is liber incipit, ad nullum alium referri poteſt: nec credendum eſt, eum eundem eſſe, quem Mardochaeus ſcripſit. Nam Cap. 9. verſ. 20, 21, 22. narrat alter de ipſo Mardochaeo, quod Epiſtolas ſcripſerit, et quid illae continuerint: deinde verſ. 31. ejuſdem Cap. quod regina Eſter edicto firmaverit res ad feſtum Sortium (Purim) pertinentes et quod ſcriptum fuerit in libro, hoc eſt (ut Hebraice ſonat) in libro omnibus tum temporis (quo haec ſcilicet ſcripta ſunt) noto: atque hunc fatetur

Aben

Aben Hezra et omnes fateri tenentur, cum aliis periisse. Denique reliqua Mardochaei refert Historicus ad Chronica Regum Persarum. Quare non dubitandum est, quin hic liber ab eodem Historico, qui res Danielis et Hezrae narravit, etiam scriptus fuerit; et insuper etiam liber Nehemiae, quia Hezrae secundus dicitur. Quatuor igitur hos libros, nempe Danielis, Hezrae, Esteris et Nehemiae ab uno eodemque Historico scriptos esse assirmamus; quisnam autem is fuerit, nec suspicari quidem possum. Ut autem sciamus, undenam ipse, quisquis tandem fuerit, notitiam harum historiarum accepe-rit et forte etiam maximam earum partem descripserit, notandum, quod Praefecti, sive principes Judaeorum in secundo templo, ut eorum Reges in primo, scribas sive historiographos habuerunt, qui annales sive eorum Chronologiam successive scribebant. Chronologiae enim Regum sive annales in libris Regum passim citantur: at Principum et sacerdotum secundi templi citantur primo in lib. Nehemiae Cap. 12. vers. 23. deinde in Mach. lib. 1. Cap. 16. vers. [132] 24. Et sine dubio hic ille est liber (vide Est. Cap. 9. vers. 31.) de quo modo locuti sumus, ubi edictum Esteris et illa Mardochaei scripta erant, quemque cum Aben Hezra periisse diximus. Ex hoc igitur libro omnia, quae in hisce continentur, desumta vel descripta videntur, nullus enim alius ab eorum Scriptore citatur, neque ullum alium publicae authoritatis novimus. Quod autem hi libri nec ab Hezra, nec a Nehemia scripti fuerint, patet ex eo, quod Nehem. Cap. 12. vs. 9, 10. producitur genealogia summi pontificis Jesuhgae usque ad Jaduah, sextum scilicet pontificem et qui Alexandro Magno, jam fere Persarum imperio subacto, obviam ivit (vide Josephi Antiq. lib. 11. Cap. 8.) vel ut Philo Judaeus in libro temporum ait, sextum et ultimum sub Persis pontificem. Imo in eodem hoc Nehemiae Cap. vers. *scilicet temporis Eljasibi, Iojadae, Ionatanis et Iaduhae*

duhae *) *ſupra regnum Darii Perſae ſcripti ſunt*, nempe in Chronologiis: atque neminem exiſtimare credo, quod Hezras aut Nehemias adeo longaevi fuerint, ut quatuordecim Reges Perſarum ſupervixerint; Nam Cyrus omnium primus Judaeis veniam largitus eſt templum reaedificandi et ab eo tempore uſque ad Darium decimumquartum et ultimum Perſarum Regem ultra 230. anni numerantur. Quare non dubito, quin hi libri, dudum poſtquam Judas Machabaeus templi cultum reſtauravit, ſcripti fuerint, idque quia tum temporis falſi Danielis, Hezrae et Eſteris libri edebantur a malevolis quibuſdam, qui ſine dubio Sectae Zaducaeorum erant; nam Pharizaei nunquam illos libros, quod ſciam, receperunt. Et quamvis in libro, qui Hezrae quartus dicitur, fabulae quaedam reperiantur, quas etiam in Talmude legimus, non tamen ideo Phariſaeis ſunt tribuendi, nam, ſi ſtupidiſſimos demas, nullus eorum eſt, qui non credat, illas fabulas ab aliquo nugatore adjectas fuiſſe; quod etiam credo aliquos feciſſe, ut eorum traditiones omnibus ridendas praeberent. Vel forte ea de cauſa tum temporis deſcripti atque editi ſunt, ut populo oſtenderent, Danielis Prophetias adimpletas eſſe, atque eum hac ratione in religione confirmarent, ne de
[133] melioribus et futura ſalute in tantis calamitatibus deſperaret. Verumenimvero quamvis hi libri adeo recentes et novi ſint, multae tamen mendae ex feſtinatione, ni fallor, deſcribentium in eoſdem irrepſerunt. In hiſce enim ut in reliquis, notae marginales, de quibus in praecedenti Cap. egimus, plures etiam reperiuntur et praeterea etiam loca quaedam, quae nulla alia ratione excuſari poſſunt, ut jam oſtendam; ſed prius circa horum marginales lectiones notari volo, quod ſi Phariſaeis concedendum, eas aeque antiquas eſſe, ac ipſos horum librorum

*) Nota, *Niſi ſignificat* ultra; *error deſcribentis fuit, qui* על ſupra *pro* עד uſque *ſcripſit.*

rum Scriptores, tum necessario dicendum erit, Scriptores ipsos, si forte plures fuerunt, eas ea de causa notavisse, quia ipsas Chronologias, unde eas descripserunt, non satis accurate scriptas invenerunt; et quamvis quaedam mendae clarae essent, non tamen ausos fuisse antiquorum et majorum scripta emendare. Nec opus jam habeo, ut de his prolixius hic iterum agam. Transeo igitur ad eas indicandum, quae in margine non notantur. Atque I. nescio quot dicam irrepsisse in Cap. 2. Hezrae: nam vs. 64. traditur summa totalis eorum omnium, qui distributive in toto capite numerantur, atque iidem dicuntur simul fuisse 42360. et tamen si summas partiales addas, non plures invenies, quam 29818. Error igitur hic est vel in totali, vel in partialibus summis. At totalis credenda videtur recte tradi, quia sine dubio eam unusquisque memoriter retinuit, ut rem memorabilem. Partiales autem non item. Adeoque si error in totalem summam laberetur, statim unicuique pateret et facile corrigeretur. Atque hoc ex eo plane confirmatur, quod in Nehem. Cap. 7. ubi hoc caput Hezrae (quod Epistola genealogiae vocatur) describitur, sicuti expresse vers. 5. ejusdem Cap. Nehemiae dicitur, summa totalis cum hac libri Hezrae plane convenit, partiales autem valde discrepant: quasdam enim majores, quasdam porro minores, quam in Hezra reperies, easque omnes simul conficere 31089. quare non dubium est, quin in solas summas partiales tam libri Hezrae quam Nehemiae plures mendae irrepserint. Commentatorum autem, qui has evidentes contradictiones reconciliare conantur, unusquisque pro viribus sui ingenii, quicquid potest, fingit; et interea, dum scilicet literas et verba Scripturae adorant, nihil aliud faciunt, ut jam supra monuimus, quam Bibliorum Scriptores contemtui exponere, [134] adeo ut viderentur nescivisse loqui, neque res dicendas ordinare. Imo nihil aliud faciunt, quam Scripturae perspicuitatem plane obscurare: nam si ubique

ubique liceret Scripturas ad eorum modum interpretari, nulla esset sane oratio, de cujus vero sensu non possemus dubitare. Sed non est, cur circa haec diu detinear: mihi enim persuadeo, quod si aliquis historicus ea omnia imitari vellet, quae ipsi Scriptoribus Bibliorum devote concedunt, eum ipsi multis modis irriderent. Et si putant, eum blasphemum esse, qui Scripturam alicubi mendosam esse dicit, quaeso, quo nomine tum ipsos appellabo, qui Scripturis quicquid lubet, affingunt? qui Sacros Historicos ita prostituunt, ut balbutire et omnia confundere credantur? qui denique sensus Scripturae perspicuos et evidentissimos negant? quid enim in Scriptura clarius, quam quod Hezras cum sociis in Epistola Genealogiae, in cap. 2. libri, qui ejus dicitur, descripta, numerum eorum omnium, qui Hierosolymam profecti sunt, per partes comprehenderit, quandoquidem in iis, non tantum eorum numerus traditur, qui suam Genealogiam, sed etiam eorum, qui eam non potuerunt indicare. Quid inquam clarius, ex vers. 5. cap. 7. Nehemiae, quam quod ipse hanc eandem Epistolam simpliciter descripserit? Ii igitur, qui haec aliter explicant, nihil aliud faciunt, quam verum Scripturae sensum et consequenter Scripturam ipsam negare; quod autem putant pium esse, una loca Scripturae aliis accommodare, ridicula sane pietas, quod loca clara obscuris et recta mendosis accommodent et sana putridis corrumpant. Absit tamen, ut eos blasphemos appellem, qui nullum animum maledicendi habent; nam errare humanum quidem est. Sed ad propositum revertor. Praeter mendas, quae in summis Epistolae Genealogiae tam Hezrae quam Nehemiae sunt concedendae, plures etiam notantur in ipsis nominibus familiarum, plures insuper in ipsis Genealogiis, in historiis, et vereor ne etiam in ipsis prophetiis. Nam sane Prophetia Jeremiae cap. 22. de Jechonia nullo modo cum ejus historia (vide finem libri. 2. Regum, et Ierem. et

libr.

libr. 1. Paral. cap. 3 verſ. 17, 18, 19.) convenire videtur et praecipue verba verſus ultimi illius capitis; nec etiam video, qua ratione de Tſidechia, cujus oculi, ſimul ac filios necare vidit, effoſſi ſunt, dicere potuit: *pacifice morieris etc.* (vide Jerem. cap. [135]
34. vſ. 5.) Si ex eventu Prophetiae interpretandae ſunt, haec nomina mutanda eſſent et pro Tſidechia Jechonias et contra pro hoc ille ſumendus videretur. Sed hoc minus paradoxum, adeoque rem ut imperceptibilem relinquere malo, praecipue quia ſi hic aliquis eſt error, is Hiſtorico, non vitio exemplarium tribuendus eſt. Quod ad reliquos attinet, quos dixi, eos hic notare non puto, quandoquidem id non ſine magno lectoris taedio efficere poſſim; praeſertim quia ab aliis jam animadverſa ſunt. Nam R. Selomo ob manifeſtiſſimas contradictiones, quas in relatis genealogiis obſervavit, coactus eſt in haec verba erumpere, nempe (vide ejus commentaria in lib. 1. cap. 8. Paralip.) *quod Hezras* (quem libros Paral. ſcripſiſſe putat) *filios Benjaminis nominibus appellat, ejuſque genealogiam aliter, quam eam habemus in libr. Geneſeos, deducit et quod denique maximam partem civitatum Levitarum aliter, quam Ioſua, indicat, inde evenit, quod diſcrepantia originalia invenit;* et paulo infra *quod Genealogia Gibeonis et aliorum bis et varie deſcribitur, quia Hezras plures et varias uniuſcujuſque Genealogiae Epiſtolas invenit et in his deſcribendis maximum numerum exemplarium ſecutus eſt, at quando numerus diſcrepantium Genealogorum aequalis erat, tum utrorumque exemplaria deſcripſit*, atque hoc modo abſolute concedit hos libros ex originalibus non ſatis correctis nec ſatis certis deſcriptos fuiſſe. Imo commentatores ipſi ſaepiſſime, dum loca conciliare ſtudent, nihil plus agunt quam errorum cauſas indicare. Denique neminem ſani judicii credere exiſtimo, quod Sacri Hiſtorici conſulto ita ſcribere voluerint, ut ſibi paſſim contradicere viderentur. At forte aliquis di-

cet, me hac ratione Scripturam plane evertere; nam hac ratione eam ubique mendoſam eſſe ſuſpicari omnes poſſunt. Sed ego contra oſtendi, me hac ratione Scripturae conſulere, ne ejus loca clara et pura mendoſis accommodentur et corrumpantur. Nec quia quaedam loca corrupta ſunt, idem de omnibus ſuſpicari liceat: nullus enim liber unquam ſine mendis repertus eſt, an quaeſo ea de cauſa ubique mendoſos aliquis unquam ſuſpicatus eſt? nemo ſane; praeſertim quando oratio eſt perſpicua et mens authoris clare percipitur. His ea quae circa hiſtoriam Librorum Veteris Teſtamenti notare volueram abſolvi. Ex quibus fa-
[136] cile colligimus ante tempus Machabaeorum nullum canonem Sacrorum Librorum fuiſſe, ſed hos, quos jam habemus a Phariſaeis ſecundi templi, qui etiam formulas precandi inſtituerunt, prae multis aliis ſelectos eſſe et ex ſolo eorum decreto receptos. Qui itaque authoritatem Sacrae Scripturae demonſtrare volunt, ii authoritatem uniuſcujuſque libri oſtendere tenentur, nec ſufficit divinitatem unius probare ad eandem de omnibus concludendam: alias ſtatuendum, concilium Phariſaeorum in hac lectione librorum errare non potuiſſe, quod nemo unquam demonſtrabit. Ratio autem, quae me cogit ſtatuere, ſolos Phariſaeos libros Veteris Teſtamenti elegiſſe et in canonem Sacrorum poſuiſſe, eſt, quia in libro Danielis Cap. ult. verſ. 2 reſurrectio mortuorum praedicitur, quam Tſaducaei negabant: deinde quia ipſi Phariſaei in Talmude hoc clare indicant. Nempe Tractatus Sabbathi Cap. 2. fol. 30. pag. 2. dicitur;
אמר רבי יהודה משמיה דרב בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין דברי תורה ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה
dixit R. Iehuda nomine Rabi quaeſiverunt periti abſcondere librum Eccleſiaſtis, quia ejus verba verbis legis (N. B. libro legis Moſis) *repugnant. Cur autem ipſum non abſcondurunt? quia ſecundum legem incipit*

cipit et ſecundum legem deſinit. Et paulo infra *et etiam librum Proverbiorum quaeſiverunt abſcondere etc.* et denique ejuſdem Tractatus Cap. 1. fol. 13. pag. 2. ברם זכור אותו האיש לטוב, נחניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה *profecto illum virum benignitatis cauſa nomina, cui nomen Neghunja filius Hiskiae; nam ni ipſe fuiſſet, abſconditus fuiſſet liber Ezechielis, quia ejus verba verbis legis repugnabant etc.* Ex quibus clariſſime ſequitur, legisperitos concilium adhibuiſſe, quales libri ut ſacri eſſent recipiendi et quales excludendi. Qui igitur de omnium authoritate certus eſſe vult, conſilium de integro ineat, et rationem cujuſque exigat. Jam autem tempus eſſet libros etiam Novi Teſtamenti eodem modo examinare. Sed quia id a Viris cum ſcientiarum, tum maxime linguarum peritiſſimis factum eſſe audio et etiam quia tam exactam linguae Graecae cognitionem non habeo, ut hanc provinciam ſuſcipere audeam et denique quia librorum, qui Hebraea lingua ſcripti fuerunt, ex plaribus deſtituimur, ideo huic negotio ſuper- [137] ſedere malo. Attamen ea notare puto, quae ad meum inſtitutum maxime faciunt, de quibus in ſequentibus.

CAP. XI. *Inquiritur an Apoſtoli Epiſtolas ſuas tanquam Apoſtoli et Prophetae; an vero tanquam Doctores ſcripſerint. Deinde Apoſtolorum officium oſtenditur.*

Nemo qui novum Teſtamentum legit, dubitare poteſt Apoſtolos Prophetas fuiſſe. Verum quia Prophetae non ſemper ex revelatione loquebantur, ſed contra admodum raro, ut in fine Cap. 1. oſtendimus; dubitare poſſumus num Apoſtoli tanquam Prophetae ex revelatione et expreſſo mandato, ut Moſes, Jeremias et alii, an vero tanquam privati, vel doctores Epiſtolas ſcripſerint; praeſertim quia in Epiſt. ad Corinth. I. Cap. 14. verſ. 6. Paulus duo praedicandi genera indicat, ex revelatione unum, ex cognitio-

gnitione alterum, atque ideo inquam dubitandum, an in Epiſtolis prophetent, an vero doceant. Verum ſi ad earum ſtylum attendere volumus, eum a ſtylo prophetiae alieniſſimum inveniemus. Nam Prophetis uſitatiſſimum erat, ubique teſtari, ſe ex Dei edicto loqui; nempe *ſic dicit Deus*, *ait Deus exercituum*, *edictum Dei etc.* atque hoc non tantum videtur locum habuiſſe in publicis Prophetarum concionibus, ſed etiam in Epiſtolis, quae revelationes continebant, ut ex illa Eliae Jehoramo ſcripta patet (vide libr. 2. Paral. Cap. 21. verſ. 12.) quae etiam incipit *ſic dicit Deus.* At in Epiſtolis Apoſtolorum nihil ſimile legimus, ſed contra in I. ad Corinth. Cap. 7. verſ. 40. Paulus ſecundum ſuam ſententiam loquitur. Imo perplurimis in locis animi ambigui et perplexi modi loquendi occurrunt, ut (Epiſt. ad Rom. Cap. 3. vſ. 28.) *arbitramur igitur*, et (Cap. 8. vſ. 18.) *arbitror enim ego*, et ad hunc modum plura. Praeter haec alii inveniuntur modi loquendi, ab authoritate prophetica plane remoti. Nempe, *hoc autem dico ego, tanquam infirmus, non autem ex mandato* (vide Epiſtol. ad Corinth. I. Cap. 7. verſ. 6.) *conſilium do tanquam vir, qui a Dei gratia fidelis eſt.* [138] (vide ejuſdem cap. 7. verſ. 25.) et ſic alia multa; et notandum quod cum in praedicto Cap. ait, ſe praeceptum Dei vel mandatum habere vel non habere, non intelligit praeceptum vel mandatum ſibi a Deo revelatum, ſed tantum Chriſti documenta, quae diſcipulos in monte docuit. Praeterea ſi ad modum etiam attendamus, quo in his Epiſtolis Apoſtoli doctrinam Euangelicam tradunt, eum etiam a modo Prophetarum valde diſcedere videbimus. Apoſtoli namque ubique ratiocinantur, ita ut non prophetare, ſed diſputare videantur. Prophetiae vero contra mera tantum dogmata et decreta continent, quia in iis Deus quaſi loquens introducitur, qui non ratiocinatur, ſed ex abſoluto ſuae naturae imperio decernit. Et etiam quia Prophetae authoritas ratiocinari

non

non patitur; quisquis enim vult sua dogmata ratione confirmare, eo ipso ea arbitrali uniuscujusque judicio submittit. Quod etiam Paulus, quia ratiocinatur, fecisse videtur, qui in Epist. ad Corinth. 1. Cap. 10. vers. 15. ait, *Tanquam sapientibus loquor, judicate vos id quod dico.* Et denique quia Prophetae res revelatas non ex virtute luminis naturalis, hoc est, non ratiocinando percipiebant, ut in Cap. 1. ostendimus. Et quamvis in quinque libris etiam quaedam per illationem concludi videantur, si quis tamen ad ea attenderit, eadem nullo modo tanquam peremtoria argumenta sumi posse videbit. Ex Gr. cum Moses Deuter. cap. 31. vers. 27. Israëlitis dixit, *si dum ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo magis postquam mortuus ero.* Nullo modo intelligendum est, quod Moses ratione convincere vult Israëlitas post ejus mortem a vero Dei cultu necessario deflexuros, argumentum enim falsum esset, quod etiam ex ipsa Scriptura ostendi posset: nam Israëlitae constanter perseverarunt vivente Josua et Senibus, et postea etiam vivente Samuele, Davide, Salomone etc. Quare verba illa Mosis moralis locutio tantum sunt, qua rethorice et prout futuram populi defectionem vividius imaginari potuerat, praedicit. Ratio autem cur non dico Mosen ex se ipso, ut populo suam praedictionem verisimilem faceret et non tanquam Prophetam ex revelatione haec dixisse, est, quia vers. 21. ejusdem Cap. narratur Deum hoc ipsum Mosi aliis verbis revelavisse, quem sane non opus erat, verisimilibus rationibus certiorem de hac Dei praedictione et decreto reddere, at necesse erat, ipsam in ipsius imaginatione [139] vivide repraesentari, ut in Cap. 1. ostendimus, quod nullo meliori modo fieri poterat, quam praesentem populi contumaciam, quam saepe expertus fuerat, tanquam futuram imaginando. Et ad hunc modum omnia argumenta Mosis, quae in quinque libris reperiuntur, intelligenda sunt; quod scilicet non sunt

ex

ex scriniis rationis desumpta, sed tantum dicendi modi, quibus Dei decreta efficacius exprimebat et vivide imaginabatur. Nolo tamen absolute negare Prophetas ex revelatione argumentari potuisse, sed hoc tantum affirmo, quo Prophetae magis legitime argumentantur, eo eorum cognitio, quam rei revelatae habent, ad naturalem magis accedit, atque ex hoc maxime dignosci Prophetas cognitionem supranaturalem habere, quod scilicet pura dogmata, sive decreta, sive sententias loquantur; et ideo summum Prophetam Mosen nullum legitimum argumentum fecisse; et contra longas Pauli deductiones et argumentationes, quales in Epistola ad Romanos reperiuntur, nullo modo ex revelatione supernaturali scriptas fuisse concedo. Itaque tam modi loquendi, quam differendi Apostolorum in Epistolis clarissime indicant easdem non ex revelatione et divino mandato, sed tantum ex ipsorum naturali judicio scriptas fuisse et nihil continere praeter fraternas monitiones mixtas urbanitate (a qua sane prophetica authoritas plane abhorret) qualis est illa Pauli excusatio in Épist. ad Rom. Cap. 15. vers. 15. *Paulo audacius scripsi vobis fratres.* Possumus praeterea hoc ipsum ex eo concludere, quod nullibi legimus, quod Apostoli jussi sint scribere, sed tantum praedicare quocunque irent et dicta signis confirmare. Nam eorum praesentia et signa absolute requirebantur ad gentes ad religionem convertendas, easque in eadem confirmandas, ut ipse Paulus in Epist. ad Rom. Cap. 1. vers. 11. expresse indicat, *quia valde*, inquit, *desidero ut videam vos, ut impertiar vobis donum Spiritus ut confirmemini.* At hic objici posset, quod eodem modo possemus concludere Apostolos nec etiam tanquam Prophetas praedicavisse: nam cum huc aut illuc praedicatum ibant, id non ex expresso mandato, sicuti olim Prophetae, faciebant. Legimus in Veteri Testamento quod Jonas Niniven praedicatum ivit, ac simul quod eo expresse missus est et quod

ei

ei revelatum fuerat id, quod ibi praedicare de- [140] bebat. Sic etiam de Moſe prolixe narratur, quod in Aegyptum tanquam Dei legatus profectus eſt et ſimul quid populo Iſraëlitico et Regi Pharahoni dicere et quaenam ſigna ad fidem faciendam coram ipſis facere tenebatur. Eſaias, Jeremias, Ezechiel expreſſe jubentur Iſraëlitis praedicare. Et denique nihil Prophetae praedicaverunt, quod Scriptura non teſtetur eos id a Deo accepiſſe. At de Apoſtolis nihil ſimile, cum huc aut illuc ibant praedicatum in novo Teſtamento, niſi admodum raro legimus. Sed contra quaedam reperiemus, quae expreſſe indicant, Apoſtolos ex proprio conſilio loca ad praedicandum elegiſſe: ut contentio illa ad diſſidium uſque, Pauli et Barnabae, de qua vide Act. Cap. 15. verſ. 17, 18. etc. Et quod ſaepe etiam fruſtra aliquo ire tentaverint, ut idem Paulus in Epiſt. ad Rom. Cap. 1. verſ. 13. teſtatur nempe *his temporibus multis volui venire ad vos, et prohibitus ſum* et Cap. 15. verſ. 22. *propter hoc impeditus ſum temporibus multis, quominus venirem ad vos.* Et Cap. denique ult. Epiſt. ad Corinth. 1. verſ. 12. *De Apollo autem fratre meo multum petii ab eo, ut proficiſceretur ad vos cum fratribus, et omnino nulla erat ei voluntas, ut veniret ad vos: cum autem ei erit opportunitas etc.* Quare tam ex his modis loquendi et contentione Apoſtolorum, quam ex eo quod nec cum ad praedicandum aliquo irent, teſtetur Scriptura, ſicut de antiquis Prophetis, quod ex Dei mandato iverant, concludere debueram, Apoſtolos tanquam Doctores et non tanquam Prophetas etiam praedicaviſſe. Verum hanc quaeſtionem facile ſolvemus, modo attendamus ad differentiam vocationis Apoſtolorum et Prophetarum Veteris Teſtamenti. Nam hi non vocati ſunt ut omnibus nationibus praedicarent et prophetarent, ſed quibuſdam tantum peculiaribus, et propterea expreſſum et ſingulare mandatum ad unamquamque requirebant. At Apoſtoli vocati ſunt, ut omnibus abſolute

abſolute praedicarent, omneſque ad religionem converterent. Quocunque igitur ibant, Chriſti mandatum exequebantur, nec ipſis opus erat, ut antequam irent, res praedicandae iiſdem revelarentur; diſcipulis ſcilicet Chriſti, quibus ipſe dixerat: *quum autem tradiderint vos, ne ſitis ſolliciti, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquemini etc.* (vide Matth. Cap. 10. vſ. 19, 20.) Concludimus itaque Apo-
[141] ſtolos ea tantum ex ſingulari revelatione habuiſſe, quae viva voce praedicaverunt et ſimul ſignis confirmaverunt (vide quae in initio 2. Cap. oſtendimus) quae autem ſimpliciter nullis adhibitis, tanquam teſtibus, ſignis, ſcripto vel viva voce docuerunt, ea ex cognitione (naturali ſcilicet) locuti ſunt, vel ſcripſerunt; qua de re vide Epiſt. ad Corinth. 1. Cap. 14. vſ. 6. Nec hic nobis moram injicit, quod omnes Epiſtolae exordiantur ab Apoſtolatus approbatione; nam Apoſtolis, ut mox oſtendam, non tantum virtus ad Prophetandum, ſed etiam authoritas ad docendum conceſſa eſt. Et hac ratione concedimus, eos tanquam Apoſtolos ſuas Epiſtolas ſcripſiſſe et hac de cauſa exordium a ſui Apoſtolatus approbatione unumquemque ſumſiſſe: vel forte, ut animum lectoris facilius ſibi conciliarent et ad attentionem excitarent, voluerunt ante omnia teſtari, ſe illos eſſe, qui omnibus fidelibus ex ſuis praedicationibus innotuerant, et qui tum claris teſtimoniis oſtenderant, ſe veram docere religionem et ſalutis viam. Nam quaecunque ego in hiſce Epiſtolis dici video de Apoſtolorum vocatione et Spiritu Sancto et divino, quem habebant, ad eorum quas habuerant, praedicationes referri video, iis tantum locis exceptis, in quibus Spiritus Dei et Spiritus Sanctus pro mente ſana, beata et Deo dicata etc. (de quibus in primo Cap. diximus) ſumitur. Ex. Gr. in Epiſt. ad Corinth. 1. Cap. 7. verſ. 40. ait Paulus, *beata autem eſt ſi ita maneat ſecundum ſententiam meam, puto autem etiam ego, quod Spiritus Dei ſit in me.* Ubi per *Spiritum Dei* ipſam ſuam mentem intelligit, ut ipſe

ipſe orationis contextus indicat: hoc enim vult, viduam, quae ſecundo non vult nubere marito, beatam judico ſecundum meam ſententiam, qui caelebs vivere decrevi et me beatum puto. Et ad hunc modum alia reperiuntur, quae hic adferre ſupervacaneum judico. Cum itaque ſtatuendum ſit, Epiſtolas Apoſtolorum a ſolo lumine naturali dictatas fuiſſe, videndum jam eſt, quomodo Apoſtoli ex ſola naturali cognitione, res, quae ſub eandem non cadunt, docere poterant. Verum ſi ad illa, quae circa Scripturae intérpretationem Cap. VII. hujus Tractatus diximus, attendamus, nulla hic nobis erit difficultas. Nam quamvis ea, quae in Bibliis continentur, ut plurimum noſtrum captum ſuperent, poſſumus tamen ſecure de iiſdem diſſerere, modo nulla alia [142] principia admittamus, quam ea, quae ex ipſa Scriptura petuntur; atque hoc eodem etiam modo Apoſtoli ex rebus, quas viderant, quaſque audiverant et quas denique ex revelatione habuerant, multa concludere et elicere, eaque homines, ſi libitum iis eſſet, docere poterant. Deinde quamvis religio, prout ab Apoſtolis praedicabatur, nempe ſimplicem Chriſti hiſtoriam narrando, ſub rationem non cadat, ejus tamen ſummam, quae potiſſimum documentis moralibus conſtat, ut tota Chriſti doctrina, poteſt unuſquiſque lumine naturali facile aſſequi. Denique Apoſtoli non indigebant lumine ſupernaturali ad religionem, quam antea ſignis confirmaverant, communi hominum captui ita accommodandam, ut facile ab unoquoque ex animo acciperetur; neque etiam eodem indigebant ad homines de eadem monendos; atque hic finis Epiſtolarum eſt, homines ſcilicet eâ viâ docere et monere, quam unuſquiſque Apoſtolorum optimam judicavit ad eoſdem in religione confirmandos: et hic notandum id, quod paulo ante diximus, nempe, quod Apoſtoli non tantum virtutem acceperant ad hiſtoriam Chriſti tanquam Prophetae praedicandam, eandem ſcilicet ſignis confirmando,

do, ſed praeterea etiam authoritatem docendi et monendi ea via, quam unuſquiſque optimam eſſe judicaret; quod utrumque donum Paulus in Epiſt. ad Timoth. 1. Cap. 1. verſ. 11. clare his indicat: *in quo ego conſtitutus ſum praeco et Apoſtolus et doctor gentium.* Et in I. ad eund. Cap. 2. verſ. 7. *cujus conſtitutus ſum ego praeco et Apoſtolus (veritatem dico per Chriſtum, non mentior) doctor gentium cum ſide* N. B. *ac veritate.* His, inquam, clare utramque approbationem nempe apoſtolatus et doctoratus indicat; at authoritatem monendi quemcunque et quandocunque voluerit in Epiſt. ad Philem. verſ. 8, his ſignificat: *quamvis multam in Chriſto libertatem habeam praecipiendi tibi, quod conveniet, tamen etc.* Ubi notandum, quod ſi ea, quae Philemoni praecipere oportebat, Paulus ut Propheta a Deo acceperat et tanquam Propheta praecipere debebat, tum profecto ipſi non licuiſſet Dei praeceptum in preces mutare. Quare neceſſario intelligendum, eum loqui de libertate monendi, quae ipſi tanquam doctori et non tanquam Prophetae erat. Attamen nondum ſatis [143] clare ſequitur, Apoſtolos viam docendi, quam unuſquiſque meliorem judicaſſet, eligere potuiſſe, ſed tantum eos ex officio Apoſtolatus non ſolum Prophetas, ſed etiam Doctores fuiſſe, niſi rationem in auxilium vocare velimus, quae plane docet eum, qui authoritatem docendi habet, habere etiam authoritatem eligendi, quam velit viam. Sed ſatius erit, rem omnem ex ſola Scriptura demonſtrare. Ex ipſa enim clare conſtat unumquemque Apoſtolorum ſingularem viam elegiſſe; nempe ex his verbis Pauli Epiſt. ad Rom. Cap. 15. verſ. 20. *Sollicite curans ut praedicarem non ubi invocatum erat nomen Chriſti, ne aedificarem ſupra alienum fundamentum.* Sane ſi omnes eandem docendi viam habebant et omnes ſupra idem fundamentum Chriſtianam religionem aedificaverant, nulla ratione Paulus alterius Apoſtoli fundamenta aliena vocare poterat, utpote quae et ipſius eadem

eadem erant: Sed quandoquidem ipſa aliena vocat, neceſſario concludendum, unumquemque religionem diverſo fundamento ſuperaedificaſſe et Apoſtolis in ſuo doctoratu idem contigiſſe, quod reliquis doctoribus, qui ſingularem docendi methodum habent, ut ſemper magis eos docere cupiant, qui plane rudes ſunt, et linguas vel ſcientias etiam mathematicas, de quarum veritate nemo dubitat, ex nullo alio diſcere inceperunt. Deinde ſi ipſas Epiſtolas aliqua cum attentione percurramus, videbimus Apoſtolos in ipſa religione quidem convenire, in fundamentis autem admodum diſcrepare. Nam Paulus, ut homines in religione confirmaret et iis oſtenderet ſalutem a ſola Dei gratia pendere, docuit, neminem ex operibus ſed ſola fide gloriari poſſe, neminemque ex operibus juſtificari (vide Epiſt. ad Rom. Cap 3. verſ. 27, 28.) et porro totam illam doctrinam de praedeſtinatione. Jacobus autem contra in ſua Epiſtola hominem ex operibus juſtificari et non ex fide tantum (vide ejus Epiſt. Cap. 2. verſ. 24.) et totam doctrinam religionis, miſſis omnibus illis Pauli diſputationibus, paucis admodum comprehendit. Denique non dubium eſt, quin ex hoc, quod ſcilicet Apoſtoli diverſis fundamentis religionem ſuperaedificaverint, ortae ſint multae contentiones et ſchiſmata, quibus Eccleſia jam inde ab Apoſtolorum temporibus indeſinenter vexata fuit et profecto in aeternum vexabitur, donec tandem aliquando religio a ſpeculationibus philoſophicis ſeparetur et ad pauciſſima et ſimpliciſſima dogmata, [144] quae Chriſtus ſuos docuit, redigatur: quod Apoſtolis impoſſibile fuit, quia Evangelium ignorum erat hominibus, adeoque ejus ne doctrinae novitas eorum aures multum laederet, eam, quoad fieri poterat, hominum ſui temporis ingenio accommodaverunt, (vide Epiſt. ad Cor. 1. Cap. 9. vſ. 19, 20. etc.) et fundamentis tum temporis maxime notis et acceptis ſuperſtruxerunt: et ideo nemo Apoſtolorum magis philoſophatus eſt, quam Paulus, qui ad gentibus praedi-

candum

candum vocatus fuit. Reliqui autem qui Judaeis praedicaverunt, philoſophiae ſcilicet contemtoribus, eorum etiam ingenio ſeſe accommodaverunt (de hoc vide Epiſt. ad Galat. Cap. 2. vſ. 11. etc.) et religionem nudam a ſpeculationibus philoſophicis docuerunt. Jam autem felix profecto noſtra eſſet aetas, ſi ipſam etiam ab omni ſuperſtitione liberam videremus.

CAP. XII. *De vero Legis divinae ſyngrapho, et qua ratione Scriptura Sacra vocatur et qua ratione Verbum Dei. Denique oſtenditur ipſam, quatenus Verbum Dei continet, incorruptam ad nos perveniſſe.*

Qui Biblia, ut ut ſunt, tanquam Epiſtolam Dei, e caelo hominibus miſſam conſiderant, clamabunt ſine dubio me peccatum in Spiritum Sanctum commiſiſſe, qui ſcilicet Dei verbum mendoſum, truncatum, adulteratum et ſibi non conſtans ſtatuerim, noſque ejus non niſi fragmenta habere et denique ſyngraphum pacti Dei, quod cum Judaeis pepigit, periiſſe. Verum non dubito, ſi rem ipſam perpendere velint, quin ſtatim clamare deſinent. Nam tam ipſa ratio, quam Prophetarum et Apoſtolorum ſententiae aperte clamant Dei aeternum verbum et pactum, veramque religionem hominum cordibus, hoc eſt, humanae menti divinitus inſcriptam eſſe, eamque verum eſſe Dei ſyngraphum, quod ipſe ſuo ſigillo, nempe Sui idea, tanquam imagine ſuae divinitatis conſignavit. Primis Judaeis Religio tanquam lex ſcripto tradita, [145] nimirum quia tum temporis veluti infantes habebantur. Verum in poſterum Moſes (Deuter. Cap. 30. verſ. 6.) et Jeremias (Cap. 31. verſ. 33.) tempus futurum ipſis praedicant, quo Deus ſuam legem eorum cordibus inſcribet. Adeoque ſolis Judaeis et praecipue Zaducaeis competebat, olim pro lege in tabulis ſcripta pugnare; at iis minime, qui ipſam mentibus inſcriptam habent. Qui igitur ad haec attendere velit, nihil in ſupradictis reperiet, quod Dei verbo ſive verae Religioni et fidei repugnet, vel quod eam infir-

infirmare poſſit, ſed contra nos eandem confirmare; ut etiam circa finem Cap. 10. oſtendimus; et ni hoc eſſet, plane de his tacere decreviſſem, imo libenter conceſſiſſem ad effugiendas omnes difficultates, in Scripturis profundiſſima latere myſteria: ſed quia inde intolerabilis orta eſt ſuperſtitio et alia pernicioſiſſima incommoda, de quibus in praefatione Cap. 7. locutus ſum, his minime ſuperſedendum eſſe duxi; praeſertim quia religio nullis ſuperſtitioſis ornamentis indiget, ſed contra de ipſius ſplendore adimitur, quando ſimilibus figmentis adornatur. At dicent, quamvis lex divina cordibus inſcripta ſit, Scripturam nihilominus Dei eſſe verbum, adeoque non magis de Scriptura, quam de Dei Verbo dicere licere, eandem truncatam et depravatam eſſe. Verum ego contra vereor, ne nimis ſtudeant eſſe ſancti et Religionem in ſuperſtitionem convertant, imo ne ſimulacra et imagines, hoc eſt chartam et atramentum pro Dei Verbo adorare incipiant. Hoc ſcio, me nihil indignum Scriptura aut Dei verbo dixiſſe, qui nihil ſtatuerim, quod non evidentiſſimis rationibus verum eſſe demonſtraverim, et hac de cauſa etiam certo affirmare poſſim, me nihil dixiſſe, quod impium ſit, vel quod impietatem redoleat. Fateor profanos quoſdam homines, quibus religio onus eſt, ex his licentiam peccandi ſumere poſſe et ſine ulla ratione, ſed tantum ut voluptati concedant, hinc concludere Scripturam ubique eſſe mendoſam et falſificatam et conſequenter nullius etiam authoritatis. Verum ſimilibus ſubvenire impoſſibile eſt ſecundum illud tritum, quod nihil adeo recte dici poteſt, quin male interpretando poſſit depravari. Qui voluptatibus indulgere volunt, facile cauſam quamcunque invenire poſſunt, nec olim ii, qui ipſa originalia, arcam foederis, imo ipſos Prophetas et Apoſtolos habebant, meliores fuerunt, nec magis obtem- [156]
perantes, ſed omnes tam Judaei, quam Gentiles iidem ſemper fuerunt et in omni aevo virtus admodum rara fuit.

fuit. Attamen ut omnem amoveam ſcrupulum, oſtendendum hic eſt, qua ratione Scriptura et quaecunque res muta ſacra et divina dici debeat: deinde quid ſit revera verbum Dei, et quod id non contineatur in certo numero librorum: et denique Scripturam quatenus ea docet quae ad obedientiam et ſalutem neceſſaria ſunt, non potuiſſe corrumpi. Nam ex his facile unuſquiſque judicare poterit, nos nihil contra Dei verbum dixiſſe, nec ullum locum impietati dediſſe.

Id ſacrum et divinum vocatur, quod pietati et religioni exercendae deſtinatum eſt et tamdiu tantum ſacrum erit, quamdiu homines eo religioſe utuntur. Quod ſi pii eſſe deſinant et id etiam ſimul ſacrum eſſe deſinet: at ſi idem ad res impias patrandas dedicent, tum idipſum, quod antea ſacrum erat, immundum et profanum reddetur. Ex. Gr. locus quidam a Jacobo Patriarcha vocatus fuit בית אל *domus Dei*, quia ibi Deum ei revelatum coluit: ſed a Prophetis ille ipſe locus vocatus fuit בית און *domus iniquitatis* (vide Hamos Cap. 5 vſ. 5 et Hoſeae Cap. 10. vſ. 5.) quia Iſraëlitae ex inſtituto Jerobohami ibi idolis ſacrificare ſolebant. Aliud exemplum quod rem clariſſime indicat. Verba ex ſolo uſu certam habent ſignificationem et ſi ſecundum hunc eorum uſum ita diſponantur, ut homines eadem legentes ad devotionem moveant, tum illa verba ſacra erunt et etiam liber tali verborum diſpoſitione ſcriptus. Sed ſi poſtea uſus ita pereat, ut verba nullam habeant ſignificationem, vel quod liber prorſus negligatur, ſive ex malitia, ſive quia eodem non indigent, tum et verba et liber nullius uſus, neque ſanctitatis erunt: denique ſi eadem verba aliter diſponantur, vel quod uſus praevaluerit ad eadem in contrariam ſignificationem ſumenda, tum et verba et liber, qui antea ſacri, impuri et profani erunt. Ex quo ſequitur nihil extra mentem abſolute, ſed tantum reſpective

ad

ad ipſam, ſacrum aut profrnum aut impurum eſſe. Quod etiam ex multis Scripturae locis evidentiſſime conſtat. Jeremias (ut unum aut alterum adferam) Cap. 7. vſ. 4. ait Judaeos ſui temporis falſo vocaviſſe templum Salomonis, templum Dei: nam, ut ipſe in eodem Capite pergit, Dei nomen illi templo tantum [147] ineſſe potuerat, quamdiu ab hominibus, qui ipſum colunt et juſtitiam defendunt, frequentatur: quod ſi ab homicidis, furibus, idololatris, aliiſque nefariis hominibus frequentetur, tum foveam potius eſſe tranſgreſſorum. Quid de arca foederis factum ſit, nihil Scriptura narrat, quod ſaepe miratus ſum: hoc tamen certum eſt, eandem periiſſe, vel cum templo combuſtam fuiſſe, etſi nihil magis ſacrum, nec majoris reverentiae apud Hebraeos fuit. Hac itaque ratione Scriptura etiam tamdiu ſacra eſt et ejus orationes divinae, quamdiu homines ad devotionem erga Deum movet: ſed ſi ab iiſdem prorſus negligatur, ut olim a Judaeis, nihil eſt praeter chartam et atramentum et ab iiſdem abſolute profanatur et corruptioni obnoxia relinquitur, ideoque ſi tum corrumpitur, aut perit, falſo tum dicitur, verbum Dei corrumpi, aut perire: ſicuti etiam tempore Jeremiae falſo diceretur templum, quod tum temporis templum Dei eſſet, flammis periiſſe. Quod ipſe Jeremias etiam de ipſa lege ait: Sic namque impios ſui temporis increpat: *qua ratione dicitis: periti ſumus, et lex Dei nobiſcum eſt. Certe fruſtra adornata fuit; calamus ſcribarum fruſtra* (factus eſt); hoc eſt, falſo dicitis vos, etſi Scriptura penes vos eſt, legem Dei habere, poſtquam ipſam irritam feciſtis. Sic etiam cum Moſes primas tabulas fregit, ille minime verbum Dei prae ira e manibus ejecit atque fregit (nam quis hoc de Moſe et verbo Dei ſuſpicari poſſet) ſed tantum lapides, qui quamvis antea ſacri eſſent, quia iis inſcriptum erat foedus, ſub quo Judaei Deo obedire ſe obligaverant, tamen quia poſtea vitulum adorando pactum illud irritum fecerant, nullius

pror-

prorſus tum erant ſanctitatis; et eadem etiam de cauſa ſecundae cum arca perire potuerunt. Non itaque mirum, ſi jam etiam prima originalia Moſis non extent, neque quod ea, quae in ſuperioribus diximus libris, quos habemus, contigerint, quando verum originale foederis divini et omnium ſanctiſſimum totaliter perire potuerit. Deſinant ergo nos impietatis accuſare, qui nihil contra verbum Dei locuti ſumus, nec idem contaminavimus, ſed iram, ſi quam juſtam habere poſſint, in antiquos vertant, quorum malitia Dei arcam, templum, legem et omnia [148] ſacra profanavit et corruptioni ſubjecit. Deinde ſi ſecundum illud Apoſtoli in 2. Epiſt. ad Corinth. cap. 3. verſ. 3. Dei Epiſtolam in ſe habent non atramento, ſed Dei Spiritu, neque in tabulis lapideis, ſed in tabulis carneis cordis ſcriptam, deſinant literam adorare et de eadem adeo eſſe ſolliciti. His puto me ſatis explicuiſſe, qua ratione Scriptura Sacra et divina habenda ſit. Videndum jam eſt, quid proprie intelligendum ſit per *debar Iehova* (verbum Dei) דבר *dabar* quidem ſignificat *verbum*, *orationem*, *edictum et rem.* Quibus autem de cauſis res aliqua Hebraice dicitur Dei eſſe et ad Deum refertur in Cap. 1. oſtendimus, atque ex iis facile intelligitur, quid Scriptura ſignificare velit per verbum Dei, orationem, edictum et rem. Omnia itaque hic repetere non eſt opus, nec etiam quae in Cap. 6. de miraculis tertio loco oſtendimus. Sufficit rem tantum indicare, ut quae de his hic dicere volumus, melius intelligantur. Nempe, quod verbum Dei, quando de ſubjecto aliquo praedicatur, quod non ſit ipſe Deus, proprie ſignificat legem illam Divinam, de qua in 4. Cap. egimus: hoc eſt, religionem toti humano generi univerſalem, ſive catholicam: qua de re vide Eſaiae Cap. 1. verſ. 10. etc. ubi verum vivendi modum docet, qui ſcilicet non in caeremoniis, ſed in charitate et vero animo conſiſtit, eumque legem et verbum Dei promiſcue vocat. Sumitur

mitur deinde metaphorice pro ipſo naturae ordine et fato (quia revera ab aeterno divinae naturae decreto pendet et ſequitur et praecipue pro eo, quod hujus ordinis Prophetae praeviderant, idque quia ipſi res futuras per cauſas naturales non percipiebant, ſed tanquam Dei placita vel decreta. Deinde etiam ſumitur pro omni cujuſcunque Prophetae edicto, quatenus id ſingulari ſua virtute, vel dono prophetico et non ex communi naturali lumine perceperat, idque potiſſimum quia revera Deum tanquam legiſlatorem percipere ſolebant Prophetae, ut Cap. 4. oſtendimus. Tribus itaque his de cauſis Scriptura verbum Dei appellatur: nempe quia veram docet religionem, cujus Deus aeternus eſt author: deinde quia praedictiones rerum futurarum, tanquam Dei decreta narrat; et denique quia ii, qui revera fuerunt ejus authores, ut plurimum non ex communi naturali lumine, ſed quodam ſibi peculiari docuerunt et Deum eadem loquentem introduxerunt. Et quamvis [149] praeter haec plura in Scriptura contineantur, quae mere hiſtorica ſunt, et ex lumine naturali percepta, nomen tamen a potiore ſumitur. Atque hinc facile percipimus, qua ratione Deus author Bibliorum ſit intelligendus, nempe propter veram religionem, quae in iis docetur: at non quod voluerit certum numerum librorum hominibus communicare. Deinde hinc etiam ſcire poſſumus, cur Biblia in libros Veteris et Novi Teſtamenti dividantur: videlicet quia ante adventum Chriſti Prophetae religionem praedicare ſolebant, tanquam legem Patriae et ex vi pacti tempore Moſis initi: poſt adventum autem Chriſti eandem tanquam legem Catholicam et ex ſola vi paſſionis Chriſti omnibus praedicaverunt Apoſtoli; at non quod doctrina diverſi ſint, nec quod tanquam ſyngrapha foederis ſcripti fuerint, nec denique quod religio catholica, quae maxime naturalis eſt, nova eſſet, niſi reſpectu hominum, qui eam non noverant; *in mundo erat*, ait Johannes Euangeliſta Cap. 1,

 verſ.

verf. 10. *et mundus non novit eum.* Quamvis itaque pauciores libros Veteris, quam Novi Teftamenti haberemus, non tamen Dei verbo (per quod proprie, ut jam diximus, vera religio intelligitur) deftitueremur, ficuti non putamus nos eodem jam deftitutos effe, etfi multis aliis praeftantiffimis fcriptis caremus, ut libro Legis, qui tanquam foederis fyngraphum religiofe in templo cuftodiebatur et praeterea libris Bellorum, Chronologiarum et aliis plurimis, ex quibus hi, quos Veteris Teftamenti habemus, decerpti et collecti funt: atque hoc multis praeterea rationibus confirmatur. Nempe I. quia libri utriufque Teftamenti non fuerunt expreffo mandato, uno eodemque tempore, omnibus faeculis fcripti, fed cafu, quibufdam hominibus, idque prout tempus et eorum fingularis conftitutio exigebat, ut aperte indicant Prophetarum vocationes, (qui ut impios fui temporis monerent, vocati funt) et etiam Apoftolorum Epiftolae. II. Quia aliud eft Scripturam et mentem Prophetarum, aliud autem mentem Dei, hoc eft, ipfam rei veritatem intelligere, ut ex eo, quod in Cap. 2. de Prophetis oftendimus, fequitur. Quod etiam in Hiftoriis et miraculis locum habere oftendimus Cap. 6. Atqui hoc de locis, in quibus de vera religione et vera virtute agitur, minime dici poteft. III. Quia Libri Veteris Teftamenti ex [150] multis electi fuerunt, et a concilio tandem Pharifaeorum collecti et probati, ut in Cap. 10. oftendimus. Libri autem novi Teftamenti decretis etiam Conciliorum quorundam in Canonem affumti funt, quorum etiam decretis plures alii, qui facri a multis habebantur, ut fpurii rejecti funt. At horum Conciliorum (tam Pharifaeorum quam Chriftianorum) membra non conftabant ex Prophetis; fed tantum ex Doctoribus et peritis; et tamen fatendum neceffario eft, eos in hac electione verbum Dei pro norma habuiffe: adeoque antequam omnes libros probaverant, debuerunt neceffario notitiam Verbi Dei habere.

bere. IV. Quia Apoſtoli non tanquam Prophetae, ſed (ut in praecedente Capite diximus) tanquam Doctores ſcripſerunt, et viam ad docendum elegerunt, quam faciliorem judicaverunt fore diſcipulis, quos tum docere volebant: ex quo ſequitur in iis (ut etiam in fine praedicti Capitis concluſimus) multa contineri, quibus jam ratione religionis carere poſſumus. V. denique quia quatuor habentur in Novo Teſtamento Euangeliſtae et quis credet, quod Deus quater Hiſtoriam Chriſti narrare voluerit et ſcripto hominibus communicare? et quamvis quaedam in uno contineantur, quae in alio non habentur, et quod unus ad alium intelligendum ſaepe juvet, inde tamen non concludendum eſt, omnia, quae in hiſce quatuor narrantur, cognitu neceſſaria fuiſſe et Deum eos elegiſſe ad ſcribendum, ut Chriſti hiſtoria melius intelligeretur; nam unuſquiſque ſuum Evangelium diverſo loco praedicavit et unuſquiſque id, quod praedicaverat, ſcripſit, idque ſimpliciter, ut hiſtoriam Chriſti dilucide narraret et non ad reliquos explicandum. Si jam ex eorum mutua collatione facilius et melius quandoque intelliguntur, id caſu contingit et paucis tantum in locis, quae quamvis ignorarentur, hiſtoria tamen aeque perſpicua eſſèt et homines non minus beati. His oſtendimus Scripturam ratione religionis tantum, ſive ratione legis divinae univerſalis, proprie vocari verbum Dei. Supereſt jam oſtendere eandem, quatenus proprie ſic vocatur, non eſſe mendoſam, depravatam neque truncatam. Atqui id hic mendoſum, depravatum atque truncatum voco, quod adeo perperam ſcriptum et conſtructum eſt, ut ſenſus orationis ex uſu linguae inveſtigari, vel ex ſola Scriptura depromi nequeat: nam affirmare nolo, quod Scriptura quatenus legem Divinam continet, ſemper eoſdem apices, eaſdem literas et denique eadem verba ſervavit (hoc enim Maſoretis et qui literam ſuperſtitioſe adorant, demonſtrandum relinquo) ſed tantum quod ſenſus, ratione cujus tantum [151]

oratio

oratio aliqua divina vocari poteſt, incorruptus ad nos pervenit, tametſi verba, quibus primo ſignificatus fuit, ſaepius mutata fuiſſe ſupponantur. Nam hoc ut diximus, nihil Scripturae divinitati detrahit; nam Scriptura aeque divina eſſet, et ſi aliis verbis aut alia lingua ſcripta fuiſſet. Quod itaque legem divinam hac ratione incorruptam accepimus, nemo dubitare poteſt. Nam ex ipſa Scriptura abſque ulla difficultate et ambiguitate percipimus ejus ſummam eſſe, Deum ſupra omnia amare et proximum tanquam ſe ipſum: atqui hoc adulterinum eſſe non poteſt, nec a feſtinante et errante calamo ſcriptum; nam ſi Scriptura unquam aliud docuit, neceſſario etiam reliqua omnia docere aliter debuit, quandoquidem hoc totius religionis fundamentum eſt, quo ſublato tota fabrica uno lapſu ruit. Adeoque talis Scriptura illa eadem non eſſet, de qua hic loquimur, ſed alius prorſus liber. Manet igitur inconcuſſum, Scripturam hoc ſemper docuiſſe et conſequenter hic nullum errorem, qui ſenſum corrumpere poſſit, incidiſſe, qui ſtatim ab unoquoque non animadverteretur, nec aliquem hoc depravare potuiſſe, cujus malitia non illico pateret. Cum itaque hoc fundamentum ſtatuendum ſit incorruptum, idem neceſſario fatendum eſt de reliquis, quae ex eo abſque ulla controverſia ſequuntur, et quae etiam fundamentalia ſunt: ut, quod Deus exiſtat, quod omnibus provideat, quod ſit omnipotens et quod piis ex ipſius decreto bene ſit, improbis vero male, et quod noſtra ſalus a ſola ejus gratia pendeat. Haec enim omnia Scriptura perſpicue ubique docet, et ſemper docere debuit, aliâs reliqua omnia vana eſſent et ſine fundamento: nec minus incorrupta ſtatuenda reliqua moralia, quandoquidem ab hoc univerſali fundamento evidentiſſime ſequuntur. Videlicet juſtitiam defendere, inopi auxilio eſſe, neminem occidere, nihil alterius concupiſcere etc. Horum inquam nihil nec hominum malitia depravare, nec vetuſtas delere potuit. Quicquid enim

enim ex his deletum esset, id statim iterum horum universale fundamentum dictavisset et praecipue documentum charitatis, quae ubique in utroque Testamento summe commendatur. [152] Adde quod quamvis nullum facinus execrandum excogitari possit, quod non sit ab aliquo commissum, tamen nemo est, qui ad facinora sua excusanda leges delere tentet, aut aliquid, quod impium sit, tanquam documentum aeternum et salutare introducere: ita enim hominum naturam constitutam videmus, ut unusquisque (sive Rex sive subditus sit) si quid turpe commisit, factum suum talibus circumstantiis adornare studeat, ut nihil contra justum et decorum commisisse credatur. Concludimus itaque absolute totam legem divinam universalem, quam Scriptura docet, incorruptam ad nostras manus pervenisse. At praeter haec alia adhuc sunt, de quibus non possumus dubitare, quin bona fide nobis sint tradita; nempe summae Historiarum Scripturae, quia notissimae omnibus fuerunt. Vulgus Judaeorum solebat olim nationis antiquitates Psalmis cantare. Summa etiam rerum a Christo gestarum et ejus passio statim per totum Romanum Imperium vulgata fuit. Quare minime credendum est, nisi maxima hominum pars in eo conveniret, quod incredibile est, id, quod harum historiarum praecipuum est, posteros aliter tradidisse, quam a primis acceperant. Quicquid igitur adulteratum est, aut mendosum, id tantum in reliquis contingere potuit, videlicet in una aut altera historiae aut Prophetiae circumstantia, ut populus ad devotionem magis commoveretur; vel in uno aut altero miraculo, ut philosophos torquerent; vel denique in rebus speculativis, postquam a schismaticis in religionem introduci inceperunt; ut sic unusquisque sua figmenta authoritate divinâ abutendo statuminaret. Sed ad salutem parum refert, sive talia depravata sint, sive minus: quod in sequenti Cap. ex professo ostendam.

dam, etſi ex jam dictis et praecipue ex Cap. 2. jam conſtare puto.

CAP. XIII. *Oſtenditur Scripturam non niſi ſimpliciſſima docere, nec aliud praeter obedientiam intendere; nec de divina Natura aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari poſſunt.*

In Cap. II. hujus tractatus oſtendimus, Prophe-
[153] tas ſingularem tantum potentiam imaginandi, ſed non intelligendi habuiſſe, Deumque nulla philoſophiae arcana, ſed res ſimpliciſſimas tantum iiſdem revelaviſſe, ſeſeque eorum praeconceptis opinionibus accommodaviſſe. Oſtendimus deinde in Cap. V. Scripturam res eo modo tradere et docere, quo facillime ab unoquoque percipi poſſunt; quae ſcilicet non ex axiomatis et definitionibus res deducit et concatenat, ſed tantum ſimpliciter dicit et ad fidem faciendam, ſolâ experientiâ, miraculis ſcilicet et hiſtoriis dicta confirmat, quaeque etiam tali ſtylo et phraſibus narrantur, quibus maxime plebis animus commoveri poteſt: qua de re vide Cap. VI. circa ea, quae loco III. demonſtrantur. Oſtendimus denique in Cap. VII. difficultatem intelligendi Scripturam in ſola lingua, et non in ſublimitate argumenti ſitam eſſe. His accedit, quod Prophetae non peritis, ſed omnibus abſolute Judaeis praedicaverunt, Apoſtoli autem doctrinam Evangelicam in Eccleſiis, ubi communis omnium erat conventus, docere ſolebant: ex quibus omnibus ſequitur, Scripturae doctrinam non ſublimes ſpeculationes, neque res philoſophicas continere, ſed res tantum ſimpliciſſimas, quae vel a quovis tardiſſimo poſſunt percipi. Non ſatis itaque mirari poſſum eorum, quibus ſupra locutus ſum, ingenia, qui ſcilicet tam profunda in Scriptura vident myſteria, ut nullâ humana lingua poſſint explicari; et qui deinde in religionem tot res philoſophicae ſpeculationis introduxerunt,

xerunt, ut Ecclesia, Academia et Religio scientia, vel potius altercatio videatur. Verum quid miror, si homines, qui lumen supranaturale habere jactant, philosophis, qui nihil praeter naturale habent, nolint cognitione cedere. Id sane mirarer, si quid novi, quod solius esset speculationis docerent, et quod olim apud Gentiles Philosophos non fuerit tritissimum, (quos tamen caecutiisse ajunt). Nam si [154] inquiras, quaenam mysteria in Scriptura latere videant, nihil profecto reperies, praeter Aristotelis, aut Platonis, aut alterius similis commenta, quae saepe facilius possit quivis Idiota somniare, quam literatissimus ex Scriptura investigare. Etenim absolute statuere nolumus, ad doctrinam Scripturae nihil pertinere, quod solius sit speculationis; nam in superiori Cap. quaedam hujus generis attulimus, tanquam Scripturae fundamentalia; sed hoc tantum volo, talia admodum pauca, atque admodum simplicia esse. Quaenam autem ea sint et qua ratione determinentur, hic ostendere constitui; quod nobis jam facile erit, postquam novimus, Scripturae intentum non fuisse scientias docere; hinc enim facile judicare possumus, nihil praeter obedientiam eandem ab hominibus exigere, solamque contumaciam, non autem ignorantiam damnare. Deinde quia obedientia erga Deum in solo amore proximi consistit; (nam qui proximum diligit, eo scilicet fine ut Deo obsequatur, is, ut Paulus ait in Epistola ad Rom. cap. 13. vs. 8. Legem implevit) hinc sequitur, in Scriptura nullam aliam scientiam commendari, quam quae omnibus hominibus necessaria est, ut Deo secundum hoc praescriptum obedire possint et quâ ignoratâ, homines necessario debent esse contumaces, vel saltem sine disciplinâ obedientiae; reliquas autem speculationes, quae huc directe non tendunt, sive eae circa Dei, sive circa rerum naturalium cognitionem versentur, Scripturam non tangere, atque adeo a Religione revelata esse separandas. At etsi haec unusquis-

quisque, uti diximus, jam facile videre potest, tamen, quia hinc totius Religionis decisio pendet, rem totam accuratius ostendere et clarius explicare volo. Ad quod requiritur, ut ante omnia ostendamus, intellectualem, sive accuratam Dei cognitionem, non esse donum omnibus fidelibus commune, sicuti obedientiam. Deinde cognitionem illam, quam Deus per Prophetas ab omnibus universaliter petiit et unusquisque scire tenetur, nullam esse, praeter cognitionem Divinae ejus Justitiae et Charitatis, quae ambo ex ipsa Scriptura facile demonstrantur. Nam I. evidentissime sequitur ex Exodi cap. 6. vs. 2. ubi Deus Mosi, ad singularem gratiam, ipsi largitam, indicandum, ait: *et revelatus sum Abrahamo, Isaaco* [155] *et Jacobo in Deo Sadai, sed nomine meo Iehova non sum cognitus ipsis:* ubi ad meliorem explicationem notandum El Sadai significare Hebraice Deum, qui sufficit, quia unicuique, quod ei sufficit, dat; et quamvis saepe Sadai absolute pro Deo sumatur, non dubitandum tamen est, quin ubique nomen *El* Deus subintelligendum sit. Deinde notandum in Scriptura nullum nomen praeter Jehova reperiri, quod Dei absolutam essentiam, sine relatione, ad res creatas indicet. Atque ideo Hebraei hoc solum nomen Dei esse proprium contendunt, reliqua autem appellativa esse; et revera reliqua Dei nomina, sive ea substantiva sint, sive adjectiva, attributa sunt, quae Deo competunt, quatenus cum relatione ad res creatas consideratur, vel per ipsas manifestatur; ut *El*, vel cum litera *He* paragogica *Eloha*, quod nihil aliud significat, quam potentem, ut notum; nec Deo competit, nisi per excellentiam, sicuti cum Paulum Apostolum appellamus. Aliàs virtutes ejus potentiae explicantur, ut El (potens) magnus, tremendus, justus, misericors etc. vel ad omnes comprehendendas simul hoc nomen in plurali numero usurpatur et significatione singulari, quod in Scriptura frequentissimum. Iam quandoquidem Deus

Mosi

Moſi dicit, ſe nomine Jehova non fuiſſe patribus cognitum, ſequitur, eos nullum Dei attributum noviſſe, quod ejus abſolutam eſſentiam explicat, ſed tantum ejus affecta et promiſſa, hoc eſt ejus potentiam, quatenus per res viſibiles manifeſtatur. Atqui hoc Deus Moſi non dicit, ad eoſdem infidelitatis accuſandum, ſed contra ad eorum credulitatem et fidem extollendam, qua, quamvis non aeque ſingularem Dei cognitionem ac Moſes habuerint, Dei tamen promiſſa fixa rataque crediderunt, non ut Moſes, qui quamvis ſublimiores de Deo cogitationes habuerit, de divinis tamen promiſſis dubitavit, Deoque objecit, quod, loco promiſſae ſalutis, Judaeorum res in pejus mutaverit. Cum itaque Patres Dei ſingulare nomen ignoraverint, hocque Deus Moſi dicat factum ad eorum animi ſimplicitatem et fidem laudandam, ſimulque ad commemorandam ſingularem gratiam Moſi conceſſam, hinc evidentiſſime ſequitur, id quod primo loco ſtatuimus, homines ex mandato non teneri Dei attributa cognoſcere, ſed hoc peculiare eſſe donum quibuſdam tantum [156] fidelibus conceſſum; nec operae pretium eſt hoc pluribus Scripturae teſtimoniis oſtendere. Quis enim non videt divinam cognitionem non fuiſſe omnibus fidelibus aequalem? et neminem poſſe ex mandato ſapientem eſſe, non magis, quam vivere et eſſe? Viri, mulieres, pueri et omnes ex mandato obtemperare quidem aeque poſſunt, non autem ſapere. Quod ſi quis dicat, non eſſe quidem opus, Dei attributa intelligere, at omnino ſimpliciter abſque demonſtratione credere; is ſane nugabitur. Nam res inviſibiles et quae ſolius mentis ſunt objecta, nullis aliis oculis videri poſſunt, quam per demonſtrationes; qui itaque eas non habent, nihil harum rerum plane vident, atque adeo quicquid de ſimilibus auditum referunt, non magis eorum mentem tangit, ſive indicat, quam verba Pſittaci, vel automati, quae ſine mente et ſenſu loquuntur. Verum antequam ulterius

rius pergam, rationem dicere teneor, cur in Geneſi ſaepe dicitur, quod Patriarchae nomine Jehova praedicaverint, quod plane jam dictis repugnare videtur. Sed ſi ad illa, quae cap. 8. oſtendimus, attendamus, facile haec conciliare poterimus; in praedicto enim cap. oſtendimus ſcriptorem Pentateuchi res et loca non iiſdem praeciſe nominibus indicare, quae eodem tempore, de quo loquitur, obtinebant, ſed iis, quibus tempore ſcriptoris melius innotuerant. Deus igitur in Geneſi Patriarchis praedicatus nomine Jehova indicatur, non quia Patribus hoc nomine innotuerat, ſed quia hoc nomen apud Judaeos ſummae erat reverentiae: hoc, inquam, neceſſario dicendum, quandoquidem in hoc noſtro textu Exodi expreſſe dicitur, Deum hoc nomine non fuiſſe cognitum Patriarchis et etiam quod Exodi cap. 3, 13. Moſes Dei nomen ſcire cupit: quod ſi antea notum fuiſſet, fuiſſet ſaltem et ipſi etiam notum. Concludendum igitur, ut volebamus; nempe fideles Patriarchas hoc Dei nomen ignoraviſſe, Deique cognitionem donum Dei, non autem mandatum eſſe. Tempus igitur eſt, ut ad ſecundum tranſeamus, nempe, ad oſtendendum Deum nullam aliam ſui cognitionem ab hominibus per Prophetas petere, quam cognitionem divinae ſuae Juſtitiae et Charitatis, hóc eſt, talia Dei attributa, quae homines certa vivendi ratione imitari poſſunt: quod quidem Jeremias expreſſiſſimis [157] verbis docet. Nam Cap. 22. vſ. 15, 16. de Rege Joſia loquens haec ait: *Pater tuus quidem comedit et bibit et fecit judicium et juſtitiam, tum ei bene* (fuit) *judicavit jus pauperis et indigentis, tunc ipſi bene* (fuit) *nam* (N. B.) *hoc eſt me cognoſcere, dixit Iehova:* nec minus clara ſunt, quae habentur Cap. 9 vſ. 24. nempe: *ſed in hoc tantum glorietur unuſquiſque, me intelligere et cognoſcere, quod ego Iehova facio charitatem, judicium et juſtitiam in terra, nam his delector, ait Iehova.* Colligitur hoc etiam praeterea ex Exodi Cap. 34. vſ. 6, 7. ubi Deus Moſi cupienti

pienti ipſum videre et noſcere, nulla alia artributa revelat, quam quae divinam Juſtitiam et Charitatem explicant. Denique illud Johannis, de quo etiam in ſequentibus, apprime hic notandum venit, qui ſcilicet, quia nemo Deum vidit, Deum per ſolam charitatem explicat, concluditque eum reverà Deum habere et noſcere, qui charitatem habet. Videmus itaque Jeremiam, Moſen, Johannem Dei cognitionem, quam unuſquiſque ſcire tenetur, paucis comprehendere, eamque in hoc ſolo, ut volebamus, ponere, quod ſcilicet Deus ſit ſumme juſtus et ſumme miſericors, ſive unicum verae vitae exemplar. His accedit, quod Scriptura nullam Dei definitionem expreſſe tradit, nec alia Dei attributa amplectenda praeter modo dicta praeſcribat, nec ex profeſſo, ut haec, commendet: ex quibus omnibus concludimus, intellectualem Dei cognitionem, quae ejus naturam, prout in ſe eſt, conſiderat et quam naturam homines certa vivendi ratione imitari non poſſunt, neque tanquam exemplum ſumere, ad veram vivendi rationem inſtituendam, ad fidem et religionem revelatam nullo modo pertinere, et conſequenter homines circa hanc ſine ſcelere toto coelo errare poſſe. Minime itaque mirum, quod Deus ſeſe imaginationibus et praeconceptis Prophetarum opinionibus accommodaverit, quodque fideles diverſas de Deo foverint ſententias, ut in cap. II. multis exemplis oſtendimus. Deinde minime etiam mirum, quod ſacra volumina ubique adeo improprie de Deo loquantur, eique manus, pedes, oculos, aures, mentem et motum localem tribuant et praeter- [158] ea etiam animi commotiones, ut quod ſit Zelotypus, miſericors etc. et quod denique ipſum depingant tanquam Judicem et in coelis, tanquam in ſolio regio ſedentem et Chriſtum ad ipſius dextram. Loquuntur nimirum ſecundum captum vulgi, quem Scriptura non doctum, ſed obedientem reddere ſtudet. Communes tamen Theologi, quicquid horum,

lumine

lumine naturali, videre potuerunt cum divina natura non convenire, methaphorice interpretandum et quicquid eorum captum effugit, ſecundum literam accipiendum contenderunt. Sed, ſi omnia, quae in Scriptura hujus generis reperiuntur, eſſent neceſſario metaphorice interpretanda et intelligenda, tum Scriptura non plebi et rudi vulgo, ſed peritiſſimis tantum et maxime Philoſophis ſcripta eſſet. Quinimo, ſi impium eſſet pie et ſimplicitate animi haec, quae modo retulimus, de Deo credere; profecto maxime cavere debuiſſent Prophetae, ſaltem propter vulgi imbecillitatem, a ſimilibus phraſibus, et contra Dei attributa, prout unuſquiſque eadem amplecti tenetur, ante omnia ex profeſſo et clare docere, quod nullibi factum eſt: adeoque minime credendum opiniones abſolute conſideratas, abſque reſpectu ad opera, aliquid pietatis aut impietatis habere, ſed ea tantum de cauſa hominem aliquid pie, aut impie credere dicendum, quatenus ex ſuis opinionibus ad obedientiam movetur, vel ex iiſdem licentiam ad peccandum, aut rebellandum ſumit, ita ſi quis vera credendo fiat contumax, is revera impiam; et ſi contra falſa credendo obediens, piam habet fidem; veram enim Dei cognitionem, non mandatum, ſed donum divinum eſſe oſtendimus, Deumque nullam aliam ab hominibus petiiſſe, quam cognitionem divinae ſuae Juſtitiae et Charitatis, quae cognitio non ad ſcientias, ſed tantum ad obedientiam neceſſaria eſt.

CAP. XIV. *Quid ſit fides, quinam fideles, fidei fundamenta determinantur, et ipſa a Philoſophia tandem ſeparatur.*

Ad veram fidei cognitionem apprime neceſſarium [152] eſſe, ſcire, quod Scriptura accommodata ſit non tantum captui Prophetarum, ſed etiam varii et inconſtantis Judaeorum vulgi, nemo, qui vel leviter attendit, ignorare poteſt; qui enim omnia, quae in Scriptura habentur promiſcue amplectitur, tanquam uni-

univerſalem et abſolutam de Deo doctrinam, nec accurate cognovit, quidnam captui vulgi accommodatum ſit, non poterit vulgi opiniones cum divina doctrina non confundere et hominum commenta et placita, pro divinis documentis non venditare, Scripturaeque authoritate non abuti. Quis, inquam, non videt, hanc maximam eſſe cauſam, cur ſectarii tot tamque contrarias opiniones, tanquam fidei documenta doceant, multiſque Scripturae exemplis confirment, unde apud Belgas dudum in uſum Proverbii abierit, **geen ketter ſonder letter.** Libri namque ſacri non ab uno ſolo, nec unius aetatis vulgo ſcripti fuerunt, ſed a plurimis, diverſi ingenii diverſique aevi viris, quorum ſi omnium tempus computare velimus, fere bis mille annorum et forte multo longius invenietur. Sectarios tamen iſtos nolumus ea de cauſa impietatis accuſare, quod ſcilicet verba Scripturae ſuis opinionibus accommodant; ſicuti enim olim ipſa captui vulgi accommodata fuit, ſic etiam unicuique eandem ſuis opinionibus accommodare licet, ſi videt, ſe eâ ratione Deo, in iis, quae juſtitiam et charitatem ſpectant, pleniore animi conſenſu obedire poſſe; ſed ideo eoſdem accuſamus, quod hanc eandem libertatem reliquis nolunt concedere, ſed omnes, qui cum iiſdem non ſentiunt, quanquam honeſtiſſimi et verae virtuti obtemperantes ſint, tanquam Dei hoſtes tamen perſequuntur et contra eos, qui iis aſſentantur, quamvis impotentiſſimi animi ſint, tamen tanquam Dei electos diligunt, quo nihil profecto ſceleſtius et reipublicae magis pernicioſum excogitari poteſt. Ut igitur conſtet, quouſque, ratione fidei, uniuſcujuſque libertas ſentiendi, quae vult, ſe extendit et quoſ- [160]
nam, quamvis diverſa ſentientes, tanquam fideles tamen aſpicere tenemur, fides, ejuſque fundamentalia determinanda ſunt; quod quidem in hoc capite facere conſtitui, ſimulque fidem a philoſophia ſeparare, quod totius operis praecipuum intentum fuit.

Ut

Ut haec igitur ordine oftendam, fummum totius Scripturae intentum repetamus, id enim nobis veram normam fidei determinandae indicabit. Diximus in fuperiori capite, intentum Scripturae effe tantum, obedientiam docere. Quod quidem nemo inficias ire poteft. Quis enim non videt, utrumque teftamentum nihil effe praeter obedientiae difciplinam? nec aliud utrumque intendere quam ut homines ex vero animo obtemperent? Nam, ut jam omittam, quae in fuperiori capite oftendi, Mofes non ftuduit Ifraëlitas ratione convincere, fed pacto, juramentis et beneficiis obligare, deinde populo legibus obtemperare fub poena interminatus eft et praemiis eundem ad id hortatur; quae omnia media non ad fcientias, fed ad folam obedientiam funt. Evangelica autem doctrina nihil praeter fimplicem fidem continet; nempe Deo credere, eumque revereri, five, quod idem eft, Deo obedire. Non opus igitur habeo, ad rem manifeftiffimam demonftrandam, textus Scripturae, qui obedientiam commendant et quorum perplures in utroque teftamento reperiuntur, coacervare. Deinde quidnam unufquifque exequi debeat, ut Deo obfequatur, ipfa etiam Scriptura plurimis in locis quam clariffime docet, nempe totam legem in hoc folo confiftere, in amore fcilicet erga proximum, quare nemo etiam negare poteft, quod is, qui ex Dei mandato proximum tanquam fe ipfum diligit, revera eft obediens et fecundum legem beatus et qui contra odio habet, vel negligit, rebellis eft et contumax. Denique apud omnes in confeffo eft, Scripturam non folis peritis, fed omnibus cujufcumque aetatis et generis hominibus fcriptam et vulgatam fuiffe: atque ex his folis evidentiffime fequitur, nos ex Scripturae juffu, nihil aliud teneri credere, quam id, quod ad hoc mandatum exequendum abfolute neceffarium fit. Quare hoc ipfum mandatum unica eft totius fidei catholicae norma et per id folum omnia fidei dogmata,

mata, quae ſcilicet unuſquiſque amplecti tenetur, determinanda ſunt. Quod cum manifeſtiſſimum ſit et quia ex hoc ſolo fundamento, vel [161] ſola ratione omnia legitime poſſunt deduci, judicet unuſquiſque, qui fieri potuit, ut tot diſſenſiones in Eccleſia ortae ſint? et an aliae potuerint eſſe cauſae, quam quae in initio Cap. VII. dictae ſunt? Eae itaque ipſae me cogunt hic oſtendere modum et rationem determinandi ex hoc invento fundamento fidei dogmata; nam ni hoc fecero, remque certis regulis determinavero, merito credar me huc uſque parum promoviſſe, quandoquidem unuſquiſque quicquid velit ſub hoc etiam praetextu, quod ſcilicet medium neceſſarium ſit ad obedientiam, introducere poterit; praeſertim quando de divinis attributis fuerit quaeſtio. Ut itaque rem totam ordine oſtendam, a fidei definitione incipiam, quae ex hoc dato fundamento ſic definiri debet. Nempe quod nihil aliud ſit, quam de Deo talia ſentire, quibus ignoratis tollitur erga Deum obedientia et quae, hac obedientiâ poſita, neceſſario ponuntur. Quae definitio adeo clara eſt et adeo manifeſte ex modo demonſtratis ſequitur, ut nullâ explicatione indigeat. Quae autem ex eadem ſequuntur paucis jam oſtendam; Videlicet I. fidem non per ſe, ſed tantum ratione obedientiae ſalutiferam eſſe, vel, ut ait Jacob. cap. 2. vſ. 17. fidem per ſè abſque operibus mortuam eſſe; qua de re vide totum hujus Apoſtoli praedictum Caput. II. Sequitur, quod is, qui vere eſt obediens, neceſſario veram et ſalutiferam habet fidem; Obedientiâ enim poſitâ et fidem neceſſario poni diximus, quod etiam idem Apoſtolus cap. 2. vſ. 18. expreſſe ait, nempe his, *oſtende mihi fidem tuam, abſque operibus, et ego oſtendam tibi ex operibus meis fidem meam.* Et Johannes in Epiſt I. cap. 4. verſ. 7, 8. *quiſquis diligit* (ſcilicet proximum), *ex Deo natus eſt et novit Deum; qui non diligit, non novit Deum; nam Deus eſt Charitas.* Ex quibus iterum ſequitur, nos neminem judicare poſſe fidelem, aut infidelem eſſe,

esse, nisi ex operibus: Nempe, si opera bona sunt, quamvis dogmatibus dissentiat ab aliis fidelibus, fidelis tamen est, et contra si mala sunt, quamvis verbis conveniat, infidelis tamen est. Obedientia enim positâ fides necessario ponitur et fides absque operibus mortua est. Quod etiam idem Johannes vers. 13. ejusdem cap. expresse docet. *Per hoc*, inquit, *cognoscimus, quod in eo manemus et ipse manet in nobis, quod de Spiritu suó dedit nobis*, nempe Chari-[162] tatem. Dixerat enim antea, Deum esse Charitatem, unde (ex suis scilicet tum receptis principiis) concludit, eum revera Spiritum Dei habere, qui Charitatem habet. Imo, quia nemo Deum vidit, inde concludit, neminem Deum sentire vel animadvertere, nisi ex sola Charitate erga proximum, atque adeo neminem etiam aliud Dei attributum noscere posse, praeter hanc Charitatèm, quatenus de eadem participamus. Quae quidem rationes si non peremtoriae sunt, satis tamen clare Johannis mentem explicant, sed longe clarius, quae habentur cap. 2. vers. 3, 4. ejusdem Epist. ubi expressissimis verbis id, quod hic volumus, docet. *Et per hoc*, inquit, *scimus, quod ipsum novimus, si praecepta ipsius observamus. Qui dicit, novi eum, et praecepta ejus non observat, mendax est, et in eo non est veritas.* Atque ex his iterum sequitur, eos revera Antichristos esse, qui viros honestos et qui Justitiam amant, persequuntur, propterea quod ab ipsis dissentiunt et cum ipsis eadem fidei dogmata non defendunt. Qui enim Justitiam et Charitatem amant, eos per hoc solum fideles esse scimus; et qui fideles persequitur, Antichristus est. Sequitur denique fidem non tam requirere vera, quam pia dogmata, hoc est, talia, quae animum ad obedientiam movent. Tametsi inter ea plurima sint, quae nec umbram veritatis habent, dummodo tamen is, qui eadem amplectitur, eadem falsa esse ignoret; alias rebellis necessario esset; quomodo enim fieri posset, ut aliquis, qui Justitiam

amare

amare et Deo obſequi ſtudet, tanquam divinum adoret, quod a divina natura alienum ſcit eſſe: at animi ſimplicitate errare poſſunt homines et Scriptura non ignorantiam, ſed ſolam contumaciam, ut jam oſtendimus, damnat; imo ex ſola fidei definitione hoc neceſſario ſequitur, cujus omnes partes ex univerſali jam oſtenſo fundamento et unico totius Scripturae intento, niſi noſtra placita admiſcere lubet, peti debent; atqui haec non expreſſe exigit vera, ſed talia dogmata, quae ad obedientiam neceſſaria ſunt, quae ſcilicet animum in amore erga proximum confirment, cujus tantum ratione unuſquiſque in Deo (ut cum Johanne loquar) et Deus in unoquoque eſt. Cum itaque uniuſcujuſque fides ratione obedientiae vel contumaciae tantum, et non ratione veritatis aut falſitatis, pia vel impia ſit habenda et nemo dubitet, commune hominum ingenium varium admodum eſſe, nec omnes in omnibus aeque acquieſcere, [163] ſed opiniones diverſo modo homines regere, quippe quae hunc ad devotionem, eae ipſae alterum ad riſum et contemtum movent, hinc ſequitur, ad fidem catholicam, ſive univerſalem nulla dogmata pertinere, de quibus inter honeſtos poteſt dari controverſia. Quae enim ejus naturae ſunt, reſpectu unius pia, et reſpectu alterius impia eſſe poſſunt; quandoquidem ex ſolis operibus ſunt judicanda. Ad fidem ergo catholicam ea ſolummodo pertinent, quae erga Deum obedientia abſolute ponit, et quibus ignoratis, obedientia eſt abſolute impoſſibilis; de reliquis autem, prout unuſquiſque, quia ſe ipſum melius novit, ſibi, ad ſe in amore Juſtitiae confirmandum, melius eſſe viderit, ſentire debet. Et hac ratione, puto, nullum locum controverſiis in Eccleſia relinqui. Nec jam verebor fidei univerſalis dogmata, ſive univerſae Scripturae intenti fundamentalia enumerare, quae (ut ex iis quae in his duobus capitibus oſtendimus evidentiſſime ſequitur) omnia huc tendere debent, nempe, dari ens ſupremum,

quod Juſtitiam et Charitatem amat, cuique omnes, ut ſalvi ſint, obedire tenentur, eumque cultu Juſtitiae et Charitate erga proximum adorare, atque hinc facile omnia determinantur, quaeque adeo nulla, praeter haec, ſunt. Videlicet, I. Deum, hoc eſt ens ſupremum, ſumme juſtum et miſericordem, ſive verae vitae exemplar exiſtere; qui enim neſcit, vel non credit, ipſum exiſtere, ei obedire nequit, neque eum Judicem noſcere. II. Eum eſſe unicum. Hoc enim etiam ad ſupremam devotionem, admirationem et amorem erga Deum abſolute requiri nemo dubitare poteſt. Devotio namque, admiratio et amor, ex ſola excellentia unius ſupra reliquos oriuntur. III. Eum ubique eſſe praeſentem, vel omnia ipſi patere. Si res ipſum latere crederentur, vel ipſum omnia videre ignoraretur, de aequitate ejus Juſtitiae, quà omnia dirigit, dubitaretur, vel ipſa ignoraretur. IV. Ipſum in omnia ſupremum habere jus et dominium, nec aliquid jure coactum, ſed ex abſoluto beneplacito et ſingulari gratiâ facere. Omnes enim ipſi abſolute obedire tenentur, ipſe autem nemini. V. Cultum Dei, ejuſque obedientiam in ſola Juſtitia et Charitate, ſive amore erga proximum conſiſtere. VI. Omnes, qui hac vivendi ratione Deo obediunt, ſalvos tantum eſſe, reliquos au-
[164] tem, qui ſub imperio voluptatum vivunt, perditos. Si homines hoc firmiter non crederent, nihil cauſae eſſet, cur Deo potiùs, quam voluptatibus, obtemperare mallent. VII. Denique Deum poenitentibus peccata condonare. Nullus enim eſt, qui non peccet; ſi igitur hoc non ſtatueretur, omnes de ſua ſalute deſperarent, nec ulla eſſet ratio, cur Deum miſericordem crederent; qui autem hoc firmiter credit, videlicet Deum ex miſericordia et gratia, qua omnia dirigit, hominum peccata condonare, et hac de cauſa in Dei amore magis incenditur, is revera Chriſtum ſecundum Spiritum novit et Chriſtus in eo eſt. Atque haec omnia nemo ignorare poteſt apprime

prime cognitu necessaria esse, ut homines nullo excepto, ex praescripto Legis supra explicato, Deo obedire possint; nam horum aliquo sublato, tollitur etiam obedientia. Caeterum quid Deus, sive illud verae vitae exemplar sit: an scilicet sit ignis, spiritus, lux, cogitatio etc. id nihil ad fidem, ut nec etiam, qua ratione sit verae vitae exemplar, an scilicet propterea, quod animum justum et misericordem habet, vel quia res omnes per ipsum sunt et agunt, et consequenter nos etiam per ipsum intelligimus, et per ipsum id, quod verum aequum et bonum est, videmus? perinde est, quicquid de his unusquisque statuerit. Deinde nihil etiam ad fidem, si quis credat, quod Deus secundum essentiam, vel secundum potentiam ubique sit; quod res dirigit ex libertate, vel necessitate naturae; quod leges tanquam princeps praescribat, vel tanquam aeternas veritates doceat; quod homo ex arbitrii libertate, vel ex necessitate divini decreti Deo obediat, quodque denique praemium bonorum et poena malorum naturalis vel supranaturalis sit. Haec et similia, inquam, nihil refert, in respectu fidei, qua ratione unusquisque intelligat; dummodo nihil eum in finem concludat, ut majorem licentiam ad peccandum sumat, vel ut minus fiat Deo obtemperans; quinimo unusquisque, ut jam supra diximus, haec fidei dogmata, ad suum captum accommodare tenetur, eaque sibi eo modo interpretari, quo sibi videtur eadem facilius, sine ulla haesitatione, sed integro animi consensu amplecti posse, ut consequenter Deo pleno animi consensu obediat. Nam, ut jam etiam monuimus, sicuti olim fides secundum captum et opiniones Prophetarum et vulgi illius temporis revelata, scriptaque fuit, sic etiam jam unusquisque tenetur eandem suis [165] opinionibus accommodare, ut sic ipsam, absque ulla mentis repugnantia, sineque ulla haesitatione amplectatur; ostendimus enim, fidem non tam veritatem, quam pietatem exigere et non nisi ratione obedientiae

 piam

piam et ſalutiferam eſſe; et conſequenter neminem niſi ratione obedientiae fidelem eſſe. Quare non ille, qui optimas oſtendit rationes, optimam neceſſario oſtendit fidem, ſed ille, qui optima oſtendit opera Juſtitiae, et Charitatis. Quae doctrina, quam ſalutaris, quamque neceſſaria ſit in republica, ut homines pacifice et concorditer vivant, quotque, inquam, quantaſque perturbationum et ſcelerum cauſas praeſcindat, omnibus judicandum relinquo. Atque hic antequam ulterius pergam, notandum venit, nos, ex modo oſtenſis, facile reſpondere poſſe ad objectiones, quas Cap. I. movimus, quando de Deo cum Iſraëlitis ex Monte Sinai loquente verba fecimus. Nam quamvis vox illa, quam Iſraëlitae audiverunt, illis hominibus nullam philoſophicam, ſeu mathematicam certitudinem de Dei exiſtentia dare potuerat, ſufficiebat tamen ad eoſdem in admirationem Dei, prout ipſum antea noverant, rapiendos et ad obedientiam inſtigandos: qui finis illius ſpectaculi fuit. Nam Deus non volebat Iſraëlitas ſuae eſſentiae abſoluta attributa docere, (nulla enim tum temporis revelavit) ſed eorum animum contumacem frangere et ad obedientiam trahere; ideoque non rationibus, ſed tubarum ſtrepitu, tonitru et fulminibus eoſdem adorſus eſt. (Vide Exodi cap. 20. verſ. 20.)

Supereſt jam, ut tandem oſtendam, inter fidem, ſive Theologiam, et Philoſophiam nullum eſſe commercium, nullamve affinitatem, quod jam nemo poteſt ignorare, qui harum duarum facultatum et ſcopum et fundamentum novit, quae ſane toto coelo diſcrepant. Philoſophiae enim ſcopus nihil eſt, praeter veritatem: Fidei autem, ut abunde oſtendimus, nihil praeter obedientiam et pietatem. Deinde philoſophiae fundamenta notiones communes ſunt, et ipſa ex ſola natura peti debet. Fidei autem hiſtoriae et lingua; et ex ſola Scriptura et revelatione petenda, ut in VII. cap. oſtendimus. Fides igitur ſummam unicui-

unicuique libertatem ad philoſophandum concedit, ut quicquid velit, de rebus quibuſcumque ſine [166] ſcelere ſentire poſſit et eos tantum, tanquam haereticos et ſchiſmaticos damnat, qui opiniones docent, ad contumaciam, odia, contentiones et iram ſuadendum: et eos contra fideles tantum habet, qui Juſtitiam et Charitatem, pro viribus ſuae rationis et facultatibus, ſuadent. Denique, quoniam haec, quae hic oſtendimus, praecipua ſunt, quae in hoc tractatu intendo, volo, antequam ulterius pergam, lectorem enixiſſime rogare, ut haec duo capita attentius legere, et iterum atque iterum perpendere dignetur; et ſibi perſuaſum habeat, nos non eo ſcripſiſſe animo, ut nova introduceremus, ſed ut depravata corrigeremus, quae tandem aliquando correcta videre ſperamus.

CAP. XV. *Nec Theologiam Rationi, nec Rationem Theologiae ancillari; oſtenditur et ratio, qua nobis S. Scripturae authoritatem perſuademus.*

Qui Philoſophiam a Theologia ſeparare neſciunt, diſputant, num Scriptura rationi, an contra ratio Scripturae debeat ancillari; hoc eſt, an ſenſus Scripturae rationi, an vero ratio Scipturae accommodari debeat: atque hoc a Scepticis, qui rationis certitudinem negant, illud autem a Dogmaticis defenditur. Sed tam hos quam illos toto coelo errare ex jam dictis conſtat. Nam utram ſequamur ſententiam, vel rationem vel Scripturam corrumpere neceſſe eſt. Oſtendimus enim, Scripturam non res philoſophicas, ſed ſolam pietatem docere et omnia, quae in eadem continentur, ad captum et praeconceptas opiniones vulgi fuiſſe accommodata. Qui igitur ipſam ad Philoſophiam accommodare vult, is ſane Prophetis multa, quae ne per ſomnium cogitarunt, affinget et perperam eorum mentem interpretabitur. Qui autem contra rationem et Philoſophiam Theologiae ancillam facit, is antiqui vulgi praejudicia tanquam res

divinae

divina tenetur admittere et iisdem mentem occupare et obcaecare; adeoque uterque, hic scilicet sine ratione, ille vero cum ratione insaniet. Primus, qui inter Pharisaeos aperte statuit Scripturam rationi esse [167] accommodandam, fuit Maimonides (cujus quidem sententiam Cap. VII. recensuimus, multisque argumentis refutavimus) et quamvis hic author magnae inter eos fuerit authoritatis, eorum tamen maxima pars hac in re ab eo recedit et pedibus it in sententiam cujusdam R. Jehudae Alpakhar, qui errorem Maimonidis vitare cupiens in alterum ei contrarium incidit. Statuit scilicet *) rationem Scripturae ancillari debere, eique prorsus submitti; nec aliquid in Scriptura propterea metaphorice explicandum sensit, quod literalis sensus rationi, sed tantum, quia ipsi Scripturae, hoc est claris ejus dogmatibus repugnat; atque hinc hanc universalem regulam format; videlicet, quicquid Scriptura dogmatice docet et expressis verbis affirmat, id ex sola ejus authoritate, tanquam verum absolute admittendum; nec ullum aliud dogma in Bibliis reperietur, quod ei directe repugnet, sed tantum per consequentiam, quia scilicet modi loquendi Scripturae saepe videntur supponere aliquid contrarium ei, quod expresse docuit: et propterea tantum, eadem loca metaphorice explicanda. Ex. Gr. Scriptura clare docet, Deum esse unicum (vide Deut. Cap. 6. vers. 4.) nec ullibi alius locus reperitur directe affirmans, dari plures Deos: at quidem plura, ubi Deus de se, et Prophetae de Deo in plurali numero loquuntur, qui modus tantum loquendi supponit, non autem ipsius orationis intentum indicat, plures esse Deos, et ideo ipsa omnia metaphorice explicanda, scilicet non quia rationi repugnat, plures dari; sed quia ipsa Scriptura directe affir-

*) Nota, *Memini me haec olim legisse in Epistola contra Maimonidem, quae inter Epistolas, quae Maimonidis dicuntur, habetur.*

affirmat, unicum esse Deum. Sic etiam quia Scriptura Deut. Cap 4. vers. 15. directe (ut putat) affirmat, Deum esse incorporeum; ideo, ex sola scilicet hujus loci et non rationis authoritate, tenemur credere, Deum non habere corpus, et consequenter ex sola Scripturae authoritate omnia loca metaphorice explicare tenemur, quae Deo manus, pedes etc. tribuunt, quorumque solus modus loquendi videtur Deum corporeum supponere. Haec est hujus authoris sententia, quem quatenus Scripturas per Scripturas explicare vult laudo: at miror, quod vir ratione praeditus ipsam destruere studeat. Verum quidem est Scripturam per Scripturam explicandam [168] esse, quamdiu de solo orationum sensu et mente Prophetarum laboramus, sed postquam verum sensum eruimus, necessario judicio et ratione utendum, ut ipsi assensum praebeamus. Quod si ratio, quamvis reclamet Scripturae, tamen plane submittenda est, quaeso an id cum, vel sine ratione, ut caeci facere debemus? Si hoc, stulte sane et sine judicio agimus; si illud, ex solo igitur rationis imperio Scripturam amplectimur, quam igitur, si eidem repugnaret, non amplecteremur. Et quaeso, quis mente aliquid amplecti potest reclamante ratione? quid enim aliud est mente aliquid negare, quam quod ratio reclamat? et profecto non satis mirari possum, quod rationem, donum maximum et lucem divinam mortuis literis et quae humana malitia depravari potuerunt, submittere velint, et quod nullum existimetur scelus, contra mentem, verum Dei verbi syngraphum, indigne loqui, eamque corruptam, caecam et perditam statuere, at maximum habeatur scelus, alia de litera et verbi Dei idolo cogitare. Pium esse putant, rationi et proprio judicio nihil fidere, at impium de fide eorum dubitare, qui nobis Libros Sacros tradiderunt; quod quidem mera stultitia est, non pietas. Sed quaeso quid eos sollicitat? quid timent? an Religio et fides defendi non possunt, nisi homines

nes data opera omnia ignorent et rationi prorſus valedicant? profecto, ſi hoc credunt, Scripturae magis timent quam fidunt. Sed longe abſit, quod Religio et pietas rationem, aut quod ratio Religionem ſibi ancillari velit et quod utraque ſuum regnum ſummâ cum concordia obtinere nequeat; qua de re ſtatim. Nam hic ante omnia iſtius Rabini Regulam examinare libet. Is, uti diximus, vult nos id omne, quod Scriptura affirmat aut negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falſum rejicere teneri: deinde Scripturam nunquam aliquid expreſſis verbis affirmare vel negare, contrarium ei quod in alio loco affirmavit vel negavit. Quae duo quam temere dicta ſint, nemo ignorare poteſt. Nam ut jam omittam quod non animadverterit, Scripturam diverſis libris conſtare, diverſis temporibus, diverſis hominibus et denique a diverſis authoribus ſcriptam eſſe, tum hoc alterum, quod haec ex propria authoritate, et ratione et Scriptura nihil tale dicentibus, ſtatuat; [169] debuiſſet enim oſtendere omnia loca, quae non niſi per conſequentiam aliis repugnant, poſſe ex natura linguae et ratione loci commode metaphorice explicari; deinde, Scripturam ad noſtras manus incorruptam veniſſe. Sed rem ordine examinemus et quidem circa primum rogo, quid ſi ratio reclamet, an nihilominus tenemur id, quod Scriptura affirmat vel negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falſum rejicere? at forte addet, nihil in Scriptura reperiri, quod rationi repugnet. Verum ego inſto, ipſam expreſſe affirmare et docere, Deum eſſe zelotypum (nempe in ipſo Decalogo et Exod. 4. verſ. 14. et Deut. 4. verſ. 24. et pluribus aliis locis) Atqui hoc rationi repugnat; Ergo nihilominus tanquam verum ponendum. Imo ſi quaedam in Scriptura reperiantur, quae ſupponant Deum non eſſe zelotypum, ea neceſſario metaphorice eſſent explicanda, ut nihil tale ſupponere videantur. Sic etiam Scriptura expreſſe dicit, Deum in montem Sinai deſcendiſſe

(vide

(vide Exod. Cap. 19. verſ. 20. etc.) ipſique alios motus locales tribuit, nec ullibi docet expreſſe, Deum non moveri, adeoque hoc etiam omnibus tanquam verum admittendum, et quod Salomon dicit, Deum nullo loco comprehendi (vide 1 Reg. Cap. 8. verſ. 27.) quandoquidem non expreſſe ſtatuit, ſed tantum inde ſequitur, Deum non moveri, id neceſſario ita explicandum, ne videatur Deo motum localem detrahere. Sic etiam coeli pro Dei habitaculo et ſolio ſumendi eſſent, quia Scriptura id expreſſe affirmat. Et ad hunc modum plurima ſecundum opiniones Prophetarum et vulgi dicta, et quae ſola ratione et Philoſophia, non autem Scriptura, docet falſa eſſe, quae tamen omnia ex opinione iſtius authoris, quia nulla in his rationis conſultatio eſt, tanquam vera eſſent ſupponenda. Deinde falſo affirmat, unum locum alteri per conſequentiam tantum repugnare, non autem directe. Nam Moſes directe affirmat *Deum eſſe ignem* (vide Deut. 4. verſ. 24.) et directe negat, Deum ullam habere ſimilitudinem cum rebus viſibilibus (vide Deut. 4. verſ. 12.) et, ſi regerat, hoc non directe, ſed tantum per conſequentiam negare Deum eſſe ignem, adeoque illi accommodandum, ne id negare videatur; age concedamus, Deum eſſe ignem, vel potius, ne cum ipſo inſaniamus, haec miſſa faciamus et aliud exemplum in medium proferamus. Nempe Samuel directe negat, Deum ſententiae [170] poenitere (vide 1 Samuel. Cap. 15. verſ. 29.) et Jeremias contra affirmat, Deum poenitere boni et mali quod decreverat (vide Jerem. Cap. 18. verſ. 8, 10.) quid? an ne haec quidem ſibi invicem directe opponuntur? quem igitur ex iſtis duobus metaphorice explicare vult? Utraque ſententia univerſalis eſt et utrique contraria, quod una directe affirmat, id altera directe negat. Adeoque ipſe ex ipſius regula, hoc ipſum tanquam verum amplecti et ſimul tanquam falſum rejicere tenetur. Deinde quid refert, quod locus aliquis non directe, ſed tantum per conſequen-

tiam

tiam alteri repugnet, ſi conſequentia clara ſit, et loci circumſtantia et natura metaphoricas explicationes non patiantur, quorum plurima in Bibliis reperiuntur, de quibus vide Cap. Secundum (ubi oſtendimus Prophetas diverſas et contrarias habuiſſe opiniones) et praecipue omnes illas contradictiones, quas in Hiſtoriis eſſe oſtendimus (nempe Capitibus IX. et X.) Nec opus habeo, hic omnia recenſere; nam dicta ſufficiunt ad abſurda, quae ex hac ſententia et regula ſequuntur, ejuſque falſitatem et authoris praecipitantiam oſtendendum. Quare tam hanc, quam illam Maimonidis ſententiam explodimus et pro inconcuſſo ſtatuimus, quod nec Theologia rationi, nec ratio Theologiae ancillari teneatur, ſed unaquaeque ſuum regnum obtineat. Nempe, uti diximus, ratio regnum veritatis et ſapientiae; Theologia autem pietatis et obedientiae: nam rationis potentia, ut jam oſtendimus, non eo uſque ſe extendit, ut determinare poſſit, quod homines ſola obedientia abſque rerum intelligentia poſſint eſſe beati. Theologia vero nihil praeter hoc dictat, nihilque praeter obedientiam imperat et contra rationem nihil vult, neque poteſt. Fidei enim dogmata (ut in praecedente capite oſtendimus) eatenus tantum determinat, quatenus obedientiae ſufficit, quomodo autem praeciſe ratione veritatis intelligenda ſint, rationi determinandum relinquit, quae revera mentis lux eſt, ſine qua nihil videt praeter inſomnia et figmenta. Atque hic per Theologiam praeciſe intelligo revelationem, quatenus indicat ſcopum, quem diximus Scripturam intendere (nempe rationem et modum obediendi, ſive verae pietatis et fidei dogmata) hoc eſt id quod proprie vocatur [171] Dei verbum, quod in certo numero librorum non conſiſtit (qua de re vide Cap. XII.). Theologiam enim ſic acceptam ſi ejus praecepta ſive documenta vitae ſpectes, cum ratione convenire et ſi ejus intentum et finem, nulla in re eidem repugnare comperies et propterea omnibus univerſalis eſt. Quod

ad

ad totam Scripturam in genere attinet, jam etiam Cap. VII. ostendimus, ejus sensum ex sola ejus historia et non ex universali historia Naturae, quae solius Philosophiae fundamentum est, determinandum esse; nec nobis moram injicere debet, si postquam ejus verum sensum sic investigavimus, ipsam hic illic rationi repugnare comperiamus. Nam quicquid hujus generis in Bibliis reperitur, vel quod homines salva charitate ignorare possunt, id certo scimus Theologiam sive verbum Dei non tangere et consequenter unumquemque de iis quicquid velit, sentire posse absque scelere. Absolute igitur concludimus, quod nec Scriptura rationi, nec ratio Scripturae accommodanda sit. Verum enim vero quandoquidem Theologiae fundamentum, quod scilicet homines vel sola obedientia salvantur, ratione non possumus demonstrare, verum sit, an falsum, potest ergo nobis etiam objici, cur igitur id credimus? si sine ratione, tanquam caeci, id ipsum amplectimur, ergo nos etiam stulte et sine judicio agimus. Quod si contra statuere velimus, hoc fundamentum ratione demonstrari posse, erit ergo Theologia Philosophiae pars, nec ab eadem esset separanda. Sed ad haec respondeo me absolute statuere hoc Theologiae fundamentale dogma non posse lumine naturali investigari, vel saltem neminem fuisse, qui ipsum demonstraverit et ideo revelationem maxime necessariam fuisse: at nihilominus nos judicio uti posse, ut ad jam revelatum morali saltem certitudine amplectamur. Dico morali certitudine; nam non est quod exspectemus, nos de eo certiores esse posse, quam ipsos Prophetas, quibus primo revelatum fuit et quorum tamen certitudo non nisi moralis fuit, ut jam ostendimus Cap. II. hujus Tractatus. Ii igitur tota errant via, qui Scripturae authoritatem mathematicis demonstrationibus ostendere conantur. Nam Bibliorum authoritas ab authoritate Prophetarum dependet, adeoque ipsa nullis fortioribus argumen-

tis

tis demonſtrari poteſt, quam iis quibus Prophetae [1^2] olim ſuam populo perſuadere ſolebant; imo nullo alio ſundamento noſtra de eadem certitudo fundari poteſt, quam eo quo Prophetae ſuam certitudinem et authoritatem fundabant. Nam totam Prophetarum certitudinem his tribus conſiſtere oſtendimus. Nempe I. diſtincta et vivida imaginatione II. Signo III. Denique et praecipue animo ad aequum et bonum inclinato; nec ullis aliis rationibus fundabantur, adeoque neque etiam populo, cui olim viva voce, nec nobis, quibus ſcripto loquuntur, ullis aliis rationibus ſuam authoritatem demonſtrare poterunt. At primum, quod ſcilicet res vivide imaginabantur, Prophetis tantum conſtare poterat, quare tota noſtra de revelatione certitudo in reliquis duobus tantum, nempe Signo et Doctrina fundari poteſt et debet. Quod quidem Moſes etiam expreſſe docet. Nam Deuter. Cap. 28. jubet populum obedire Prophetae, qui nomine Dei verum ſignum dedit, ſed ſi falſo aliquid, etſi nomine Dei, praedixerit, mortis tamen eundem damnare, ut etiam eum, qui populum a vera religione ſeducere voluerit, tametſi ſuam authoritatem ſignis et portentis confirmaverit: qua de re vide Deut. Cap. 13. unde ſequitur verum Prophetam a falſo dignoſci ex doctrina et miraculo ſimul. Talem enim Moſes verum eſſe declarat, eique abſque ullo fraudis timore credere jubet: atque eos falſos eſſe ait et reos mortis, qui falſo, etſi nomine Dei, aliquid praedixerint, vel qui falſos Deos, etſi vera miracula feciſſent, docuerunt. Quare nos etiam hac tantum de cauſa Scripturae, hoc eſt ipſis Prophetis credere tenemur, nimirum propter doctrinam ſignis confirmatam. Nam quoniam videmus Prophetas Charitatem et Juſtitiam ſupra omnia commendare et nihil aliud intendere, hinc concludimus, eos non dolo malo, ſed ex vero animo docuiſſe, homines obedientia et fide beatos fieri et quia hoc inſuper ſignis confirmaverunt, hinc nobis

nobis persuademus, eos non temere id dixisse, neque deliravisse, dum prophetabant; in quo etiam magis confirmamur, dum attendimus quod nihil morale docuerunt, quod cum ratione planissime non conveniat; nam non temere est, quod verbum Dei in Prophetis cum ipso verbo Dei in nobis loquente omnino conveniat. Atque haec, inquam, nos aeque certi ex Bibliis, ac olim Judaei ex viva voce Prophetarum haec eadem concludebant. Nam supra in fine Cap. XII. ostendimus, Scripturam ratione doctri- [173] nae et praecipuarum historiarum incorruptam ad nostras manus pervenisse. Quare hoc totius Theologiae et Scripturae fundamentum, quamvis mathematica demonstratione ostendi nequeat, sano tamen judicio amplectimur. Nam inscitia quidem est id, quod tot Prophetarum testimoniis confirmatum est et ex quo magnum solamen iis, qui ratione non ita pollent, oritur et Reipublicae non mediocris utilitas sequitur et quod absolute sine periculo aut damno credere possumus, nolle tamen amplecti; idque ea sola de causa, quia mathematice demonstrari nequit: quasi vero ad vitam sapienter instituendam, nihil tanquam verum admittamus, quod ulla dubitandi ratione in dubium revocari queat, aut quod pleraeque nostrae actiones non admodum incertae sint et aleâ plenae. Equidem fateor, qui putant Philosophiam et Theologiam sibi invicem contradicere, et propterea alterutram e suo regno deturbandam existimant et huic aut illi valedicendum, eos non absque ratione studere Theologiae firma fundamenta jacere, eamque mathematice demonstrare conari; quis enim nisi desperatus et insanus rationi temere valedicere vellet, vel artes et scientias contemnere et rationis certitudinem negare? At interim eos absolute excusare non possumus, quandoquidem rationem in auxilium vocare volunt ad eandem repellendam et certa ratione eandem incertam reddere conantur. Imo dum student mathematicis demonstrationibus Theologiae veritatem

ritatem et authoritatem oſtendere et rationi et lumini naturali authoritatem adimere, nihil aliud faciunt quam ipſam Theologiam ſub rationis imperium trahere et plane videntur ſupponere, Theologiae authoritatem nullum habere ſplendorem, niſi lumine naturali rationis illuſtretur. Et, ſi contra jactant ſe interno Spiritus Sancti teſtimonio omnino acquieſcere et nulla alia de cauſa rationem in auxilium vocare, quam propter infideles, ad eoſdem ſcilicet convincendos, nil tamen fidei eorum dictis habendum; nam jam facile oſtendere poſſumus, eos vel ex affectibus, vel vana gloria id dicere. Ex praecedente enim capite evidentiſſime ſequitur, Spiritum Sanctum non niſi de bonis operibus teſtimonium dare; quae etiam Paulus ideo in Epiſt. ad Galat. Cap. 5. verſ. 22. [174] fructus Spiritus Sancti vocat, et ipſe revera nihil aliud eſt, praeter animi acquieſcentiam, quae ex bonis actionibus in mente oritur. De veritate autem et certitudine rerum, quae ſolius ſunt ſpeculationis, nullus Spiritus teſtimonium dat praeter rationem, quae ſola, ut jam oſtendimus, veritatis regnum ſibi vindicavit. Si quem ergo, praeter hunc, Spiritum contendunt habere, qui ipſos de veritate certos reddit, id falſo jactant et non niſi ex affectuum praejudicio loquuntur, vel prae magno timore, ne a Philoſophis vincantur et publice riſui exponantur, ad ſacra confugiunt; ſed fruſtra, nam quam aram ſibi parare poteſt, qui rationis majeſtatem laedit? Verum eos miſſos facio, quandoquidem me meae cauſae ſatisfeciſſe puto, quod oſtenderim, qua ratione Philoſophia a Theologia ſeparanda ſit et in quo utraque potiſſimum conſiſtat et quod neutra neutri ancilletur, ſed quod unaquaeque ſuum regnum ſine ulla alterius repugnantia obtineat et quod denique, ubi data fuit occaſio, etiam oſtenderim abſurda, incommoda et damna, quae ſecuta ſunt ex eo, quod homines has duas facultates miris modis inter ſe confuderint, neq accurate inter ipſas diſtinguere unam-

unamque ab alia ſeparare ſciverint. Jam antequam ad alia pergam, hic expreſſe monere volo, (tametſi jam dictum ſit,) circa utilitatem et neceſſitatem ſacrae ſcripturae, ſive revelationis, quod ipſam permagnam ſtatuo. Nam, quandoquidem non poſſumus lumine naturali percipere, quod ſimplex obedientia via ad ſalutem ſit, ſed ſola revelatio doceat, id ex ſingulari Dei gratia, quam ratione aſſequi non poſſumus, ſieri, hinc ſequitur Scripturam magnum admodum ſolamen mortalibus attuliſſe. Quippe omnes abſolute obedire poſſunt et non niſi pauciſſimi ſunt, ſi cum toto humano genere comparentur, qui virtutis habitum ex ſolo rationis ductu acquirunt, adeoque, niſi hoc Scripturae teſtimonium haberemus, de omnium fere ſalute dubitaremus.

CAP. XVI. *De Reipublicae Fundamentis; de jure uniuſcujuſque naturali et civili; deque Summarum Poteſtatum Iure.*

Huc uſque Philoſophiam a Theologia ſeparare curavimus et libertatem philoſophandi oſtendere, quam haec unicuique concedit. Quare tempus eſt, ut inquiramus, quo uſque haec libertas ſentiendi et quae unuſquiſque ſentit, dicendi in optima Republica ſe extendat. Hoc ut ordine examinemus, de fundamentis Reipublicae diſſerendum et prius de jure naturali uniuſcujuſque, ad Rempublicam et Religionem nondum attendentes. [175]

Per jus et inſtitutum naturae nihil aliud intelligo, quam regulas naturae uniuſcujuſque individui, ſecundum quas unumquodque naturaliter determinatum concipimus ad certo modo exiſtendum et operandum. Ex. Gr. Piſces a natura determinati ſunt ad natandum, magni ad minores comedendum, adeoque piſces ſummo naturali jure aquâ potiuntur et magni minores comedunt. Nam certum eſt naturam abſolute conſideratam jus ſummum habere ad omnia,

quae

quae poteſt, hoc eſt, jus naturae eo uſque ſe extendere, quo uſque ejus potentia ſe extendit; naturae enim potentia eſt ipſa Dei potentia, qui ſummum jus ad omnia habet: ſed quia univerſalis potentia totius naturae nihil eſt praeter potentiam omnium individuorum ſimul, hinc ſequitur unumquodque individuum jus ſummum habere ad omnia, quae poteſt, ſive, jus uniuſcujuſque eo uſque ſe extendere, quo uſque ejus determinata potentia ſe extendit. Et quia lex ſumma naturae eſt, ut unaquaeque res in ſuo ſtatu, quantum in ſe eſt, conetur perſeverare, idque nulla alterius ſed tantum ſui habita ratione, hinc ſequitur unumquodque individuum jus ſummum ad hoc habere, hoc eſt, (uti dixi) ad exiſtendum et operandum, prout naturaliter determinatum eſt. Nec hic ullam agnoſcimus differentiam inter homines et reliqua naturae individua, neque inter homines ratione praeditos et inter alios, qui veram rationem ignorant, neque inter fatuos, delirantes et ſanos. Quicquid enim unaquaeque res ex legibus ſuae
[176] naturae agit, id ſummo jure agit, nimirum quia agit, prout ex natura determinata eſt, nec aliud poteſt. Quare inter homines, quamdiu ſub imperio ſolius naturae vivere conſiderantur, tam ille qui rationem nondum novit, vel qui virtutis habitum nondum habet, ex ſolis legibus appetitus ſummo jure vivit, quam ille, qui ex legibus rationis vitam ſuam dirigit. Hoc eſt ſicuti ſapiens jus ſummum habet ad omnia, quae ratio dictat, ſive ex legibus rationis vivendi; ſic etiam ignarus, et animi impotens ſummum jus habet ad omnia, quae appetitus ſuadet, ſive ex legibus appetitus vivendi. Atque hoc idem eſt, quod Paulus docet, qui ante legem, hoc eſt, quamdiu homines ex naturae imperio vivere conſiderantur, nullum peccatum agnoſcit.

Jus itaque naturale uniuſcujuſque hominis non ſana ratione, ſed cupiditate et potentia determinatur.

Non

Non enim omnes naturaliter determinati ſunt ad operandum ſecundum regulas et leges rationis; ſed contra, omnes ignari omnium rerum naſcuntur et antequam veram vivendi rationem noſcere poſſunt et virtutis habitum acquirere, magna aetatis pars, etſi bene educati fuerint, tranſit et nihilominus interim vivere tenentur, ſeque, quantum in ſe eſt, conſervare, nempe ex ſolo appetitus impulſu: quandoquidem natura iis nihil aliud dedit et actualem potentiam ex ſana ratione vivendi denegavit et propterea non magis ex legibus ſanae mentis vivere tenentur, quam felis ex legibus naturae leoninae. Quicquid itaque unuſquiſque, qui ſub ſolo naturae imperio conſideratur, ſibi utile vel ductu ſanae rationis, vel ex affectuum impetu judicat, id ſummo naturae jure appetere et quacunque ratione, ſive vi, ſive dolo, ſive precibus, ſive quocunque demum modo facilius poterit, ipſi capere licet et conſequenter pro hoſte habere eum, qui impedire vult, quominus animum expleat ſuum.

Ex quibus ſequitur Jus et Inſtitutum naturae, ſub quo omnes naſcuntur et maxima ex parte vivunt, nihil niſi quod nemo cupit et quod nemo poteſt, prohibere; non contentiones, non odia, non iram, non dolos, nec abſolute aliquid quod appetitus ſuadet averſari. Nec mirum; nam natura non legibus humanae rationis, quae non niſi hominum verum utile et conſervationem intendunt, intercluditur, ſed infinitis aliis, quae totius naturae, [177] cujus homo particula eſt, aeternum ordinem reſpiciunt. Ex cujus ſola neceſſitate omnia individua certo modo determinantur ad exiſtendum et operandum. Quicquid ergo nobis in natura ridiculum, abſurdum, aut malum videtur, id inde venit, quod res tantum ex parte novimus, totiuſque naturae ordinem et cohaerentiam maxima ex parte ignoramus, et quod omnia ex uſu noſtrae rationis dirigi volumus,

 mus,

mus, cum tamen id, quod ratio malum esse dictat, non malum sit respectu ordinis et legum universae naturae; sed tantum solius nostrae naturae legum respectu.

Verum enim vero quanto sit hominibus utilius, secundum leges et certa nostrae rationis dictamina vivere, quae uti diximus, non nisi verum hominum utile intendunt, nemo potest dubitare. Praeterea nullus est qui non cupiat secure extra metum, quoad fieri potest, vivere; quod tamen minime potest contingere, quamdiu unicuique ad lubitum omnia facere licet, nec plus juris rationi, quam odio et irae conceditur: nam nullus est qui inter inimicitias, odia, iram et dolos non anxie vivat, eaque adeo, quantum in se est, non conetur vitare. Quod si etiam consideremus homines absque mutuo auxilio miserrime et absque rationis cultu necessario vivere, ut in Cap. V. ostendimus, clarissime videbimus, homines ad secure et optime vivendum necessario in unum conspirare debuisse, ac proinde effecisse, ut jus quod unusquisque ex natura ad omnia habebat, collective haberent, neque amplius ex vi et appetitu uniuscujusque, sed ex omnium simul potentia et voluntate determinaretur. Quod tamen frustra tentassent, si, nisi quod appetitus suadet, sequi vellent (ex legibus enim appetitus unusquisque diverse trahitur) adeoque firmissime statuere et pacisci debuerunt ex solo rationis dictamine (cui nemo aperte repugnare audet, ne mente carere videatur) omnia dirigere et appetitum, quatenus in damnum alterius aliquid suadet, fraenare, neminique facere, quod sibi fieri non vult, jusque denique alterius tanquam suum defendere. Qua autem ratione pactum hoc iniri debeat, ut ratum fixumque sit; hic jam videndum. Nam lex humanae naturae universalis est, ut nemo aliquid, quod bonum esse judicat, negligat, nisi spe majoris boni, vel ex metu majoris damni; nec

nec aliquod malum perferat niſi ad majus evi- [178] tandum, vel ſpe majoris boni. Hoc eſt, unuſquiſque de duobus bonis quod ipſe majus eſſe judicat, et de duobus malis, quod minus ſibi videtur, eliget. Dico expreſſe, quod ſibi eligenti majus aut minus videtur; non quod res neceſſario ita ſe habeat, ut ipſe judicat. Atque haec lex adeo *firmiter* naturae humanae inſcripta eſt, ut inter aeternas veritates ſit ponenda, quas nemo ignorare poteſt. At ex ea neceſſario ſequitur, neminem abſque dolo promiſſurum, ſe jure, quod in omnia habet, ceſſurum et abſolute neminem promiſſis ſtaturum, niſi ex metu maioris mali vel ſpe maioris boni. Quod ut melius intelligatur, ponatur, Latronem me cogere, ut ei promittam me mea bona, ubi velit, ipſi daturum. Jam quandoquidem, ut jam oſtendi, meum ius naturale ſola mea potentia determinatur, certum eſt, quod ſi poſſum dolo me ab hoc Latrone liberare, ipſi quicquid velit promittendo, mihi id naturae iure facere licere, dolo ſcilicet quicquid velit paciſci. Vel ponatur, me abſque fraude alicui promiſiſſe me ſpatio viginti dierum non guſtaturum cibum neque ullum alimentum et poſtea vidiſſe, me ſtulte promiſiſſe, nec ſine damno maximo ſtare promiſſo poſſe, quandoquidem ex jure naturali de duobus malis minus eligere teneor, poſſum ergo ſummo jure fidem talis pacti rumpere, et dictum indictum ut ſit, facere. Atque hoc inquam jure naturali licere, ſive vera et certa ratione videam, ſive ex opinione videre videar me male promiſiſſe: ſive enim id vere, ſive falſo videam, maximum timebo malum, quodque adeo ex naturae inſtituto omni modo vitare conabor. Ex quibus concludimus pactum nullam vim habere poſſe, niſi ratione utilitatis, qua ſublata pactum ſimul tollitur, et irritum manet. Ac propterea ſtulte alterius fidem in aeternum ſibi aliquem expoſtulare ſi ſimul non conatur efficere, ut ex ruptione pacti ineundi plus damni quam utilitatis ruptorem ſequatur: quod qui-

dem in Republica inſtituenda maxime locum habere debet. At ſi omnes homines facile ſolo ductu rationis duci poſſent, ſummamque Reipublicae utilitatem et neceſſitatem noſcere, nullus eſſet, qui dolos prorſus non deteſtaretur; ſed omnes ſumma cum fide ex cupiditate ſummi hujus boni, nempe Reipublicae conſervandae, pactis omnino ſtarent et fidem, ſummum Reipublicae praeſidium, ſupra omnia ſerva-
[179] rent. Sed longe abeſt ut omnes ex ſolo ductu rationis facile ſemper duci poſſint: nam unuſquiſque a ſua voluptate trahitur et avaritia, gloria, invidia, ira etc. ſaepiſſime mens ita occupatur, ut nullus locus rationi relinquatur: quapropter quamvis homines certis ſignis ſimplicis animi promittant et paciſcantur ſe fidem ſervaturos, nemo tamen niſi promiſſo aliud accedat, de fide alterius poteſt eſſe certus: quandoquidem unuſquiſque naturae jure, dolo agere poteſt, nec pactis ſtare tenetur; niſi ſpe majoris boni vel metu majoris mali. Verum quia jam oſtendimus, jus naturale ſola potentia uniuſcujuſque determinari, ſequitur quod quantum unuſquiſque potentiae, quam habet, in alterum vel vi, vel ſponte transfert, tantum etiam de ſuo jure alteri neceſſario cedere et illum ſummum jus in omnes habere, qui ſummam habet poteſtatem, qua omnes vi cogere et metu ſummi ſupplicii, quod omnes univerſaliter timent, retinere poteſt: quod quidem jus tamdiu tantum retinebit, quamdiu hanc potentiam, quicquid velit exequendi, conſervabit; aliàs precario imperabit et nemo fortior, niſi velit, ei obtemperare tenebitur.

Hac itaque ratione, ſine ulla naturalis juris repugnantia, ſocietas formari poteſt, pactumque omne ſumma cum fide ſemper ſervari; ſi nimirum unuſquiſque omnem, quam habet, potentiam in ſocietatem transferat, quae adeo ſummum naturae jus in omnia, hoc eſt, ſummum imperium ſola retinebit,

cui

cui unusquisque vel ex libero animo, vel metu summi supplicii parere tenebitur. Talis vero societatis jus Democratia vocatur, quae proinde definitur coetus universus hominum, qui collegialiter summum jus ad omnia, quae potest, habet. Ex quo sequitur, summam potestatem nulla lege teneri, sed omnes ad omnia ei parere debere: hoc enim tacite vel expresse pacisci debuerunt omnes, cum omnem suam potentiam se defendendi, hoc est, omne suum jus in eam transtulerunt. Quippe si aliquid sibi servatum volebant, debuerant simul sibi cavere, quo id tuto defendere possent; cum autem id non fecerint, nec absque imperii divisione et consequenter destructione facere potuerint, eo ipso se arbitrio summae potestatis absolute submiserunt: quod cum absolute fecerint idque (ut jam ostendimus) et necessitate cogente, et ipsa ratione suadente, hinc sequitur [180] quod, nisi hostes imperii esse velimus et contra rationem, imperium summis viribus defendere suadentem, agere, omnia absolute summae potestatis mandata exequi tenemus, tametsi absurdissima imperet; talia enim ratio exequi etiam jubet, ut de duobus malis minus eligamus. Adde quod hoc periculum, se scilicet alterius imperio et arbitrio absolute submittendi, facile unusquisque adire poterat; nam, ut ostendimus, summis potestatibus hoc jus, quicquid velint imperandi, tamdiu tantum competit, quamdiu revera summam habent potestatem: quod si eandem amiserint, simul etiam jus omnia imperandi amittunt et in eum vel eos cadit, qui ipsum acquisiverunt et retinere possunt. Quapropter raro admodum contingere potest, ut summae potestates absurdissima imperent, ipsis enim maxime incumbit, ut sibi prospiciant et imperium retineant, communi bono consulere et omnia ex rationis dictamine dirigere: violenta enim imperia, ut ait Seneca, nemo continuit diu. Quibus accedit, quod in Democratico imperio minus timenda sunt absurda. Nam fere impos-

impoſſibile eſt, ut major unius caetus pars, ſi magnus eſt, in uno abſurdo conveniat: deinde propter ejus fundamentum et finem, qui, ut etiam oſtendimus, nullus alius eſt quam abſurda appetitus vitare et homines ſub rationis limites, quoad ejus fieri poteſt, continere, ut concorditer et pacifice vivant; quod fundamentum ſi tollatur, facile tota fabrica ruet. His ergo providere ſummae tantum poteſtati incumbit, ſubditis autem, uti diximus, ejus mandata exequi, nec aliud jus agnoſcere, quam quod ſumma poteſtas jus eſſe declarat. At forſan aliquis putabit, nos hac ratione ſubditos ſervos facere, quia putant ſervum eſſe eum, qui ex mandato agit, et liberum, qui animo ſuo morem gerit, quod quidem non abſolute verum eſt; nam revera is qui a ſua voluptate ita trahitur et nihil quod ſibi utile eſt, videre neque agere poteſt, maxime ſervus eſt; et ſolus ille liber, qui integro animo ex ſolo ductu rationis vivit. Actio autem ex mandato, hoc eſt, obedientia libertatem quidem aliquo modo tollit, at non illico ſervum facit, ſed actionis ratio. Si finis actionis non eſt ipſius agentis, ſed imperantis utilitas, tum agens ſervus eſt et ſibi inutilis: at in Republica et imperio, ubi ſalus totius populi, non imperantis, ſumma lex eſt, [181] qui in omnibus ſummae poteſtati obtemperat, non ſibi inutilis ſervus, ſed ſubditus dicendus; et ideo illa Reſpublica maxime libera eſt, cujus leges ſana ratione fundatae ſunt, ibi enim unuſquiſque, ubi velit, liber eſſe poteſt, hoc eſt, integro animo ex ductu rationis vivere. Sic etiam liberi, tametſi omnibus parentum mandatis obedire tenentur, non tamen ſervi ſunt; nam parentum mandata liberorum utilitatem maxime ſpectant. Magnam ergo differentiam inter ſervum, filium et ſubditum agnoſcimus, qui propterea ſic definiuntur, nempe, ſervus eſt, qui mandatis domini, quae utilitatem imperantis tantum ſpectant, obtemperare tenetur: Filius autem qui id quod ſibi utile eſt ex mandato parentis agit;

ſubdi-

ſubditus denique qui id quod communi et conſequenter quoque ſibi utile eſt, ex mandato ſummae poteſtatis agit. Atque his imperii Democratici fundamenta ſatis clare oſtendiſſe puto; de quo prae omnibus agere malui, quia maxime naturale videbatur et maxime ad libertatem, quam natura unicuique concedit, accedere. Nam in eo nemo jus ſuum naturale ita in alterum transfert, ut nulla ſibi impoſterum conſultatio ſit, ſed in majorem totius Societatis partem, cujus ille unam facit. Atque hac ratione omnes manent, ut antea in ſtatu naturali, aequales. Deinde de hoc ſolo imperio ex profeſſo agere volui, quia ad meum intentum maxime facit, qui de utilitate libertatis in Republica agere conſtitueram. Reliquarum ergo poteſtatum fundamentis ſuperſedeo, nec nobis, ut earum jus noſcamus, ſcire jam opus eſt, unde ortum habuerint et ſaepe habeant, id enim ex modo oſtenſis ſatis ſuperque conſtat. Nam quiſquis ſummam habet poteſtatem, ſive unus ſit, ſive pauci, ſive denique omnes, certum eſt, ei ſummum jus quicquid velit imperandi, competere: et praeterea quiſquis poteſtatem ſe defendendi ſive ſponte, ſive vi coactus in alium tranſtulit, eum ſuo jure naturali plane ceſſiſſe et conſequenter eidem ad omnia abſolute parere decreviſſe, quod omnia praeſtare tenetur, quamdiu Rex, ſive Nobiles, ſive Populus ſummam, quam acceperunt, poteſtatem, quae juris transferendi fundamentum fuit, conſervant. Nec his plura addere opus eſt.

Imperii fundamentis et jure oſtenſis, facile erit determinare, quid jus civile privatum, quid injuria, quid juſtitia et injuſtitia in ſtatu civili ſit: deinde quis confoederatus, quis hoſtis et quid denique crimen laeſae majeſtatis ſit. Per jus enim civile privatum nihil aliud intelligere poſſumus, quam uniuſ cujuſque libertatem ad ſeſe in ſuo ſtatu conſervandum, quae edictis ſummae poteſtatis determinatur, [182]

ſola-

ſolaque ejuſdem authoritate defenditur. Nam poſtquam unuſquiſque jus ſuum ex proprio beneplacito vivendi, quo ſola ſua poteſtate determinabatur, hoc eſt, ſuam libertatem et potentiam ſe defendendi in alium transtulit, ex ſola illius ratione jam vivere tenetur et ſolo ejuſdem praeſidio ſe defendere. Injuria eſt, cum civis vel ſubditus ab alio aliquod damnum contra jus civile, ſive edictum ſummae poteſtatis pati cogitur. Injuria enim non niſi in ſtatu civili poteſt concipi: ſed neque a ſummis poteſtatibus, quibus jure omnia licent, ulla fieri poteſt ſubditis; ergo in privatis tantum, qui jure tenentur invicem non laedere, locum habere poteſt. Juſtitia eſt animi conſtantia tribuendi unicuique, quod ei ex jure civili competit: Injuſtitia autem eſt ſpecie juris alicui detrahere, quod ei ex vera legum interpretatione competit: vocantur etiam aequitas et iniquitas, quia qui conſtituti ſunt ad lites dirimendas nullum reſpectum perſonarum, ſed omnes aequales habere tenentur et jus uniuſcujuſque aeque defendere; non diviti invidere, neque pauperem contemnere. Confoederati ſunt homines duarum civitatum, qui ne belli diſcrimine in periculum veniant, vel ob aliam quamcumque utilitatem inter ſe contrahunt, invicem non laedere, ſed contra neceſſitate cogente opitulari, idque unoquoque ſuum imperium retinente. Hic contractus tamdiu erit validus, quamdiu ejus fundamentum, nempe ratio periculi ſive utilitatis, in medio erit: quippe nemo contrahit, nec pactis ſtare tenetur, niſi ſpe alicujus boni, vel ſollicitudine alicujus mali: quod fundamentum ſi tollatur pactum ex ſeſe tollitur; quod etiam experientia ſatis ſuperque docet. Nam quamvis diverſa imperia inter ſe contrahant invicem non laedere, conantur tamen, quantum poſſunt, impedire, quo minus alterutrum potentius evadat, nec fidem dictis habent niſi utriuſque ad contrahendum finem et utilitatem ſatis perſpectam habuerint, alias dolum timent, nec injuria; quis enim

dictis

dictis et promissis ejus qui summam potestatem et jus retinet ad quidlibet faciendum et cui sui imperii salus et utilitas summa lex debet esse, acquiescet, nisi stultus, qui summarum potestatum jus ignorat: et si praeterea ad pietatem et religionem attendamus, videbimus insuper neminem, qui imperium tenet, absque scelere promissis stare posse cum damno sui imperii; quicquid enim promisit quod in damnum sui imperii cadere videt, id praestare non potest, nisi fidem subditis datam solvendo, qua tamen maxime tenetur, et quam etiam servare, sanctissime promittere solent. Porro hostis est, quicumque extra civitatem ita vivit, ut neque ut confoederatus, neque ut subditus imperium civitatis agnoscat: hostem enim imperii non odium, sed jus facit et jus civitatis in eum, qui ejus imperium nullo contrahendi genere agnoscit, idem est ac in eum qui damnum intulit: quippe quacunque ratione poterit, eundem vel ad deditionem, vel ad confoederationem jure potest cogere. Denique crimen laesae majestatis in subditis sive civibus tantum, qui pacto tacito vel expresso omne suum jus in civitatem transtulerunt, locum habet, atque is subditus tale crimen commisisse dicitur, qui jus summae potestatis aliqua ratione arripere, seu in alium transferre conatus est. Dico: conatus est, nam si non essent condemnandi nisi post factum commissum, sero plerumque, post jus acceptum aut translatum in alium, id conaretur civitas. Dico deinde absolute, qui aliqua ratione jus summae potestatis arripere conatur, nullam scilicet agnoscendo differentiam, sive inde damnum sive incrementum totius Reipublicae quam clarissime sequeretur. Quacunque enim ratione id conatus est, majestatem laesit et jure damnatur, quod quidem in bello omnes fatentur jure optimo fieri; nempe si quis stationem suam non servat, sed inscio imperatore hostem adit, quamvis bono consilio, sed suo, rem aggressus fuerit, hostemque expugnaverit; [183]

capi-

capitis tamen damnatur jure, quia juramentum juſque imperatoris violavit. At quod omnes abſolute cives hoc jure ſemper teneantur, non aeque clare omnes vident, ratio tamen eadem prorſus eſt. Nam quandoquidem Reſpublica ſolo ſummae poteſtatis conſilio debet conſervari et dirigi, hocque jus ei ſoli competere abſolute pacti ſunt; ſi quis ergo ſolo ſuo arbitrio et inſcio ſupremo conſilio negotium aliquod publicum aggreſſus eſt exequi, quamvis inde incre-
[184] mentum civitatis, uti diximus, certo ſequeretur, jus tamen ſummae poteſtatis violavit et majeſtatem laeſit, atque jure merito damnatur.

Супереſt jam, ut omnem ſcrupulum amoveamus, reſpondere, an id, quod ſupra affirmavimus, quod ſcilicet unuſquiſque, qui rationis uſum non habet, in ſtatu naturali ex legibus appetitus ſummo jure naturae vivit, non aperte juri divino revelato repugnet? nam cum omnes abſolute (ſive rationis uſum habeant ſive minus) aeque tenerentur ex mandato divino proximum tanquam ſe ipſum amare, non ergo ſine injuria alteri damnum inferre poſſumus et ſolis legibus appetitus vivere. Verum huic objectioni, ſi tantum ad ſtatum naturalem attendimus, facile reſpondere poſſumus; nam is et natura et tempore prior eſt religione. Nemo enim ex natura ſcit, ſe ulla erga Deum teneri obedientia, imo nec ulla ratione hoc aſſequi, ſed tantum ex revelatione ſignis confirmata unuſquiſque id habere poteſt. Quare ante revelationem nemo jure divino, quod non poteſt non ignorare, tenetur. Et ideo ſtatus naturalis cum ſtatu religionis minime confundendus, ſed abſque religione et lege et conſequenter abſque peccato et injuria concipiendus, ut jam fecimus; et Pauli authoritate confirmavimus. Nec tantum ratione ignorantiae ſtatum naturalem ante jus divinum revelatum et abſque eodem concipimus, ſed etiam ratione libertatis, qua omnes naſcuntur. Si enim homines ex natura

natura jure divino tenerentur, vel ſi jus divinum ex natura jus eſſet, ſuperfluum erat, ut Deus cum hominibus contractum iniret et pacto et juramento eoſdem obligaret. Quare abſolute concedendum, jus divinum ab eo tempore incepiſſe, a quo homines expreſſo pacto Deo promiſerunt in omnibus obedire, quo ſua libertate naturali quaſi ceſſerunt, juſque ſuum in Deum tranſtulerunt, ſicuti in ſtatu civili fieri diximus. Sed de his in ſequentibus prolixius agam. Verum inſtari adhuc poteſt, quod ſummae poteſtates aeque ac ſubditi hoc jure divino tenentur, quas tamen diximus jus naturale retinere et iis omnia jure licere. Quare ad hanc integram amovendam difficultatem, quae non tam ex ratione ſtatus, quam juris naturalis oritur, dico quod unuſquiſque in ſtatu naturali eadem ratione tenetur jure revelato, ac tenetur ex dictamine ſanae rationis vivere: nempe quia ipſi utilius eſt et ad ſalutem [185] neceſſarium, quod ſi nollet, cum ſuo periculo licet. Atque adeo ex ſolo proprio, non autem ex alterius decreto vivere, neque aliquem mortalem judicem, nec jure religionis vindicem agnoſcere tenetur. Atque hoc jus ſummam poteſtatem retinuiſſe affirmo, quae quidem homines conſulere poteſt, at neminem judicem agnoſcere tenetur, nec ullum mortalem praeter ſe alicujus juris vindicem, niſi Prophetam, qui expreſſe a Deo miſſus fuerit, quique id indubitatis ſignis oſtenderit. At nec tunc quidem hominem, ſed Deum ipſum judicem agnoſcere cogitur. Quod ſi ſumma poteſtas nollet Deo in jure ſuo revelato obedire, id ipſi cum ſuo periculo et damno licet, nullo ſcilicet jure civili vel naturali repugnante. Jus enim civile ab ejus decreto tantum pendet. Jus autem naturale pendet a legibus naturae, quae non Religioni, humanum tantum utile intendenti, ſed ordini univerſae naturae, hoc eſt, aeterno Dei decreto nobis incognito accommodatae ſunt. Quod quidem alii obſcurius concepiſſe videntur, qui ſcilicet

cet ſtatuunt, hominem contra voluntatem Dei revelatam quidem, ſed non contra ejus aeternum decretum, quo omnia praedeterminavit, poſſe peccare. Si quis autem jam roget, quid ſi ſumma poteſtas aliquid contra religionem et obedientiam, quam Deo expreſſo pacto promiſimus, imperet? divino an humano imperio obtemperandum? Sed quia de his in ſequentibus prolixius agam, hic breviter tantum dico, Deo ſupra omnia obediendum, quando certam et indubitatam habemus revelationem. Sed quia circa religionem maxime errare ſolent homines et pro ingeniorum diverſitate multa magno certamine fingere, ut experientia plus quam ſatis teſtatur, certum eſt, quod ſi nemo ſummae poteſtati jure teneretur obtemperare in iis, quae ipſe ad religionem pertinere putat, tum jus civitatis a diverſo uniuſcujuſque judicio et affectu penderet. Nam nemo eodem teneretur, qui id contra ſuam fidem et ſuperſtitionem ſtatutum judicaret, atque adeo unuſquiſque ſub hoc praetextu licentiam ad omnia ſumere poſſet: et quandoquidem hac ratione jus civitatis prorſus violatur, hinc ſequitur, ſummae poteſtati, cui ſoli jura imperii conſervare et tutari tam jure divino, quam naturali incumbit, jus ſummum competere de religione ſtatuendi, quicquid judicat, et omnes ad ejuſ-
[185] dem de eadem decreta et mandata, ex fide ipſi data, quam Deus omnino ſervari jubet, obtemperare teneri. Quod ſi ii, qui ſummum tenent imperium, ſint Ethnici, vel cum iis nihil contrahendum, ſed potius, quam jus ſuum in eos transferant, extrema pati deliberandum, vel ſi contraxerint, juſque ſuum in eos transtulerint, quandoquidem eo ipſo ſe iure, ſe religionemque defendendi privaverunt, iis obtemperare tenentur, fidemque ſervare, vel ad id cogi, excepto eo cui Deus certa revelatione ſingulare contra Tyrannum promiſerit auxilium, vel nominatim exceptum voluit. Sic videmus ex tot Judaeis, qui in Babylone erant, tres tantum juvenes, qui de Dei

auxi-

auxilio non dubitabant, Nabucadonozori obtemperare noluiſſe: reliqui autem ſine dubio, excepto etiam Daniele, quem Rex ipſe adoraverat, jure coacti obtemperaverunt, animo forte reputantes, ſe ex Dei decreto Regi deditos, Regemque ſummum obtinere imperium et divina directione conſervare. Contra Eleazarus, ſtante adhuc utcunque Patria, exemplum conſtantiae ſuis dare voluit, ut eum ſecuti omnia potius tolerarent, quam paterentur, jus ſuum et poteſtatem in Graecos transferri, et omnia experirentur, ne in Ethnicorum fidem jurare cogerentur; quod etiam quotidiana experientia confirmatur. Qui enim Chriſtianum imperium obtinent, ad majorem ejus ſecuritatem non dubitant foedus cum Turcis et Ethnicis pangere, ſubditoſque ſuos, qui eo habitatum eunt, jubere, ne majorem libertatem ad aliquid humanum aut divinum exercendum ſumant, quam expreſſe contraxerunt, vel illud imperium concedit. Ut patet ex contractu Belgarum cum Japonenſibus, de quo ſupra diximus.

CAP. XVII. *Oſtenditur neminem omnia in Summam Poteſtatem transferre poſſe, nec eſſe neceſſe. De Republica Hebraeorum, qualis fuerit vivente Moſe, qualis poſt ejus mortem antequam Reges elegerint, deque ejus praeſtantia: et denique de cauſis cur Reſpublica divina interire et vix abſque ſeditionibus ſubſiſtere potuerit.*

Contemplatio praecedentis Capitis de jure [187] ſummarum poteſtatum in omnia, deque jure naturali uniuſcujuſque in eandem translato, quamvis cum praxi non parum conveniat et praxis ita inſtitui poſſit, ut ad eandem magis ac magis accedat, nunquam tamen fiet, quin in multis mere theoretica maneat. Nam nemo unquam ſuam potentiam et conſequenter neque ſuum jus ita in alium transferre poterit, ut homo eſſe deſinat; nec talis ulla ſumma poteſtas unquam dabitur, quae omnia ita, ut vult, exequi poſſit.

Fruſtra

Frustra enim subdito imperaret, ut illum odio habéat, qui eum sibi beneficio junxit, ut amet, qui ei damnum intulit, ut contumeliis non offendatur, ut a metu liberari non cupiat, et alia perplurima hujusmodi quae ex legibus humanae naturae necessario sequuntur, atque hoc ipsam etiam experientiam clarissime docere existimo, nam nunquam homines suo jure ita cesserunt, suamque potentiam in alium ita transtulerunt, ut ab iis ipsis, qui eorum jus et potentiam acceperunt, non timerentur, et imperium, non magis propter cives, quanquam suo jure privatos, quam propter hostes periclitaretur; et sane si homines jure suo naturali ita privari possent, ut nihil in posterum possent, nisi volentibus iis, qui supremum Jus retinuerunt, tum profecto impune violentissime in subditos regnare liceret: quod nemini in mentem venire posse credo. Quare concedendum unumquemque multa sibi sui juris reservare, quae propterea a nullius decreto sed a suo solo pendent. Attamen ut recte intelligatur, quousque imperii jus et potestas se extendat, notandum imperii potestatem non in eo praecise contineri, quod homines metu [138] cogere potest, sed absolute in omnibus, quibus efficere potest, ut homines ejus mandatis obsequantur: non enim ratio obtemperandi, sed obtemperantia subditum facit. Nam quacunque ratione homo deliberet summae potestatis mandata exequi, sive ideo sit quod poenam timet, sive quod aliquid inde sperat, sive quod Patriam amat, sive alio quocunque affectu impulsus, tamen ex proprio suo consilio deliberat et nihilominus ex summae potestatis imperio agit. Non igitur ex eo quod homo proprio consilio aliquid facit, illico concludendum eum id ex suo, et non imperii jure agere; nam quandoquidem tam cum ex amore obligatus, quam cum metu coactus ad malum evitandum, semper ex proprio consilio et decreto agit, vel imperium nullum esset, nec ullum jus in subditos, vel id necessario ad omnia

se

ſe extendit, quibus effici poteſt, ut homines ipſi cedere deliberent et conſequenter quicquid ſubditus facit, quod mandatis ſummae poteſtatis reſpondet, ſive id amore obligatus, ſive metu coercitus, ſive (quod quidem magis frequens) ex ſpe et metu ſimul, ſive ex reverentia, quae paſſio eſt ex metu et admiratione compoſita, ſive quacunque ratione ductus, ex jure imperii, non autem ſuo agit. Quod etiam hinc quam clariſſime conſtat, quod obedientia non tam externam, quam animi internam actionem reſpiciat; adeoque ille maxime ſub alterius imperio eſt, qui alteri integro animo ad omnia ejus mandata obtemperare deliberat et conſequenter eum maximum tenere imperium, qui in ſubditorum animos regnat; quod ſi qui maxime timentur, maximnm tenerent imperium, tum profecto id Tyrannorum ſubditi tenerent, qui a ſuis Tyrannis maxime timentur. Deinde quamvis non perinde animis, ac linguis imperari poſſit, ſunt tamen animi aliqua ratione ſub imperio ſummae poteſtatis, quae multis modis efficere poteſt, ut permagna hominum pars, quicquid vult, credat, amet, odio habeat etc. Adeoque etſi haec non directo mandato ſummae poteſtatis fiant, fiunt tamen ſaepe, ut experientia abunde teſtatur, ex authoritate ipſius potentiae et ipſius directione, id eſt, ex ipſius jure: quare ſine ulla intellectus repugnantia concipere poſſumus homines, qui ex ſolo imperii jure credunt, amant, odio habent, contemnunt et abſolute nullo non affectu corripiuntur.

At quanquam hac ratione jus et poteſtatem imperii ſatis amplam concipimus, nunquam tamen [189] fiet, ut ullum adeo magnum detur, ut ii, qui id tenent, potentiam abſolute ad omnia, quae velint, habeant, quod me jam ſatis clare oſtendiſſe, puto. Quâ autem ratione imperium formari poſſet, ut nihilominus ſecure ſemper conſervetur, iam dixi meum intentum non eſſe, id oſtendere; attamen ut

ad

ad id quod volo perveniam, ea notabo, quae in hunc finem divina revelatio Mosen olim docuit et deinde Hebraeorum historias et successus perpendemus, ex quibus tandem videbimus, quaenam praecipue subditis, ad majorem imperii securitatem et incrementum concedenda sunt a summis potestatibus.

Quod imperii conservatio praecipue pendeat a subditorum fide eorumque virtute et animi constantia in exequendis mandatis, ratio et experientia quam clarissime docent: qua autem ratione iidem duci debeant, ut fidem et virtutem constanter servent, non aeque facile est videre. Omnes namque tam qui regunt, quam qui reguntur, homines sunt absque labore scilicet proclives ad libidinem. Imo qui tantum varium multitudinis ingenium experti sunt, de eo fere desperant: quia non ratione, sed solis affectibus gubernatur, praeceps ad omnia et facillime vel avaritia vel luxu corrumpitur. Unusquisque solus omnia se scire putat et omnia ex suo ingenio moderari vult et eatenus aliquid aequum vel iniquum, fasque nefasque existimat, quatenus in suum lucrum vel damnum cadere judicat, prae gloria aequales contemnit, nec ab iis dirigi patitur, prae invidia melioris laudis, vel fortunae, quae nunquam aequalis est, malum alterius cupit, eoque delectatur: nec opus est omnia recensere. Norunt quippe omnes, quid et sceleris fastidium praesentium et rerum novandarum cupiditas, quid praeceps ira, quid contemta paupertas frequenter suadeant hominibus, quantumque eorum animos occupent agitentque. His ergo omnibus praevenire et imperium ita constituere, ut nullus locus fraudi relinquatur, imo omnia ita instituere, ut omnes cujuscunque ingenii sint jus publicum privatis commodis praeferant, hoc opus, hic labor est. Rei quidem necessitas multa excogitare coegit attamen nunquam eo perventum est, ut imperium non magis propter cives,

quam

quam hostes periclitaretur, et qui id tenent, non magis illos, quam hos timerent. Testis invictis- [190] sima ab hostibus Romanorum Respublica, toties a suis civibus victa et miserrime oppressa, ac praecipue in bello civili Vespasiani contra Vitellium. Qua de re vide Tacitum in initio libr. IV. Histor. ubi miserrimam urbis faciem depingit. Alexander simplicius (ut ait Curtius in fine libr. VIII.) famam in hoste quam in cive aestimabat, quippe a suis credebat magnitudinem suam posse destrui etc. Et fatum suum timens amicos haec precatur: *Vos modo me ab intestina fraude et domesticorum insidiis praestate securum; belli martisque discrimen impavidus subibo. Philippus in acie tutior quam in theatro fuit, hostium manum saepe vitavit, suorum effugere non valuit. Aliorum quoque Regum exitus si reputaveritis, plures a suis quam ab hoste interemptos numerabitis* (vide Q. Curtii lib. 9. §. 6.) Hac igitur de causa Reges, qui olim imperium usurpaverant, ad se scilicet securos praestandos, persuadere conati sunt, se genus suum a Diis immortalibus ducere. Nimirum quia putabant, quod, si modo subditi et omnes, eosdem non ut aequales aspicerent, sed Deos esse crederent, libenter se ab iisdem regi paterentur, seseque facile ipsis dederent. Sic Augustus Romanis persuasit, se ab Aenea, qui Veneris filius et inter Deos credebatur, originem suam ducere, Se templis et effigie numinum, per flamines et sacerdotes coli voluit (Tac. Annal. lib. 1.) Alexander ut Jovis filius salutari voluit; quod quidem consilio, non autem ex superbia fecisse videtur, ut ejus responsio ad Hermolai invectivam indicat. *Illud*, inquit, *paene risu dignum fuit, quod Hermolaus postulabat me, ut aversarer Iovem, cujus oraculo cognoscor. An etiam quid Dii respondeant in mea potestate est? obtulit nomen filii mihi, recipere* (N. B.) *ab ipsis rebus, quas agimus, haud alienum fuit. Utinam Indi quoque Deum esse me credant. Fama enim bella constant et saepe quod falso credi-*

 tum

tum eſt veri vicem obtinuit. (Curtii lib. 8. §. 8.) Simul cauſam ſimulationis innuit. Quod etiam Cleo in ſua oratione, qua Macedonibus conabatur perſuadere, ut Regi aſſentarentur, fecit; poſtquam enim laudes Alexandri cum admiratione narrando, ejuſdemque merita recenſendo, ſimulationi ſpeciem veri dedit, ad rei utilitatem ſic tranſit: *Perſas quidem, non pie ſolum, ſed etiam prudenter Reges ſuos inter Deos colere: Majeſtatem enim ſalutis eſſe tutelam;* et tan-
[191] dem concludit, *ſemetipſum, cum Rex iniſſet convivium, proſtraturum humi corpus. Debere idem facere caeteros et imprimis ſapientia praeditos.* (vide ejuſd. lib. 8. §. 5.) Sed prudentiores erant Macedones; nec homines, niſi prorſus barbari ſint, tam aperte falli et ex ſubditis inutiles ſibi ſervi fieri patiuntur. Alii autem facilius perſuadere potuerunt, Majeſtatem ſacram eſſe et vicem Dei in terra gerere, et a Deo, non autem ab hominum ſuffragio et conſenſu conſtitui, ſingularique providentia et auxilio divino conſervari atque defendi. Et ad hunc modum Monarchae ad ſui imperii ſecuritatem alia excogitaverunt, quae omnia miſſa facio, ut ad ea, quae volo, perveniam. Ea tantum, uti dixi, notabo et perpendam, quae in hunc finem olim divina revelatio Moſen docuit.

Diximus jam ſupra Cap. V. quod, poſtquam Hebraei Aegypto exiverunt, nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, ſed iis ad lubitum nova jura inſtituere et, quas volebant, terras occupare licebat. Nam poſtquam ab intoleranda Aegyptiorum oppreſſione liberati et nulli mortalium ullo pacto addicti erant, jus ſuum naturale ad omnia, quae poſſent, iterum adepti ſunt et unuſquiſque de integro deliberare poterat, num id retinere, an vero eodem cedere, idque in alium transferre volebat. Igitur in hoc ſtatu naturali conſtituti, ex conſilio Moſis, cui omnes maximam fidem habebant, ſuum jus in nemi-

nem mortalium, ſed tantum in Deum transferre deliberaverunt, nec diu cunctati omnes aeque uno clamore promiſerunt, Deo ad omnia ejus mandata abſolute obtemperare, nec aliud jus agnoſcere, niſi quod ipſe revelatione prophetica ut jus ſtatueret. Atque haec promiſſio ſive juris in Deum translatio eodem modo facta eſt, ac in communi ſocietate ſupra concepimus fieri, quando homines jure ſuo naturali cedere deliberant. Expreſſe enim pacto (vide Exod. Cap. 24. verſ. 7.) et juramento jure ſuo naturali libere, non autem vi coacti, neque minis territi ceſſerunt et in Deum transtulerunt. Deinde ut pactum ratum fixumque eſſet et absque fraudis ſuſpicione, nihil Deus cum ipſis pepigit, niſi poſtquam experti ſunt ejus admirandam potentiam, qua ſola ſervati fuerant et qua ſola in poſterum ſervari poterant (vide Exod. cap. 19. verſ. 4. 5.) Nam hoc ipſo, quod ſe ſola Dei potentia ſervari poſſe crediderunt, omnem ſuam [192] naturalem potentiam ſe conſervandi, quam ex ſe habere antea forte putaverant, in Deum tranſtulerunt et conſequenter omne ſuum jus. Imperium ergo Hebraeorum Deus ſolus tenuit, quodque adeo ſolum ex vi pacti Regnum Dei jure vocabatur et Deus jure etiam Rex Hebraeorum: et conſequenter hujus imperii hoſtes, hoſtes Dei et cives, qui id uſurpare vellent, rei laeſae divinae Majeſtatis, et jura denique imperii, jura et mandata Dei. Quare in hoc imperio jus civile et Religio, quae, ut oſtendimus, in ſola obedientia erga Deum conſiſtit, unum et idem erant. Videlicet Religionis dogmata non documenta, ſed jura et mandata erant, pietas juſtitia, impietas crimen et injuſtitia aeſtimabatur. Qui a Religione deficiebat, civis eſſe deſinebat et eo ſolo hoſtis habebatur; et qui pro Religione moriebatur, pro Patria mori reputabatur et abſolute jus civile et Religio nullo prorſus diſcrimine habebantur. Et hac de cauſa hoc imperium Theocratia vocari potuit; quandoquidem ejus cives nullo jure niſi a Deo revelato tene-

 bantur.

bantur. Verum enim vero haec omnia opinione magis, quam re conſiabant. Nam Hebraei revera jus imperii abſolute retinuerunt, ut ex jam dicendis conſtabit; nempe ex modo et ratione, quâ hoc imperium adminiſtrabatur et quam hic explicare conſtitui.

Quandoquidem Hebraei ſuum jus in nullum alium transtulerunt, ſed omnes aeque ut in Democratia ſuo jure ceſſerunt, unoque ore clamaverunt, quicquid Deus loquetur (nullo expreſſo mediatore) faciemus; hinc ſequitur omnes ab hoc pacto aequales prorſus manſiſſe, juſque Deum conſulendi, legeſque accipiendi et interpretandi omnibus aequale fuiſſe, et abſolute omnem imperii adminiſtrationem omnes aeque tenuiſſe. Hac ergo de cauſa omnes aeque prima vice Deum adiverunt, ut, quae imperare vellet, audirent; ſed in hac prima ſalutatione adeo perterriti fuerunt et Deum loquentem adeo attoniti audiverunt, ut ſupremum ſibi tempus adeſſe putaverint. Pleni igitur metu Moſen de novo ſic adeunt: *ecce Deum in igne loquentem audivimus, nec cauſa eſt, cur mori velimus; hic certe ingens ignis nos vorabit; ſi iterum nobis vox Dei audienda eſt, certe moriemur. Tu igitur adi, et audi omnia Dei noſtri dicta, et tu* (non Deus) *no-*
[193] *bis loqueris: Ad omne, quod Deus tibi loquetur, obediemus idque exequemur.* His clare primum pactum aboleverunt, ſuumque jus Deum conſulendi ejuſque edicta interpretandi in Moſen abſolute transtulerunt. Non enim hic, ut antea, ad omnia, quae Deus ipſis, ſed quae Deus Moſi loqueretur, obedire promiſerunt. (vide Deut. cap. 5. poſt decalog. et Cap. 18. verſ. 15, 16.). Moſes ergo ſolus legum divinarum lator et interpres manſit et conſequenter etiam ſupremus Judex, quem nemo judicare poterat et qui ſolus apud Hebraeos vicem Dei, hoc eſt, ſupremam majeſtatem habuit: quandoquidem ſolus jus habebat Deum conſulendi et populo divina

divina reſponſa dandi, ipſumque ad ea exequenda cogendi. Solus, inquam; nam ſi quis, vivente Moſe nomine Dei praedicare aliquid volebat, quamvis verus Propheta eſſet, reus tamen erat et ſupremi juris uſurpator (vide Numer. Cap. 11. verſ. 28.) Et hic notandum, quod, etſi Moſen populus elegerit, ſucceſſorem tamen loco Moſis eligere jure non potuit. Nam ſimul ac jus ſuum Deum conſulendi in Moſen transtulerunt et abſolute promiſerunt ipſum loco divini oraculi habere, omne jus plane amiſerunt; quem Moſes ſucceſſorem eligeret, tanquam a Deo electum admittere debebant. Quod ſi talem elegiſſet, qui ut ipſe totam imperii adminiſtrationem haberet, nempe jus Deum in ſuo tentorio ſolus conſulendi et conſequenter authoritatem leges inſtituendi et abrogandi, de bello et pace decernendi, legatos mittendi, judices conſtituendi, ſucceſſorem eligendi et abſolutae ſummae poteſtatis omnia officia adminiſtrandi, imperium mere monarchicum fuiſſet, nec ulla alia eſſet differentia, niſi quod communiter monarchicum imperium ex Dei decreto, ipſi etiam Monarchae occulto; Hebraeorum autem a Dei decreto Monarchae tantum revelato certa ratione regatur, vel regi debuerit. Quae quidem differentia Monarchae dominium et jus in omnes non minuit, ſed contra auget. Caeterum quod ad populum utriuſque imperii, aeque uterque ſubjectus eſt et ignarus divini decreti. Nam uterque ab ore Monarchae pendet et quid fas nefaſque ſit ab eo ſolo intelligit, nec propterea quod populus credit, Monarcham nihil, niſi ex Dei decreto ipſi revelato, imperare, eidem minus, ſed contra magis revera ſubjectus eſt. At Moſes nullum talem ſucceſſorem elegit, ſed imperium ita adminiſtrandum ſucceſſoribus reliquit, [19] ut nec populare, nec ariſtocraticum, nec monarchicum, ſed Theocraticum vocari potuerit. Nam jus leges interpretandi et Dei reſponſa communicandi penes unum, et jus et poteſtas imperium adminiſtrandi

di ſecundum leges jam explicatas et jam communicata reſponſa, penes alium erat. Qua de re vide Num. Cap. 27. verſ. 21. Et ut haec melius intelligantur, adminiſtrationem totius imperii ordine exponam. Primo juſſus eſt populus domum aedificare, quae quaſi Dei, hoc eſt ſupremae illius imperii Majeſtatis aula eſſet. Atque haec non ſumtibus unius ſed totius populi aedificanda fuit, ut domus, ubi Deus conſulendus erat, communis eſſet juris. Regiae hujus divinae aulici et adminiſtratores Levitae electi ſunt: horum autem ſupremus et quaſi a Rege Deo ſecundus electus eſt Aharon frater Moſis, in cujus locum ejus filii legitime ſuccedebant. Hic ergo, ut Deo proximus, ſummus legum divinarum interpres erat et qui populo divini oraculi reſponſa dabat et qui denique pro populo Deo ſupplicabat. Quod ſi cum his jus eadem imperandi haberet, nihil reſtabat, ut abſolutus eſſet monarcha, ſed eo privatus erat et abſolute tota tribus Levi communi imperio ita deſtituta fuit, ut ne quidem partem cum reliquis tribubus habuerit, quam jure poſſideret, unde ſaltem vivere poſſet; ſed ut a reliquo populo aleretur, inſtituit, at ita, ut ſemper maximo honore a communi plebe haberetur, utpote ſola Deo dicata. Deinde, militia ex reliquis duodecim tribubus formata, juſſi ſunt Canahitarum imperium invadere, idque in duodecim partes dividere et tribubus per ſortes diſtribuere. Ad hoc miniſterium electi ſunt duodecim principes, ex unaquaque tribu unus, quibus ſimul cum Joſua et ſummo pontifice Eleazaro, jus datum eſt terras in aequales duodecim partes dividere et per ſortes diſtribuere. Militiae autem ſummus imperator Joſua electus eſt, qui ſolus in rebus novis jus habebat Deum conſulendi, at non ut Moſes ſolus in ſuo tentorio, vel in tabernaculo, ſed per ſummum Pontificem, cui ſoli reſponſa Dei dabantur: deinde Dei mandata per pontificem communicata ſtatuendi et populum ad ea cogendi, media

ad

ad eadem exequenda excogitandi et adhibendi, ex militia quot velit et quos velit eligendi, legatos ſuo nomine mittendi, et abſolute omne jus belli a [195] ſolo ejus decreto pendebat. In ejus autem locum nemo legitime ſuccedebat, nec ab aliquo niſi a Deo immediate eligebatur, idque cogente univerſi populi neceſſitate: alias omnia belli et pacis a principibus Tribuum adminiſtrabantur ut mox oſtendam. Denique omnes ab anno vigeſimo aetatis uſque ad ſexageſimum arma ad militandum capere juſſit et ex ſolo populo exercitus formare, qui non in fidem imperatoris, nec ſummi pontificis, ſed Religionis ſive Dei jurabant: qui adeo exercitus, ſive ordines Dei vocabantur et Deus contra apud Hebraeos Deus exercituum et hac de cauſa arca faederis in magnis praeliis, a quorum diſcrimine totius populi vel victoria, vel clades pendebat, in medio exercitu ibat, ut populus Regem ſuum quaſi praeſentem videns, extremis viribus pugnaret. Ex his a Moſe ſucceſſoribus mandatis facile colligimus, ipſum adminiſtratores, non autem dominatores imperii elegiſſe. Nam nemini jus dedit, Deum ſolus et ubi vellet conſulendi; et conſequenter nemini authoritatem dedit, quam ipſe habebat, leges ſtatuendi et abrogandi, de bello et pace diſcernendi, adminiſtratores tam templi, quam civitatum eligendi; quae omnia ſummi imperii tenentis officia ſunt. Summus enim pontifex jus quidem habebat leges interpretandi et reſponſa Dei dandi, at non ut Moſes, quandocunque volebat, ſed tantum ab imperatore, vel ſummo concilio vel ſimilibus rogatus: et contra ſummus exercitus imperator et concilia, Deum quando volebant conſulere poterant, at non niſi a ſummo pontifice Dei reſponſa accipere; quare Dei dicta in ore Pontificis non decreta, ut in ore Moſis, ſed tantum reſponſa erant; a Joſua autem et conciliis accepta, tum demum vim mandati et decreti habebant. Deinde his ſummus pontifex, qui Dei reſponſa a Deo accipiebat, militiam

tiam non habebat, nec imperium jure poſſidebat: et contra qui terras jure poſſidebant, leges ſtatuere jure non poterant. Summus deinde pontifex tam Aharon, quam filius ejus Eleazarus, uterque a Moſe quidem electus fuit; mortuo autem Moſe nemo jus eligendi pontificem habuit, ſed filius patri legitime ſuccedebat. Imperator exercitus a Moſe etiam electus fuit et non ex jure ſummi pontificis, ſed jure Moſis ipſi dato, perſonam Imperatoris induit: et [196] ideo mortuo Joſua pontifex neminem ejus loco elegit, nec principes de novo imperatore Deum conſuluerunt, ſed unuſquiſque in militiam ſuae tribus et omnes ſimul in univerſam militiam jus Joſuae retinuerunt: et videtur non opus fuiſſe ſummo imperatore, niſi quando conjunctis viribus contra communem hoſtem pugnare debebant; quod quidem maxime locum habuit tempore Joſuae, quo locum fixum nondum omnes habebant et omnia communis juris erant: at poſtquam omnes tribus terras jure belli poſſeſſas et quas adhuc poſſidere in mandatis erat, inter ſe diviſerunt, nec amplius omnia omnium erant, eo ipſo ratio communis imperatoris ceſſavit, quandoquidem tribus diverſae non tam concives quam confoederatae ab ea diviſione reputari debuerunt. Reſpectu Dei et religionis concives quidem aeſtimari debuerunt; at reſpectu juris quod una in aliam habebat, non niſi confoederatae. Eodem fere modo, (ſi templum commune demas) ac Praepotentes Confoederati Belgarum Ordines. Nam diviſio rei communis in partes nihil aliud eſt, quam quod unuſquiſque ſuam partem ſolus jam poſſideat et reliqui jure, quod in illam partem habebant, cedant. Hac igitur de cauſa Moſes principes tribuum elegit, ut poſt diviſum imperium unuſquiſque curam ſuae partis haberet, nempe Deum per ſummum pontificem de rebus ſuae tribus conſulendi, ſuae militiae imperandi, urbes condendi et muniendi, judices in unaquaque urbe conſtituendi, hoſtem ſui ſingularis

ris imperii invadendi, et abſolute omnia belli et pacis adminiſtrandi. Nec alium iudicem praeter Deum noſcere tenebatur, vel quem Deus prophetam expreſſe miſiſſet. Alias ſi a Deo defeciſſet, reliquae tribus ipſum non tanquam ſubditum iudicare, ſed tanquam hoſtem, qui fidem contractus ſolverat, invadere debebant. Quorum exempla in Scriptura habemus. Mortuo enim Joſua filii Iſraëlis, non ſummus novus imperator, Deum conſuluerunt; intellecto autem quod tribus Judae omnium prima hoſtem ſuum invadere debebat, ipſa ſolo cum Simeone contrahit, ut iunctis viribus utriuſque hoſtem invaderent, in quo contractu reliquae tribus non fuerunt comprehenſae (vide Judic. Cap. 1. 2, 3.) ſed unaquaeque ſeparatim (ut in praedicto Cap. narratur) bellum contra ſuum hoſtem gerit, et quem vult in ditionem et fidem accipit, etſi in mandatis eſſet, nulli ulla pacti conditione parcere, ſed omnes exterminare; propter quod peccatum reprehenduntur quidem, a nemine autem in judicium vocantur. Nec erat quod propterea bella contra invicem movere inciperent et rebus alterius alii ſe immiſcerent. Contra Benjaminitas, qui reliquos offenderant et pacis vinculum ita ſolverant, ut nullus ex confoederatis ſecure apud ipſos hoſpitium habere poſſet, hoſtiliter invadunt et ter praelio commiſſo tandem victores, omnes nocentes et innocentes jure belli aeque trucidant, quod poſtea ſera poenitentia lamentati ſunt. [197]

His exemplis, quae de jure uniuscujusque tribus modo diximus, plane confirmantur. At forſan aliquis rogabit, quiſnam ſucceſſorem principis cujusque tribus eligebat? Verum de hac re nihil certi ex ipſa Scriptura poſſum colligere; hoc tamen conjicio, quod quandoquidem unaquaeque tribus in familias erat diviſa, quarum capita ex ſenioribus familiae eligebantur, ex his qui ſenior erat, loco principis jure

jure ſuccedebat: ex Senioribus enim Moſes ſeptuaginta coadjutores, qui cum ipſo ſupremum concilium formabant, elegit; qui poſt mortem Joſuae imperii adminiſtrationem habuerunt, ſenes in Scriptura vocantur et denique apud Hebraeos nihil frequentius, quam per ſenes judices intelligere; quod omnibus notum exiſtimo. Sed ad noſtrum propoſitum parum refert hoc certo ſcire; ſufficit, quod oſtenderim, neminem poſt mortem Moſis omnia ſummi imperatoris officia habuiſſe: nam quandoquidem omnia non ab unius viri, neque unius concilii, neque populi decreto pendebant, ſed quaedam ab una tribu, alia a reliquis aequali utriuſque jure adminiſtrabantur, ſequitur evidentiſſime, imperium ab obitu Moſis neque monarchicum neque ariſtocraticum, neque populare manſiſſe, ſed uti diximus Theocraticum, I. quia imperii domus regia templum erat et ſola ejus ratione, ut oſtendimus, omnes tribus concives erant. II. quia omnes cives in fidem Dei ſupremi ſui judicis jurare debebant, cui ſoli in omnib s abſolute obédire promiſerant. Et denique III. quia ſummus omnium imperator, quando eo opus erat, a nemine niſi a ſolo Deo eligebatur. Quod Moſes nomine Dei populo expreſſe praedicit Deuter. Cap. 19. verſ. 15. et re [198] ipſa electio Gideonis, Samſonis et Samuëlis teſtatur; quare non dubitandum quin reliqui fideles duces ſimili etiam modo electi fuerint, etſi id ex eorum hiſtoria non conſtet.

His poſitis tempus eſt, ut videamus, quantum haec ratio imperii conſtituendi animos moderari poterat, et tam eos qui regebant, quam qui regebantur, ita continere, ut neque hi rebelles, neque illi Tyranni fierent.

Qui imperium adminiſtrant, vel qui id tenent, quicquid facinoris committunt, id ſemper ſpecie juris adumbrare et populo id a ſe honeſte factum perſuadere ſtudent, quod facile etiam obtinent, quando

tota

tota juris interpretatio ab iis ſolis pendet. Nam non dubium eſt, quin eo ipſo maximam ad omnia, quae volunt et eorum appetitus ſuadet, libertatem ſumant; et contra magnam iiſdem adimi, ſi jus leges interpretandi apud alium ſit et ſimul ſi vera earundem interpretatio omnibus ita pateat, ut nemo de eadem dubitare poſſit. Ex quo manifeſtum ſit, magnam Hebraeorum principibus cauſam facinorum ſublatam fuiſſe, eo quod jus omne leges interpretandi Levitis datum fuerit (vide Deuteron. Cap. 21. verſ. 5.), qui nullam imperii adminiſtrationem nec partem cum caeteris habebant, et quorum tota fortuna et honor a vera legum interpretatione pendebat. Deinde quod univerſus populus juſſus eſt ſingulis ſeptem annis certo in loco congregari, ubi a Pontifice leges edoceretur et praeterea ut unusquisque ſolus continua, et ſumma cum attentione librum legis legeret et perlegeret. (vide Deuteron. Cap. 31. verſ. 9. etc. et Cap. 6. verſ. 7.) Principes igitur maxime ſui ſaltem cauſa curare debebant, ut omnia ſecundum leges praeſcriptas et omnibus ſatis perſpectas adminiſtrarent, ſi a populo honore maximo coli volebant, qui tum eos utpote Dei imperii miniſtros et vicem Dei gerentes veneraretur; alias ſummum ſubditorum odium, quale Theologicum eſſe ſolet, fugere non poterant. Ad haec, nempe ad effraenatam Principum libidinem coërcendam, aliud permagni momenti acceſſit, videlicet quod militia ex omnibus civibus (nullo a vigeſimo usque ad ſexageſimum aetatis annum excepto) formabatur, et quod Principes nullum extraneum militem mercede conducere poterant. Hoc, inquam, permagni fuit momenti; nam certum eſt, Prin- [199]
cipes ſola militia, cui ſtipendia ſolvunt, populum opprimere poſſe. Deinde eos nihil magis timere quam libertatem militum concivium, quorum virtute, labore et magno ſui ſanguinis impendio imperii libertas et gloria parta eſt. Ideo Alexander, cum ſecundo contra Darium dimicandum erat, audito Parme-

nionis

nionis consilio, non ipsum, qui consilium dedit, sed Polysperconta, qui cum eodem stabat, increpuit. Nam ut ait Curtius lib. 4. 3. 13. Parmenionem nuper acrius quam vellet increpitum rursus castigare non sustinuit, nec Macedonum libertatem, quam maxime, ut jam diximus, timebat, opprimere potuit, nisi postquam numerum militum ex captivis longe supra Macedonas auxit, tum enim animo suo impotenti et diu civium optimorum libertate coërcito, morem gerere potuit. Si haec itaque militum concivium libertas humani imperii principes, qui soli totam laudem victoriarum usurpare solent, retinet, multo magis Hebraeorum principes coercere debuit, quorum milites non pro Principis, sed pro Dei gloria pugnabant et solo Dei responso accepto praelium committebant.

Accessit deinde quod omnes Hebraeorum Principes religionis vinculo associati erant: quare, si aliquis ad eadem defecisset, jusque divinum uniuscujusque violare incepisset, eo hostis a reliquis haberi potuerat et jure opprimi.

Accessit III. timor novi alicujus Prophetae. Modo enim probatae vitae aliquis receptis quibusdam signis ostenderet se Prophetam esse, eo ipso jus summum imperandi habebat, nempe sicuti Moses Dei nomine ei soli revelati, et non tantum ut principes per pontificem consulti; et non dubium est quin tales populum oppressum facile ad se trahere poterant, et levibus signis quicquid vellent persuadere; cum contra si res recte administrabantur, princeps in tempore providere poterat, ut Propheta prius ejus judicio stare deberet; ut ab eo examinaretur, num probatae vitae esset, num certa et indubitata signa suae legationis haberet, et denique num id quod nomine Dei dicere volebat, cum recepta doctrina et communibus legibus patriae conveniret: quod si nec signa satis responderent, vel doctrina nova esset, eum jure

jure damnare poterat mortis, alias ſola princi- [200]
pis authoritate et teſtimonio recipiebatur.

Acceſſit IV. Quod Princeps reliquos nobilitate non excellebat, nec jure ſanguinis, ſed tantum ratione aetatis et virtutis adminiſtratio imperii ei competebat.

Acceſſit denique quod Principes, et univerſa militia non magis deſiderio belli quam pacis teneri poterant. Nam militia, ut diximus, ex ſolis civibus conſtabat, quare tam res belli, quam pacis ab iisdem hominibus adminiſtrabantur. Qui igitur in caſtris miles, is in foro civis erat et qui in caſtris dux, is in curia judex et qui denique in caſtris imperator, princeps in civitate erat. Quare nemo bellum propter bellum, ſed propter pacem, et ad tuendam libertatem deſiderare poterat, et forte Princeps, ne ſummum Pontificem adire teneretur, et coram ipſo praeter dignitatem ſtare, a rebus novis quantum poterat, abſtinebat. Haec de rationibus, quae Principes intra ſuos limites continebant. Videndum jam, qua ratione populus retinebatur: ſed hanc etiam imperii fundamenta clariſſime indicant. Si quis enim ad ea vel leviter attendere velit, videbit ſtatim haec amorem adeo ſingularem in civium animis parere debuiſſe, ut nihil difficilius aliquis in mentem inducere potuerit, quam patriam prodere, vel ab ea deficere: ſed contra omnes ita affecti eſſe debuerint, ut extrema potius, quam alienum imperium paterentur. Nam poſtquam ſuum jus in Deum transtulerunt, ſuumque regnum Dei regnum eſſe, ſeque ſolos filios Dei, reliquas autem nationes Dei hoſtes eſſe crediderunt, in quas propterea odio infenſiſſimo affecti erant (nam et hoc pium eſſe credebant, vide Pſalm. 139. verſ. 21, 22.) nihil magis abhorrere potuerunt, quam in fidem alicujus extranei jurare, eique obedientiam promittere: nec majus flagitium, nec quid magis execrandum excogitari apud ipſos pot-

poterat, quam patriam, hoc eſt, ipſum regnum Dei,
quem adorabant, prodere; imo aliquo extra patriam
tantum habitatum ire pro flagitio habebatur, quia
Dei cultus, quo ſemper tenebantur, non niſi in pa-
trio ſolo exerceri concedebatur; utpote quae ſola
tellus ſancta, reliqua autem immunda et profana ha-
beretur. Ideo David, quia exulare cogebatur, ſic
coram Saulo conqueritur. *Si qui te contra me inſti-*
[201] *gant, homines ſunt, maledicti ſunt, quia me*
ſecludunt, ne ſpatier in Dei haereditate, ſed dicunt
vade et Deos alienos cole. Et hac etiam de cauſa
nullus civis, quod hic apprime notandum, exilii
damnabatur: nam qui peccat ſupplicio quidem dignus
eſt, non autem flagitio. Amor ergo Hebraeorum erga
patriam non ſimplex amor, ſed pietas erat, quae
ſimul et odium in reliquas nationes ita quotidiano
cultu fovebantur et alebantur, ut in naturam verti
debuerint: quotidianus enim cultus non tantum di-
verſus omnino erat (quo fiebat ut omnino ſingulares
et a reliquis prorſus eſſent ſeparati) ſed etiam abſolu-
te contrarius. Quare ex quotidiana quadam expro-
bratione continuum odium oriri debuit, quo nullum
firmius animis haerere potuit: utpote odium ex ma-
gna devotione ſeu pietate ortum, quodque pium cre-
debatur, quo ſane nullum maius nec pertinacius
dari poteſt. Nec cauſa communis deerat, qua odium
ſemper magis ac magis incenditur, nempe eius reci-
procatio; nam nationes eos contrâ odio infenſiſſimo
habere debuerunt. Quantum autem haec omnia, vi-
delicet humani imperii libertas, erga patriam devo-
tio, in omnes reliquos ius abſolutum et odium non
tantum licitum, ſed etiam pium, omnes infenſos
habere, morum et rituum ſingularitas, quantum,
inquam, haec Hebraeorum animos firmare valuerint
ad omnia ſingulari conſtantia et virtute pro Patria
tolerandum, ratio quam clariſſime docet et ipſa expe-
rientia teſtata eſt; nunquam enim ſtante urbe, ſub
alterius imperio durare potuerunt et ideo Hieroſoly-
mam

mam rebellem civitatem vocitabant (vide Hezrae Cap. 4 verſ. 12. 15.) Secundum imperium (quod primi vix umbra fuit, poſtquam Pontifices ius etiam principatus uſurpaverunt) difficillime â Romanis deſtrui potuit, quod ipſe Tacitus lib. 2. Hiſtor. his teſtatur. *Profligaverat bellum judaicum Veſpaſianus, oppugnatione Hieroſolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium gentis et pervicaciam ſuperſtitionis, quam quod ſatis virium obſeſſis ad tolerandas neceſſitates ſupereſſet.* Verum praeter haec, quorum aeſtimatio a ſola opinione pendet, aliud in hoc imperio, quod ſolidiſſimum eſt, ſingulare fuit, quo cives maxime retineri debuerunt, ne de defectione cogitarent, et ne unquam deſiderio tenerentur deſerendae patriae, nimirum ratio utilitatis, quae omnium humanarum actionum robur et vita eſt. Atque haec inquam in hoc imperio ſingularis erat. Nam [202] cives nullibi majore jure bona ſua poſſidebant, quam hujus imperii ſubditi, qui cum principe aequalem partem terrarum et agrorum habebant et unuſquiſque ſuae partis aeternus dominus erat. Nam ſi quis paupertate coactus fundum ſuum, vel agrum vendiderat, adventante jubilaeo ei de integro reſtitui debebat; et ad hunc modum alia inſtituta erant, ut nemo a fixis ſuis bonis alienari poſſet. Deinde paupertas nullibi tolerabilior eſſe poterat, quam ubi charitas erga proximum, hoc eſt, erga concivem ſumma pietate coli debebat, ut Deum ſuum Regem propitium haberent. Civibus igitur Hebraeis non niſi in ſua patria bene eſſe poterat, extra eandem autem damnum maximum et dedecus. Deinde ad eoſdem non tantum in patrio ſolo retinendum, ſed ad bella etiam civilia vitandum et cauſas contentionum tollendum haec apprime conducebant; nempe quod nemo ſuo aequali, ſed ſoli Deo ſerviebat, et quod charitas et amor erga concivem ſumma aeſtimabatur pietas, qui non parum fovebatur communi odio, quo reliquas nationes, et hae eos contra, habebant. Praeterea

terea apprime conducebat ſumma obedientiae diſciplina, qua educabantur, quod ſcilicet omnia ex determinato legis praeſcripto facere debebant. Non enim ad libitum arare licebat, ſed certis temporibus et annis et non niſi uno beſtiarum genere ſimul. Sic etiam non niſi certa ratione certoque tempore ſeminare et metere licebat, et abſolute eorum vita continuus obedientiae cultus erat (qua de re vide Cap. V. circa uſum Caeremoniarum) Quare eidem omnino aſſuefactis ipſa non amplius ſervitus ſed libertas videri debuit: unde ſequi etiam debuit, ut nemo negata, ſed mandata cuperet; ad quod etiam non parum conduxiſſe videtur, quod certis anni temporibus otio et laetitiae ſe dare tenebantur, non ut animo, ſed ut Deo ex animo obtemperarent. Ter in anno Dei convivae erant (vide Deut. Cap. 16.) ſeptimo ſeptimanae die ab omni opere ceſſare, ſeſeque otio dare debebant et praeter haec alia tempora ſignata erant, quibus laetitiae actus honeſti et convivia non quidem concedebantur ſed mandabantur; nec puto quod aliquid hoc efficacius ad hominum animos flectendos excogitari poteſt; nam nulla re magis capiuntur animi, quam laetitia, quae ex devotione, hoc eſt, ex amore et admiratione ſimul oritur. Nec facile [203] faſtidio rerum uſitatarum capi poterant; nam cultus diebus feſtis deſtinatus rarus et varius erat. His acceſſit ſumma templi reverentia, quam propter ſingularem ejus cultum et res, quas tenebantur obſervare, antequam alicui eo ire liceret, religioſiſſime ſemper ſervaverunt, atque adeo ut hodierni adhuc non ſine magno horrore illud Manaſſae flagitium legant, quod ſcilicet idolum in ipſo templo ponere ſuſtinuerit. Erga leges etiam, quae in intimo ſacrario religioſiſſime cuſtodiebantur, non minor erat populo reverentia. Quare populi rumores et praejudicia hic minime timenda erant. Nemo enim de rebus divinis judicium ferre audet, ſed ad omnia quae ipſis imperabantur ex authoritate divini reſponſi in templo

templo accepti, vel legis a Deo conditae, ſine ulla rationis conſultatione obtemperare debebant. Atque his me ſummam rationem hujus imperii, etſi breviter, ſatis tamen clare expoſuiſſe puto. Supereſt jam, ut cauſas etiam inquiramus, quare factum ſit, ut Hebraei toties a lege defecerint, cur toties ſubacti fuerint et cur tandem imperium omnino vaſtari potuerit. At forſan hic aliquis dicet, id eveniſſe ex gentis contumacia; verum hoc puerile eſt; nam cur haec natio reliquis contumacior fuit: an natura? haec ſane nationes non creat, ſed individua, quae quidem in nationes non diſtinguuntur niſi ex diverſitate linguae, legum et morum receptorum. Ex his duobus, legibus ſcilicet et moribus, tantum oriri poteſt, quod unaquaeque natio ſingulare habeat ingenium, ſingularem conditionem et denique ſingularia praejudicia. Si igitur concedendum eſſet, quod Hebraei ſupra reliquos mortales contumaces fuerint, id vitio legum vel receptorum morum imputari deberet. Et ſane hoc verum eſt, quod ſi Deus eorum imperium conſtantius voluiſſet, aliter etiam jura et leges condidiſſet, aliamque rationem id adminiſtrandi inſtituiſſet: quare quid aliud dicere poſſumus, niſi quod Deum ſuum iratum habuerint, non tantum, ut Jeremias Cap. 32. verſ. 31. ait, ab urbe condita, ſed jam inde a legibus conditis. Quod Ezech. 20. verſ. 25. etiam teſtatur, inquiens, *ego etiam dedi ipſis ſtatuta non bona, et jura, quibus non viverent, eo quod impuravi ipſos muneribus ſuis remittendo omnem aperturam vulvae* (id eſt primogenitum) *ut eos vaſtarem, ut ſcirent quod ego ſum Jehova.* Quae verba et cauſa vaſtationis imperii, ut recte intelligantur, notandum, quod primum intentum [204] fuit totum ſacrum miniſterium primogenitis tradere, non Levitis (vide Numer. Cap. 8. verſ. 17.) ſed poſtquam omnes praeter Levitas, vitulum adoraverunt, repudiati et impurati ſunt primogeniti; et Levitae eorum loco electi (Deuteron. Cap. 10. verſ. 8.) quae

mutatio, quo eam magis ac magis confidero, in verba Taciti me cogit erumpere, illo tempore non fuiffe Deo curae fecuritatem illorum, fuiffe ultionem. Nec fatis mirari poffum, tantam animo coelefti fuiffe iram, ut ipfas leges, quae femper folum univerfi populi honorem, falutem et fecuritatem intendunt, animo fe vindicandi et ad populum puniendum condiderit, ita ut leges non leges, hoc eft, populi falus, fed potius poenae et fupplicia vifae fint. Omnia enim munera, quae Levitis et Sacerdotibus dare tenebantur, ut etiam quod primogeniti redimi debebant et argentum pro capite Levitis dare, et denique quod Levitis folis ad facra accedere concedebatur, eos continuo fuae impuritatis et repudiationis arguebant. Habebant deinde Levitae, quod iis continuo exprobrarent. Nam non dubium eft, quin inter tot millia multi importuni Theologaftri reperti fuerint: unde populo defiderium, facta Levitarum, qui abfque dubio homines erant, obfervandi et, ut fit, omnes ob unius delictum accufandi; hinc continuo rumores. Deinde faftidium, homines otiofos et invifos, nec fanguine iis conjunctos alendi; praecipue fi annona cara erat. Quid igitur mirum, fi in otio, quando manifefta miracula ceffabant, nec homines exquifitiffimae authoritatis dabantur, populi animus irritatus et avarus languefcere inciperet, et tandem a cultu, quamvis divino, fibi tamen ignominiofo et etiam fufpecto deficeret et novum cuperet; et quod Principes, qui femper, ut jus fummum imperii foli obtineant, viam affectant, ut populum fibi alligarent et a Pontifice averterent, omnia ei concederent, novofque cultus introducerent. Quod fi ex prima intentione Refpublica conftituta fuiffet, jus omnibus tribubus et honor aequalis femper fuiffet et omnia fecuriffime fefe habuiffent: nam quis jus facrum fuorum confanguineorum violare vellet? qui aliud mallent quam fuos confanguineos fratres et parentes, ex pietate Religionis alere? quam iifdem legum

legum interpretationem edoceri? et quam denique ab iisdem divina responsa expectare? Deinde [205] hac ratione omnes tribus longe arctius invicem unitae mansissent, si nimirum omnibus aequale jus fuisset sacra administrandi: quin imo nihil timendum esset, si ipsa Levitarum electio aliam causam quam iram et vindictam habuisset. Sed sicuti diximus Deum suum iratum habuerunt, qui ipsis, ut verba Ezechiëlis iterum repetam, suis muneribus impuravit, remittendo omnem aperturam vulvae, ut eosdem vastaret. Confirmantur haec praeterea ipsis historiis. Simul ac populus in desertis otio abundare caepit, multi et non de plebe viri hanc electionem aegre ferre inceperunt et hinc occasionem ceperunt credendi, Mosen nihil ex mandato divino, sed ad libitum omnia instituere, quia scilicet suam tribum prae omnibus elegerit et jus pontificatus in aeternum suo fratri dederit, quapropter ipsum tumultu concitato adeunt, clamantes, omnes aeque sanctos esse, ipsumque supra omnes contra jus extolli. Nec eos ulla ratione sedare potuit, sed adhibito in signum fidei miraculo omnes extincti sunt; unde nova et universalis populi totius seditio orta est, credentis scilicet, eos, non Deo judice, sed arte Mosis extinctos esse, qui tandem post magnam cladem vel pestilentiam fessus sedavit, ast ita ut omnes mori mallent, quam vivere. Quare tunc temporis seditio magis desierat, quam concordia caeperat. Quod ita Scriptura testatur Deut. Cap. 33. vers. 21. ubi Deus Mosi, postquam ei praedixit populum post ejus mortem a divino cultu defecturum, haec ait, *novi enim ipsius appetitum et quid hodie machinatur, dum nondum eundem duxero ad terram, quam juravi.* Et paulo post Moses ipsi populo, *nam ego novi rebellionem tuam et contumaciam tuam. Si dum ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo magis eritis post mortem meam.* Et revera sic etiam contigit, ut notum. Unde magnae mutationes, magnaque

que ad omnia licentia, luxus et ſocordia, quibus omnia in deterius ire caeperunt, donec ſaepe ſubacti jus divinum plane ruperunt et regem mortalem voluerunt, ut imperii regia non Templum, ſed aula eſſet, et ut omnes tribus non amplius juris divini et pontificatus, ſed Regum reſpectu concives manerent. At hinc ingens materia novis ſeditionibus; ex quibus etiam tandem imperii totius ruina ſequuta eſt. Nam quid aliud Reges minus ferre poſſunt, quam preca-
[206] rio regnare et imperium in imperio pati? qui primi ex privatis electi ſunt, gradu dignitatis, ad quem aſcenderant, contenti fuerunt, at poſtquam filii jure ſucceſſionis regno potiti ſunt, omnia paulatim mutare caeperunt, ut omne jus imperii ſoli tenerent, quo maxima ex parte carebant, quamdiu jus legum ab iiſdem non pendebat, ſed a Pontifice, qui eas in ſacrario cuſtodiebat, eaſque populo interpretabatur. Adeoque tanquam ſubditi legibus tenebantur, nec jure eas abrogare poterant, vel novas aequali authoritate condere. Deinde quia jus Levitarum Reges aeque, ac ſubditos, ut profanos, ſacra adminiſtrare prohibebat; et denique quia tota ſui imperii ſecuritas a ſola voluntate unius, qui propheta videbatur, pendebat, cujus rei exempla viderant. Nimirum quanta cum libertate Samuel Saulo omnia imperabat, et quam facile unam ob noxam jus regnandi in Davidem transferre potuit: quare et imperium in imperio habebant et precario regnabant. Ad haec ergo ſuperanda, alia templa Diis dicare conceſſerunt, ut nulla Levitis amplius conſultatio eſſet; deinde plures, qui nomine Dei prophetarent, quaeſiverunt, ut Prophetas haberent, quos veris opponerent. Sed quicquid conati ſunt, numquam voti compotes eſſe potuerunt. Prophetae enim ad omnia parati tempus opportunum expectabant, nempe imperium ſucceſſoris, quod ſemper, dum memoria praecedentis viget, precarium eſt: tum facile authoritate divina aliquem Regem incenſum et virtute clarum indu-

inducere poterant ad jus divinum vindicandum et imperium vel ejus partem jure possidendum. Verum nec Prophetae aliquid hac ratione promovere poterant; nam etsi Tyrannum e medio tollerent, manebant tamen causae. Quare nihil aliud faciebant quam novum Tyrannum multo civium sanguine emere. Discordiis igitur bellisque civilibus finis nullus, causae autem jus divinum violandi semper eaedem, quae etiam non nisi simul cum toto imperio e medio tolli potuerunt.

His videmus, quomodo Religio in Hebraeorum Rempublicam introducta fuerit, et qua ratione imperium aeternum esse potuerit, si justa legislatoris ira in eodem persistere concessisset. Sed quia id fieri non potuit, tandem interire debuit. Atque hic de solo primo imperio locutus sum. Nam secundum vix umbra fuit primi, quandoquidem jure Persarum, quorum subditi erant, tenebantur et postquam [207] libertatem adepti sunt, Pontifices jus principatus usurpaverunt, quo imperium absolutum obtinuerunt. Unde Sacerdotibus regnandi et pontificatum simul adipiscendi ingens libido, quare de hoc secundo minime opus fuit plura dicere. An vero primum prout ipsum durabile concepimus, imitabile sit, vel pium, id quoad ejus fieri potest imitari, id ex sequentibus patebit. Hic tantum coronidis loco notari velim, id quod jam supra innuimus, nempe ex his, quae in hoc Capite ostendimus, constare, jus divinum sive religionis ex pacto oriri, sine quo nullum est nisi naturale, et ideo Hebraei nulla pietate erga gentes, quae pacto non interfuerunt, ex jussu religionis tenebantur, sed tantum in concives.

Cap. XVIII. *Ex Hebraeorum Republica, et historiis quaedam dogmata Politica concluduntur.*

Quamvis Hebraeorum imperium, quale ipsum in praecedenti Capite concepimus, aeternum esse potuerit,

tuerit, idem tamen nemo jam imitari poteſt, nec etiam conſultum eſt. Nam ſi qui ſuum jus in Deum transferre vellent, id cum Deo, ſicuti Hebraei fecerunt, expreſſe paciſci deberent, adeoque non tantum voluntas jus transferentium, ſed etiam Dei, in quem eſſet transferendum, requireretur. At Deus contra per Apoſtolos revelavit, Dei pactum non amplius atramento, nec in tabulis lapideis, ſed Dei ſpiritu in corde ſcribi. Deinde talis imperii forma iis forſan tantum utilis eſſe poſſet, qui ſibi ſolis abſque externo commercio vivere, ſeſeque intra ſuos limites claudere et a reliquo orbe ſegregari velint, at minime iis, quibus neceſſe eſt cum aliis commercium habere; quapropter talis imperii forma pauciſſimis tantum ex uſu eſſe poteſt. Verum enim vero, tametſi in omnibus imitabile non ſit, multa tamen habuit digniſſima, ſaltem ut notarentur, et quae forſan imitari conſultiſſimum eſſet. Attamen, quia mea intentio, ut jam monui, non eſt, de Republica ex profeſſo agere, eorum pleraque miſſa faciam et tantum ea, quae ad meum ſcopum faciunt, notabo. Nem-
[228] pe quod contra Dei Regnum non pugnet, ſummam majeſtatem eligere, quae ſummum imperii jus habeat. Nam poſtquam Hebraei ſuum jus in Deum tranſtulerunt, jus ſummum imperandi Moſi tradiderunt, quique adeo ſolus authoritatem habuit leges Dei nomine condendi et abrogandi, ſacrorum miniſtros eligendi, judicandi, docendi et caſtigandi et omnibus denique omnia abſolute imperandi. Deinde quod quamvis ſacrorum miniſtri legum interpretes fuerint, eorum tamen non erat, cives judicare, nec aliquem excommunicare; hoc enim tantum judicibus et principibus ex populo electis competebat: (vide Joſuae Cap. 6. verſ. 26. Judicum Cap. 21 verſ. 18. et 1. Samuëlis Cap. 14. verſ. 24.) Praeter haec, ſi etiam ad Hebraeorum ſucceſſus et hiſtorias attendere velimus, alia, digna etiam ut notentur, reperiemus. Videlicet I. quod nullae in Religione ſectae fuerint, niſi

nifi poftquam Pontifices in fecundo imperio authoritatem habuerunt decretandi, et negotia imperii tractandi, quae authoritas ut aeterna effet, jus fibi principatus ufurpaverunt et tandem Reges appellari voluerunt. Ratio in promptu eft; in primo namque imperio nulla Decretalia nomen a Pontifice habere poterant, quandoquidem nullnm jus decretandi habebant, fed tantum Dei refponfa, a principibus, vel conciliis rogati, dandi; ac propterea nulla tum iis libido effe potuit, nova decretandi, fed tantum affueta et recepta adminiftrandi et defendendi. Nam nulla alia ratione libertatem fuam invitis principibus confervare tuto poterant, nifi leges incorruptas fervando. At poftquam poteftatem etiam ad imperii negotia tractandum, jufque principatus juxta pontificatum adepti funt, unufquifque tam in religione, quam in reliquis fui nominis gloriam incepit quaerere, omnia fcilicet pontificali authoritate determinando et quotidie nova de caeremoniis, de fide et omnibus decretando, quae non minus facra, nec minoris authoritatis effe voluerunt, quam leges Mofis; ex quo factum, ut religio in exitiabilem fuperftitionem declinaret, et legum verus fenfus et interpretatio corrumperetur; ad quod etiam acceffit, quod dum pontifices viam ad principatum in initio reftaurationis affectabant, omnia, ut plebem ad fe traherent, affentabantur; plebis fcilicet facta, etfi impia approbando et Scripturam peffimis ejus moribus accommodando. Quod quidem Malachias de iis [209] conceptiffimis verbis teftatur; is enim, poftquam facerdotes fui temporis increpuit, eos Dei nominis contemptores appellando, fic eos caftigare pergit. *Labia pontificis cuftodiunt fcientiam et lex ex ipfius ore quaeritur, quia Dei miffarius eft: At vos receffiftis a via, fecistis, ut lex multis effet offendiculo: Pactum Levi corrupiftis, ait Deus exercituum;* et fic porro eos accufare pergit, quod leges ad libitum interpretabantur et nullam Dei rationem, fed tantum perfo-

personarum habebant. At certum eſt, Pontifices haec nunquam tam caute facere potuiſſe, ut a prudentioribus non animadverteretur, qui proinde, creſcente audacia, contenderunt, nullas alias leges teneri debere, quam quae ſcriptae erant; caeterum decreta, quae decepti Phariſaei, (qui, ut Joſephus in Antiquitatibus habet, ex communi plebe maxime conſtabant) traditiones patrum vocabant, minime cuſtodienda eſſe. Quicquid fuerit, nullo modo poſſumus dubitare, quin Pontificum adulatio, religionis et legum corruptio, harumque incredibilis augmentatio magnam admodum, et frequentem occaſionem dederint diſputationibus et altercationibus, quae numquam componi potuerunt; nam ubi homines ardore ſuperſtitionis, magiſtratu alterutram partem adjuvante, litigare incipiunt, nequaquam ſedari poſſunt, ſed neceſſario in ſectas dividuntur.

II Notatu dignum eſt, quod Prophetae, viri ſcilicet privati, libertate ſua monendi, increpandi et exprobrandi, homines magis irritaverunt, quam correxerunt; qui tamen a Regibus moniti, vel caſtigati facile flectebantur. Imo Regibus etiam piis ſaepe intolerabiles fuerunt: propter authoritatem, quam habebant judicandi, quid pie vel impie factum eſſet, et vel Reges ipſos caſtigandi, ſi quod negotium publicum, vel privatum contra eorum judicium agere ſuſtinebant. Rex Aſa, qui ex teſtimonio Scripturae pie regnavit, prophetam Hananiam in piſtrinum dedit, (vide 2. Paralip. cap. 16.) quia ipſum libere reprehendere et increpare ſuſtinuit, ob pactum cum Rege Armeniae factum; et praeter hoc alia reperiuntur exempla, quae oſtendunt, religionem plus detrimenti, quam incrementi ex tali libertate accepiſſe, ut jam taceam, quod hinc etiam, quod Prophetae [210] tantum ſibi jus retinuerint, magna bella civilia orta fuerint.

III.

III. Dignum etiam ut notetur eſt, quod quamdiu populus regnum tenuit, non niſi unum bellum civile habuerit, quod tamen abſolute extinctum fuit et victores victorum ita miſerti ſunt, ut omnibus modis curaverint, eoſdem in antiquam ſuam dignitatem et potentiam reſtituere. At poſtquam populus, regibus minime aſſuetus, imperii primam formam in monarchicam mutavit, civilibus bellis nullus fere finis fuit, et praelia adeo atrocia commiſerunt, ut omnium famam exuperaverint; in uno enim praelio (quod fidem fere ſuperat) quingenta millia Iſraëlitarum necati ſunt a Judaeis; et in alio contra Iſraëlitae Judaeorum multos trucidant, (numerus in Scriptura non traditur) ipſum Regem capiunt, Hieroſolymae murum fere demoliuntur et ipſum Templum (ut irae nullum modum fuiſſe noſcatur) omnino ſpoliant et ingenti fratrum praedâ onuſti, et ſanguine ſatiati, acceptis obſidibus et Rege in jam fere vaſtato ſuo regno relicto, arma deponunt, non fide, ſed imbecillitate Judaeorum ſecuri facti. Nam paucis poſt annis, Judaeorum viribus refectis, novum praelium rurſus committunt, in quo iterum Iſraëlitae victores evadunt, centum et viginti millia Judaeorum trucidant, mulieres et liberos eorum uſque ad ducenta millia captivos ducunt, magnamque praedam iterum rapiunt; atque his et aliis praeliis, quae in hiſtoriis obiter narrantur, conſumpti, praeda tandem hoſtibus fuerunt. Deinde ſi etiam tempora reputare velimus, quibus abſoluta pace frui licuit, magnam reperiemus diſcrepantiam; ſaepe enim, ante reges, quadraginta et ſemel (quod omni opinione majus) octoginta annos ſine bello externo, vel interno concorditer tranſegerunt. At poſtquam Reges imperium adepti ſunt, quia non amplius ut antea pro pace et libertate, ſed pro gloria certandum erat, omnes praeter unum Salomonem (cujus virtus, ſapientia ſcilicet, melius in pace, quam in bello conſtare poterat) bella geſſiſſe legimus; acceſſit deinde exitiabilis

regnan-

regnandi libido, quae plerisque iter ad regnum admodum cruentum fecit. Denique leges durante populi regno incorruptae manserunt et constantius observatae fuerunt. Nam ante reges paucissimi fuerunt Prophetae, qui populum monerent, post electum [211] autem Regem, permulti simul fuerunt. Hobadias namque centum a caede liberavit, eosque abscondidit, ne cum reliquis occiderentur. Nec videmus quod populus ullis falsis Prophetis deceptus fuit, nisi postquam imperium regibus cessit, quibus plerique assentari student. Adde quod populus, cujus plerumque animus, pro re nata, magnus, vel humilis est, facile se in calamitatibus corrigebat et ad Deum convertebat, legesque restituebat et hoc modo sese etiam omni periculo expediebat: contra reges, quorum animi semper aeque elati sunt, nec flecti absque ignominia possunt, pertinaciter vitiis adhaeserunt, usque ad supremum urbis excidium.

Ex his clarissime videmus I. quam perniciosum et religioni et Reipublicae sit, sacrorum ministris jus aliquod decretandi, vel imperii negotia tractandi, concedere; et contra omnia multo constantius sese habere, si hi ita contineantur, ut de nulla re, nisi rogati respondeant, et ut interim recepta tantum, et maxime usitata doceant, exerceantque. II. Quam periculosum sit ad jus divinum referre res mere speculativas, legesque de opinionibus condere, de quibus homines disputare solent, vel possunt; ibi enim violentissime regnatur, ubi opiniones, quae uniuscujusque juris sunt, quo nemo cedere potest, pro crimine habentur; imo plebis ira, ubi hoc fit, maxime regnare solet. Pilatus nempe, ut Pharisaeorum irae concederet, Christum, quem innocentem noverat, crucifigere jussit. Deinde ut Pharisaei ditiores a suis dignitatibus deturbarent, quaestiones de religione movere caeperunt, et Tsaducaeos impietatis accusare; et ad hoc Pharisaeorum exemplum, pessimi quique

quique hypocritae eâdem rabie agitati, quam zelum juris divini vocant, viros probitate insignes, et virtute claros, et ob id plebi invisos, ubique persecuti sunt; eorum scilicet opiniones publice detestando, et saevam multitudinem irà in eosdem incendendo. Atque haec procax licentia, quia specie religionis adumbratur, non facile coerceri potest, praecipue ubi summae potestates sectam aliquam introduxerunt, cuius ipsae authores non sunt. Quia tum non ut juris divini interpretes, sed ut sectarii habentur, hoc est, ut qui sectae doctores juris divini interpretes agnoscunt; et ideo magistratum authoritas circa haec [212] apud plebem parum valere solet, at plurimum doctorum authoritas, quorum interpretationibus vel reges submitti debere putant. Ad haec ergo mala vitanda nihil Reipublicae tutius excogitari potest, quam pietatem, et religionis cultum in solis operibus, hoc est, in solo exercitio charitatis et justitiae ponere, et de reliquis liberum unicuique judicium relinquere; sed de his postea fusius. III. Videmus quam necesse sit, tam Reipublicae, quam religioni, summis potestatibus jus, de eo, quod fas, nefasque sit, discernendi, concedere. Nam si hoc jus, de factis discernendi, ipsis divinis Prophetis concedi non potuit, nisi cum magno Reipublicae et Religionis damno, multo minus iis concedendum erit, qui nec futura praedicere sciunt, nec miracula possunt facere. Verum de hoc in sequenti ex professo agam. IV. Denique videmus quam exitiale sit populo, qui sub regibus non consuevit vivere, quique iam leges conditas habet, Monarcham eligere. Nam nec ipse tantum imperium sustinere, nec regia authoritas pati poterit leges, et jura populi ab alio minoris authoritatis instituta, et multo minus animum inducere ad easdem defendendum, praesertim quia in iis instituendis nulla ratio Regis, sed tantum populi, vel concilii, qui regnum tenere putabat, haberi potuit; atque adeo Rex jura populi antiqua defendendo, ejus potius

servus

ſervus quam dominus videretur. Novus ergo Monarcha ſummo ſtudio novas leges ſtatuere conabitur, et jura imperii in ſuum uſum reformare, et populum eo redigere, ut non tam facile Regibus dignitatem adimere poſſit, quam dare. At hic praeterire nequaquam poſſum, non minus periculoſum etiam eſſe, Monarcham é medio tollere, tametſi omnibus modis conſtet eundem tyrannum eſſe. Nam populus regiae authoritati aſſuetus, eaque ſolâ retentus, minorem contemnet, et ludibrio habebit, ac proinde, ſi unum e medio tollat, neceſſe ipſi erit, ut olim Prophetis, alium loco prioris eligere, qui non ſponte, ſed neceſſario tyrannus erit. Nam quâ ratione videre poterit civium manus caede regiâ cruentatas, eoſque parricidio, tanquam re bene geſta, gloriari? quod non, niſi ad exemplum in ipſum ſolum ſtatuendum, commiſerunt. Sane, ſi Rex eſſe vult, nec populum Regum judicem, ſuumque dominum agnoſcere, nec precario regnare, [213] prioris mortem vindicare debet et contra ſui cauſa exemplum ſtatuere, ne populus iterum tale facinus committere audeat. At mortem tyranni civium nece non facile vindicare poterit, niſi ſimul ejusdem prioris tyranni cauſam defendat, ejusque facta approbet et conſequenter omnia prioris tyranni veſtigia ſequatur. Hinc igitur factum, ut populus ſaepe quidem tyrannum mutare, at nunquam tollere, nec imperium monarchicum in aliud alterius formae mutare potuerit. Hujus rei fatale exemplum populus Anglicanus dedit, qui cauſas quaeſivit, quibus ſpecie juris monarcham e medio tolleret; at, eo ſublato, nihil minus facere potuit, quam formam imperii mutare, ſed poſt multum ſanguinem effuſum huc perventum eſt, ut novus monarcha alio nomine ſalutaretur, (quaſi tota quaeſtio de ſolo nomine fuiſſet) qui nulla ratione perſiſtere poterat, niſi ſtirpem regiam penitus delendo, regis amicos vel amicitiâ ſuſpectos necando et otium pacis, rumoribus aptum, bello diſturbando, ut plebs novis rebus occupata et intenta cogitationes de

caede

caede regia alio diverteret. Sero igitur animadvertit populus ſe pro ſalute patriae nihil aliud feciſſe, quam jus legitimi regis violare, resque omnes in pejorem ſtatum mutare. Ergo gradum, ubi licuit, revocare decrevit, nec quievit, donec omnia in priſtinum ſuum ſtatum reſtaurata vidit. At forſan aliquis exemplo populi Romani objiciet, populum facile poſſe tyrannum e medio tollere; ſed ego, eodem noſtram ſententiam omnino confirmari exiſtimo. Nam quamvis populus Romanus longe facilius tyrannum e medio tollere et formam imperii mutare potuerit, propterea quod jus regem, ejusque ſucceſſorem eligendi penes ipſum populum erat, et quod ipſe (utpote ex ſeditioſis et flagitioſis hominibus conflatus) nondum regibus obedire conſueverat; nàm ex ſex, quos antea habuerat tres interfecerat; támen nihil aliud fecit, quam loco unius plures tyrannos eligere, qui ipſum externo et interno bello miſere conflictum ſemper habuerunt, donec tandem imperium iterum in monarcham, mutato etiam tantum, ut in Anglia, nomine, ceſſit. Quod autem ad ordines Hollandiae attinet, hi nunquam, quod ſcimus, Reges habuerunt, ſed comites, in quos nunquam jus imperii translatum fuit. Nam, ut ipſi praepotentes ordines Hollandiae in inductione, tempore comitis Leyceſtriae [214] ab ipſis editâ, palam faciunt, ſibi authoritatem ſemper reſervaverunt, ad eosdem comites ſui officii monendum et poteſtatem ſibi retinuerunt, ad hanc ſuam authoritatem et civium libertatem defendendum, ſeſeque de iisdem, ſi in tyrannos degenerarent, vindicandum et eos ita retinendum, ut nihil, niſi concedentibus et approbantibus ordinibus, efficere poſſent. Ex quibus ſequitur, jus ſupremae majeſtatis ſemper penes ordines fuiſſe, quod quidem ultimus comes conatus eſt uſurpare; quare longe abeſt, quod ab eo defecerint, cum priſtinum ſuum imperium paene jam amiſſum reſtauraverunt. His igitur exemplis id, quod diximus omnino confirmatur, quod ſcilicet unius-

cujuſ-

cujusque imperii forma neceſſario retinenda eſt, nec absque periculo totalis ipſius ruinae mutari poteſt. Et haec ſunt, quae hic operae pretium notare duxi.

CAP. XIX. *Oſtenditur, jus circa ſacra penes ſummas poteſtates omnino eſſe et Religionis cultum externum Reipublicae paci accommodari debere, ſi recte Deo obtemperare velimus.*

Cum ſupra dixi, eos, qui imperium tenent, jus ad omnia ſolos habere et a ſolo eorum decreto jus omne pendere, non tantum civile intelligere volui, ſed etiam ſacrum; nam hujus etiam et interpretes eſſe debent et vindices. Atque hoc hic expreſſe notare volo et de eo ex profeſſo in hoc capite agere, quia plurimi ſunt, qui pernegant, hoc jus, nempe circa ſacra ſummis poteſtatibus competere, neque eos interpretes juris divini agnoſcere volunt; unde etiam licentiam ſibi ſumunt, eosdem accuſandi et traducendi, imo ab Eccleſia (ut olim Ambroſius Theodoſium Caeſarem) excommunicandi. Sed eos hac ratione imperium dividere, imo viam ad imperium affectare, infra in hoc ipſo capite videbimus; nam prius oſtendere volo, Religionem vim juris accipere ex ſolo eorum decreto, qui jus imperandi habent; et Deum nullum ſingulare regnum in homines habere, niſi per eos, qui imperium tenent; et praeterea quod Religionis cultus, et pietatis exercitium Rei-
[215] publicae paci, et utilitati accomodari, et conſequenter a ſolis ſummis poteſtatibus determinari debet, quaeque adeo ejus etiam interpretes debent eſſe. Loquor expreſſe de pietatis exercitio et externo Religionis cultu; non autem de ipſa pietate et Dei interno cultu, ſive mediis, quibus mens interne diſponitur ad Deum integritate animi colendum; internus enim Dei cultus et ipſa pietas uniuscujusque juris eſt, (ut in fine Cap. VII. oſtendimus) quod in alium transferri non poteſt. Porro quid hic per Dei Re-

gnum

gnum intelligam ex Cap. XIV. ſatis conſtare exiſtimo; in eo enim oſtendimus, eum legem Dei adimplere, qui juſtitiam et charitatem ex Dei mandato colit: unde ſequitur illud Regnum eſſe Dei, in quo juſtitia et charitas vim juris, et mandati habent. Atque hic nullam agnoſco differentiam, ſive Deus verum juſtitiae et charitatis cultum lumine naturali, ſive revelatione doceat, imperetque; nihil enim refert, quomodo ille cultus revelatus ſit, modo ſummum jus obtineat, ſummaque lex hominibus ſit. Si igitur jam oſtendam, juſtitiam et charitatem vim juris et mandati non poſſe accipere, niſi ex jure imperii, facile inde concludam, (quandoquidem jus imperii penes ſummas poteſtates tantum eſt) Religionem vim juris accipere ex ſolo eorum decreto, qui jus imperandi habent, et Deum nullum ſingulare regnum in homines habere, niſi per eos, qui imperium tenent. At quod cultus juſtitiae et charitatis vim juris non accipit, niſi ex jure imperii, ex antecedentibus patet; oſtendimus enim Cap. XVI. in ſtatu naturali non plus juris rationi, quam appetitui eſſe, ſed tam eos qui ſecundum leges appetitus, quam eos qui ſecundum leges rationis vivunt, jus ad omnia, quae poſſunt, habere. Hac de cauſa in ſtatu naturali peccatum concipere non potuimus, nec Deum tanquam judicem homines propter peccata punientem, ſed omnia ſecundum leges univerſae naturae communes ferri et eundem caſum (ut cum Salomone loquar) juſto, ac impio, puro, ac impuro etc. contingere et nullum locum juſtitiae, nec charitati eſſe. At, ut verae rationis documenta, hoc eſt, (ut in Cap. IV. circa legem divinam oſtendimus) ipſa divina documenta vim juris abſolute haberent, neceſſe fuiſſe, ut unuſquiſque jure ſuo naturali cederet, et omnes idem in omnes, vel in aliquot, vel in unum trans- (216) ferrent, et tum demum nobis primum innotuit, quid juſtitia, quid injuſtitia, quid aequitas, quidque iniquitas eſſet. Juſtitia igitur et abſolute omnia verae

rationis

rationis documenta et consequenter erga proximum charitas, a solo imperii jure, hoc est (per ea quae in eodem Cap. ostendimus) a solo eorum decreto, qui jus imperandi habent, vim juris et mandati accipiunt: et quia (ut jam ostendi) in solo justitiae et charitatis, sive verae Religionis jure Dei regnum consistit, sequitur, ut volebamus, Deum nullum regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent; et perinde, inquam, est, sive Religionem lumine naturali, sive prophetico revelatam concipiamus; demonstratio enim universalis est, quandoquidem religio eadem est, et a Deo aeque revelata, sive hoc, sive illo modo hominibus innotuisse supponatur; et ideo, ut etiam religio prophetice revelata vim juris apud Hebraeos haberet, necesse fuit, ut unusquisque eorum jure suo naturali prius cederet; et omnes ex communi consensu statuerent, iis tantum obedire, quae ipsis a Deo prophetice revelarentur, eodem prorsus modo, ac in imperio democratico fieri ostendimus, ubi omnes communi consensu deliberant, ex solo rationis dictamine vivere. Et quamvis Hebraei suum jus praeterea in Deum transtulerint, hoc magis mente, quam operâ facere potuerunt. Nam re ipsa (ut supra vidimus) jus imperii absolute retinuerunt, donec ipsum in Mosen transtulerunt, qui etiam deinceps rex absolute mansit et per eum solum Deus Hebraeos regnavit. Porro hac etiam de causa, (quod scilicet religio ex solo jure imperii vim juris accipit) Moses nullo eos supplicio afficere potuit, qui ante pactum et qui consequenter sui adhuc juris erant, Sabbatum violaverunt (vide Exodi Cap. 15. vers. 30.) sicuti post pactum (vide Num. Cap. 15. vers. 36.) postquam scilicet unusquisque jure suo naturali cessit et Sabbatum ex jure imperii vim mandati accepit. Denique hâc etiam de causa destructo Hebraeorum imperio Religio revelata vim juris habere desiit; nequaquam enim dubitare possumus, quin simul, ac Hebraei jus suum in Babylonium

Regem

Regem transtulerunt, continuo regnum Dei jusque divinum cessaverit. Nam eo ipso pactum, quo promiserant, omnibus, quae Deus loqueretur, obedire, quodque Dei regni fundamentum fuerat, [217] omnino sublatum est, nec eo amplius stare poterant, quandoquidem ab eo tempore non amplius sui juris (ut cum in desertis, vel in patria essent) sed Regis Babiloniae erant, cui in omnibus (ut Cap. XVI. ostendimus) obedire tenebantur; quod etiam Jeremias eosdem Cap. 29. vers. 7. expresse monet. *Consulite*, inquit, *paci civitatis, ad quam vos captivos duxi. Nam ipsius incolumitate vobis erit incolumitas.* At incolumitati illius civitatis consulere non poterant, tanquam imperii ministri (captivi enim erant) sed tanquam servi; se scilicet, ad vitandas seditiones, in omnibus obedientes praestando, imperii jura et leges, tametsi a legibus, quibus in patria consueverant, admodum diversa, observando etc. Ex quibus omnibus evidentissime sequitur, Religionem apud Hebraeos, vim juris a solo imperii jure accepisse et eo destructo, non amplius tanquam justum singularis imperii, sed catholicum rationis documentum haberi potuisse; rationis inquam; nam Catholica Religio nondum ex revelatione innotuerat. Absolute igitur concludimus religionem, sive ea lumine naturali, sive prophetico revelata sit, vim mandati accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent et Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent. Sequitur hoc etiam et clarius etiam intelligitur, ex dictis in Cap. IV. Ibi enim ostendimus, Dei decreta aeternam veritatem et necessitatem omnia involvere, nec posse concipi, Deum tanquam principem vel legislatorem leges hominibus ferentem. Qua propter divina documenta lumine naturali, vel prophetico revelata vim mandati a Deo immediate non accipiunt, sed necessario ab iis, vel mediantibus iis, qui jus imperandi et decretandi habent; adeoque non

niſi mediantibus iiſdem concipere poſſumus, Deum
in homines regnare, reſque humanas ſecundum ju-
ſtitiam et aequitatem dirigere. quod ipſâ etiam ex-
perientiâ comprobatur; nam nulla divinae juſtitiae
veſtigia reperiuntur, niſi ubi juſti regnant, alias (ut
Salomonis verba iterum repetam) eundem caſum ju-
ſto, ac injuſto, puro, ac impuro contingere vide-
mus; quod quidem plurimos, qui Deum in homi-
nes immediate regnare et totam naturam in eorum
uſum dirigere putabant, de divina providentia du-
bitare fecit. Cum itaque tam experientia, quam ra-
[218] tione conſtet jus divinum a ſolo decreto ſum-
marum poteſtatum pendere, ſequitur, eaſdem etiam
ejuſdem eſſe interpretes; qua autem ratione, jam vi-
debimus; nam tempus eſt, ut oſtendamus, cultum
religionis externum et omne pietatis exercitium rei-
publicae paci et conſervationi debere accommodari,
ſi recte Deo obtemperare velimus. Hoc autem de-
monſtrato facile intelligemus, qua ratione ſummae
poteſtates interpretes religionis et pietatis ſint.

Certum eſt, quod pietas erga patriam ſumma ſit, quam aliquis praeſtare poteſt; nam, ſublato imperio, nihil boni poteſt conſiſtere, ſed omnia in diſcrimen veniunt, et ſola ira et impietas maximo omnium metu regnat; unde ſequitur nihil proximo pium praeſtari poſſe, quod non impium ſit, ſi inde damnum totius reipublicae ſequatur, et contra nihil in eundem impium committi, quod pietati non tribuatur, ſi propter reipublicae conſervationem fiat. Ex. Gr. pium eſt, ei, qui mecum contendit et meam tunicam vult capere, pallium etiam dare; At ubi judicatur, hoc reipublicae conſervationi pernicioſum eſſe, pium contra eſt, eundem in judicium vocare, tametſi mortis damnandus ſit. Hâc de cauſa Manlius Torquatus celebratur, quod ſalus populi plus apud ipſum valuerit, quam erga filium pietas. Cum hoc ita ſit, ſequitur, ſalutem populi ſummam eſſe

legem,

legem; cui omnes, tam humanae, quam divinae, accommodari debent. At cum solius summae potestatis officium sit, determinare, quid saluti totius populi et imperii securitati necesse sit, et quid necesse esse judicaverit, imperare; hinc sequitur, solius etiam summae potestatis officium esse, determinare, qua ratione unusquisque debet proximum pietate colere, hoc est, quâ ratione unusquisque Deo obedire tenetur. Ex his clare intelligimus, qua ratione summae potestates interpretes religionis sint; deinde quod nemo Deo recte obedire potest, si cultum pietatis, qua unusquisque tenetur, publicae utilitati non accommodet, et consequenter, si omnibus summae potestatis decretis non obediat. Nam quandoquidem ex Dei mandato omnes (nullo excepto) pietatem colere tenemur, neminique damnum inferre, hinc sequitur, nemini licere, opem alicui cum alterius et multo minus cum totius reipublicae damno ferre; adeoque neminem posse proximum pietate colere secundum Dei mandatum, nisi pietatem [219] et religionem publicae utilitati accommodet. At nullus privatus scire potest, quid reipublicae utile sit, nisi ex decretis summarum potestatum, quarum tantum est, negotia publica tractare; ergo nemo pietatem recte colere, nec Deo obedire potest, nisi omnibus summae potestatis decretis obtemperet. Atque hoc ipsa etiam praxi confirmatur. Quem enim, sive civem, sive extraneum, privatum, vel imperium in alios tenentem summa potestas reum mortis vel hostem judicavit, nemini subditorum eidem auxilium ferre licet. Sic etiam, quamvis Hebraeis dictum fuerit, ut unusquisque socium tanquam se ipsum amaret (vide Levit. cap. 19. vers. 17. 18.) tenebantur tamen eum, qui contra edicta legis aliquid commiserat, Judici indicare (vide Levit. Cap. 5. vers. 1. et Deut. cap. 13. vers. 8, 9.) et eundem, si reus mortis judicabatur, interficere. (vide Deut. Cap. 17. vers. 7.) Deinde ut Hebraei libertatem adeptam

poſſent conſervare et terras, quas occuparent, imperio abſoluto retinerent, neceſſe fuit, uti Cap. XVII. oſtendimus, ut religionem ſuo ſoli imperio accommodarent, ſeſeque a reliquis nationibus ſepararent; et ideo iis dictum fuit: dilige proximum tuum et odio habe inimicum tuum; (vide Matth. Cap. 5. verſ. 43.) Poſtquam autem imperium amiſerunt et Babiloniam captivi ducti ſunt, Jeremias eoſdem docuit, ut incolumitati etiam illius civitatis, in quam captivi ducti erant, conſulerent; et poſtquam Chriſtus eos per totum orbem diſperſum iri vidit, docuit, ut omnes abſolute pietatem colerent; quae omnia evidentiſſime oſtendunt, religionem reipublicae utilitati accommodatam ſemper fuiſſe. Si quis autem jam quaerat, quo ergo jure Chriſti diſcipuli, qui viri ſcilicet privati, religionem praedicare poterant? eoſdem id feciſſe dico jure poteſtatis, quam a Chriſto acceperant, adverſus Spiritus impuros; (vide Matth. Cap. 10. verſ. 1.) Supra enim in fine Cap. 16. expreſſe monui, omnes fidem Tyranno etiam ſervare teneri, excepto eo, cui Deus certa revelatione ſingulare contra Tyrannum auxilium promiſerit; quare nemini inde exemplum ſumere licet, niſi etiam poteſtatem habeat ad facienda miracula, quod hinc etiam conſpicuum fit, quod Chriſtus diſcipulis etiam dixerit, ne metuerent eos, qui occidunt corpora [220] (vide Matth Cap. 10. verſ. 28.) Quod ſi hoc unicuique dictum fuiſſet, fruſtra imperium ſtatueretur et illud Salomonis (Prov. Cap. 24. verſ. 21.) fili mi time Deum et regem! impie dictum fuiſſet, quod longe a vero abeſt; atque adeo neceſſario fatendum, authoritatem illam, quam Chriſtus diſcipulis dedit, iis tantum ſingulariter datam fuiſſe, nec inde exemplum aliis ſumi poſſe. Caeterum adverſariorum rationes, quibus jus ſacrum a jure civili ſeparare volunt, et hoc tantum penes ſummas poteſtates, illud autem penes univerſam eccleſiam eſſe contendunt, nihil moror; adeo namque frivolae ſunt, ut nec refu-

refutari mereantur. Hoc unum ſilentio praeterire nequeo, quam miſere ipſi decipiantur, quod ad hanc ſeditioſam opinionem (veniam verbo duriori precor) confirmandam exemplum ſumant a ſummo Hebraeorum Pontifice, penes quem olim jus ſacra adminiſtrandi fuit; quaſi Pontifices illud jus a Moſe non acceperint (qui, ut ſupra oſtendimus, ſummum ſolus imperium retinuit) ex cujus etiam decreto eodem privari poterant; ipſe enim non tantum Aharonem, ſed etiam filium ejus Eleazarum et nepotem Pineham elegit et authoritatem pontificatum adminiſtrandi dedit, quam poſtea Pontifices ita retinuerunt, ut nihilominus Moſis, id eſt, ſummae poteſtatis ſubſtituti viderentur. Nam, ut jam oſtendimus, Moſes nullum imperii ſucceſſorem elegit, ſed ejus omnia officia ita diſtribuit, ut poſteri ejus vicarii viſi fuerint, qui imperium, quaſi rex abſens eſſet, non mortuus, adminiſtrabant. In ſecundo deinde imperio hoc jus abſolute tenuerunt Pontifices, poſtquam cum pontificatu jus principatus etiam adepti ſunt. Quare jus pontificatus ex edicto ſummae poteſtatis ſemper dependit, nec Pontifices id unquam niſi cum principatu tenuerunt. Imo jus circa ſacra penes Reges abſolute fuit (ut ex mox dicendis in fine hujus capitis patebit) praeter hoc unum, quod manus ſacris in templo adminiſtrandis admovere non licebat, quia omnes, qui ſuam genealogiam ex Aharone non ducebant, profani habebantur, quod ſane in Chriſtiano imperio locum nullum habet; atque ideo dubitare non poſſumus quin hodierna ſacra (quorum adminiſtratio ſingulares mores, non autem familiam requirit; unde nec ii, qui imperium tenent, tanquam profani ab eadem ſecluduntur) ſolius juris ſummarum po- [221] teſtatum ſint; et nemo, niſi ex eorum authoritate, vel conceſſu jus poteſtatemque eadem adminiſtrandi, eorum miniſtros eligendi, Eccleſiae fundamenta, ejuſque doctrinam determinandi et ſtabiliendi, de moribus et pietatis actionibus judicandi, aliquem excom-

muni-

municandi, vel in Ecclesiam recipiendi, nec denique pauperibus providendi habet. Atque haec non tantum demonstrantur (ut jam fecimus) vera; sed etiam apprime necessaria, tam ipsi religioni, quam reipublicae conservationi esse; norunt enim omnes, quantum jus et authoritas circa sacra apud populum valeat; et quantum unusquisque ab ejus ore pendeat, qui eandem habet; ita ut affirmare liceat eum maxime in animos regnare, cui haec authoritas competit. Si quis ergo hanc summis potestatibus adimere vult, is imperium dividere studet; ex quo necessario, ut olim inter Hebraeorum Reges et Pontifices contentiones et discordiae oriri debebunt, quae nunquam sedari possunt. Imo qui hanc authoritatem summis potestatibus adimere studet, is viam (ut jam diximus) ad imperium affectat. Nam quid ipsae decernere possunt, si hoc iisdem jus denegatur? nihil profecto nec de bello, nec de pace, nec de ullo quocunque negotio; si sententiam alterius expectare tenentur, qui ipsas doceat, num id, quod utile judicant, pium sit, an impium; sed contra omnia potius ex illius decreto fient, qui jus habet judicandi et decretandi, quid pium vel impium, fas, nefasque. Cujus rei exempla omnia viderunt secula, quorum unum tantum, quod instar omnium est, adferam. Quia Romano Pontifici hoc jus absolute concessum fuit, tandem omnes paulatim Reges sub potestate habere incepit, donec etiam ad summum imperii fastigium ascenderit; et quicquid postea monarchae et praecipue Germaniae Caesares conati sunt, ejus authoritatem vel tantillum diminuere, nihil promoverunt, sed contra eandem eo ipso multis numeris auxerunt. Verum enim vero hoc idem, quod nullus Monarcha nec ferro, nec igne, Ecclesiastici solo tantum calamo facere potuerunt; ut vel hinc tantum ejusdem vis, et potentia facile dignoscatur et praeterea, quam necesse sit, summis potestatibus hanc sibi authoritatem reservare. Quod, si etiam ea, quae in superiore capiti

pite notavimus, conſiderare velimus, videbimus hoc ipſum religionis et pietatis incremento non pa- [222]
rum etiam conducere. Vidimus enim ſupra, ipſos Prophetas, quamvis divina virtute praeditos, tamen quia privati viri erant, libertate ſua monendi, increpandi et exprobrandi, homines magis irritaviſſe, quam correxiſſe, qui tamen a Regibus moniti vel caſtigati facile flectebantur. Deinde ipſos reges ob hoc tantum, quod ipſis hoc jus non abſolute competebat, ſaepiſſime a religione deſciviſſe et cum ipſis fere totum populum; quod etiam in Chriſtianis imperiis ob eandem cauſam ſaepiſſime contigiſſe conſtat. At hic forſan me aliquis rogabit, quiſnam ergo, ſi ii, qui imperium tenent, impii eſſe velint, pietatem jure vindicabit? an tum etiam iidem ejus interpretes habendi ſunt? Verum ego contra ipſum rogo, quid ſi Eccleſiaſtici, (qui etiam homines ſunt et privati, quibus ſua tantum negotia curare incumbit) vel alii, penes quos jus circa ſacra eſſe vult, impii eſſe velint; an tum etiam ejusdem interpretes habendi ſunt? Certum quidem eſt, quod ſi ii, qui imperium tenent, quâ juvat, ire velint, ſive jus circa ſacra habeant, ſive minus, omnia tam ſacra, quam profana in deterius ruent: et longe citius, ſi qui viri privati ſeditioſe jus divinum vindicare velint. Quapropter hoc iiſdem jus denegando nihil abſolute promovetur, ſed contra malum magis augetur; nam hoc ipſo fit, ut neceſſario (ſicuti Hebraeorum Reges, quibus hoc jus non abſolute conceſſum fuit) impii ſint, et conſequenter ut totius Reipublicae damnum et malum ex incerto et contingente, certum et neceſſarium reddatur. Sive igitur rei veritatem, ſive imperii ſecuritatem, ſive denique pietatis incrementum ſpectemus, ſtatuere cogimur, jus etiam divinum, ſive jus circa ſacra a decreto ſummarum poteſtatum abſolute pendere, eaſque ejuſdem interpretes eſſe et vindices; ex quibus ſequitur, illos Dei verbi miniſtros eſſe, qui populum ex authoritate ſummarum poteſtatum pie-

tatem

tatem docent, prout ipſa ex earum decreto publicae utilitati accommodata eſt.

Supereſt jam cauſam etiam indicare, cur ſemper in Chriſtiano imperio de hoc jure diſceptatum fuit; cum tamen Hebraei nunquam, quod ſciam de eodem ambegerint. Sane monſtro ſimile videri poſſet, quod de re tam manifeſta, tamque neceſſaria quaeſtio ſemper fuerit, et quod ſummae poteſtates hoc [223] jus nunquam abſque controverſia, imo nunquam niſi magno ſeditionum periculo et religionis detrimento habuerint. Profecto, ſi hujus rei nullam certam cauſam aſſignare poſſemus, facile mihi perſuaderem, omnia, quae in hoc capite oſtendi, non niſi theoretica eſſe, ſive ex earum ſpeculationum genere, quae nunquam ex uſu eſſe poſſunt. Etenim ipſa primordia Chriſtianae religionis conſideranti hujus rei cauſa ſeſe omnino manifeſtat. Chriſtianam namque religionem non reges primi docuerunt, ſed viri privati, qui, invitis iis, qui imperium tenebant et quorum ſubditi erant, privatis Eccleſiis concionari, ſacra officia inſtituere, adminiſtrare et ſoli omnia ordinare et decretare, nullâ imperii ratione habita, diu conſueverunt. Cum autem multis jam elapſis annis religio in imperium introduci incepit, Eccleſiaſtici eandem, ſicuti ipſam determinaverant, ipſos Imperatores docere debuerunt, ex quo facile obtinere potuerunt, ut ejus doctores et interpretes et praeterea Eccleſiae paſtores et quaſi Dei vicarii agnoſcerentur et ne poſtea Reges Chriſtiani hanc ſibi autoritatem capere poſſent, optime ſibi caverunt Eccleſiaſtici, prohibendo ſcilicet matrimonium ſupremis Eccleſiae miniſtris ſummoque religionis interpreti. Ad quod praeterea acceſſit, quod Religionis dogmata ad tam magnum numerum auxerant et cum Philoſophia ita confuderant, ut ſummus ejus interpres ſummus Philoſophus et Theologus eſſe et plurimis inutilibus ſpeculationibus vacare deberet, quod tantum

viris

viris privatis et otio abundantibus contingere poteſt. At apud Hebraeos longe aliter res ſeſe habuit. Nam eorum Eccleſia ſimul cum imperio incepit et Moſes, qui id abſolute tenebat, populum religionem docuit, ſacra miniſteria ordinavit, eorumque miniſtros elegit. Hinc igitur contra factum eſt, ut autoritas regia apud populum maxime valuerit et ut jus circa ſacra Reges maxime tenuerint. Nam quamvis poſt mortem Moſis nemo imperium abſolute tenuerit, jus tamen decretandi tam circa ſacra, quam circa reliqua, penes principem (ut jam oſtendimus) erat; deinde, ut populus religionem et pietatem edoceretur, non magis Pontificem, quam ſupremum Judicem adire tenebatur. (Vide Deut. cap. 17. verſ, 9. 11.) Reges denique quamvis non aequale ac Moſes jus habuerint, omnis tamen fere ſacri miniſterii ordo et ele- [224]
ctio ab eorum decreto pendebat. David enim fabricam templi totam concinnavit, (vide Paralip. 1. cap. 28. verſ. 11, 12, etc.) ex omnibus deinde Levitis viginti quatuor millia elegit ad pſallendum et ſex millia, ex quibus Judices et praetores eligerentur, quatuor deinde millia janitorum et quatuor denique millia, qui organis canerent. (Vide ejuſdem libri cap. 23. verſ. 4. 5.) Porro eoſdem in cohortes (quarum etiam primarios elegit) diviſit, ut unaquaeque ſuo tempore, ſervatis vicibus, adminiſtraret. (Vide verſ. 5. ejuſdem cap.) Sacerdotes itidem in tot cohortes diviſit. Sed ne omnia ſingulatim recenſere tenear, lectorem refero ad lib. 2. Paralip. cap. 8. ubi verſ. ſcil. 13. dicitur, *cultum Dei, ſicuti eundem Moſes inſtituerat, fuiſſe ex mandato Salomonis in templo adminiſtratum*, et vſ. 14. *quod ipſe* (Salomon) *cohortes ſacerdotum in ſuis miniſteriis et Levitarum etc. conſtituerit, ſecundum juſſum viri divini Davidis.* Et verſu denique 15. teſtatur Hiſtoricus, *quod non receſſerunt a praecepto Regis impoſito Sacerdotibus et Levitis in nulla re, neque in aerariis adminiſtrandis*, ex quibus omnibus et aliis Regum hiſtoriis ſequitur

quitur evidentiſſime, totum religionis exercitium, ſacrumque miniſterium a ſolo Regum mandato dependiſſe. Cum autem ſupra dixi, eoſdem jus non habuiſſe, ut Moſes, ſummum pontificem eligendi, Deum immediàte conſulendi, et Prophetas, qui ipſis viventibus prophetarent, damnandi; nulla aliâ de cauſâ id dixi, quam quia Prophetae ex autoritate, quam habebant, novum Regem eligere poterant et veniam parricidio dare, at non quod Regem, ſi quid contra leges audebat, in judicium vocare liceret et jure contra eundem agere. Quapropter ſi nulli fuiſſent Prophetae, qui ſingulari revelatione veniam parricidio poſſent tuto concedere, jus ad omnia abſolute tam ſacra, quam civilia omnino habuiſſent; quare hodiernae ſummae poteſtates, quae nec Prophetas habent, nec recipere jure tenentur, (Hebraeorum enim legibus addicti non ſunt) hoc jus, tametſi caelibes non ſint, abſolute habent et ſemper retinebunt, modo tantum Religionis dogmata in magnum numerum augeri, neque cum ſcientiis confundi ſinant.

CAP. XX. *Oſtenditur, in Libera Republica unicuique et ſentire, quae velit, et quae ſentiat dicere licere.*

Si aeque facile eſſet animis, ac linguis imperare, [225] tuto unusquisque regnaret et nullum imperium violentum foret. Nam unusquisque ex imperantium ingenio viveret et ex ſolo eorum decreto, quid verum vel falſum, bonum vel malum, aequum vel iniquum eſſet, judicaret. Sed hoc, ut jam in initio Cap. XVII. notavimus, fieri nequit, ut ſcilicet animus alterius juris abſolute ſit; quippe nemo jus ſuum naturale, ſive facultatem ſuam libere ratiocinandi et de rebus quibuscumque judicandi, in alium transferre, neque ad id cogi poteſt. Hinc ergo fit, ut illud imperium violentum habeatur, quod in animos eſt, et ut ſumma majeſtas injuriam ſubditis facere, eorumque

que jus uſurpare videatur, quando unicuique praeſcribere vult, quid tanquam verum amplecti et tanquam falſum rejicere, et quibus porro opinionibus uniuscujusque animus erga Deum devotione moveri debeat. Haec enim uniuscujusque juris ſunt, quo nemo, etſi velit, cedere poteſt. Fateor, judicium multis et paene incredibilibus modis praeoccupari poſſe, atque ita, ut, quamvis ſub alterius imperio directe non ſit, tamen ab ore alterius ita pendeat, ut merito eatenus ejus juris dici poſſit. Verum quicquid ars hac in re praeſtare potuerit, nunquam tamen eo perventum eſt, ut homines unquam non experirentur, unumquemque ſuó ſenſu abundare, totque Capitum, quam palatorum eſſe diſcrimina. Moſes, qui non dolo, ſed divina virtute judicium ſui populi maxime praeoccupaverat, utpote qui divinus credebatur et divino afflatu dicere et facere omnia, ejus tamen rumores et ſiniſtras interpretationes fugere non potuit; et multo minus reliqui Monarchae; et ſi hoc aliqua ratione poſſet concipi, conciperetur ſaltem in monarchico imperio at minime in democratico, quod omnes, vel magna populi pars collegialiter tenet; cujus rei cauſam omnibus patere exiſtimo.

Quantumvis igitur ſummae poteſtates jus [226] ad omnia habere et juris et pietatis interpretes credantur, nunquam tamen facere poterunt, ne homines judicium de rebus quibuscunque ex proprio ſuo ingenio ferant, et ne eatenus hoc, aut illo affectu afficiantur. Verum quidem eſt, eas jure poſſe omnes, qui cum iisdem in omnibus abſolute non ſentiunt, pro hoſtibus habere; ſed nos de ipſarum jure jam non disputamus, ſed de eo, quod utile eſt; concedo enim easdem jure poſſe violentiſſime regnare et cives leviſſimis de cauſis ad necem ducere, at omnes negabunt, haec ſalvo ſanae rationis judicio, fieri poſſe: imo quia haec non ſine magno totius imperii

periculo

periculo facere queunt, negare etiam possumus easdem absolutam potentiam ad haec et similia habere, et consequenter neque etiam absolutum jus; jus enim summarum potestatum ab earum potentia determinari ostendimus.

Si itaque nemo libertate sua judicandi et sentiendi, quae vult, cedere potest, sed unusquisque maximo naturae jure dominus suarum cogitationum est, sequitur, in republica nunquam nisi admodum infelici successu tentari posse, ut homines, quamvis diversa et contraria sentientes, nihil tamen nisi ex praescripto summarum potestatum loquantur; nam nec peritissimi, ne dicam plebem, tacere sciunt. Hoc hominum commune vitium est, consilia sua, etsi tacito opus est, aliis credere: illud ergo imperium violentissimum erit, ubi unicuique libertas dicendi et docendi, quae sentit negatur et contra id moderatum, ubi haec eadem libertas unicuique conceditur. Verum enim vero nequaquam etiam negare possumus, quin majestas tam verbis, quam re laedi potest, atque adeo si impossibile est, hanc libertatem prorsus adimere subditis, perniciosissimum contra erit, eandem omnino concedere; qua propter nobis hic inquirere incumbit, quousque unicuique haec libertas, salva reipublicae pace, salvoque summarum potestatum jure, potest et debet concedi, quod hic, ut in initio Cap. XVI. monui, praecipuum meum intentum fuit.

Ex fundamentis reipublicae supra explicatis evidentissime sequitur, finem ejus ultimum non esse, dominari, nec homines metu retinere et alterius juris facere, sed contra unumquemque metu liberare, ut [227] secure, quoad ejus fieri potest, vivat, hoc est, ut jus suum naturale ad existendum absque suo et alterius damno optime retineat. Non, inquam, finis reipublicae est homines ex rationalibus bestias vel automata facere, sed contra ut eorum mens et cor-

pus

pus tuto ſuis functionibus fungantur et ipſi liberâ ratione utantur, et ne odio, ira, vel dolo certent, nec animo iniquo invicem ferantur. Finis ergo Reipublicae revera libertas eſt. Porro ad formandam Rempublicam hoc unum neceſſe fuiſſe vidimus, nempe ut omnis decretandi poteſtas penes omnes, vel aliquot, vel penes unum eſſet. Nam quandoquidem liberum hominum judicium varium admodum eſt et unusquisque ſolus omnia ſcire putat, nec fieri poteſt, ut omnes aeque eadem ſentiant et uno ore loquantur; pacifice vivere non poterant, niſi unusquisque jure agendi ex ſolo decreto ſuae mentis cederet. Jure igitur agendi ex proprio decreto unusquisque tantum ceſſit, non autem ratiocinandi et judicandi; adeoque ſalvo ſummarum poteſtatum jure nemo quidem contra earum decretum agere poteſt, at omnino ſentire et judicare et conſequenter etiam dicere, modo ſimpliciter tantum dicat vel doceat et ſola ratione, non autem dolo, irâ, odio, nec animo aliquid in rempublicam ex authoritate ſui decreti introducendi, defendat. Ex Gr. ſi quis legem aliquam ſanae rationi repugnare oſtendit et propterea eandem abrogandam eſſe cenſet, ſi ſimul ſuam ſententiam judicio ſummae poteſtatis (cujus tantum eſt, leges condere et abrogare) ſubmittit et nihil interim contra illius legis praeſcriptum agit, bene ſane de republica meretur, ut optimus quisque civis; ſed ſi contra id faciat ad magiſtratum iniquitatis accuſandum et vulgo odioſum reddendum, vel ſeditioſe ſtudeat invito magiſtratu legem illam abrogare, omnino perturbator eſt et rebellis. Videmus itaque qua ratione unusquisque, ſalvo jure et authoritate ſummarum poteſtatum, hoc eſt, ſalvâ reipublicae pace, ea, quae ſentit dicere et docere poteſt; nempe ſi decretum omnium rerum agendarum iisdem relinquat et nihil contra earum decretum agat, etiamſi ſaepe contra id, quod bonum judicat et palam ſentit, agere debeat; quod quidem ſalva juſtitia et pietate facere poteſt, imo debet, ſi

ſe

ſe juſtum et pium, praeſtare vult. Nam, ut jam [223] oſtendimus juſtitia a ſolo ſummarum poteſtatum decreto pendet, adeoque nemo, niſi qui ſecundum earum recepta decreta vivit, juſtus eſſe poteſt. Pietas autem (per ea, quae in praecedente capite oſtendimus) ſumma eſt, quae circa pacem et tranquillitatem reipublicae exercetur; atqui haec conſervari non poteſt, ſi unicuique ex ſuae mentis arbitrio vivendum eſſet; adeoque impium etiam eſt ex ſuo arbitrio aliquid contra decretum ſummae poteſtatis, cujus ſubditus eſt, facere, quandoquidem, ſi hoc unicuique liceret, imperii ruina inde neceſſario ſequeretur. Quinimo nihil contra decretum et dictamen propriae rationis agere poteſt, quamdiu juxta decreta ſummae poteſtatis agit, ipſa enim ratione ſuadente omnino decrevit, jus ſuum vivendi ex proprio ſuo judicio in eandem transferre. Atqui hoc ipſa etiam praxi confirmare poſſumus; in conciliis namque tam ſummarum, quam minorum poteſtatum raro aliquid fit ex communi omnium membrorum ſuffragio et tamen omnia ex communi omnium decreto, tam ſcilicet eorum, qui *contra*, quam qui *pro* ſuffragium tulerunt, fiunt. Sed ad meum propoſitum reverto: quia ratione unusquisque Judicii libertate, ſalvo ſummarum poteſtatum jure, uti poteſt, ex fundamentis reipublicae vidimus. At ex iis non minus facile determinare poſſumus, quaenam opiniones in Republica ſeditioſae ſint; eae nimirum, quae ſimul ac ponuntur, pactum, quo unusquisque jure agendi ex proprio ſuo arbitrio ceſſit, tollitur. Ex. Gr. ſi quis ſentiat, ſummam poteſtatem ſui juris non eſſe, vel neminem promiſſis ſtare debere, vel oportere unumquemque ex ſuo arbitrio vivere et alia hujusmodi, quae praedicto pacto directe repugnant, is ſeditioſus eſt, non tam quidem propter judicium et opinionem, quam propter factum, quod talia judicia involvunt, videlicet, quia eo ipſo, quod tale quid ſentit, fidem ſummae poteſtati tacite, vel expreſſe

datam

datam ſolvit; ac proinde caeterae opiniones, quae actum non involvunt, nempe ruptionem pacti, vindictam, iram etc. ſeditioſae non ſunt, niſi forte in Republica aliqua ratione corrupta, ubi ſcilicet ſuperſtitioſi et ambitioſi, qui ingenuos ferre nequeunt, ad tantam nominis famam pervenerunt, ut apud plebem plus valeat eorum, quam ſummarum poteſtatum authoritas. Nec tamen negamus, quasdam prae- [229] terea eſſe ſententias, quae, quamvis ſimpliciter circa verum et falſum verſari videantur, iniquo tamen animo proponuntur et divulgantur. Verum has etiam Cap. XV. jam determinavimus, at ita, ut ratio nihilominus libera manſerit. Quod ſi denique ad hoc etiam attendamus, quod fides uniuscujusque erga Rempublicam, ſicuti erga Deum ex ſolis operibus cognosci poteſt, nempe ex charitate erga proximum, nequaquam dubitare poterimus, quin optima respublica unicuique eandem philoſophandi libertatem concedat, quam ſidem unicuique concedere oſtendimus. Equidem fateor, ex tali libertate incommoda quaedam aliquando oriri; verum quid unquam tam ſapienter inſtitutum fuit, ut nihil inde incommodi oriri potuerit. Qui omnia legibus determinare vult, vitia irritabit potius, quam corriget. Quae prohiberi nequeunt, neceſſario concedenda ſunt, tametſi inde ſaepe damnum ſequatur. Quot enim mala ex luxu, invidia, avaritia, ebrietate et aliis ſimilibus oriuntur? Feruntur tamen haec, quia imperio legum prohiberi nequeunt, quamvis revera vitia ſint; quare multo magis judicii libertas concedi debet, quae profecto virtus eſt, nec opprimi poteſt. Adde, quod nulla ex eadem incommoda oriuntur, quae non poſſint (ut ſtatim oſtendam) authoritate magiſtratuum vitari; ut jam taceam, quod haec libertas apprime neceſſaria eſt ad ſcientias et artes promovendum; nam hae ab iis tantum felici cum ſucceſſu coluntur, qui judicium liberum et minime praeoccupatum habent.

At

At ponatur, hanc libertatem opprimi et homines ita retineri posse, ut nihil mutire audeant, nisi ex praescripto summarum potestatum; hoc profecto nunquam fiet, ut nihil etiam, nisi quid ipsae velint, cogitent: atque adeo necessario sequeretur, ut homines quotidie aliud sentirent, aliud loquerentur et consequenter ut fides, in republica apprime necessaria, corrumperetur et abominanda adulatio et perfidia foverentur, unde doli et omnium bonarum artium corruptio. Verum longe abest, ut id fieri possit, ut omnes scilicet praefinito loquantur: sed contra quo magis libertas loquendi hominibus adimi curatur, eo contumacius contra nituntur, non quidem avari, adulatores et reliqui impotentes animi, quorum [230] summa salus est, nummos in arca contemplari et ventres distentos habere, sed ii, quos bona educatio, morum integritas et virtus liberiores fecit. Ita homines plerumque constituti sunt, ut nihil magis impatienter ferant, quam quod opiniones, quas veras esse credunt, pro crimine habeantur et quod ipsis sceleri reputetur id, quod ipsos ad pietatem erga Deum et homines movet, quo fit, ut leges detestari et quidvis in magistratum audeant; nec turpe, sed honestissimum putent, seditiones hac de causa movere et quodvis facinus tentare. Cum itaque humanam naturam sic comparatam esse constet, sequitur, leges, quae de opinionibus conduntur, non scelestos, sed ingenuos respicere, nec ad malignos coërcendum, sed potius ad honestos irritandum condi, nec sine magno imperii periculo defendi posse. Adde, quod tales leges inutiles omnino sunt; nam qui opiniones, quae legibus damnatae sunt, sanas esse credent, legibus parere non poterunt; qui contra easdem tanquam falsas rejiciunt, leges, quibus hae damnantur, tanquam privilegia recipiunt et iisdem ita triumphant, ut magistratus easdem postea, etsi velit, abrogare non valeat. His accedunt, quae supra Cap. XVIII. ex historiis Hebraeorum No. II. dedu-

deduximus: et denique quot ſchismata in Eccleſia ex hoc plerumque orta ſunt? Quod magiſtratus doctorum controverſias legibus dirimere voluerunt? Nam ni homines ſpe tenerentur, leges et magiſtratum ad ſe trahendi, et de ſuis adverſariis, communi vulgi applauſu triumphandi et honores adipiscendi, nunquam tam iniquo animo certarent, nec tantus furor eorum mentes agitaret. Atque haec non tantum ratio, ſed etiam experientia quotidianis exemplis docet; nempe ſimiles leges, quibus ſcilicet imperatur, quid unicuique credendum ſit, et contra hanc aut illam opinionem aliquid dicere vel ſcribere prohibetur, ſaepe inſtitutas fuiſſe ad largiendum, vel potius cedendum eorum ira, qui libera ingenia ferre nequeunt et torva quadam authoritate ſeditioſae plebis devotionem facile in rabiem mutare et in quos volunt inſtigare poſſunt. At quando ſatius foret, vulgi iram et furorem cohibere, quam leges inutiles ſtatuere; quae violari non poſſunt, niſi ab iis, qui virtutes et artes amant et rempublicam in tantam anguſtiam redigere, ut viros ingenuos ſuſtinere non poſſit? Quid enim (231) majus reipublicae malum excogitari poteſt, quam quod viri honeſti, quia diverſa ſentiunt et ſimulare neſciunt, tanquam improbi in exilium mittantur? quid inquam magis pernicioſum, quam quod homines ob nullum ſcelus neque facinus, ſed quia liberalis ingenii ſunt, pro hoſtibus habeantur et ad necem ducantur, et quod cataſtaſia, malorum formido pulcherrimum fiat theatrum ad ſummum tolerantiae et virtutis exemplum cum inſigni majeſtatis opprobrio oſtentandum? qui enim ſe honeſtos norunt, mortem ut ſceleſti non timent, nec ſupplicium deprecantur; eorum quippe animus nulla turpis facti poenitentia angitur, ſed contra honeſtum non ſupplicium putant, pro bona cauſa mori et pro libertate glorioſum; quid ergo talium nece exempli ſtatuitur, cujus cauſam inertes et animo impotentes ignorant, ſeditioſi oderunt et honeſti amant? nemo ſane

ne ex eadem exemplum capere poteſt, niſi ad imitandum, vel ſaltem ad adulandum.

Ne itaque aſſentatio, ſed ut fides in pretio ſit et ut ſummae poteſtates imperium optime retineant, nec ſeditioſis cedere cogantur, judicii libertas neceſſario concedenda eſt, et homines ita regendi ſunt, ut quamvis diverſa et contraria palam ſentiant, concorditer tamen vivant. Nec dubitare poſſumus, quin haec ratio imperandi optima ſit et minora patiatur incommoda; quandoquidem cum hominum natura maxime convenit. In imperio enim democratico (quod maxime ad ſtatum naturalem accedit) omnes paciſci oſtendimus, ex communi decreto agere, at non judicare et ratiocinari; hoc eſt, quia omnes homines non poſſunt aeque eadem ſentire, pacti ſunt, ut id vim decreti haberet, quod plurima haberet ſuffragia, retinendo interim authoritatem eadem, ubi meliora viderint, abrogandi; quo igitur hominibus libertas judicandi minus conceditur, eo a ſtatu maxime naturali magis receditur et conſequenter violentius regnatur. Ut autem porro conſtet, ex hac libertate nulla oriri incommoda, quae non poſſint ſola ſummae poteſtatis authoritate vitari, et hâc ſolâ homines, etſi palam contraria ſentientes facile retineri, ne invicem laedant; exempla praeſto ſunt; nec opus mihi eſt ea longe petere. Urbs Amſtelaedamum ex-
[232] emplo ſit, quae tanto cum ſuo incremento et omnium nationum admiratione hujus libertatis fructus experitur; in hac enim florentiſſima republica et urbe praeſtantiſſima, omnes cujuſcunque nationis et ſectae homines, ſumma cum concordia vivunt et ut alicui bona ſua credant, id tantum ſcire curant, num dives an pauper ſit et num bona fide an dolo ſolitus ſit agere. Caeterum religio vel ſecta nihil eos movet; quia haec coram judice ad juſtificandam vel damnandam cauſam nihil juvat; et nulla omnino tam odioſa ſecta eſt, cujus ſectarii (modo neminem laedant et

ſuum

ſuum unicuique tribuant honeſteque vivant) publica magiſtratuum authoritate et praeſidio non protegantur. Contra cum olim Remonſtrantium et Contraremonſtrantium controverſia de religione a Politicis et Ordinibus provinciarum agitari incepit, tandem in ſchiſma abiit et multis tum exemplis conſtitit, leges, quae de Religione conduntur, ad dirimendas ſcilicet controverſias, homines magis irritare, quam corrigere; alios deinde infinitam ex iiſdem licentiam ſumere; praeterea ſchiſmata non oriri ex magno veritatis ſtudio (fonte ſcilicet comitatis et manſuetudinis) ſed ex magna libidine regnandi; ex quibus luce meridiana clarius conſtat eos potius ſchiſmaticos eſſe, qui aliorum ſcripta damnant et vulgum petulantem in ſcriptores ſeditioſe inſtigant, quam ſcriptores ipſi, qui plerumque doctis tantum ſcribunt et ſolam rationem in auxilium vocant; deinde eos revera perturbatores eſſe, qui in libera republica libertatem judicii, quae non poteſt opprimi, tollere tamen volunt.

His oſtendimus I. impoſſibile eſſe, libertatem hominibus dicendi ea, quae ſentiunt, adimere; II. hanc libertatem, ſalvo jure et authoritate ſummarum poteſtatum unicuique concedi et eandem unumquemque ſervare poſſe, ſalvo eodem jure, ſi nullam inde licentiam ſumat, ad aliquid in Rempublicam tanquam jus introducendum, vel aliquid contra receptas leges agendum; III. hanc eandem libertatem unumquemque habere poſſe, ſervatâ reipublicae pace et nulla ex eadem incommoda oriri, quae facile coërceri non poſſint; IV. eandem ſalvâ etiam pietate unumquemque habere poſſe; V. leges, quae de rebus ſpeculativis conduntur, inutiles omnino eſſe; VI. Denique oſtendimus, hanc libertatem non tantum ſervatâ Rei [233]
publicae pace, pietate et ſummarum poteſtatum jure poſſe, ſed ad haec omnia conſervandum, etiam debere concedi; nam ubi ex adverſo eandem hominibus adimere laboratur et diſcrepantium opiniones,

non autem animi, qui ſoli peccare poſſunt, in judicium vocantur, ibi in honeſtos exempla eduntur, quae potius martyria videntur, quaeque reliquos magis irritant et ad miſericordiam, ſi non ad vindictam plus movent, quam terrent; bonae deinde artes et fides corrumpuntur, adulatores et perfidi foventur et adverſarii triumphant, quod eorum irae conceſſum ſit, quodque imperium tenentes ſuae doctrinae, cujus interpretes habentur, ſectatores fecerint, ex quo fit, ut eorum authoritatem et jus uſurpare audeant, nec jactare erubeſcant, ſe a Deo immediate electos et ſua decreta divina, ſummarum autem poteſtatum contra humana eſſe, quae propterea divinis, hoc eſt, ſuis decretis ut cedant, volunt; quae omnia nemo ignorare poteſt reipublicae ſaluti omnino repugnare. Quapropter hic, ut ſupra Cap. XVIII. concludimus, nihil reipublicae tutius, quam ut pietas et Religio in ſolo Charitatis et Aequitatis exercitio comprehendatur et jus ſummarum poteſtatum tam circa ſacra, quam profana ad actiones tantum referatur, caeterum unicuique et ſentire quae velit et quae ſentiat, dicere concedatur.

His, quae in hoc tractatu agere conſtitueram, abſolvi. Supereſt tantum expreſſe monere, me nihil in eo ſcripſiſſe, quod non libentiſſime examini et judicio ſummarum Poteſtatum Patriae meae ſubjiciam. Nam ſi quid horum, quae dixi, patriis legibus repugnare, vel communi ſaluti obeſſe judicabunt, id ego indictum volo. Scio me hominem eſſe et errare potuiſſe; ne autem errarem ſedulo curavi et apprime, ut quicquid ſcriberem, legibus patriae, pietati, boniſque moribus omnino reſponderet.

REMAR-

REMARQUES
CURIEUSES ET NECESSAIRES POUR L'INTELLIGENCE DE CE LIVRE.

Ad p. 157. *Eius tamen propagatores non possunt vocari Prophetae* etc. C'est à dire autant d'interpretes de Dieu, parce qu'il faut pour meriter ce titre, interpreter les decrets Divins, que l'on sçait par revelation, à ceux qui les ignorent et que la certitude que l'on peut avoir de ces decrets soit toute fondée sur l'autorité du Prophete, et sur la créance que l'on a en luy. Que s'il ne falloit pour devenir prophete qu'estre disciple d'un Prophete, comme il ne faut pour estre Philosophe qu'estudier sous un Philosophe; en ce cas là le Prophete ne seroit point l'interprete des decrets Divins, parce que ce ne seroit plus sur le témoignage et sur la bonne foy du Prophete que s'appuyeroient ses auditeurs, mais sur leur propre témoignage, et sur la revelation mesme. Ainsi les Souverains sont les interpretes du droit, par ce qu'il ne peut y avoir que leur autorité qui le protége et le défende.

Ad p. 170. *Quod Prophetae virtutem singularem et supra communem habebant* etc. Quoy qu'il s'en trouve qui ayent des dons que la Nature refuse aux autres hommes, il ne s'ensuit pas que ceux-là

soient

ſoient au deſſus de la nature humaine, à moins que les dons, dont ils ſont extraordinairement pourvûs, ne paſſent les bornes et les limites de la Nature humaine. Comme par exemple la Grandeur des Geants eſt à la verité fort rare, et neanmoins elle eſt naturelle; Composer des vers ſur le champ eſt un don qui n'eſt pas commun, cependant il eſt naturel, et il s'en trouve qui en font aiſément, comme il s'en voit qui s'imaginent quelque choſe les yeux ouverts avec autant de vivacité que ſi les objets leur eſtoient préſens. Mais s'il eſtoit poſſible que quelqu'un eût d'autres moyens de concevoir les choſes, ou que ſes connoiſſances fuſſent appuyées ſur d'autres fondements, il faudroit qu'il y eût en luy quelque choſe de plus qu'humain.

Ad p. 194. *Nec videmus, quod Deus Patriarchis, aut eorum ſucceſſoribus aliud praeter hoc promiſerit* etc. Nous liſons au Chapitre 15. de la Geneſe que Dieu promit ſa protection à Abraham, et une très grande récompenſe; à quoy ce Patriarche repartit qu'il ne voyoit pas, eſtant déja fort vieux qu'il y eût déſormais rien de tel à eſpérer pour luy.

Ad. p. 195. *Hebraeorum igitur ſocietati nihil aliud, pro conſtanti legum obſervatione, promitti potuit, quam vitae ſecuritas, ejusque commoda* etc. Il eſt dit en termes exprés au Chapitre 10. verſet 21. de l'Evangile ſelon ſaint Marc qu'il ne ſuffit pas pour hériter de la vie éternelle de garder les commandements de la loy de Moyſe.

Ad p. 237. *Cum Dei exiſtentia non ſit per ſe nota* etc. Nous doutons infailliblement de l'exiſtance de Dieu, et par conſequent de toutes choſes, tandis que nous n'en avons point d'idée claire et diſtincte, et que nous ne le connoiſſons que confuſément; car comme celuy qui ne ſçait pas certainement en quoy conſiſte la nature du triangle, ignore en

mesme

mesme temps que ses trois angles soient esgaux à deux droits; de mesme celuy qui ne connoist que confusément la nature divine, ne sçauroit voir que l'existence soit essentielle à Dieu; c'est pourquoy pour n'en point douter, il faut absolument avoir recours à certaines notions très simples qu'on appelle communes, et nous en servir comme de moyens propres et infaillibles pour nous conduire à une idée claire et distincte de la Nature divine et ce n'est qu'alors que nous commençons à estre asseurez que Dieu existe necessairement, et qu'il est par tout: et que nous comprenons évidemment qu'il n'y a point de connoissances où la nature divine ne se trouve, et que ce n'est que par son moyen que nous les acquerons. Et qu'enfin il n'est rien de tout ce que nous concevons distinctement, et dans toute son estenduë qui ne soit veritable et effectif. Mais si le lecteur a la curiosité d'en sçavoir davantage, qu'il prenne la peine de lire les prolegomenes d'un livre intitulé, *Les principes de Philosophie prouvez par démonstrations Geometriques.*

Ad p. 263. *Vt impossibile sit, talem invenire methodum, quae verum sensum omnium orationum Scripturae certo doceat investigare* etc. Impossibilité que je fonde sur ce que nous n'avons ny l'usage, ny la phraseologie de cette Langue.

Ad p. 268. *Res enim, quae sua natura facile percipiuntur* etc. J'entends par ce qui est perceptible non seulement les choses dont la démonstration est sensible, et évidente, mais mesmes celles que nous embrassons par une simple certitude morale, et que nous oyons d'ordinaire sans admiration, encore qu'il soit entièrement impossible de les démontrer. Comme nous voyons qu'il est aisé de comprendre les propositions d'Euclide, avant que la demonstration les ait precedées; ainsi je nomme perceptible ce qui n'ex-

n'excede point la foy humaine, telles que ſont les hiſtoires tant de l'avenir que du paſſé, comme auſſi les droits, les coûtumes, et les inſtitutions, bien qu'il ſoit impoſſible de les prouver par demonſtrations Mathematiques. Mais quant aux hieroplyphes et aux hiſtoires qui ſont hors de toute créance, je les appelle imperceptibles, encore qu'il y en ait beaucoup de cette nature que nôtre methode éclaircit en ſorte qu'il eſt aiſé d' entendre la penſée de l'Auteur.

Ad. p. 278. *Quod Geneſ. cap. 22. vſ. 14. vocetur mons Morya mons Dei* etc. C'eſt à dire par l'hiſtorien, et non pas par Abraham, parce qu'il dit que l'endroit qui s'appelle aujourduy *il ſera manifeſté ſur la montagne de Dieu*, fut nommé par Abraham, *Dieu y pourvoira.*

Ad p. 281. *Narrat ſine dubio ibi Hiſtoricus, quos reges Idumaei habuerint* etc. Car depuis ce temps-là jusqu' à celuy du Roy Joram, auquel les Iduméens ſe revolterent de ſon obeïſſance (2 Liv. des Rois Ch. 8. v. 20.), ils n'avoient que des Gouverneurs ou des Vice-rois eſtablis par les Juifs (1 Liv. des Rois Ch. 22. v. 48.). Et c'eſt à cauſe de cela qu' au 2. liv. des Rois Chapitre 3. verſet 9. le Gouverneur d'Idumée, eſt appellé Roy. Or il n'eſt pas certain ſi le dernier Roy des Iduméens commença à regner avant que Saül fût élû Roy, ou ſi c'eſt ſeulement que l'Eſcriture nous ait voulu laiſſer en ce chapitre de la Geneſe le nombre des Rois qui ſont morts invincibles. Au reſte c'eſt eſtre ignorant et digne de riſée que de mettre Moyſe au nombre des Rois Hebreux, luy qui fonda leur Republique ſur un pié tout contraire et directement oppoſé à l'Eſtat Monarchique.

Ad p. 290. *Exceptis tantum pauciſſimis* etc. Par exemple il eſt dit au 2 liv. des Rois Chapitre 18. verſet

verſet 20. *Tu parles* (à la ſeconde perſonne) *mais ce ne ſont que des paroles* etc. et dans Iſaie Chapitre 36. verſet 5. *et moy je dy que tout cela n'eſt qu'un vain babil: mais le conſeil et la force ſont requis à la guerre.* D'ailleurs il ſe trouve au verſet 22. au nombre plurier, *que ſi vous me dites*, paroles qui ſont au ſingulier dans l'exemplaire d'Iſaie. Il n'y a quantité de leçons diverſes de cette nature, dont il eſt impoſſible de ſçavoir la quelle il faut prendre. Au reſte nous ne liſons point dans Iſaie, ce qui eſt eſcrit en 32. verſet du meſme Chapitre du 2. liv. des Rois, c'eſt pourquoy je ne doute pas que ce ne ſoient des paroles ſuppoſées.

Ad p. 290. *At verba variis in locis adeo mirifice mutata deprehenduntur* etc. Comme par exemple il y a au 2. liv. de Samuel chapitre 7. verſet 6. *toûjours errant avec les tentes et les tabernacles.* Et au Chapitre 17. verſet 5. du 1. liv. des Chroniques, *mais j'ay eſté de tabernacle en tabernacle, et de pavillon en pavillon.* Davantage le verſet 10. du 2. liv. de Sam. et le 9. du 1. des Chron. ſont couchez en termes tout differents. Outre cela il y a tant d'autres discordances plus conſiderables que celles-cy qu'à moins d'eſtre aveugle ou ſtupide on ne ſçauroit lire ces chapitres ſans s'en apperçevoir.

Ad p. 291. *Quod tempus neceſſario referendum eſt ad aliud, de quo immediate loquutus eſt.* Que ce texte ne ſe rapporte à aucun autre temps qu'à celuy où Joſeph fut vendu, cela ſe voit non ſeulement par la ſuite du diſcours, mais par l'âge meſme de Juda, lequel n'avoit alors s'il eſt permis d'en croire le calcul de ſon hiſtoire precedente, que 22. ans au plus. Car nous liſons au chapitre 29. de la Geneſe verſet dernier que Juda naſquit l'an 10. du ſervice du Patriarche Jacob chez Laban, et Joſeph le 14. Or puis que Joſeph avoit 17. ans lors qu'il fut vendu, il

il s'enſuit que Juda n'en devoit avoir que 21. par conſequent ceux qui s'imaginent que la longue abſence de Juda de la maiſon de ſon pere fut devant la vente de Joſeph, s'abuſent lourdement, et ne font que trop voir qu'ils ſont plus en peine de la divinité de l'Eſcriture qu'ils n'en ſont certains.

Ad p. 292. *Et contra Dinam vix ſeptem fuiſſe annorum*, etc. Car n'en déplaiſe à Aben Hëzra c'eſt une eſpece de folie que de s'imaginer que Jacob fut 8. ou 10. ans dans ſon voyage entre la Meſopotamie et Bethel: où qu'il fit diligence non ſeulement pour l'envie qu'il avoit de revoir ſes parents, mais principalement pour accomplir le voeu qu'il avoit fait lors qu'il s'enfuit d'avec ſon frere, de quoy Dieu l'avoit averty, en luy promettant de l'aider à retourner dans ſon païs (Geneſe Ch. 28. 10. 31. 13. et 25. 5. Geneſe Ch. 31. 3. 13.) Que ſi ces raiſons ſemblent à nos adverſaires plus apparentes que veritables et ſolides: je veux bien pour leur plaire demeurer d'accord avec eux, que Jacob comme un autre Uliſſe fut huit ou dix ans, et meſme d'avantage errant et vagabond dans ce petit trajet. Mais du moins ne ſçauroient ils nier, que Benjamin ne naſquît la derniere année de ce voyage, c'eſt à dire ſelon leur calcul environ la 15. ou 16 année de l'âge de Joſeph. Et ce par la raiſon que Jacob prit congé de Laban ſept ans après la naiſſance de ſon fils Joſeph. Or depuis la 17. année de l'âge de celuy-cy juſques au temps que le Patriarche alla en Egypte, on ne compte que 22. ans, ainſi que nous avons fait voir au Chapitre 9. et par conſequent Benjamin n'avoit en ce meſme temps du voyage d'Egypte que 23. ou 24. ans au plus; et c'eſt de ce temps qu'il n'eſtoit encore qu'en la fleur de ſon âge, dont la Geneſe parle, lors qu'elle dit qu'il avoit les enfans dont le nombre eſt marqué au Chapitre 46. verſet 21. que l'on peut conferer avec le verſet 38, 39. et 40. du Chapitre 26. du liv. des Nombres et avec le

le 1. verſet et les ſuivans du Chapitre 8. du 1. liv. des Chron. et l'on verra que le fils aisné de Benjamin avoit alors deux fils Ard et Nahgaman: ce qui n'eſt pas moins ridicule que de dire avec la Geneſe que Dina fut violée à l'âge de ſept ans; et beaucoup d'autres abſurditez que nous avons tirées de l'arrangement et de l'ordre de cette hiſtoire; ce qui fait voir que les ignorans s'enfoncent d'autant plus dans les difficultez, qu'ils s'efforcent de les éviter.

Ad p. 292. *Potuiſſet ſuperioribus annectere, quae hic de ipſo Joſua narrare incipit.* C'eſt à dire en d'autres termes, et dans un autre ordre qu'ils ne ſe trouvent au livre de Joſué.

Ad p. 293. *Hotniel ſilius Kenaz iudicavit 40. annos*, etc. R. Levi Ben Gerſon et quelques autres ont crû qu'il faut commencer à compter depuis la mort de Joſué ces 40. années que l'Eſcriture dit s'eſtre paſſées en liberté; et par conſequent que les 8. precedentes du gouvernement de Kuſan Rishgataim, y ſont compriſes, et que les 18. ſuivantes ſe doivent rapporter aux 80. d'Ehud, et de Samgar, et qu'enfin il faut mettre les autres années de ſervitude au nombre de celles que l'Eſcriture dit s'eſtre paſſées en liberté. Mais puisque l'Eſcriture cotte expreſſément le nombre des années de ſervitude et de liberté, et qu'elle témoigne au Chapitre 2. verſet 18. que l'Eſtat des Hebreux a toûjours fleuri du vivant de leurs juges: il eſt évident que ce Rabin (homme d'ailleurs aſſez ſçavant) et ceux qui jurent ſur ſon texte, corrigent plûtoſt l'Eſcriture qu'ils ne l'expliquent par la torture qu'ils ſe donnent pour démesler cette fuſée. Erreur où tombent encore, mais plus groſſierement, ceux qui veulent que l'Eſcriture n'a pretendu marquer par ce calcul general des années, que les temps de la police Judaïque; et que ceux des Anarchies (ils les appellent ainſi en haine de l'Eſtat Populaire) que

ces

ces temps-là dis-je aussi bien que ceux de leur servitude, ont esté rejettez de la supputation commune, par ce qu'il eût esté honteux d'y inferer des temps si miserables, et qui n'estoient que comme des interregnes. Car de dire que les Hebreux n'ayent pas voulu marquer dans leurs Annales les temps de la prosperité de leur Republique, à cause que c'estoient des temps de malheur et comme d'interregne, ou qu'ils ayent rayé de leurs Annales les années de servitude, si ce n'est une calomnie, c'est une fiction chimerique et une pure absurdité. Car il est si clair qu'Esdras (qui est l'Ecrivain de ces livres ainsi que nous l'avons fait voir) a eu dessein de marquer au chapitre 6. du 1. livre des Rois toutes les années sans exception depuis la sortie d'Egypte jusqu' à la quatriesme année du regne de Salomon; cela est si manifeste, que jamais homme de bon sens ne l'a revoqué en doute. Car sans parler des autres, la Genealogie de David escrite à la fin du livre de Rut, et au Chapitre 2. du 1. des Chron. se monte à peine à un si grand nombre d'années à sçavoir à 480. vûque Nahasson qui estoit Prince de la Tribu de Juda (Liv. des Nomb. Ch. 7. v. 11. et 12.) deux ans après que les Hebreux eurent quitté l'Egypte mourut au desert avec tous ceux qui ayant atteint l'âge de vingt ans estoient capables de porter les armes, tellement que son fils Shalma ayeul de David passa le Jourdain avec Josué. Ainsi, il n'est pas necessaire de feindre que ce Shalma fût du moins âgé de quatrevingts onze ans lorsqu'il engendra Bohgas, et que celuy-cy en eût autant à la naissance de David. Car David (supposé que l'an 4. du regne de Salomon fût au rapport du chapitre 6. du 1. liv. des Rois, le 480. depuis la sortie d'Egypte) David nasquit à ce compte là, l'an 366. après le passage du Jourdain. Et pourtant supposé que Shalma, ayeul de David nasquit au passage mesme du Jourdain, il faut de necessité que ce Shalma, Bohgas, Obed, et Jessai, ayent engendré successive-

ceſſivement des enfans dans leur extréme vieilleſſe, à ſçavoir en l'an 91. de leur âge; et par conſequent à peine ſe trouveroit-il depuis la ſortie d'Egypte jusqu'à l'an 4. du Regne de Salomon 480. ans, ſi l'Eſcriture ne l'avoit dit expreſſément.

Ad p. 293. *Samſon iudicavit 20. annos*, etc. On peut douter ſi ces vingt-ans ſe doivent rapporter aux années de liberté, ou s'ils ſont compris dans les 40. qui precedent immediatement, pendant lesquels le peuple fut ſous le joug des Philiſtins. Pour moy j'avouë que j'y voy plus de vray-ſemblance, et qu'il eſt plus croyable que les Hebreux recouvrerent leur liberté, lors que les plus conſiderables d'entre les Philiſtins perirent avec Samſon. Auſſi n'aye-je rapporté ces 20. ans de Samſon à ceux pendant lesquels dura le joug des Philiſtins, que par ce que Samſon naſquit depuis que les Philiſtins eurent ſubjugué les Hebreux, outre qu'au traité du Sabbat, il eſt fait mention d'un certain livre de Jeruſalem, où il eſt dit que Samſon jugea le peuple 40. ans; mais la queſtion n'eſt pas de ces années ſeulement.

Ad p. 297. *Nempe Kirjat Jeharim*, etc. Kiriatjearim s'appelle auſſi Bahgal, d'où Kimchi, et quelques autres ont pris occaſion de dire que *Bahgale Jehuda* que j'ay traduit icy *du peuple de Juda*, eſtoit un nom de ville; mais ils ſe trompent, parce que *Bahgale* eſt du nombre plurier. D'ailleurs ſi l'on veut conferer ce texte de Samuel avec celuy du 1. livre des Chroniques, on trouvera que David ne partit point de la ville de *Bahgal*, mais qu'il y alla. Que ſi l'auteur du livre de Samuel, n'eût pretendu marquer que le lieu d'où David retira l'Arche; alors pour bien parler Hebreu, voicy comme il eût dit: *et David ſe leva, et s'en alla, etc. de Bahgal qui eſt en Juda, et en retira l'Arche de Dieu.*

Ad p. 297. *Et Abſalom fugit ivitque ad Ptolomaeum*, etc. Ceux qui ſe ſont meslez de commenter ce Texte, l'ont corrigé de cette ſorte: *et Abſalom s'enfuit et ſe retira chez Ptolomée fils d'Hamihud Roy de Geſur, où il demeura trois ans, et David pleura ſon fils tout le temps, qu'il fut à Geſur.* Mais ſi c'eſt là ce que l'on appelle interpreter et s'il eſt permis de ſe donner cette licence dans l'expoſition de l'Eſcriture, et de tranſpoſer de la ſorte des phraſes tout entieres, ſoit en ajoûtant, ou en retranchant quelque choſe, j'avouë qu'il eſt permis de corrompre l'Eſcriture, et de luy donner comme à un morceau de cire autant de formes que l'on voudra.

Ad p. 304. *Et forte poſtquam Judas Machabaeus templum reſtauravit*, etc. Je forme ce ſoupçon, (s'il eſt vray que c'en ſoit un) ſur la deduction de la Genealogie du Roy Jechonias, laquelle ſe trouve au chapitre 3. du 1. livre des Chroniques, et finit aux Enfans d'Eliohenai qui ſont les tréſieſmes deſcendus de luy en ligne directe; ſurquoy il faut remarquer que ce Jechonias avant ſa captivité n'avoit point d'enfans, mais il eſt probable, qu'il en eut deux dans la priſon, du moins autant qu'on le peut conjecturer des noms qu'il leur donna. Quant à ſes deſcendants, il ne faut point douter qu'il n'en eût, ſi l'on en croit auſſi leurs noms, depuis ſon élargiſſement; car ſon petit fils Pedaja (nom qui ſignifie Dieu m'a remis en liberté,) lequel eſt ſelon ce chapitre le Pere de Zorobabel, nâquit l'an 37. ou 38. de ce Jechonias, c'eſt à dire 33. ans avant que Cyrus licentiât les Juifs, et par conſequent Zorobabel à qui Cyrus donna la principauté de la Judée eſtoit âgé de 13. ou 14. ans. Mais il n'eſt pas neceſſaire de pouſſer la choſe plus loin: car il ne faut que lire avec tant ſoit peu d'attention le Chapitre ſusdit du 1. liv. des Chroniques où il eſt fait mention depuis le verſet 17. de toute la poſterité du Roy Jechonias, et compa-

comparer le texte Hebreu avec la verſion des Septante, pour voir clairement que ces livres ne furent divulguez que depuis que Judas Machabée eut relevé le Temple, et que le Sceptre n'eſtoit plus dans la maiſon de Jechonias.

Ad p. 307. *Sed contra Cap. ſcilicet* 17. *quod Babiloniam captus duceretur.* Perſonne n'eût pû ſoupçonner que ſa Prophetie fût oppoſée à la prediction de Jeremie, comme on l'a ſoupçonné ſur le recit qu'en fait Joſeph, jusqu' à ce que le ſuccez à fait connoiſtre qu'ils avoient tous deux predit la verité.

Ad p. 309. *Et inſuper etiam liber Nehemiae,* etc. L'Hiſtorien fait aſſez connoiſtre par le 1. verſet du chapitre 1. que la plus grand part de ce livre a eſté tirée de celûy que Nehemie a eſcrit de ſa propre main. Mais quant à ce qui ſe trouve depuis le chapitre 8. jusqu' au verſet 26. du chapitre 12. outre les 2. derniers verſets du chapitre 12. lesquels ont eſté inſerez par parentheſe dans le diſcours de Nehemie; il eſt conſtant qu'ils y ont eſté ajoûtez par l'Hiſtorien meſme, lequel ſurveſcut Nehemie.

Ad p. 310. *Atque neminem exiſtimare credo, quod Hezras aut Nehemias, adeo longaevi fuerint, ut quatuordecim Reges Perſarum ſupervixerint* etc. Esdras eſtoit Oncle du premier Souverain Pontife nommé Joſué, fils de ſon frere (1 Esdras Chap. 7. v. 1. 1 Liv. des Chron. Ch. 6. v. 14, 15.): et ce fut avec ce Pontife conjointement avec Zorobabel qu'il alla en Jeruſalem (Nehemie Ch. 12. v. 1.). Mais il y a apparence que luy et les autres ſe voyant inquietez dans leur entrepriſe, retournerent en Babylone, et qu'il y demeura jusqu' à ce qu'il eut obtenu ce qu' il ſouhaitoit d'Artaxerxes. Il ſe lit auſſi (Nehemie Ch. 1. v. 2.) que Nehemie fit ſous le Regne de Cyrus

un

un voyage en Jerusalem avec Zorobabel, sur quoy il ne faut que lire Esdras chapitre 2. verset 2. et le 65. qu'il faut comparer avec le verset 10. du chapitre 8. et avec le verset 2. du chapitre 10. de Nehemie. Car que les interpretes traduisent ce nom *Atirsçatha* par cet autre qui signifie Ambassadeur, c'est ce qu'ils ne prouvent par aucun exemple; au lieu qu'il est certain que l'on donnoit de nouveaux noms aux Juifs qui frequentoient la Cour. Ainsi Daniel fut nommé *Beltesatzar*, Zerubabel *Sethbetsar* (Esdras Ch. 1. v. 8.), et Nehemie *Atirsçatha*; mais en vertu de sa charge, on avoit de coûtume de le salüer sous le titre de Gouverneur, ou de President. Il est donc certain qu' *Atirsçatha* est un nom propre, comme *Hatselelphoni*, *Hatsobeba* 1. Pseaume 4, 3, 8. Halloghes. Nehemie 10. 25. et ainsi du reste.

Ad p. 314. *Ex quibus facile colligimus ante tempus Machabaeorum nullum Canonem Sacrorum Librorum fuisse* etc. Ce qu'on appelle la grande Synagogue, ne commença que depuis la reduction de l'Asie sous l'Empire des Macedoniens. Quant à l'opinion de Maimonides, du R. Abraham, de Ben David, et de quelques autres qui soustiennent que les Presidens de cette Synagogue estoient Esdras, Daniel, Nehemie, Aggée, Zacharie etc. c'est un conte fait à plaisir, et qui n'est appuyé que sur la tradition des Rabins, qui font courir le bruit que la domination des Perses, ne dura que 34. ans; sans qu'ils ayent de meilleure raison que celle-là pour prouver que les Decrets de cette grande Synagogue, ou de ce Synode, lesquels estoient rejettez par les Sadducéens, et receus par les Pharisiens, ayent esté faits par des Prophetes qui les eussent publiés comme s'ils les avoient receus de Moyse, auquel Dieu mesme les avoit laissés de bouche ou par escrit, de sorte que les Pharisiens n'ont pour les defendre qu'une opiniatreté qui leur est comme naturelle; au lieu qu'il est facile

facile aux gens d'esprit qui sçavent pourquoy on convoquoit ces Conciles ou Synodes, et qui n'ignorent pas l'antipathie qui regnoit entre les Phariséens et les Sadducéens, de conjecturer qu'elles pouvoient estre les causes de la convocation de cette grande Synagogue, ou de ce Synode. Du moins il est certain qu'il n'assista aucun Prophete à cette Assemblée, et que les Decrets des Phariséens, qui sont les Traditions, dont on a fait tant de bruit, n'ont receu leur autorité que de ce pretendu Concile.

Ad p. 316. *Arbitramur igitur.* Les interpretes de ce passage traduisent λογίζομαι comme s'il signifioit *je concluë*, et soutiennent opiniâtrément, que Saint Paul s'en sert par tout pour συλλογίζομαι, quoy qu'en effet λογίζομαι ne se prenne chez les Hebreux que pour *supputer*, *penser*, *estimer.* Par laquelle signification il a un merveilleux rapport au Texte syriaque, parce que la Version Syriaque (s'il est vray qu'il y en ait une, car cela n'est pas asseuré, puisque nous n'en connoissons point l'Interprete, et qu'il est incertain en quel temps elle fut divulguée, joint que le Syriaque estoit la Langue naturelle de tous les Apôtres) je dis que cette version traduit ce Texte de Saint Paul de cette sorte *mitrahginam hachi*, paroles que Tremellius interprete dans leur sens naturel en disant *nous estimons donc*, vûque le nom *raghgion*, qui est formé de ce verbe, signifie l'opinion, la pensée; et comme *rahgava* se prend pour la volonté, il s'ensuit que *mitrahginam* ne peut signifier autre chose que *nous voulons*, *nous estimons*, *nous pensons.*

Ad p. 321. *Ut tota Christi doctrina*, etc. A sçavoir celle que Jesus Christ avoit enseignée sur la montagne, et dont Saint Matthieu fait mention au chapitre 5. et suivans.

Ad p. 359. *Nam, quandoquidem non possumus lumine naturali percipere, quod simplex obedientia via ad salutem sit* etc. C'est à dire que nous ne sçavons pas naturellement qu'il suffise au salut, et pour estre heureux, d'embrasser les Decrets Divins comme autant de commandemens; et que ce n'est point la raison, mais la seule revelation qui nous apprend qu'il n'est point necessaire de les concevoir comme veritez éternelles, ainsi que nous l'avons fait voir dans le Chapitre 4.

Ad p. 363. *At ex ea necessario sequitur, neminem absque dolo promissurum, se jure, quod in omnia habet, cessurum*, etc J'avoue que dans l'Estat civil où l'on détermine en commun de ce qui est bon ou mauvais, la fraude se peut distinguer en bien et en mal; mais dans l'Estat naturel, où chacun est de droit maistre de ses actions, et où il peut se prescrire des loix, les interpreter, et les abolir mesme quand il y va de son interest, dans cet Estat il n'est pas concevable que la fraude puisse avoir lieu, ny qu'il s'y trouve de malice.

Ad p. 370. *Nemo enim ex natura scit, se ulla erga Deum teneri obedientia*. etc. Lorsque Saint Paul dit *que les hommes sont sans excuse*, il parle à la façon des hommes, vû qu'il enseigne expressément au Chapitre 9. verset 18. de la mesme Epistre que Dieu fait misericorde à qui bon luy semble, et qu'il endurcit qui il veut: et que si les hommes sont inexcusables, c'est par ce qu'ils sont dans la puissance de Dieu comme un pot de terre entre les mains du Potier, lequel fait d'une mesme masse un vaisseau à honneur, et un autre à deshonneur, et que les avertissements ne servent de rien à leur salut, ou à leur perte. Quant à la Loy divine qui nous est naturelle, et dont le sommaire est d'aimer Dieu, ainsi que nous l'avons dit, elle s'appelle Loy dans le sens que les Philo-

Philoſophes ordinaires appellent loix les regles de la Nature ſuivant lesquelles toutes choſes ſe font neceſſairement. Car l'amour de Dieu n'eſt point obeïſſance, mais une vertu inſeparable de l'homme, qui connoiſt veritablement Dieu. Pour l'obeïſſance, elle n'a nul eſgard à la neceſſité et à la verité de la choſe, mais à la ſeule volonté de celuy qui commande. Car comme il nous eſt impoſſible (ainſi que nous l'avons fait voir au Chapitre 4.) de concevoir Dieu comme un Prince qui fait des loix, que nous pouvons violer, il eſt évident que nul homme qui n'a que la raiſon pour guide, ne peut ſçavoir qu'il ſoit obligé d'obeïr à Dieu. Davantage nous avons montré que les commandemens que Dieu a revelez, ne nous obligent point, et qu'ils ne paſſent pour commandemens à nôtre égard, que tandis que nous en ignorons la cauſe, mais que dès là que nous la connoiſſons, ils ceſſent d'eſtre tels, et que nous ne les embraſſons plus comme commandemens, mais comme veritez éternelles, et par conſequent que l'obeïſſance ſe convertit alors en amour, lequel eſt produit auſſi neceſſairement d'une vraye connoiſſance, que la lumiere eſt produite par le Soleil. D'où il s'enſuit que la raiſon nous enſeigne à la verité à aimer Dieu, mais non pas à luy obeïr: puisque nous ne ſçaurions recevoir les commandemens de Dieu entant que commandemens, c'eſt à dire tandis que nous ne les concevons pas comme veritez éternelles, que Dieu ne nous les ait expreſſément revelés.

Ad p. 381. *Quamvis verus Propheta eſſet, reus tamen erat*, etc. Il eſt dit dans les Nombres, que deux certains hommes, dont les noms ſont eſcrits au verſet 28. du chapitre 11. de ce livre prophetiſans au champ, la nouvelle en vint auſſi-tôt à Moyſe, et que Joſué fut d'avis que l'on ſe ſaiſit de leurs perſonnes; ce qu'il n'eût jamais fait. et que l'on n'eût eu garde de rapporter à Moyſe comme une action cri-

 minelle,

minelle, s'il eût esté permis à tout le monde de prophetiser sans un ordre exprés de Moyse. Cependant Moyse leur fit grace, et blasma Josué du conseil qu'il luy donnoit de maintenir son autorité Royale; ce qui arriva neanmoins au temps, que sa charge luy pesoit tellement sur les espaules, qu'il aimoit mieux mourir que de regner seul, car il répond à Josué en ces termes: *Es tu jaloux de mes interests? plût à Dieu que tout ce Peuple fût aussi Prophete* (Versets 14. et 15. du mesme Chap.) Comme s'il disoit, voudrois tu qu'il n'y eût que moy à regner; pour moy, je souhaitterois que le droit de consulter Dieu revint à chaque particulier, et par consequent qu'ils regnassent tous ensemble, et me laissassent aller. Ainsi ce n'estoit pas le droit et l'autorité, que Josué ignoroit, mais la circonstance du temps: aussi est-ce pour cela que Moyse le blasme, comme David blâma Abisçaï, qui luy conseilloit de faire mourir Simhi, lequel estoit effectivement criminel de leze Majesté (2. Liv. de Sam. Ch. 19. v. 22. et 23.)

Ad p. 382. *Vide Num. Cap. 27. v. 21.* Plus les interpretes s'efforcent de rendre mot à mot le verset 19. et le 23. de ce Chapitre, moins ils les rendent intelligibles, et je suis asseuré que très peu de personnes en entendent le veritable sens; car la plus part se figurent, que Dieu commande à Moyse au verset 19. d'instruire Josué en presence de l'Assemblée. Et au verset 23. qu'il luy imposa les mains, et l'instruisit; ne prenant pas garde que cette façon de parler est fort en usage chez les Hebreux pour declarer, que l'election du Prince est legitime, et qu'il est confirmé dans sa charge. C'est ainsi que parle Jetro en conseillant à Moyse de choisir des Coadjuteurs qui l'aidassent à juger le Peuple, *si tu fais cecy* (dit-il) *alors Dieu te commandera*, comme s'il disoit que son autorité sera ferme, et qu'il pourra subsister, touchant quoy voyez l'Exode Chapitre 18. verset 23. et le

le 1. liv. de Samuel chapitre 13. verſet 15. et le chapitre 25. verſet 30. et ſur tout le chapitre 1. de Joſué au verſet 9. où Dieu luy dit, *ne t'ay-je pas commandé, prends courage, et montre toy homme de coeur*, comme ſi Dieu luy diſoit, *n'eſt pas moy qui t'ay conſtitué Prince, ne t'eſpouvante donc de rien, car je ſeray par tout avec toy.*

Ad p. 385. *Neque alium judicem praeter Deum noſcere tenebatur* etc. Les Rabins feignent avec quelques Chreſtiens, qui ſont auſſi ignorans qu'eux, que c'eſt Moyſe qui a inſtitué le grand Sanhedrin. Il eſt vray que Moyſe élut ſoixante et dix Coadjuteurs, ſur les quels il ſe déchargea d'une partie des ſoins de la Republique, parce qu'il n'eſtoit capable de porter tout ſeul un ſi lourd fardeau; mais tant s'en faut qu'il ait jamais fait d'ordonance touchant l'inſtitution d'un Concile, qui fut composé de ſoixante et dix Teſtes, qu'il a ordonné au contraire à chaque Tribu, d'eſtablir des Juges dans les villes, que Dieu leur avoit données, lesquels euſſent ſoin d'accorder les differents ſuivant la teneur des loix, et de punir les delinquants; et s'il arrivoit que ces Juges euſſent quelque doute ſur les Loix, qu'ils fuſſent obligez de s'addreſſer au grand Pontiſe (lequel en eſtoit le ſouverain Interprete) comme à un Juge dont ils eſtoient alors les Subalternes, par ce qu'ils avoient droit de conſulter le Pontife, et de pacifier toutes choſes ſuivant l'expoſition qu'il donnoit aux loix. Que s'il arrivoit qu'un Juge Subalterne eût l'audace de ſoûtenir qu'il n'eſtoit pas obligé de donner ſentence ſuivant la deciſion du Souverain Pontife (Deut. Ch. 17. v. 9.), cet homme là fut condamné à la mort par l'ordre de celuy qui eſtoit alors Souverain Juge, tel qu'eſtoit Joſué en qualité de Generaliſſime de toutes les Armées du Peuple d'Iſrael, lequel avoit droit aprés le partage des terres, de conſulter le Pontiſe touchant les affaires qui concernoient ſa Tribu, et de

de conſtituer des Juges dans ſes villes, lesquels ne fuſſent ſubordonnez qu'à luy; ou tel qu'eſtoit le Roy, auquel toutes les Tribus, ou quelques unes ſeulement euſſent transferé leur droit. Pour preuve de cela, je ne rapporteray qu'un exemple entre tant d'autres qui ſe trouvent ſur ce ſujet dans la ſainte Eſcriture. Quand le Prophete Scilonite élut Jeroboam Roy, il luy donna pouvoir en mesme temps de conſulter le Pontife, d'eſtablir des Juges, et le reveſtit enfin de la mesme autorité ſur dix Tribus, que Roboam avoit ſur les deux autres; tellement que celuy-là avoit le mesme droit en ſon Royaume, que celuy-cy en Jeruſalem, et ce, tant à l'esgard de l'eſtabliſſement d'un grand Concile dans ſes Eſtats, que pour toute autre choſe (2 Chron. Ch. 19. v. 8.). Car il eſt que Jeroboam (entant qu'il eſtoit Roy par l'ordre de Dieu), ny ſes ſujets par conſequent, n'eſtoient point obligez de comparoiſtre devant le Tribunal de Roboam, duquel ils ne relevoient point, et beaucoup moins devant le Grand Conſeil de Jeruſalem eſtabli par ce Roy. Il eſt donc conſtant qu'autant que l'Empire des Hebreux eſtoit diviſé, autant y avoit-il de juriſdictions differentes, et independentes les unes des autres. J'avouë que ceux qui n'ont aucun égard aux divers Eſtats des Hebreux, et qui les confondent tous en un, comme ſi ce n'eût eſté qu'une mesme choſe, s'embaraſſent merveilleuſement.

EPISTOLAE

DOCTORVM QVORVNDAM VIRORVM

AD

B. D. S.

ET AVCTORIS

RESPONSIONES

AD ALIORVM EIVS OPERVM ELVCIDATIONEM
NON PARVM FACIENTES.

Epiſtolae in editione originali „B. d. Sp. Opera Poſtuma„ finiunt. In noſtra ipſas ad Volumen prius addidimus, ut aequaliores fiant tomi. Attamen uncinis incluſos addi curavimus editionis originariae paginarum numeros. Hos itaque ad Volumen operum Spinozae, quod „Poſtuma„ inſcriptum eſt, pertinere, ſciant lectores.

Ed.

EPISTOLA I.

Clariſſimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

CLARISSIME DOMINE, AMICE COLENDE.

Tam aegre nuper, cum tibi in ſeceſſu tuo Rhe- [395]
noburgi adeſſem, a latere tuo divellebar, ut quamprimum in Angliam factus ſum redux, tecum rurſus uniri, quantum fieri poteſt, commercio ſaltem epiſtolico annitar. Rerum ſolidarum ſcientia, conjuncta cum humanitate et morum elegantiâ, (quibus omnibus Natura et Induſtria ampliſſime te locupletârunt) eas habent in ſemetipſis illecebras, ut viros quoſvis ingenuos et liberaliter educatos in ſui amorem rapiant. Age itaque, Vir Praeſtantiſſime, amicitiae non fucatae dextras jungamus, eamque omni ſtudiorum et officiorum genere ſedulo colamus. Quod quidem a tenuitate meâ proficiſci poteſt, tuum judica. Quas tu poſſides ingenii dotes, earum partem, cum ſine tuo id fieri detrimento poſſit, me mihi vindicare ſinas. Habebamus Rhenoburgi ſermonem de Deo, de Extenſione et Cogitatione infinitâ, de horum attributorum diſcrimine et convenientiâ, de ratione unionis animae humanae cum corpore; [396]
porro de Principiis Philoſophiae Carteſianae et Baconianae. Verum cum quaſi per tranſennam et in transcurſu duntaxat de tanti momenti argumentis tunc loqueremur, atque interim iſta omnia menti meae crucem figant, ex amicitiae inter nos initae

jure

jure tecum agere nunc aggrediar, ac peramanter rogare, ut circa ſubjecta praememorata tuos conceptus nonnihil fuſius mihi exponere, imprimis vero in hiſce duobus me edocere non graveris, videlicet, primo, quâ in re Extenſionis et Cogitationis verum diſcrimen ponas; ſecundo, quos in Carteſii et Baconis Philoſophiâ defectus obſerves, quâque ratione eos e medio tolli ac ſolidiora ſubſtitui poſſe judices. Quo liberalius de hiſce et ſimilibus ad me ſcripſeris, eo arctius me tibi devincies et ad paria, ſi modo poſſim, praeſtanda vehementer obſtringes. Sub praelo hic jam ſudant Exercitationes quaedam Phyſiologicae a Nobili quodam Anglo, egregiae eruditionis viro, perſcriptae. Tractant illae de aëris indole et proprietate Elaſticâ, quadraginta tribus experimentis comprobatâ, de Fluiditate item et Firmitudine et ſimilibus. Quamprimum excuſae fuerint, curabo, ut per Amicum, mare fortaſſis trajicientem, tibi exhibeantur. Tu interim longum vale et amici tui memor vive, qui eſt

Londini
$\frac{10}{20}$ Auguſt 1661.

Tuus omni affectu, et ſtudio

HENRICVS OLDENBVRG.

EPISTOLA II.

Viro Nobiliſſimo, ac Doctiſſimo

H. OLDENBVRGIO

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

VIR CLARISSIME.

Quam grata ſit mihi tua amicitia, ipſe judicare
[397] poteris, modo ſimul a tuâ humanitate impetrare poſſis, ut tibi ad virtutes, quibus abundas, reflectere

flectere liceat, et quamvis, quamdiu ipſas contemplor, non parum mihi videar ſuperbire, nempe quod eam tecum inire audeam, praeſertim dum cogito amicorum omnia, praecipue ſpiritualia, debere eſſe communia; tamen hoc tuae humanitati potius, ſimul et benevolentiae, quam mihi, erit tribuendum. Summitate enim illius te deprimere et copiâ hujus adeo me locupletare voluiſti, ut arctam amicitiam, quam mihi conſtanter polliceris et a me reciprocam dignatus es petere, inire non verear, eaque ut ſedulo colatur, enixe ſim curaturus. Ingenii mei dotes quod attinet, ſi quas poſſiderem, eas te tibi vindicare libentiſſime ſinerem, quanquam ſcirem, id non ſine meo magno detrimento futurum. Sed ne videar hoc modo tibi, quod a me jure amicitiae petis, velle denegare, quid circa illa, de quibus loquebamur, ſentiam, conabor explicare; quanquam non putem, niſi tua benignitas interſit, hoc medium futurum, ut mihi arctius devinciaris. De Deo itaque incipiam breviter dicere; quem definio eſſe Ens, conſtans infinitis attributis, quorum unumquodque eſt infinitum, ſive ſumme perfectum in ſuo genere. Ubi notandum, me per attributum intelligere omne id quod concipitur per ſe et in ſe; adeo ut ipſius conceptus non involvat conceptum alterius rei. Ut ex. gr. Extenſio per ſe et in ſe concipitur; at motus non item. Nam concipitur in alio, et ipſius conceptus involvit Extenſionem. Verum, quod haec ſit vera Dei [398] definitio, conſtat ex hoc, quod per Deum intelligamus Ens ſumme perfectum et abſolute infinitum. Quod autem tale ens exiſtat, facile eſt ex hâc definitione demonſtrare; ſed, quia non eſt hujus loci, demonſtratione ſuperſedebo. Sed quod hic demonſtrare debeo, ut primae quaeſtioni V. Clar. ſatisfaciam, ſunt haec ſequentia. Primo. quod in rerum natura non poſſunt exiſtere duae ſubſtantiae, quin totâ eſſentiâ differant. Secundo, ſubſtantiam non poſſe produci; ſed quod ſit de ipſius eſſentiâ, exiſtere. Tertio,

tio, quod omnis ſubſtantia debeat eſſe infinita, ſive ſumme perfecta in ſuo genere. Quibus demonſtratis facile poterit videre Vir. Clar. quo tendam, modo ſimul attendat ad definitionem Dei, adeo ut non ſit opus apertius de his loqui. Ut autem haec clare et breviter demonſtrarem, nihil melius potui excogitare, niſi ut ea more Geometrico probata examini tui ingenii ſubjicerem; ea *) itaque hic ſeparatim mitto, tuumque circa ipſa judicium exſpectabo. Petis a me ſecundo, quoſnam errores in Carteſii et Baconis Philoſophiâ obſervem. Quâ in re, quamvis meus mos non ſit aliorum errores detegere, volo etiam tibi morem gerere. Primus itaque et maximus eſt, quod tam longe a cognitione primae cauſae et originis omnium rerum aberrârint. Secundus, quod veram naturam humanae Mentis non cognoverint. Tertius, quod veram cauſam erroris nunquam aſſecuti ſint; quorum trium quam maxime neceſſaria ſit vera cognitio, tantum ab iis ignoratur, qui omni ſtudio et diſciplinâ prorſus deſtituti ſunt. Quod autem a cognitione primae cauſae et humanae Mentis aberraverint, facile colligitur ex veritate trium propoſitionum ſupra memoratarum: quare ad ſolum tertium errorem oſtendendum me converto. De Bacone parum dicam, qui de hâc re admodum confuſe loquitur et fere nihil probat; ſed tantum narrat. Nam primo ſupponit, quod intellectus humanus praeter fallaciam ſenſuum ſuâ ſolâ naturâ fallitur, omniaque fingit ex analogiâ ſuae naturae et non ex analogiâ univerſi, adeo ut ſit inſtar ſpeculi inaequalis ad radios rerum, qui ſuam naturam naturae rerum immiſcet, etc. Secundo, quod intellectus humanus fertur ad abſtracta propter naturam propriam, atque ea, [399] quae fluxa ſunt, fingit eſſe conſtantia, etc. Tertio, quod intellectus humanus gliſcat, neque conſiſtere, aut acquieſcere poſſit; et quas adhuc alias cauſas

*) *Vide Ethices partem* 1. *ab initio uſque ad Prop.* 4.

caufas adfignat, facile omnes ad unicam Cartefii reduci poffunt; fcilicet quia voluntas humana eft libera et latior intellectu, five ut ipfe Verulamius (Aph. 49.) magis confufe loquitur, quia intellectus *) luminis ficci non eft; fed recipit infufionem a voluntate. (Notandum hic, quod Verulamius faepe capiat intellectum pro Mente, in quo a Cartefio differt) Hanc ergo caufam, caeteras ut nullius momenti parum curando, oftendam effe falfam; quod et ipfi facile vidiffent, modo attendiffent ad hoc, quod fcilicet voluntas differt ab hâc et illâ volitione, eodem modo ac albedo ab hoc et illo albo, five humanitas ab hoc et illo homine; adeo ut aeque impoffibile fit concipere, voluntatem caufam effe hujus, ac illius volitionis, atque humanitatem effe caufam Petri et Pauli. Cum igitur voluntas non fit, nifi ens rationis et nequaquam dicenda caufa hujus et illius volitionis; et particulares volitiones, quia, ut exiftant, egent caufâ, non poffint dici liberae, fed neceffario fint tales, quales a fuis caufis determinantur; et denique fecundum Cartefium, ipfiffimi errores fint particulares volitiones, inde neceffario fequitur, errores, id eft, particulares volitiones, non effe liberas, fed determinari a caufis externis et nullo modo a voluntate, quod demonftrare promifi. etc.

EPISTOLA III.

Clariffimo Viro B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

Vir praestantissime et amicissime.

Redditae mihi funt perdoctae tuae literae [400] et magnâ cum voluptate perlectae. Geometricum tuum probandi morem valde probo; fed meam fimul hebetudinem incufo, quod, quae tam accurate doces, ego

*) *Vide Verulamii Novum Organum lib. 1. Aphorifmo 49.*

ego haud ita prompte aſſequar. Patiaris igitur, oro, ut documenta iſtius meae tarditatis tibi prodam, dum ſequentes Quaeſtiones moveo, earumque ſolutiones a te peto. Prima eſt, an clare et indubitanter intelligas, ex ſolà illà definitone, quam de Deo tradis, demonſtrari, tale Ens exiſtere? Ego ſane, cum mecum perpendo, definitiones non niſi conceptus Mentis noſtrae continere; Mentem autem noſtram multa concipere, quae non exiſtunt, et foecundiſſimum eſſe in rerum ſemel conceptarum multiplicatione et augmentatione, nec dum video, quomodo ex eo conceptu, quem de Deo habeo, inferre poſſim Dei exiſtentiam. Poſſum quippe ex mentali congerie omnium perfectionum, quas in hominibus, animalibus, vegetabilibus, mineralibus, etc. deprehendo, concipere et formare ſubſtantiam aliquam unam, quae omnes illas virtutes ſolide poſſideat, quin imo Mens mea valet easdem in infinitum multiplicare et augere; adeoque Ens quoddam perfectiſſimum et excellentiſſimum apud ſeſe effigiare, cum tamen nullatenus inde concludi poſſit hujusmodi Entis exiſtentia. Secunda Quaeſtio eſt, an tibi ſit indubitatum, Corpus non terminari Cogitatione, nec Cogitationem Corpore? cum adhuc ſub judice lis ſit, quid ſit Cogitatio, ſitne motus corporeus, an actus quidam ſpiritualis, corporeo plane contradiſtinctus? Tertia eſt, an axiomata illa, quae mihi communicâſti, habeas pro Principiis indemonſtrabilibus et Naturae luce cognitis, nullâque probatione egentibus? For-
[401] taſſe primum Axioma tale eſt; ſed non video, quomodo tria reliqua in talium numerum referri queant. Secundum quippe ſupponit, nihil exiſtere in rerum Naturâ praeter Subſtantias et Accidentia, cum tamen multi ſtatuant, tempus et locum rationem habere neutrius. Tertium tuum Axioma, *Res* nempe, *quae diverſa habent attributa, nihil habere inter ſe commune*, tantum abeſt, ut clare a me concipiatur, ut potius contrarium ejus tota Rerum univerſitas

verſitas videatur evincere. Res enim omnes nobis cognitae, tum in nonnullis inter ſe differunt, tum in quibuſdam conveniunt. Quartum denique, *Res ſcilicet, quae nihil commune habent inter ſe, unam alterius cauſam eſſe non poſſe*, non ita perſpicuum eſt intellectui meo caliginoſo, quin luce aliquâ perfundi egeat. Deus quippe nihil formaliter commune habet cum rebus creatis, earum tamen cauſa a nobis fere omnibus habetur. Haec igitur Axiomata, cum apud me non videantur extra omnem dubitationis aleam poſita, facile conjicis, Propoſitiones tuas iis ſuperſtructas non poſſe non vacillare. Et quo magis eas conſidero, eo pluribus ſuper eas dubitationibus obruor. Ad primam quippe expendo, duos homines eſſe duas Subſtantias et ejusdem attributi, cum et unus et alter ratione valeant; inde concludo, dari duas Subſtantias ejuſdem attributi. Circa ſecundam conſidero, cum nihil poſſit eſſe cauſa ſui ipſius, vix cadere ſub captum noſtrum, quomodo verum eſſe poſſit, *Subſtantiam non poſſe produci, neque ab aliâ quâcunque Subſtantiâ.* Haec enim Propoſitio omnes Subſtantias cauſas ſui ſtatuit, easdemque omnes et ſingulas a ſe invicem independentes, totidemque Deos facit et hâc ratione primam omnium Rerum cauſam negat; quod ipſum lubens fateor me non capere, niſi hanc mihi gratiam facias, ut Sententiam tuam de ſublimi hoc argumento nonnihil enucleatius et plenius mihi aperias, doceasque, quaenam ſit Subſtantiarum origo et productio, rerumque a ſe invicem dependentia et mutua ſubordinatio. Ut hâc in re libere et fidenter mecum agas, per eam, quam inivimus, amicitiam te conjuro, rogoque enixiſſime, ut perſuaſum tibi habeas quam maxime, omnia iſta, quae mihi impertiri dignaberis, integra et ſalva fore, meque nullatenus commiſſurum, ut eorum quippiam in tui noxam aut fraudem a me evul- [402]
getur. In Collegio noſtro Philoſophico experimentis et obſervationibus faciendis gnaviter, quantum per

per facultates licet, indulgemus et concinnandae Artium Mechanicarum Hiſtoriae immoramur, ratum habentes ex Principiis Mechanicis formas et qualitates rerum optime poſſe explicari et per motum, figuram, atque texturam et varias eorum complicationes omnia Naturae effecta produci, nec opus eſſe, ut ad formas inexplicabiles et qualitates occultas, ceu ignorantiae aſylum, recurramus. Librum, quem promiſi, tibi transmittam, quam primum Legati veſtri Belgici, qui hic agunt, nuncium aliquem, (ut ſaepe facere ſolent) Hagam Comitis expedient, aut quamprimum Amicus quidam alius, cui tuto eum committere poſſim, ad vos excurret. Veniam peto meae prolixitati et libertati, atque unice rogo, ut quae ſine ullis involucris et elegantiis libere ad tuas repoſui, in bonam partem, ut amici ſolent, accipias, meque credas ſine fuco et arte

Londini,
Die 27. Septemb. 1661.

Tibi addictiſſimum

HENR. OLDENBVRG.

EPISTOLA IV.

Viro Nobiliſſimo ac Doctiſſimo

HENRICO OLDENBVRGIO

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

VIR CLARISSIME.

Dum paro ire Amſtelaedamum, ut ibi hebdomadam, unam ac alteram commorer, tuam perquam gratam epiſtolam accepi, tuasque objectiones in tres,
[403] quas miſi, Propoſitiones vidi; quibus ſolis, caeteris propter temporis brevitatem omiſſis, conabor ſatisfacere. Ad primam itaque dico, quod non

ex

ex definitione cujuscunque rei ſequitur exiſtentia rei definitae: ſed tantummodo (ut in Scholio, quod tribus Propoſitionibus adjunxi, demonſtravi) ſequitur ex definitione ſive ideâ alicujus attributi, id eſt, (uti aperte circa definitionem Dei explicui) rei, quae per ſe et in ſe concipitur. Rationem vero hujus differentiae etiam in memorato Scholio ſatis clare, ni fallor, propoſui, praecipue Philoſopho. Supponitur enim, non ignorare differentiam, quae eſt inter fictionem et inter clarum et diſtinctum conceptum; neque etiam veritatem hujus Axiomatis, ſcilicet, quod omnis definitio ſive clara et diſtincta idea ſit vera. Quibus notatis non video, quid ad primae quaeſtionis ſolutionem ultra deſideretur. Quare ad ſolutionem ſecundae pergo. Ubi videris concedere, quodſi Cogitatio non pertineat ad Extenſionis naturam, quod tum Extenſio non terminaretur Cogitatione, nimirum cum de exemplo tantum dubites. Sed nota, amabo, ſi quis dicat Extenſionem non Extenſione terminari, ſed Cogitatione, annon idem dicet, Extenſionem non eſſe abſolute infinitam, ſed tantum quoad Extenſionem? Hoc eſt, non abſolute mihi concedit Extenſionem, ſed quoad Extenſionem, id eſt, in ſuo genere eſſe infinitam? At ais, forte Cogitatio eſt actus corporeus. Sit, quamvis nullus concedam; ſed hoc unum non negabis, Extenſionem, quoad Extenſionem, non eſſe Cogitationem, quod ad meam definitionem explicandam et ad tertiam Propoſitionem demonſtrandam ſufficit. Pergis tertio in ea, quae propoſui, objicere, quod Axiomata non ſunt inter Notiones communes numeranda. Sed de hâc re non diſputo. Verum etiam de ipſorum veritate dubitas, imo quaſi videris velle oſtendere eorum contrarium magis eſſe vero ſimile. Sed attende, quaeſo, ad definitionem, quam Subſtantiae et Accidentis dedi, ex quâ haec omnia concluduntur. Nam cum per Subſtantiam intelligam id, quod per ſe et in ſe concipitur, hoc eſt, cujus

 conce-

conceptus non involvit conceptum alterius rei: per modificationem autem, ſive per Accidens id, quod in alio eſt, et per id, in quo eſt, concipitur Hinc clare conſtat Primo, quod Subſtantia ſit prior natu-
[404] râ ſuis Accidentibus. Nam haec ſine illâ nec exiſtere, nec concipi poſſunt. Secundo, quod praeter Subſtantias et Accidentia nihil detur realiter, ſive extra intellectum. Nam quicquid datur, vel per ſe, vel per aliud concipitur et ipſius conceptus vel involvit conceptum alterius rei, vel non involvit. Tertio, quod res, quae diverſa habent attributa, nihil habent inter ſe commune. Per attributum enim explicui id, cujus conceptus non involvit conceptum alterius rei. Quarto denique, quod rerum, quae nihil commune habent inter ſe, una alterius cauſa eſſe non poteſt. Nam cum nihil ſit in effectu commune cum cauſa, totum, quod haberet, haberet a nihilo. Quod autem adfers, quod Deus nihil formaliter commune habeat cum rebus creatis, etc. ego prorſus contrarium ſtatui in meâ dfienitione. Dixi enim, Deum eſſe Ens conſtans infinitis attributis, quorum unumquodque eſt infinitum, ſive ſumme perfectum in ſuo genere. Quod autem adfers, in primam Propoſitionem; quaeſo, mi amice, ut conſideres homines non creari, ſed tantum generari, et quod eorum corpora jam antea exiſtebant, quamvis alio modo formata. Verum hoc concluditur, quod libenter etiam fateor, ſcilicet quod ſi una pars materiae annihilaretur, ſimul etiam tota Extenſio evaneſceret. Secunda autem Propoſitio non multos Deos facit; ſed tantum unum, ſcilicet conſtantem infinitis attributis, etc.

E P I S T O L A V.

Clarissimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Amice plvrimvm colende,

Libellum, quem promiseram, en accipe, mihique tuum de eo judicium, imprimis circa ea, quae de Nitro, deque Fluiditate ac Firmitudine inserit Specimina, rescribe. Gratias tibi maximas ago pro eruditis tuis literis secundis, quas heri accepi. [405] Doleo tamen magnopere, quod iter tuum Amstelaedamense obfuerit, quo minus ad omnia mea dubia responderis. Quod tum praetermissum, quamprimum per otium licuerit, expedias, oro. Multum quidem mihi lucis in posteriori hac epistola affudisti, non tamen tantum, ut omnem caliginem dispulerit; quod tum, credo, fiet feliciter, quando distincte et clare de vera et prima rerum origine me instruxeris. Quamdiu enim perspicuum mihi non est, a qua causa, et quomodo res coeperint esse, et quo nexu a prima causa, si qua talis sit, dependeant; omnia, quae audio, quaeque lego, scopae mihi dissolutae videntur. Tu igitur, Doctissime Domine, ut facem hac in re mihi praeeas, deque mea fide et gratitudine non dubites, enixe rogo, qui sum

Londini
$\frac{11}{21}$ Octob. 1661.

Tibi addictissimus

Henr. Oldenbvrg.

EPISTOLA VI.

Continens Annotationes in librum Nobiliſſimi Viri Roberti Boyle, de Nitro, Fluiditate et Firmitate.

Viro Nobiliſſimo ac Doctiſſimo

HENR. OLDENBVRGIO.

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Vir clarissime,

Librum ingenioſſimi Boylii accepi, eumque, quantum per otium licuit, evolvi. Maximas tibi ago gratias pro munere hoc. Video me non malam [406] antehac, cum primum hunc mihi librum promiſeras, feciſſe conjecturam, nempe, te non niſi de re magni momenti ſollicitum fore. Vis interim, Doctiſſime Domine, ut tibi meum tenue de iis, quae ſcripſit, judicium mittam, quod, ut mea fert tenuitas, faciam, notando ſcilicet quaedam, quae mihi obſcura, ſive minus demonſtrata videntur, neque adhuc omnia, propter occupationes, percurrere, multo minus examinare potui. Quae igitur circa Nitrum etc. notanda reperio, ſequentibus accipe.

De nitro. Primo colligit ex ſuo experimento de redintegratione Nitri, Nitrum eſſe quid heterogeneum, conſtans ex partibus fixis et volatilibus, cujus tamen natura (ſaltem quoad Phaenomena) valde differt a natura partium, ex quibus componitur, quamvis ex ſola mera mixtura harum partium oriatur. Haec, inquam, concluſio, ut diceretur bona, videtur mihi adhuc requiri aliquod experimentum, quo oſtendatur Spiritum Nitri non eſſe revera Nitrum, neque abſque ope ſalis lixivioſi poſſe ad conſiſtentiam reduci, neque cryſtalliſari; vel ad minimum requirebatur inquirere, an ſalis fixi, quae in cruci-

crucibulo manet quantitas, ſemper eadem ex eadem quantitate Nitri et ex majore ſecundum proportionem reperiatur. Et quod ad id attinet, quod Clariſſimus Vir ait Sect. 9. ſe ope libellae deprehendiſſe, et etiam quod Phaenomena ſpiritus Nitri adeo ſint diverſa, imo quaedam contraria Phaenomenis ipſius Nitri, nihil, meo quidem judicio, faciunt ad confirmandam ejus concluſionem. Quod ut appareat, id, quod ſimpliciſſimum occurrit ad hoc de redintegratione Nitri explicandum, paucis exponam; ſimulque duo, aut tria experimenta admodum facilia adjungam, quibus haec explicatio aliquo modo confirmatur. Ut itaque hoc Phaenomenon quam ſimpliciſſime explicem, nullam aliam differentiam inter ſpiritum Nitri et ipſum Nitrum ponam, praeterquam eam, quae ſatis eſt manifeſta; hanc ſcilicet, quod particulae hujus quieſcant, illius vero non parum concitatae inter ſeſe agitentur. Et fixum ſal [407] quod attinet, id nihil facere ad conſtituendam eſſentiam Nitri ſupponam; ſed ipſum, ut foeces Nitri, conſiderabo, a quibus neque ipſe ſpiritus Nitri (ut reperio) liberatur; ſed ipſi, quamvis confrictae, ſatis copioſe innatant. Hoc ſal, ſive hae faeces poros, ſive meatus habent excavatos ad menſuram particularum Nitri. Sed vi ignis, dum particulae nitroſae ex ipſis expellebantur, quidam anguſtiores evaſerunt, et per conſequens alii dilatari cogebantur et ipſa ſubſtantia, ſive parietes horum meatuum rigidae et ſimul admodum fragiles reddebantur; ideoque cum ſpiritus Nitri ipſi inſtillaretur, quaedam ipſius particulae per anguſtiores illos meatus impetu ſe inſinuare inceperunt et cum ipſarum craſſities (ut a Carteſio non male demonſtratur) ſit inaequalis, eorum rigidos parietes prius flectebant, inſtar arcus, antequam eos frangerent; cum autem ipſos frangerent, illa fragmenta reſilire cogebant et ſuum, quem habebant, motum retinendo aeque ac antea ineptae manebant ad conſiſtendum, atque cryſtalliſandum;

partes

partes vero Nitri per latiores meatus ſe inſinuantes, quoniam ipſorum parietes non tangebant, neceſſario ab aliquâ materiâ ſubtiliſſimâ cingebantur et ab eadem eodem modo, ac a flammâ, vel calore partes ligni, ſurſum expellebantur et in fumum avolabant; at ſi ſatis copioſae erant, ſive quod cum fragmentis parietum et cum particulis per anguſtiores meatus ingredientibus congregarentur, guttulas componebant ſurſum volitantes. Sed ſi ſal fixum ope *) aquae, vel aëris laxetur, languidiusque reddatur, tum ſatis aptum fit ad cohibendum impetum particularum Nitri et eas cogendum, ut, quem habebant, motum amittant, atque iterum conſiſtant, eodem modo, ac globus tormentarius, cum arenae aut luto impingit. In ſola hac conſiſtentia particularum Spiritus Nitri, Nitri redintegratio conſiſtit, ad quam efficiendum ſal fixum, ut ex hac explicatione apparet, tanquam inſtrumentum adhibetur. Huc uſque de redintegratione.

Videamus jam, ſi placet, primo, cur ſpiritus Nitri, et ipſum Nitrum ſapore adeo inter ſe differant; [408] ſecundo, cur Nitrum ſit inflammabile, ſpiritus vero Nitri nullo modo. Ut primum intelligamus, advertendum eſt, quod corpora, quae ſunt in motu, nunquam aliis corporibus occurrant latiſſimis ſuis ſuperficiebus; quieſcentia vero aliis incumbunt latiſſimis ſuis ſuperficiebus. Particulae itaque Nitri, ſi, cum quieſcunt, linguae imponantur, ei incumbent latiſſimis ſuis ſuperficiebus et hoc modo ipſius poros obſtruent, quae cauſa eſt frigoris; adde quod ſalivâ non poteſt Nitrum diſſolvi in particulas adeo minutas. Sed ſi, cum hae particulae concitate moventur, linguae imponantur, occurrent ipſi acutioribus ſuperficiebus et per ejus poros ſe inſinuabunt et

*) *Si quaeris, cur ex inſtillatione ſpiritus Nitri in ſal fixum diſſolutum ebullitio oriretur, lege notam in §. 24.*

et quo concitatius moveantur, eo acrius linguam pungent; eo modo ac acus, quae ſi linguae occurrat cuſpide, aut ſua longitudine ipſi incumbat, diverſas oriri faciet ſenſationes.

Cauſa vero, cur Nitrum ſit inflammabile, ſpiritus autem non item, eſt, quia, cum particulae Nitri quieſcunt, difficilius ab igne ſurſum ferri poſſunt, quam cum proprium verſus omnes partes habeant motum, ideoque, cum quieſcunt, tamdiu igni reſiſtunt, donec ignis eas ab invicem ſeparet, atque undequaque cingat; cum vero ipſas cingit, huc illuc ipſas ſecum rapit, donec proprium acquirant motum et ſurſum in fumum abeant. Sed particulae ſpiritus Nitri, cum jam ſint in motu et ab invicem ſeparatae, a parvo calore ignis in majori ſphaera undequaque dilatantur et hoc modo quaedam in fumum abeunt, aliae per materiam, ignem ſuppeditantem, ſe inſinuant, antequam flamma undiquaque cingantur; ideoque ignem potius extinguunt, quam alunt.

Pergam jam ad experimenta, quae hanc explicationem comprobare videntur. Primum eſt, quod reperi particulas Nitri, quae inter detonandum in fumum abeunt, merum eſſe nitrum: nam, cum ſemel atque iterum Nitrum liquefacerem, donec crucibulum ſatis incanduerit, atque prunâ micante incenderem, ejus fumum calice vitreo frigido excepi, donec ab ipſo irroraretur, et poſtea halitu oris calicem etiam ultra madefeci et tandem *) aëri eum frigido expoſui, ut ſiccaretur. Quo facto hic illic in calice ſtiriolae Nitri apparuerunt. Et ut minus ſuſpicarer, id non ex ſolis particulis volatilibus fieri, [400] ſed quod forte flamma partes integras Nitri ſecum raperet, (ut ſecundum Clariſſimi Viri ſententiam loquar) et fixas ſimul cum volatilibus, antequam diſſolve-

*) *Cum haec experiebar, aër erat ſereniſſimus.*

ſolverentur, ex ſe expelleret: hoc, inquam, ut minus ſuſpicarer, fumum per tubum ultra pedem longum, ut A, quaſi per caminum adſcendere feci, ut partes ponderoſiores tubo adhaererent et ſolas volatiliores, per anguſtius foraminulum B tranſeuntes, exciperem; et res, uti dixi, ſucceſſit.

Verum neque hic ſubſiſtere volui; ſed, ut rem ulterius examinarem, majorem quantitatem Nitri accepi, liqueſeci et prunâ micante incendi; atque, uti antea, tubum A crucibulo impoſui et juxta foramen B, quamdiu flamma duravit, fruſtulum ſpeculi tenebam, cui materia quaedam adhaeſit, quae aëri expoſita liqueſcebat, et, quamvis aliquot dies exſpectaverim, nullum Nitri effectum obſervare potui; ſed, poſtquam ſpiritum Nitri affundebam, in Nitrum mutabatur. Ex quo videor poſſe concludere, primo quod partes fixae inter liquandum a volatilibus ſeparantur et quod flamma ipſas ab invicem diſſociatas ſurſum pellit; ſecundo quod, poſtquam partes fixae a volatilibus inter detonandum diſſociantur, iterum conſociari non poſſunt: ex quo concluditur tertio, quod partes, quae calici adhaeſerunt et in ſtiriolas coäluerunt, non fixae, ſed tantum volatiles fuerunt.

Secundum experimentum et quod oſtendere videtur partes fixas, non niſi faeces Nitri eſſe, eſt; quod Nitrum quo magis eſt defaecatum, eo volatilius et magis aptum ad cryſtalliſandum reperio. Nam cum cryſtallos Nitri defaecati, ſive filtrati, poculo vitreo imponerem, et parum aquae frigidae infunderem, ſimul cum aquâ illâ frigidâ partim evaporabat et ſurſum circa vitri labra particulae illae fugitivae haerebant et in ſtiriolas coaleſcebant.

Tertium experimentum, quod indicare videtur, particulas ſpiritus Nitri, ubi ſuum motum amittunt, inflam-

inflammabiles reddi, hoc eſt. Guttulas ſpiritus Ni- [410] tri involucro humido inſtillavi, ac deinde arenam injeci, per cujus meatus ſpiritus Nitri continuo ſe inſinuabat, et poſtquam arena totum, aut fere totum ſpiritum Nitri imbiberat, eam in eodem involucro ſuper ignem probe exſiccavi: quo facto arenam depoſui et chartam prunae micanti appoſui, quae ſtatim, atque ignem apprehendebat, eodem modo ſcintillabat, ac facere ſolet, cum ipſum Nitrum imbiberit. Alia, ſi mihi fuiſſet commoditas ulterius experiundi, his adjunxiſſem, quae fortaſſis rem prorſus indicarent; ſed quia aliis rebus prorſus ſum diſtractus in aliam occaſionem, tuâ veniâ, differam et ad alia notanda pergam.

§. 5 ubi Vir Clariſſimus de figurâ particularum Nitri obiter agit, culpat Modernos Scriptores, quod ipſam perperam exhibuerint, inter quos neſcio, an etiam Carteſium intelligat. Eum ſi intelligit, forte ex aliorum dictis ipſum culpat. Nam Carteſius non loquitur de talibus particulis, quae oculis conſpici queunt. Neque puto Clariſſimum Virum intelligere, quod ſi ſtiriolae Nitri abraderentur, donec in parallelipipeda, aut in aliam quamcunque figuram mutarentur, Nitrum eſſe deſinerent; ſed forte Chymicos aliquos notat, qui nihil aliud admittunt, niſi quod oculis videre et manibus palpare poſſunt.

§. 9. Si hoc experimentum accurate potuiſſet fieri, prorſus confirmaret id, quod concludere volebam ex primo ſupra memorato experimento.

§. 13. Vsque ad 18. conatur Vir Clariſſimus oſtendere, omnes tactiles qualitates pendere a ſolo motu, figurâ et caeteris mechanicis affectionibus, quas demonſtrationes, quandoquidem à Clariſſimo viro non tanquam Mathematicae proferuntur, non opus eſt examinare, an prorſus convincant. Sed interim

interim neſcio, cur Clariſſimus Vir hoc adeo ſollicite conetur colligere ex hoc ſuo experimento; cum jam hoc a Verulamio et poſtea a Carteſio ſatis ſuperque demonſtratum ſit. Neque video, hoc experimentum luculentiora nobis praebere indicia, quam alia ſatis obvia experimenta. Nam quod calorem attinet; an idem non aeque clare apparet ex eo, quod ſi duo ligna, quamvis frigida contra ſe invicem confricen-
[411] tur, flammam ex ſolo illo motu concipiant? quod calx inſperſà aquâ incalescat? Ad ſonum quod attinet, non video, quid in hoc experimento magis notabile reperiatur, quam reperitur in aquae communis ebullitione et in aliis multis. De Colore autem, ut tantum probabilia adferam, nihil aliud dicam, niſi quod videmus omnia virentia in tot, tamque diverſos colores mutari. Porro corpora, tetrum odorem ſpirantia, ſi agitentur, tetriorem ſpargunt odorem et praecipue ſi modice incaleſcant. Denique vinum dulce in acetum mutatur et ſic multa alia. Quare haec omnia (* *ſi libertate Philoſophicâ uti liceat*) ſupervacanea judicarem? *Hoc dico, quia vereor, ne alii, qui Clariſſimum Virum minus, quam par eſt, amant, perperam de ipſo judicent.*

§. 24. De hujus Phaenomeni cauſà jam locutus ſum: hic tantum addo, me etiam experientia inveniſſe, guttulis illis ſalinis particulas ſalis fixi innatare. Nam cum ipſae ſurſum volitabant, vitro plano, quod paratum ad id habebam, occurrebant, quod utcunque caleſeci, ut, quod volatile vitro adhaerebat, evolaret; quo facto materiam craſſam albicantem vitro hic illic adhaerentem conſpiciebam.

§. 25. In hâc §. videtur Clariſſimus Vir velle demonſtrare, partes alcaliſatas, per impulſum particularum ſalinarum, huc illuc ferri; particulas vero ſalinas

*) *in Epiſtola a me miſſa haec conſulto omiſi.*

ſalinas proprio impulſu ſe ipſas in aërem tollere. Et ego in explicatione Phaenomeni dixi, quod particulae Spiritus Nitri concitatiorem motum acquirunt, eo quod, cum latiores meatus ingrediuntur, neceſſario a materiâ aliquâ ſubtiliſſimâ cingi debent et ab eâdem, ut ab igne particulae ligni, ſurſum pelli; particulae vero alcaliſatae ſuum motum acceperunt ab impulſu particularum Spiritus Nitri per anguſtiores meatus ſe inſinuantium. Hic addo, aquam puram non adeo facile ſolvere, atque laxare poſſe partes fixas. Quare non mirum eſt, quod ex affuſione Spiritus Nitri in ſolutionem ſalis iſtius fixi in aquâ diſſoluti talis ebullitio, qualem Vir Clariſſimus §. 24. recitat, oriatur; imo puto hanc ebullitionem fervidiorem fore, quam ſi Spiritus Nitri ſali fixo adhuc intacto inſtillaretur. Nam in aquâ in minutiſſimas moleculas diſſolvitur, quae facilius dirimi, atque [412]
liberius moveri poſſunt, quam cum omnes partes ſalis ſibi invicem incumbunt, atque firmiter adhaerent.

§. 26. De ſapore Spiritus acidi jam locutus ſum; quare de ſolo alcali dicendum reſtat. Id, cum imponerem linguae, calorem, quem punctio ſequebatur, ſentiebam. Quod mihi indicat, quoddam genus calcis eſſe: eodem enim modo atque calx ope aquae, ita hoc ſal ope ſalivae, ſudoris, Spiritus Nitri et forte etiam aëris humidi incaleſcit.

§. 27. Non ſtatim ſequitur, particulam aliquam materiae ex eo, quod alii jungitur, novam acquirere figuram; ſed tantum ſequitur ipſam majorem fieri, et id ſufficit ad efficiendum id, quod in hac §. ab Clar. Viro quaeritur.

§. 33. Quid de ratione Philoſophandi Clariſſimi Viri ſentiam, dicam, poſtquam videro eam Diſſertationem, de quâ hic et in Commentatione Prooemiali pag. 23. mentio fit.

DE FLUIDITATE. §. 1. *Satis conſtat, annumerandas eſſe maxime generalibus affectionibus* etc. Notiones ex vulgi uſu factas, vel quae Naturam explicant, non ut in ſe eſt, ſed prout ad ſenſum humanum refertur, nullo modo inter ſumma genera numerandas cenſerem, neque miscendas, (ne dicam confundendas) cum notionibus caſtis et quae Naturam, ut in ſe eſt, explicant. Hujus generis ſunt motus, quies et eorum leges; illius vero viſibile, inviſibile, calidum, frigidum et ut ſtatim dicam, fluidum etiam et conſiſtens etc.

§. 5. *Prima eſt corporum componentium parvitas, in grandioribus quippe* etc. Quamvis corpora ſint parva, ſuperficies tamen habent (aut habere poſſunt) inaequales, aſperitatesque. Quare ſi corpora magna tali proportione moveantur, ut eorum motus ad eorum molem ſit, ut motus minutorum corporum ad eorundem molem, fluida etiam eſſent dicenda, ſi nomen fluidi quid extrinſecum non ſignificaret [413] et non ex vulgi uſu tantum uſurparetur ad ſignificanda ea corpora mota, quorum minutiae, atque interſtitia humanum ſenſum effugiunt. Quare idem erit corpora dividere in fluida et conſiſtentia, ac in viſibilia et inviſibilia.

Ibidem. *Niſi Chymicis experimentis id comprobare poſſemus.* Nunquam Chymicis, neque aliis experimentis, niſi demonſtratione et computatione, aliquis id comprobare poterit. Ratione enim et calculo corpora in infinitum dividimus; et per conſequens etiam Vires, quae ad eadem movendum requiruntur; ſed experimentis nunquam id comprobare poterimus.

§. 6. *Grandia corpora inepta nimis eſſe conſtituendis fluidis* etc. Sive per fluidum intelligatur id, quod modo dixi, ſive non, res tamen per ſe eſt manifeſta:

nifeſta. Sed non video, quomodo Vir Clar. experimentis in hâc §. allatis id comprobet. Nam (quando de re incertà dubitare volumus) quamvis oſſa ad componendum Chylum et ſimilia fluida, ſint inepta, forte ſatis erunt apta ad novum quoddam genus fluidi componendum.

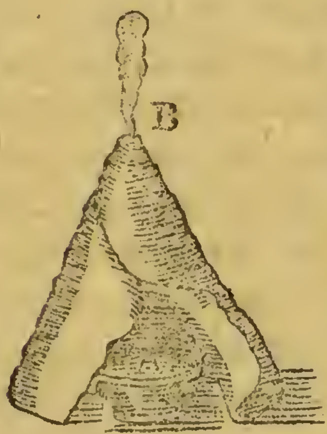
§. 10. *Idque dum eas minus, quam antea reddit flexiles* etc. Sine ullâ partium mutatione, ſed ex eo tantum, quod partes in Recipiens propulſae a reliquis ſeparabantur, in aliud corpus oleo ſolidius coagulari potuerant. Corpora enim vel leviora, vel ponderoſiora ſunt pro ratione fluidorum, quibus immerguntur. Sic particulae butyri, dum lacti innatant, partem liquoris componunt; ſed poſtquam lac novum motum propter agitationem acquirit, cui omnes partes lac componentes non aeque ſe accommodare poſſunt, hoc ſolum facit, ut quaedam ponderoſiores evadant, quae partes leviores ſurſum pellunt. Sed, quia hae leviores aëre ponderoſiores ſunt, ut cum ipſo deorſum pelluntur et quia ad motum ineptae ſunt, ideo etiam ſolae liquorem componere non poſſunt, ſed ſibi invicem incumbunt et adhaerent. Vapores etiam, cum ab aëre ſeparantur, in aquam mutantur, quae reſpectu aëris conſiſtens poteſt dici.

§. 13. *Atque exemplum peto a Veſica, per aquam diſtenta, quam a veſica aëre plena* etc. Cum aquae particulae ſemper quaquaverſum indeſinenter moveantur, perſpicuum eſt, ſi a corporibus circumjacentibus non cohibentur, eam quaquaverſum [414] dilatatum iri; porro quid veſicae aqua plenae diſtentio juvet ad ſententiam de ſpatiolis confirmandam, fateor me nondum poſſe percipere: ratio enim, cur particulae aquae lateribus veſicae digito preſſis non cedant, quod alias, ſi liberae eſſent, facerent, eſt, quia non datur aequilibrium, ſive circulatio, uti datur.

tur, cum corpus aliquod, puta digitus noster a fluido, sive aqua cingitur. Sed quantumvis aqua a vesica prematur, ejus tamen particulae lapidi, vesicae etiam incluso, cedent eodem modo, ac extra vesicam facere solent.

§. Eadem. *Daturne aliqua materiae portio?* Affirmativa statuenda, nisi malumus progressum in infinitum quaerere, aut (quo nil absurdius) concedere dari vacuum.

§. 19. *Ut liquoris particulae ingressum in poros illos reperiant, ibique detineantur (qua ratione* etc.) Hoc non est absolute affirmandum de omnibus liquoribus ingressum in poros aliorum invenientibus. Particulae enim Spiritus Nitri, si poros albae chartae ingrediantur, eam rigidam, ac friabilem reddunt; quod experiri licebit, si capsulae ferreae candenti, ut A, guttulae aliquot infundantur et fumus per involucrum chartaceum, ut B propellatur. Porro ipse Spiritus Nitri corium madefacit, non vero humectat; sed contra ipsum, sicuti etiam ignis, contrahit.

§. Eadem. *Quas cum natura et volatui et natatui* etc. Causam a fine petit.

§. 23. *Quamvis eorundem motus raro a nobis concipiatur, cape igitur* etc. Sine hoc experimento et sine ullo dispendio res satis apparet ex eo, quod halitus oris, qui tempore hyemali satis conspicitur moveri, tempore tamen aestatis, aut in hypocaustis conspici a nobis non potest. Porro si tempore aestatis aura subito frigescat, vapores ex aqua adscendentes, cum propter novam densitatem aëris non possint, uti antequam frigesceret, per ipsum adeo facile disper-

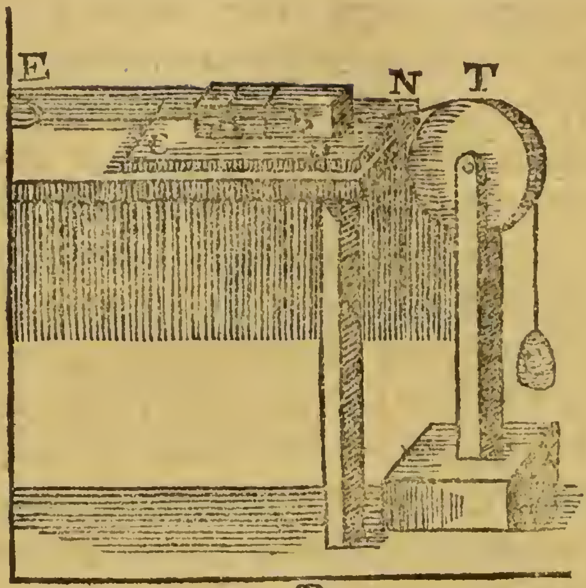
gi, denuo ſuper aquae ſuperficiem tanta copia [413] congregantur, ut a nobis ſatis conſpici queant. Porro motus ſaepe tardior eſt, ut a nobis conſpiciatur, ut ex gnomone et umbra Solis colligere poſſumus, et ſaepiſſime celerior eſt, quam ut a nobis conſpiciatur, ut videre eſt in fomento ignito, dum aliqua celeritate movetur; ibi nempe imaginamur, partem ignitam in omnibus locis peripheriae, quam motu ſuo deſcribit, quieſcere: quorum cauſas hic redderem, niſi id ſupervacaneum judicarem. Denique, ut hoc obiter dicam, ſufficit, ad naturam fluidi in genere intelligendum, ſcire, quod poſſumus manum noſtram motu fluido proportionato verſus omnes partes ſine ulla reſiſtentia movere, ut ſatis manifeſtum eſt iis, qui ad Notiones illas, quae Naturam, ut in ſe eſt, non vero ut ad ſenſum humanum relatam, explicant, ſatis attendunt. Neque ideo hanc hiſtoriam tanquam inutilem deſpicio; ſed contra ſi de unoquoque liquore quam accuratiſſime et ſumma cum fide fieret, ipſam utiliſſimam judicarem ad eorum peculiares differentias intelligendum, quae res, ut ſumme neceſſaria, omnibus Philoſophis maxime deſideranda.

De Firmitate. §. 7. *Catholicis Naturae legibus.* Eſt demonſtratio Carteſii; nec video Cl. Virum aliquam genuinam demonſtrationem ab experimentis, vel obſervationibus deſumptam in medium adferre.

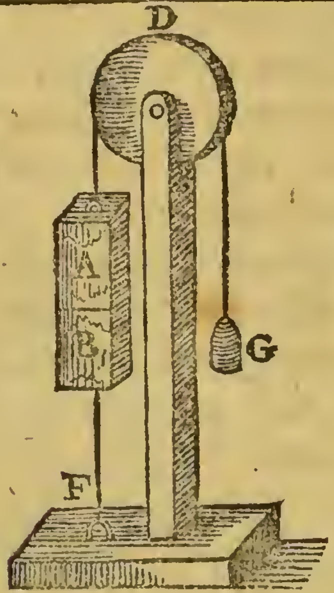
Multa hic et in ſequentibus notaveram; ſed poſtea vidi Cl. Virum ſe ipſum corrigere.

§. 16. *Et ſemel quadringentas et triginta duas.* Si cum pondere argenti vivi tubo incluſi conferatur, proxime ad verum pondus accedit. Verum haec examinare, ut ſimul habeatur, quoad fieri poteſt, ratio inter impulſionem aëris ad latera, ſive ſecundum lineam Horizonti parallelam et inter illam, quae fit ſecundum lineam Horizonti perpendicularem, operae pretium ducerem et puto hoc modo poſſe fieri.

Sit

Sit in Fig. 1. CD ſpeculum planum probiſſime levigatum. A B duo marmora ſe immediate tangentia; marmor A alligatum ſit denti E, B vero chordae N alligatum, T eſt trochlea, G pondus, quod oſtendet vim, quae requiritur ad divellendum marmor B a marmore A ſecundum lineam Horizonti parallelam.

In Fig. 2. F ſit filum ſericum ſatis robuſtum, quo marmor B pavimento alligatur, D trochlea, G pondus, quod oſtendet vim, quae requiritur ad divellendum marmor A ab marmore B ſecundum lineam horizonti perpendicularem.

Reliqua deſiderantur.

EPISTOLA VII.

Clariſſimo Viro B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

Ante ſeptimanas ſat multas, Vir Clariſſime, gratiſſimam tuam epiſtolam, in Boylii librum docte animadvertentem, accepi. Ipſe Auctor una mecum

cum maximas tibi pro meditationibus commu- [417]
nicatis gratias agit, idque citius significasset, nisi eum spes tenuisset, se negotiorum, quibus oneratur, mole tam brevi temporis spatio potuisse levari, ut una cum gratiis etiam responsionem suam eâdem operâ potuisset remittere. Verum enim vero spe suâ se hactenus frustratum sentit, negotiis tum publicis tum privatis eum ita distrahentibus, ut hâc vice non nisi gratum suum animum tibi testari queat, suam vero de Notis tuis sententiam in aliud tempus differre cogatur. Accedit, quod duo Adversarii scriptis excusis eum sunt adorti, quibus, ut primo quoque tempore respondeat, obstrictum se arbitratur. Ea vero Scripta non in Commentationem de Nitro, sed in libellum ejus alium, Experimenta Pneumatica Aëris-que Elaterem probantia continentem, vibrantur. Quamprimum laboribus hisce se expediverit, de tuis etiam Exceptionibus mentem suam tibi aperiet; at interea temporis rogat, ne moram hanc sinistre interpreteris.

Collegium illud Philosophantium, de quo coram apud te mentionem injeceram, jam Regis nostri gratiâ in Societatem Regiam conversum est, publicoque Diplomate munitum, quo ipsi insignia Privilegia conceduntur, spesque egregia suppeditatur, reditibus necessariis id ipsum locupletandi.

Omnino consulerem tibi, ut, quae pro ingenii tui sagacitate docte, tum in Philosophicis, tum Theologicis concinnasti, Doctis non invideas, sed in publicum prodire sinas, quicquid Theologastri oggannire poterint. Liberrima est Respublica vestra; liberrime in ea philosophandum. Tua interim ipsius prudentia tibi suggeret, ut conceptus tuos, tuamque sententiam, quam poteris modestissime, prodas, de reliquo eventum Fato committas. Age igitur, Vir optime, metum omnem expectora nostri temporis homunciones irritandi; satis diu ignorantiae et nugis litatum; vela pandamus verae scientiae et Na-

turae adyta penitius, quam hactenus factum, ſcrutemur. Innoxie, putem, meditationes tuae apud vos excudi poterunt, nec ullum earum inter Sapientes offendiculum verendum. Hos igitur ſi Patronos et Fautores inveneris, (ut omnino te inventurum ſpondeo) quid Momum ignorantem reformides. [418] Non te miſſum faciam, Amice honorande, quin te exoravero, nec unquam, quantum quidem in me eſt, concedam, ut Cogitata tua, quae tanti ſunt ponderis, aeterno ſilentio premantur. Magnopere rogo, ut quid ſuper hac re conſilii capies, mihi ſignificare, quam primum commode potes, non graveris. Occurrent hic forte talia, quae cognitione tua non indigna erunt. Praedicta quippe Societas inſtitutum ſuum nunc acrius urgebit et forſan, dummodo Pax in hiſce oris perennet, Rempublicam Literariam non vulgariter ornabit. Vale, Vir eximie, meque crede

Tui Studioſiſſimum et Amiciſſimum

HENR. OLDENBVRG.

EPISTOLA VIII.

Clariſſimo Viro B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

Reſponſio ad Epiſtolam VI.

PRAESTANTISSIME VIR, AMICE CLARISSIME.

Multa equidem afferre poſſem, quae diuturnum meum ſilentium apud te excuſarent; ſed ad duo capita cauſas illius reducam, invaletudinem ſcilicet Nobiliſſimi Boylii et meorum negotiorum turbam. Illa impedimento fuit, quo minus ad tuas in Nitrum Animadverſiones citius reſpondere valuerit Boylius; haec adeo me diſtrictum tenuere per plurimos menſes, ut mei vix juris fuerim, proindeque nec officio illo defungi potuerim, ad quod me tibi obſtrictum pro-

profiteor. Geſtit animus, amotum eſſe (pro tempore ſaltem) utrumque obſtaculum, ut meum cum tanto Amico commercium inſtaurare liceat. Id equidem nunc facio maxima cum lubentiâ; ſtatque [419] animus (favente Numine) omni modo cavere, ne deinceps conſuetudo noſtra literaria tamdiu interrumpatur.

Caeterum priuſquam de iis tecum agam, quae tibi et mihi privatim intercedunt, expediam illa, quae D. Boylii nomine tibi debentur. Notas, quas in Chymico-Phyſicum illius Tractatulum concinnaveras, ſuetâ ſibi humanitate excepit, tibique maximas pro Examine tuo gratias rependit. Interim moneri te cupit, propoſitum ſibi non tam fuiſſe, oſtendere, vere Philoſophicam, perfectamque hanc eſſe Nitri Analyſin, quam explicare, vulgarem et in Scholis receptam de Formis Subſtantialibus et Qualitatibus doctrinam infirmo talo niti, ſpecificasque rerum differentias, quas vocant, ad partium magnitudinem, motum, quietem et ſitum poſſe revocari. Quo praenotato, Auctor porro ait, Experimentum ſuum de Nitro ſatis ſuperque docere, Nitri corpus univerſum in partes, a ſe invicem et ab ipſo toto diſcrepantes, per Analyſin Chymicam abiiſſe; poſtea vero ita rurſum ex iiſdem coaluiſſe et redintegratas fuiſſe, ut parum fuerit de priſtino pondere deſideratum. Addit vero ſe oſtendiſſe, rem ipſam ita ſe habere; de rei autem modo, quem tu conjectari videris, non egiſſe, nec de eo quicquam, cum praeter inſtitutum ejus fuerit, determinaſſe. Quae tu interim de modo ſupponis, quodque ſal Nitri fixum, tanquam faeces ejus, conſideras, caeteraque talia, ea a te gratis dicta, nec probata arbitratur: quodque a te affertur, has faeces, ſive hoc ſal fixum meatus habere ad menſuram particularum Nitri excavatos, circa id notat Auctor noſter, ſalem cinerum clavellatorum, (*Belgice potaſch*) cum ſpiritu Nitri Nitrum aeque conſtituere, ac Spiritum Nitri cum proprio ſuo ſale fixo. Unde

 liquere

liquere putat, ſimiles reperiri poros in ejuſmodi corporibus, unde Nitroſi Spiritus non extruduntur. Nec videt Auctor illam materiae ſubtiliſſimae, quam adſtruis, neceſſitatem ex ullis Phaenomenis probatam; ſed ex ſolà vacui impoſſibilitatis Hypotheſi aſſumptam.

Quae de cauſis differentiae ſaporis inter Spiritum Nitri et Nitrum ipſum diſſeris, ferire ſe Auctor negat: quod vero de Nitri inflammabilitate et Spiritus [420] Nitri ἀφλογία tradis, Carteſii de Igne doctrinam ſupponere ait, quam ſibi necdum ſatisfeciſſe teſtatur.

Quod ad Experimenta ſpectat, quibus tuam Phaenomeni explicationem comprobari putas; reſpondet Auctor, primo Spiritum Nitri Nitrum quidem eſſe materialiter, formaliter nequaquam, cum qualitatibus et virtutibus quam maxime differant, ſapore ſcilicet, odore, volatilitate, potentia ſolvendi metalla, colores vegetabilium mutandi, etc. Secundo, quod coire ais particulas quaſdam ſurſum latas in Cryſtallos Nitri, id ex eo fieri ſtatuit, quod partes nitroſae una cum Spiritu Nitri per ignem protruduntur, quemadmodum in fuligine contingit. Tertio, quod de defaecationis effectu affers, ei reſpondet Auctor, iſta defaecatione ut plurimum liberari Nitrum a ſale quodam, ſal commune referente: aſcenſum vero in ſtiriolas communem illi eſſe cum aliis ſalibus et ab aëris preſſione, aliiſque quibuſdam cauſis alias dicendis, nilque ad praeſentem Quaeſtionem facientibus, dependere. Quarto, quod dicis de Experimento tuo tertio, idem fieri ait Auctor etiam cum aliis quibuſdam ſalibus; afferens, chartam actu inflammatam particulas rigidas et ſolidas, quae componebant ſalem, vibrare, iiſdemque hoc pacto ſcintillationem conciliare.

Quod porro putas Sect. 5. Auctorem Nobilem culpare Carteſium, in hoc teipſum culpandum credit;

dit; dicitque, ſe nullatenus indigitaſſe Carteſium; ſed Gaſſendum et alios, qui figuram Cylindricam particulis Nitri tribuunt, cum reverà ſit priſmica; nec de figuris aliis ſe loqui, quam viſibilibus.

Ad ea, quae in Sect. 13—18. animadvertis, hoc tantum reponit, ſe haec ſcripſiſſe imprimis, ut Chymiae uſum ad confirmanda principia Philoſophiae Mechanica oſtenderet, aſſereretque; nec ſe inveniſſe haec apud alios tam clare tradita et tractata. Eſt noſter Boylius ex eorum numero, qui non adeo ſuae rationi confidant, ut non velint cum ratione convenire Phaenomena. Magnum praeterea diſcrimen ait intercedere inter obvia experimenta, circa quae quid adferat Natura, quaeque interveniant, ignoramus; et inter ea, de quibus certo conſtat, quaenam ad ea afferantur. Ligna ſunt corpora multo magis compoſita, quam ſubjectum, de quo Auctor tra- [421] ctat. Et in aquae communis ebullitione ignis externus additur, qui in procreatione ſoni noſtri non adhibetur. Porro, quod virentia in tot tamque diverſos colores mutantur, de ejus cauſâ quaeritur, illud vero ex mutatione partium oriri, hoc experimento declaratur, quo apparet, colorem ex Spiritus Nitri affuſione mutatum fuiſſe. Denique neque tetrum, neque ſuavem habere odorem Nitrum ait; ſed ex ſola diſſolutione tetrum acquirere, quem in reconjunctione amittit.

Quae ad Sect. 25. notas (caetera enim ſe non tangere ait) iis reſpondet uſum ſe fuiſſe principiis Epicuraeis, quae volunt, motum particulis ineſſe connatum; opus enim fuiſſe aliqua uti Hypotheſi ad Phaenomeni explicationem; quam tamen propterea ſuam non faciat, ſed adhibeat, ad ſententiam ſuam contra Chymicos et Scholas ſuſtinendum, duntaxat oſtendens ex Hypotheſi memorata rem poſſe bene explicari. Quod ibidem ſubjicis de aquae pu-

rae

rae ineptitudine ſolvendi partes fixas, ei Boylius noſter reſpondet, Chymicos paſſim obſervare et aſſerere, aquam puram ſalia alcalizata citius, quam alia ſolvere.

Quae circa Fluiditatem et Firmitudinem annotaſti, ea necdum vacavit Auctori expendere. Haec quae conſignavi, tibi tranſmitto, ne diutius commercio et colloquio tuo literario deſtituerer.

Peto autem enixiſſime, ut boni ea conſulas, quae adeo ſubſultim et mutilate tibi repono, idque meae potius feſtinationi, quam illuſtris Boylii ingenio tribuas. Ea quippe magis ex familiari cum eo circa hoc ſubjectum ſermone collegi, quam ex praeſcripta et methodica aliqua ejus reſponſione: unde ſine dubio factum, ut multa ab ipſo dicta me effugerint, forte et ſolidiora et elegantiora, quam quae hic a me commemorata ſunt. Culpam igitur omnem in me rejicio, penituſque ab ea Auctorem libero.

Jam ad ea progrediar, quae mihi tecum intercedunt. Et hic in ipſo limine rogare mihi fas ſit, confeceriſne illud tanti momenti opuſculum tuum, in quo de rerum primordio, earumque dependentia a prima cauſa, ut et de intellectus noſtri Emendatione tractas. Certe, Vir Amiciſſime, nil credo in publicum prodire poſſe, quod Viris revera doctis et ſagacibus futurum ſit iſtiuſmodi Tractatu [*22] gratius vel acceptius. Id tui genii et ingenii Vir ſpectare potius debet, quam quae noſtri ſeculi et moris Theologis arrident: non tam illi veritatem, quam commoditates ſpectant. Te igitur per amicitiae noſtrae foedus, per omnia veritatis augendae et evulgandae jura conteſtor, ne tua de argumentis iis ſcripta nobis invideas vel neges. Si tamen quid ſit majoris momenti, quam ego praevideo, quod ab operis publicatione te arceat, ſummopere oro, ut

epito-

epitomen ejus per literas mihi impertire ne graveris; et amicum me ſenties pro hoc officio et gratum. Alia brevi prodibunt ab Eruditiſſimo Boylio edenda, quae redhoſtimenti loco tibi tranſmittam, ea quoque adjuncturus, quae totum tibi Inſtitutum Regiae noſtrae Societatis, cui ſum cum aliis viginti a Conſilio et cum uno altero a Secretis, depingent. Hac vice temporis anguſtia praecludor, quo minus evagari ad alia queam. Omnem tibi fidem, quae ab honeſta mente proficiſci poteſt, omnemque ad quaevis officia, quae a tenuitate mea praeſtari queunt, promptitudinem tibi ſpondeo, ſumque ex animo,

Londini,
Die 3. April 1663.

Vir Optime, tuus ex aſſe

Henricus Oldenburg.

EPISTOLA IX.

Viro Nobiliſſimo, ac Doctiſſimo

HENR. OLDENBURGIO.

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Vir nobilissime,

Literas tuas, mihi dudum deſideratas, tandem accepi, iisque etiam reſpondere licuit. Verum, priusquam id aggrediar, ea, quae impediverunt, quo minus antehac reſcribere potuerim, paucis di- [423]
cam. Cum menſe Aprili meam ſupellectilem huc tranſtuli, Amſtelaedamum profectus ſum. Ibi quidam me Amici rogârunt, ut ſibi copiam facerem cujusdam Tractatus, ſecundam Partem Principiorum Carteſii, more Geometrico demonſtratam et praecipua, quae in Metaphyſicis tractantur, breviter continentis, quem ego cuidam juveni, quem meas opi-

niones

niones aperte docere nolebam, antehac dictaveram. Deinde rogârunt, ut quam primum poſſem, primam etiam Partem eâdem Methodo concinnarem. Ego, ne amicis adverſarer, ſtatim me ad eam conficiendam accinxi, eamque intra duas hebdomadas confeci, atque amicis tradidi, qui tandem me rogârunt, ut ſibi illa omnia edere liceret, quod facile impetrare potuerunt, hac quidem lege, ut eorum aliquis, me praeſente, ea ſtylo elegantiori ornaret, ac Praefatiunculam adderet, in qua Lectores moneret, me non omnia, quae in eo Tractatu continentur, pro meis agnoſcere, cum non pauca in eo ſcripſerim, quorum contrarium prorſus amplector, hocque uno, aut altero exemplo oſtenderet. Quae omnia amicus quidam, cui editio hujus libelli curae eſt, pollicitus eſt facere et hac de cauſa aliquod tempus Amſtelaedami moratus ſum. Et a quo in hunc pagum, in quo jam habito, reverſus fui, vix mei juris eſſe potui propter amicos, qui me dignati ſunt inviſere. Jam tandem, Amice ſuaviſſime, aliquid ſupereſt temporis, quo haec tibi communicare, ſimulque rationem, cur ego hunc Tractatum in lucem prodire ſino, reddere poſſum. Hac nempe occaſione forte aliqui, qui in mea patria primas partes tenent, reperientur, qui caetera, quae ſcripſi, atque pro meis agnoſco, deſiderabunt videre, adeoque curabunt, ut ea extra omne incommodi periculum communis juris facere poſſim: hoc vero ſi contingat, non dubito, quin ſtatim quaedam in publicum edam; ſin minus, ſilebo potius, quam meas opiniones hominibus invita patria obtrudam, eosque mihi infenſos reddam. Precor igitur, Amice honorande, ut eo uſque exſpectare non graveris: tum enim aut ipſum Tractatum impreſſum, aut ejus compendium, ut a me petis, habebis. Et ſi interim ejus, qui ſub praelo jam ſudat, unum, aut alterum exemplar habere ve-
[424] lis, ubi id reſcivero et ſimul medium, quo ipſum commode mittere potero, tuae voluntati obſequar.

Rever-

Revertor jam ad tuam Epiſtolam. Magnas tibi, uti debeo, Nobiliſſimoque Boylio ago gratias pro perſpectiſſimâ tuâ erga me benevolentiâ, proque beneficâ tuâ voluntate: tot enim, tantique momenti et ponderis negotia, in quibus verſaris, non potuerunt efficere, ut tui Amici oblivifcereris, quin imo benigne polliceris, te omni modo curare, ne in poſterum conſuetudo noſtra literaria tamdiu interrumpatur. Eruditiſſimo Domino Boylio magnas etiam ago gratias, quod ad meas Notas dignatus fuerit reſpondere, quamvis obiter et quaſi aliud agendo. Equidem fateor, eas non tanti eſſe momenti, ut Eruditiſſimus Vir in iis reſpondendo tempus, quod altioribus cogitationibus impendere poteſt, conſumat. Ego quidem non putavi, immo mihi perſuadere non potuiſſem, quod Vir Eruditiſſimus nihil aliud ſibi propoſuerit in ſuo Tractatu de Nitro, quam tantum oſtendere doctrinam illam puerilem et nugatoriam de Formis Subſtantialibus, Qualitatibus, etc. infirmo talo niti. Sed, cum mihi perſuaſiſſem, Clariſſimum Virum naturam Nitri nobis explicare voluiſſe: quod nempe eſſet corpus heterogeneum, conſtans partibus fixis et volatilibus, volui meâ explicatione oſtendere, (quod puto me ſatis ſuperque oſtendiſſe) nos poſſe omnia, quae ego ſaltem novi, Nitri Phaenomena facillime explicare, quamvis non concedamus Nitrum eſſe corpus heterogeneum; ſed homogeneum. Quocirca meum non erat oſtendere ſal fixum faeces eſſe Nitri; ſed tantum ſupponere; ut viderem, quomodo mihi Vir Clariſſimus oſtendere poſſet, illud ſal non eſſe faeces, ſed prorſus neceſſarium ad eſſentiam Nitri conſtituendam, ſine quo non poſſet concipi; quia, ut dico, putabam, Virum Clariſſimum id oſtendere voluiſſe. Quod vero dixi, ſal fixum meatus habere ad menſuram particularum Nitri excavatos, eo non egebam ad redintegrationem Nitri explicandam: nam ut ex eo, quod dixi, nempe quod in ſolâ conſiſtentiâ ſpiritus Nitri ejus

ejus redintegratio conſiſtit, clare apparet omnem
calcem, cujus meatus anguſtiores ſunt, quam ut
particulas Nitri continere queant, quorumque parie-
tes languidi ſunt, aptam eſſe ad motum particula-
[425] rum Nitri ſiſtendum, ac proinde ex meâ Hypo-
theſi ad ipſum Nitrum redintegrandum; adeoque
non mirum eſſe, alia ſalia, tartari ſcilicet et cinerum
clavellatorum, reperiri, quorum ope Nitrum redin-
tegrari poteſt. Sed ideo tantum dixi, ſal Nitri fixum
meatus habere ad menſuram particularum Nitri ex-
cavatos, ut cauſam redderem, cur ſal fixum Nitri
magis aptum ſit ad Nitrum ita redintegrandum, ut
parum abſit de priſtino ſuo pondere; immo ex eo,
quod alia ſalia reperiantur, quibus Nitrum redinte-
grari poteſt, putabam oſtendere, calcem Nitri ad
eſſentiam Nitri conſtituendam non requiri, niſi Vir
Clariſſimus dixiſſet, nullum ſal eſſe, quod ſit (Ni-
tro ſcilicet) magis catholicum: adeoque id in tartaro
et cineribus clavellatorum latere potuiſſe. Quod por-
ro dixi, particulas Nitri in majoribus meatibus a ma-
teriâ ſubtiliori cingi, id ex vâcui impoſſibilitate, ut
Clâriſſimus Vir notat, concluſi; ſed neſcio, cur va-
cui impoſſibilitatem Hypotheſin vocat, cum clare
ſequatur ex eo, quod nihili nullae ſint proprietates.
Et miror, Virum Clariſſimum de hoc dubitare, cum
videatur ſtatuere, nulla dari accidentia realia: an
quaeſo non daretur accidens reale, ſi daretur Quan-
titas abſque Subſtantiâ?

Quod ad cauſas differentiae ſaporis ſpiritus Ni-
tri et Nitri ipſius attinet, eas proponere debui, ut
oſtenderem, quomodo poteram ex ſolâ differentiâ,
quam inter Spiritum Nitri et Nitrum ipſum admitte-
re tantum volui, nullâ ſalis fixi habitâ ratione, ejus
Phaenomena faciliime explicare.

Quae autem tradidi de Nitri inflammabilitate et
Spiritus Nitri αφλογία, nihil aliud ſupponunt, quam
quod

quod ad excitandam in aliquo corpore flammam requiratur materia, quae ejus corporis partes disjungat, agitetque; quae duo quotidianam experientiam et rationem ſatis docere puto.

Tranſeo ad experimenta, quae attuli, non ut abſolute, ſed, uti expreſſe dixi, *aliquo modo* meam explicationem confirmarem. In primum itaque experimentum, quod attuli, nihil Vir Clariſſimus adfert, praeter quod ipſe expreſſimis verbis notavi; de caeteris vero, quae etiam tentavi, ut id, quod Vir Clariſſimus mecum notat, minus ſuſpicarer, nihil prorſus ait. Quod deinde in ſecundum experi- [426] mentum adfert, nempe defaecatione ut plurimum liberari Nitrum a ſale quodam, ſal commune referente, id tantum dici; ſed non probat: ego enim, ut expreſſe dixi, haec experimenta non attuli, ut iis ea, quae dixi, prorſus confimarem; ſed tantum quia ea experimenta, quae dixeram et ratione convenire oſtenderam, illa aliquo modo confirmare viderentur. Quod autem ait, adſcenſum in ſtiriolas communem illi eſſe cum aliis ſalibus, neſcio quid id ad rem faciat: concedo enim alia etiam ſalia faeces habere, atque volatiliora reddi, ſi ab iis liberentur. In tertium etiam experimentum nihil video adferri, quod me tangat. In ſectione quintâ auctorem Nobilem culpare Carteſium putavi, quod etiam in aliis locis pro libertate Philoſophandi, cuivis conceſſà, utriuſque Nobilitate illaeſà fecit; quod forte etiam alii, qui Cl. Viri ſcripta et Carteſii principia legerunt, idem, niſi expreſſe moneantur, mecum putabunt. Necdum video Cl. Virum ſuam mentem aperte explicare: nondum enim ait, an Nitrum Nitrum eſſe deſineret, ſi ejus ſtiriolae viſibiles, de quibus tantum loqui ait, raderentur, donec in parallepipeda aut aliam figuram mutarentur.

Sed haec relinquo et ad id, quod Cl. Vir ad ea, quae in Sectione 13—18 ponit, tranſeo, atque dico, me

me libenter fateri, hanc Nitri redintegrationem praeclarum quidem experimentum eſſe ad ipſam Nitri naturam inveſtigandam, nempe ubi prius principia Philoſophiae Mechanicâ noverimus et quod omnes corporum variationes ſecundum Leges Mechanicae fiant; ſed nego, haec ex modo dicto experimento clarius, atque evidentius ſequi, quam ex aliis multis obviis experimentis, ex quibus tamen hoc non evincitur. Quod vero Vir Cl. ait, ſe haec ſua apud alios tam clare tradita et tractata non inveniſſe, forte aliquid in rationes Verulamii et Carteſii, quod ego videre non poſſum, habet, quo ipſas ſe refutare poſſe arbitratur: eas hic non adfero, quia non puto Cl. Virum ipſas ignorare; hoc tamen dicam, ipſos etiam voluiſſe, ut cum eorum ratione convenirent Phaenomena; ſi nihilominus in quibusdam erraverunt, homines fuerunt; humani nihil ab ipſis alienum puto. Ait porro magnum diſcrimen intercedere inter [427] ea (obvia ſcilicet et dubia, quae attuli, experimenta) circa quae, quid adferat Natura, quaeque interveniant, ignoramus, et inter ea, de quibus certo conſtat, quaenam ad ea adferantur. Verum nondum video, quod Clariſſimus Vir nobis explicuerit Naturam eorum, quae in hoc ſubjecto adhibentur, nempe calcis Nitri, hujuſque Spiritus; adeo ut haec duo non minus obſcura videantur, quam quae attuli, calcem nempe communem et aquam. Ad lignum quod attinet, concedo, id corpus eſſe magis compoſitum, quam Nitrum; ſed quamdiu utriuſque Naturam et modum, quo in utroque calor oritur, ignoro, quid id quaeſo ad rem facit? Deinde neſcio, qua ratione Clar. Vir aſſirmare audet, ſe ſcire, quae in hoc ſubjecto, de quo loquimur, Natura adferat. Qua quaeſo ratione nobis oſtendere poterit, illum calorem non ortum fuiſſe a materia aliqua ſubtiliſſima? An forte propterea, quod parum fuerit de priſtino pondere deſideratum? quamvis nihil deſideratum fuiſſet, nihil meo quidem judicio concludere poſſet.

poſſet. Videmus enim, quam facile res ex parvâ admodum quantitate materiae calore aliquo imbui poſſunt, neque ideo ponderoſiora, quoad ſenſum, neque leviora fieri. Quare non ſine ratione dubitare poſſum, an forte quaedam non concurrerint, quae nullo ſenſu obſervari potuiſſent; praeſertim, quamdiu ignoratur, quomodo omnes illae Variationes, quas Vir Clar. inter experiundum obſervavit, ex dictis corporibus fieri potuerunt; imo pro certo habeo, calorem et illam effervefcentiam, quam Clar. Vir recitat, a materia adventitia ortas fuiſſe. Deinde puto me facilius ex aquae ebullitione, (taceo jam agitationem) poſſe concludere, aëris concitationem cauſam eſſe, a qua ſonus oritur, quam ex hoc experimento, ubi eorum, quae concurrunt, natura plane ignoratur et in quo calor etiam obſervatur, qui quo modo ſive a quibus cauſis ortus fuerit, neſcitur. Denique multa ſunt, quae nullum prorſus ſpirant odorem, quorum tamen partes, ſi utcunque concitentur, atque incaleſcant, odor ſtatim perſentitur et ſi iterum frigeſcant, nullum iterum odorem habent, (ſaltem quoad humanum ſenſum) ut exempli gratiâ, ſuccinum et alia, quae etiam neſcio, an magis compoſita ſint, quam Nitrum.

Quae ad Sectionem vigeſimam quartam no- [428] tavi, oſtendunt, ſpiritum Nitri non eſſe purum Spiritum; ſed calce Nitri, aliiſque abundare; adeoque me dubitare, an id, quod Vir Clariſſimus ope libellae deprehendiſſe ait, quod nempe pondus Spiritus Nitri, quem inſtillavit, pondus illius, quod inter detonandum perierat, fere exaequabat, ſatis caute obſervare potuit.

Denique, quamvis aqua pura, quoad oculum, ſalia alcaliſata citius ſolvere poſſit; tamen cum ea corpus magis homogeneum, quam aër ſit, non poteſt, ſicuti aër, tot genera corpuſculorum habere, quae per omnis generis calcis poros ſe inſinuare poſſint. Quare cum aqua certis particulis unius gene-

ris

ris maxime conſtet, quae calcem ad certum terminum uſque diſſolvere poſſunt, aër vero non item, inde ſequitur, aquam uſque ad illum terminum longe citius calcem diſſoluturam, quam aërem; ſed cum contra aër conſtet etiam craſſioribus et longe ſubtilioribus et omnis generis particulis; quae per poros longe anguſtiores, quam quos particulae aquae penetrare poſſunt, multis modis ſe inſinuare poſſunt; inde ſequitur aërem, quamvis non tam cito, atque aquam, nempe, quia non tot particulis uniuscujuſque generis conſtare poteſt, longe tamen melius atque ſubtilius diſſolvere calcem Nitri poſſe, eamque languidiorem, ac proinde aptiorem ad motum particularum Spiritus Nitri ſiſtendum reddere. Nam nullam aliam differentiam inter Spiritum Nitri et Nitrum ipſum adhuc agnoſcere cogor ab experimentis, quam quod particulae hujus quieſcant, illius vero valde concitatae inter ſeſe agitentur; adeo ut eadem differentia, quae eſt inter glaciem et aquam, ſit inter Nitrum et ejus Spiritum.

Verum te circa haec diutius detinere non audeo: vereor, ne nimis prolixus fuerim, quamvis, quantum quidem potui, brevitati ſtuduerim: ſi nihilominus moleſtus fui, id, ut ignoſcas, oro, ſimulque ut ea, quae ab Amico libere et ſincere dicta ſunt, in meliorem partem interpreteris. Nam ego de his prorſus tacere, ut tibi reſcriberem, inconſultum judicavi. Ea tamen apud te laudare, quae minus placebant, mera eſſet adulatio, qua nihil in Amicitiis pernicioſius et damnoſius cenſeo. Conſtitui igitur, [429] mentem meam apertiſſime explicare; et nihil hoc viris Philoſophis gratius fore judicavi. Interim ſi tibi videbitur conſultius, haec cogitata igni potius, quam Eruditiſſimo Domino Boylio tradere, in tuâ manu ſunt; fac ut lubet, modo me tibi, Nobiliſſimoque Boylio addictiſſimum, atque amantiſſimum credas. Doleo, quod propter tenuitatem meam hoc non, niſi verbis, oſtendere valeam; attamen, etc.

EPI-

E P I S T O L A X.

Clariſſimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Clarissime vir, amice plvrimvm colende.

Commercii noſtri literarii inſtaurationem in magna pono parte felicitatis. Scias itaque, me tuas, 17/27 Julii ad me datas, accepiſſe inſigni cum gaudio, duplici imprimis nomine, tum quod ſalutem tuam teſtarentur, tum quod de tuae erga me amicitiae conſtantia certiorem me redderent. Accedit ad cumulum, quod mihi nuncias, te primam et ſecundam Principiorum Carteſii partem, more Geometrico demonſtratam, praelo commiſiſſe, ejusdem unum, alterumve exemplar liberaliſſime mihi offerens. Accipio munus perlubenti animo, rogoque, ut iſtum ſub praelo jam ſudantem Tractatum, ſi placuerit, Domino Petro Serrario, Amſtelaedami degenti, pro me transmittas. In mandatis quippe ipſi dedi, ut ejusmodi fasciculum recipiat et ad me per amicum trajicientem expediat.

Caeterum permittas tibi dicam, me impatienter ferre, te etiamnum ſupprimere ea ſcripta, quae pro tuis agnoscis, in Republica imprimis tam libera, ut ſentire ibi, quae velis et quae ſentias dicere liceat. Perrumpere te velim iſta repagula, imprimis cum ſubticere nomen tuum poſſis et hac ratione extra omnem periculi aleam te collocare.

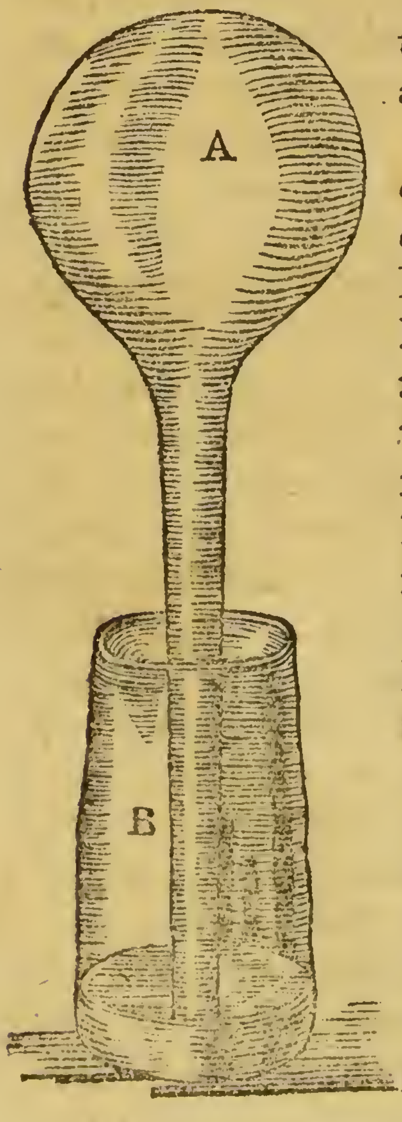
Nobiliſſimus Boylius peregre abiit: quamprimum redux fuerit factus in Urbem, communicabo ipſi eam Epiſtolae tuae doctiſſimae partem, quae [430] illum ſpectat, ejusque de conceptibus tuis ſententiam, quam primum eam nactus fuero, reſcribam. Puto, te jam vidiſſe ipſius Chymiſtam Scepticum, qui jamdudum latine editus, inque exterorum oris diſperſus fuit, multa continens Paradoxa Chymico-Phyſica

ſica

ſica et Stagyricorum principia Hypoſtatica, (ut vocant) ſub examen ſeverum revocans.

Alium nuper edidit libellum, qui forte necdum ad Bibliopolas veſtros pervenit: quare eum hoc involucro tibi mitto, rogoque peramanter, ut hoc munusculum boni conſulas. Continet libellus, ut videbis, defenſionem virtutis Elaſticae Aëris contra quendam Franciſcum Linum, qui funiculo quodam, intellectum juxta, ac ſenſum omnem fugiente, Phaenomena, in Experimentis novis Phyſico-Mechanicis Domini Boylii recitata, explicare ſatagit. Evolve et expende libellum et tua de eo animi ſenſa mihi deprome.

Societas noſtra Regia inſtitutum ſuum gnaviter pro viribus proſequitur, intra experimentorum obſervationumque cancellos ſeſe continens, omnesque Disputationum anfractus devitans.

Egregium nuper captum fuit experimentum, quod valde torquet Vacuiſtas, Pleniſtis vero vehementer placet. Eſt vero tale. Phiala vitrea A, repleta ad ſummitatem aqua, orificio ejus in vas vitreum B, aquam continens, inverſo, imponatur Recipienti Novae Machinae Pneumaticae Domini Boylii; exhauriatur mox aër ex Recipiente: conſpicientur bullae magna copia ex aqua in Phialam A adſcendere et omnem inde aquam in vas B, infra ſuperficiem aquae ibi contentae, depellere. Relinquantur in hoc ſtatu duo vascula ad tempus unius, alterius-[431]ve diei, aëre identidem ex dicto Recipiente crebris exantlationibus evacuato. Tum eximantur e Reci-

Recipiente et Phiala A repleatur hac aqua, aëre privata, rurſumque invertatur in vas B, ac Recipienti denuo utrumque vas includatur. Exhauſto iterum Recipiente per debitas exantlationes, conſpicietur forte bullula quaedam ex collo Phialae A adſcendere, quae ad ſummitatem emergens et continuata exantlatione ſeipſam expandens, rurſum omnem depellet aquam ex Phiala, ut prius. Tum Phiala iterum ex Recipiente eximatur et exhauſta aëre aqua ad ſummum repleatur, invertaturque, ut prius, et Recipienti immittatur. Tum aëre probe evacuetur Recipiens, eoque rite et omnino evacuato, remanebit aqua in Phiala ſic ſuspenſa, ut nullatenus deſcendat. In hoc experimento cauſa, quae juxta Boylium ſuſtinere aquam in experimento Torricelliano ſtatuitur, (aër nempe, aquae in vasculo B incumbens). ablata plane videtur, nec tamen aqua in Phiala deſcendit. Plura ſtatueram hic ſubjungere, ſed amici et occupationes me avocant.

Non poſſum claudere literas, quin iterum iterumque tibi inculcem publicationem eorum, quae tu ipſe es meditatus. Nunquam deſiſtam te hortari, donec petitioni meae ſatisfeceris. Interea temporis, ſi quaedam contentorum illorum capita mihi impertiri velles, oh! quam te deperirem, quantaque neceſſitudine me tibi obſtrictum judicarem! Valeas florentiſſime, meque ut facis, amare pergas,

Londini
31 Julii, 1663.

Tui Studioſiſſimum et Amiciſſimum

HENR. OLDENBURG

EPISTOLA XI.

Clarissimò Viro B. d. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

Praestantissime vir et amice colendissime,

[432] Vix tres quatuorve dies sunt elapsi, ex quo Epistolam per tabellionem ordinarium ad te dabam. Memineram ibi cujusdam libelli à Domino Boylio conscripti et tibi transmittendi. Non tum affulgebat spes tam cito nanciscendi amicum, qui eum perferret. Ex eo tempore se obtulit quidam opinione mea celerius. Accipias igitur nunc, quod tunc mitti non poterat, unaque Domini Boylii, qui nunc rure in Urbem reversus est, salutem officiosissimam. Rogat ille ut Praefationem in Experimenta ipsius circa Nitrum factam consulas, intellecturus inde verum, quem sibi praestituerat in eo Opere, scopum; ostendere videlicet resurgenti Philosophiae solidioris placita claris experimentis illustrari et haec ipsa sine Scholarum formis, qualitatibus, elementis nugatoriis, optime explicari posse; neutiquam autem in se suscepisse naturam Nitri docere, vel etiam improbare ea, quae de materiae homogeneitate, deque corporum differentiis, ex motu et figura etc. duntaxat exorientibus, a quoquam tradi possunt. Hoc duntaxat se voluisse ait, texturas corporum varias, varia eorum discrimina inducere, ab iisque diversa admodum effecta proficisci, riteque inde, quamdiu ad primam materiam resolutio facta non fuerit, heterogeneitatem aliquam a Philosophis et aliis concludi. Nec putem, in rei fundo inter te et Dominum Boylium dissensum esse. Quod vero ais, omnem calcem, cujus meatus angustiores sunt, quam ut particulas Nitri continere queant, quorumque parietes languidi sunt, aptam esse ad motum particularum Nitri sistendum, proindeque ad ipsum Nitrum redintegrandum; respon- [433]

det

det Boylius, ſi cum aliis calcibus ſpiritus Nitri miſceatur, non tamen cum ipſis verum Nitrum compoſitum iri.

Quoad Ratiocinationem, qua ad evertendum vacuum uteris, attinet, ait Boylius, ſe eam noſſe et praevidiſſe; at in ipſa nequaquam acquieſcere: qua de re alibi dicendi locum fore aſſerit.

Petiit, ut te rogarem, an ſuppeditare ipſi exemplum poſſis, in quo duo corpora odora in unum conflata, corpus plane inodorum (Nitrum ſcilicet) componant. Tales ait eſſe partes Nitri, Spiritum quippe ipſius teterrimum ſpargere odorem, Nitrumque fixum odore non deſtitui.

Rogat porro, ut probe conſideres, an probam inſtitueris inter glaciem aquamque cum Nitro ejusque Spiritu comparationem: cum tota glacies non niſi in aquam reſolvatur, glaciesque inodora, in aquam relapſa, inodora permaneat: discrepantes vero qualitates inter Nitri ſpiritum, ejusque ſalem fixum reperiantur, uti Tractatus impreſſus abunde docet.

Haec et ſimilia inter differendum de hoc argumento, ab Illuſtri Authore noſtro accipiebam; quae per memoriae meae imbecillitatem, cum multa ejus fraude potius, quam exiſtimatione, me repetere certus ſum. Cum de rei ſumma conſentiatis, nolim haec ulterius exaggerare; potius author eſſem, ut ingenia jungatis uterque ad Philoſophiam genuinam ſolidamque certatim excolendam. Te imprimis monere mihi fas ſit, ut principia rerum pro Mathematici tui ingenii acumine conſolidare pergas: uti Nobilem meum amicum Boylium ſine mora pellicio, ut eandem experimentis et obſervationibus, pluries et accurate factis, confirmet illuſtretque. Vides Amice Chariſſime, quid moliar, quid ambiam: Novi noſtrates hoc in Regno Philoſophos ſuo muneri experimen-

 tali

tali nequaquam defuturos; nec minus perſuaſum mihi habeo, te quoque provincia tua gnaviter perſunctu-rum, quicquidogganniat vel criminetur ſive Philo-ſophorum, ſive Theologorum vulgus. Cum literis praegreſſis jam te fuerim pluribus ad hoc ipſum hor-tatus, nunc me reprimo, ne faſtidium tibi creem. Hoc ſaltem peto ulterius, ut quaecunque eorum typis [434] jam mandata ſunt, quae vel in Carteſium es com-mentatus, vel ex intellectus tui ſcriniis propriis de-promſiſti, quanto ocius mihi transmittere per Do-minum Serrarium digneris. Habebis me tanto arctius tibi devinctum, intelligesque quavis data occaſione, me eſſe

Londini
4 Auguſt. 1663.

Tui Studioſiſſimum

HENR. OLDENBVRG.

EPISTOLA XII.

Clariſſimo Viro B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

VIR CLARISSIME, MIHIQVE AMICISSIME,

Gaudebam magnopere, cum ex nuperis Domini Serrarii literis intelligerem, te vivere et valere et Oldenburgii tui memorem eſſe: ſed ſimul graviter fortunam meam (ſi fas eſt tali vocabulo uti) accuſa-bam, qua factum eſt, ut per tot menſium ſpatium, commercio illo ſuaviſſimo, quo antehac tecum ute-bar, privatus fuerim. Tum occupationum turba, tum calamitatum domeſticarum immanitas culpandae ſunt; meum quippe erga te ſtudium ampliſſimum, ſida-

ſidaque amicitia firmo ſemper ſtabunt talo et inconcuſſa perennabunt. Dominus Boylius et ego non raro de te, tua eruditione et profundis meditationibus confabulamur. Vellemus ingenii tui foetus excludi et doctorum amplexibus commendari, teque hac in re exſpectationi noſtrae facturum ſatis confidimus. Non eſt, quod Domini Boylii diatriba de Nitro, deque Firmitate et Fluiditate apud vos imprimatur: hic quippe Latino ſermone jam excuſa eſt, nec niſi commoditas deeſt exemplaria ad vos transvehendi. Rogo igitur, ne permittas, ut quis typographus veſtrâs tale quid aggrediatur. Idem Boylius Tractatum inſignem de Coloribus in lucem [435] emiſit et Anglice et Latine, ſimul et Hiſtoriam Experimentalem de Frigore, Thermometris etc. ubi multa praeclara, multa nova. Nil niſi bellum hoc infauſtum obſtat, quo minus libri ad vos transmittantur. Prodiit etiam Tractatus quidam inſignis de ſexaginta obſervationibus Microſcopicis, ubi multa audacter, ſed Philoſophice (juxta tamen principia Mechanica) diſſeruntur. Spero Bibliopolas noſtros viam inventuros, horum omnium exemplaria ad Vos expediendi. Ego quid tu nuper egeris, vel ſub manu habeas, accipere a manu tua propria aveo, qui ſum

Londini
d. 28 April 1665.

Tui Studioſiſſimus et Amantiſſimus

Henr. Oldenburg.

EPISTOLA XIII.

Viro Nobiliſſimo ac Doctiſſimo

HENR. OLDENBVRGIO

B. D. S.

Amice integerrime,

Paucis ante diebus amicus quidam epiſtolam tuam 28. Aprilis, quam a Bibliopola Amſtelaedamenſi, qui eam ſine dubio a D. Ser. acceperat, ſibi traditam ajebat. Gaviſus ſum ſummopere, quod tandem ex te ipſo intelligere licuit, te bene valere, tuumque erga me animum benevolum eundem atque olim eſſe. Ego ſane, quotiescunque data fuit occaſio, D. Ser. et Chriſtian. Hugenium Z. D. qui etiam te noviſſe mihi dixerat, de te, tuaque valetudine rogare non deſii. Ab eodem D. Hugenio etiam intellexi eruditiſſimum D. Boylium vivere et in lucem emiſiſſe Tractatum illum inſignem de coloribus Anglice, quem ille mihi commodato daret, ſi linguam Anglicam callerem. [436] Gaudeo igitur ex te ſcire, hunc Tractatum ſimul cum illo altero de frigore et Thermometris, de quo nondum audiveram, Latina civitate donatos et publici juris factos. Liber de obſervationibus microscopicis etiam penes D. Hugenium eſt, ſed ni fallor Anglice. Mira quidem mihi de hisce microscopiis narravit et ſimul de Telescopiis quibusdam in Italia elaboratis, quibus Eclipſes in Jove ab interpoſitione Satellitum obſervare potuerunt, ac etiam umbram quandam in Saturno, tanquam ab annulo factam. Quorum occaſione non ſatis poſſum mirari Carteſii praecipitantiam, qui ait cauſam, cur Planetae juxta Saturnum (ejus enim anſas Planetas eſſe putavit, forte quia eas Saturnum tangere nunquam obſervavit) non moventur, poſſe eſſe, quod Saturnus circa proprium axem non gyret, cum hoc cum ſuis principiis

parum

parum conveniat, tum quia ex ſuis principiis facilli-me anſarum cauſam explicare potuerat, niſi praejudicio laboraret etc.

EPISTOLA XIV.

Clariſſimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Vir praestantissime, amice colende,

Facis, ut Virum cordatum et Philoſophum decet, quod Viros bonos amas; nec eſt, quod dubites, quin illi te redament et merita tua, prout par eſt, aeſtiment. Dominus Boylius una mecum ſalutem plurimam tibi nunciat, utque ſtrenue et ἀκριβῶς philoſophari pergas, te hortatur. Imprimis, ſi quid tibi lucis affulſerit in arduâ illâ indagine, quae in eo verſatur, ut cognoſcamus, quomodo unaquaeque pars Naturae cum ſuo toto conveniat et quà ratione cum reliquis cohaereat, ut illud nobis communices, peramanter rogamus. Cauſas, quas memoras, tanquam incitamenta ad Tractatum de Scripturâ concinnandum, omnino probo, inque [437] votis efflictim habeo, me uſurpare jam oculis poſſe, quae in argumentum iſtud es commentatus. Dominus Serrarius forte faſciculum aliquem brevi ad me tranſmittet, cui, ſi viſum ita fuerit, committere tuto poteris, quae eâ de re jam compoſuiſti, et reciprocam officiorum noſtrorum promptitudinem polliceri.

Kircheri *Mundum Subterraneum* quadantenus evolvi et quamvis ratiocinia ejus et theoriae non commendent ingenium, Obſervationes tamen et Experimenta, nobis ibi tradita, collaudant diligentiam Auctoris, ejuſque de Republicâ Philoſophicâ bene merendi voluntatem. Vides igitur, me pluſculum illi

illi tribuere, quam pietatem, facileque dignoſcis eorum animum, qui Benedictam hanc aquam illi adſpergunt. Quando verba facis de Tractatu Hugeniano de Motu, innuis Carteſii Regulas motus falſas fere omnes eſſe. Non jam ad manum eſt libellus, quem antehac edidiſti de Carteſii principiis Geometrice Demonſtratis: non ſubit animum, num ibi falſitatem iſtam oſtenderis, an vero Carteſium, in aliorum gratiam, κατὰ πόδα fueris ſecutus. Utinam tandem proprii ingenii foetum excluderes et orbi Philoſophico fovendum et educandum committeres! Memini te alicubi indigitâſſe multa ex iis, quae Carteſius ipſe captum humanum ſuperare ajebat, quin et multo ſublimiora et ſubtiliora evidenter poſſe ab hominibus intelligi et clariſſime explicari. Quid haeres, mi Amice, quid metuis? Tenta, aggredere, perfice tanti momenti provinciam et videbis totum vere Philoſophantium Chorum tibi patrocinari. Fidem meam obſtringere audeo, quod non facerem, ſi liberare me eam poſſe dubitarem. Nullatenus crediderim, in animo tibi eſſe, quicquam contra Exiſtentiam et Providentiam Dei moliri; et fulcris hiſce incolumibus, firmo talo ſiat Religio, facileque etiam quaevis Contemplationes Philoſophicae vel defenduntur, vel excuſantur. Rumpe igitur moras, nec ſcindi tibi penulam patiaris.

Brevi putem me accepturum, quid de Cometis nuperis ſit ſtatuendum. Diſceptant inter ſe de factis Obſervationibus Hevelius Dantiſcanus et Auroutus Gallus; ambo Viri docti et Mathematici. Diſpicitur [438] hoc tempore controverſia et quando judicata lis fuerit, mihi, credo, res tota communicabitur et a me tibi. Hoc aſſerere jam poſſum, omnes, qui quidem mihi cogniti ſunt, Aſtronomos judicare, non unum, ſed duos Cometas fuiſſe, nec in quemquam hactenus incidi, qui ex Hypotheſi Carteſianâ, ipſorum Phaenomena conatus fuerit explicare.

Rogo,

Rogo, ſi quid porro acceperis de ſtudiis et laboribus Domini Hugenii, deque ſucceſſu pendulorum, ut et de ipſius tranſmigratione in Galliam, mihi quamprimum ſignificare non graveris. Adjungas ea, rogo, quae apud Vos forte dicuntur de Tractatu pacis, de Suecici exercitus, in Germaniam tranſvecti, conſiliis, deque Epiſcopi Monaſterienſis progreſſu. Totam credo Europam ſequenti aeſtate bellis involutum iri et omnia videntur ad mutationem inuſitatam vergere. Serviamus nos ſummo Numini caſtâ mente et Philoſophiam veram, ſolidam et utilem excolamus. Nonnulli ex Philoſophis noſtris, Regem Oxonium ſecuti, non raros ibi coetus agitant et de promovendis ſtudiis Phyſicis conſulunt. Inter alia in Sonorum naturam inquirere nuper coeperunt. Experimenta, credo, facient, ut explorent, quâ proportione augenda ſint pondera ad extendendam chordam abſque ullâ vi aliâ, ut intendatur eadem ad Notam ejuſmodi acutiorem, quae facit aſſignatam conſonantiam cum ſono priori. De his plura alias. Optime Vale et vive memor

Londini
12 Octob. 1665.

Tui Studioſiſſimi

Henr. Oldenburg.

E P I S T O L A XV.

Nobiliſſimo ac Doctiſſimo Viro

HENR. OLDENBURGIO.

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Vir nobilissime,

Quod me ad Philoſophandum tu et Nobiliſſimus D. Boylius benigne hortamini, maximas habeo [439] gra-

gratias; ego quidem pro tenuitate mei ingenii, quantum queo, pergo, non dubitans interim de veſtro auxilio et benevolentiâ. Ubi quaeris, quid ſentiam circa quaeſtionem, quae in eo verſatur, *ut cognoſcamus, quomodo unaquaeque pars Naturae cum ſuo toto conveniat et quâ ratione cum reliquis cohaereat*, puto te rogare rationes, quibus perſuademur unamquamque Naturae partem cum ſuo toto convenire et cum reliquis cohaerere. Nam cognoſcere, quomodo reverà cohaereant et unaquaeque pars cum ſuo toto conveniat, id me ignorare dixi in antecedenti meâ Epiſtola; quia ad hoc cognoſcendum requireretur, totam Naturam omnesque ejus partes cognoſcere. Conabor igitur rationem oſtendere, quae me id affirmare cogit; attamen prius monere vellim, me Naturae non tribuere pulchritudinem, deformitatem, ordinem, neque confuſionem. Nam res non, niſi reſpective ad noſtram imaginationem, poſſunt dici pulchrae, aut deformes, ordinatae, aut confuſae.

Per partium igitur cohaerentiam nihil aliud intelligo, quam quod leges, ſive natura, unius partis ita ſeſe accommodant legibus, ſive naturae alterius, ut quam minime ſibi contrarientur. Circa totum et partes conſidero res eatenus, ut partes alicujus totius, quatenus earum natura invicem ſe accommodat, ut, quoad fieri poteſt, inter ſe conſentiant, quatenus vero inter ſe diſcrepant, eatenus unaquaeque ideam [440] ab aliis diſtinctam in noſtrâ Mente format, ac proinde, ut totum, non ut pars, conſideratur. Ex. gr. cum motus particularum lymphae, chyli, etc. invicem pro ratione magnitudinis et figurae ita ſe accommodant, ut plane inter ſe conſentiant, unumque fluidum ſimul omnes conſtituant, eatenus tantum chylus, lympha, etc. ut partes ſanguinis conſiderantur: quatenus vero concipimus particulas lymphaticas ratione figurae et motus, a particulis chyli diſcrepare, eatenus eas, ut totum, non ut partem, conſideramus.

Finga-

Fingamus jam, ſi placet vermiculum in ſanguine vivere, qui viſu ad diſcernendas particulas ſanguinis, lymphae, etc. valeret et ratione ad obſervandum, quomodo unaquaeque particula ex alterius occurſu vel reſilit, vel partem ſui motus communicat, etc. Ille quidem in hoc ſanguine, ut nos in hâc parte univerſi, viveret et unamquamque ſanguinis particulam, ut totum, non vero ut partem, conſideraret, nec ſcire poſſet, quomodo partes omnes ab univerſali natura ſanguinis moderantur et invicem, prout univerſalis natura ſanguinis exigit, ſe accommodare coguntur, ut certâ ratione inter ſe conſentiant. Nam ſi fingamus, nullas dari cauſas extra ſanguinem, quae novos motus ſanguini communicarent, nec ullum dari ſpatium extra ſanguinem, nec alia corpora, in quae particulae ſanguinis ſuum motum transferre poſſent, certum eſt, ſanguinem in ſuo ſtatu ſemper manſurum et ejus particulas nullas alias variationes paſſuras, quam eas, quae poſſunt concipi ex datâ ratione motus ſanguinis ad lympham, chylum, etc. et ſic ſanguis ſemper, ut totum, non vero ut pars, conſiderari deberet. Verum quia plurimae aliae cauſae dantur, quae leges naturae ſanguinis certo modo moderantur et viciſſim illae a ſanguine, hinc ſit, ut alii motus, aliaeque variationes in ſanguine oriantur, quae conſequuntur non a ſolà ratione motus ejus partium ad invicem, ſed a ratione motus, ſanguinis et cauſarum externarum ſimul ad invicem: hoc modo ſanguis rationem partis, non vero totius habet. De toto et parte modo dixi.

Jam cum omnia naturae corpora eodem modo poſſint et debeant concipi, ac nos hic ſanguinem concepimus: omnia enim corpora ab aliis circumcinguntur et ab invicem determinantur ad exi- [441]
ſtendum et operandum certâ ac determinatâ ratione, ſervatâ ſemper in omnibus ſimul, hoc eſt, in toto univerſo eadem ratione motus ad quietem; hinc ſequitur

quitur

quitur omne corpus, quatenus certo modo modificatum exiſtit, ut partem totius univerſi, conſiderari debere, cum ſuo toto convenire et cum reliquis cohaerere; et quoniam natura univerſi non eſt, ut natura ſanguinis, limitata, ſed abſolute infinita, ideo ab hâc infinitae potentiae naturâ ejus partes infinitis modis moderantur et infinitas variationes pati coguntur. Verum ratione ſubſtantiae unamquamque partem arctiorem unionem cum ſuo toto habere concipio. Nam ut antehac in prima mea Epiſtola, quam Rhenoburgi adhuc habitans tibi ſcripſi, conatus ſum demonſtrare, cum de natura ſubſtantiae ſit, eſſe infinitam, ſequitur ad naturam ſubſtantiae corporeae unamquamque partem pertinere, nec ſine ea eſſe, aut concipi poſſe.

Vides igitur, qua ratione, et rationem, cur ſentiam, Corpus humanum partem eſſe Naturae: quod autem ad Mentem humanam attinet, eam etiam partem Naturae eſſe cenſeo; nempe quia ſtatuo, dari etiam in natura potentiam infinitam cogitandi, quae, quatenus infinita, in ſe continet totam Naturam objective et cujus cogitationes procedunt eodem modo, ac Natura ejus, nimirum idearum.

Deinde Mentem humanam hanc eandem potentiam ſtatuo, non quatenus infinitam et totam Naturam percipientem; ſed finitam, nempe quatenus tantum humanum Corpus percipit et hac ratione Mentem humanam partem cujusdam infiniti intellectus ſtatuo.

Verum haec omnia et quae huic rei annexa ſunt, hic accurate explicare et demonſtrare, res eſſet nimis prolixa, nec puto, te id impraeſentiarum a me exſpectare. Imo dubito, an mentem tuam ſatis perceperim, atque aliud reſponderim, ac rogaveris, quod ex te ſcire deſidero.

Quod deinde ſcribis, me innuiſſe, Carteſii Regulas motus falſas fere omnes eſſe, ſi recte nemini, D. Hugenium id ſentire dixi, nec ullam aliam falſam eſſe affirmavi, quam Regulam ſextam Carteſii, circa quam D. Hugenium etiam errare me putare dixi; qua occaſione petii, ut mihi communicares experimentum, quod ſecundum eam hypotheſin experti eſtis in veſtrâ Regiâ Societate; ſed tibi id non licere judico, quia de hoc nihil reſpondes. [472]

Dictus Hugenius totus occupatus fuit et adhuc eſt in expoliendis vitris dioptricis; in quem finem fabricam adornavit, in qua et patinas tornare poteſt, ſatis quidem nitidam: quid autem ea promoverit, adhuc neſcio, nec, ut verum fateor, valde ſcire deſidero. Nam me experientia ſatis docuit, in patinis ſphaericis liberâ manu tutius et melius expoliri, quam quavis machina. De pendulorum ſucceſſu et tempore transmigrationis in Galliam nondum aliquid certi poſſum ſcribere etc.

EPISTOLA XVI.

Viro Clariſſimo B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

VIR PRAESTANTISSIME, AMICE PLVRIMVM COLENDE,

Perplacent, quae de partium Naturae cum toto conſenſu nexuque philoſopharis; quanquam non ſatis aſſequar, quomodo poſſimus ordinem et ſymmetriam a natura, ut tu facere videris, profligare; imprimis cum ipſe agnoſcas, omnia ejus corpora ab aliis ambiri et ab invicem certa et conſtanti ratione, tum ad exiſtendum, tum ad operandum determinari, eadem ſemper in omnibus ſimul motus ad quietem ratione ſervata: quae ipſiſſima veri ordinis ratio formalis

malis

malis esse videtur. At ne hic forte te satis capio, non magis, quam in eo, quod de Regulis Cartesii antehac scripseras. Utinam subire laborem velles, me edocendi, qua in re tam Cartesium, quam Hugenium in regulis motus errasse judices. Pergratum mihi sane hoc officio defungendo praestiteris, quod quidem pro viribus demereri studerem.

Praesens non fui, quando D. Hugenius Experi-
[443] menta, Hypothesin suam comprobantia, hic Londini fecit. Intelligo interim quendam inter alia pilam unius librae, penduli in modum suspendisse, quae delapsa percusserit aliam, eodem modo suspensam, sed librae dimidiae, ex angulo quadraginta graduum; et Hugenium praedixisse, paucula facta Computatione Algebraica, quis foret effectus, et hunc ipsum praedictioni ad amussim respondisse. Abest Vir quidam insignis, qui multa talia Experimenta proposuerat, quae solvisse dicitur Hugenius. Quamprimum dabitur ipsum, qui abest, convenire, uberius et enucleatius forsan hanc rem tibi exposuero. Tu interim superiori petito me ne refrageris, iterum atque iterum rogo; et si quid praeterea de Hugenii successu in poliendis Vitris Telescopicis cognoveris, impertiri quoque ne graveris. Spero Societatem nostram Regiam, peste jam insigniter per Dei gratiam desaeviente, brevi Londinum reversuram, coetusque suos hebdomadicos instauraturam: quae ibi transigentur scitu digna, eorum communicationem certo tibi poteris polliceri.

Mentionem antehac feceram de Observatis Anatomicis. Scripsit ad me non ita pridem Dom. Boylius (qui te perhumaniter salutat) eximios Anatomicos Oxonii se certum reddidisse, quod Asperam Arteriam, tum quarundam Ovium, tum Boum, gramine refertam invenerint; et quod ante paucas septimanas dicti Anatomici invitati fuerint ad videndum

Bovem,

Bovem, quì per duos tresve dies collum fere continuo obstipum, erectumque tenuerat et ex morbo, quem possessores plane non cognoverint, mortuus fuerit: in quo, dissectis partibus, ad collum et jugulum spectantibus, ipsi repererint cum admiratione, Asperam ejus arteriam in ipso trunco penitus gramine refertam fuisse, ac si quis illud vi intro adegisset. Id quod justam suggerit inquirendi causam, tum qua ratione tanta graminis quantitas illuc pervenerit; tum, cum ibi esset, quomodo ejusmodi animal tamdiu supervivere potuerit? Praeterea idem Amicus mihi significavit, curiosum quendam Medicum, itidem Oxoniensem, Lac in sanguine humano invenisse. Narrat enim puellam, sumpto largiori jentaculo hora septima matutina, sanguinem misisse in pede hora ejusdem diei undecima: et primum sanguinem immissum fuisse Scutellae, eumque pauco exinde temporis spatio elapso, alborem induisse; [444] postremum vero sanguinem in vasculum minus, quod acetabulum, ni fallor, vocant (Anglice a Sawcer) influxisse, eumque protinus in placentae lacteae formam abiisse: interjectis quinque, aut sex horis Medicum reversum sanguinem utrumque inspexisse, eumque, qui in Scutella erat, dimidium fuisse sanguinem, dimidium vero chyliformem, qui chylus sanguini, ut serum lacti, innataverit: at eum, qui erat in *acetabulo*, totum fuisse chylum, sine ulla sanguinis specie; cumque utrumque super igne seorsim calefaceret, ambos liquores induruisse; puellam vero bene valuisse, nec sanguinem misisse, nisi quod nunquam passa fuisset menstrua, quamquam colore florido vigeret.

Sed transeo ad Politica. In omnium ore hic est rumor de Israëlitarum, per plusquam bis mille annos dispersorum, reditu in Patriam. Pauci id hoc loco credunt; at multi optant. Tu, quid hac de re audias, statuasque, amico tuo significabis.

Me

Me quod attinet, quamdiu Nova haec a Viris fide dignis non perſcribuntur ex Urbe Conſtantinopolitana, cui hujus rei maxime omnium intereſt, fidem iis adhibere non poſſum. Scire aveo, quid Judaei Amſtelaedamenſes ea de re inaudiverint et quomodo tanto nuncio afficiantur, qui, verus ſi fuerit, rerum omnium in Mundo Cataſtrophen inducturus ſane videtur.

Quid Suecus nunc moliatur et Brandiburgicus, ſi potes, explica; et crede me eſſe

Londini
die 8 Decemb. 1665.

Tui Studioſiſſimum

HENR. OLDENBVRG.

P. S. Quid de nuperis Cometis noſtri Philoſophi ſtatuant, brevi tibi indicabo, Deo volente.

EPISTOLA XVII.

Clariſſimo Viro B. D. S.

HENR. OLDENBVRGIVS

P. D.

[445] Nolui dimittere commodam hanc occaſionem, quam Doctiſſimus Dom. Bourgeois, Medicinae Doctor Cadomenſis et Reformatae Religionis addictus, jam in Belgium abituriens, mihi offert; ut hac ratione tibi ſignificarem, me ante aliquot ſeptimanas tibi gratum meum animum pro Tractatu tuo mihi tranſmiſſo, licet nunquam tradito, expoſuiſſe; at dubium fovere, num literae illae meae ad manus rite pervenerint. *Indicaveram in iis meam de Tractatu illo ſententiam; quam utique, dehinc re propius inſpectâ et perpenſâ nimis immaturam fuiſſe nunc exiſti-*

exiſtimo. Quaedam mihi videbantur tunc temporis
vergere in fraudem Religionis, dum eam ex eo pede
metiebar, quam Theologorum vulgus et receptae
Confeſſionum Formulae (quae nimium ſpirare viden-
tur partium ſtudia) ſuppeditant. At totum negotium
intimius recogitanti multa occurrunt, quae mihi per-
ſuaſum eunt, te tantum abeſſe, ut quicquam in Ve-
rae Religionis, ſolidaeve Philoſophiae damnum mo-
liaris, ut contra genuinum Chriſtianae Religionis
finem, nec non divinam fructuoſae Philoſophiae
ſublimitatem et excellentiam commendare et ſtabilire
allabores. Cum igitur hoc ipſum animo tuo ſedere
nunc credam, rogatum te enixe velim, ut quid eum
in finem nunc pares et mediteris, veteri et candido
Amico, qui inſtituti tam divini ſucceſſum feliciſſi-
mum totus anhelat, frequentibus literis exponere
digneris. Sancte tibi polliceor, me nihil eorum
ulli mortalium propalaturum, ſiquidem tu mihi ſilen-
tium injunxeris; hoc me ſolummodo enixurum, ut
bonorum et ſagacium Virorum mentes ad amplexan-
das illas veritates, quas tu aliquando in amplio- [246]
rem lucem depromes, ſenſim diſponam et praejudi-
cia adverſus meditationes tuas concepta e medio tol-
lam. Ni fallor admodum, penitius mihi perſpicere
videris Mentis humanae naturam et vires, ejuſque
cum Corpore noſtro Unionem. De quo argumento
ut tua cogitata edocere me velis, impenſe oro. Vale,
Vir Praeſtantiſſime, et doctrinae, ac virtutis tuae
Cultori Studioſiſſimo favere perge.

Londini
8. Octob. 1665.

HENR. OLDENBURG.

EPISTOLA XVIII.

Clariſſimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Commercio Noſtrò literario ſic feliciter inſtaurato, Vir Clariſſime, nolim amici officio deeſſe literarum intermiſſione. Cum ex reſponſione tuâ 5. Julii ad me datâ, intellexerim, animo ſedere tuo, Tractatum illum tuum Quinque-partitum publici juris facere, permittas, quaeſo, te moneam ex affectus in me tui ſinceritate, ne quicquam miſceas, quod Religioſae virtutis praxin labefactare ullatenus videatur; maxime cum degener et flagitioſa haec aetas nil venetur avidius, quam dogmata ejuſmodi, quorum concluſiones graſſantibus vitiis patrocinari videantur.

De caetero, non renuam aliquot dicti Tractatus exemplaria recipere. Hoc duntaxat rogatum te velim, ut ſuo tempore mercatori cuidam Belgico, Londini commoranti, inſcribantur, qui mihi poſtmodum tradenda curet. Nec opus fuerit verba de eo facere, libros ſcilicet iſtiuſmodi ad me fuiſſe tranſmiſſos: dummodo enim in poteſtatem meam tuto [447] pervenerint, nullus dubito, quin commodum mihi futurum ſit, eos amicis meis hinc inde diſtribuendi, juſtumque pro iis precium conſequendi. Vale, et quando vacaverit, reſcribe

Londini
22. Julii 1675.

Tui Studioſiſſimo

Henr. Oldenburg.

EPISTOLA XIX.

Viro Nobiliſſimo ac Doctiſſimo

HENRICO OLDENBVRGIO

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

NOBILISSIME ET CLARISSIME DOMINE,

Eo tempore, quo literas tuas 22 Julii accepi, Amſtelaedamum profectus ſum eo conſilio, ut librum, de quo tibi ſcripſeram, typis mandarem. Quod dum agito, rumor ubique ſpargebatur, librum quendam meum de Deo ſub praelo ſudare, meque in eo conari oſtendere, nullum dari Deum: qui quidem rumor a plurimis accipiebatur. Unde quidam Theologi (hujus forte rumoris auctores) occaſionem cepere, de me coram Principe et Magiſtratibus conquerendi; ſtolidi praeterea Carteſiani, quia mihi favere creduntur, ut a ſe hanc amoverent ſuſpicionem, meas ubique opiniones et ſcripta deteſtari non ceſſabant, nec etiamnum ceſſant. Haec cum a Viris quibusdam fide dignis intellexiſſem, qui ſimul affirmabant, Theologos mihi ubique inſidiari, editionem, quam parabam, differre ſtatui, donec, quo res evaderet, viderem, et quod tum conſilium ſequerer, tibi ſignificare propoſui. Verum negotium quotidie in pejus vergere videtur, et quid tamen agam, incertus ſum. Interim meam ad tuas literas reſponſionem diutius intermittere nolui et primo tibi maximas ago gratias pro amiciſſima [448] tua admonitione, cujus tamen ampliorem explicationem deſidero, ut ſciam, quaenam ea dogmata eſſe credas, quae religioſae virtutis praxin labefactare viderentur. Nam quae mihi cum ratione convenire videntur, eadem ad virtutem maxime eſſe utilia credo. Deinde, niſi tibi moleſtum ſit, velim, ut loca Tractatus Theologico-politici, quae viris doctis ſcru-

pulum injecerunt, mihi indicares. Cupio namque istum Tractatum notis quibusdam illustrare et concepta de eo praejudicia, si fieri possit, tollere. Vale.

EPISTOLA XX.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Quantum video ex tuis Novissimis, in periculo versatur Libri a te publico destinati Editio. Non possum non probare institutum tuum, quo illustrare et mollire te velle significas, quae in Tractatu Theologico-Politico crucem Lectoribus fixere. Ea imprimis esse putem, quae ambigue ibi tradita videntur de Deo et Natura; quae duo a te confundi, quamplurimi arbitrantur. Adhaec multis tollere videris miraculorum authoritatem et valorem, quibus solis Divinae Revelationis certitudinem adstrui posse, omnibus fere Christianis est persuasum. Insuper, de Jesu Christo, Mundi Redemptore et unico hominum Mediatore, deque ejus Incarnatione et Satisfactione sententiam tuam celare te ajunt; postulantque, ut de tribus hisce capitibus mentem tuam dilucide aperias. Quod si feceris, in eoque Christianis cordatis et ratione valentibus placueris, in tuto res tuas fore opinor. Haec paucis te scire volui, qui sum tui studiosissimus. Vale.

Dab. die 15 Novemb. 1675.

P. S. *Fac, quaeso, brevi sciam, has meas lineolas tibi rite traditas fuisse.*

EPISTOLA XXI.

Viro Nobiliſſimo ac Doctiſſimo

HENRICO OLDENBVRGIO

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Nobilissime domine,

Perbreves tuas literas, 15. Nov. ad me datas, die Saturni elapſa accepi: in iis ea tantummodo [449] indicas, quae in Tractatu Theologico-Politico crucem lectoribus fixere, cum tamen ex iis etiam cognoscere ſperaverim, quaenam eae opiniones eſſent, quae religioſae virtutis praxin labefactare viderentur, de quibus antea monueras. Sed, ut de tribus illis capitibus, quae notas, mentem meam tibi aperiam, dico, et quidem ad primum, me de Deo et Natura ſententiam fovere longe diverſam ab ea, quam Neoterici Chriſtiani defendere ſolent. Deum enim rerum omnium cauſam immanentem, ut ajunt, non vero tranſeuntem ſtatuo. Omnia, inquam, in Deo eſſe et in Deo moveri cum Paulo aſſirmo et forte etiam cum omnibus antiquis Philoſophis, licet alio modo; et auderem etiam dicere, cum antiquis omnibus Hebraeis, quantum ex quibusdam traditionibus, tametſi multis modis adulteratis, conjicere licet. Attamen quod quidam putant, Tractatum Theologico-Politicum eo niti, quod Deus et Natura (per quam maſſam quandam, ſive materiam corpoream intelligunt) unum et idem ſint, tota errant via. Ad miracula deinde quod attinet, mihi contra perſuaſum eſt, divinae revelationis certitudinem ſola doctrinae ſapientia, non autem miraculis, hoc eſt, ignorantia adſtrui poſſe, quod ſatis prolixe Cap. VI. de miraculis oſtendi. Hoc tantum hic addo, me inter Religionem et Superſtitionem hanc praecipuam agnoscere differentiam,

rentiam, quod haec ignorantiam, ille autem ſapien- [450] tiam pro fundamento habeat et hanc cauſam eſſe credo, cur Chriſtiani non fide, neque charitate, neque reliquis Spiritus Sancti fructibus, ſed ſola opinione inter reliquos dignoſcuntur; nempe, quia, ut omnes, ſolis miraculis, hoc eſt ignorantia, quae omnis malitiae fons eſt, ſe defendunt; atque adeo fidem, licet veram, in ſuperſtitionem vertunt. Verum an huic malo remedium adhibere reges unquam concedent, valde dubito. Denique, ut de tertio etiam capite mentem meam clarius aperiam, dico, ad ſalutem non eſſe omnino neceſſe, Chriſtum ſecundum carnem noſcere; ſéd de aeterno illo filio Dei, hoc eſt, Dei aeterna ſapientia, quae ſeſe in omnibus rebus, et maxime in Mente humana, et omnium maxime in Chriſto Jeſu manifeſtavit, longe aliter ſentiendum. Nam nemo abſque hac ad ſtatum beatitudinis poteſt pervenire, utpote quae ſola docet, quid verum et falſum, bonum et malum ſit. Et quia, uti dixi, haec ſapientia per Jeſum Chriſtum maxime manifeſtata fuit, ideo ipſius diſcipuli eandem, quatenus ab ipſo ipſis fuit revelata, praedicaverunt, ſeſeque ſpiritu illo Chriſti ſupra reliquos gloriari poſſe oſtenderunt. Caeterum quod quaedam Eccleſiae his addunt, quod Deus naturam humanam aſſumpſerit, monui expreſſe, me, quid dicant, neſcire; imo, ut verum fatear, non minus abſurde mihi loqui videntur, quam ſi quis mihi diceret, quod circulus naturam quadrati induerit. Atque haec ſufficere arbitror ad explicandum, quid de tribus illis capitibus ſentiam. An eadem Chriſtianis, quos noſti, placitura ſint, id tu melius ſcire poteris. Vale.

EPI-

EPISTOLA XXII.

Clarissimo Doctissimoque Viro B. D. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Responsio ad Praecedentem.

Quandoquidem accusare me videris nimiae brevitatis, culpam illam hac vice nimia prolixitate [451] eluam. Exspectaveras, ut video, earum in Scriptis tuis opinionum enarrationem, quae Religiosae virtutis praxin convellere Lectoribus tuis videantur. Dicam quid sit rei, quod potissimum eos excruciet. Fatalem videris rerum et actionum omnium necessitatem adstruere; atqui illa concessa, assertaque, legum omnium, omnis virtutis et religionis incidi nervos, omnesque remunerationes et poenas inanes esse, autumant. Quicquid cogit, vel necessitatem infert, excusare iidem arbitrantur; proindeque neminem inexcusabilem in Dei conspectu fore censent. Si fatis agamur, durâque revoluta manu omnia certo et inevitabili tramite vadunt, quis culpae, poenarumque sit locus, illi equidem non assequuntur. Quis huic nodo adhiberi possit cuneus, perquam ardua res dictu est. Tu quid opis hanc in rem suppeditare posses, scire et discere pervelim.

Ad sententiam illam tuam, quam de tribus capitibus, a me notatis, aperire mihi dignaris, haec inquirenda subeunt. Primo, quonam sensu *Miracula et Ignorantiam* pro Synonymis et aequipollentibus habeas, ut in Novissimis tuis sentire videris; cum Lazari a mortuis resuscitatio et Jesu Christi a morte resurrectio omnem Naturae creatae vim superare et soli potentiae divinae competere videatur; neque id ignorantiam culpabilem arguat, quod intelligentiae finitae, certisque repagulis constrictae limites excedat necessum est. An non convenire censes

ſes creatae Menti et ſcientiae, increatae Mentis ac ſupremi Numinis talem ſcientiam potentiamque [452] agnoſcere, quae penetrare, ac praeſtare ea poſſit, quorum ratio ac modus a nobis homuncionibus reddi et explicari nequeat? Homines ſumus, humani nihil a Nobis alienum ducendum videtur. Deinde, cum capere te nequire fatearis, Deum revera naturam humanam aſſumpſiſſe, quaerere ex te fas ſit, quomodo illa Evangelii noſtri et Epiſtolae ad Hebraeos ſcriptae locos intelligas, quorum prior affirmat, *verbum carnem factum eſſe:* poſterior, *Filium Dei non Angelos, ſed ſemen Abrahae aſſumpſiſſe.* Et totius Euangelii tenorem id inferre putem, Filium Dei unigenitum λόγον, (qui et Deus et apud Deum erat) in natura humana ſe oſtendiſſe et pro nobis peccatoribus ἀντίλυτρον, redemptionis precium, paſſione et morte ſua exſolviſſe. Quid de his et ſimilibus dicendum, ut ſua conſtet Euangelio et Chriſtianae Religioni, cui te favere opinor, veritas, lubens edoceri vellem.

Plura ſcribere ſtatueram, ſed interpellant amici inviſentes, quibus negare humanitatis officia nefas duco. Sed et haec, quae congeſſi hac Epiſtola, ſuffecerint et fortaſſe taedium tibi Philoſophanti creaverint. Vale igitur et me jugem Eruditionis et Scientiae tuae cultorem crede.

Dab. Londini die 16 Decemb. 1675.

EPISTO-

E P I S T O L A XXIII.

Viro Nobiliſſimo ac Doctiſſimo

H E N R. O L D E N B V R G I O

B. D. S.

Reſponſio ad Praecedentem.

Nobilissime domine,

Video tandem, quid id fuerit, quod a me poſtulabas, ne evulgarem; ſed quia id ipſum praecipuum eſt fundamentum eorum omnium, quae in Tractatu, quem edere deſtinaveram, habentur, volo hic paucis explicare, quâ ratione ego fatalem omnium re- [453] rum et actionum neceſſitatem ſtatuam. Nam Deum nullo modo fato ſubjicio, ſed omnia inevitabili neceſſitate ex Dei naturâ ſequi concipio eodem modo, ac omnes concipiunt, ex ipſius Dei natura ſequi, ut Deus ſe ipſum intelligat; quod ſane nemo negat ex divinâ naturâ neceſſario ſequi, et tamen nemo concipit, Deum fato aliquo coactum, ſed omnino libere, tametſi neceſſario, ſe ipſum intelligere.

Deinde haec inevitabilis rerum neceſſitas nec jura divina, nec humana tollit. Nam ipſa moralia documenta, ſive formam legis, ſeu juris ab ipſo Deo accipiant, ſive non, divina tamen ſunt et ſalutaria, et ſi bonum, quod ex virtute et amore divino ſequitur, a Deo tanquam Judice accipiamus, vel ex neceſſitate Divinae naturae emanet, non erit propterea magis, aut minus optabile, uti nec contra mala, quae ex pravis actionibus et affectibus ſequuntur, ideo, quia neceſſario ex iiſdem ſequntur, minus timenda ſunt; et denique ſive ea, quae agimus, neceſſario ſive contingenter agamus, ſpe tamen et metu ducimur.

Porro homines coram Deo nulla alia de cauſa ſunt inexcuſabiles, quam quia in ipſius Dei poteſtate ſunt, ut lutum in poteſtate figuli, qui ex eadem maſſa vaſa facit, alia ad decus, alia ad dedecus. Ad haec pauca ſi attendere velis aliquantulum, non dubito, quin facili negotio ad omnia argumenta, quae in hanc ſententiam objici ſolent, reſpondere poſſis, ut multi jam mecum experti ſunt.

Miracula et ignorantiam pro aequipollentibus ſumpſi, quia ii, qui Dei exiſtentiam et Religionem miraculis adſtruere conantur, rem obſcuram per aliam magis obſcuram et quam maxime ignorant, oſtendere volunt, atque ita novum argumentandi genus adferunt, redigendo ſcilicet non ad impoſſibile, ut ajunt, ſed ignorantiam. Caeterum meam de miraculis ſententiam ſatis, ni fallor, explicui in Tractatu Theologico-Politico. Hoc tantum hic addo, quod ſi ad haec attendas, quod ſcilicet Chriſtus non Senatui, nec Pilato, nec cuiquam Infidelium, ſed ſanctis tantummodo apparuerit, et quod Deus neque dextram, neque ſiniſtram habeat, nec in loco, ſed ubique ſecundum eſſentiam ſit, et quod materia ubi-
[454] que ſit eadem, et quod Deus extra Mundum in ſpatio, quod fingunt, imaginario, ſeſe non manifeſtet et quod denique Corporis humani compages intra debitos limites ſolo aëris pondere coërceatur, facile videbis, hanc Chriſti apparitionem non abſimilem eſſe illi, qua Deus Abrahamo apparuit, quando hic vidit homines, quos ad ſecum prandendum invitavit. At dices, Apoſtolos omnes omnino credidiſſe, quod Chriſtus a morte reſurrexerit et ad coelum revera aſcenderit: quod ego non nego. Nam ipſe etiam Abrahamus credidit, quod Deus apud ipſum pranſus fuerit, et omnes Iſraëlitae, quod Deus e coelo igne circumdatus ad montem Sinai deſcenderit et cum iis immediate locutus fuerit, cum tamen haec et plura alia hujusmodi apparitiones ſeu revelatio-

nes

nes fuerint, captui et opinionibus eorum hominum accommodatae, quibus Deus mentem ſuam iiſdem revelare voluit. Concludo itaque Chriſti a mortuis reſurrectionem revera ſpiritualem et ſolis fidelibus ad eorum captum revelatam fuiſſe, nempe quod Chriſtus aeternitate donatus fuit et a mortuis, (mortuos hic intelligo eo ſenſu, quo Chriſtus dixit: *ſinite mortuos ſepelire mortuos ſuos*) ſurrexit, ſimulatque vitâ et morte ſingularis ſanctitatis exemplum dedit; et eatenus diſcipulos ſuos a mortuis ſuſcitat, quatenus ipſi hoc vitae ejus et mortis exemplum ſequuntur. Nec difficile eſſet totam Euangelii doctrinam ſecundum hanc hypotheſin explicare. Imo Caput 15. Ep. 1. ad Corinthios ex ſolâ hâc hypotheſi explicari poteſt et Pauli argumenta intelligi. cum alias communem hypotheſin ſequendo infirma appareant et facili negotio refelli poſſint; ut jam taceam, quod Chriſtiani omnia, quae Judaei carnaliter, Spiritualiter interpretati ſunt. Humanam imbecillitatem tecum agnoſco. Sed te contra rogare mihi liceat, an nos homunciones tantam Naturae cognitionem habeamus, ut determinare poſſimus, quouſque ejus vis et potentia ſe extendit et quid ejus vim ſuperat? quod quia nemo ſine arrogantiâ praeſumere poteſt, licet ergo abſque jactantiâ miracula per cauſas naturales, quantum fieri poteſt, explicare, et quae explicare non poſſumus, nec etiam demonſtrare, quod abſurda ſint, ſatius erit judicium de iis ſuſpendere et Religionem, uti dixi, ſolâ Doctrinae ſapientiâ adſtruere. Loca denique Euangelii Johannis et Epiſtolae ad He- [557]
braeos iis, quae dixi, repugnare credis, quia Linguarum orientalium phraſes Europaeis loquendi modis metiris; et quamvis Johannes ſuum Euangelium Graece ſcripſerit, hebraizat tamen. Quicquid ſit, an credis, quando Scriptura ait, quod Deus in Nube ſeſe manifeſtaverit, aut quod in Tabernaculo et in Templo habitaverit, quod ipſe Deus naturam Nubis, Tabernaculi et Templi aſſumpſerit? atqui hoc

hoc ſummum eſt, quod Chriſtus de ſe ipſo dixit, ſe ſcilicet templum Dei eſſe, nimirum quia, ut in meis praecedentibus dixi, Deus ſeſe maxime in Chriſto manifeſtavit, quod Johannes, ut efficacius exprimeret, dixit: verbum factum eſſe carnem. Sed de his ſatis.

EPISTOLA XXIV.

Viro Clariſſimo B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

εὖ πράττειν.

Reſponſio ad Praecedentem.

Rem acu tetigiſti, dum percipis cauſam, quare fatalem illam rerum omnium neceſſitatem vulgari nollem, ne ſcilicet virtutis exercitium inde ſufflaminaretur, nec praemia ac poenae vileſcerent. Quae in eam rem noviſſimae tuae literae ſuggerunt, necdum conficere hoc negotium, Mentemque humanam tranquillare videntur. Etenim ſi nos homines in omnibus actionibus noſtris, moralibus aeque, ac naturalibus, ita in poteſtate Dei ſumus, ut lutum in manu figuli, quâ fronte quaeſo accuſari ullus noſtrum poteſt, quod hoc, vel illo modo egerit, cum ſecus agere ipſi omnino fuerit impoſſibile? An non ad unum omnes regerere Deo poterimus, inflexibile [456] fatum tuum, ac irreſiſtibilis tua poteſtas nos eo adegit, ut ſic operaremur, nec operari aliter potuimus; cur igitur et quo jure nos diriſſimis poenis mancipabis, quas nullatenus evitare potuimus, te omnia per ſupremam neceſſitatem pro arbitrio et beneplácito tuo operante et dirigente? Cum tu dicis, Homines coram Deo nullâ aliâ de cauſa eſſe inexcuſabiles, quam quia ſunt in poteſtate Dei; Ego argumentum illud plane inverterem, diceremque majori, ut videtur, ratione, Homines ideo plane eſſe excuſabiles, quia

quia in poteſtate Dei ſunt. In promptu enim eſt omnibus, objicere: Ineluctabilis eſt poteſtas tua, o Deus; Quare merito, quod aliter non egi, excuſandus videor!

Deinde, quod Miracula et Ignorantiam pro aequipollentibus etiamnum capis, videris potentiam Dei et Hominum, etiam acutiſſimorum, ſcientiam iiſdem finibus concludere; quaſi nihil agere, vel producere Deus queat, cujus rationem reddere homines non poſſint, ſi omnes ingenii vires intendant. Adhaec Hiſtoria illa de Chriſti Paſſione, Morte, Sepulturâ, Reſurrectione vivis adeo coloribus genuinisque deſcripta videtur, ut vel appellare conſcientiam tuam auſim, credasne illa Allegorice potius, quam literaliter eſſe accipienda, dummodo de Hiſtoriae veritate fueris perſuaſus? Circumſtantiae illae, quae ab Euangeliſtis eâ de re adeo dilucide ſunt conſignatae, urgere penitus videntur, hiſtoriam illam ad literam eſſe capiendam. Haec paucis ad argumentum illud notare porro volui, quibus ut ignoſcas et pro candore tuo amice reſpondeas, enixe rogo. Dom. Boylius te officioſe reſalutat. Quid Regia Societas nunc agat aliâ vice exponam. Vale et me amare perge.

Londini,
14. Januar 1676.

EPISTOLA XXV.

Viro Nobiliſſimo ac Doctiſſimo

HENR. OLDENBVRGIO

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Nobilissime domine,

Quod in praecedentibus meis dixi, nos ideo eſſe inexcuſabiles, quia in Dei poteſtate ſumus, [457]

ut

ut lutum in manu figuli, hoc ſenſu intelligi volui, videlicet quod nemo Deum redarguere poteſt, quod ipſi naturam infirmam ſeu animum impotentem dederit. Sicut enim abſurde circulus conquereretur, quod Deus ipſi globi proprietates, vel infans, qui calculo cruciatur, quod ei corpus ſanum non dederit, ſic etiam homo animo impotens queri poſſet, quod Deus ipſi fortitudinem, veramque ipſius Dei cognitionem et amorem negaverit, quodque ipſi naturam adeo infirmam dederit, ut cupiditates ſuas nec coërcere, nec moderari poſſit Nam naturae cujuscunque rei nihil aliud competit, quam id, quod ex data ipſius cauſa neceſſario ſequitur. Quod autem naturae uniuscujuſque hominis non competat, ut animo forti ſit, et quod in noſtra poteſtate non magis ſit Corpus ſanum, quam Mentem ſanam habere, negare nemo poteſt, niſi qui tam experientiam, quam rationem negare velit. At inſtas: ſi homines ex naturae neceſſitate peccant, ſunt ergo excuſabiles, nec quod inde concludere velis, explicas, an ſcilicet quod Deus in eos iraſci nequeat, an vero quod beatitudine, hoc eſt, Dei cognitione et amore digni ſint. Sed, ſi primum putas, omnino concedo, Deum non iraſci, ſed omnia ex ipſius ſententia fieri; at nego, quod propterea omnes beati eſſe debeant: poſſunt quippe homines excuſabiles eſſe et nihilominus beatitudine carere et multis modis cruciari. Eſt [458] enim equus excuſabilis, quod equus et non homo ſit; at nihilominus equus et non homo eſſe debet. Qui ex morſu canis furit, excuſandus quidem eſt et tamen jure ſuffocatur; et qui denique cupiditates ſuas regere et metu legum easdem coërcere nequit, quamvis etiam ob infirmitatem excuſandus ſit, non poteſt tamen animi acquieſcentia Deique cognitione et amore frui; ſed neceſſario perit. Neque hic neceſſe eſſe puto monere, quod Scriptura, quando ait, Deum in peccatores iraſci, eumque judicem eſſe, qui de hominum actionibus cognoſcit, ſtatuit et judicat,

dicat, more humano et ſecundum réceptas vulgi opiniones loquatur, quia ipſius intentum non eſt Philoſophiam docere, nec homines doctos, ſed obtemperantes reddere.

Quo praeterea pacto videar, ex eo, quod miracula et ignorantiam pro aequipollentibus ſumpſerim, potentiam Dei et hominum ſcientiam iiſdem finibus concludere, non video.

Caeterum Chriſti paſſionem, mortem et ſepulturam tecum literaliter accipio, ejus autem reſurrectionem allegorice. Fateor quidem hanc etiam ab Euangeliſtis iis narrari circumſtantiis, ut negare non poſſimus, ipſos Euangeliſtas credidiſſe, Chriſti corpus reſurrexiſſe et ad coelum adſcendiſſe, ut ad Dei dextram ſederet; et quod ab infidelibus etiam potuiſſet videri, ſi una in iis locis adfuiſſent, in quibus ipſe Chriſtus diſcipulis apparuit; in quo tamen, ſalva Euangelii doctrina, potuerunt decipi, ut aliis etiam Prophetis contigit, cujus rei exempla in praecedentibus dedi. At Paulus, cui etiam Chriſtus poſtea apparuit, gloriatur, quod Chriſtum non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum noverit. Vale, Vir ampliſſime, et me omni ſtudio, atque affectu tuum eſſe crede.

EPISTO

EPISTOLA XXVI.

Clariſſimo Viro B. d. S.

SIMON ET VRIES.

Amice integerrime,

[459] Jamdudum exoptavi tibi adeſſe; ſed tempus, aſperaque hyems non ſatis mihi fuerunt propitiae. Quamvis autem corpore abs te tam longe ſim remotus, animo tamen ſaepiſſime es praeſens meo, praeſertim in tuis ſcriptis cum verſor, eaque manibus tracto. Sed quum non omnia, circa Definitiones, mihi ſint clara, tui memor ad haſce literas ſcribendas animum appuli. Conſului ſubtilis ingenii Mathematicum, Borellum, qui de his rebus ſic ſcribit. *Definitiones*, inquit, *adhibentur in Demonſtratione, ut praemiſſae. Quare neceſſe eſt, ut ſint evidenter cognitae, alias cognitio ſcientifica, ſeu evidentiſſima ex iis acquiri non poteſt.* Et alibi. *Non temere, ſed maximâ cautione eligi debet ratio ſtructurae, aut eſſentialis paſſio prima et notiſſima alicujus ſubjecti. Nam ſi Conſtructio et paſſio nominata ſit impoſſibilis, tunc non efficietur Definitio ſcientifica, ut ſi quis diceret: Duae rectae lineae, ſpatium comprehendentes, vocentur Figurales, eſſent Definitiones non Entium et Impoſſibiles; et propterea potius ignorantia, quam Scientia ex eis deduceretur. Deinde ſi Conſtructio aut paſſio nominata ſit quidem poſſibilis et vera, ſed nobis ignota, aut dubia, tunc bona Definitio non erit. Nam concluſiones ab ignoto et dubio ortae, incertae quoque et dubiae erunt; et ideo ſuſpicionem, aut opinionem, non autem ſcientiam certam afferent.* A cujus opinione diſſentire videtur Tacquet, qui autumat ex falſo pronunciato directe ad veram Concluſionem procedi poſſe, uti tibi notum. Clavius vero, cujus etiam ſententiam introducit, ſic ſentit. *Definitiones* (inquit) *ſunt artis vocabula, neque opus eſt,*

ut

ut ratio afferatur, cur res aliqua hoc, aut illo [460] *definiatur modo; ſed ſatis eſt, ut nunquam res definita afferatur alicui convenire, niſi prius Definitionem traditam eidem convenire demonſtretur.*

Ita ut Borellus velit, quod Definitio alicujus ſubjecti debeat conſtare ex paſſione, ſive ſtructura prima, eſſentiali, nobis notiſſimâ et verâ. Clavius contra ſtatuat, nihil referre, ſive prima, ſive notiſſima, ſive vera paſſio ſit, nec ne, dummodo Definitionem, quam tradidimus, alicui convenire, non afferatur, niſi prius demonſtretur.

Prae Clavii ſententia Borelli ſententiam eligerem ego: utri vero tu, an eorum neutri aſſentiaris, neſcio. Cum igitur tales de Definitionis Natura, quae inter principia Demonſtrationis numeratur, difficultates mihi ſint obortae, nec animus ab iſtis ſe queat expedire, magnopere deſidero et obnixe peto, ut, ſi per negotium, perque otium liceat, tuam hac de re ſententiam perſcribere non graveris et ſimul addere diſtinctionem inter Axiomata et Definitiones. Borellus nullam veram admittit, niſi quoad Nomen; ſed te aliam ponere credo. Porro definitionem tertiam non intelligo Memini te Hagae Comitis mihi dixiſſe, quod Res duobus modis poteſt conſiderari, vel prout in ſe eſt, vel prout reſpectum habet ad aliud; uti *intellectus*: is enim vel poteſt conſiderari ſub cogitatione, vel ut conſtans ideis. Sed quaenam hic ſit diſtinctio, non aſſequor: nam exiſtimo, quod, ſi cogitationem recte concipio, eam oportet comprehendere ſub ideis, quia remotis ab eâ omnibus ideis cogitationem deſtrui neceſſum eſt. Cujus rei cum exemplum ſatis clarum non habeam, res ipſa aliquo modo obſcura remanet, ulterioreque explicatione indiget. Denique etiam in Scholio Prop. 10. lib. 1. ſub initium ipſe haec habes: *Ex his apparet, quod, quamvis duo attributa realiter diſtincta concipiantur,*

hoc eſt, unum ſine alterius ope, non poſſumus tamen inde concludere ipſa duo entia, ſive duas diverſas ſubſtantias conſtituere. Id enim eſt de naturâ ſubſtantiae, ut unumquodque ejus attributorum per ſe concipiatur; quandoquidem omnia, quae habet, attributa ſimul in ipſa fuerunt. In quibus videris ſupponere, Subſtantiae naturam ita eſſe conſtitutam, ut plura poſſit habere attributa, quod nondum eſt demonſtratum, niſi ad ſextam Definitionem Subſtan-
[461] tiae abſolute infinitae, ſive Dei reſpicias; alias, ſi ſtatuatur unamquamque Subſtantiam tantum habere unum attributum et ego haberem duas ideas duorum attributorum, recte concludere poſſem, quod, ubi duo diverſa attributa, ibi duae diverſae ſint ſubſtantiae. Hujus etiam clariorem explicationem rogo. Deſino Vir Clar. et ad has tuam reſponſionem primâ quâvis occaſione exſpecto.

Amſtelaedami
die 24 Febr. 1663.

Tibi addictiſſimus

S. J. de Vries.

EPISTOLA XXVII.

Doctiſſimo Juveni

SIMONI DE VRIES.

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Amice colende,

Quod ad quaeſtiones a te propoſitas attinet; video te in iis haerere, propterea quod non diſtinguis inter genera Definitionum. Nempe inter definitionem, quae inſervit ad rem, cujus eſſentia tantum quaeritur et de quâ ſolâ dubitatur, explicandum, et inter defi-

definitionem, quae ut ſolum examinetur, proponitur. Illa enim, quia determinatum habet objectum, vera debet eſſe; haec vero id non requirit. Ex. gr. ſi quis templi Solomonis deſcriptionem me roget, ipſi veram templi deſcriptionem tradere debeo, niſi cum ipſo cupiam garrire. Sed ſi ego templum aliquod in mente concinnavi, quod aedificare cupio, ex cujus deſcriptione concludo me talem fundum, totque millia lapidum, aliorumque materialium [462] emere debere; aliquiſne ſanae mentis mihi dicet, me male concluſiſſe, ex eo quod forte falſam adhibui definitionem? vel an aliquis a me exiget, ut meam definitionem probem? Is ſane nihil aliud mihi dicet, quam quod id, quod conceperam, non conceperim, vel a me exiget, ut id, quod conceperam, probem, me concepiſſe, quod ſane eſt nugari. Quare definitio vel explicat rem, prout eſt extra intellectum et tum vera debet eſſe et a Propoſitione, vel Axiomate non differre, niſi quod illa tantum circa rerum, rerumve affectionum eſſentias verſatur; hoc vero latius, nempe ad aeternas veritates etiam ſe extendit. Vel explicat rem, prout a nobis concipitur, vel concipi poteſt, tumque in eo etiam differt ab Axiomate et Propoſitione, quod non exigit, niſi ut concipiatur abſolute, non ut Axioma ſub ratione veri. Quare mala definitio illa eſt, quae non concipitur. Quod ut intelligatur, Borelli exemplum capiam. Nempe ſi quis diceret, duae rectae lineae, ſpatium comprehendentes, vocentur figurales; ſi is per lineam rectam intelligit id, quod omnes per lineam curvam, tum bona eſt definitio, (per illam enim definitionem intelligeretur figura, ut (), aut ſimiles) modo quadrata et alias poſtea non intelligat figuras. Verum ſi per lineam intelligat id, quod communiter intelligimus, res eſt plane inconceptibilis, ideoque nulla eſt definitio. Quae omnia a Borello, in cujus ſententiâ amplectendâ pronus es, plane confunduntur. Aliud exemplum addo, id nempe, quod in

fine adfers. Si dicam unamquamque ſubſtantiam unum tantum habere attributum, mera eſt Propoſitio et eget Demonſtratione. Si vero dicam: per ſubſtantiam intelligo id, quod uno tantum attributo conſtat, bona erit Definitio, modo poſtea entia pluribus attributis conſtantia alio nomine a ſubſtantia diverſo inſigniantur. Quod autem dicis, me non demonſtrare, ſubſtantiam (ſive ens) plura habere poſſe attributa, forte ad Demonſtrationes noluiſti attendere. Duas enim adhibui, prima quod nihil nobis evidentius, quam quod unumquodque ens ſub aliquo attributo a nobis concipiatur et quo plus realitatis, aut eſſe aliquod ens habet, eo plura attributa ei ſunt tribuenda. Unde ens abſolute infinitum definiendum, etc. Secunda et quam ego palmariam judico, [463] eſt, quod quo plura attributa alicui enti tribuo, eo magis cogor, ipſi exiſtentiam tribuere, hoc eſt, eo magis ſub ratione veri ipſum concipio, quod plane contrarium eſſet, ſi ego Chymaeram, aut quid ſimile finxiſſem. Quod autem dicis, te non concipere cogitationem, niſi ſub ideis, quia remotis ideis cogitationem deſtruis, credo id tibi contingere propterea, quod dum tu, res ſcilicet cogitans, id facis, omnes tuas cogitationes et conceptus ſeponis. Quare non mirum eſt, quod ubi omnes tuas cogitationes ſepoſuiſti, nihil poſtea tibi cogitandum ſuperſit. Quod autem ad rem attinet, puto me ſatis clare et evidenter demonſtraſſe, intellectum, quamvis infinitum, ad Naturam naturatam, non vero ad naturantem pertinere. Porro quid hoc ad tertiam Definitionem intelligendam faciat, nondum video, nec etiam cur ea moram injiciat. Ipſa enim Definitio, ut ipſam, ni fallor, tibi tradidi, ſic ſonat: *Per ſubſtantiam intelligo id, quod in ſe eſt et per ſe concipitur, hoc eſt, cujus conceptus non involvit conceptum alterius rei. Idem per attributum intelligo, niſi quod attributum dicatur reſpectu intellectus, ſubſtantiae certam talem naturam tribuentis.* Haec, inquam,

inquam, Definitio satis clare, quid per substantiam, sive attributum intelligere volo, explicat. Vis tamen, quod minime opus est, ut exemplo explicem, quomodo una eademque res duobus nominibus insigniri possit. Sed ne parcus videar duo adhibebó. Primo dico per Israëlem intelligi tertium Patriarcham, idem per Jacobum intelligo, quod nomen Jacobi ipsi imponebatur propterea, quod calcem fratris apprehenderat. Secundo per planum intelligo id, quod omnes radios lucis sine ullà mutatione reflectit; idem per album intelligo, nisi quod album dicatur respectu hominis planum intuentis etc.

EPISTOLA XXVIII.

Doctissimo Juveni

SIMONI DE VRIES.

B. D. S.

Amice colende,

Petis a me, an egeamus experientiâ ad [464] sciendum, utrum Definitio alicujus Attributi sit vera? Ad hoc respondeo, nos nunquam egere experientiâ, nisi ad illa, quae ex rei definitione non possunt concludi, ut ex. gr. existentia Modorum: haec enim a rei definitione non potest concludi. Non vero ad illa, quorum existentia ab eorundem essentia non distinguitur, ac proinde ab eorum definitione concluditur. Imo nulla experientia id unquam nos edocere poterit: nam experientia nullas rerum essentias docet; sed summum, quod efficere potest, est, mentem nostram determinare, ut circa certas tantum rerum essentias cogitet. Quare, cum existentia attributorum ab eorum essentiâ non differat, eam nulla experientia poterimus assequi.

Quod

Quod porro petis, anne res etiam, rerumve affectiones ſint aeternae veritates? Dico: omnino. Si regeris, cur eas aeternas veritates non voco? reſpondeo, ut eas diſtinguam, uti omnes ſolent, ab iis, quae nullam rem, reive affectionem explicant, ut, ex. gr. *a nihilo nihil ſit*; haec, inquam, ſimilesque Propoſitiones vocantur abſolute aeternae veritates, ſub quo nihil aliud ſignificare volunt, quam quod talia nullam ſedem habent extra mentem etc.

EPISTOLA XXIX.

Viro Doctiſſimo atque Expertiſſimo

L. M. P. M. Q. D.

B. D. S.

Amice singularis,

Duas abs te accepi Epiſtolas, unam die 11 Ja-
[465] nuarii datam et ab amico N. N. mihi traditam; alteram vero 26 die Martii et ab amico, neſcio quo, Leida miſſam. Pergratae mihi ambae fuerunt; praecipue, ubi ex iis, omnia tua optime ſe habere, teque mei ſaepe memorem intellexi. Porro pro tua erga me humanitate et honore, quo ſemper me dignatus es afficere, maximas, quas debeo, ago gratias; ſimulque precor, ut me tibi non minus addictum credas, quod ſemper data occaſione, quantum mea ferre poterit tenuitas, oſtendere conabor. Atque hoc ut incipiam, ad id, quod in tuis Epiſtolis ex me quaeris, reſpondere curabo. Petis autem, ut, quae de Infinito excogitata habeam, tibi communicem, quod libentiſſime faciam.

Quaeſtio de Infinito omnibus ſemper difficillima, imo inextricabilis viſa fuit, propterea quod non diſtinxerunt inter id, quod ſua natura, ſive vi ſuae defini-

definitionis ſequitur eſſe infinitum; et id, quod nullos fines habet, non quidem vi ſuae eſſentiae ſed vi ſuae cauſae. Ac etiam, quia non diſtinxerunt inter id, quod infinitum dicitur, quia nullos habet ſines; et id, cujus partes, quamvis ejus maximum et minimum habeamus, nullo tamen numero adaequare et explicare poſſumus. Denique quia non diſtinxerunt inter id, quod ſolummodo intelligere, non vero imaginari; et inter id, quod etiam imaginari poſſumus. Ad haec, inquam, ſi attendiſſent, nunquam tam ingenti difficultatum turba obruti fuiſſent. Clare enim tum intellexiſſent, quale In- [466] finitum in nullas partes dividi, ſeu nullas partes habere poteſt; quale vero contra, idque ſine contradictione. Porro etiam intellexiſſent, quale Infinitum majus alio Infinito ſine ulla implicantia, quale vero non item concipi poteſt; quod ex mox dicendis clare apparebit.

Verum prius haec quatuor paucis exponam, videlicet Subſtantiam, Modum, Aeternitatem et Durationem. Quae circa Subſtantiam conſiderari velim, ſunt. Primo, quod ad ejus eſſentiam pertinet exiſtentia, hoc eſt, quod ex ſola ejus eſſentiâ et definitione ſequatur eam exiſtere; quod, niſi me mea fallit memoria, antehac tibi viva voce abſque ope aliarum Propoſitionum demonſtravi. Secundum et quod ex hoc primo ſequitur, eſt, quod Subſtantia non multiplex, ſed unica duntaxat ejusdem naturae exiſtat. Tertium denique, quod omnis Subſtantia non niſi infinita poſſit intelligi. Subſtantiae vero Affectiones Modos voco, quorum definitio, quatenus non eſt ipſa Subſtantiae definitio, nullam exiſtentiam involvere poteſt. Quapropter, quamvis exiſtant, eos ut non exiſtentes concipere poſſumus: ex quo porro ſequitur, nos, ubi ad ſolam modorum eſſentiam; non vero ad ordinem totius Naturae attendimus, non poſſe concludere ex eo, quod jam exiſtant, ipſos poſtea

poſtea exſtituros, aut non exſtituros, vel antea exſtitiſſe, aut non exſtitiſſe. Unde clare apparet, nos exiſtentiam Subſtantiae toto genere a Modorum exiſtentia diverſam concipere. Ex quo oritur differentia inter Aeternitatem et Durationem; per Durationem enim Modorum tantum exiſtentiam explicare poſſumus; Subſtantiae vero per Aeternitatem, hoc eſt, infinitam exiſtendi, ſive, invita latinitate, eſſendi fruitionem.

Ex quibus omnibus clare conſtat, nos Modorum exiſtentiam et Durationem, ubi, ut ſaepiſſime fit, ad ſolam eorum eſſentiam, non vero ad ordinem Naturae attendimus, ad libitum et quidem propterea nullatenus, quem eorum habemus, conceptum deſtruendo, determinare, majorem minoremque concipere, atque in partes dividere poſſe: Aeternitatem vero et Subſtantiam, quandoquidem non niſi infinitae concipi poſſunt, nihil eorum pati poſſe; niſi ſimul eorum conceptum deſtruamus. Quare ii pror-
[46] ſus garriunt, ne dicam inſaniunt, qui Subſtantiam Extenſam ex partibus, ſive corporibus ab invicem realiter diſtinctis conflatam eſſe putant. Perinde enim eſt, ac ſi quis ex ſola additione et coacervatione multorum circulorum quadratum, aut triangulum, aut quid aliud, tota eſſentia diverſum, conflare ſtudeat. Quare omnis illa farrago argumentorum, quibus Subſtantiam Extenſam finitam eſſe oſtendere Philoſophi vulgo moliuntur, ſua ſponte ruit. Omnia enim illa Subſtantiam corpoream ex partibus conflatam ſupponunt. Ad eundem etiam modum alii, qui poſtquam ſibi perſuaſerunt, lineam ex punctis componi, multa invenire potuerunt argumenta, quibus oſtenderent lineam non eſſe in infinitum diviſibilem.

Si tamen quaeras, cur naturae impulſu adeo propenſi ſimus ad dividendam ſubſtantiam extenſam: ad

id

id respondeo, quod quantitas duobus modis a nobis concipiatur; abstracte scilicet, sive superficialiter, prout ope sensuum eam in imaginatione habemus; vel ut substantia, quod non nisi a solo intellectu fit. Itaque si ad quantitatem, prout est in imaginatione, attendimus, quod saepissime et facilius fit, ea divisibilis, finita, ex partibus composita et multiplex reperietur. Sin ad eandem, prout est in intellectu, attendamus, et res, ut in se est, percipiatur, quod difficillime fit, tum, ut satis antehac tibi demonstravi, infinita, indivisibilis et unica reperietur.

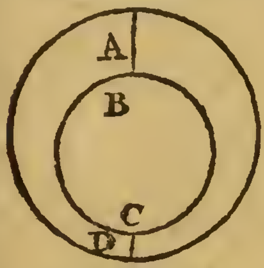
Porro ex eo, quod Durationem et Quantitatem pro libitu determinare possumus, ubi scilicet hanc a Substantia abstractam concipimus et illam a Modo, quo a rebus aeternis fluit, separamus, oritur Tempus et Mensura; Tempus nempe ad Durationem; Mensura ad Quantitatem tali modo determinandam, ut, quoad fieri potest, eas facile imaginemur. Deinde ex eo, quod Affectiones Substantiae ab ipsa Substantia separamus et ad classes, ut eas quoad fieri potest, facile imaginemur, redigimus, oritur Numerus, quo ipsas determinamus. Ex quibus clare videre est, Mensuram, Tempus et Numerum nihil esse praeter cogitandi, seu potius imaginandi Modos. Quare non mirum est, quod omnes, qui similibus Notionibus et quidem praeterea male intellectis, progressum Naturae intelligere conati sunt, adeo mirifice se [468] intricarint, ut tandem se extricare nequiverint, nisi omnia perrumpendo et absurda etiam absurdissima admittendo. Nam cum multa sint, quae nequaquam imaginatione; sed solo intellectu assequi possumus, qualia sunt Substantia, Aeternitas et alia. Si quis talia ejusmodi Notionibus, quae duntaxat auxilia Imaginationis sunt, explicare conatur: nihilo plus agit, quam si det operam, ut sua imaginatione insaniat. Neque etiam ipsi Substantiae Modi, si cum ejusmodi Entibus rationis, seu imaginationis auxiliis confun-

confundantur, unquam recte intelligi poterunt. Nam cum id facimus, eos a Subſtantia et Modo, quo ab aeternitate fluunt, ſeparamus; ſine quibus tamen recte intelligi nequeunt.

Quod ut adhuc clarius videas, cape hoc exemplum: nempe, ubi quis Durationem abſtracte conceperit, eamque cum Tempore confundendo in partes dividere inceperit, nunquam poterit intelligere, qua ratione hora ex. grat. tranſire poſſit. Nam ut hora tranſeat, neceſſe erit, ejus dimidium prius tranſire et poſtea dimidium reliqui et deinde dimidium, quod huius reliqui ſupereſt; et ſi ſic porro infinite dimidium a reliquo ſubtrahas, nunquam ad finem horae pervenire poteris. Quare multi, qui Entia rationis a realibus diſtinguere aſſueti non ſunt, Durationem ex momentis componi, auſi ſunt aſſeverare et ſic in Scyllam inciderunt cupientes vitare Charybdim. Idem enim eſt Durationem ex momentis componere, quam Numerum ex ſola nullitatum additione.

Porro cum ex modo dictis ſatis pateat, nec Numerum, nec Menſuram, nec Tempus, quandoquidem non niſi auxilia imaginationis ſunt, poſſe eſſe infinitos. Nam alias Numerus non eſſet numerus, nec Menſura menſura, nec Tempus tempus. Hinc clare videre eſt, cur multi, qui haec tria cum rebus ipſis confundebant, propterea quod veram rerum naturam ignorabant, Infinitum actu negarunt. Sed quam miſere ratiocinati ſint, judicent Mathematici, quibus hujus farinae Argumenta nullam moram injicere potuerunt in rebus, ab ipſis clare diſtincteque perceptis. Nam praeterquam quod multa invenerunt, quae nullo Numero explicari poſſunt; quod [409] ſatis numerorum defectum ad omnia determinandum patefacit: multa etiam habent, quae nullo numero adaequari poſſunt; ſed omnem, qui dari poteſt,

poteſt, numerum ſuperant. Nec tamen concludunt, talia omnem numerum ſuperare ex partium multitudine: ſed ex eo, quod rei natura non ſine manifeſta contradictione numerum pati poteſt, ut ex. grat. omnes inaequalitates ſpatii duobus circulis A B et C D, interpoſiti, omnesque variationes, quas materia, in eo mota, pati debeat, omnem numerum ſuperant. Idque non concluditur, ex nimia ſpatii interpoſiti magnitudine. Nam quantumvis parvam ejus portionem capiamus, hujus tamen parvae portionis inaequalitates omnem numerum ſuperabunt. Neque etiam idcirco concluditur, ut in aliis contingit, quod ejus maximum et minimum non habeamus: utrumque enim in hoc noſtro exemplo habemus, maximum nempe A B, minimum vero C D. Sed ex eo tantum concluditur, quod natura ſpatii inter duos circulos, diverſa centra habentes, interpoſiti nihil tale pati poſſit. Ideoque ſiquis omnes illas inaequalitates certo aliquo numero determinare velit, ſimul efficere debebit, ut circulus non ſit circulus.

Sic etiam, ut ad noſtrum propoſitum revertar, ſi quis omnes materiae motus, qui hucusque fuerunt, determinare volet, eos ſcilicet, eorumque Durationem ad certum numerum et tempus redigendo; is certe nihil aliud conabitur, quam Subſtantiam corpoream, quam non niſi exiſtentem concipere poſſumus, ſuis Affectionibus privare et ut naturam, quam habet, non habeat, efficere. Quae clare demonſtrare hic poſſem, ut et alia multa, quae in hac Epiſtola attigi, niſi id ſuperfluum judicarem.

Ex omnibus jam dictis clare videre eſt, quaedam ſua natura eſſe infinita, nec ullo modo finita concipi poſſe; quaedam vero vi cauſae, cui inhaerent, quae tamen, ubi abſtracte concipiuntur, in partes

poſſunt

poſſunt dividi et ut finita ſpectari; quaedam denique infinita, vel, ſi mavis, indefinita dici, propterea quod nullo numero adaequari queant, quae tamen majora et minora poſſunt concipi; quia non ſequitur, illa neceſſario debere eſſe aequalia, quae numero [470] adaequari nequeunt, ut ex allato exemplo et aliis multis ſatis eſt manifeſtum.

Denique cauſas errorum et confuſionum, quae circa Quaeſtionem de Infinito ortae ſunt, breviter ob oculos poſui, eaſque, ni fallor, ita explicui omnes, ut non putem ullam ſupereſſe circa Infinitum Quaeſtionem, quam hic non attigi, aut quae ex dictis facillime ſolvi non queat. Quare in his te detinere diutius, operae pretium eſſe non judico.

Verum hic obiter adhuc notari velim, quod Peripatetici recentiores, ut quidem puto, male intellexerunt demonſtrationem Veterum, qua oſtendere nitebantur Dei exiſtentiam. Nam, ut ipſam apud Judaeum quendam Rab Ghaſdaj vocatum reperio, ſic ſonat. Si datur progreſſus cauſarum in infinitum, erunt omnia, quae ſunt, etiam cauſata. Atque nulli, quod cauſatum eſt, competit vi ſuae naturae neceſſario exiſtere. Ergo nihil eſt in natura, ad cujus eſſentiam pertinet neceſſario exiſtere. Sed hoc eſt abſurdum: ergo et illud. Quare vis argumenti non in eo ſita eſt, quod impoſſibile ſit, dari actu Infinitum, aut progreſſus cauſarum in infinitum; ſed tantum in eo, quod ſupponatur, res, quae ſua natura non neceſſario exiſtunt, non determinari ad exiſtendum a re ſua natura neceſſario exiſtente.

Tranſirem jam, quia tempus me feſtinare cogit, ad ſecundam tuam Epiſtolam: ſed ad ea, quae iſthac continentur, commodius, cum dignatus fueris me inviſere, reſpondere potero. Quaeſo itaque, ſi fieri poſſit, ut quamprimum venias; nam tempus migrandi feſtinanter accedit. Tantum eſt. Vale, meique memor vive, qui ſum etc.

EPISTOLA XXX. (*Verſio.*)

Viro Doctiſſimo ac Prudentiſſimo

PETRO BALLING

B. D. S.

Dilecte amice,

Poſtrema tua, 26. elapſi menſis, ni fallor, ſcripta, recte ad meas manus pervenit. Non exi- [471] gua me ea triſtitia, ac ſollicitudine affecit, licet eadem valde decreverit, ubi tuam prudentiam et animi fortitudinem perpendo, quibus fortunae, vel potius opinionis incommoda eo tempore, quo validiſſimis te oppugnant armis, contemnere noſti. Mea tamen indies accreſcit ſollicitudo; et propterea per noſtram ego te amicitiam oro, atque obſecro, ne multis ad me ſcribere tibi grave ſit. Quantum omina, quorum mentionem facis, attinet, nempe quod infante tuo adhuc ſano et valente tales gemitus audiveris, quales edebat, quum aegrotabat et paulo poſt fatis concedebat; exiſtimarem ego, hanc verum non fuiſſe gemitum, ſed non niſi tuam imaginationem; quia ais, quod, quum te levabas et, ut audires, te componebas, tam clare eos non audiveris, quam antea vel poſtea, quum in ſomnum relapſus fueris. Profecto hoc oſtendit, eos gemitus non niſi meram fuiſſe imaginationem, quae ſoluta et libera certos gemitus efficacius et vividius imaginari potuit, quam eo tempore, quo te erigebas, ut ad certum locum auditum dirigeres. Quod hic dico, alio caſu, qui mihi elapſa hieme Rhenoburgi accidit, confirmare, ſimulque explicare poſſum. Quum quodam mane, luceſcente jam coelo, ex ſomnio graviſſimo evigilarem, imagines, quae mihi in ſomnio occurrerant, tam vivide ob oculos verſabantur, ac ſi res fuiſſent verae et praeſertim cujuſdam nigri et ſcabioſi Braſiliani, quem nunquam antea videram. Haec imago

partem

[472] partem maximam diſparebat, quando, ut me alia re oblectarem, oculos in librum, vel aliud quid defigebam: quamprimum vero oculos a tali objecto rurſus avertebam, ſine attentione in aliquid oculos defigendo, mihi eadem ejuſdem Aethiopis imago eadem vividitate, et per vices, apparebat, donec paulatim circa caput diſpareret. Dico, idem, quod mihi in ſenſu meo interno viſus occurrit, in tuo occurriſſe auditu. Sed quoniam cauſa longe diverſa fuit, caſus tuus, non vero meus omen fuit. Ex eo, quod jam narrabo, res clare deprehendetur. Effectus imaginationis ex conſtitutione vel Corporis, vel Mentis oriuntur. Hoc, ut omnem evitem prolixitatem, impraeſentiarum ſola experientia probo. Experimur febres, aliaſque corporeas alterationes deliriorum cauſas eſſe et eos, qui tenacem habent ſanguinem, nihil aliud, quam rixas, moleſtias, caedes, hisque ſimilia imaginari. Videmus etiam imaginationem tantummodo ab animae conſtitutione determinari; quandoquidem, ut experimur, intellectus veſtigia in omnibus ſequitur et ſuas imagines, ac verba ex ordine, ſicuti ſuas demonſtrationes intellectus, concatenat et invicem connectit; adeo ut fere nihil poſſimus intelligere, de quo imaginatio non aliquam e veſtigio formet imaginem. Hoc cum ita ſit, dico, omnes imaginationis effectus, quae a corporeis cauſis procedunt, nunquam rerum futurarum poſſe eſſe *omina;* quia eorundem cauſae nullas res futuras involvunt. Sed vero imaginationis effectus, vel imagines, quae originem ſuam ab Mentis conſtitutione ducunt, poſſunt alicujus rei futurae eſſe *omina;* quia Mens aliquid, quod futurum eſt, confuſe poteſt praeſentire. Quare id adeo firmiter et vivide poteſt ſibi imaginari, ac ſi ejusmodi res eſſet praeſens; nempe, pater (ut tui ſimile adducam exemplum) adeo filium ſuum amat, ut is et dilectus filius quaſi unus idemque ſint. Et quoniam (juxta id, quod alia occaſione demonſtravi) filii eſſentiae affectio-

affectionum et quae inde ſequuntur, neceſſario in Cogitatione dari debet idea et pater, ob unionem, quam cum filio ſuo habet, pars memorati filii eſt, etiam neceſſario patris anima de eſſentia ideali filii et ejuſdem affectionibus et iis, quae inde ſequuntur, participare debet, ut alibi prolixius demonſtravi. Porro, quoniam patris anima idealiter de iis, [473] quae eſſentiam filii conſequuntur, participat, ille (ut dixi) poteſt interdum aliquid ex iis, quae ejus eſſentiam conſequuntur, tam vivide imaginari, ac ſi id coram ſe haberet, ſi nimirum ſequentes concurrunt conditiones. I. Si caſus, qui filio in vitae decurſu accidet, notabilis erit. II. Si talis erit, quem facillime imaginari poſſumus. III. Si tempus, quo hic continget caſus, non admodum remotum eſt. IV. Denique ſi corpus bene conſtitutum eſt, non tantum quod ſanitatem ſpectat, ſed etiam ſi liberum et omnibus curis et negotiis vacuum eſt, quae externe ſenſus turbant. Huic rei inſervire quoque poteſt, quod ea cogitemus, quae ut plurimum his ſimiles excitant ideas. Exempli gratia; ſi, interea dum cum hoc, illove loquimur, gemitus audimus, plerumque fiet, ut, ubi de eodem homine iterum cogitamus, ii gemitus, quos auribus percipiebamus, quum cum ipſo loquebamur, in memoriam fint venturi. Haec, amice dilecte, mea de tua Quaeſtione eſt ſententia. Breviſſimus, fateor, fui; ſed dedita opera, ut materiam prima quavis occaſione ad me ſcribendi tibi ſuppeditarem etc.

Vooburgi,
20 Julii 1664.

EPISTOLA XXXI. (*Verſio.*)

Clariſſimo Viro B. d. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERGH.

Mi domine et amice ignote,

Jam ſaepiuscule tuum Tractatum, una cum ejus Appendice, nuper in lucem editum, attente evolvi. Magis me decebit, ut aliis, quam tibi narrem ſum-
[474] mam, quam in eo reperi, ſoliditatem et quam inde percepi voluptatem: id tamen reticere nequeo, quod, quo frequentius cum attentione eum percurro, eo magis mihi placeat et continuo aliquid obſervem, quod antea non animadverteram. Verumenimvero (ne hac in Epiſtola Adulator videar) nolo ejus Auctorem nimium admirari. Novi, Deos omnia laboribus vendere. Ne autem te in admiratione nimis diu detineam, quis ſit et qui fiat, ut tibi ignotus tanta ad te ſcribendi libertate utatur, dicam tibi, eum eſſe, qui deſiderio purae et ſincerae veritatis impulſus, in brevi hac et fragili vita pedes ſuos in ſcientia, quantum humanum noſtrum patitur ingenium, figere ſtudet: quique nullum alium, ad indagandum veritatem, ſcopum ſibi praefixit, quam ipſam veritatem: quique ſcientia nec honores, nec divitias; ſed meram veritatem, tranquillitatemque, tanquam veritatis effectum, ſibi acquirere conatur: et qui ex omnibus veritatibus, ac ſcientiis, nullis magis, quam Metaphyſicis, ſi non omnibus, ſaltem aliqua earum parte ſe oblectat: et qui omnem ſuam vitae delectationem in eo collocat, ut horas otioſas et ſubciſivas in iis tranſigat. Verum nec quivis adeo beatus eſt, nec tantum adhibet ſtudium, quantum mihi perſuadeo, te adhibuiſſe, et propterea quivis eo perfectionis non pervenit, quo te jam perveniſſe, ex opere tuo perſpicio. Verbo ut abſolvam, is ipſe eſt, quem familiarius cognoſcere tibi licebit, ſi eum tibi

tibi tantopere devincire placeat, ut aperias et quasi perfores haerentes ejus cogitationes.

Sed ad Tractatum tuum redeo. Quemadmodum inibi multa inveni, quae summopere palato arridebant, ita etiam quaedam obtulerunt sese concoctu difficilia, quaeque mihi tibi ignoto ita objicere haud aequum foret, eoque magis, quod grata, nec ne haec sint futura, me latet: et haec est causa, cur haec praemittam et rogem, an liceat, si his vesperis hiemalibus tempus superfuerit, tibique placuerit, ad meas difficultates, quae mihi in libro tuo adhuc restant, respondere, nonnullas earum transmittere; hac tamen lege et obtestatione, ne ego rei magis necessariae, tibique magis impedimento sim: quoniam nihil intensius, juxta promissa in libro tuo facta, quam latiorem opinionum tuarum explicationem ac editionem desidero. Ipse id, quod tandem [475] calamo et chartae credo, coram salute impertitâ, praestitissem; quia vero primo tuum hospitium mihi ignotum erat, dein morbus contagiosus et denique munus meum impediebant, hoc ipsum in aliud ac aliud tempus dilatum est.

Nec vero haec epistola plane sit vacua, et quia simul spe ducor, non tibi fore ingratum, unicum tantum tibi proponam: nempe, te passim tam in Principiis, quam in Cogitatis Metaphysicis statuere, sive ut propriam sententiam, sive ut Cartesium, cujus Philosophiam docebas, explicares, creare et conservare unum et idem esse, (quod per se adeo clarum est iis, qui eo suas cogitationes direxerunt, ut etiam prima sit notio) et Deum non modo Substantias; sed etiam motum in Substantiis creasse, hoc est, Deum non solum Substantias in statu suo continuâ creatione, verum etiam earundem motum, ac conatum conservare. Deus, verbi causâ, non tantum efficit, ut anima, immediatâ Dei voluntate atque opera-

tione (perinde eſt, quomodo id nomines) diutius exiſtat, inque ſuo perſeveret ſtatu; verum etiam cauſa eſt, ut tali modo ſeſe ad animae motum habeat: hoc eſt, quemadmodum continua Dei creatio efficit, ut res diutius exiſtant, ita quoque conatus vel rerum motus per eandem cauſam ſit in rebus; quandoquidem extra Deum nulla motus datur cauſa. Sequitur igitur, Deum non tantum cauſam eſſe Subſtantiae Mentis, ſed etiam cujuscunque conatus vel motus Mentis, quem voluntatem nuncupamus, veluti paſſim ſtatuis: ex quâ aſſertione etiam neceſſario ſequi videtur, vel nil mali in motu ſive mentis voluntate eſſe, vel Deum ipſum illud malum immediate operari. Nam ea quoque, quae mala appellamus, per animam et conſequenter per ejusmodi immediatum influxum et Dei concurſum fiunt. Exempli gratia, Anima Adami vult edere de fructu prohibito; efficitur ergo, juxta ſuperius tradita, non tantum ut illa Adami voluntas per Dei influxum velit; ſed etiam, quemadmodum ſtatim oſtendetur, ut tali modo velit; adeo ut ille Adami prohibitus actus, quatenus Deus non modo voluntatem ejus movebat, ſed et quatenus eam tali modo movebat, vel in ſe non ſit malus, vel ut Deus ipſe illud operari videatur, quod nos malum vocamus. Nec aut [476] tu aut D. Carteſius hunc nodum ſolvere videris, dicendo malum eſſe *Non Ens*, cum quo Deus non concurrit: unde enim voluntas edendi, aut voluntas Diabolorum ad ſuperbiam procedebat? Nam quoniam voluntas (ut recte animadvertis) non ſit diverſum quid ab ipſa Mente; ſed ſit hic aut ille motus vel Mentis conatus, tam ad hanc, quam ad illam motionem concurſu Dei ei opus erit; jam vero Dei concurſus, ut ex ſcriptis tuis intelligo, nihil aliud eſt, quam rem per ſuam voluntatem hoc vel illo pacto determinare: ſequitur, ergo Deum aeque cum mala voluntate, quatenus mala eſt, ac cum bona, quatenus bona eſt, concurrere, hoc eſt,

eam

eam determinare. Nam voluntas Dei, quae caufa abfoluta eft omnium, quae exiftunt tam in fubftantia, quam in conatu, videtur etiam prima caufa effe malae voluntatis, quatenus mala eft. Deinde nulla in nobis fit voluntatis determinatio, quin Deus eam ab aeterno fciverit; alioquin, fi nefciverit, in Deo imperfectionem ftatuimus. Sed qui Deus illam aliter fciverit, quam ex fuis Decretis? Sunt igitur ejus Decreta noftrarum determinationum caufa; et fita rurfum fequi videtur, malam voluntatem vel non effe malum quid, vel Deum illius mali caufam effe immediatam et id operari. Neque hic Diftinctio Theologorum de differentiâ inter actum et malum actui adhaerens locum habere poteft: nam Deus cum actum, tum modum actus decrevit, hoc eft, Deus non folummodo decrevit, ut Adamus ederet, verum etiam ut neceffario contra mandatum ederet. Adeo ut iterum fequi videatur, vel τὸ edere Adami adverfus praeceptum non effe malum, vel Deum ipfum illud operari.

Haec funt, Vir Clariffime, quae in praefentiâ in Tractatu tuo percipere nequeo: extrema namque utrinque ftatuere durum eft. Tale autem refponfum a perfpicaci tuo judicio et induftriâ, quod mihi faciat fatis, exfpecto et fpero, me fequentibus meis oftenfurum, quantum tibi propterea debeam. Certo tibi, Vir Clar. perfuadeas, me haec nullâ aliâ de caufâ, quam ftudio veritatis quaerere: liber fum, nulli adftrictus profeffioni, honeftis mercaturis me alo et tempus, quod mihi reliquum eft, hifce rebus impendo. Submiffe quoque rogo, ut meae difficultates tibi non fint ingratae; fi ad hafce refpondere animus eft, id quod ardentiffime cupio, fcribe [477] ad etc.

Dordraci
12, Decemb, 1664.

Gvil, de Blyenbergh.

E P I S T O L A XXXII. (*Verſio.*)

Viro Doctiſſimo ac Prudentiſſimo

GVILIELMO de BLYENBERGH

B. d. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Amice ignote,

Epiſtolam tuam 12. Decembris datam et in aliâ incluſam, ſcriptâ 24. ejuſdem menſis, 26. Schiedami demum accepi; unde intenſum tuum veritatis amorem, eamque ſolummodo omnium ſtudiorum tuorum ſcopum eſſe, intelligebam: quod me, qui etiam in nihil aliud animum intendo, ut concluderem coëgit, non tantum tuam petitionem, nempe ut ad tuas, quas jam mittis et impoſterum mittes Quaeſtiones, pro viribus mei intellectus reſponderem, plene concedere; verum omnia quoque pro meâ parte conferre, quae ulteriori notitiae ſincer aeque amicitiae inſervire queunt. Quantum enim ad me attinet: Nullas ex omnibus rebus, quae in poteſtate mea non ſunt, pluris facio, quam cum Viris veritatem ſincere amantibus foedus inire amicitiae; quia credo, nos nihil omnino in mundo, quod noſtrae poteſtatis non eſt, tranquillius, quam iſtiuſmodi homines, poſſe amare; quoniam tam impoſſibile eſt amorem diſſolvere, quem ii erga invicem habent, eo quod amore, quem unusquiſque [478] erga veritatis cognitionem habet, fundatus eſt, quam ipſam veritatem ſemel perceptam non amplecti. Eſt inſuper ſummus ac gratiſſimus, qui in rebus, quae noſtri arbitrii non ſunt, dari poteſt; quandoquidem nulla res, praeter veritatem, diverſos ſenſus et animos penitus unire valet. Taceo maximas utilitates, quae inde fluunt, ut rebus, quas procul dubio ipſe noſti, diutius te non detineam,

quod

quod tamen huc uſque feci, quo eo melius oſtenderem, quam gratum mihi et impoſterum futurum ſit, occaſionem nanciſci ad meum tibi officium praeſtandum.

Ut autem praeſentem captem, propius accedam et ad Quaeſtionem tuam reſpondebo, quae in eo vertitur cardine, nimirum; Quod clare videatur ſequi, tam ex Dei Providentia, quae ab ejus Voluntate non differt, quam ex Dei Concurſu, rerumque Creatione continua, vel nulla dari peccata nullumve malum, vel Deum ea peccata atque illud malum efficere. Verum non explicas, quid per malum intelligas et quantum ex exemplo de determinatâ voluntate Adami perſpicere licet, videris per malum intelligere ipſam voluntatem, quatenus tali modo determinata conciperetur, vel quatenus Dei mandato repugnaret, et propterea ais, magnam eſſe abſurditatem (ut et ego, ſi ſe ita res haberet) alterutrum horum ſtatuere, nempe, Deum ipſum res, quae contra ſuam voluntatem ſunt, operari, vel eas bonas fore, licet voluntati Dei repugnarent. Quoad me, non poſſum concedere peccata et malum quid poſitivum eſſe, multo minus, aliquid eſſe, aut fieri contra Dei voluntatem. Econtra dico, non ſolum peccata non eſſe quid poſitivum; verum etiam affirmo, nos non niſi improprie, vel humano more loquendo dicere poſſe, nos erga Deum peccare, ut cum dicimus, homines Deum offendere.

Nam, primum quod ſpectat, novimus quicquid eſt, in ſe conſideratum ſine reſpectu ad aliud quid, perfectionem includere, quae ſeſe eo uſque in quacunque re extendit, quo ſe extendit ipſa rei eſſentia: nam eſſentia etiam nihil aliud eſt. Sumo, exempli gratiâ, conſilium, ſive determinatam Adami voluntatem ad edendum de fructu prohibito: hoc conſilium, ſive illa determinata voluntas in ſe ſola conſiderata

[479] ſiderata tantum perfectionis includit, quantum realitatis exprimit; et hoc inde intelligi poteſt, nempe, quod in rebus nullam imperfectionem poſſimus concipere, niſi ad alias res attendamus, quae plus habent realitatis; et propterea in Adami decreto, quando illud in ſe conſideramus, nec cum aliis perfectioribus, perfectioremve ſtatum oſtendentibus, comparamus, nullam poterimus invenire imperfectionem; imo cum infinitis aliis comparare reſpectu illius longe perfectioribus, uti lapidibus, truncis, etc. licet. Et hoc quivis revera quoque concedit: nam quilibet res, quas in hominibus deteſtatur, cumque averſione contemplatur, in animalibus cum admiratione intuetur, uti apum bella, atque columbarum zelotypiam, etc. quae in hominibus ſpernuntur et nihilominus ob ea animalia perfectiora judicamus. Haec cum ita ſint, clare ſequitur, peccata, quandoquidem ea nil niſi imperfectionem indicant, non poſſe in aliquo conſiſtere, quod realitatem exprimit, ſicuti Adami decreto ejuſque executione.

Praeterea, neque dicere valemus, Adami voluntatem cum Lege Dei pugnare, ac ideo illam eſſe malam; quia Deo diſpliceret: nam, praeterquam quod magnam in Deo poneret imperfectionem, ſi quicquam contra ejus Voluntatem fieret, ſique quid deſideraret, cujus compos non fieret, ejuſque natura tali modo determinata eſſet, ut, quemadmodum creaturae, cum his Sympathiam, cum illis Antipathiam haberet; etiam omnino cum voluntate divinae naturae pugnaret, quia enim illa ab ejus intellectu non diſcrepat, impoſſibile aeque eſt, aliquid fieri contra ejus Voluntatem ac contra ejus Intellectum, hoc eſt, id, quod contra ejus Voluntatem fieret, talis deberet eſſe naturae, ut ejus etiam intellectui repugnaret, ut Quadratum Rotundum. Quandoquidem ergo voluntas, decretumve Adami, in ſe ſpectatum, nec malum, nec quoque proprie loquendo contra Dei

Dei Voluntatem erat; ſequitur Deum ejus cauſam poſſe, immo, juxta eam rationem, quam animadvertis, debere eſſe: non vero quatenus malum erat: nam malum, quod in eo erat, non erat aliud, quam privationis ſtatus, quem propter illud opus Adamus amittere debebat, et certum eſt, Privationem non eſſe quid poſitivum, eamque reſpectu noſtri, non [480] vero Dei intellectus ita nominari. Hoc autem hinc oritur, quia cuncta ejuſdem generis ſingularia, ea omnia, verbi gratia, quae externam hominum figuram habent, una eademque Definitione exprimimus et idcirco judicamus, ea omnia aeque apta eſſe ad ſummam perfectionem, quam ex ejuſmodi Definitione deducere poſſumus; quando autem unum invenimus, cujus opera cum iſta pugnant perfectione, tunc id ea privatum eſſe judicamus et a ſua natura aberrare; quod haud faceremus, ſi id ad ejusmodi definitionem non retuliſſemus, talemque ei naturam affinxiſſemus. Quoniam vero Deus res nec abſtracte novit, nec id genus generales format definitiones, nec plus realitatis rebus competit, quam iis Divinus intellectus et potentia immiſit et revera tribuit, manifeſto ſequitur, privationem iſtam ſolummodo reſpectu noſtri intellectus, non vero reſpectu Dei dici poſſe.

Hiſce, mihi ut videtur, Quaeſtio penitus ſoluta eſt. Ut vero viam magis planam reddam omnemque ſcrupulum evellam, neceſſe habeo, ad has duas ſequentes Quaeſtiones reſpondere, nempe primo, quare S. Scriptura dicat Deum flagitare, ut ſe improbi convertant, et etiam, quare Adamo prohibuerit ex arbore non edere cum tamen contrarium concluſiſſet. Secundo, quod ex dictis meis ſequi videatur, improbos ſuperbia, avaritia, deſperatione, etc. aeque Deum colere, ac probos generoſitate, patientia, amore etc. propterea quod Dei voluntatem exſequuntur.

Ad

Ad primum ut respondeam, dico Scripturam, quia plebi praecipue convenit et inservit, continuo humano more loqui: plebs etenim rebus sublimibus percipiendis inepta est; et haec est ratio, cur mihi persuadeam ea omnia, quae Deus Prophetis revelavit ad salutem esse necessaria, legum modo scribi; et hoc pacto integras Parabolas Prophetae finxerunt, nempe primo Deum, quia salutis et perditionis media revelarat, quorumque erat causa, instar Regis ac Legislatoris adumbrarunt; media, quae nil nisi causae sunt, Leges appellarunt et ad modum Legum conscripserunt; salutem perditionemque, quae nil nisi effectus sunt, qui necessario ex illis mediis fluunt, [481] tanquam praemium et poenam proposuerunt, atque juxta hanc Parabolam magis, quam juxta veritatem omnia sua verba ordinarunt, Deumque ad instar hominis passim expresserunt, modo iratum, modo misericordem, jam futura desiderantem, jam zelo et suspicione captum, quin ab ipso Diabolo deceptum; adeo ut Philosophi et simul omnes, qui sunt supra Legem, hoc est, qui Virtutem, non ut Legem, sed ex amore, quia praestantissima est, sequuntur, ejusmodi verbis non debeant offendi.

Edictum ergo Adamo factum in hoc solummodo consistebat, nempe quod Deus Adamo revelavit, τὸ edere ex illa arbore mortem operari, quemadmodum et nobis per naturalem intellectum revelat, venenum esse mortiferum. Si vero roges, in quem finem hoc ei revelaret? responsum do, ut eum tanto scientia perfectiorem redderet. Deum ergo interrogare, quamobrem ipsi perfectiorem non dederit voluntatem, est aeque absurdum, ac interrogare, cur circulo omnes globi proprietates non fuerit largitus, uti ex supra dictis perspicue sequitur, et ego Scholio Prop. 15. Partis primae Princip. Cartes. more Geometrico demonstrat. demonstravi.

Secun-

Secundam difficultatem quod attinet, verum quidem est, impios Dei voluntatem suo modo exprimere; ideo tamen cum probis nullatenus sunt comparandi. Quo enim Res aliqua plus perfectionis habet, eo etiam magis de Deitate participat Deique perfectionem exprimit magis. Quum ergo probi inaestimabiliter plus perfectionis, quam improbi habeant, virtus eorum cum improborum virtute comparari nequit, eo quod improbi amore Divino, qui ex Dei profluit cognitione et quo solo nos pro humano nostro intellectu Dei servi dicimur, carent. Imo, quia Deum non cognoscunt, non sunt nisi instrumentum in manu Artificis, quod inscium servit et serviendo consumitur; probi contra conscii serviunt et serviendo perfectiores evadunt.

EPISTOLA XXXIII. (*Versio.*)

Clarissimo Viro B. D. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERCH.

Responsio ad praecedentem.

MI DOMINE ET CHARISSIME AMICE,

Ubi tua mihi primum tradebatur epistola, eaque a me cursim evolvebatur, non tantum statim respondere, sed et multa refutare animus erat. [482] Verum quo eam magis volvebam, eo minorem objectionum materiam inveniebam et quantum desiderium legendi me ceperat, tantam legendo percepi voluptatem. Antequam vero ad postulatum accedam, ut nimirum quasdam difficultates solveres, imprimis sciendum est; me duas Generales habere Regulas, juxta quas semper studeo philosophari. Prior Regula est clarus et distinctus mei intellectus conceptus, posterior est Verbum Dei revelatum, vel Dei voluntas. Juxta priorem amator veritatis, juxta utramque

que vero, Chriſtianus ut ſim Philoſophus, conor; et ſiquando poſt longum accideret examen, ut naturalis mea cognitio vel videretur cum hoc Verbo pugnare, vel minus bene cum eo convenire, tantum hoc Verbum apud me habet auctoritatis, ut conceptus, quos claros eſſe mihi imaginor, mihi ſint potius ſuſpecti, quam ut eos ſupra et contra illam veritatem, quam in illo libro mihi praeſcriptam puto, collocarem. Et quid mirum? nam conſtanter credere volo, illud Verbum eſſe Dei Verbum, hoc eſt, id proveniſſe a ſummo et perfectiſſimo Deo, qui plures perfectiones includit, quam ego capere poſſum; et forte de ſe ipſo, ſuisque operibus plures voluit perfectiones praedicare, quam ego finito meo intellectu hodie, hodie inquam, percipere queo: fieri enim poteſt, ut [483] memet operibus meis majoribus perfectionibus privarim; et ideo, ſi forte ea praeditus eſſem perfectione, qua actionibus propriis privatus ſum, percipere poſſem omne id, quod in eo Verbo nobis proponitur et docetur, cum ſaniſſimis meae Mentis conceptibus congruere; verum quia mihi ipſi ſuſpectus ſum, annon continuo errore memet meliore privaverim conditione, et, ut ſtatuis, Princ. Part. 1. Prop. 15. noſtra cognitione, licet clariſſima, adhuc imperfectionem includat; potius, etiam ſine ratione, ad illud Verbum inclino, hoc niſus fundamento, quod a perfectiſſimo prodiit, (hoc quippe jam praeſuppono, quia ejus probatio hic non haberet locum, vel nimis longa foret) et propterea a me credi debet. Si jam ſolo ductu Regulae meae primae, excluſa ſecunda, quaſi eam non haberem, aut ea non extaret, de tua Epiſtola judicarem, multa mihi eſſent concedenda, ut et concedo, ſubtileſque conceptus tui eſſent ſuſpiciendi; ſecunda vero Regula longius a te me diſſentire cogit. Verum pro Epiſtolae modo et ductu hujus et illius regulae aliquanto latius eos examinabo.

Primo, juxta primo poſitam Regulam, rogaveram, quia, ſecundum tuam poſitionem, creare et conſer-

conſervare unum, idemque erant, et quia Deus non tantum res, ſed motus quoque et rerum modos in ſtatu ſuo perſeverare faciebat, hoc eſt, cum iis concurrebat; annon videretur ſequi, *nullum eſſe malum*, aut, *ipſum Deum malum operari*; hac nixus regula, quod nihil contra Dei voluntatem poteſt fieri, alioquin involveret imperfectionem, aut res, quas Deus operatur, (quibus etiam res, quas malas dicimus, comprehenſae videntur) etiam deberent malae eſſe. Verum quia et hoc contradictionem includit et, quocunque eam verterem modo, me a contradictione ſtatuenda liberare non poſſem, propterea me ad te recipiebam, utpote optimum tuorum conceptuum interpretem. In reſponſione dicis, te perſiſtere in prima ſententia, nempe nihil contra Dei voluntatem vel fieri, vel poſſe fieri. Verum quum huic difficultati reſpondendum eſſet, annon igitur Deus nullum faciat malum, *negas peccatum quid poſitivum eſſe, addisque, non niſi valde improprie dici poſſe, nos in Deum peccare;* et Appendicis Parte I. Cap. 6. dicis, *Malum abſolutum nullum dari, ut per ſe* [484] *eſt manifeſtum. Nam quicquid exiſtit, in ſe conſideratum, ſine reſpectu ad aliud quid, perfectionem includit, quae ſeſe ſemper eo usque in quacunque re extendit, quo ſe extendit ipſa rei eſſentia et propterea evidenter ſequitur, peccata, quia ea nihil niſi imperfectionem denotant, non poſſe in aliquo, quod eſſentiam exprimit, conſiſtere.* Si peccatum, malum, error, vel quocunque id appelles nomine, nihil aliud eſt, quam perfectiorem ſtatum amittere, aut eo privari, utique ſequi videtur, τὸ *exiſtere* non quidem malum, aut imperfectionem eſſe; ſed aliquod malum in re exiſtente poſſe oriri. Nam perfectum per aeque perfectam actionem perfectiore ſtatu non privabitur; ſed quidem per id, quod ad aliquod imperfectum, quia conceſſis nobis viribus abutimur, inclinamus. Hoc videris *non malum, ſed bonum minus appellare, quia res in ſe conſideratae perfectionem includunt:*

deinde,

deinde, quia rebus, ut ais, non plus eſſentiae competit, quam divinus intellectus et potentia eis tribuit et revera confert; et propterea non plus etiam exiſtentiae in actionibus ſuis oſtendere, quam eſſentiae accepere, poſſunt. Nam ſi nec plures, nec pauciores poſſum edere operationes, quam quantum eſſentiae accepi, nulla perfectioris ſtatus privatio fingi poteſt: ſi enim nihil contra Dei voluntatem ſit et ſi ſolummodo tantum ſit, quantum eſſentiae collatum eſt, qua via malum, quod melioris conditionis privationem nuncupas, excogitari poteſt? Quomodo quis per ſtatutum adeo et dependens opus perfectiorem ſtatum amittere potis eſt? Adeo ut mihi perſuadeam, Virum Clariſſimum alterutrum debere ſtatuere, vel aliquod eſſe malum, vel ſi minus, nullam eſſe poſſe melioris ſtatus privationem. Nam nullum eſſe malum et meliori conditione orbari, contradictorium mihi videtur.

At dices, per perfectioris ſtatus privationem ad minus quidem bonum, ſed non ad abſolutum malum recidimus; ſed (Append. Part. 1. Cap. 3.) me docuiſti, non eſſe de Verbis litigandum. Quare, an id abſolutum, nec ne dicendum ſit, jam non diſputo; ſed ſolum, annon a meliori in pejorem ſtatum delabi apud nos jure pejor ſtatus, aut ſtatus malus dicatur et dici debeat. At regeres, malus ille ſtatus [485] multum adhuc boni continet; ego vero interrogo, annon ille homo, qui per imprudentiam ſuam in cauſa fuit, quod perfectiore ſtatu orbatus eſt et per conſequens nunc minor eſt, quam antea fuit, malus vocari queat.

Ut autem antecedens ratiocinium, quia nonnullae circa id ſuperſunt tibi difficultates, declines, affirmas *malum quidem eſſe et in Adamo fuiſſe, verum id non eſſe poſitivum quid et reſpectu noſtri, non autem Dei intellectus tale dici, noſtrique reſpectu*

Priva-

Privationem, (*ſed tantum quatenus eo optima libertate, quae ad noſtram naturam ſpectat et in noſtra poteſtate eſt, noſmet ipſos privamus*) *Dei vero reſpectu* Negationem *eſſe*. Hic autem examinemus, an illud, quod malum vocas, ſiquidem duntaxat noſtri reſpectu malum foret, malum non eſſet; deinde an malum, ut tu vis, acceptum, Dei reſpectu tantum *Negatio* dici debeat.

Ad primum ſupra aliquo modo videor reſpondiſſe: et quamvis concederem, minus alio ente perfectum eſſe, in me nullum ponere poſſe malum, eo quod meliorem ſtatum a creatore flagitare nequeo et tantum efficere, ut meus ſtatus gradibus differat; non tamen ideo potero concedere et fateri, ſi jam imperfectior ſum, quam ante fui, eamque imperfectionem mea culpa mihi creavi, me eatenus tanto pejorem eſſe; ſi, inquam, meipſum, antequam in imperfectionem unquam incideram, conſidero et me cum aliis tunc majore, quam ego praeditus perfectione, comparo, minor illa perfectio non malum; ſed ſecundum gradus minus bonum erit. Si vero me ipſum, poſtquam perfectiore ſtatu excidi, eoque propria orbatus imprudentia, cum prima mea forma, qua ex manu mei Creatoris prodii et perfectior eram, comparo, me eſſe deteriorem, quam antea judicare debeo: nam non creator, ſed ego me ipſum eo redegi; vires enim mihi me ab errore praeſervandi, uti et tu fateris, ſuppetebant.

Quod ſecundum ſpectat, nempe an malum, quod ſtatuis conſiſtere in melioris ſtatus privatione, quem non tantum Adamus, ſed et nos omnes ſubita et inordinata nimis actione amiſimus, an illud, inquam, reſpectu Dei mera ſit *Negatio*. Ut hoc vero ſana mente examinemus, videndum nobis eſt, quomodo hominem conſtituas et a Deo ante omnem errorem dependentem facias et quomodo poſt [486]

errorem

errorem eundem hominem conſtituas. Ante errorem eum deſcribis, quod non plus ipſi eſſentiae competit, quam quantum ei Divinus intellectus et potentia tribuit et revera confert, hoc eſt, (niſi a mente tua aberrem) quod homo nec plus, nec minus perfectionis poteſt habere, quam quantum eſſentiae Deus in ipſo poſuit: hoc vero eſt hominem tali modo a Deo dependentem facere, quemadmodum elementa, lapides, herbas etc. Si autem haec tua ſit ſententia, quid ſibi velint verba Princip. P. I. Prop. 15 non percipio. *Cum autem voluntas*, inquis, *libera ſit ad ſe determinandum: ſequitur nos poteſtatem habere facultatem aſſentiendi intra limites intellectus continendi, ac proinde efficiendi, ne in errorem incidamus.* Annon videtur contradictio, voluntatem tam liberam, ut ſe ab errore poſſit praeſervare, et unâ a Deo dependentem facere, ut nec plus, nec minus perfectionis queat proferre, quam quantum eſſentiae Deus ipſi dedit? Ad ſecundum, nempe quo modo hominem conſtituas poſt errorem, dicis, hominem ſubita nimis actione, nimirum voluntatem non continendo intra intellectus limites, ſe ipſum perfectiore conditione privare: verum mihi videtur, tibi et hic et in Principiis utraque hujus Privationis extrema propius fuiſſe explicanda, quid ante privationem poſſideret, quidque poſt amiſſionem perfecti iſtius ſtatus (ut eum appellas) ſibi ſervaret. Dicitur quidem, quid perdiderimus; ſed non quid retinuerimus Princ. Part. I. Prop. 15. *Tota igitur imperfectio erroris in ſola optimae libertatis privatione conſiſtet, quae error vocatur.* Examinemus utcumque hoc ea ratione, qua a te ſtatuitur. Statuis non ſolum tam diverſos cogitandi modos in nobis dari, quorum alios volendi, aliosque intelligendi nuncupamus; ſed etiam inter eos talem eſſe ordinem, ut res non debeamus velle, antequam eas clare intelligamus; affirmas enim, quod, ſi voluntatem noſtram intra limites intellectus continemus, nun-

nunquam errabimus et quod denique in noſtra poteſtate eſt voluntatem intra limites intellectus continere. Cum haec ſerio mente agito, alterutrum ut verum ſit, neceſſum eſt; vel omne id, quod ponitur, eſt fictum, vel Deus eundem ordinem nobis impreſſit. Si impreſſit, annon abſurdum eſſet, affirmare id ſine fine factum eſſe, Deumque, ut [487] ullum ordinem obſervemus et ſequamur, non exigere: nam illud in Deo contradictionem poneret. Et ſi ordinem in nobis poſitum debemus obſervare, quomodo adeo a Deo dependentes poſſumus et eſſe et manere: ſi enim nemo nec plus, nec minus perfectionis habet, quam quantum eſſentiae accepit, et ſi haec vis ex effectibus debeat cognoſci, ille, qui voluntatem ſuam ultra limites intellectus extendit, non tantum virium a Deo accepit, alioquin eas in effectum deduceret; et per conſequens is, qui errat, perfectionem non errandi a Deo non accepit; alias nunquam erraret. Nam ſecundum te tantum eſſentiae datum eſt, quantum perfectionis efficitur. Deinde ſi Deus nobis tantum eſſentiae tribuit, ut eum obſervare queamus ordinem, ut tu nos eum poſſe ſervare affirmas, et ſi tantum perfectionis producimus, quantum eſſentiae nacti ſumus, qui fit, ut eum transgrediamur, qui, ut eum poſſimus transgredi ordinem, utque voluntatem non ſemper intra limites intellectus contineamus. Tertio, ſi a Deo tantopere dependeo, ut ſupra te ſtatuere oſtendi, ut nec intra, nec extra limites intellectus voluntatem continere poſſim, niſi mihi Deus in anteceſſum tantum dederit eſſentiae et ſua voluntate prius alterutrum determinaverit: quomodo ergo mihi, ſi hoc penitius conſideremus, voluntatis libertas uſu venire poteſt. Nonne in Deo contradictionem ponere videtur, nobis praeſcribere ordinem noſtram voluntatem intra limites noſtri intellectus continendi et non praebere tantum eſſentiae vel perfectionum, ut eum obſervemus; et ſi, juxta tuam ſententiam,

tantum

tantum perfectionis nobis conceſſit, nunquam profecto errare poſſemus: quantum enim eſſentiae poſſidemus, tantum perfectionis producere oportet, ſemperque conceſſas vires in noſtris operationibus oſtendere: noſtri autem errores ſunt argumentum, nos ejuſmodi potentiam a Deo ita dependentem (ut ſtatuis) non poſſidere; adeo ut alterutrum verum eſſe debeat, vel nos non adeo a Deo dependere, vel nos in nobis potentiam non errandi non habere; at potentiam errandi habemus, prout ſtatuis. Ergo a Deo non adeo dependemus.

Ex dictis jam clare patere videtur, impoſſibile eſſe, ut malum, aut meliori ſtatu privari, reſpectu Dei
[488] eſſet Negatio. Quid enim ſignificat privari, aut perfectiorem ſtatum amittere? nonne eſt a majori ad minorem perfectionem et per conſequens a majori ad minorem eſſentiam tranſire; et a Deo in certa menſura perfectionis et eſſentiae collocari? nonne eſt velle, nos alium, praeter ſui perfectam notitiam, non poſſe acquirere ſtatum, niſi aliter decreviſſet, ac voluiſſet? Fierine poteſt, ut illa creatura ab omniſcio et ſumme perfecto Ente producta, quod voluit, ut talem eſſentiae ſtatum retineret, imo, cum qua Deus, ut eam in eo ſtatu retineret, continuo concurrit; ut, inquam, in eſſentia declinaret, hoc eſt, in perfectione praeter Dei notitiam minor fieret? Haec res abſurditatem involvere videtur. Annon abſurdum eſt dicere, Adamum perfectiorem amiſiſſe conditionem et conſequenter ineptum fuiſſe ad eum ordinem, quem Deus in anima ejus poſuerat, Deumque nullam habere notitiam, qualis quantaeque perfectionis Adamus jacturam fecerat? Poteſtne comprehendi, Deum Ens aliquod conſtituere ita dependens, ut non niſi ejusmodi opus produceret et tum propter illud opus perfectiorem perderet ſtatum: (praeterquam quod ejus abſoluta eſſet cauſa) et tamen nullam ejus haberet notitiam? Concedo inter actum

et

et malum actui adhaerens dari discrimen; sed vero *Malum respectu Dei esse Negationem* superat meum captum. Deum actum scire, eundem determinare, et cum eo concurrere et tamen malum, quod in illo actu est, ejusque exitum non cognoscere, mihi in Deo impossibile videtur. Adverte mecum, Deum in actu meo progignendi cum uxore mea concurrere: est enim positivum quid et per consequens claram ejus habet Deus scientiam; verum quatenus eo actu abutor et cum alterius uxore contra datam fidem et jusjurandum meum rem habeo, illum actum malum comitatur. Quid jam hic respectu Dei esset Negativum? non quod actum progignendi faciam: quatenus etenim is positivus est, cum eodem Deus concurrit. Debet ergo istud malum, quod illum actum comitatur, tantummodo esse, quod ego contra proprium foedus vel Dei mandatum cum aliena congredior, cum qua non licet. Jam vero, potestne capi, Deum nostras scire actiones, cum iis concurrere et tamen ignorare, quacum illam actionem producimus, eo magis quod Deus etiam cum illius [489] foeminae actione, cum qua rem habebam, concurrit? Id de Deo sentire durum videtur. Attende occidendi actum; quatenus est actus positivus, cum eo Deus concurrit; sed vero istius actionis effectum, nempe alicujus Entis destructionem et Dei creaturae dissolutionem anne ignoraret? quasi proprium opus Deo foret incognitum. (Metuo ne mentem tuam bene percipiam: Conceptus quippe tui, quam ut tam foedum committas errorem, perspicaciores sunt) Fortasse instabis, eos actus, prout eos pono, mere esse bonos et nullum eos comitari malum; sed tum, quid malum nuncupes, capere nequeo, quod perfectioris conditionis privationem sequitur; et tum Mundus in aeterna et perpetua poneretur confusione, nosque bestiis similes redderemur. Vide quaeso, quam utilitatem ea sententia mundo conferret.

Vulgarem hominis deſcriptionem rejicis et unicuique homini tantum tribuis perfectionis, quantum Deus ipſi, ut operetur, largitus eſt. Sed ea ratione mihi videris ſtatuere impios Deum aeque, ac pios, ſuis operibus colere. Quare? quia utrique perfectiora nequeunt producere opera, quam quantum utriſque eſſentiae datum eſt et ſuis demonſtrant effectibus. Nec mihi Quaeſtioni ſatisfacere in ſecunda reſponſione videris, dicendo, *Quo res aliqua plus perfectionis habet, eo etiam magis de Deitate participat, Deique perfectionem exprimit magis. Quum ergo probi inaeſtimabiliter plus perfectionis, quam improbi habeant, virtus eorum cum improborum virtute comparari nequit. Improbi, quia Deum non cognoſcunt, non ſunt niſi inſtrumentum in manu artificis, quod inſcium ſervit et ſerviendo conſumitur: Probi contra conſcii ſerviunt et ſerviendo perfectiores evadunt.* In utriſque tamen hoc verum eſt, eos amplius non poſſe operari; quanto etenim plus perfectionis hic prae illo efficit, tanto plus eſſentiae unus prae alio accepit. Annon igitur exigua ſua perfectione impii aeque, ac pii, Deum colunt? Nam, ſecundum tuam ſententiam, nihil amplius ab impiis Deus flagitat, alioquin plus eſſentiae in eos contuliſſet; ſed vero plus eſſentiae non dedit, uti ex effectibus liquet. Ergo amplius ab eis non petit. Et ſiquando unusquiſque in ſpecie, nec plus, nec minus, quam Deus vult, facit, cur is, qui parum
[490] operatur, ſed tamen tantum, quantum Deus ab ipſo exigit, Deo aeque, ac probus, non eſſet acceptus? Inſuper, quemadmodum per malum, quod actum comitatur, noſtra imprudentia ex tua ſententia, perfectiorem perdimus ſtatum, ita et hic videris ſtatuere, quod, continendo voluntatem intra limites intellectus, non tantum adeo perfecti manemus, ac ſumus, ſed quod praeterea ſerviendo perfectiores evadimus; quod contradictionem involvere mihi perſuadeo, ſi modo tantopere a Deo dependemus, ut

ut nec plus, nec minus perfectionis queamus efficere, quam quantum eſſentiae accepimus, hoc eſt, quam Deus voluit, ut tunc per imprudentiam pejores, aut per prudentiam meliores fiamus. Adeo ut nihil aliud ſtatuere videris, quam, ſi homo talis ſit, ac eum deſcribis, impios ſuis operibus, aeque ac pios ſuis, Deum colere et hac ratione ita, ut elementa, herbae, lapides etc. a Deo dependentes reddimur. Cui rei igitur inſerviet noſter intellectus? cui voluntatem intra limites intellectus continendi poteſtas? qua de cauſa ordo ille nobis infixus eſt? Et vide quaeſo ab alia parte, qua re nos privemus, nempe anxia et ſeria meditatione ad nos ipſos ſecundum regulam perfectionis Dei et ordinem nobis impreſſum perfectos reddendum: nosmet precatione et ad Deum ſuſpiriis, quibus tam ſaepe extraordinariam conſortationem accepiſſe percepimus, orbamus: nosmet tota Religione ac omni illa ſpe et acquieſcentia, quam ex precibus et Religione ſperamus, orbamus. Enimvero, ſi nullam mali habet Deus cognitionem, multo minus credibile eſt, eum malum puniturum. Quaenam ergo ſuperſunt rationes, quo minus facinora quaevis (ſi modo judicem effugio) avide perpetrem? cur non deteſtandis mediis divitias mihi acquiro? cur abſque diſcrimine et quo caro nos trahit, id, quod lubet, non perpetro? Dices, quia virtus propter ſe eſt amanda. Qui vero virtutem amare poſſum? mihi tantum eſſentiae ac perfectionis non eſt tributum; et ſi tantum acquieſcentiae et ex hoc et ex illo habere licet, cur mihi vim, ut voluntatem intra limites intellectus contineam, infero? cur id non facio, quo me affectus trahunt? cur non hominem, qui mihi alicubi obeſt, clam occido? etc. Ecce quam cunctis impiis et impietati demus occaſionem? nos truncis, omneſ- [491]
que noſtras actiones motibus horologiorum ſimiles reddimus.

Ex dictis valde durum mihi videtur, quod improprie tantum in Deum peccare possimus dici: cui enim rei data nobis voluntatem intra limites intellectus continendi potentia inservit, si, ubi eam transgredimur, contra eum non peccamus ordinem? Regeres forte, id non esse peccatum in Deum; sed in nos ipsos: nam si proprie erga Deum peccare diceremur, etiam dicendum esset, aliquid contra Dei voluntatem fieri; quod juxta te est impossibile. Ergo etiam peccatum. Interim alterutrum verum sit necesse est, Deum vel velle, vel nolle. Si vult, quomodo nostri respectu malum esse potest? Si non vult, id, ex tua opinione, non fieret. Quamvis autem hoc aliquam, ut tua fert sententia, involveret absurditatem, praedictas tamen absurditates admittere periculosissimum videtur. Quis novit, si anxie inquirerem, annon remedium posset inveniri his aliquo modo conciliandis.

Atque sic tuae epistolae examen juxta Regulam meam primam generalem finiam. Antequam vero ad examen juxta secundam Regulam accedam, duo adhuc proponam, quae epistolam tuam spectant, quaeque scripsisti Princ. Part. 1. Prop. 15. Prius est, *quod affirmas, nos potestatem volendi et judicandi intra limites intellectus retinere posse:* quod absolute concedere nequeo. Nam hoc si foret verum, certe ex innumerabilibus vel unus reperiretur homo, qui se ea praeditum potestate ostenderet: etiam quivis apud se experiri potest, se quantas etiam impendat vires, eum scopum attingere non posse. Et si quis de hoc negotio dubitat, seipsum examinet, quoties invito intellectu passiones rationem suam vincant, etiam tum quum summis obnititur viribus. At dices, quod hoc minus praestamus, non est, quia nobis impossibile est, sed quia sufficientem non adhibemus diligentiam; regero, quod, si hoc possibile esset, saltem ex tot millibus vel unus inveniretur; sed ne unus

unus omnium hominum extitit, vel exiſtit, qui auderet gloriari, ſe in errores haud incidiſſe. Quaenam vero hujus rei certiora, quam ipſa exempla, poſſunt adduci argumenta? Si pauci eſſent, unus eſſet; jam vero quum nullus ſit, nulla ejus quoque datur probatio. Inſtabis et dices; ſi fieri poteſt, ut judicium ſuſpen- [492] dendo et voluntatem intra terminos intellectus continendo, ſemel, ne errem, efficere queo, quare, ubi eandem adhibeo diligentiam, ſemper id efficere non poſſem? Reſpondeo, me videre non poſſe, nos hodie tantum virium habere, ut in eo ſemper perſeveremus; ſemel una hora, quando omnes intendo nervos, iter duorum milliarium conficere potis ſum, verum ſemper id praeſtare non poſſum; ita me ſummo ſtudio ab errore ſemel praeſervare poſſum, ſed vires ad id ſemper praeſtandum deficiunt. Clarum mihi videtur, primum hominem, e manu perfecti illius artificis prodeuntem, iis praeditum fuiſſe viribus; ſed (ut in hoc tecum ſentio) eum, illis viribus non ſatis utendo, vel abutendo, ſtatum ſuum amiſiſſe perfectum ad praeſtandum, quod antea ſui erat arbitrii. Haecque multis rationibus, ni nimius eſſem, firmarem. Et hoc in negotio omnem Sacrae Scripturae eſſentiam, quae propterea apud nos in honore eſſe debet, ſitam eſſe opinor, quoniam nos id, quod tam clare intellectus noſter naturalis confirmat, docet: nempe, lapſum ex noſtra prima perfectione noſtra imprudentia factum eſſe. Quid igitur iſtius lapſus emendatione magis neceſſarium? Atque hominem lapſum ad Deum reducere Sacrae Scripturae unicus quoque eſt ſcopus.

Poſterius eſt, Princip. Part. 1. Prop. 15. *quod affirmas: Res clare et diſtincte intelligere repugnare Naturae hominis*, unde tandem concludis, *longe melius eſſe rebus, quamvis confuſis aſſentiri et libertatem exercere, quam ſemper indifferentem, hoc eſt, in infimo gradu libertatis manere.* Quam ut concedant

dam concluſionem, impedit in me obſcuritas: nam ſuſpenſum judicium nos in eo ſtatu, in quo a Creatore ſumus creati, conſervat; verum rebus confuſe aſſentiri eſt rebus non intellectis et ita aeque facile vero ac falſo aſſentiri. Et ſi (ut D. Des Cartes alicubi docet) eum ordinem in aſſentiendo non uſurpamus, quem Deus inter noſtrum intellectum noſtramque voluntatem conſtituit, nempe ut non niſi clare perceptis aſſentiamur: quamvis tunc caſu in veritatem incidamus, tamen quia verum non eo, quo Deus voluit ordine, amplectimur, peccamus; et per conſequens, ut aſſenſus cohibitio nos in ſtatu, in quo a Deo conſtituti ſumus, conſervat, ita con-
[493] fuſus aſſenſus noſtrum ſtatum pejorem reddit: erroris quippe ponit fundamentum, quo perfectum deinceps amittimus ſtatum. Sed te dicentem audio: nonne praeſtat, ut nos perfectiores reddamus, rebus licet confuſis aſſentiendo, quam ut non aſſentiendo ſemper in infimo perfectionis et libertatis gradu maneamus? At praeterquam quod hoc negaverimus et aliquo modo oſtenderimus, nos nosmet non meliores, ſed deteriores reddidiſſe; nobis etiam impoſſibile et quaſi contradictio videtur, Deum cognitionem rerum, ab ipſo determinatarum, longius extendere, ac eam, quam nobis dedit; imo Deum tunc adſolutam noſtrorum errorum cauſam involvere. Nec huic contrarium eſt, quod nos Deum, ut plura in nos conferret, quam contulit, non poſſumus accuſare; quia ad id non tenebatur. Verum quidem eſt, Deum non teneri, ut plura, quam dedit, daret; ſed ſumma Dei etiam infert perfectio, ut creatura ab ipſo procedens nullam contradictionem involveret, prout tum videretur ſequi. Nullibi namque in creata natura, praeterquam in noſtro intellectu, deprehendimus ſcientiam. In quem alium finem ille nobis conceſſus eſſet, niſi ut Dei opera contemplaremur et cognoſceremus? Et quidnam evidentius ſequi videtur, quam quod harmonia

monia inter res cognoſcendas, noſtrumque intellectum dari debet? . .

Si tuam Epiſtolam circa ea, quae modo diximus, ad meam ſecundam Regulam generalem examinarem, magis, quam in prima, diſcreparemus. Mihi namque videtur, (aberranti commonſtra viam) te Sacrae Scripturae eam infallibilem veritatem et divinitatem non adſcribere, quam ego in ea eſſe mihi perſuadeo. Verum quidem eſt, quod te credere ais, Deum res Sacrae Scripturae Prophetis revelaſſe; ſed modo adeo imperfecto, ut, ſi factum eſt, prout tu ſtatuis, in Deo contradictionem involveret. Si enim Deus ſuum Verbum ac voluntatem hominibus manifeſtavit, certum in finem, idque clare iis manifeſtavit. Si jam Prophetae ex illo verbo, quod acceperant, Parabolam finxiſſent, id Deus vel voluiſſet, vel noluiſſet. Si voluiſſet, ut exin Parabolam fingerent, hoc eſt, ut ab ejus mente aberrarent; Deus iſtius erroris eſſet cauſa, aliquidque quod contrariaretur ſibi, vellet. Si noluiſſet, impoſſibile erat; ut Prophetae inde Parabolam effingerent. Praeterea credibile eſt, ſi [494] ſupponitur, Deum Verbum ſuum Prophetis dediſſe, quod ita eis dedit, ut illud accipiendo non erraverint: nam Deus in Verbo ſuo revelando certum finem habere debebat. At ſibi finem, ut homines in errorem duceret, proponere nequit. Id enim in Deo eſſet contradictio. Etiam homo contra Dei voluntatem errare non poterat; nam id, ſecundum te, fieri nequit. Praeter haec omnia, de illo ſumme perfecto Deo credi non poteſt, eum permittere, ut ſuo Verbo, Prophetis dato, ad illud populo explicandum, alius a Prophetis tribueretur ſenſus, quam Deus voluit. Si enim ſtatuimus, Deum Prophetis ſuum conceſſiſſe Verbum, ſimul aſſerimus, Deum modo extraordinario Prophetis apparuiſſe, vel cum iis loquutum fuiſſe. Si jam Prophetae de hoc tradito Verbo Parabolam fingunt, hoc eſt, alium ei ſenſum tribuunt,

tribuunt, quam, ut tribuerent, voluit, Deus hanc rem eos edocuiſſet. Eſt etiam tam reſpectu Prophetarum impoſſibile, quam reſpectu Dei contradictio, Prophetas alium ſenſum potuiſſe habere, quam eos habere voluit Deus.

Deum ſuum ita revelaſſe Verbum, uti tu vis, parum probas; nempe eum ſalutem et perditionem tantum revelaſſe, certa eum in finem decreviſſe media; atque ſalutem ac perditionem non niſi decretorum mediorum effectus eſſe. Nam profecto, ſi Prophetae Dei Verbum iſthoc ſenſu acceperant, quas rationes, ad alium illi adſcribendum ſenſum, habuiſſent? Sed et nullam adducis probationem, qua nos, ut hanc tuam ſupra Prophetarum ſententiam poneremus, convinceres. Si vero exiſtimas, hanc eſſe probationem, quod alioquin illud Verbum multas imperfectiones et contrarietates includeret, dico, hoc duntaxat dici, non vero probari. Et quis novit, ſi uterque ſenſus produceretur, uter minores includeret imperfectiones? Denique Enti ſumme perfecto bene perſpectum erat, quid populus caperet, quaeque optima eſſet methodus, juxta quam populus inſtitui deberet.

Quantum ad ſecundum primae tuae Quaeſtionis membrum attinet, quaeris ex te ipſo, quare Deus Adamo, ne ex arbore ederet, cum tamen contrarium decreviſſet, edixit; reſpondes vero, edictum Adamo [495] factum in hoc ſolo conſiſtere, quod nimirum Deus Adamo revelavit τὸ edere ex arbore mortis eſſe cauſam, quemadmodum nobis per naturalem rationem venenum mortiferum eſſe revelat. Si ſtatuitur, Deum aliquid Adamo interdixiſſe, quaenam rationes ſunt, quo magis crederem modum prohibitionis, quem tu adfers, quam quem adducunt Prophetae, quibus Deus ipſe modum prohibitionis revelavit? Dices, mea prohibendi ratio magis naturalis eſt et

ideo

ideo magis veritati, Deoque conveniens. Sed hoc omne nego. Nec capio, quod Deus per naturalem intellectum nobis, venenum lethale eſſe, revelavit; nec rationes video, quibus unquam ſcirem, aliquid eſſe venenatum, niſi malos veneni effectus in aliis vidiſſem et audiviſſem. Quod homines, quia venenum non noſcunt, inſcii edant et moriantur, quotidiana nos docet experientia. Dices, ſi homines ſcirent, id venenum eſſe, etiam malum id eſſe, eos non lateret; ſed reſpondeo, neminem veneni habere notitiam, aut poſſe habere, niſi qui vidit, aut audivit, aliquem ejus uſu damnum ſibi dediſſe; et ſi ponimus, nos ad hunc uſque diem nunquam audiviſſe vel vidiſſe, aliquem ejus uſu ſibi nocuiſſe, non tantum nunc quoque ignoraremus, ſed et ſine metu in proprium damnum id uſurparemus, quemadmodum tales veritates indies docemur.

Quid magis in hac vita candidum atque erectum animum, quam illius perfectae Deitatis contemplatio, delectat? Nam quemadmodum circa perfectiſſimum verſatur, ita etiam perfectiſſimum, quod in finitum noſtrum intellectum cadere poteſt, involvere debet. Nec mihi in vita quicquam eſt, quod cum ea mutarem delectatione. In hac, caeleſti inſtigatus appetitu, multum temporis inſumere poſſum; ſed et ſimul triſtitia affici, quando intueor tam multa finito meo intellectui deeſſe: verum triſtitiam ſedo ſpe ea, quam poſſideo, quae mihi vita charior eſt, quod poſthac exiſtam et permanebo et eam Deitatem majori perfectione, quam nunc, intuebor. Ubi brevem praetervolantemque conſidero vitam, in qua ſingulis momentis mortem exſpecto; ſi deberem credere me finem habiturum, ſanctaque illa et praeſtantiſſima cariturum contemplatione, certe omnium creaturarum, quibus cognitio finis ſui deeſt, miſerrimus eſſem.. Quippe metus mortis ante obitum [493] miſerum me redderet, et poſt eum plane nihil et per

conſe-

consequens miser essem, quia divina illa contempla-
tione privatus essem. Huc vero me tuae videntur
ducere opiniones, quod, ubi hic esse desino, etiam
in aeternum desinam, cum econtra illud Verbum et
Dei voluntas consolentur interno suo in anima mea
testimonio, quod post hanc vitam in statu perfectiore
me aliquando, contemplando summe perfectam Dei-
tatem, oblectabo. Profecto licet spes ista aliquando
falsa esse deprehenderetur, me tamen, dum spero,
beatum reddit. Unicum hoc est, quod precibus,
suspiriis et seriis votis a Deo peto et petam, (utinam
ad id plus conferre liceret!) quamdiu spiritus hos re-
get artus, ut ipsi placeat, me sua bonitate tam bea-
tum reddere, ut, quando hoc corpus dissolvitur, Ens
intellectuale ad perfectissimam illam Deitatem con-
templandum maneam, et si hoc tantum nanciscor, mi-
hi, quomodo hic credatur, quid invicem persuadea-
tur, an aliquid naturali intellectu fundetur et per-
cipi ab eo possit, nec ne, perinde est. Hoc, hoc so-
lummodo est votum meum, meum desiderium, con-
tinuaeque preces, ut Deus hanc certitudinem in ani-
ma mea confirmet, et, si eam possideo, (ah me miser-
rimum, si eo destituar!) prae desiderio anima mea
exclamet: quemadmodum cervus anhelat aquarum
rivos, ita te, o Deus vivens; anima mea desiderat:
ah! quando veniet dies, quod tecum ero et te adspi-
ciam. Si hoc tantum obtineo, omne animae meae
studium et desiderium possideo. Quia vero nostrum
opus Deo displicet, spem istam, ex tua sententia,
non video. Nec intelligo, Deum, (siquidem de eo
humano more loqui liceat) si nullam ex opere nostro
et laudatione capit voluptatem, nos produxisse et
conservasse. Si vero a tua sententia aberro, tuam
explicationem expeto. Verum me et forte te solito
diutius moratus sum; qui vero mihi chartam deesse
video, finiam. Horum solutionem videre aveo. For-
te hic illic aliquam ex Epistola tua eduxi conclusio-
nem,

nem, quae fortaſſis tua non erit opinio; ſed ſuper ea re explicationem tuam audire cupio.

Nuper occupatus fui in quibusdam Dei attributis perpendendis, in quo me tua non parum juvit Appendix. Mentem tuam ſolummodo fuſius ex- [407] plicui, quae mihi non niſi demonſtrationes exhibere videtur et ideo demiror in Praefatione affirmari, te illa non ſentire, ſed obligatum fuiſſe, ut ita tuum, uti promiſeras, Carteſii Philoſophiam discipulum doceres; et te longe aliam, tam de Deo, quam de anima, ſpeciatim de animae voluntate fovere opinionem. Video quoque in illa Praefatione dici, te haec Cogitata Metaphyſica brevi prolixiora editurum, quae duo avide deſidero: nam de iis aliquid ſingulare ſpero. Mea autem non fert conſuetudo aliquem laudibus extollere.

Scripſi haec ſincero animo et amicitia non fucata, prout in epiſtola tua petiiſti, utque veritas detegeretur. Excuſa nimiam, praeter intentionem, prolixitatem. Si ad has reſponderis, me tibi ſummopere devincies. Non recuſo, ſi ea lingua, in qua educatus ſum, ſcribere animus eſt, vel alia, modo Latina, aut Gallica ſit; hoc vero reſponſum, ut eadem exares lingua, peto, quia mentem tuam in ea bene, quod forte in lingua Latina non fieret, percipiebam. Ita me tibi devincies, egoque ero, ac permanebo,

Dordraci 16 Januarii 1665.

Mi Domine, Tibi addictiſſimus atque Officioſiſſimus,

G. DE BLYENBERGH.

In reſponſione tua prolixius, quid per Negationem in Deo intelligas, erudiri excopto.

EPISTOLA XXXIV. (*Versio.*)

Viro Doctissimo ac Ornatissimo

GVILIELMO DE BLYENBERGH.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

MI DOMINE ET AMICE,

Quum primam tuam Epistolam legebam, existimabam nostras opiniones fere concordare; sed vero ex secunda, quae 21 hujus mensis mihi tradita est, [498] longe aliter se rem habere intelligo, videoque nos non tantum dissentire de iis, quae longe ex primis principiis sunt petenda, sed etiam de eisdem ipsis principiis: adeo ut vix credam fore, ut nos Epistolis invicem erudire possimus. Video namque nullam demonstrationem, licet pro Demonstrationis legibus solidissimam, apud te valere, nisi conveniat cum ea explicatione, quam vel ipse, vel alii Theologi, tibi haud ignoti, sacrae Scripturae tribuunt. Verum si deprehendas, Deum per sacram Scripturam clarius et efficacius loqui, quam per lumen naturalis intellectus, quod nobis etiam concessit, ac assiduo Sapientia sua Divina firmiter et incorrupte conservat, validas habes rationes, ut intellectum flectas ad opiniones, quas sacrae Scripturae tribuis; quin ipse haud aliter facere possem. Quod vero me spectat, quia plane et sine ambagibus profiteor, me S. Scripturam non intelligere, licet aliquot annos in ea insumpserim, et quia me haud fugit, quando solidam nactus sum demonstrationem, me non posse in tales cogitationes incidere, ut unquam de ea dubitare queam, omnino in eo, quod mihi intellectus monstrat, acquiesco sine ulla suspicione, me ea in re deceptum esse, nec Sacram Scripturam, quamvis eam non investigem, ei contradicere posse; quia veritas veri-

veritati non repugnat, ut jam ante in Appendice mea (caput indicare nequeo, nec enim liber hic ruri penes me eſt) clare indicavi; et ſi fructum, quem jam ex intellectu naturali cepi, vel ſemel falſum eſſe deprehenderem, me fortunatum redderet, quoniam fruor et vitam non macrore et gemitu, ſed tranquillitate, laetitia et hilaritate tranſigere ſtudeo et ſubinde gradum unum adſcendo. Agnosco interim (id, quod ſummam mihi praebet ſatisfactionem et mentis tranquillitatem) cuncta potentia Entis ſumme perfecti ac ejus immutabili ita fieri decreto.

Ad tuam vero ut redeam epiſtolam, dico me tibi ſummas ex animo agere gratias, quod mihi tuam in tempore Philoſophandi rationem aperuiſti; ſed quod tu talia, qualia vis ex mea epiſtola educere, mihi affingas, pro eo nullas tibi gratias ago. Quam, quaeſo, materiam mea praebuit epiſtola has mihi affingendi opiniones, homines nempe beſtiis eſſe ſimiles, homines beſtiarum more mori et interire, noſtra Deo diſplicere opera etc. (licet [99] in poſtremo hoc ſummopere diſſentiamus, quia aliter te non percipio, quam quod intelligas, Deum noſtris operibus delectari, tanquam qui finem ſuum aſſecutus eſt, eo quod res ex voto ſucceſſit). Quantum ad me, ego profecto clare dixi, probos Deum colere et aſſidue colendo perfectiores evadere, Deum amare; hoccine eſt eos beſtiis ſimiles reddere; aut eos inſtar beſtiarum perire, vel denique eorum opera Deo non placere? Si meas literas majore cum attentione legiſſes, clare perſpexiſſes, noſtrum diſſenſum in hoc ſolo poſitum eſſe; ſcilicet an Deus, ut Deus, hoc eſt, abſolute, nulla ei humana attributa adſcribendo, perfectiones, quas probi accipiunt, eis communicet; (ut ego intelligo) anve ut judex, quod ultimum tu ſtatuis; et ea de cauſa defendis impios, quia juxta Dei decretum, quicquid poſſunt, faciunt, Deo aeque, ac pios ſervire. Sed vero ſecundum mea dicta id nul-

latenus

latenus ſequitur: quia Deum tanquam judicem non introduco et ideo ego opera ex operis qualitate, non vero ex potentia operatoris aeſtimo, et merces, quae opus conſequitur, tam neceſſario id conſequitur, quam ex natura trianguli ſequitur, tres ejus angulos duobus rectis aequales eſſe debere. Et hoc unuſquiſque intelliget, qui tantum ad id, quod ſumma noſtra beatitudo in amore erga Deum conſiſtit, attendit, quodque ille amor neceſſario ex Dei cognitione, quae nobis tantopere commendatur, fluit. Hoc autem generaliter facillime demonſtrari poteſt, ſi modo ad naturam Decreti Dei attendatur, quemadmodum in mea Appendice explicui. Verum fateor, eos omnes, qui Divinam Naturam cum humana confundunt, valde ad id intelligendum ineptos eſſe.

Hiſce literis finem hic imponere animus erat, ne tibi amplius eſſem moleſtus iis rebus, quae tantummodo (uti clarum eſt ex valde devoto additamento fini tuae epiſtolae affixo) pro joco et riſu inſerviunt, nulli autem uſui ſunt. Ne vero petitionem tuam omni modo rejiciam, ulterius ad explicationem vocum Negationis et Privationis et breviter ad id, quod neceſſarium eſt ad ſenſum praecedentis meae Epiſtolae dilucidius enucleandum, progrediar.

Dico igitur primo Privationem non eſſe privandi actum; ſed tantum ſimplicem et meram carentiam, [520] quae in ſe nihil eſt: eſt quippe Ens rationis tantum, vel modus cogitandi, quem formamus, quum res invicem comparamus. Dicimus, exempli gratia, caecum viſu privatum eſſe, quia eum facile, ut videntem imaginamur, ſive imaginatio haec hinc oriatur, quod cum aliis, qui vident, ſive quod praeſentem ſuum ſtatum cum praeterito, quum videbat, comparamus; et cum hunc virum ea ratione conſideramus, nempe comparando ſuam naturam cum natura aliorum, vel cum praeterita ſua, tunc affirmamus,

mamus, viſum ad ſuam naturam pertinere et propterea dicimus, eum eo privatum eſſe. Verum quum Dei decretum ejuſque natura conſideratur, non magis de illo homine, quam de Lapide poſſumus aſſirmare, eum viſu orbatum eſſe, quia illo tempore non magis ſine contradictione illi homini viſus, quam lapidi competit; *quoniam ad hominem illum nil amplius pertinet et ſuum eſt, quàm id, quod Divinus intellectus et voluntas ei tribuit.* Et propterea Deus non magis eſt cauſa τȣ̃ illius non videre, quam τȣ̃ non videre lapidis: id quod mera eſt Negatio. *Ita etiam, cum ad naturam hominis, qui appetitu libidinis ducitur, attendimus, praeſentemque appetitum cum eo, qui in probis eſt, vel cum eo, quem ipſe alias habuit, comparamus; affirmamus, eum hominem meliore appetitu privatum eſſe, quia tunc iſti virtutis appetitum competere judicamus. Quod facere non poſſumus, ſi ad naturam Divini decreti et intellectus attendimus: nam eo reſpectu melior ille appetitus non magis ad naturam iſtius hominis eo tempore, quam ad Naturam Diaboli, vel lapidis pertinet,* et idcirco eo reſpectu melior appetitus non eſt Privatio, ſed Negatio. Adeo ut Privatio nihil aliud ſit, quam aliquid de re negare, quod judicamus ad ſuam naturam pertinere, et Negatio nil aliud, quam aliquid de re negare, quia ad ſuam naturam non pertinet. Et hinc liquet, quare Adami appetitus rerum terrenarum noſtri, non vero intellectus Dei, reſpectu tantum malus eſſet. *Licet enim Deus praeteritum et praeſentem Adami ſtatum ſciret, non idcirco Adamum praeterito ſtatu privatum eſſe intelligebat, hoc eſt, praeteritum ad ſuam naturam pertinere.* Nam tunc Deus aliquid contra ſuam voluntatem, hoc eſt, contra proprium ſuum intellectum intelligeret. Hoc ſi bene percepiſſes, ſimulque me illam Liberta- [5.1]
tem, quam Carteſius Menti adſcribit, non concedere, quemadmodum L. M. in Praefatione meo nomine teſtatus eſt, vel minimam in meis verbis non invenires

venires contradictionem. Sed video, me melius multo facturum fuiſſe, ſi in prima mea Epiſtola Carteſii verbis reſpondiſſem, dicendo, nos non poſſe ſcire, quomodo noſtra libertas et quicquid ab ea dependet cum Dei providentia et libertate congruat, (ſicuti in Appendice diverſis locis feci) adeo ut ex Dei Creatione nullam in libertate noſtra queamus invenire contradictionem, quia capere haud poſſumus, quomodo Deus res creavit et (quod idem eſt) quomodo eas conſervat. Verum putabam, te Praefationem legiſſe, meque, ſi ex animi ſententia non reſponderem, in amicitiae officium, quam admonitus offerebam, peccaturum fuiſſe. Sed haec ſuſque deque fero.

Quia tamen video, te Carteſii Mentem hactenus non bene percepiſſe, peto, ut haec duo attendas. Primo neque me, neque Carteſium unquam dixiſſe, quod ad noſtram naturam pertineat, ut noſtram voluntatem intra limites intellectus contineamus; ſed tantum, quod Deus nobis intellectum determinatum et voluntatem indeterminatam dedit, ita tamen, ut ignoremus, in quem finem nos creavit. Porro: quod iſtiuſmodi indeterminata, vel perfecta voluntas nos non ſolum perfectiores reddit; ſed quoque, ut tibi in ſequentibus dicam, quod ea nobis ſit valde neceſſaria.

Secundo quod noſtra Libertas nec in quadam contingentia, nec in quadam indifferentia ſita eſt; ſed in modo affirmandi et negandi; adeo ut, quo rem aliquam minus indifferenter affirmamus, aut negamus, eo liberiores ſimus. Verbi cauſa, ſi Dei natura nobis eſt cognita, tam neceſſario ex natura noſtra τὸ affirmare ſequitur, Deum exiſtere, quam ex natura trianguli ejus tres angulos duobus rectis aequari fluit; et tamen nunquam magis liberi ſumus, quam quum rem tali modo affirmamus. Quae vero haec

haec neceſſitas nihil aliud eſt, quam Dei Decretum, veluti in mea Appendice clare oſtendi; hinc quodammodo intelligere licet, quo pacto rem libere agamus, ejuſque cauſa ſimus, non obſtante, quod eam neceſſario et ex Dei decreto agamus. Hoc, inquam, aliquo modo poſſumus intelligere, cum quid affirmamus, quod clare et diſtincte percipimus, ubi [502]
vero quicquam, quod clare ac diſtincte non capimus, aſſerimus, hoc eſt, cum patimur, ut voluntas extra noſtri intellectus limites exſpatietur, tum illam neceſſitatem Deique Decreta non ita percipere poſſumus, ſed noſtram quidem libertatem, quam noſtra voluntas ſemper includit, (quo reſpectu opera noſtra ſolummodo bona, vel mala appellantur). Et ſi tunc conamur libertatem noſtram cum Dei Decreto et continua Creatione conciliare, confundimus id, quod clare et diſtincte intelligimus, cum eo, quod non percipimus et propterea fruſtra id conamur. Sufficit ergo nobis, quod ſcimus nos liberos eſſe et nos tales eſſe poſſe non obſtante Dei decreto, noſque mali cauſam eſſe, eo quod nullus actus, niſi reſpectu noſtrae libertatis, tantum malus nominari poteſt. Haec ſunt, quae Carteſium ſpectant, ut demonſtrarem, ejus dicta ab ea parte nullam pati contradictionem.

Jam ad ea, quae me attinent, me convertam, ac primo breviter referam utilitatem, quae ex mea opinione naſcitur, quae praecipue in eo eſt ſita, quod ſcilicet noſter Intellectus Deo Mentem et Corpus extra omnem Superſtitionem offert, nec preces nobis valde utiles eſſe nego: nam meus intellectus eſt nimis parvus ad omnia media determinandum, quae Deus habet, quibus homines ad ſui amorem, hoc eſt, ad ſalutem perducat; adeo ut tantum abſit, hanc opinionem noxiam futuram eſſe, ut econtra iis, qui nullis praejudiciis nec puerili ſuperſtitione praeoccupati ſunt, unicum ſit medium ad ſummum beatitudinis gradum perveniendi.

 Quod

Quod vero ais, me homines, eos a Deo tam dependentes faciendo, ideo elementis, herbis et lapidibus ſimiles reddere, id ſufficienter oſtendit te meam opinionem perverſiſſime intelligere et res, quae intellectum ſpectant, cum imaginatione confundere. Si enim puro intellectu percepiſſes, quid ſit a Deo dependere, certe non cogitares, res, quatenus a Deo dependent, mortuas, corporeas et imperfectas eſſe, (quis unquam de Ente ſumme perfecto tam viliter auſus fuit loqui) econtra caperes, ea de cauſa et quatenus a Deo dependent, perfectas eſſe. Adeo ut hanc dependentiam atque neceſſariam operationem quam [503] optime per Dei decretum intelligamus, quando non ad truncos et herbas, ſed ad maxime intelligibiles et res creatas perfectiſſimas attendimus, ut ex illo, quod ſecundo de Carteſii mente jam ante memoravimus, clare apparet, quod attendere debuiſſes.

Nec reticere poſſum, me id ſummopere mirari, quod dicis: ſi Deus delictum non puniret, (hoc eſt, tanquam judex tali poena, quam ipſum delictum non inferret: Id enim ſolum noſtra eſt Quaeſtio!) quaenam ratio impedit, quo minus quaevis ſcelera avide perpetrem? Certe qui illud tantum (quod de te non ſpero) formidine poenae omittit, is nulla ratione ex amore operatur et quam minime Virtutem amplectitur. Quantum ad me, ea omitto, vel omittere ſtudeo, quia expreſſe cum mea ſingulari natura pugnant, meque a Dei amore et cognitione aberrare facerent.

Porro ſi ad naturam humanam paulum attendiſſes et naturam Dei decreti, prout in Appendice explicui, percepiſſes, tandemque ſciviſſes, quomodo res eſſet deducenda, antequam ad concluſionem perveniatur, non adeo temere dixiſſes, hanc opinionem nos truncis, etc. ſimiles reddere; nec tam multas abſurditates, quam imaginaris, mihi affinxiſſes.

De

De duabus illis rebus, quas ais, priuſquam ad ſecundam tuam Regulam pergis, te percipere haud valere, reſpondeo primo Carteſium ſufficere ad concluſionem tuam faciendam, quod nempe, ſi modo attendis ad naturam tuam, experiris, te poſſe judicium tuum ſuſpendere; ſi vero dicas, te in te ipſo non experiri, nos tantum virium hodie in rationem obtinere, ut hoc ſemper continuare poſſemus, id idem Carteſio eſſet, ac nos hodie non poſſe videre, nos, quamdiu exiſtimus, futuros ſemper res cogitantes, vel naturam cogitantis retenturos, quod profecto contradictionem involvit.

Ad ſecundum cum Carteſio dico, ſi Voluntatem noſtram extra limites intellectus noſtri valde limitati extendere non poſſemus, nos miſerrimos futuros, neque in noſtra poteſtate fore vel fruſtum panis comedere, vel paſſum progredi, vel ſubſiſtere: omnia enim incerta; atque periculis ſunt plena.

Tranſeo nunc ad ſecundam tuam Regulam, [504] aſſeroque, me quidem credere, quod ego eam Veritatem, quam tu in Scriptura eſſe credis, illi non tribuam et tamen credo, quod ego illi tantum, ſi non plus adſcribam authoritatis; quodque longe cautius, quam alii, caveam, ne illi pueriles quaſdam et abſurdas ſententias aſſingam, quod nemo praeſtare poteſt, niſi is, qui Philoſophiam bene intelligit, vel Divinas habet revelationes; adeo ut me valde parum moveant explicationes, quas Vulgares Theologi de Scriptura adferunt, prâeſertim ſi iſtius ſint farinae, ut Scripturam ſemper juxta litteram, ſenſumque externum ſumant; et nunquam praeter Socinianos, craſſum adeo vidi Theologum, qui non percipit Sacram Scripturam creberrime more humano de Deo loqui, ac ſuum ſenſum Parabolis exprimere; et quod ad contradictionem, quam fruſtra (mea quidem opinione) conaris oſtendere, credo te per Parabolam omnino

nino aliud quid, quam vulgo ſit, intelligere: nam quis unquam audivit, eum, qui ſuos conceptus parabolis exprimit, a ſuo ſenſu aberrare? Quum Micha Regi Aghabo diceret, ſe Deum in ſolio ſuo ſedentem vidiſſe, ac exercitus caeleſtes a dextra et ſiniſtra ſtantes, Deumque ex illis quaerere, quisnam Aghabum deciperet, illud ipſum certe erat Parabola, qua Propheta praecipuum, quod ea occaſione (quae non erat, ut ſublimia Theologiae dogmata doceret) Dei nomine debebat manifeſtare, ſufficienter exprimebat, adeo ut nullo modo a ſenſu ſuo aberraret. Sic etiam caeteri Prophetae Dei Verbum juſſu Dei ea ratione populo manifeſtarunt, tanquam optimo medio, non vero tanquam illo, quod Deus petebat, populum ad ſcopum Scripturae primarium ducendi, qui juxta ipſius Chriſti dictum in hoc conſiſtit, nimirum in amore Dei ſupra omnia et proximi tanquam ſui ipſius. Sublimes ſpeculationes, credo, Scripturam minime tangunt. Me quod ſpectat, nulla Dei aeterna attributa ex Sacra Scriptura didici, nec diſcere potui.

Quantum vero quintum attinet argumentum (ſcilicet prophetas Dei Verbum tali ratione manifeſtum feciſſe, quoniam veritas veritati non eſt contraria) nihil reliqui eſt, quam ut (quemadmodum quivis, qui Demonſtrandi Methodum percipit, judicabit) demonſtrem, Scripturam, prout eſt, eſſe Dei
[505] verum Verbum revelatum. Cujus Mathematicam Demonſtrationem, niſi Divina Revelatione, habere nequeo. Et ideo dixi, *credo, ſed non more mathematico ſcio, omnia, quae Deus Prophetis etc.* quia firmiter credo, non vero Mathematice ſcio, Prophetas Dei intimos Conſiliarios et Legatos fuiſſe fidos; adeo ut in iis, quae ego affirmavi, nulla omnino ſit contradictio, cum e contrario ab altera parte haud paucae inveniantur.

Reliquum tuae Epiſtolae, nempe ubi dicis: *Denique Ens ſumme perfectum noverat*, *etc.* et deinde quod contra exemplum de veneno adfers, ac ultimo, quod Appendicem et id, quod ſequitur, ſpectat, dico hanc praeſentem Quaeſtionem non reſpicere.

Praefationem L. M. quod attinet, in ipſa certe ſimul oſtenditur, quid Carteſio adhuc probandum eſſet, ut ſolidam de Libero Arbitrio demonſtrationem formaret, additurque, me contrariam fovere ſententiam et quomodo eam foveam: quam forte ſuo tempore indicabo. Nunc vero animus non eſt.

De opere vero ſuper Carteſium nec cogitavi, nec ulteriorem ejus geſſi curam, poſtquam ſermone Belgico prodiit: et quidem non ſine ratione, quam hic recenſere longum foret. Adeo ut nihil dicendum reſtet, quam me etc.

EPISTOLA XXXV. (*Verſio.*)

Clariſſimo Viro B. d. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERGH.

Reſponſio ad Praecedentem.

Mi domine et chare amice,

Epiſtolam tuam, 23 Januarii ſcriptam, ſuo tempore accepi; aliae occupationes praeter ſtudia impediverunt, quo minus ad tuam citius reſponderim: et quoniam hic illic acribus tua referta eſt repre- [506] henſionibus, quid de ea judicarem, vix ſciebam. Nam in prima, 5 Januarii exarata, tam liberaliter amicitiam tuam ex animo mihi obtuleras, hac addita obteſtatione, meam non ſolum illo tempore ſcriptam, ſed et ſubſequentes valde gratas fore; quin amice flagitabas, ut libere, ſi quas inſuper movere poſſem

poſſem difficultates, objicerem, uti in mea, 16 Januarii data, prolixius paulo praeſtiti. Ad eam amicam et erudientem, juxta poſtulatum et promiſſum tuum, exſpectabam reſponſionem; ſed econtra talem, quae nimiam non redolet amicitiam, accepi; *nempe quod nullae demonſtrationes, licet validiſſimae apud me valent, quod mentem Carteſii non percipio, quod res ſpirituales nimium cum terrenis confundo etc. ita ut invicem epiſtolis diutius erudire nos non poſſemus.* Ad quae amice reſpondeo, me firmiter credere, te ſupra dicta melius me intelligere et aſſuetum magis eſſe, res corporeas a ſpiritualibus diſcernere: in Metaphyſica enim, quam ego inchoo, ſummum adſcendiſti gradum et ideo, ut erudirer, favorem tuum captabam; nunquam vero exiſtimabam, me objectionibus, libere factis, offenſionis cauſam praebiturum. Summas tibi ex animo ago gratias, quod tantum laborem in duabus epiſtolis exarandis, praecipue in ſecunda, ſuſcepiſti; ex poſteriore, quam ex priore, tuam mentem clarius percepi et nihilominus ei aſſenſum praebere nequeo, niſi difficultates, quas adhuc in ea invenio, tollantur. Nec hoc offenſionis cauſam dare poteſt. Nam illud vitium in intellectu noſtro arguit, ſi veritati ſine fundamento neceſſario aſſentimur. Licet tui veri eſſent conceptus, iis aſſenſum praebere non licet, quamdiu in me quaedam obſcuritatis, vel dubitationis rationes ſuperſunt, quamvis dubitationes non ex re propoſita, ſed ex mei intellectus imperfectione orirentur. Et quia hoc abunde tibi notum eſt, aegre ferre non debes, ſi rurſus quaſdam formem objectiones. Cogor ita facere, quamdiu rem clare percipere nequeo; nam hoc in alium non fit finem, quam ad veritatem inveniendam, non vero ad tuam mentem praeter intentionem tuam detorquendam; et propterea ad haec pauca amicam peto reſponſionem. Dicis, *nihil ad eſſentiam rei amplius pertinere, quam id, quod divina voluntas potentiaque ei concedit et revera tribuit; et*

cum

cum ad naturam hominis, qui appetitu libidinis [507] *ducitur, attendimus, praesentemque appetitum cum eo, qui in probis est, vel cum eo, quem ipse alias habuit, comparamus, affirmamus eum hominem meliore appetitu privatum esse, quia tunc isti virtutis appetitum competere judicamus; quod facere non possumus, si ad naturam divini decreti et intellectus attendimus: nam eo respectu melior ille appetitus non magis ad naturam istius hominis eo tempore, quam ad naturam Diaboli, aut lapidis pertinet etc. Licet enim Deus praeteritum et praesentem Adami statum sciret, non idcirco Adamum praeterito statu privatum esse, hoc est, praeteritum ad suam praesentem naturam pertinere intelligebat etc.* Ex quibus verbis clare sequi videtur, juxta tuam sententiam, nihil aliud ad essentiam pertinere, quam quod eo momento, quo percipitur, res habet, hoc est, si me voluptatis desiderium tenet, illud desiderium ad meam illo tempore pertinet essentiam et si me non tenet, illud *non-desiderium* ad meam eo, quo non desidero, tempore essentiam pertinet, unde infallibiliter consequitur, me tum respectu Dei aeque perfectionem in meis operibus includere, (solummodo gradu differentibus) quando voluptatum cupiditate, quam quando ea non teneor; quando omnis generis scelera perpetro, quam quando virtutem et justitiam exerceo. Ad meam enim essentiam eo tempore tantum duntaxat, quantum operor, pertinet: nec enim plus, nec minus, secundum tuam positionem, operari possum, quam quantum revera accepi perfectionis, quia voluptatum, scelerumque cupiditas ad meam eo tempore, quo facio, pertinet essentiam et eo tempore illam, non vero majorem, a Divina potentia accipio. Exigit ergo divina potentia ejusmodi duntaxat opera. Et ita ex tua positione clare videtur sequi, Deum scelera una, eademque ratione velle, qua ea vult, quae tu nomine virtutis insignis. Ponamus jam, quod Deus, ut Deus, non vero ut judex, piis

et impiis talem et tantum eſſentiae largitur, quantum vult, ut illi efficiant; quaenam rationes dantur, ut unius opus non eodem modo, quam alterius velit? Nam quoniam unicuique ad opus ſuum qualitatem concedit, ſequitur utique, quod, quibus minus largitus eſt, eadem ratione tantum ab ipſis pe-
[508] tit, quantum ab illis, quibus plus dedit; et per conſequens Deus ſui ipſius reſpectu majorem, minoremve noſtrorum operum perfectionem, voluptatum et virtutum cupiditatem eodem modo exigit. Adeo ut, qui ſcelera patrat, neceſſario eadem patrare debeat, quia nihil aliud ad ſuam eo tempore eſſentiam ſpectat; uti is, qui virtutem exercet, ideo virtutem exercet, quia Dei potentia voluit, ut ad ſuam eo tempore eſſentiam id pertineret. Rurſum mihi videtur Deum aeque et eodem modo ſcelera, quam virtutem velle; quatenus autem utraque vult, tam hujus, quam illius eſt cauſa, ipſique eatenus grata eſſe debent. Quod de Deo concipere durum eſt.

Dicis, ut video, probos Deum colere; verum ex tuis ſcriptis nihil aliud percipio, quam quod Deo ſervire tantum ſit talia efficere opera, quae Deus, ut operaremur, voluit; idem adſcribis impiis et libidinoſis; quaenam ergo eſt differentia, reſpectu Dei, inter proborum et improborum cultum? Ais etiam, probos Deo ſervire et ſerviendo continuo perfectiores evadere; ſed non percipio, quid per τὸ *perfectiores evadere* intelligas, nec quid ſignificet τὸ *continuo perfectiores evadere.* Nam et impii et pii ſuam eſſentiam et conſervationem, aut continuam creationem a Deo, ut Deo, non vero, ut judice, nanciſcuntur, voluntatemque ejus juxta Dei decretum utrique eodem modo exequuntur. Quaenam ergo differentia, reſpectu Dei, inter utroſque poteſt eſſe? Nam τὸ *perfectiores continuo evadere* non ex opere, ſed ex Dei voluntate fluit; adeo ut, ſi impii per opera ſua imperfectiores fiunt, illud non fluat ex operibus, ſed

ex

ex ſola Dei voluntate; et utrique voluntatem Dei tantum exequuntur: nequit ergo in his duobus, ratione Dei, dari diſcrimen. Quaenam ſunt ergo rationes, ut hi per opus ſuum continuo perfectiores, illi vero deteriores evadant?

Sed vero diſcrimen operis horum ſupra alterorum opus in hoc ponere videris, quod hoc opus plus perfectionis, quam illud includit. In his tuum, vel meum certo confido latere errorem: nam nullam in tuis ſcriptis reperire licet Regulam, ſecundum quam res magis, minusve perfecta dicitur, quam quando plus, minuſve habet eſſentiae. Si jam haec ſit perfectionis regula, ſunt igitur ſcelera, Dei reſpectu, ei aeque, ac opera proborum grata: nam [509] Deus ea, ut Deus, hoc eſt, ſui reſpectu, eodem modo vult, quia utraque ex Dei fluunt decreto. Si haec ſit ſola perfectionis regula, errores non niſi improprie tales dici poſſunt; ſed revera nulli errores, nulla dantur ſcelera: et quicquid eſt, illam tantummodo et talem, quam Deus dedit, eſſentiam complectitur, quae ſemper, utcunque ea ſe habeat, perfectionem involvit. Me hoc clare non poſſe percipere, fateor, et tu quaerenti, an occidere Deo aeque placeat, ac eleëmoſynas largiri? an furtum committere, Dei reſpectu, aeque bonum ſit, ac juſtum eſſe? condona. Si neges, quaenam ſunt rationes? ſi affirmes, quae apud me exiſtunt rationes, quibus moverer, ut hoc opus, quod tu virtutem appellas, magis, quam aliud operarer? quaenam lex magis hoc, quam illud, prohibet? Si ipſam nomines virtutis legem, fatendum mihi certe eſt, me nullam apud te reperire, juxta quam virtus moderanda et ex qua cognoſcenda ſit. Quicquid enim eſt, a Dei voluntate inſeparabiliter dependet, et per conſequens et hoc et illud ex aequo virtuoſum eſt. Et, quid tibi virtus, vel lex virtutis ſit, non capio; ideo etiam, quod aſſeris, nos ex amore virtutis debere operari,

non

non intelligo. Dicis quidem, te ſcelera et vitia omittere, quia ea cum ſingulari tua natura pugnant; et te ab divina cognitione et amore ſeducunt; verum nullam horum in omnibus tuis ſcriptis invenio vel regulam, vel probationem. Quin excuſa me, ſi contrarium ex illis ſequi dicam. Omittis ea, quae vitia appello, quia cum ſingulari tua natura pugnant, non autem quia vitia complectuntur; omittis ea, quemadmodum cibus, a quo natura noſtra abhorret, relinquitur. Certe qui mala omittet, eo quod ſua natura ab eis abhorret, parum de virtute gloriari poterit.

Hic jam rurſum quaeſtio moveri poteſt, an, ſi daretur animus, cum cujus ſingulari natura non pugnaret, ſed conveniret, voluptates, ſceleraque patrare, an, inquam, ratio virtutis ſit, quae ipſum ad virtutem praeſtandam, malumque omittendum moveret? Sed qui fieri poteſt, ut quis cupiditatem voluptatis amitteret, quum ejus cupiditas eo tempore de ſua ſit eſſentia, ipſamque jam modo acceperit, neque dimittere poſſit?

Hanc etiam conſequentiam in tuis ſcriptis non [510] video, quod nimirum eae actiones, quas ſcelerum nomine inſignio, te a Dei cognitione et ejus amore ſeducerent. Nam voluntatem Dei tantum exequutus es, neque amplius praeſtare poteras, quia ad tuam iſto tempore eſſentiam conſtituendam a Divina voluntate, ac potentia nihil amplius datum erat. Quomodo ſic determinatum, ac dependens opus te a Divino amore aberrare facit? aberrare eſt confuſum et independens eſſe, et hoc ſecundum te eſt impoſſibile. Nam ſive hoc, ſive illud, ſive plus, ſive minus perfectionis edimus, illud ad eſſe noſtrum pro illo tempore immediate a Deo accipimus: quomodo ergo poſſumus aberrare? vel ego, per errorem quid intelligatur, non capio. Attamen in hoc,
in

in hoc, inquam, ſolo cauſa vel mei, vel tui erroris latere debet.

Hic multa alia dicerem et quaererem, Primo, An ſubſtantiae intellectuales alio modo, quam vitae expertes a Deo dependeant? licet enim entia intellectualia plus eſſentiae, quam vita carentia involvant, annon utraque Deo, Deique decreto ad ſuum motum in genere et ad talem motum in ſpecie conſervandum opus habent, et per conſequens, quatenus dependent, annon una, eademque ratione dependent? Secundo, Quia, quam ei D. des Cartes adſignavit, libertatem animae non concedis, quaenam ſit differentia inter dependentiam intellectualium et anima carentium Subſtantiarum? et ſi nullam volendi habent libertatem, quomodo tu eas a Deo dependere concipias? et quo pacto anima a Deo dependeat? Tertio, Siquidem noſtra anima non ea ſit praedita libertate, anne noſtra actio proprie Dei actio et noſtra voluntas proprie Dei ſit voluntas? Plura alia quaerere poſſem, ſed tam multa a te petere non auſim: ſolummodo ad praecedentia reſponſum tuum brevi exſpecto, an forte hoc medio adhibito ſententiam tuam melius intelligam, ut poſtea de hac re coram tecum pluribus agerem. Ubi enim tuum nactus fuero reſponſum, Leydam profectus, ſi gratum ſit, in tranſitu te ſalutabo. His nixus, dico ex animo, tibi ſalute dicta, me manere

Dordraci 19 Febr. 1665.

Tibi addictiſſimum atque Officioſiſſimum

G. DE BLYENBERGH.

P. S. *Nimia feſtinatione hanc inſerere quaeſtionem oblitus ſum: an quod aliàs nobis eveniret, prudentia noſtra non impedire queamus.*

EPISTO-

EPISTOLA XXXVI. (*Verſio.*)

Viro Doctiſſimo ac Ornatiſſimo

GVILIELMO DE BLYENBERGH

B. D. S.

Reſponſio ad Praecedentem.

MI DOMINE ET AMICE,

[511] Duas abs te hac ſeptimana accepi Epiſtolas; poſterior, 9 Martii exarata, tantum ei inſerviebat, ut me de priore, 19 Februarii ſcripta et mihi Schiedamo miſſa, certiorem redderet. In hac priore te de eo queri video, quod dixerim *nullam apud te demonſtrationem locum habere poſſe etc.* quaſi illud mearum rationum reſpectu, quia ſtatim tibi non fecerunt ſatis, locutus fuerim, quod a mente mea longe abeſt: reſpiciebam propria tua verba, quae ſic habent. *Et ſiquando poſt diutinam inveſtigationem accideret, ut naturalis mea ſcientia videretur cum hoc Verbo vel pugnare, vel non ſatis bene etc. illud Verbum tantae apud me eſt authoritatis, ut conceptus, quos exiſtimo clare percipere, mihi potius ſuſpecti ſint, etc.* Adeo ut tua tantum verba breviter repetierim, nec propterea credo, me ulla in re irae cauſam praebuiſſe, eo magis, quod ea, tanquam rationem, adducebam, quibus magnum noſtrum diſſenſum oſtenderem.

Porro, quia in calce ſecundae Epiſtolae ſcripſeras, te tantummodo ſperare et optare, ut in fide ac ſpe perſeveres, atque reliqua, quae nobis invicem de intellectu naturali perſuademus, tibi eſſe indifferentia; animo volvebam, uti et jam revolvo, meas nulli uſui futuras, mihique ea de cauſa conſultum magis eſſe, ut ſtudia (quae alioqui tamdiu intermittere cogor) non negligerem propter res, quae nullum

nullum fructum poſſunt largiri. Nec hoc primae Epiſtolae meae contrariatur: quia ibi te, ut me- [512] rum Philoſophum, qui (ſicuti haud pauci, qui ſe Chriſtianos autumant, concedunt) nullum alium veritatis Lydium habet lapidem, praeter naturalem intellectum, non vero Theologiam, conſiderabam. Sed de hac re me aliter edocuiſti, ſimulque oſtendiſti, quod fundamentum, cui noſtram amicitiam ſuperaedificare animus erat, non, ut arbitrabar, eſſet jactum.

Denique reliqua quod attinet, ea plerumque tali modo inter diſputandum contingunt, ut propterea humanitatis limites non transgrediamur, et hac de cauſa in ſecunda tua Epiſtola, nec non in hac his ſimilia, tanquam non animadverſa, praetermittam. Haec de tua offenſione, ut, me ei nullam dediſſe cauſam, oſtenderem, multo minus me ferre haud poſſe, ut mihi quiſquam obloquatur. Nunc, quo ad tuas objectiones rurſus reſpondeam, me converto.

Statuo ergo primo, Deum abſolute et revera cauſam eſſe omnium, quae eſſentiam habent, quaecunque etiam illa ſint. Si jam poteris demonſtrare, Malum, Errorem, Scelera, etc. quicquam eſſe, quod eſſentiam exprimit, tibi penitus concedam, Deum ſcelerum, mali, erroris, etc. cauſam eſſe. Videor mihi ſufficienter oſtendiſſe id, quod formam mali, erroris, ſceleris ponit, non in aliquo, quod eſſentiam exprimit, conſiſtere, ideoque dici non poſſe, Deum ejus eſſe cauſam. Neronis, verbi gratia, matricidium, quatenus aliquid poſitivum comprehendebat, ſcelus non erat: nam facinus externum fecit, ſimulque intentionem ad trucidandam Matrem Oreſtes habuit et tamen, ſaltem ita uti Nero, non accuſatur. Quodnam ergo Neronis ſcelus? Non aliud, quam quod hoc facinore oſtenderet ſe ingratum, immiſericordem, ac inobedientem eſſe. Certum autem

eſt,

eſt, nihil horum aliquid eſſentiae exprimere et idcirco Deum eorum etiam non fuiſſe cauſam, licet cauſa actus et intentionis Neronis fuerit.

Porro velim hic notari, nos, dum Philoſophice loquimur, non debere Phraſibus Theologiae uti. Nam, quia Theologia Deum paſſim, nec temere, ut hominem perfectum repraeſentat, propterea oportunum eſt, ut in Theologia dicatur Deum quicquam [513] cupere, Deum taedio operibus improborum affici et proborum delectari; in philoſophia vero, ubi clare percipimus, quod Deo illa attributa, quae hominem perfectum reddunt, tam aegre poſſunt tribui et adſignari, quam ſi ea, quae elephantum aſinumve perficiunt, homini tribueremus; ibi haec et his ſimilia verba nullum obtinent locum, nec ibi ſine noſtrorum conceptuum ſumma confuſione ea uſurpare licet. Quare Philoſophice loquendo, dici nequit, Deum a quoquam quicquam petere, neque ei taedioſum, aut gratum quid eſſe; haec quippe omnia humana ſunt attributa, quae in Deo locum non habent.

Notari tandem voluiſſem, quod, quamvis opera proborum, (hoc eſt, eorum, qui claram Dei habent ideam, ad quam cuncta eorum opera, ut et cogitationes determinantur) et improborum, (hoc eſt, eorum, qui Dei ideam haud poſſident, ſed tantum rerum terrenarum ideas, ad quas eorum opera, cogitationesque determinantur) et denique omnium eorum, quae ſunt, ex Dei aeternis legibus et Decretis neceſſario profluant, continuoque a Deo dependeant, attamen non ſolum gradibus, ſed et eſſentia ab invicem differunt: licet etenim mus aeque, ac angelus et aeque Triſtitia, ac Laetitia, a Deo dependeant, nequit tamen mus ſpecies angeli et Triſtitiae eſſe. Hiſce opinor me tuis Objectionibus (ſi eas probe intellexi; quippe interdum dubius haereo, num conclusio-

clusiones, quas inde deducis, non differant ab ipsa Propositione, quam demonstrare suscipis) respondisse.

Verum illud clarius patebit, si ad Quaestiones propositas ex his fundamentis respondeam. Prima est, an occidere Deo adeo acceptum sit, ac eleëmosynas elargiri? altera est, an furari Dei respectu aeque bonum sit, ac justum esse? tertia denique est, an, si daretur animus, cum cujus singulari natura non pugnaret, sed conveniret, libidinibus obtemperare et scelera perpetrare, an in eo, inquam, ratio Virtutis daretur, quae ipsi, ut bonum faceret et malum omitteret, persuaderet?

Ad primam hoc do responsum, me (Philosophice loquendo) quid his verbis, *Deo acceptum esse*, velis, nescire. Si roges, an Deus hunc non odio habeat, illum vero diligat? an Deum alius contumelia, affecerit alius favore prosecutus fuerit? respondeo, quod non. [514] Si vero Quaestio est, numne homines, qui occidunt et eleëmosynas distribuunt, aeque probi et perfecti sint? Rursus negando respondeo.

Ad secundam regero: si *bonum respectu Dei* inferat, justum aliquid boni Deo praestare et furem aliquid mali, respondeo neque justum, neque furem in Deo delectationem, aut taedium posse causari; si vero quaeratur, an utrumque illud opus, quatenus aliquid reale et a Deo causatum est, aeque sit perfectum? dico, si ad opera tantum animum advertamus et ad talem modum, posse fieri, ut utrumque aeque sit perfectum. Si igitur interroges, numne fur et justus aeque sint perfecti, beatique? respondeo, non. Per justum namque eum intelligo, qui constanter cupit, ut unusquisque, quod suum est, possideat; quam Cupiditatem ego in mea Ethica (necdum edita) in piis ex

ex clara, quam de ſeipſis et Deo habent, cognitione neceſſario originem ducere, demonſtro. Et quoniam ejus generis cupiditatem fur non habet, neceſſario Dei et ſui ipſius cognitione, hoc eſt, primario, quod nos homines beatos reddit, deſtituitur. Si tamen ulterius quaeras, quid te queat movere, ut magis hoc opus, quod Virtutem nuncupo, quam aliud facias? dico, me non poſſe ſcire, qua via, ex infinitis, Deus utatur, ut te ad hoc opus determinet. Poſſet eſſe, ut Deus tibi clare ſui ideam impreſſerit, ut mundum oblivioni propter ſui amorem traderes, reliquosque homines, ſicut te ipſum, amares; et perſpicuum eſt hujusmodi animi Conſtitutionem cum caeteris omnibus, quae malae vocantur, pugnare et ea de cauſa in uno ſubjecto non poſſe eſſe. Porro fundamenta Ethices explicandi et etiam cuncta mea dicta demonſtrandi non eſt hic locus, quia tantum in eo ſum, ut ad Quaeſtiones tuas reſponſum dem et eas a me avertam arceamque.

Quantum denique tertiam Quaeſtionem attinet, ea contradictionem ſupponit, mihique aeque videbatur, ac ſi quis rogaret: Si melius cum alicujus natura conveniret, ut ſeipſum ſuſpenderet, an rationes darentur, ut ſe non ſuſpenderet? Verum, ejusmodi dari naturam, ſit poſſibile. Tunc affirmo, (etiamſi liberum arbitrium concederem, ſive non concederem) [515] ſi quis videt, ſe commodius in cruce poſſe vivere, quam menſae ſuae accumbentem, eum ſtultiſſime agere, ſi ſe ipſum non ſuſpenderet; et is, qui clare videret, ſe ſcelera patrando revera perfectiore et meliore vita, vel eſſentia, quam virtutem ſectando, poſſe frui, is etiam ſtultus foret, ſi illa non faceret. Nam ſcelera reſpectu iſtiusmodi naturae humanae perverſae virtus eſſent.

Ad aliam Quaeſtionem, quam calci Epiſtolae addidiſti, quia una hora vel centum eius generis quae-

rere

rere possemus, nec tamen nunquam ad conclusionem unius perveniremus et ipse responsionem non adeo urges, non respondebo. Hoc tempore tantum dicam etc.

EPISTOLA XXXVII. (*Versio.*)

Viro Clarissimo B. D. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERG.

Responsio ad Praecedentem.

MI DOMINE ET AMICE.

Ubi tua honorabar praesentia, ut in ea perseverarem, non tempus, multo minus memoria permittebat, ut quae colloquentes tractavimus, ei mandarem; licet ego quam primum a te discesseram, omnes memoriae vires, quo audita retinerem, colligerem. In proximum ergo profectus locum tuas opiniones chartae mandare conabar; sed experiebar tunc, me revera ne quartam quidem tractatorum partem retinuisse; adeo ut tibi sim excusandus, si adhuc semel, tantum quaerendo de iis, in quibus mentem tuam, vel non bene perceperim, vel non bene retinuerim, tibi molestus sim. Optem, ut hunc laborem aliquo beneficio tibi compensandi facultas [516] daretur.

Primum erat, quomodo, ubi Principia et Cogitata tua Metaphysica lego, quae tua, quaeque Cartesii sit sententia, internoscere possim?

Secundum, an proprie detur error, et in quo consistat?

Tertium, qua ratione statuas, voluntatem non esse liberam.

Quartum, quid his verbis, quae L. M. in Praefatione tuo nomine ſcripſit, intelligas, nempe: *Cum contra author noſter admittat quidem, in Rerum natura eſſe ſubſtantiam cogitantem, attamen neget, illam conſtituere eſſentiam Mentis humanae, ſed ſtatuat, eodem modo, quo extenſio nullis limitibus determinata eſt, cogitationem etiam nullis limitibus determinari; adeoque quemadmodum Corpus humanum non eſt abſolute, ſed tantum certo modo ſecundum leges naturae extenſae per motum et quietem determinata extenſio; ſic etiam Mentem, ſive animam humanam non eſſe abſolute, ſed tantum ſecundum leges naturae cogitantis per ideas certo modo determinatam cogitationem; quae neceſſario dari concluditur, ubi Corpus humanum exiſtere incipit.* Unde ſequi videtur, ſicut Corpus humanum ex millenis compoſitum eſt corporibus, ita etiam humanam Mentem ex millenis conſtare cogitationibus; et quemadmodum humanum Corpus in millena reſolvitur, unde componebatur, corpora, ſic etiam Mentem noſtram, ubi corpus deſerit, in tam multiplices, ex quibus conſtabat, cogitationes reſolvi: et ſicuti reſolutae humani noſtri Corporis partes non amplius unitae manent, ſed alia corpora inter ea ſe inſinuant; ita ſequi quoque videtur, Mente noſtra diſſoluta, illas innumeras cogitationes, quibus conſtabat, non amplius combinatas, ſed diviſas eſſe: et quemadmodum corpora ſoluta corpora quidem manent; ſed non humana, ita a morte quoque noſtram ſubſtantiam cogitantem quidem reſolvi, ut cogitationes, vel ſubſtantiae cogitantes maneant, non vero ita, ut eſſentia erat earum, quum Mens humana dicebantur. Unde mihi videtur, ac ſi ſtatueres, ſubſtantiam hominis cogitantem mutari et inſtar corporum reſolvi, quin imo quasdam ita, ut de impiis (ni me fallat memoria) affirmabas, omnino perire, nullamque ſibi retinere cogitationem reliquam. Et ſicut D. des Cartes, ut L. M. habet, Mentem eſſe ſubſtantiam abſo-

abſolute cogitantem tantum praeſupponit, ita et Tu et L. M. praeſupponitis maximam partem, ut mihi videmini: quare tuam hoc in negotio mentem clare non percipio.

Quintum eſt, quod tam in colloquio, quam in poſtrema tua Epiſtola, 13. Martii ſcripta, ſtatuis, ex clara Dei et noſtri cognitione oriri Conſtantiam, qua, ut quilibet ſuum ſibi habeat, cupimus. Verum hic explicandum reſtat, qua ratione Dei et noſtri cognitio in nobis conſtantem voluntatem producat, ut unusquisque, quod ſuum eſt, poſſideat, hoc eſt, qua via id ex Dei cognitione fluat, vel nos obſtringat, ut virtutem amemus et ea negligamus opera, quae vitia dicimus; et unde procedat (quandoquidem occidere et furari, juxta te, aeque quid poſitivum, ac eleëmoſynas dare, comprehendant) cur caedem committere non tantum perfectionis, beatitudinis et acquiescentiae, quantum eleëmoſynas diſtribuere, involvat. Dices forte, ut in poſtrema, quae 13. Martii conſignata eſt, hanc quaeſtionem ad Ethicam ſpectare, eamque inibi a te moveri; verum quum ſine hujus Quaeſtionis, ut et praecedentium elucidatione, ego tuam nequeam percipere mentem, quin ſemper abſurditates ſuperſint, quas conciliare non poſſum; amice rogo, ut latius mihi ad eas reſpondeas ac praecipuas quasdam Definitiones, Poſtulata et Axiomata, quibus tua Ethica et haec imprimis Quaeſtio innititur, proponas et explanes. Forte, quia labor deterret, te excuſabis, verum ut meae ſatisfacias petitioni ſaltem hac vice flagito, eo quod absque ultimae Quaeſtionis ſolutione mentem tuam nunquam recte ſim percepturus. Optem, ut laborem tuum aliquo beneficio compenſare liceret. Tempus duarum, triumve ſeptimanarum praeſcribere non audeo; tantum ut ante iter tuum Amſtelaedamenſe ad has reſponſum des, requiro. Hoc ubi praeſtiteris, me tibi ſummo-

 pere

pere devincies, egoque oſtendam me eſſe et permanere,

Dordraci 27. Martii, 1665.

Mi Domine,

Tuum ad quaevis officia parätiſſimum,

G. de Blyenberg.

EPISTOLA XXXVIII. (*Verſio.*)

Humaniſſimo Ornatiſſimoque Viro

GVILIELMO de BLYENBERG

B. d. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Mi domine et amice.

Ubi tua, 27. Martii ad me data, mihi tradeba-
[518] tur, ut Amſtelaedamum proficiſcerer, in procinctu ſtabam. Quare, ubi dimidium ejus perlegeram, domi relinquebam, donec rediiſſem, ut tum reſponderem; quoniam putabam, eam nihil, niſi Quaeſtiones, ad primam ſpectantes controverſiam, comprehendere. Ego vero poſtea eam perlegens longe aliud ejus argumentum eſſe deprehendebam, in eaque non modo probationem eorum, quae in Praefatione mearum Demonſtrationum Geometricarum in Carteſii Principia curavi ſcribi, eo tantum fine, ut meam ſententiam cuilibet indicarem, non vero probarem et hominibus perſuaderem; ſed etiam magnam Ethices partem, quae, ut cuivis notum, Metaphyſica et Phyſica fundari debet, deſiderari. Quà de cauſa, ut tuis facerem ſatis quaeſtionibus, a me impetrare non potui; ſed occaſionem exſpectare volui,

volui, quo amiciſſime coram, ut poſtulato deſiſtas, a te peterem, meae negationis rationem darem et denique oſtenderem, eas ad primae noſtrae controverſiae ſolutionem non facere, ſed econtra maximam partem a ſolutione iſtius litis pendere. Tantum ergo abeſt, ut mea opinio, rerum neceſſitatem ſpectans, ſine iis non poſſit percipi; quia hae revera percipi nequeunt, antequam ea in anteceſſum intelligatur. Antequam vero offerebatur occaſio, hac hebdomade alterum adhuc mihi tradebatur epiſtolium, quod aliquam diſplicentiam, ex nimia mora, prae ſe ferre videtur. [519] Et ideo haec pauca ad te ſcribere neceſſitas me coëgit, ut de propoſito et decreto meo certiorem, ut jam reddidi, te redderem. Spero te, negotio perpenſo, ultro a tua petitione deſtiturum et tamen animum in me propenſum ſervaturum. Ego a mea parte pro viribus meis in omnibus demonſtrabo, me eſſe etc.

EPISTOLA XXXIX. (*Verſio.*)

Viro Ampliſſimo ac Prudentiſſimo

* * * * * * *

B. D. S.

Amplissime vir,

Demonſtrationem Unitatis Dei, hinc nimirum, quod ejus Natura neceſſariam involvit exiſtentiam, quam poſtulabas, et ego in me recipiebam, ante hoc tempus ob quasdam occupationes mittere non potui. Ut ergo eo deveniam, praeſupponam

I°. Veram uniuscujusque rei definitionem nihil aliud, quam rei definitae ſimplicem naturam includere. Et hinc ſequitur

II°. Nul-

II°. Nullam definitionem aliquam multitudinem, vel certum aliquem individuorum numerum involvere, vel exprimere; quandoquidem nil aliud, quam rei naturam, prout ea in ſe eſt, involvit et exprimit. Ex. gr. Definitio trianguli nihil aliud includit, quam ſimplicem naturam trianguli; at non certum aliquem triangulorum numerum: quemadmodum Mentis definitio, quod ea ſit res cogitans, vel Dei definitio, quod is ſit Ens perfectum, nihil aliud, quam Mentis et Dei naturam includit; at non certum Mentium vel Deorum numerum.

III°. Uniuscujusque rei exiſtentis cauſam poſitivam, per quam exiſtit, neceſſario dari debere.

IV°. Hanc cauſam vel in natura et in ipſius rei definitione (quia ſcilicet ad ipſius naturam exiſtentia [520] pertinet, vel eam neceſſario includit) vel extra rem ponendam eſſe.

Ex his praeſuppoſitis ſequitur, quod ſi in natura certus aliquis individuorum numerus exiſtat, una pluresve cauſae dari debeant, quae illum juſte nec majorem, nec minorem Individuorum numerum producere potuerunt. Si, exempli gratia, in rerum natura viginti homines exiſtant, (quos, omnis confuſionis vitandae cauſa, ſimul, ac primos in natura eſſe ſupponam) non ſatis eſt, cauſam humanae naturae in genere inveſtigare, ut rationem, cur viginti exiſtant, reddamus; ſed etiam ratio inveſtiganda eſt, cur nec plures, nec pauciores, quam viginti homines exiſtant. Nam (juxta tertiam hypotheſin) de quovis homine ratio et cauſa, cur exiſtat, reddenda eſt. At haec cauſa (juxta ſecundam et tertiam hypotheſin) nequit in ipſius hominis natura contineri: vera enim hominis definitio numerum viginti hominum non involvit. Ideoque, (juxta quartam hypotheſin) cauſa exiſtentiae horum viginti hominum et con-

consequenter uniuscujusque sigillatim, extra eos dari debet. Proinde absolute concludendum est, ea omnia, quae concipiuntur numero multiplicia existere, necessario ab externis causis; non vero propriae suae naturae vi produci. Quoniam vero (secundum hypothesin) necessaria existentia ad Dei Naturam pertinet, ejus vera definitio necessariam quoque existentiam ut includat, necessum est; et propterea ex vera ejus definitione necessaria ejus existentia concludenda est. At ex vera ejus definitione (ut jam ante ex secunda et tertia hypothesi demonstravi) necessaria multorum Deorum existentia non potest concludi. Sequitur ergo unici Dei solummodo existentia. *Q.E.D.*

Haec, Amplissime Vir, mihi hoc tempore optima visa fuit Methodus ad propositum demonstrandum. Hoc ipsum antehac aliter demonstravi, distinctionem Essentiae et Existentiae adhibendo: quia vero ad id, quod mihi indicasti, attendo, hanc tibi libentius mittere volui. Spero tibi faciet satis, tuumque super ea judicium praestolabor et interea temporis manebo etc.

Voorburgi, 7 Januar. 1666.

EPISTOLA XL. (*Versio.*)

Viro Amplissimo ac Prudentissimo

* * * * * *

B. D. S.

AMPLISSIME VIR,

Quod in tua Epistola, 10. Febr. ad me data, [521] aliquo modo mihi erat obscurum, in ultima, 30. Martii scripta, optime enucleasti. Quoniam igitur, quae proprie tua sit sententia, novi, statum Quaestionis talem, qualem eum concipis, ponam; an scilicet non

non nisi unum sit Ens, quod sua sufficientia, vel vi subsistit: quod non tantum affirmo, sed etiam demonstrare in me suscipio, hinc nimirum, quod ejus natura necessariam involvit existentiam; licet hoc ipsum facillime ex Dei intellectu, (quemadmodum ego in Propositione 11. Demonstrationum mearum Geometricarum in Cartesii Principia praestiti) aut ex aliis Dei attributis demonstrare licet. Rem ergo ut aggrediamur, in antecessum breviter ostendam, quas proprietates Ens, necessariam includens existentiam, habere debeat: nimirum

I°. Id esse aeternum: si enim determinata duratio ei attribueretur, Ens istud, extra determinatam durationem, ut non existens, vel ut necessariam non involvens existentiam, conciperetur, quod definitioni suae repugnat.

II°. Id simplex, non vero ex partibus compositum esse. Partes namque componentes natura et cognitione priores sint oportet, quam id, quod compositum est: quod in eo, quod sua natura aeternum est, locum non habet.

III°. Id non determinatum, sed solum infinitum posse concipi. Quippe si istius Entis natura determinata esset et etiam determinata conciperetur, illa natura extra eos terminos, ut non existens, conciperetur, quod cum definitione sua quoque pugnat.

[522] IV°. Id indivisibile esse. Si enim esset divisibile, in partes vel ejusdem, vel diversae naturae dividi posset; si hoc, destrui et ita non existere posset, quod definitioni adversum est. Et si illud, pars quaelibet necessariam per se existentiam includeret et hoc pacto unum sine alio existere et per consequens concipi, ac propterea illa Natura, ut finita, comprehendi posset, quod, per antecedens, definitioni adver-

adverſatur. Hinc videre eſt, quod, ſi ejuſmodi Enti aliquam velimus adſcribere imperfectionem, ſtatimin contradictionem incidamus. Nam ſive imperfectio, quam tali vellemus affingere Naturae, in quodam defectu, aut terminis quibuſdam, quos iſtiuſmodi Natura poſſideret, vel in aliqua mutatione, quas virium defectu a cauſis externis pati poſſet, ſita eſſet; eo ſemper redigemur, eam Naturam, quae neceſſariam involvit exiſtentiam, non exiſtere, vel haud neceſſario exiſtere; et idcirco concludo

V°. Id omne, quod neceſſariam includit exiſtentiam, nullam in ſe habere poſſe imperfectionem; ſed meram debere exprimere perfectionem.

VI°. Porro, quoniam non niſi ex perfectione provenire poteſt, ut aliquod Ens ſua ſufficientia et vi exiſtat, ſequitur, ſi ſupponamus, Ens, quod non omnes exprimit perfectiones, ſua natura exiſtere, etiam nos debere ſupponere illud quoque Ens exiſtere, quod omnes comprehendit in ſe perfectiones. Si enim minori potentia praeditum ſua ſufficientia, quanto magis aliud majori potentia praeditum exiſtit.

Ut denique ad rem accedamus, affirmo, non niſi unicum poſſe Ens eſſe, cujus exiſtentia ad ſuam naturam pertinet, illud nimirum Ens tantum, quod omnes in ſe habet perfectiones, quodque Deum nominabo. Quippe ſi aliquod ponatur Ens, ad cujus naturam exiſtentia pertinet, illud Ens nullam in ſe continere imperfectionem, ſed omnem exprimere debet perfectionem; (per notam 5.) et propterea natura illius Entis ad Deum, (quem per notam 6. etiam exiſtere ſtatuere debemus) pertinere debet, quia omnes perfectiones, nullas vero imperfectiones in ſe habet. Nec extra Deum exiſtere poteſt: nam ſi vel extra Deum exiſteret, una eademque Natura, quae extra

[523] neceſſariam involvit exiſtentiam, duplex exiſteret; quod, juxta antecedentem demonſtrationem, eſt abſurdum. Ergo nihil extra Deum; ſed ſolus Deus eſt, qui neceſſariam involvit exiſtentiam. Quod erat Demonſtrandum.

Haec ſunt, Ampliſſime Vir, quae hoc tempore ad hanc rem demonſtrandam in medium proferre ſcio. Optem, ut tibi demonſtrare liceat, me eſſe, etc.

Voorburgi, die 10 Aprilis 1666.

EPISTOLA XLI. (*Verſio.*)

Viro Ampliſſimo ac Prudentiſſimo

* * * * * * *

B. D. S.

AMPLISSIME VIR,

Ad tuam, (in cauſa fuit impedimentum aliquod) nono decimo Maji datam, citius reſpondere non licuit. Quia vero te tuum ſuper demonſtratione mea, tibi miſſa, ſuſpendere judicium, quantum ad maximam partem, deprehendi (propter obſcuritatem, credo, quam in ea reperis) ſenſum ejus clarius hic explicare conabor.

Primo ergo quatuor proprietates, quas Ens ſua ſufficientia aut vi exiſtens, habere debet, enumeravi. Has quatuor reliquasque his ſimiles in nota quinta ad unam redigi. Deinde, ut omnia ad demonſtrationem neceſſaria ex ſolo ſuppoſito deducerem, in ſexta, ex data hypotheſi Dei exiſtentiam demonſtrare, conatus ſum; et inde denique, nihil amplius (ut notum) niſi ſimplicem verborum ſenſum, praeſupponendo, quod petebatur, concluſi.

Hoc

Hoc breviter meum propſitum, hic ſcopus fuit. Jam uniuscujuſque membri ſenſum ſigillatim explanabo, ac primum a praemiſſis ordiar proprieta- [524] tibus.

In prima nullam invenis difficultatem, nec aliud quid, ſicut et ſecunda, eſt, quam Axioma. Per ſimplex enim nihil, niſi quod non eſt compoſitum, intelligo, ſive ex partibus natura differentibus, aut ex aliis natura convenientibus componatur. Demonſtratio certe univerſalis eſt.

Senſum tertiae, (quantum ad hoc, quod, ſi Ens ſit cogitatio, id in cogitatione, ſi vero ſit Extenſio, in extenſione, non determinatum, ſed ſolummodo indeterminatum concipi poteſt) optime percepiſti, quamvis te concluſionem percipere neges; quae tamen hoc nititur, quod ſit contradictio, aliquid, cujus definitio exiſtentiam includit, aut (quod idem eſt) exiſtentiam affirmat, ſub negatione exiſtentiae concipere. Et quoniam determinatum nihil poſitivi, ſed tantum privationem exiſtentiae ejuſdem naturae, quae determinata concipitur, denotat; ſequitur id, cujus definitio exiſtentiam affirmat, non determinatum poſſe concipi. Ex. gr. ſi terminus *extenſionis* neceſſariam includit exiſtentiam, aeque extenſionem ſine exiſtentia, ac extenſionem ſine extenſione impoſſibile erit concipere. Hoc ſi ita ſtatuatur, determinatam extenſionem concipere impoſſibile quoque erit. Si enim ea determinata conciperetur, propria ſua natura eſſet determinanda, nempe extenſione: et haec extenſio, qua determinaretur, deberet ſub exiſtentiae negatione concipi; id quod, juxta hypotheſin, manifeſta eſt contradictio.

In quarta nihil aliud volui oſtendere, quam tale Ens nec in partes ejuſdem, nec in partes diverſae naturae poſſe dividi, ſive eae, quae diverſae ſunt naturae,

rae, necessariam existentiam, sive minus involvunt. Si enim, inquiebam, posterius hoc locum obtineret, posset destrui, quoniam, rem destruere, est illam in ejusmodi partes resolvere, ut nulla earum omnium naturam totius exprimat: si vero prius locum haberet, cum tribus jam declaratis pugnaret proprietatibus.

In quinta solummodo praesupposui, perfectionem in τῷ *esse* et imperfectionem in privatione τοῦ esse consistere. Dico *privationem;* quamvis enim ex. [525] gr. extensio de se cogitationem neget, nulla tamen hoc ipsum in ea est imperfectio. Hoc vero, si nimirum extensione destitueretur, in ea imperfectionem argueret, ut revera fieret, si esset determinata, similiter si duratione, situ etc. careret.

Sextam absolute concedis; et tamen dicis, tuam difficultatem, (quare scilicet non plura entia, per se existentia, natura autem differentia possent esse; quemadmodum cogitatio et extensio diversa sunt, ac forte propria sufficientia subsistere possunt) totam superesse. Hinc non aliud judicare valeo, quam te eam longe alio, ac ego, sensu capere. Confido me perspicere, quo eam sensu intelligas; ego tamen, ne tempus perdam, meum tantum declarabo sensum. Dico ergo, quantum ad sextam attinet, si ponamus aliquid, quod in suo genere solummodo indeterminatum et perfectum est, sua sufficientia existere, quod etiam existentia entis absolute indeterminati, ac perfecti concedenda erit; quod Ens ego Deum nuncupabo. Si ex. gr. statuere volumus, extensionem, aut cogitationem (quae quaelibet in suo genere, hoc est, in certo genere entis, perfectae esse queunt) sua sufficientia existere; etiam existentia Dei, qui absolute perfectus est, hoc est, entis absolute indeterminati erit concedenda. Hic loci, quod modo dixi, notari vellem, quantum vocabulum *imperfectionis*

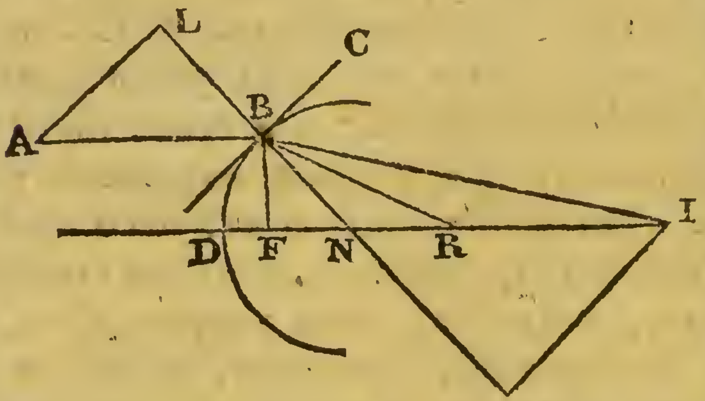
spectat,

ſpectat, nimirum illud ſignificare rei alicui quicquam deeſſe, quod tamen ad ſuam naturam pertinet. Ex. gr. Extenſio ſolummodo reſpectu durationis, ſitus, quantitatis imperfecta dici poteſt; nimirum quia non durat longius, quia ſuum non retinet ſitum, vel quia major non evadit. Nunquam vero, quia non cogitat, imperfecta dicetur, quandoquidem ejus natura nihil tale exigit, quae in extenſione ſola conſiſtit, hoc eſt, in certo entis genere: quo reſpectu tantum determinata aut indeterminata, imperfecta aut perfecta dicenda eſt. Et quandoquidem Dei natura in certo entis genere non conſiſtit; ſed in Ente, quod abſolute indeterminatum eſt, ejus etiam natura exigit id omne, quod τὸ *eſſe* perfecte exprimit; eo quod ejus natura alias determinata et deficiens eſſet. Haec quum ita ſe habeant, ſequitur, non niſi unum Ens, Deum ſcilicet, poſſe eſſe, quod propria vi exiſtit. Si etenim, verbi cauſa, ponamus, quod [520] extenſio exiſtentiam involvit, aeterna et indeterminata ut ſit, abſoluteque nullam imperfectionem, ſed perfectionem exprimat, opus eſt: Ideoque Extenſio ad Deum pertinebit, aut aliquid erit, quod aliquo modo Dei naturam exprimit; quia Deus eſt Ens, quod non certo duntaxat reſpectu, ſed abſolute in eſſentia indeterminatum et omnipotens eſt. Hocque, quod pro lubitu) de Extenſione dicitur, de omni eo, quod ut tale ſtatuere volemus, affirmandum quoque erit. Concludo ergo, ut in praecedenti mea Epiſtola, nihil extra Deum; ſed Deum ſolum ſua ſufficientia ſubſiſtere. Credo haec ſufficere ad ſenſum praecedentis declarandum; tu vero melius de eo judicium ferre poteris.

Hiſce finirem: verum quia, ut mihi novae ad polienda vitra ſcutellae fabricentur, animus eſt, tuum hac in re conſilium audire exoptem. Non video, quid vitris convexo-concavis tornandis proficiamus. Convexa plana econtra, utiliora ut ſint, neceſſe eſt,

ſi

ſi bene calculum ſubduxi. Nam ſi (facilitatis gratia) ponamus rationem refractionis eſſe ut 3 ad 2, et literas in hac appoſita figura, ut eas in parva tua Dioptrica locas, appingamus, invenietur, ordinata aequatione, N I, quae dicitur $z \propto \sqrt{\frac{9}{4}zz - xx} - \sqrt{1 - xx}$. Unde ſequitur, ſi $x \propto 0$, erit $z \propto 2$, quae tunc etiam eſt longiſſima. Et ſi $x \propto \frac{3}{5}$ erit $z \propto \frac{43}{25}$, vel paulo amplius: ſi nimirum ſupponimus radium B I ſecundam non pati refractionem, quando ex vitro verſus I tendit. Statuamus vero jam, eum ex vitro prodeuntem in plana ſuperficie B F refringi, et non verſus I; ſed verſus R tendere.

Quando ergo lineae B I et B R in eadem ſunt ratione, in qua eſt refractio, hoc eſt (ut hic ſupponitur) ut 3 ad 2; et ſi quando tunc tenorem ſequimur aequationis, venit pro $NR \propto \sqrt{zz - xx} - \sqrt{1 - xx}$. Et ſi iterum, ut ante, ponimus $x \propto 0$, erit $NR \propto 1$, hoc eſt, aequalis ſemidiametro. Si vero $x \propto \frac{3}{5}$, erit $NR \propto \frac{20}{25} + \frac{1}{55}$. Id, quod oſten-
[527] dit hunc focum alio minorem eſſe, licet tubus opticus per integram ſemidiametrum ſit minor; adeo ut, ſi Teleſcopium aeque longum fabricaremus, ac eſt D I, faciendo ſemediametrum $\propto 1\frac{1}{2}$, et B F, eadem manente apertura, focus multo minor ſit futurus. Ratio inſuper, cur convexo-concava vitra minus placeant, eſt, quod, praeterquam quod duplicem laborem et ſumptum exigunt, radii, quandoquidem non omnes ad unum, idemque tendunt punctum, nunquam in ſuperficiem concavam perpendiculariter incidant. Verum quum non dubitem, quin haec jam olim perpenderis ac magis accurate ad calculos

culos revocaveris et denique rem ipſam determinaveris, ideo tuum judicium, conſiliumque hac de re exquiro etc.

EPISTOLA XLII.

Doctiſſimo Expertiſſimoque Viro,

J. B.

B. D. S.

Doctissime vir, amice singularis,

Ad ultimas tuas literas, dudum a me acceptas, antehac reſpondere non potui; ita variis occupationibus et ſollicitudinibus impeditus fui, ut vix tandem me expedire potuerim. Nolo tamen, quandoquidem animum aliquantiſper recipere licet, meo officio deeſſe; ſed tibi quamprimum maximas agere gratias volo pro amore atque officio erga me tuo, quod ſaepius opere, jam vero literis etiam ſatis ſuperque teſtatus es etc. Tranſeo ad tuam quaeſtionem, quae ſic ſe habet, nempe *an aliqua detur aut dari poſſit Methodus talis, qua inoffenſo pede in praeſtantiſſimarum rerum cogitatione ſine taedio pergere poſſimus? an vero, quemadmodum corpora noſtra, ſic etiam mentes caſibus obnoxiae ſint et fortuna magis, quam arte cogitationes noſtrae regantur?* Quibus me ſatisfacturum puto, ſi oſtendam, quod neceſſario debeat dari Methodus, qua noſtras claras et di- [528]
ſtinctas perceptiones dirigere et concatenare poſſumus, et quod intellectus non ſit, veluti corpus, caſibus obnoxius. Quod quidem ex hoc ſolo conſtat, quod una clara et diſtincta perceptio, aut plures ſimul poſſunt abſolute eſſe cauſa alterius clarae et diſtinctae perceptionis. Imo omnes clarae et diſtinctae perceptiones, quas formamus, non poſſunt oriri niſi ab aliis claris et diſtinctis perceptionibus, quae in

in nobis ſunt, nec ullam aliam cauſam extra nos agnoſcunt. Unde ſequitur, quas claras et diſtinctas perceptiones formamus, a ſola noſtra natura ejuſque certis et fixis legibus pendere, hoc eſt, ab abſoluta noſtra potentia, non vero a fortuna, hoc eſt, a cauſis quamvis certis etiam et fixis legibus agentibus, nobis tamen ignotis et a noſtra natura et potentia alienis. Quod ad reliquas perceptiones attinet, eas a fortuna quam maxime pendere fateor. Ex his igitur clare apparet, qualis eſſe debeat vera Methodus et in quo potiſſimum conſiſtat, nempe in ſola puri intellectus cognitione, ejuſque naturae et legum; quae ut acquiratur, neceſſe eſt ante omnia diſtinguere inter intellectum et imaginationem, ſive inter veras ideas et reliquas, nempe fictas, falſas, dubias et abſolute omnes, quae a ſola memoria dependent. Ad haec intelligendum, ſaltem quoad Methodus exigit, non eſt opus, naturam mentis per primam ejus cauſam cognoſcere, ſed ſufficit, mentis ſive perceptionum hiſtoriolam concinnare modo illo, quo Verulamius docet. Et his paucis puto me veram Methodum explicuiſſe et demonſtraſſe, ſimulque Viam oſtendiſſe, qua ad eam perveniamus. Supereſt tamen te monere, ad haec omnia aſſiduam meditationem et animum propoſitumque conſtantiſſimum requiri, quae ut habeantur, apprime neceſſe eſt, certum vivendi modum et rationem ſtatuere et certum aliquem finem praeſcribere: ſed de his impraeſentiarum ſatis etc.

Voorburgi, 10 Jun. 1666.

EPISTO-

EPISTOLA XLIII. (*Verſio.*)

Ornatiſſimo Viro

J. v. M.

B. D. S.

ORNATISSIME VIR,

Dum hic ſolitarius in agro vitam ago, Quaeſtionem, quam mihi aliquando propoſuiſti, me- [529]
cum volvi, eamque ſimplicem valde deprehendi. Univerſalis Demonſtratio hoc nititur fundamento: quod is juſtus ſit luſor, qui ſuam lucrandi aut perdendi ſortem, ſeu exſpectationem cum adverſarii ſorte aequalem ponit. Haec aequalitas conſiſtit in ſorte et in pecunia, quam adverſarii deponunt, ac periclitantur; hoc eſt, ſi ſors utrimque eſt aequalis, quilibet etiam aequales nummos deponere et periclitari debet: ſi vero ſors ſit inaequalis, unus eo plus pecuniae deponere debet, quo ſua ſors major eſt, tuncque exſpectatio utrimque aequalis et conſequenter luſus aequus erit. Si enim, exempli gratia, A, cum B ludens, duas lucrandi exſpectationes et perdendi unicam tantum; et econtra B ſolum unicam lucrandi exſpectationem et duas habet amittendi, clare apparet, quod A tantum pro unaquaque ſorte debet periclitari, quantum B pro ſua periclitatur, hoc eſt, A debet duplum ipſius B periclitari.

Hoc ut adhuc clarius oſtendamus, ſupponemus, tres A. B. C. aequali exſpectatione inter ſe ludere et unumquemque aequalem pecuniae ſummam deponere: manifeſtum eſt, quod, quia quivis aequales nummos deponit, unusquiſque etiam non niſi tertiam partem periclitetur, ut duas tertias lucretur, quodque, quia quilibet contra duos ludit, quivis unam tantum lucrandi exſpectationem, ac duas amit-

[530] tendi habet. Si ſtatuamus, tertium horum, ante luſum inchoatum, nempe C, luſione velle deſiſtere, manifeſtum eſt, eum id duntaxat, quod depoſuit, hoc eſt, tertiam partem debere recipere; et B, ſi exſpectationem ipſius C velit emere et illius in locum ſuccedere, tantum debere deponere, quantum C recepit. Huic negotio nequit ſeſe A opponere: etenim ipſi perinde eſt, an cum una contra duas ſortes duorum diverſorum luſorum, an cum uno luſore aleam ſubeat. Hinc, quum haec ita ſe habeant, ſequitur; quod ſi quis manum ſuam exerat, ut, ſi alter de duobus numeris unum conjiciat, eumque conjectura aſſequatur, certam nummorum ſummam lucretur; vel, ſi e contrario aberret, aequalem ſummam perdat, quod, inquam, exſpectatio utrimque aequalis eſt, nimirum tam ei, qui manum extendit, ut alter divinet, quam cui divinandi datur poteſtas. Porro ſi manum extendat, ut alter prima vice unum ex tribus numeris divinet et cum divinando certam pecuniae ſummam vincat, vel ſin minus, dimidium iſtius pecuniae perdat, ſors et exſpectatio utrimque eſt aequalis: ſimiliter exſpectatio quoque aequalis eſt, ſi is, qui manum exerit, alii bis conjiciendi copiam dat, ut ſi conjectura aſſequatur, certam ſummam ſibi habeat, vel, ſi hallucinetur, duplo multetur. Sors et exſpectatio aequalis quoque eſt, ſi ipſi concedit, ut de quatuor numeris ter conjecturam faciat ad quandam ſummam lucrandum, vel econtra perdendum ter, ſi errorem committat; vel quater ex quinque numeris, quo unum lucretur, aut quatuor perdat et ſic deinceps. Unde ſequitur ei, qui dextram extendit, perinde eſſe, ut aliquis pro ſe toties, quoties vult, ex multis unum divinet numerum, ſi modo pro illis vicibus, quas conjicere ſuſcipit, tantum ponit et periclitatur, quantum numerus vicium per numerorum ſummam diviſus facit. Si, verbi cauſa, 5 ſint numeri et cuidam ſemel tantum eſt divinandum, is $\frac{1}{5}$ contra $\frac{4}{5}$ alterius ſolum; ſi bis conjecturam faciet, tum

tum $\frac{2}{5}$ contra $\frac{3}{5}$ alterius; si ter, $\frac{3}{5}$ contra $\frac{2}{5}$ alterius et sic porro $\frac{4}{5}$ contra $\frac{1}{5}$ et $\frac{5}{5}$ contra $\frac{0}{5}$ periclitari debet. Et per consequens perinde ei est, qui veniam conjiciendi alicui largitur, si exempli loco, $\frac{1}{6}$ depositi duntaxat pericilitetur, ut $\frac{5}{6}$ lucretur, an unus solus, quinquies, vel an quinque homines singuli semel di- [531]
vinent, ut tua vult Quaestio.

1. Octobr. 1666.

EPISTOLA XLIV. (*Versio.*)

Viro Humanissimo atque Prudentissimo

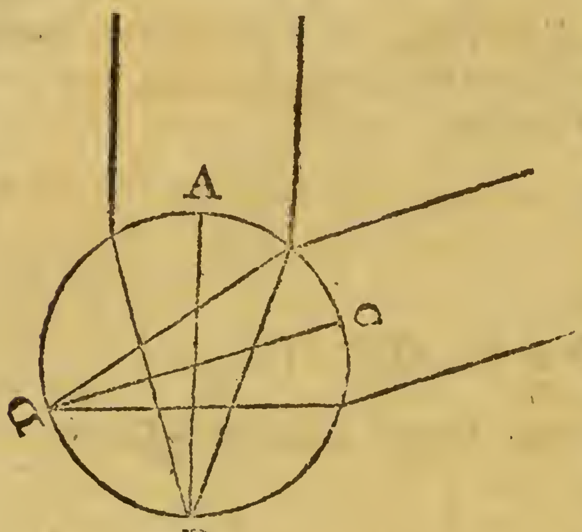
J. J.

B. D. S.

Humanissime vir,

Varia obstacula in causa fuerunt, quo minus ad tuas non citius responderim. Quod de Dioptrica Cartesii notasti, vidi et legi. Non aliam is causam, qua imagines in oculi fundo majores minoresve formantur, quam radiorum decussationem considerat, qui ex diversis objecti punctis veniunt, prout nimirum sese, vel propius vel remotius ab oculo, decussare incipiunt, ita ut ad anguli magnitudinem, quam hi radii efficiunt, quando se invicem in oculi superficie decussant, non attendat. Et licet ultima haec causa sit praecipua, quae in Telescopiis notanda est, videtur tamen, hanc eum silentio praeterire voluisse; quandoquidem, ut conjicio, nullum illi perspectum erat medium eos radios, ex diversis punctis parallele prodeuntes, in totidem aliis punctis congregandi et eam ob causam istum angulum non potuit Mathematice determinare: forte reticuit, ne usquam circulum aliis figuris, ab se introductis, praeferret. Non enim dubium est, quin hac in re cunctas alias figuras, quas

invenire licet, circulus superet. Nam quia circulus idem ubique est, easdem ubique proprietates habet. [532] Si, exempli causa, circulus A B C D hanc possideat proprietatem, ut radii omnes, axi A B paralleli, a parte A venientes, ad eum modum in ejus superficie refringantur, ut postea omnes simul in puncto B coëant; omnes quoque radii, axi C D paralleli, a parte C venientes, ita in superficie refringentur, ut simul in puncto D conveniant:

id quod de nulla alia figura affirmare licet; licet Hyperbolae, ac Ellipses infinitas habent diametros. Ita ergo, ut scribis, se res habet; si nihil nisi oculi, vel Telescopii longitudo attenditur, longissimos Tubos opticos cogeremur fabricare, antequam Res, quae in Luna, tam distinctas, quam quae in Terra sunt, possemus intueri. Sed, ut dixi, praecipuum in anguli magnitudine consistit, quem radii, ex variis punctis exeuntes, in oculi superficie, quum ibi invicem decussant, efficiunt; hicque angulus major quoque, aut minor evadit, prout vitrorum in tubo collocatorum foci magis, minusve differunt. Si animus hujus rei demonstrationem videre gestit, eam transmittere, quando placuerit, paratus sum.

Voorburgi 3. Martii 1667.

EPISTOLA XLV. (*Verſio.*)

Viro Humaniſſimo atque Prudentiſſimo

J. J.

B. d. S.

Humanissime vir,

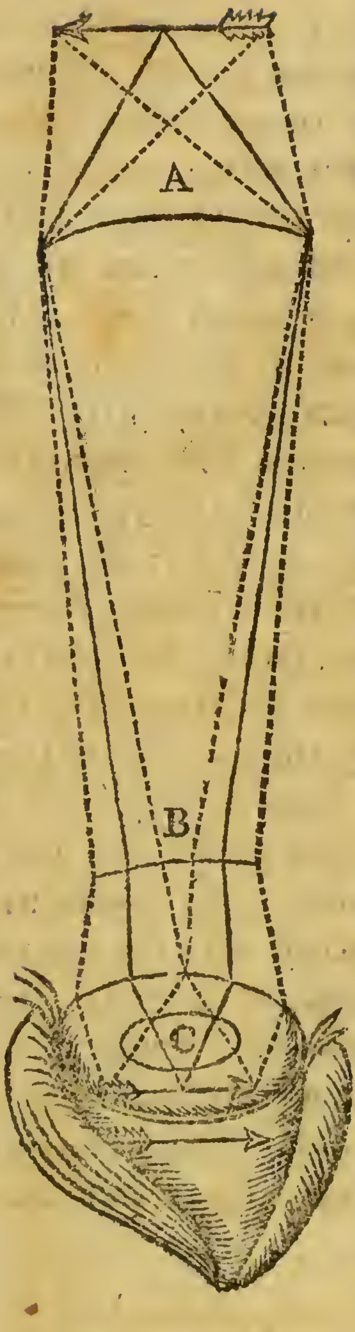
Poſtrema tua, hujus menſis 14. die ſcripta, [533] recte mihi tradita fuit; ob varia vero impedimenta citius reſpondere non licuit. Conveni Dominum Voſſium de Helvetii negotio, qui (ne omnia in hac Epiſtola, quae collocuti ſumus, narrem) effuſe ridebat, quin mirabatur, quod ego de his nugis ex illo quaererem. Ego tamen hoc flocci faciens, ipſum aurificem, cujus cognomen eſt Brechtelt, qui aurum probaverat, adibam: hic vero alium longe ſermonem habuit, quam Dom. Voſſius, affirmans auri inter liqueſcendum et ſeparandum pondus auctum eſſe et tanto gravius eſſe redditum, quantum argenti pondus, quod ſeparationis gratia crucibulo injecerat, valebat; adeo ut firmiter crederet, hoc aurum, quod ſuum argentum in aurum tranſmutarat, aliquid ſingulare in ſe continere. Nec ille ſolus; ſed diverſi quoque alii Domini, tum temporis praeſentes, hoc ita ſeſe habere experti ſunt. Poſt haec ipſum adii Helvetium, qui mihi et aurum et crucibulum, interius etiam tum auro obductum, oſtendebat, narrabatque, ſe vix quartam grani hordeacei, vel ſinapis partem plumbo liquefacto injeciſſe. Addebat, ſe totius negotii hiſtoriam brevi editurum et porro referebat, quendam virum, (quem eundem illum, qui ſe convenerat, rebatur) eandem operationem Amſtelodami feciſſe, de quo procul dubio audiviſti. Haec de hac re potui reſciſcere.

Scriptor libelli, cujus mentionem facis (in quo gloriatur, ſe demonſtraturum eſſe, Carteſii rationes in

in tertia ac quarta Meditatione prolatas, quibus Dei exiſtentiam demonſtrat, falſas eſſe) certo cum
[534] ſua pugnabit umbra, magiſque ſibi, quam aliis nocebit. Carteſii, fateor, axioma aliquo modo eſt obſcurum, uti et tu notaſti, atque clarius veriusque ita dixiſſet: *Quod cogitandi potentia ad cogitandum non major eſt, quam naturae potentia ad exiſtendum et operandum.* Clarum hoc verumque eſt axioma, unde Dei exiſtentia clariſſime et efficaciſſime ex ſua idea ſequitur. Argumentum memorati Auctoris, quod recenſes, clare ſatis oſtendit, ſe rem necdum intelligere. Eſt quidem verum, nos in infinitum, ſi hoc pacto Quaeſtio in omnibus ſuis partibus ſolvitur, poſſe procedere, alioquin magna eſt ſtultitia. Si, exempli loco, aliquis interroget, per quam cauſam ejuſmodi determinatum corpus moveatur? reſpondere licet, id ab alio corpore, hocque rurſus ab alio et ita in infinitum progrediendo ad talem motum eſſe determinatum; hoc, inquam, reſpondere liberum eſt, quia duntaxat de motu Quaeſtio eſt et nos, aliud corpus continuo ponentes, ſufficientem, aeternamque iſtius motus cauſam aſſignamus. Sed ſi ego Librum ſublimibus meditationibus repletum nitideque ſcriptum in manibus plebeji cujusdam conſpiciam et ipſum rogem, unde eum habeat librum, ſique mihi, ſe eum ex alio libro alterius plebeji, qui quoque nitide ſcribere noverat, deſcripſiſſe et ſic in infinitum procedat, is mihi non facit ſatis: nam non tantum de figuris, ac ordine litterarum interrogo, de quibus tantum reſpondet; verum etiam de meditationibus et ſenſu, quem earundem compoſitio indicat; nihil ad haec in infinitum ſic progrediens reſpondet. Quomodo hoc ideis applicari queat, facile ex eo, quod ego in Carteſii Principiorum Philoſophiae geometrice a me demonſtratorum axiomate nono declaravi, percipi poteſt.

Pergo jam, ut ad ſecundam tuam epiſtolam, nono Martii exaratam, reſpondeam; in qua ulteriorem

riorem ejus, quod in praecedenti mea de circulari figura scripseram, explicationem exigis. Poteris id facile capere, si modo animadvertere placet, omnes radios, qui supponuntur parallele in anterius Telescopii vitrum incidere, revera non esse parallelos; (quia solummodo ex uno, eodemque puncto veniunt) verum ut tales considerari, eo quod objectum adeo longe a nobis distat, ut Telescopii apertura instar puncti, respectu distantiae, tantum sit habenda. Certum porro est, nos, ut integrum intueamur [535] objectum, non modo radiis ex unico solo puncto, verum aliis quoque omnibus radiorum conis ex aliis omnibus punctis prodeuntibus opus habere; et propterea etiam esse necessarium, ut in tot aliis focis, ubi per vitrum transeunt, conveniant. Et quamvis ipse oculus non ita accurate constitutus est, ut omnes radii, ex diversis objecti punctis venientes, accuratissime in tot aliis in oculi fundo coëant, est tamen certum, eas figuras, quae hoc praestare possunt, aliis omnibus esse praeferendas. Quandoquidem vero definitum circuli segmentum efficere valet, ut omnes radios, qui ex uno procedunt puncto, in aliud suae diametri punctum (mechanice loquendo) cogat; alios quoque omnes, qui ex aliis objecti punctis veniunt, in tot alia puncta coget. Duci etenim ex quovis objecti puncto linea potest, quae per cir-

culi centrum tranſit, licet eum in finem Teleſcopii apertura minor multo ſit facienda, quam alias fieret, ſi tantum unico foco eſſet opus, quemadmodum facile videre poteris.

Quod hic de Circulo dico, non de Ellipſi, non de Hyperbola, multo minus de aliis magis compoſitis affirmari figuris poteſt, quia non niſi unicam ex unico ſolo objecti puncto, quae per utrumque tranſit focum, lineam ducere poſſibile eſt. Haec volui in prima mea Epiſtola hac de re indicare.

Demonſtrationem, quod angulus, quem radii, ex diverſis punctis emanantes, in oculi ſuperficie faciunt, major, aut minor, prout foci magis, minuſve differunt, evadit, ex appoſita figura perſpicere poteris: adeo ut poſt officioſiſſimam ſalutem nil reſtet, niſi ut dicam me eſſe etc.

Voorburgi, 25 Martii 1667.

EPISTO-

EPISTOLA XLVI. (*Versio.*)

Viro Humanissimo atque Prudentissimo

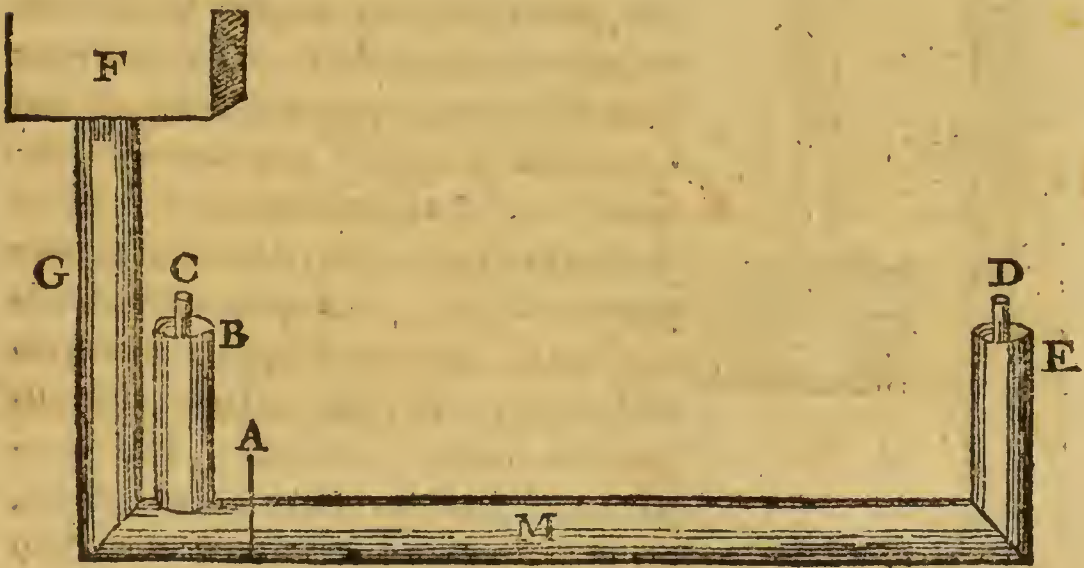
J. J.

B. D. S.

HVMANISSIME VIR,

Hic paucis, quid de eo, quod primo co- [536] ram, deinde literis a me petiisti, experientia deprehenderim, narrabo; cui, quid nunc de re sentiam, adjiciam.

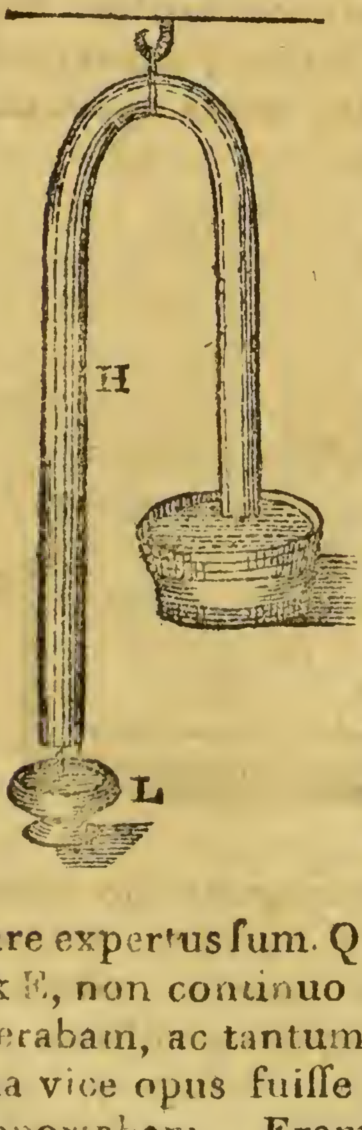
Curavi, ut mihi fabricaretur tubus ligneus, cujus longitudo 10 pedum, cavitas vero 1 $\frac{2}{3}$ digitorum erat, ad quem tres perpendiculares tubos applicui, uti apposita figura demonstrat.

Ut primo experirer, num aquae pressio circa tubulum B aeque magna, ac circa E, esset, tubum M circa A asserculo, in eum finem parato, obturavi. Porro ipsius B orificium tantopere arctabam, ut tubulum vitreum instar C caperet. Postquam ergo tubum ope Vasis F aqua implevissem, notabam in quantam ea altitudinem per tubulum C prosiliret.

Deinde

[537] Deinde tubum B occludebam, et, ſublato aſſerculo A, aqua ut in tubum E flueret, ſinebam, quem eodem modo, ac B, aptaveram; et poſtquam integrum tubum iterum aqua repleviſſem, deprehendebam eam in eandem altitudinem per D, ac per C factum fuerat, proſilire: quod mihi, tubi longitudinem nihil, vel valde parum impedimento fuiſſe, perſuadebat. Ut vero hoc accuratius experiret, tentabam, an etiam tubus E tam brevi temporis ſpatio aeque, ac B, pedem cubicum, ad id paratum, poſſet adimplere. Ut vero tempus menſurarem, quia horologium oſcillatorium ad manum non erat, vitreo recurvo tubo, ut H, uſus

ſum, cujus pars brevior aquae immergebatur, longior vero in libero pendebat aëre. Hiſce paratis, ſinebam aquam primo per tubum B aequali cum eodem tubo radio fluere, uſque dum pes cubicus impleretur. Tum accurata bilance, quantum aquae interea temporis in catillum L influxerat, explorabam, ac pondus ejus quatuor unciarum deprehendebam. Tubo deinde B occluſo, aquam aequali cum eo radio per tubum E in cubicum pedem fluere ſinebam. Hoc impleto, ponderabam, ut ante, aquam, quae interea in catillum influxerat, hujuſque illius pondus ne per ſemiunciam quidem ſuperare expertus ſum. Quoniam vero radii tam ex B, quam ex E, non continuo eadem vi fluxerant, operationem iterabam, ac tantum aquae, quantum experientia prima vice opus fuiſſe experti eramus, praeſto ut eſſet apportabam. Eramus tres adeo, ac quidem poſſibile erat, occupati, atque memoratam operationem accuratius,

ratius, quam antea, efficiebamus; verum non adeo accurate, ac quidem exoptaveram. Mihi tamen satis suppeditabatur argumenti, ad hanc rem aliquo modo determinandum; quandoquidem eandem fere differentiam hac secunda vice, ac prima comperiebam. Re ergo hisque experimentis perpensis, cogor concludere, differentiam, quam tubi longitudo potest efficere, initio tantum locum habere, hoc est, quum aqua fluxum suum inchoat: sed, ubi per [538] tempus exiguum fluxum continuavit, aequali vi per tubum longissimum, ac per brevem fluxurum. Hujus rei ratio est, quod altioris aquae pressio eandem semper retinet vim, quodque omnem, quem communicat, motum continuo ope gravitatis recipit; et ideo hunc motum continuo aquae in tubo contentae communicabit, usque dum, propulsa, tantam recipit celeritatem, quantam vim gravitatis aqua altior ei tribuere potest. Certum enim est, si aqua, tubo G contenta, primo momento aquae, in tubo M, unum conferat celeritatis gradum, secundo momento, siquidem priorem retineat vim, ut supponitur, quatuor celeritatis gradus eidem aquae communicabit et sic deinceps, usque dum aqua in tubo longiore M tantum exacte virium accepit, quantum vis gravitatis altioris aquae, in tubo G conclusae, ei communicare valet: adeo ut aqua, per tubum quadraginta mille pedes longum decurrens, post exactum temporis exiguum spatium, altioris aquae solummodo pressione, tantam acquisitura sit celeritatem, quantam eadem acquireret, si tubus M unum duntaxat aequaret pedem. Tempus, quod aqua in longiore tubo requirit ad tantam accipiendam celeritatem, determinare potuissem, si perfectiora nancisci potuissem instrumenta. Id tamen minus necessarium existimo, eo quod praecipuum sufficienter determinatum est etc.

Voorburgi, 5 Septemb. 1669.

EPISTOLA XLVII. (*Versio.*)

Viro Humanissimo ac Prudentissimo

J. J.

B. D. S.

HUMANISSIME VIR,

[59] Quum me nuper Professor N. N. inviseret, narrabat mihi inter alia; se audisse Tractatum meum Theologico-Politicum in linguam Belgicam translatum esse, ac quendam, cujus nomen ignorabat, in eo esse, ut imprimeretur. Quamobrem serio abs te peto, ut in hoc negotium sedulo inquiras et, si fieri potest, impressionem impedias. Non solum haec mea, sed et multorum meorum Amicorum notorumque est petitio, qui hujus Libri interdictum non libenter viderent, quemadmodum procul dubio fiet, si Belgico sermone prodit. Non dubito, quin hoc mihi et causae sis officium facturus.

Quidam Amicorum ante aliquod tempus libellum, cui titulus, *Homo Politicus*, mihi misit, de quo multa auribus hauseram. Eundem evolvi, librumque, quem homines excogitare et fingere queunt, perniciosissimum deprehendi. Auctoris summum bonum sunt Honores et Opes, ad quae suam Doctrinam accommodat, ac eo perveniendi Rationem monstrat; nempe, interne omnem rejiciendo Religionem et externe talem profitendo, quae suae promotioni maxime inservit: porro nemini fidem servare, nisi quatenus ea utilitatem suam habeat. Reliquum quod spectat: Simulare, promittere et promissis non stare, mentiri, perjurare, multaque alia summis effert laudibus. Haec ubi perlegissem, mecum, ut contra hunc auctorem libellum indirecte conscriberem, cogitabam, in quo Summum bonum tracta-

tractarem, deinde inquietam ac miſeram eorum, qui Honorum et Divitiarum cupidi ſunt, conditionem oſtenderem et denique evidentiſſimis rationibus multiſque exemplis Reſpublicas inſatiabili Honorum et Divitiarum cupiditate debere interire et interiiſſe evincerem. [516]

Verum quanto meliores et praeſtantiores Thaletis Mileſii eſſent meditationes, quam hujus memorati Scriptoris, vel ex hoc patet ratiocinio. Omnia, inquiebat, amicorum ſunt communia: Sapientes ſunt Deorum amici et Deorum ſunt omnia: Ergo Sapientum ſunt omnia. Ita uno verbo Vir ille ſapientiſſimus ſe fecit ditiſſimum, magis contemnendo generoſe divitias, quam eas ſordide quaerendo. Alias tamen oſtendit, Sapientes non ex neceſſitate, ſed voluntate divitiis carere. Quum enim amici ei paupertatem ſuam exprobrarent, reſpondit: Vultiſne, ut oſtendam, me poſſe acquirere id, quod ego labore meo indignum judico, vos autem tanta diligentia quaeritis? Illis annuentibus, conduxit omnia praela totius Graeciae, (viderat enim, ut erat Aſtrologus inſignis, fore magnam olivarum abundantiam, quarum annis praecedentibus magna fuerat penuria) et elocavit, quanti voluit, ea, quae viliſſimo pretio conduxerat, atque magnas divitias unico anno ſibi comparavit, quas deinde tam liberaliter diſtribuit, quam induſtria acquiſiverat etc.

Hagae Comitis
17. Februar. 1671.

EPISTOLA XLVIII.

Doctissimo atque Ornatissimo Viro

J. O.

L. D. V. M. Dr.

DOCTISSIME VIR,

[541] Nactus tandem aliquod vacuum tempus, illico applicui animum ad ſatisfaciendum votis atque poſtulatis tuis. Poſcis autem, ut declarem tibi ſententiam meam, adornans judicium meum de libro, qui inſcribitur diſcurſus Theologico - Politicus, quod nunc pro copia temporis et mea facultate facere conſtitui. Non autem ibo per ſingula, ſed per compendium, auctoris ſenſum, animumque ejus de religione exponam.

Cujus gentis ille ſit, aut quod vitae inſtitutum ſequatur, me fugit, etiam nihil intereſt id ſcire. Illum non eſſe ſtupidi ingenii, nec ſupine et perfunctiorie religionis controverſias, quae in Europa inter Chriſtianos agitantur, tractaſſe atque introſpexiſſe, libri ipſius argumentum ſatis prodit. Sibi perſuaſit hujus libri ſcriptor, ſe felicius verſaturum in examinandis ſententiis, per quas homines prorumpunt in factiones et eunt in partes, ſi praejudicia deponat et exuat. Hinc plus ſatis laboravit ad vindicandum animum ab omni ſuperſtitione, a qua ut ſe immunem praeberet, nimium ſe flexit in contrarium et, ut ſuperſtitioſi culpam vitaret, omnem mihi videtur exuiſſe religionem. Saltem non aſſurgit ſupra religionem Deiſtarum, quorum ſatis ubique magnus numerus (ut ſunt peſſimi hujus ſeculi mores) eſt et praeſertim in Gallia: contra quos edidit Tractatum Merſennus, quem olim me legere memini. Sed exiſtimo vix ullum ex Deiſtarum numero, tam malo animo,

tam-

tamque callîde et verſute pro peſſima illa cauſa verba feciſſe, quam hujus diſſertationis auctorem. Praeterea, niſi me conjectura fallat, iſte homo ſe Deiſtarum finibus non includit et minores cultus par- [342] tes hominibus ſupereſſe ſinit.

Deum agnoſcit, eumque Univerſi opificem atque conditorem eſſe profitetur: Sed formam, ſpeciem, ordinem mundi plane neceſſarium ſtatuit, aeque ac Dei naturam, et aeternas veritates, quas extra Dei arbitrium conſtitutas eſſe vult: ideo etiam diſerte pronunciat, omnia indomita neceſſitate fatoque inevitabili evenire. Et ſtatuit, res recte putanti, praeceptis atque mandatis nullum relinqui locum; ſed hominum ignorantiam invexiſſe ſimul hujuſmodi nomina, quemadmodum vulgi imperitia locum fecit modis loquendi, quibus Deo affectus tribuuntur. Deus itaque pariter ad captum hominis ſeſe accommodat, quando illas aeternas veritates et reliqua, quae necèſſario evenire debent, per formam mandati hominibus exponit. Docetque, tam neceſſe eſſe, ea, quae legibus imperantur et hominum voluntati ſubtracta eſſe putantur, evenire, quam neceſſaria eſt trianguli natura, atque ideo illa, quae praeceptis continentur, non magis ab hominis voluntate pendere, aut ex eorum fuga, aut proſecutione aliquid boni aut mali hominibus procurari, quam precibus Dei voluntatem flecti, aut aeterna atque abſoluta ejus decreta mutari. Praeceptorum itaque, atque decretorum eandem rationem eſſe, atque in hoc convenire, quod hominis imperitia atque ignorantia Deum moverit, ut eorum uſus aliquis eſſet apud eos, qui perfectiores de Deo cogitationes formare non poſſunt, quique hujuſmodi miſeris praeſidiis indigent ad excitandum in ſe virtutis ſtudium et vitiorum odium; et ideo videre licet auctorem, nullam mentionem in ſuo ſcripto facere uſus precum, quemadmodum nec vitae, nec mortis, neque cujuſquam remu-

remunerationis, aut poenae, quibus a judice univerſi afficiendi ſunt homines.

Idque facit congruenter ſuis principiis, nam quis locus eſſe poteſt judicio extremo? Aut quae expectatio praemii aut poenae, quando fato omnia adſcribuntur et inevitabili neceſſitáte omnia a Deo emanare ſtatuitur, vel potius, quando totum hoc univerſum Deum eſſe ſtatuit? Nam vereor, ne noſter auctor non admodum alienus ſit ab illa ſententia: ſaltem non longe diſcrepant, ſtatuere, omnia neceſſa-
[573] rio a Dei natura emanare et Univerſum ipſum Deum eſſe.

Ponit tamen ſummam voluptatem hominis in cultu virtutis, quae ipſa ſibi praemium et theatrum ampliſſimorum eſſe dicit: et ideo vult hominem recte rerum intelligentem debere virtuti operam dare, non propter praecepta et legem Dei, aut ſpem praemii, aut poenae metum, ſed pulchritudine virtutis et mentis gaudio, quod homo in uſu virtutis percipit, illectum.

Statuit itaque, Deum per Prophetas et Revelationem homines praemiorum ſpe et poenarum metu, quae duo ſemper legibus connexa ſunt, per ſpeciem tantum ad virtutem hortari, quia vulgarium hominum ingenium ita factum eſt, tamque male informatum, ut non, niſi argumentis a natura legum et a metu poenae et ſpe praemii mutuatis, ad virtutis exercitationem impelli poſſint: at homines rem ex vero aeſtimantes intelligere, hujuſmodi argumentis nullam veritatem aut vim ſubeſſe.

Neque quicquam referre putat, quamvis recte hoc axiomate conficiatur, Vates et Doctores ſacros, atque adeo Deum ipſum, per quorum os Deus hominibus eſt loquutus, uſos eſſe argumentis per ſe, ſi

eorum

eorum natura aeſtimatur, falſis: palam enim et promiſcue, quando uſus venit, profitetur et inculcat, Sacram Scripturam non eſſe comparatam, ut veritatem et naturas rerum, quarum in ea ſit mentio et quas in ſuum uſum confert ad informandos homines ad virtutem, doceat; negatque Vates ita rerum peritos fuiſſe, ut omnino a Vulgi erroribus fuerint immunes in conficiendis argumentis et in rationibus excogitandis, quibus homines ad virtutem excitabant, quamvis natura virtutum et vitiorum moralium iis fuerit exploratiſſima.

Et ideo Auctor praeterea docet, Prophetas etiam tunc, cum eos, ad quos mittebantur, officii ſui admonebant, aberratione judicii non fuiſſe liberos, nec tamen ideo eorum ſanctitatem et αὐτοπιςίαν imminutam; quamvis ſermonem et argumentis non veris, ſed ad praeconceptas opiniones eorum, ad quos verba faciebant, accommodatis utebantur, iiſque homines ad virtutes, de quibus nullus unquam ambigit et de quibus nulla eſt controverſia inter homines, excitabant. Quandoquidem finis miſſionis Prophe- [544] tae erat cultus virtutis in hominibus promovendus, non ullius veritatis doctrina. Et ideo exiſtimat illum errorem et ignorantiam Prophetae auditoribus, quos ad virtutem inflammabat, non fuiſſe noxiam, quia parum intereſſe putat, quibus argumentis excitemur ad virtutem, modo ea moralem virtutem, ad quam incendendam comparata ſunt et a Vate in medium prolata, non evertant: quia aliarum rerum veritatem, mente perceptam, nullum momentum habere putat ad pietatem, quando morum ſanctitas re ipſa non continetur ea veritate, putatque veritatis atque etiam myſteriorum cognitionem eo plus, aut minus neceſſariam eſſe, quanto plus aut minus ad pietatem conferunt.

Puto auctorem reſpicere ad axioma illud Theologorum, qui diſtinguunt inter ſermonem Vatis dog-

 mati-

matizantis et ſimpliciter aliquid enarrantis, quae diſtinctio, ni fallor, apud omnes Theologos recepta eſt et cui doctrinae ſuum per errorem ſummum congruere putat.

Et ideo exiſtimat, omnes eos pedibus in ſuam ſententiam ituros, qui negant rationem et Philoſophiam eſſe Scripturae interpretem. Cum enim conſtet omnibus, in Scriptura de Deo infinita praedicari, quae Deo non conveniunt, ſed accommodata ſunt ad hominum captum, ut homines iis moveantur et virtutis ſtudium in iis excitetur, ſtatuendum eſſe putat, Doctorem Sacrum iis argumentis, non veris, voluiſſe homines erudire ad virtutem, aut cuivis, ſacram Scripturam legenti, eam libertatem conceſſam, ut ex principiis ſuae rationis judicet de ſenſu et ſcopo Doctoris ſacri, quam ſententiam auctor prorſus damnat et explodit una cum iis, qui cum Theologo paradoxo docent, rationem Scripturae interpretem eſſe. Arbitratur enim, Scripturam juxta ſenſum literalem intelligendam, neque hominibus concedendam libertatem interpretandi ex ſuo arbitrio et rationis ſenſu, quid prophetarum verbis intelligi debeat, ita ut ad ſuas rationes et cognitionem, quam de rebus ſibi compararunt, examinent, quando Prophetae proprie et quando figurate ſunt loquuti. Sed de his in ſequentibus dicendi locus erit.

Et ut redeam ad ea, a quibus nonnihil diverte-
[545] ram, Auctor inhaerens ſuis principiis, de fatali omnium rerum neceſſitate, negat ulla miracula fieri, quae legibus naturae adverſentur: quia ſtatuit, ſicut ſupra monuimus, naturas rerum earumque ordinem non minus neceſſarium quid eſſe, quam ſunt natura Dei, aeternaeque veritates: ideoque docet aeque non poſſe fieri, ut aliquid a naturae legibus deflectat, quam ut fieri non poſſit, ut in triangulo tres anguli non ſint aequales duobus rectis.

Deum

Deum non poſſe efficere, ut pondus minus grave attollat magis grave, aut quod corpus motum duobus gradibus motus poſſit aſſequi corpus, quod quatuor gradibus motus movetur. Statuit itaque miracula communibus naturae legibus ſubjici, quas docet eſſe immutabiles aeque, ac ipſas naturas rerum, nempe quia naturae legibus ipſae naturae contineantur: neque admittit aliam Dei potentiam, quam ordinariam, quae juxta naturae leges exeritur et putat aliam fingi non poſſe, quia naturas rerum deſtrueret, ſecumque ipſa pugnaret.

Eſt itaque, ex Auctoris mente, *miraculum, quod inopinato et cujus cauſam vulgus ignorat, evenit;* quemadmodum idem vulgus precum viribus et ſingulari Dei directioni attribuit, quando poſt rite conceptas preces, imminens aliquod malum propulſatum, aut expetitum bonum ſibi videtur obtinuiſſe, cum tamen, ex Auctoris ſententia, Deus jam ab aeterno abſolute decreverit, ut ea evenirent, quae vulgus interventu et efficacia exiſtimat eveniſſe: cum preces non ſint cauſa decreti, ſed decretum ſit cauſa precum.

Totum illud de fato et rerum indomita neceſſitate, tam quoad naturas, quam quoad eventum rerum, quae quotidie contingunt fundat in natura Dei, vel ut clarius loquar, in natura Dei voluntatis atque intellectus, quae quidem nomine diverſa, ſed in Deo re ipſa conveniunt. Statuit ideoque, Deum tam neceſſario hoc univerſum et quicquid ſucceſſive in eo evenit, voluiſſe, quam neceſſario hoc idem univerſum cognoſcit. Si Deus autem neceſſario cognoſcit hoc univerſum ejuſque leges, ut et veritates aeternas iis legibus contentas, concludit Deum, aliud univerſum non magis condere potuiſſe, quam naturas rerum evertere et facere, ut bis ter ſint ſeptem. Quemadmodum itaque nos ab hoc univerſo ejuſque [546] legibus,

legibus, ſecundum quas ortus et interitus rerum fiunt, non poſſimus aliquid diverſum concipere, ſed quicquid hujuſmodi a nobis fingi poſſit, id ipſum ſe ſubvertere: ſic docet Naturam divini intellectus, totiuſque univerſi, earumque legum, ſecundum quas natura procedit, ita comparatam eſſe, ut Deus non magis ſuo intellectu ullas res intelligere potuerit ab his, quae nunc ſunt, diverſas, quam fieri poſſit, ut res nunc a ſeipſis ſint diverſae. Conficit itaque, quod quemadmodum Deus nunc ea efficere non poteſt, quae ipſa ſe ſubvertunt, ita Deum naturas ab his, quae nunc ſunt, diverſas nec fingere, nec cognoſcere poſſe, quia tam earum naturarum comprehenſio et intellectio impoſſibilis eſt, (quia repugnantia ponit ex ſenſu Auctoris) quam nunc eſt impoſſibilis productio rerum ab iis, quae nunc ſunt, diverſarum: quia omnes illae naturae, ſi concipiantur ab his, quae nunc ſunt, diverſae, neceſſario etiam cum iis, quae nunc ſunt, eſſent pugnantes: quia cum naturae rerum hoc univerſo comprehenſarum (ex Auctoris ſententia) ſunt neceſſariae, non poſſunt illam neceſſitatem habere ex ſe, ſed ex natura Dei, a qua neceſſario emanant. Non vult enim cum Carteſio, cujus tamen doctrinam videri vult adoptaſſe, omnium rerum naturas, quemadmodum a Dei natura et eſſentia ſunt diverſae, ita earum ideas libere in mente divina eſſe.

Hiſce, de quibus jam eſt habitus ſermo, Auctor ſibi munivit viam ad ea, quae in fine libri tradit et quo omnia, quae in praecedentibus capitibus docentur, collimant. Vult nempe mentem Magiſtratus omniumque hominum informare hoc axiomate: Magiſtratui competere jus conſtituendi cultus divini, qui publice in Republica obtinere debeat. Deinde Magiſtratui fas eſſe, civibus ſuis permittere, ut de religione ſentiant, et loquantur, quemadmodum mens animuſque iis dictat, eamque libertatem, etiam quantum ad actus cultus externi, eo uſque ſubditis concedendam.

Quoad

Quoad ſtudium virtutum moralium, ſive ut pietas ſarta tecta manere poſſit, cum de iis virtutibus nulla controverſia eſſe poſſit et reliquarum rerum cognitio et uſus nullam virtutem moralem contineant, inde conficit Deo ingratum eſſe non [547] poſſe qualiacunque ſacra alioquin homines amplectantur: loquitur autem Auctor de iis ſacris, quae virtutem moralem non conſtituunt, nec in eam impingunt, quaeque virtuti nec adverſa ſunt, neque ab ea aliena; ſed quae homines ſuſcipiunt atque profitentur, tanquam adminicula virtutum verarum, ut ita Deo per ſtudium earum virtutum accepti et grati eſſe poſſint, quia Deus non offenditur earum ſtudio et exercitatione, quae indifferentes cum ſunt, neque quidquam faciunt ad virtutes aut vitia, eas tamen homines ad uſum pietatis referunt, iiſque tanquam praeſidiis ad virtutis cultum utuntur.

Auctor autem, ut hominum animos apparet ad haec paradoxa amplectenda, ſtatuit primo, totum cultum a Deo inſtitutum et Judaeis, hoc eſt, civibus Reipublicae Iſraëliticae, traditum, tantum ad id comparatum eſſe, ut feliciter in ſua Republica aetatem agerent; caeterum Judaeos prae caeteris gentibus Deo charos et gratos non fuiſſe, idque Deum per Prophetas Judaeis paſſim fuiſſe teſtatum, quando iis exprobrabat ipſorum imperitiam et errorem, quod in cultu illo inſtituto et a Deo ipſis imperato ſanctimoniam et pietatem collocarent, cum ea tantum ponenda erat in ſtudio virtutum moralium, nempe in amore Dei et Charitate proximi.

Et cum Deus omnium gentium animum informarit principiis et quaſi ſeminibus virtutum; ita ut ſua ſponte ſine ulla ferme inſtitutione de diſcrimine boni et mali judicent, inde conficit, Deum reliquas gentes non habuiſſe expertes earum rerum, quibus vera beatitudo parari poteſt; ſed ſe omnibus hominibus aeque beneficum praebuiſſe.

Imo

Imo ut in omnibus, quae ad assequendam veram felicitatem aliqua ratione praesidio et usui esse possunt, gentes Judaeis pares faciat, statuit gentes veris vatibus non caruisse, idque exemplis probare instituit. Imo insinuat, Deum per angelos bonos, quos, ex consuetudine in V. Testamento usitata, Deos vocat, imperio rexisse reliquas gentes. Et ideo sacra reliquarum gentium Deo non displicuisse, quamdiu per hominum superstitionem ita non corrumperentur, ut a vera sanctitate homines redderent alienos, [542] neque eos impellerent ad ea perpertranda in religione, quae virtuti non congruunt. Deum autem vetuisse Judaeis propter rationes singulares et isti populo proprias, gentium Deos colere, qui ex Dei instituto et procuratione aeque recte colebantur a Gentibus, ac Angeli, Judaeorum Reipublicae custodes constituti, a Judaeis suo modo Deorum numero habebantur et divinis ab iis afficiebantur honoribus.

Et cum Auctor arbitretur in confesso esse, cultum externum per se Deo gratum non esse, parum referre existimat, quibus ceremoniis cultus ille externus expediatur, modo hujusmodi sit, qui ita Deo congruat, ut in mente hominum Dei reverentiam excitet, eosque ad virtutis studium moveat.

Deinde, quandoquidem totius religionis summam contineri putat cultu virtutis, omnisque mysteriorum cognitio supervacua, quae per se apta nata non est ad promovendam virtutem, illaque potior magisque necessaria habeatur, quae plus momenti ad homines ad virtutem erudiendos et inflammandos confert, conficit omnes illas sententias de Deo, ejusque cultu, deque iis omnibus, quae ad religionem pertinent, probandas, aut saltem non rejiciendas, quae ex mente hominum illorum, qui illas fovent, verae sunt et comparatae, ut probitas vigeat, floreatque. Et ad illud dogma stabiliendum, ipsos Prophe-

tas

tas citat ſuae ſententiae auctores et teſtes, qui edocti Deum nihili pendere, quales homines de religione ſenſus habeant, ſed illum cultum, illaſque omnes ſententias Deo gratas eſſe, quae ex ſtudio virtutum et reverentia numinis profectae ſunt, ſibi eo uſque indulſerunt, ut etiam talia argumenta, quibus homines ad virtutem incitarentur, protulerint, quae quidem in ſe vera non erant, ſed ex opinione eorum, ad quos verba faciebant, talia aeſtimabantur et apta nata erant ad calcar iis addendum, quo alacrius ſe ad virtutis ſtudium accingerent. Ponit itaque Deum Prophetis argumentorum ſelectu permiſiſſe, ut ea adhiberent, quae temporibus et perſonarum rationibus eſſent accommodata, quaeque illi pro ſuo captu bona et efficacia putabant.

Et inde natum putat, quod Divinorum Doctorum alii aliis argumentis et ſaepe pugnantibus inter ſe uſi ſint; Paulum docuiſſe hominem non juſtificari operibus, Jacobum hiſce oppoſitum incalcaſſe. [549] Videbat nempe Jacobus, ita exiſtimat auctor, Chriſtianos doctrinam de juſtificatione per fidem aliorſum rapere et ideo per fidem et opera juſtificari hominem, multis probat. Intelligebat enim ex re Chriſtianorum ſui temporis non eſſe, illam doctrinam de fide, qua homines placide quieſcebant in Dei miſericordia et bonorum operum nullam habebant curam, ita inculcare, eoque modo proponere, ut fecerat Paulus, cui cum Judaeis res erat, qui per errorem Juſtificationem ſuam ponebant in operibus legis, a Moſe ipſis ſpecialiter traditae, et qua ſe ſupra gentes elatos et aditum ad beatitudinem ſibi ſolum paratum putantes, ſalutis rationem per fidem, qua exaequabantur gentibus et nudi ac vacui ab omnibus privilegiis conſtituebantur, rejiciebant. Cum itaque utraque propoſitio, tam Pauli, quam Jacobi, pro diverſis temporum ac perſonarum momentis et appendicibus egregie conferebat, ut homines attenderent animum ad pieta-

pietatem, putat Auctor prudentiae Apoſtolicae fuiſſe, modo hanc modo illam adhibere.

Et haec eſt, inter alias multas, cauſa, quamobrem Auctor putat, admodum a veritate alienum eſſe, ſacrum textum per rationem velle explicare, eamque interpretem Scripturae conſtituere, aut unum Doctorem ſacrum per alium interpretari, cum ſint paris auctoritatis et verba eorum, quibus uſi ſunt, explicanda ſunt ex forma loquendi et ſermonis proprietate iſtis Doctoribus familiari; non autem eſſe attendendum, in inveſtigatione veri ſenſus Scripturae, ad rei naturam, ſed ad ſenſum litteralem tantum.

Cum itaque ipſe Chriſtus et reliqui Doctores divinitus miſſi, ſuo exemplo et inſtituto, praeierunt et oſtenderunt, ſolummodo virtutum ſtudio homines graſſari ad felicitatem, reliqua nihil penſi habenda, inde Auctor efficere vult, Magiſtratui id tantum curae eſſe debere, ut juſtitia et probitas in Republica vigeat, in minima autem parte ſui muneris ponere, expendere, quis cultus et quae doctrinae veritati potiſſimum congruant; ſed curare debere, ne hujusmodi ſuſcipiantur, quae virtuti obicem ponant, etiam ex eorum ſententia, qui ea profitentur.

Magiſtratum itaque facile ſine offenſione numinis poſſe in ſua Republica tolerare diverſa ſacra. Ut [550] autem id perſuadeat, etiam hac via inſiſtit. Ponit rationem virtutum moralium, quatenus illi in Societatibus uſum habent et in actibus externis occupatae ſunt, hujuſmodi eſſe, ut nemo eas ex privato judicio et arbitrio exercere debeat, ſed earum virtutum cultum, exercitium et modificationem dependere ab auctoritate et imperio Magiſtratus, tum quia actus externi virtutum mutuantur ſuam naturam a circumſtantiis, cum etiam, quia hominis officium

ad

ad hujusmodi actiones externas patrandas aestimatur ex commodo aut incommodo, quod ex illis actibus proficiscitur: ita ut actus illi externi, si tempestive non exerantur, virtutum naturam exuant et illis oppositi virtutum numero censeri debeant. Auctor aliam rationem virtutum esse arbitratur, ut, quatenus intus in Mente subsistunt, illae semper naturam suam servant, neque a circumstantiarum mutabili statu pendent.

Nunquam alicui licet propensum esse ad crudelitatem et saevitiam, non amantem proximi et veritatis. Sed possunt incidere tempora, quibus quidem animi propositum et enarratarum virtutum studium non quidem deponere liceat: sed se ab iis, quoad actus externos, aut temperare, aut etiam ea agere, quae, quoad speciem externam, cum his virtutibus pugnare putantur: et ita fiat, ut non sit amplius officium viri probi veritatem in aperto ponere et ore aut scripto cives illius veritatis participes facere, eamque cum iis communicare, si plus incommodi, quam commodi ex illa manifestatione in cives redundaturum putamus. Et quamvis singuli amore omnes homines complecti debeant, neque unquam liceat illi affectui nuncium mittere, evenit tamen saepius, ut quidam duriter a nobis sine vitio possint haberi, quando constat, ex clementia, qua erga eos uti paramus, magnum malum nobis oriturum. Ita quidem omnes existimant, non omnes veritates, sive illae ad religionem, sive ad vitam civilem pertinent, omni tempore opportune proponi. Et qui docet rosas porcis non esse objiciendas, si metus est eos saeviturος in eos, qui ipsis eas porrigunt, is pariter non existimat viri boni officium esse, de quibusdam capitibus religionis plebem edocere, de quibus in medium prolatis et sparsis in plebem, metus est, ne ita turbent Rempublicam, aut Ecclesiam, ut [551] inde civibus et sanctis plus noxae, quam boni creëtur.

Cum

Cum autem praeter alia, etiam hoc Societates Civiles, a quibus imperium et auctoritas ferendarum legum ſejungi non poteſt, introduxerint, quod ſingulorum arbitrio, quid hominibus in civile corpus coaleſcentibus uſui eſſet, permitti non debuit, ſed imperantibus concedi; inde Auctor arguit, penes Magiſtratum jus eſſe ſtatuendi, qualia et quae dogmata in Republica publice doceri debeant et ſubditorum officium eſſe, ad profeſſionem externam quod attinet, ſeſe temperare a docendis dogmatibus et ab iis profitendis, de quibus publice ſilendum eſſe, Magiſtratus legibus ſanxit; quia Deus hoc non magis privatorum judicio permiſit, quam iiſdem conceſſit contra ſenſus et decreta Magiſtratus, aut ſententiam judicum ea agere, quibus eluditur vis legum et fruſtrantur ſuo fine Magiſtratus. Exiſtimat enim Auctor de hujuſmodi rebus cultum externum, ejuſque profeſſionem ſpectantibus, homines paciſci poſſe et actus cultus Divini externos, tam tuto committi Magiſtratus Judicio, quam eidem conceditur jus et poteſtas aeſtimandi injuriam civitati illatam, eandemque per vim vindicandi. Nam quemadmodum privatus non tenetur ſuum judicium de illata injuria civitati accommodare ad judicium Magiſtratus; ſed ſuo ſenſu frui tamen poteſt, quamvis (ſi res ita ferat) teneatur ad Magiſtratus ſententiam executioni mandandam etiam operam ſuam conferre; ita Auctor arbitratur, privatorum in Republica partes quidem eſſe, judicare de veritate et falſitate, ut et de neceſſitate alicujus dogmatis: neque privatum legibus civitatis adſtringi poſſe, ut idem de religione ſentiat, quamvis ex judicio Magiſtratus pendeat, quae dogmata publice proponi debeant et privatorum officium ſit, ſenſus ſuos de religione a Magiſtratus ſententia diſſentientes ſilentio premere, neque quicquam hujuſmodi agere, quo leges de cultu a Magiſtratu conſtitutae vim ſuam obtinere non poſſint.

At

At quia evenire poteſt, ut Magiſtratus diſſentiens a multis ex plebe in religionis capitibus, quaedam publice doceri velit, quae a judicio plebis aliena ſunt et Magiſtratus tamen exiſtimat honoris divini intereſſe, palam in ſua Republica talium dog- [552] matum profeſſionem fieri, vidit Auctor, ſupereſſe illam difficultatem, qua civibus propter judicium Magiſtratus diverſum a plebis judicio, creari poſſet damnum maximum; ideo ad praecedentem rationem, etiam hanc alteram addit Auctor, quae ſimul et Magiſtratus atque ſubditorum animum tranquillet et libertatem in religione ſartam tectam conſervet. Nempe Magiſtratum non debere vereri Dei iram, quamvis prava ſuo judicio ſacra in ſua Republica fieri ſinat, modo illa non pugnent cum virtutibus moralibus, eaſque non evertant. Cujus ſententiae ratio te fugere non poteſt, cum in ſuperioribus ſatis fuſe eam tradidi. Nempe ſtatuit Auctor, Deum ſuſque deque habere, nec cura tangi, quales opiniones homines in religione foveant et animo probent atque tueantur, et qualia publice ſacra curent, cum haec omnia cenſeri debeant ex numero rerum cum virtute et vitio nullam affinitatem habentium: quamvis cujuſvis officium ſit, ita rationes ſuas inſtituere, ut ea dogmata, eumque cultum habeat, quibus putat ſe maximos in virtutis ſtudio progreſſus facere poſſe.

Habes hic, Vir Ornatiſſime, per compendium tibi traditam ſummam doctrinae Theologi-politici, quae meo judicio omnem cultum et religionem tollit, atque funditus ſubvertit, clam Atheiſmum introducit, aut talem Deum fingit, cujus Numinis reverentia non eſt quod homines tangantur, quia ipſe fato ſubjicitur, neque ullus gubernationi aut providentiae divinae locus relinquitur, omniſque poenarum atque praemiorum diſtributio tollitur. Hoc ſaltem ex Auctoris ſcripto videre in promptu eſt, ejus ratione et argumentis infringi totius Sacrae Scripturae

rae auctoritatem et dicis cauſa apud Auctorem ejus tantum mentionem fieri: quemadmodum ex ejus poſitionibus conſequitur, Alcoranum etiam Dei Verbo exaequandum. Neque Auctori ſupereſt vel unum argumentum, quo probet Mahometem non fuiſſe Prophetam verum, quia Turca etiam ex Prophetae ſui praeſcripto virtutes morales, de quibus inter gentes lis non eſt, colunt; et ſecundum Auctoris doctrinam Deo infrequens non eſt, etiam gentibus, quibus oracula, Judaeis et Chriſtianis tradita, non eſt impertitus, aliis revelationibus in gyrum rationis et obedientiae ducere.

Arbitror itaque me non magnopere a vero ab-
[553] erraſſe, neque Auctori a me injuriam fieri, ſi denuntiem eum tectis et fucatis argumentis merum Atheiſmum docere.

EPISTOLA XLIX.

Doctiſſimo atque Ornatiſſimo Viro

J. O.

B. D. S.

DOCTISSIME VIR,

Miraris ſine dubio, quod te tamdiu exſpectare feci; ſed ego vix animum inducere poſſum, ut ad libellum illius Viri, quem mihi communicare voluiſti, reſpondeam, nec ulla alia de cauſa jam hoc facio, quam quia promiſi. Verum ut meo etiam animo, quoad ejus fieri poteſt, morem geram, quam paucis potero, me diſſolvam et breviter oſtendam, quam ille ſiniſtre meam mentem interpretatus ſit, quod an ex malitia, vel ex ignorantia fecerit, haud facile dixerim. Sed ad rem.

Primo

Primo ait, *parum intereſſe, ſcire cujus gentis ego ſim, aut quod vitae inſtitutum ſequar.* Quod ſane ſi noviſſet, non tam facile ſibi perſuaſiſſet, me Atheiſmum docere. Solent enim Athei honores et divitias ſupra modum quaerere, quas ego ſemper contempſi, ut omnes, qui me norunt, ſciunt. Deinde ut ad id, quod vult, viam ſterneret, ait, me non ſtupidi ingenii eſſe, ut facilius, ſcilicet, perſuadere poſſit, me callide et verſute, maloque animo pro peſſima Deiſtarum cauſa verba feciſſe. Quod ſatis oſtendit, illum meas rationes non intellexiſſe. Nam quis tam callido ingenio, tamque aſtuto eſſe poteſt, ut ſimulato animo tot, tamque validas rationes pro re, quam falſam aeſtimat, dare poſſit? quem, inquam, poſthac putabit ex vero animo ſcripſiſſe, ſi tam ficta, quam vera ſolide demonſtrari poſſe credit? Sed nec hoc jam miror. Sic enim olim Carteſius a Voetio et ſic paſſim optimi quique traducuntur.

Pergit deinde. *Ut ſuperſtitioſi culpam vitaret, omnem mihi videtur exuiſſe religionem.* Quid [554] ille per Religionem, quidque per Superſtitionem intelligat, neſcio. An, quaeſo, ille omnem religionem exuit, qui Deum ſummum bonum agnoſcendum ſtatuit, eundemque libero animo, ut talem, amandum? et quod in hoc ſolo noſtra ſumma felicitas, ſummaque libertas conſiſtit? porro quod praemium virtutis ſit ipſa virtus, ſtultitiae autem et impotentiae ſupplicium ſit ipſa ſtultitia? et denique quod unusquisque proximum ſuum amare debet et mandatis ſummae poteſtatis obedire? Atque haec non tantum expreſſe dixi, ſed firmiſſimis inſuper rationibus demonſtravi. Verum videre puto, quo in luto hic homo haereat. Nihil ſcilicet in ipſa virtute et intellectu reperit, quod ipſum delectet et mallet ex impulſu ſuorum affectuum vivere, niſi hoc unum obſtaret, quod poenam timet. A malis igitur actionibus, ut ſervus, invitus et fluctuante animo abſtinet et divina mandata exequitur et pro hoc ſervitio

mune-

muneribus, ipſo divino amore longe ſuavioribus, a Deo honorari exſpectat, ſcilicet eo magis, quo magis bonum, quod agit, adverſatur et invitus facit; atque hinc fit, ut omnes, qui hoc metu non retinentur, effrenatos vivere, omnemque religionem exuere, credat. Sed haec mitto et ad ejus deductionem, qua oſtendere vult, me tectis et fuçatis argumentis Atheiſmum docere, tranſeo.

Fundamentum ipſius ratiocinii eſt hoc, quod putat, me Dei libertatem tollere, eumque fato ſubjicere. Quod ſane falſum eſt. Nam ego eodem modo ſtatui, omnia inevitabili neceſſitate ex Dei natura ſequi, ac omnes ſtatuunt, ex Dei natura ſequi, quod ſe ipſum intelligit: quod ſane nemo negat ex divina natura neceſſario ſequi et tamen nemo concipit, quod Deus fato aliquo coactus, ſed quod omnino libere, tametſi neceſſario, ſeipſum intelligat. Atque hic nihil reperio, quod ab unoquoque non poſſit percipi et ſi haec nihilominus ex malo animo dicta eſſe credit, quid ergo de ſuo Carteſio ſentit, qui ſtatuit nihil a nobis fieri, quod a Deo antea non fuerit praeordinatum, imo nos ſingulis momentis a Deo, quaſi de novo creari et nihilominus nos ex noſtri arbitrii libertate agere; quod profecto, ipſo Carteſio fatente, comprehendere nemo poteſt.

Porro haec inevitabilis rerum neceſſitas neque leges divinas, neque humanas tollit. Nam documenta moralia, ſive formam legis ab ipſo Deo accipiant, ſive non, divina tamen ſunt et ſalutaria et ſi bonum, quod ex virtute et amore divino ſequitur, a Deo tanquam judice accipiamus, vel quod ex neceſſitate divinae naturae emanet, non propterea magis, aut minus optabile erit, ut nec contra mala, quae ex malis operibus ſequuntur, ideo, quia neceſſario ex iiſdem ſequuntur, minus ſunt timenda; et denique ſive ea, quae agimus neceſſario, vel libere agamus,

[555]

ſpe

ſpe tamen, aut metu ducimur. Quare falſo aſſerit, *me ſtatuere praeceptis, atque mandatis nullum relinqui locum*, vel ut poſtea pergit, *quod nulla exſpectatio praemii, aut poenae eſt, quando ſato omnia adſcribuntur et inevitabili neceſſitate omnia a Deo emanare ſtatuitur.*

Nec hic jam quaero, cur idem ſit, vel non multum diſcrepent, ſtatuere omnia neceſſario a Dei natura emanare et univerſum Deum eſſe; ſed velim ut notes ea, quae non minus odioſe ſubjungit. Nempe *me velle hominem debere virtuti operam dare, non propter praecepta et legem Dei, aut ſpem praemii, aut poenae metum, ſed* etc. Quod ſane in meo Tractatu nullibi reperies: ſed contra Cap. IV. expreſſe dixi, Legis divinae (quae Menti noſtrae divinitus inſcripta eſt, ut Cap. II. dixi) ſummam, ejuſque ſummum praeceptum eſſe, Deum, ut ſummum bonum, amare; nempe non ex metu alicujus ſupplicii, (nam amor ex metu oriri nequit) nec prae amore alterius rei, qua delectari cupimus: nam tum non tam ipſum Deum, quam id, quod cupimus, amaremus; atque hanc ipſam legem Deum Prophetis revelaſſe in eodem Capite oſtendi et ſive iſtam legem Dei juris formam ab ipſo Deo accepiſſe ſtatuam, ſive quod ipſam concipiam, ut reliqua Dei decreta, quae aeternam neceſſitatem et veritatem involvunt, manebit nihilominus Dei decretum et ſalutare documentum et ſive Deum amem libere, ſive ex neceſſitate Dei decreti, Deum tamen amabo et ſalvus ero. Quare affirmare hic jam poſſem, iſtum hominem ex illorum genere eſſe, de quibus in fine meae Praefationis dixi, me malle, ut meum librum prorſus negligerent, quam eundem perverſe, ut omnia ſolent, interpretando moleſti ſint et dum ſibi nihil proſunt, aliis obſint.

Et quamvis haec ſufficere putem ad id, quod volebam, oſtendendum, pauca adhuc tamen nota- [556]

re operae pretium duxi; nempe ipſum falſo putare, me ad Axioma illud Theologorum reſpicere, qui diſtinguunt inter ſermonem Vatis dogmatizantis et ſimpliciter aliquid narrantis. Nam ſi per hoc Axioma illud intelligit, quod Cap. XV. cujuſdam R. Jehudae Alpakhar eſſe dixi; qua ratione putare potui, meum eidem congruere, cum ipſum in eodem Capite tanquam falſum rejecerim? Si autem aliud putat: fateor me illud adhuc ignorare, adeoque ad id minime reſpicere potui.

Porro non etiam video, cur dicit, me exiſtimare omnes eos pedibus in meam ſententiam ituros, qui negant rationem et Philoſophiam eſſe Scripturae interpretem, cum ego tam horum, quam Maimonidae ſententiam refutaverim.

Longum nimis foret omnia ejus recenſere, quibus oſtendit ſe non omnino ſedato animo judicium de me feciſſe. Quare ad ejus concluſionem tranſeo; ubi ait, *mihi nullum ſupereſſe argumentum, quo probem Mahometem non fuiſſe Prophetam verum.* Quod quidem ipſe ex meis ſententiis conatur oſtendere, cum tamen ex iiſdem clare ſequatur eundem impoſtorem fuiſſe: quandoquidem libertatem illam, quam Religio Catholica, lumine naturali et Prophetico revelata, concedit, quamque omnino concedi debere oſtendi, ipſe prorſus adimit. Et quamvis hoc non eſſet, an, quaeſo, teneor ego oſtendere Prophetam aliquem falſum eſſe? Prophetae ſane contra tenebantur oſtendere, ſe veros eſſe. Quod ſi regerat Mahometem legem etiam divinam docuiſſe, ſuaeque legationis certa ſigna dediſſe, ut reliqui Prophetae fecerunt, nihil cauſae profecto erit, cur neget, eundem verum fuiſſe Prophetam.

Quod autem ad ipſos Turcas et reliquas Gentes attinet. Si Deum cultu juſtitiae et charitate erga proximum

ximum adorent, eosdem Spiritum Christi habere credo et salvos esse, quicquid de Mahomete et oraculis ex ignorantia persuasum habeant.

En vides, amice, virum istum longe a vero aberrasse et nihilominus concedo, ipsum nullam mihi, sed maxime sibi injuriam facere, quando pronunciare non erubescit, me tectis et fucatis argumentis Atheismum docere.

Caeterum non puto te hic aliquid repertu- [557] rum, quod in hunc Virum inclementius dictum judicare possis. Attamen si quid simile offendas, id quaeso vel ut deleas, vel, prout tibi videbitur, corrigas. Animus non est eum, quisquis tandem sit, irritare et labore meo mihi inimicos parare; et, quia hoc saepe similibus disputationibus fit, ideo vix a me impetrare potui, ut responderem, nec impetrare potuissem nisi promisissem. Vale et tuae prudentiae hanc epistolam committo, meque, qui sum etc.

EPISTOLA L. (*Versio.*)

Viro Humanissimo atque Prudentissimo

* * * * *

B. D. S.

Humanissime vir,

Quantum ad Politicam spectat, discrimen inter me et Hobbesium, de quo interrogas, in hoc consistit, quod ego naturale Jus semper sartum tectum conservo, quodque Supremo Magistratui in quâlibet Urbe non plus in subditos juris, quam juxta mensuram potestatis, qua subditum superat, competere statuo, quod in statu Naturali semper locum habet.

 Porro,

Porro, quod demonſtrationem attinet, quam ego in Appendice Geometricarum in Carteſii Principia Demonſtrationum ſtabilio, nempe Deum non, niſi valde improprie, unum, vel unicum dici poſſe; reſpondeo, rem ſolummodo exiſtentiae, non vero eſſentiae reſpectu unam, vel unicam dici: res enim ſub numeris, niſi poſtquam ad commune genus redactae fuerunt, non concipimus. Qui, verbi gratia, ſeſtertium et imperialem manu tenet, de numero binario non cogitabit, niſi hunc ſeſtertium et imperialem uno eodemque, nempe numerorum, vel monetarum, nomine vocare queat: nam tunc, ſe [558] duos nummos, vel monetas habere, poteſt affirmare; quoniam non modo ſeſtertium, ſed etiam imperialem nummi, vel monetae nomine inſignit. Hinc ergo clare patet, nullam rem unam, aut unicam nominari, niſi poſtquam alia res concepta fuit, quae (ut dictum eſt) cum ea convenit. Quoniam vero Dei exiſtentia ipſius ſit eſſentia, deque ejus eſſentia univerſalem non poſſimus formare ideam, certum eſt, eum, qui Deum unum, vel unicum nuncupat, nullam de Deo veram habere ideam, vel improprie de eo loqui.

Quantum ad hoc, quod figura negatio, non vero aliquid poſitivum eſt; manifeſtum eſt, integram materiam, indefinite conſideratam, nullam poſſe habere figuram, figuramque in finitis ac determinatis corporibus locum tantum obtinere. Qui enim ſe figuram percipere ait, nil aliud eo indicat, quam ſe rem determinatam et quo pacto ea ſit determinata, concipere. Haec ergo determinatio ad rem juxta ſuum Eſſe non pertinet: ſed econtra eſt ejus non-eſſe. Quia ergo figura non aliud, quam determinatio et determinatio negatio eſt; non poterit, ut dictum, aliud quid, quam negatio, eſſe.

Librum, quem Ultrajectinus Profeſſor in meum ſcripſit, quique poſt obitum ejus luci expoſitus eſt, e fe-

e feneſtra Bibliopolae pendentem vidi; et ex paucis, quae tum temporibus in eo legeram, eum lectu, multo minus reſponſione indignum judicabam. Relinquebam ergo librum, ejuſque authorem. Mente, ſubridens volvebam, ſignariſſimos quoſque paſſim audaciſſimos et ad ſcribendum paratiſſimos eſſe. Mihi **** merces ſuas eodem modo, ac Propolae, venum exponere videntur, qui ſemper, quod vilius eſt, primo loco oſtendunt: Ajunt, Diabolum eſſe vaferrimum; mihi vero, eorum genius longe hunc vafritie ſuperare videtur. Vale.

Hagae Comitis 2 Junii 1674.

EPISTOLA LI.

Illuſtri et Clariſſimo Viro B. d. S.

GOTTFRIDVS LEIBNITIVS

ILLVSTRIS ET CLARISSIME VIR,

Inter caeteras laudes tuas, quas fama pu- [559]
blicavit, etiam inſignem rei Opticae peritiam eſſe intelligo. Quae res efficit, ut qualemcumque conatum meum ad te deſtinare voluerim, quo meliorem in hoc ſtudiorum genere cenſorem non temere repererо. Schedulam hanc, quam mitto, ac *Notitiam opticae promotae* inſcripſi, ideo publicavi, ut commodius poſſem communicare cum amicis, aut curioſis. Audio et Ampliſſimum ****** in eodem genere florere, nec dubito tibi cognitiſſimum eſſe. Unde ſi hujus quoque judicium et favorem mihi impetraveris, beneficium mirifice auxeris. Schedula ipſa, quid rei ſit, ſatis explicat.

Credo ad manus tuas perveniſſe Prodromum Franciſci Lanae Soc. Jeſ. Italice ſcriptum, ubi Dioptrica quoque nonnulla inſignia proponit; ſed et Joh.

Oltius Helvetius, juvenis in his rebus pereruditus, publicavit Cogitationes Physico-Mechanicas de Visione; in quibus partim machinam quandam poliendis omnis generis vitris simplicem admodum et universalem pollicetur, partim ait, se reperisse modum quendam colligendi omnes radios ab omnibus objecti punctis venientes in totidem alia puncta respondentia, sed tantum in certa distantia figuraque objecti.

Caeterum id, quod a me propositum est, huc redit, non ut omnium punctorum radii recolligantur (id enim in qualibet objecti distantia, aut figura, quantum hactenus cognitum sit, impossibile est; sed ut aeque colligantur radii punctorum extra axim opticum, ac in axe optico; ac proinde aperturae vitrorum, salva distincta visione, possint fieri quantae-
[560] cunque. Sed haec acutissimo judicio tuo stabunt. Vale, faveque,

Francofurti 5 Octobr. Stylo
Novo 1671.

Amplissime Vir,

Cultori sedulo

GOTTFRIDO LEIBNITIO,
J. U. D. et Consiliario Mogunt.

EPISTOLA LII.

Eruditiſſimo, Nobiliſſimoque Viro

GOTTFRIDO LEIBNITIO

J. U. D. et Conſiliario Mogunt.

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Nobilissime vir,

Schedulam, quam mihi dignatus es mittere, legi, magnaſque pro ejuſdem communicatione habeo gratias. Doleo, quod mentem tuam, quam tamen credo te ſatis clare explicuiſſe, non ſatis aſſequi potuerim, videlicet, an aliam credis eſſe cauſam, cur in vitrorum apertura parci eſſe debemus, quam quia radii, qui ex uno puncto veniunt, non in alio accurate puncto, ſed in ſpatiolo, quod punctum Mechanicum appellare ſolemus, congregentur, quod ſpatiolum pro ratione aperturae majus, aut minus eſt. Deinde rogo, num lentes illae, quas pandochas vocas, hoc vitium corrigant, ut ſcilicet punctum Mechanicum, ſive ſpatiolum, in quo radii, qui ex eodem puncto veniunt, poſt refractionem congregantur, idem ratione magnitudinis ſemper maneat, ſive apertura magna ſit, ſive parva. Nam, ſi haec praeſtant, earum aperturam ad libitum augere licebit et conſequenter omnibus aliis figuris mihi cognitis longe praeſtantiores erunt; alias nihil video, cur [561] eaſdem ſupra communes lentes tantopere commendas. Lentes enim circulares eundem ubique habent axem, adeoque quando illas adhibemus, omnia objecti puncta, tanquam in axe Optico poſita, ſunt conſideranda: et quamvis omnia objecti puncta non in eadem ſint diſtantia, tamen differentia, quae inde oritur, ſenſibilis eſſe non poteſt, quando objecta admodum remota ſunt, quia tum radii, qui ex uno pun-

puncto veniunt, tanquam paralleli conſiderati, ingrederentur vitrum. Hoc tamen credo lentes tuas juvare poſſe, quando plurima objecta uno obtutu comprehendere volumus, (ut fit, quando lentes circulares converſas admodum magnas adhibemus) ut omnia ſcilicet diſtinctius repraeſententur. Verum judicium de his omnibus ſuſpendere malo, donec mentem tuam clarius explices, quod ut facias, enixe rogo. Dom. **** ut jubes, alterum exemplar miſi; reſpondit, ſibi impraeſentiarum tempus non eſſe id examinandi, ſe tamen poſt unam, aut alteram hebdomadam vacaturum ſperat.

Prodromum Franciſci Lanae necdum vidi, ut nec etiam Joh. Oltii Cogitationes Phyſico-Mechanicas et, quod magis doleo, nondum Hypotheſis tua Phyſica ad manus meas pervenit, nec hic Hagae Comitis venalis exſtat. Munus igitur, quod mihi tam liberaliter promittis, acceptiſſimum mihi erit et ſi qua alia re tibi inſervire potero, ſemper me invenies etc.

EPISTOLA LIII.

Philoſopho Acutiſſimo ac Celeberrimo B. d. S.

J. LVDOVICVS FABRITIVS.

CELEBERRIME VIR,

In mandatis mihi dedit Sereniſſimus Elector Palatinus, Dominus meus Clementiſſimus, ut ad Te, mihi quidem huc uſque ignotum, Sereniſſimo vero Principi commendatiſſimum ſcriberem, ac rogarem,
[602] an in Illuſtri ſua Academia ordinariam Philoſophiae Profeſſionem ſuſcipere animus eſſet. Stipendium exſolvetur annuum, quo ordinarii Profeſſores hodie fruuntur. Non alibi invenias Principem faventio-

ventiorem eximiis ingeniis, inter quae te aeſtimat. Philoſophandi libertatem habebis ampliſſimam, qua te ad publice ſtabilitam Religionem conturbandam non abuſurum credit. Ego ſapientiſſimi Principis mandato non potui non obſecundare. Quapropter te rogo quam impenſiſſime, ut quamprimum mihi reſpondeas, tuamque ad me reſponſionem vel Sereniſſimi Electoris Reſidenti Hagae Comitis D. Grotio, vel D°. Gilles vander Hek, ad me in faſciculo literarum, quae in aulam transmitti ſolent, curandam tradas, vel alia denique commoditate, quae opportuniſſima videbitur, utaris. Hoc unum addo, te, ſi huc venias, vitam Philoſopho dignam cum voluptate tranſacturum, niſi praeter ſpem et opinionem noſtram alia omnia accidant. His Vale et Salve,

Heidelb. 16 Febr. 1673.

Vir Clariſſime,

A Nominis tui Studioſiſſimo

J. LUDOVICO FABRITIO,
Acad. Heidelb. Profeſſore et Electoris Palatini Conſiliario.

EPISTOLA LIV.

Ampliſſimo, Nobiliſſimoque Viro

D. J. LUDOVICO FABRITIO

Acad. Heidelbergenſis Profeſſori et Electoris Palatini Conſiliario

B. D. S.

Reſponſio ad Praecedentem.

AMPLISSIME VIR,

Si unquam mihi deſiderium fuiſſet alicujus facultatis profeſſionem ſuſcipiendi, hanc ſolam optare potuiſ-

potuiſſem, quae mihi a Sereniſſimo Electore Palatino [563] per te offertur, praeſertim ob libertatem Philoſophandi, quam Princeps Clementiſſimus concedere dignatur, ut jam taceam, quod dudum deſideraverim ſub Imperio Principis, cujus ſapientiam omnes admirantur, vivere. Sed quoniam nunquam publice docere animus fuit, induci non poſſum, ut praeclaram hanc occaſionem amplectar, tametſi rem diu mecum agitaverim. Nam cogito primo, me a promovenda Philoſophia ceſſare, ſi inſtituendae juventuti vacare velim. Cogito deinde, me neſcire, quibus limitibus libertas iſta Philoſophandi intercludi debeat, ne videar publice ſtabilitam Religionem perturbare velle: quippe ſchiſmata non tam ex ardenti Religionis ſtudio oriuntur, quam ex vario hominum affectu, vel contradicendi ſtudio, quo omnia, etſi recte dicta ſint, depravare et damnare ſolent. Atque haec cum jam expertus ſim, dum vitam privatam et ſolitariam ago, multo magis timenda erunt, poſtquam ad hunc dignitatis gradum adſcendero. Vides itaque, Vir Ampliſſime, me non ſpe melioris fortunae haerere, ſed prae tranquillitatis amore, quam aliqua ratione me obtinere poſſe credo, modo a publicis Lectionibus abſtineam. Quapropter te enixiſſime rogo, ut Sereniſſimum Electorem ores, ut mihi hac de re amplius deliberare liceat, deinde ut favorem Clementiſſimi Principis cultori devotiſſimo conciliare pergas, quo magis tibi devincias,

Hagae Comitis
30. Martii 1673.

Ampliſſime, Nobiliſſimeque Domine

Tuum ex aſſe

B. D. S.

EPISTO-

EPISTOLA LV. (*Verſio.*)

Acutiſſimo Philoſopho

B. D. S.

* * * * * *

Clarissime vir,

Cauſa, cur hanc tibi ſcribam, eſt, quod tuam de apparitionibus et Spectris vel Lemuribus [564] ſententiam ſcire deſiderem et ſi dentur, quid de illis tibi videatur et quamdiu illorum duret vita; eo quod alii ea immortalia, alii vero mortalia eſſe opinantur. In hac mea dubitatione, an nimirum ea dari concedas, ulterius non pergam. Certum interim eſt Veteres eorum exiſtentiam credidiſſe. Theologi ac Philoſophi hodierni ejuſmodi creaturas exiſtere hactenus credunt, licet in eo, quaenam illorum ſit eſſentia, non concordent. Quidam ex tenuiſſima et ſubtiliſſima conſtare materia, alii ea ſpiritualia affirmant. Verum (ut jam dicere coepi) multum ab invicem diſſentimus, quia, an largiaris ea exiſtere, dubius ſum; quamvis, uti nec te fugit, tot exempla et hiſtoriae in omni Antiquitate inveniantur, ut revera ea vel negare, vel in dubium vocare, difficile foret. Certum eſt, nempe quod, ſi fatearis ea exiſtere, non tamen credas, quaedam eorum eſſe animas demortuorum, ut Romanae fidei defenſores volunt. Hic finiam, tuumque exſpectabo reſponſum. Nihil de bello, nihil de rumoribus dicam, eo quod in ea noſtra aetas incidit tempora, etc. Vale.

14. Septemb. 1674.

EPISTOLA LVI. (*Verſio.*)

Ampliſſimo, Prudentiſſimoque Viro

* * * * * *

B. D. S.

Reſponſio ad Praecedentem.

AMPLISSIME VIR,

Tua, quam heri accepi, mihi fuit acceptiſſima, [565] tam quod aliquod de te nuncium audire, deſiderabam, quam quod te mei penitus non oblitum eſſe video. Quamvis forte alii malum eſſe omen putarent, vel Lemures cauſam ad me ſcribendi fuiſſe; ego tamen econtra majus quid in eo noto; res non tantum veras, ſed et nugas, atque imaginationes mihi uſui eſſe poſſe perpendo.

Verum hoc, an nimirum Spectra, phantaſmata ac imaginationes ſint, ſeponamus; quia nempe non tantum ea negare, verum etiam de iis dubitare, adeo rarum tibi videtur, quam ei, qui tot hiſtoriis, quas Hodierni et Antiqui narrant, convictus eſt. Magna aeſtimatio ac honor, in quo te habui ſemper et adhuc habeo, ut contradicam, multo minus ut tibi blandiar, non patitur. Medium, quod ſervabo, eſt, ut ex tot, quas de Spectris legiſti hiſtorias, unam vel alteram eligere placeat; de qua minimum dubitare licet, quaeque clariſſime Spectra exiſtere demonſtrat. Nam, ut verum fatear, nunquam fide dignum legi Auctorem, qui ea dari clare oſtenderet. Et hactenus quid ſint ignoro, nemoque mihi unquam id potuit indicare. Certum tamen eſt, quod de re, quam tam clare monſtrat experientia, debemus ſcire quid ſit; alioquin difficillime ex aliqua hiſtoria Spectra dari colligimus; colligitur quidem aliquid eſſe, quod tamen nemo ſcit, quid ſit.

ſit. Si Philoſophi, quae ignoramus, Spectra nominare volunt, ea haud negabo, quia res infinitae ſunt, quae me latent.

Denique, Vir Ampliſſime, antequam me hac in materia ulterius explicem: dic quaeſo mihi, [566] quaenam res haec Spectra, vel Spiritus ſint. Suntne infantes, ſtulti, vel inſani? Quia quae de iis auribus hauſi, potius inſipientibus, quam ſapientibus conveniunt, quaeque, ut ea in meliorem interpretemur partem, rebus puerilibus, vel ſtultorum delectamentis ſimiliora ſunt. Antequam finio, hoc unum tibi proponam, illud ſcilicet deſiderium, quod plerumque homines habent, res, non ut revera ſunt, ſed ut eas deſiderant, narrandi, facilius ex narrationibus de Lemuribus Spectriſque ac ex aliis cognoſci. Hujus rei praecipua, ut credo, ratio eſt, quod, quia ejuſmodi hiſtoriae non alios habent teſtes, niſi earum narratores, harum inventor pro lubitu, circumſtantias, quae ei commodiſſimae videntur, vel addere, vel demere poteſt, nec timet, ut ſibi quiſquam contradicat; ſpeciatim vero eas fingit, ut metum, quem de ſomniis et phantaſmatis concepit, juſtificet, vel etiam ut audaciam, fidem et opinionem ſuam ſtabiliat. Praeter has alias adinveni rationes, quae me ad dubitandum, ſi non de ipſis hiſtoriis, ſaltem de narratis circumſtantiis, permovent, quaeque quam maxime ad concluſionem, quam ex illis hiſtoriis deducere conamur, faciunt. Hic deſinam, uſque dum intellexero, quaenam eae ſint hiſtoriae, quibus ita convictus es, ut tibi de iis dubitare abſurdum videatur etc.

EPISTOLA LVII. *(Verſio)*

Acutiſſimo Philoſopho

B. D. S.

* * * * * * * *

Reſponſio ad Praecedentem.

ACUTISSIME VIR,

Non aliud, quam ad me dediſti reſponſum, ni-
mirum ab amico, aliamque fovente ſententiam ex-
ſpectabam. Poſterius non curo: nam amicos in re-
[567] bus indifferentibus diſſentire ſemper ſalva lici-
tum fuit amicitia.

Exigis, ut tibi, antequam tuam promas ſententiam, quaenam haec Spectra, Spiritusve ſint, dicam, an ſint infantes, ſtulti, vel inſani etc. et addis quicquid de iis audiveris, potius ab inſanientibus, quam ſanis profectum fuiſſe. Verum eſt proverbium, quod videlicet praeoccupata opinio veritatis indagationem impedit.

Credo igitur his de cauſis Spectra dari. Primo quia ad univerſi pulchritudinem ac perfectionem, ut ſint, pertinet. Secundo quia veriſimile eſt creatorem ea creaſſe, quia ſibi, quam corporeae creaturae, ſimiliora ſunt. Tertio quia ſicuti corpus ſine anima, ita etiam anima ſine corpore exiſtit. Quarto denique quia in ſupremo aëre, loco, vel ſpatio nullum obſcurum corpus eſſe, quin ſuos obtineat habitatores, exiſtimo; et per conſequens, immenſurabile, quod inter nos, aſtraque eſt, ſpatium, non vacuum, ſed Spiritibus habitatoribus repletum eſſe; forte ſummi et remotiſſimi veri Spiritus, infimi vero in infimo aëre creaturae ſunt ſubſtantiae ſubtiliſſimae et tenuiſſimae, inſuperque inviſibiles. Opinor igitur

omnis

omnis generis, ſed fortaſſis nullos foeminini, dari Spiritus.

Hoc ratiocinium eos, qui mundum fortuito creatum eſſe temere credunt, nullatenus convincet. Quotidiana inſuper, his miſſis rationibus, Spectra dari, oſtendit experientia, quorum multae, tam novae, quam antiquae hiſtoriae, etiamnum exſtant. Videantur horum hiſtoriae apud Plutarchum in libro de Viris illuſtribus, aliiſque ejus operibus; apud Suetonium in Vitis Caeſarum, nec non apud Wierum et Lavaterum in libris de Spectris, qui de hac materia prolixe egerunt et ex omnis generis ſcriptoribus eas congeſſerunt. Cardanus, ob eruditionem ſuam celeberrimus, etiam de iis in libris de *Subtilitate*, *Varietate* et de *vita ſua* loquitur, ubi ea ſibi, cognatis, amiciſque apparuiſſe experientia oſtendit. Melanthon Vir prudens et veritatis amans et alii non pauci de ſuis teſtantur experientiis. Conſul quidam, Vir Doctus et Sapiens, quique adhuc in vivis eſt, aliquando mihi narravit, de nocte ita audiri opus in Matris ſuae officina cereviſiaria perfici, quemadmodum illud de die, quando cereviſia coquebatur, abſolvebatur; quin hoc ſaepius factum eſſe teſtabatur. [568] Idem mihi ſaepiuscule contigit, quod nunquam memoria excidet; adeo ut his experimentis, dictiſque rationibus Spectra dari victus ſim.

Quantum ad Spiritus malos, qui miſeros homines in hac et poſt hanc vitam torquent, nec non magiam attinet, ego harum rerum hiſtorias fabulas eſſe exiſtimo. In Tractatibus, qui de Spiritibus agunt, circumſtantiarum copiam invenies. Poteris, praeter allegatos, ſi placet, Plinium ſecundum libro ſeptimo in Epiſtola ad Suram, ut et Suetonium in vita Julii Caeſaris capite trigeſimo ſecundo, Valerium Maximum capite octavo libri primi ſectione ſeptima et octava et Alexandrum ab Alexandro in opere Dierum

Genia-

Genialium consulere: hos enim penes te esse libros mihi persuadeo. Non loquor de Monachis et Clericis, qui tot animarum, ac malorum Spirituum apparitiones et visiones, totque, ut sic loquar potius, Spectrorum fabulas referunt, ut, prae copia, taedio officiant lectorem. Thyraus Jesuita in libro de Spirituum apparitionibus talia quoque tractat. Illi autem lucri solummodo causa, utque melius esse purgatorium probent, haec tractant, quae ipsis minera, unde tantam auri ac argenti vim effodiunt, existit. Id vero in memoratis, aliisque modernis Scriptoribus nullum obtinet locum, qui sine partium studio majorem propterea merentur fidem.

Responsionis vice ad tuam epistolam, ubi de stultis et amentibus verba facis, hic conclusionem Eruditi Lavateri, qua librum suum primum de Spectris, aut Lemuribus his verbis finit, pono. *Qui tot unanimes, tam hodiernos, quam veteres negare audet testes, fide mihi indignus censetur: quemadmodum enim levitatis signum est iis omnibus, qui se quaedam vidisse spectra affirmant, protinus credere; ita e contrario tot fide dignis Historicis, Patribus, aliisque magna praeditis autoritate temere et impudenter contradicere insignis esset impudentia.*

21 Septemb. 1674.

EPISTO-

EPISTOLA LVIII. (*Verſio.*)

Ampliſſimo, Prudentiſſimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Ampliſsime vir,

Ego eo, quod in epiſtola tua 21 praeteriti menſis dicis nixus, ſcilicet amicos in re indiffe-renti, ſalva amicitia, diſſentire poſſe, clare dicam, [569] quid de rationibus et hiſtoriis ſentiam, ex quibus *omnis generis, ſed nullos forte foeminini generis dari Lemures* concludis. Cauſa, cur citius non reſponderim, eſt, quod ii libri, quos citas, ad manum non ſunt, nec praeter Plinium et Suetonium ullos reperi. Sed hi duo labore alios inquirendi me ſublevabunt, quia mihi perſuadeo, eos omnes eodem modo delirare et hiſtorias rerum non vulgarium, quae homines attonitos reddunt ac in admirationem rapiunt, amare. Fateor me non parum, non hiſtorias, quae narrantur, ſed eos, qui eas ſcribunt, obſtupuiſſe. Miror Viros, ingenio et judicio praeditos, facundiam ſuam inſumere et ea, ut nobis ejuſmodi nugas perſuadeant, abuti.

Authores vero miſſos faciamus et rem ipſam aggrediamur: primo etenim ratiocinium meum circa concluſionem tuam pauliſper verſabitur. Videamus, an ego, qui nego, Spectra, aut Spiritus dari, eo minus iſtos Scriptores, qui de hoc negotio ſcripſerunt, intelligam; an tu, qui ea exiſtere ſtatuis, hos ſcriptores non pluris, quam merentur, facias. Quod ab una parte Spiritus dari maſculini generis in dubium non voces, ab altera vero parte, an ii foeminini generis ſint dubites, phantaſiae, quam dubitationi

tioni ſimilius videtur: nam ſi haec tua eſſet opinio, magis ea cum vulgi imaginatione, qui Deum maſ-[570] culini, non vero foeminini generis eſſe ſtatuit, convenire videretur. Miror eos, qui Spectra nuda conſpexere, oculos in genitalia non conjeciſſe, forte prae timore, vel prae ignorantia hujus diſcriminis. Regeres, hoc eſt ridere, non autem ratiocinari; et hinc video, tuas rationes tam validas, tamque bene fundatas tibi videri, ut iis nemo (tuo ſaltem judicio) contradicere queat; niſi perverſe aliquis, Mundum fortuito factum eſſe, putaret. Hoc ipſum antequam praecedentes tuas examino rationes, me urget, ut breviter meam de hac poſitione opinionem, an mundus fortuito ſit creatus, proponam. Reſpondeo vero, quod, ſicuti certum eſt *Fortuitum* et *Neceſſarium* duo eſſe contraria, ita manifeſtum etiam eſt eum, qui mundum neceſſarium divinae Naturae effectum affirmat, omnino etiam mundum caſu factum eſſe negare: illum autem, qui affirmat Deum potuiſſe creationem mundi omittere, confirmare, licet aliis verbis, eundem caſu factum fuiſſe; quoniam a voluntate, quae nulla eſſe poterat, proceſſit. Quia vero haec opinio, haecque ſententia penitus abſurda eſt, vulgo unanimiter, Dei voluntatem aeternam, ac nunquam indifferentem fuiſſe, concedunt: et propterea neceſſario quoque debent largiri, (Nota bene) mundum Naturae Divinae neceſſarium eſſe effectum. Vocent hoc voluntatem, intellectum, vel quocunque lubet nomine, eo tamen tandem devenient, quod unam, eandemque rem diverſis nominibus expriment. Si enim eos roges, an Divina voluntas ab humana non differat, reſpondent priorem non niſi nomen cum poſteriore commune habere: praeterquam quod plerumque Dei Voluntatem, Intellectum, Eſſentiam, aut Naturam, unam eandemque rem eſſe, concedunt; ſicuti et ego, ne Divinam Naturam cum humana confundam, Deo humana attributa, nempe Voluntatem, Intellectum, Attentionem, audi-

auditum etc. non adſigno. Dico igitur, ut jam modo dixi, Mundum Divinae Naturae neceſſarium effectum, cumque fortuito non eſſe factum.

Hoc ſufficere arbitror, ut tibi perſuadeam, eorum opinionem, qui dicunt, (ſi qui tamen tales dantur) mundum fortuito factum eſſe, meae omnino contrariari et hac nixus hypotheſi, ad earum rationum inquiſitionem, ex quibus Spectra omnis generis [571] exiſtere concludis, pergo. Quod in genere de iis dicere valeo, eſt, eas magis conjecturas, quam rationes videri, meque difficillime credere, te eas pro rationibus demonſtrativis habere. Verum videamus, ſive conjecturae, ſive rationes ſunt, an eas pro fundatis aſſumere liceat.

Prima tua ratio eſt, quod ad pulchritudinem ac univerſi perfectionem ea dari pertinet. Pulchritudo, Ampliſſime Vir, non tam objecti, quod conſpicitur, eſt qualitas, quam in eo, qui conſpicit, effectus. Si noſtri oculi eſſent vel longiores, vel breviores, aut noſtrum aliter ſe haberet temperamentum, ea, quae nunc pulchra, deformia; ea vero, quae nunc deformia, pulchra nobis apparerent. Pulcherrima manus, per microſcopium conſpecta, terribilis apparebit. Quaedam procul viſa pulchra, et e propinquo conſpecta, deformia ſunt: adeo ut res, in ſe ſpectatae, vel ad Deum relatae, nec pulchrae, nec deformes ſint. Is ergo, qui ait, Deum mundum, ut pulcher eſſet, creaſſe, horum alterutrum neceſſario ſtatuere debet; nempe vel Deum mundum ad appetitum et hominum oculos, vel appetitum et hominum oculos ad mundum condidiſſe. Jam vero ſive prius, ſive poſterius ſtatuamus, cur Deus Spectra et Spiritus creare debuerit, ut alterutrum horum conſequeretur, non video. Perfectio atque imperfectio ſunt denominationes; quae non multum a denominationibus pulchritudinis et deformitatis differunt.

Ego igitur, ne nimis ſim prolixus, ſolummodo interrogo, quid magis ad ornatum et mundi perfectionem faciat, an quod Spectra, an quod multiplicia dentur, monſtra, ut Centauri, Hydrae, Harpyae, Satyri, Gryphes, Argi, et plures hujuſmodi nugae? Certe mundus bene exornatus fuiſſet, ſi Deus eum pro libitu noſtrae Phantaſiae, iiſque rebus, quae facile quivis ſibi imaginatur et ſomniat, nemo vero unquam intelligere potis eſt, ornaſſet et concinnaſſet!

Secunda ratio eſt, quod, quia Spiritus magis, quam aliae corporeae creaturae, Dei imaginem exprimunt, veroſimile quoque ſit, Deum eos creaſſe. Profecto me hactenus neſcire, in quo Spiritus magis, quam aliae creaturae Deum exprimant, fateor. Hoc ſcio, inter finitum et infinitum nullam eſſe propor-
[572] tionem: adeò ut diſcrimen inter maximam et praeſtantiſſimam creaturam, atque inter Deum non aliud ſit diſcrimen, quam quod inter Deum ac minimam creaturam eſt. Hoc ergo nihil ad rem facit. Si tam claram de Spectris, quam de triangulo, vel circulo, haberem ideam, nullatenus dubitarem ſtatuere, ea a Deo creata fuiſſe: verum enim vero, quandoquidem idea, quam de iis habeo, omnino cum ideis convenit, quas de Harpyis, Gryphis, Hydris, etc. in mea deprehendo imaginatione, ea non aliter, quam ut ſomnia, conſiderare poſſum, quae a Deo tantopere, quam Ens et non Ens diſcrepant.

Tertia ratio (quae eſt, quod, quemadmodum corpus ſine anima, etiam anima ſine corpore debeat eſſe) aeque mihi abſurda videtur. Dic, quaeſo, mihi, an non etiam ſit veriſimile, memoriam, auditum, viſum, etc. ſine corporibus dari, eo quod corpora ſine memoria, auditu, viſu, etc. inveniuntur? Vel globum ſine circulo, quia circulus ſine globo exiſtit?

Quarta

Quarta et ultima ratio eadem eſt cum prima, ad cujus reſponſionem me refero. Hic loci tantum notabo, me, quinam illi ſupremi et infimi ſint, quos in materia infinita concipis, neſcire, niſi terram univerſi centrum eſſe ſentias. Si enim Sol, vel Saturnus univerſi ſit centrum, Sol, vel Saturnus, non autem terra infima erit. Hoc ergo et quod reſtat praetermittens, concludo, quod hae, hisque ſimiles rationes neminem convincent, Spectra, vel Lemures omnis generis dari, quam eos, qui, aures intellectui occludentes, ſe a Superſtitione ſeduci patiuntur; quae adeo rectae rationi infeſta eſt, ut potius, quo Philoſophorum aeſtimationem minuat, vetulis fidem habeat.

Quantum ad hiſtorias attinet, jam in prima mea epiſtola dixi, me eas non omnino, ſed inde deductam concluſionem negare. Huic accedit, quod eas non adeo fide dignas habeam, ut de multis circumſtantiis non dubitem, quas ſaepius addunt, magis ut ornent, quam ut Hiſtoriae veritatem, vel id, quod inde volunt concludere, aptius efficiant. Speraveram, ut ex tot Hiſtoriis, ſaltem unam alteramve proferres, de qua minime dubitare liceret, quaeque clariſſime, Spectra vel Lemures exiſtere, oſtenderet. [57] Quod memoratus Conſul, inde, quod in matris ſuae officina cereviſiaria Spectra ita de nocte laborare audivit, vult concludere, ea exiſtere, quemadmodum de die audire aſſuetus erat, riſu dignum mihi videtur: ſimiliter etiam nimis longum videretur hic loci omnes, quae de his ineptiis conſcriptae ſunt, hiſtorias examinare. Ut ergo brevis ſim, me ad Julium Caeſarem, refero, qui, teſte Suetonio, haec ridebat et tamen felix erat, juxta id, quod Suetonius de hoc Principe in vita ejus capite 59. narrat. Et ad eum modum omnes, qui mortalium imaginationem et pathematum effectus perpendunt, talia ridere debent; quicquid etiam Lavaterus, aliique, qui cum eo hoc in negotio ſomniarunt, in contrarium producant.

EPISTOLA LIX. (*Verſio.*)

Acutiſſimo Philoſopho B. D. S.

* * * * * *

Reſponſio ad praecedentem.

ACUTISSIME VIR,

Ad tuas opiniones ſerius reſpondeo, eo quod exiguus morbus, me ſtudiorum et Meditationum oblectamento orbavit et ad te ſcribere impedivit. Nunc, Deo gratiam habeo, in integrum reſtitutus ſum. In reſpondendo tuae epiſtolae veſtigia premam, atque tuas in eos, qui de Spectris ſcripſerunt, exclamationes tranſiliam.

Dico igitur, me exiſtimare, nulla foeminini generis eſſe Spectra, quia eorum generationem inficior. Quod talis ſint figurae et compoſitionis, quia id ad me non pertinet, omitto. Aliquid fortuito factum [574] dicitur, quando praeter authoris ſcopum producitur. Ubi terram ad vineam plantandum, vel puteum ad ſepulchrum faciendum fodimus et theſaurum invenimus, de quo nunquam cogitavimus, id caſu fieri dicitur. Nunquam is, qui ex libero ſuo arbitrio ita operatur, ut poſſit operari, vel non, caſu operari, ſiquidem operatur, dicitur. Hoc enim pacto omnes humanae operationes caſu fierent, quod abſurdum eſſet. Neceſſarium et Liberum; non vero Neceſſarium et Fortuitum contraria ſunt. Licet vero Dei voluntas ſit aeterna, non tamen ſequitur mundum eſſe aeternum, eo quod Deus ab aeterno, ut mundum crearet ſtatuto tempore, definire potuit.

Negas porro, Dei voluntatem unquam indifferentem fuiſſe, quod ego inficior; nec adeo accurate ad hoc, ut tu putas, attendere eſt neceſſe. Neque omnes dicunt, Dei voluntatem neceſſariam eſſe: hoc enim

enim necessitatem involvit; quia is, qui alicui tribuit voluntatem, per id intelligit, eum pro sua voluntate posse operari, vel non. Si vero ei adscribimus necessitatem, necessario debet operari.

Denique ais, te in Deo nulla humana concedere attributa, ne Divinam cum humana confunderes naturam; quod hactenus probo: neque enim, qua ratione Deus operetur, nec, qua ratione velit, intelligat, perpendat, videat, audiat, percipimus, etc. Verum enim vero, si has operationes, summasque nostras de Deo contemplationes pernegas, affirmasque, eas non esse eminenter et metaphysice in Deo; tuum Deum, aut quid per hanc vocem *Deus* intelligas, ignoro. Quod non percipitur, haud negandum est. Mens, quae spiritus et incorporea est, non nisi cum subtilissimis corporibus, nempe humoribus, operari potest. Et quaenam inter Corpus Mentemque est proportio? Qua ratione Mens cum corporibus operatur? Sine his enim illa quiescit et illis turbatis, Mens contrarium, quam quod debebat, operatur. Mihi, quî hoc fiat, monstra. Non poteris; ut nec ego: videmus tamen et sentimus, Mentem operari, quod verum manet, licet, qua ratione haec fiat operatio, non percipiamus. Similiter licet, quomodo Deus operatur, non capiamus, eique humana nolimus adsignare opera; non tamen de ipso negandum, ea eminenter et incomprehensibiliter cum nostris [575] concordare, uti velle, intelligere, intellectu, non vero oculis, aut auribus videre, ac audire; ad eum modum, quo ventus atque aër regiones montesque, sine manibus aliisve instrumentis destruere, nec non evertere potest; quod tamen hominibus absque manibus machinisque est impossibile. Si necessitatem Deo tribuis, eumque voluntate, aut libera electione privas, dubitari posset, numne eum, qui Ens infinite perfectum est, instar monstri depingas et exhibeas. Ut tuum attingas scopum, aliis, ad jaciendum tuum fun-

fundamentum, opus erit rationibus; quia, meo judicio, in allatis, nihil ſoliditatis reperitur; et, ſi eas probes, aliae adhuc ſuperſunt, quae forte tuarum pondus aequabunt. Sed his miſſis pergamus.

Poſtulas ad probandum, Spiritus in mundo eſſe, demonſtrativas probationes, quae valde paucae in mundo ſunt, nullaeque, praeter Mathematicas, adeo certae, ac quidem optamus, inveniuntur: quippe probabilibus, ut et veroſimilibus conjecturis ſumus contenti. Si rationes, quibus res probantur, eſſent demonſtrationes, nonniſi ſtulti et pervicaces invenirentur, qui eis contradicerent. Verum, Dilecte Amice, non adeo ſumus beati. In mundo minus accurati ſumus, aliquatenus conjecturam facimus et in ratiociniis defectu demonſtrationum probabile aſſumimus. Hoc ipſum ex omnibus tam divinis, quam humanis ſcientiis, controverſiarum et diſputationum plenis, patet, quarum multitudo in cauſa eſt, quod tot diverſae apud quosvis inveniuntur ſententiae. Hac de cauſa olim, ut noſti, Philoſophi, Sceptici dicti, qui de omnibus dubitabant, fuerunt. Hi pro et contra diſputabant, ut probabile tantum verarum rationum defectu conſequerentur et ex iis unusquisque, quod probabilius videbatur, credebat. Luna directe infra ſolem eſt poſita; et ideo Sol in quodam terrae loco obſcurabitur: et ſi Sol non obſcuretur, dum dies eſt, directe infra eum Luna non eſt poſita. Haec eſt probatio demonſtrativa, a cauſa ad effectum et ab effectu ad cauſam. Ejuſmodi aliquot, ſed valde paucae dantur, quae a nullo, ſi eas modo percipiat, contradici poſſunt.

Quantum ad pulchritudinem, ſunt quaedam, [576] quorum partes reſpectu aliarum proportionales et melius, quam aliae, ſunt compoſitae: et Deus intellectui et judicio hominis convenientiam et harmoniam cum eo, quod proportionatum eſt, non vero cum

cum eo, in quo nulla eſt proportio, attribuit: ut in ſonis conſonantibus et diſſonantibus, in quibus auditus conſonantiam et diſſonantiam bene diſtinguere novit, quia illa delectationem, haec vero moleſtiam adfert. Rei perfectio eſt etiam pulchra, quatenus nihil ei deeſt. Hujus multa exſtant exempla, quae, ne prolixior ſim, omitto. Mundum intueamur tantummodo, cui nomen Totius vel Univerſi tribuitur. Si hoc verum eſt, uti revera eſt, rebus incorporeis non depravatur, minuiturve. Quae de Centauris, Hydris, Harpyis etc. dicis, hic nullum habent locum: loquimur enim de univerſaliſſimis rerum generibus, deque primis eorundem gradibus, quae ſub ſe varias et innumerabiles comprehendunt ſpecies; ſcilicet de aeterno et temporali, cauſa et effectu, finito et infinito, animato ac inanimato, ſubſtantia et accidenti, vel modo, corporali et ſpirituali etc. Dico, Spiritus Deo, quia etiam ſpiritus eſt, eſſe ſimiles. Tam claram de Spiritibus, quam de triangulo poſtulas ideam, quod impoſſibile eſt. Dic mihi, obſecro, quam de Deo habeas ideam et an ea intellectui tuo adeo ſit clara, ac idea trianguli? Scio te non habere, dixique, nos tam beatos non eſſe, ut res probationibus demonſtrativis percipiamus et plerumque probabile in hoc mundo praevalere. Affirmo nihilominus, quod ſicuti corpus ſine memoria etc. ita etiam memoria etc. ſine corpore; quodque ſicuti circulus ſine globo, ſic etiam globus ſine circulo exiſtit. Sed hoc eſt ab univerſaliſſimis generibus ad particulares ſpecies deſcendere, de quibus hoc ratiocinium non intelligitur. Dico, quod Sol ſit mundi centrum, quodque ſtellae fixae longius a terra diſtent, quam Saturnus et hic longius, quam Jupiter, hicque longius, quam Mars; adeo ut in indefinito aëre quaedam remotiora a nobis et quaedam nobis propinquiora ſint, quae nos altiora, vel inferiora nominamus.

Ii,

Ii, qui dari Spiritus defendunt, Philofophos extra fidem non collocant, fed quidem, qui eos negant; quia omnes Philofophi tam antiqui, quam moderni [577] fe convictos, Spiritus dari, arbitrantur. Plutarchus hujus rei teftis eft in Tractatibus de Philofophorum fententiis et de Socratis genio: teftantur quoque omnes Stoici, Pythagorici, Platonici, Empedocles, Maximus Tyrius, Apulejus, aliique. Ex modernis nemo Spectra negat. Rejice ergo tot fapientes oculatos et auritos teftes, tot Philofophos, tot hiftoricos, talia narrantes; affirma eos omnes cum vulgo ftultos, ac infanos effe: licet tuae refponfiones non perfuadeant, fed quidem abfurdae fint et paffim fcopum noftrae controverfiae non attingant, neque tu ullam quidem probationem, quae tuam confirmet fententiam, proferas Caefar cum Cicerone et Catone non ridet Spectra, fed omina et praefagia et tamen fi eo die, quo interibat, Spurinam non illufiffet, ipfius hoftes tot vulneribus eum non confodiffent. Sed haec hac vice fufficiant etc.

EPISTOLA LX. (*Verfio.*)

Ampliffimo, Prudentiffimoque Viro

* * * * * *

B. D. S.

Refponfio ad praecedentem.

AMPLISSIME VIR,

Ad tuam refpondere, heri mihi traditam, propero; eo quod, fi longiores necto moras, cogar refponfionem diutius, quam quidem vellem, differre. Tua me turbaffet valetudo, nifi te melius habere intellexiffem; et fpero, te jam omnino convaluiffe.

Quam

Quam difficulter duo, qui diverſa ſequuntur principia, in materia, a multis aliis dependente, invicem poſſint convenire et idem ſentire, ex hac Quaeſtione ſola, licet nulla id demonſtraret ratio, pateret. Dic mihi, quaeſo, an aliquos Philoſophos videris, aut legeris, qui in ea fuerunt ſententia, mundum caſu factum eſſe, nempe eo ſenſu, quo tu intelligis, Deum ſcilicet in creando mundo ſcopum ſibi [57*] praefixum habuiſſe et tamen eum, quem decreverat, transgreſſum eſſe. Neſcio, tale quid unquam in ullius hominis cogitationem incidiſſe; ſimiliter me latet, quibus rationibus, ut credam *Fortuitum et Neceſſarium* non eſſe contraria, mihi perſuadere conaris. Quam primum animadverto, tres trianguli angulos duobus rectis neceſſario aequales eſſe, nego quoque id caſu fieri. Similiter, quam primum adverto, calorem neceſſarium ignis eſſe effectum, nego quoque id caſu accidere. Quod *Neceſſarium ac Liberum* duo contraria ſunt, non minus abſurdum et rationi repugnans videtur: nam nemo negare poteſt, Deum ſeipſum et caetera omnia libere cognoſcere; et tamen cuncti communi ſuffragio concedunt, Deum ſeipſum neceſſario cognoſcere. Quare mihi nullam inter Coactionem vel vim, et Neceſſitatem differentiam conſtituere videris. Quod homo vult vivere, amare, etc. non eſt coactum opus, ſed tamen neceſſarium et multo magis, quod Deus vult eſſe, cognoſcere, ac operari. Si, praeter dicta, animo volvis, indifferentiam non niſi ignorantiam, vel dubitationem eſſe, atque voluntatem ſemper conſtantem et in omnibus determinatam, virtutem, neceſſariamque intellectus eſſe proprietatem; videbis mea verba penitus cum veritate concordare. Si affirmamus, Deum potuiſſe rem non velle et non potuiſſe eam non intelligere, Deo diverſas attribuimus libertates, alteram neceſſariam, alteram indifferentem: et conſequenter Dei voluntatem ab eſſentia ſua, ſuoque intellectu diverſam

ſam concipiemus et hoc pacto in aliam, ac aliam incidemus abſurditatem.

Attentio, quam in praecedenti mea exegeram, non tibi viſa eſt neceſſaria; et hoc fuit in cauſa, quod cogitationes tuas in praecipuum non defixeris, illudque, quod quam maxime ad rem faciebat, neglexeris.

Porro, ubi dicis, ſi in Deo actum vivendi, audiendi, attendendi, volendi etc. eoſque in eo eſſe eminenter nego, quod te tum lateat, qualem habeam Deum: hinc ſuſpicor te credere, non majorem eſſe perfectionem, quam quae memoratis attributis explicari poteſt. Haec non miror; quia credo, quod triangulum, ſiquidem loquendi haberet facultatem, [579] eodem modo diceret, Deum eminenter triangularem eſſe et circulus, Divinam naturam eminenti ratione circularem eſſe; et hac ratione quilibet ſua attributa Deo adſcriberet, ſimilemque ſe Deo redderet, reliquumque ei deforme videretur.

Epiſtolae parvitas et temporis anguſtia non ſinunt, ut meam de Divina natura, ſententiam, quaeſtioneſque a te propoſitas enucleem; praeterquam quod difficultates objicere non ſit proferre rationes. Nos in mundo multa ex conjectura facere verum eſt; ſed nos noſtras ex conjectura habere Meditationes eſt falſum. In communi vita veriſimillimum, in Speculationibus vero veritatem cogimur ſequi. Homo ſiti et fame periret, ſi, antequam perfectam obtinuiſſet demonſtrationem, cibum ac potum ſibi profuturum, edere aut bibere nollet. Id autem in Contemplatione locum nón habet. Econtra cavendum nobis eſt, quicquam, tanquam verum, admittere, quod ſolummodo veriſimile eſt: ubi enim unam admiſimus falſitatem, infinitae ſequuntur.

Porro

Porro hinc, quod divinae et humanae ſcientiae multis litibus et controverſiis repletae ſunt, nequit concludi, ea omnia, quae in iis tractantur, incerta eſſe: quoniam plurimi fuerunt, qui tanto contradicendi ſtudio tenebantur, ut etiam demonſtrationes Geometricas irriſerint. Sextus Empiricus, aliique Sceptici, quos citas, dicunt falſum eſſe, quod totum ſua parte majus eſt et ſic de caeteris judicant axiomatibus.

Ut vero, praetermiſſo ac conceſſo, nos, demonſtrationum defectu, veriſimilitudinibus debere eſſe contentos, dico, Demonſtrationem veroſimilem talem eſſe debere, ut, licet de ea dubitare poſſimus, contradicere tamen nequeamus; quia id, cui poteſt contradici, non vero, ſed falſo ſimile eſt. Si, exempli gratia, dico, Petrum in vivis eſſe, quia eum heri ſanum conſpexi; vero quidem id ſimile eſt, quatenus mihi nemo contradicere poteſt; ſi autem alius dicit, ſe heri vidiſſe, eum deliquium animi paſſum fuiſſe, ſeque credere, Petrum inde diem obiiſſe ſupremum, hic, ut mea verba falſa videantur, efficit. Tuam conjecturam de Spectris et Lemuribus falſam et ne veriſimilem quidem videri, tam clare oſtendi, ut in reſponſo tuo nihil animadverſione di [580] gnum, inveniam.

Ad quaeſtionem tuam, an de Deo tam claram, quam de triangulo habeam ideam, reſpondeo affirmando. Si me vero interroges, utrum tam claram de Deo, quam de triangulo habeam imaginem, reſpondebo negando. Deum enim non imaginari, ſed quidem intelligere poſſumus. Hic quoque notandum eſt, quod non dico, me Deum omnino cognoſcere; ſed me quaedam ejus attributa, non autem omnia, neque maximam intelligere partem et certum eſt, plurimorum ignorantiam, quorundam eorum habere notitiam, non impedire. Quum Euclidis

clidis elementa addiſcerem, primo tres trianguli angulos duobus rectis aequari intelligebam; hancque trianguli proprietatem clare percipiebam, licet multarum aliarum ignarus eſſem.

Quod ad Spectra vel Lemures, hactenus nullam intelligibilem de iis auribus hauſi proprietatem; ſed quidem de Phantaſiis, quas nemo capere poteſt. Quum dicis Spectra, vel Lemures hic inferius (ſtylum tuum ſequor, licet ignorem, materiam hic inferius, quam ſuperius minoris eſſe pretii) ex tenuiſſima, rariſſima et ſubtiliſſima conſtare ſubſtantia, videris de aranearum telis, aëre, vel vaporibus loqui. Dicere eos eſſe inviſibiles, tantum mihi valet, ac ſi diceres, quid non ſint, non vero quid ſint: niſi forte velis indicare, quod, pro lubitu, ſe jam viſibiles, jam inviſibiles reddunt, quodque imaginatio in his, ſicut et in aliis impoſſibilibus, inveniet difficultatem.

Non multum apud me Authoritas Platonis, Ariſtotelis ac Socratis valet. Miratus fuiſſem, ſi Epicurum, Democritum, Lucretium, vel aliquem ex Atomiſtis, atomorumque defenſoribus protuliſſes: non enim mirandum eſt eos, qui Qualitates occultas, Species intentionales, Formas ſubſtantiales ac mille alias nugas commenti ſunt, Spectra et Lemures excogitaſſe et vetulis credidiſſe, ut Democriti authoritatem elevarent, cujus bonae Famae tantopere inviderunt, ut omnes ejus libros, quos tanta cum laude ediderat, combuſſerint. Si iis fidem adhibere animus eſt, quas rationes habes ad miracula Divae Virginis et omnium Sanctorum negandum, quae a tot Cele-
[581] berrimis Philoſophis, Theologis ac Hiſtoricis conſcripta ſunt, ut horum vel centum, illorum vero vix unum producere queam? Denique, Ampliſſime Vir, longius quam volebam, proceſſi; nec te diutius iis rebus, quas, (ſcio) non concedes, moleſtias

ſtias creare volo, quia alia, longe a meis diverſa, ſequeris principia etc.

EPISTOLA LXI.

Praeſtantiſſimo, Acutiſſimoque Philoſopho B. D. S.

* * * * * *

Praestantissime vir,

Miror ſaltem, quod eo ipſo, quo demonſtrent Philoſophi, aliquid falſum eſſe, eadem ratione oſtendant ejus veritatem: certitudinem enim intellectus in ſuae Methodi initio Carteſius omnibus aequalem eſſe putat; in Meditationibus autem demonſtrat. Idem illi probant, qui putant ſe aliquid certi demonſtrare poſſe hac ratione, ut pro indubitato a ſingulis hominibus accipiatur.

Sed his miſſis, experientiam provoco et, ut ad haec accurate attendas, ſubmiſſe rogo. Sic enim deprehendetur, ſi ex duobus unus aliquid affirmet, alter vero neget et ita, ut ſibi ejus ſint conſcii, loquantur, quod, licet verbis contrarii videantur, attamen perpenſis eorum conceptibus, ambo (unuſquiſque pro ſuo conceptu) vera dicant. Quod quidem refero, cum immenſae ſit in vita communi utilitatis et poſſent hoc unico obſervato innumerae controverſiae et inde ſequentes contentiones praecaveri; quamvis veritas haec in conceptu non ſemper abſolute vera ſit, ſed poſitis tantum iis, quae in intellectu ſupponuntur, ut vera. Quae Regula etiam adeo eſt univerſalis, ut apud omnes homines, ne dementibus quidem ac dormientibus exceptis, reperiatur: quicquid [582] enim hi dicunt, ſe videre (licet nobis non ita appareat) aut vidiſſe, certiſſimum eſt, haec revera ita ſe habere. Quod etiam in caſu propoſito, de *Libero nempe Arbitrio*, clariſſime conſpicitur. Uterque

enim

enim tam qui pro, quam qui contra diſputat, verum mihi dicere videtur, prout nimirum quilibet Libertatem concipit; Liberum enim dicit Carteſius, quod a nulla cauſa cogitur. Et tu econtra, quod a nulla cauſa determinatur ad aliquid. Fateor itaque tecum, nos in omnibus rebus a certa cauſa ad aliquid determinari et ſic nullum nos habere liberum arbitrium: ſed contra quoque puto cum Carteſio in certis rebus (quod ſtatim aperiam) nos nullatenus cogi, atque ita habere liberum arbitrium. Exemplum formabo a praeſenti.

Triplex autem eſt Status Quaeſtionis: *primo*, an in res, quae extra nos ſunt, abſolute aliquam habeamus poteſtatem? Quod negatur. Exempli gratia, quod hanc nunc exaro epiſtolam non eſt abſolute in mea poteſtate, quandoquidem certe prius ſcripſiſſem, ni vel abſentia, vel amicorum praeſentia impeditus fuiſſem. *Secundo*, an nos in motus corporis noſtri, qui ſequuntur, voluntate eos ad id determinante, abſolute habeamus poteſtatem? Reſpondeo limitando, ſi nimirum ſano corpore vivamus. Si enim valeo, ſemper me ad ſcribendum applicare, vel non applicare poſſum. *Tertio*, an, quando mihi meum rationis exercitium uſurpare licet, eo liberrime, hoc eſt, abſolute uti poſſim? Ad quod reſpondeo affirmative. Quis enim mihi negaret, niſi contradicendo propriae conſcientiae, quod non poſſum in meis cogitationibus cogitare, me velle ſcribere, aut non ſcribere. Et quoad operationem quoque, quia hoc externae cauſae permittunt, (quod ſecundum concernit caſum) quod equidem tam ſcribendi, quam non ſcribendi facultatem habeam: fateor quidem tecum, dari cauſas, quae me ad id determinant, quod jam ſcribo, quia ſcilicet primo mihi ſcripſiſti, eademque opera poſtulaviſti, ut prima occaſione reſcriberem et, quia impraeſentiarum datur occaſio, eam non libenter amitterem. Pro certo

etiam affirmo, teſte conſcientia, cum Carteſio, iſtiusmodi res me propterea non cogere, meque revera (quod negatu videtur impoſſibile) id nihilominus omittere poſſe, non obſtantibus his rationibus. [583] Si quoque cogeremur a rebus externis, cui poſſibile eſt habitum virtutis acquirere? imo hoc poſito omnis malitia excuſabilis eſſet. Sed quot modis non fit, ut, ſi a rebus externis ad aliquid determinemur, obfirmato tamen ac conſtanti ei reſiſtamus animo?

Ut itaque ſuperioris Regulae clariorem dem explicationem. Ambo equidem verum dicitis proprium juxta conceptum: ſi autem abſolutam veritatem ſpectemus, haec tantum competit ſententiae Carteſii. Supponis enim in conceptu, ut certum, libertatis eſſentiam in eo conſiſtere, quod a nulla re determinamur. Hoc ſic poſito, utrumque verum erit; veruntamen cum eſſentia cujuslibet rei in eo conſiſtat, ſine quo ne quidem concipi poſſit; et clare ſane concipiatur libertas, licet ab externis cauſis in noſtris actionibus ad aliquid determinemur, ſive, licet ſemper cauſae ſint, quae incitamento nobis ſunt, ut actiones noſtras tali modo dirigamus, cum tamen id plane non efficiant; verum nullatenus, poſito quod cogamur. Vide praeterea Carteſii I. Tom. Epiſt. 8. et 9. item II. Tom pag. 4. Sed haec ſufficiant. Rogo, ut ad has difficultates reſpondeas etc.

8. Octob. 1674.

EPISTOLA LXII.

Viro Doctiſſimo atque Expertiſſimo

* * * * * *

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Expertissime domine,

Miſit mihi amicus noſter J. R. literas, quas ad me dignatus es ſcribere, una cum judicio tui amici de mea et Carteſii de libero arbitrio ſententia, quae mihi gratiſſima fuerunt. Et, quamvis in praeſentia, [584] praeterquam quod valetudinem non ſatis firmam habeam, aliis rebus admodum diſtrahar, tamen vel ſingularis tua humanitas, vel, quod ego praecipuum puto, veritatis ſtudium, quo teneris, me cogit, ut tuo deſiderio, pro mei ingenii tenuitate, ſatisfaciam. Etenim quid tuus amicus velit, antequam experientiam provocat et accuratam attentionem petit, neſcio. Quod deinde addit, *Si quando inter duos alter de re quapiam quid aſſirmat, alter autem neget etc.* verum eſt, ſi intelligit illos duos, quamvis iiſdem utantur vocabulis, de rebus tamen diverſis cogitare, cujus rei exempla aliquot amico J. R. olim miſi, cui jam ſcribo, ut tibi eadem communicet.

Tranſeo igitur ad illam Libertatis definitionem, quam meam eſſe ait; ſed neſcio, unde illam ſumpſerit. Ego eam rem Liberam eſſe dico, quae ex ſola ſuae naturae neceſſitate exiſtit et agit, Coactam autem, quae ab alio determinatur, ad exiſtendum et operandum certa ac determinata ratione. Ex. gr. Deus, tametſi neceſſario, libere tamen exiſtit, quia ex ſola ſuae naturae neceſſitate exiſtit. Sic etiam Deus ſe et abſolute omnia libere intelligit, quia ex ſola ipſius naturae neceſſitate ſequitur, ut omnia intelligat.

telligat. Vides igitur me libertatem non in libero decreto ſed in libera neceſſitate ponere.

Sed ad res creatas deſcendamus, quae omnes a cauſis externis determinantur ad exiſtendum et operandum certa ac determinata ratione. Quod ut clare intelligatur, rem ſimpliciſſimam concipiamus. Ex. gr. Lapis a cauſa externa, ipſum impellente, certam motus quantitatem accipit, qua poſtea, ceſſante cauſae externae impulſu, moveri neceſſario perget. Haec igitur lapidis in motu permanentia coacta eſt, non neceſſaria, quia impulſu cauſae externae definiri debet; et quod hic de lapide, id de quacunque re ſingulari, quantumvis illa compoſita et ad plurima apta eſſe concipiatur, intelligendum eſt, quod ſcilicet unaquaeque res neceſſario a cauſa externa aliqua determinatur ad exiſtendum et operandum certa ac determinata ratione.

Porro, concipe jam, ſi placet, lapidem, dum moveri pergit, cogitare et ſcire, ſe, quantum poteſt, conari, ut moveri pergat. Hic ſane lapis, quandoquidem ſui tantummodo conatus eſt conſcius et [585] minime indifferens, ſe liberrimum eſſe et nulla alia de cauſa in motu perſeverare credet, quam quia vult. Atque haec humana illa libertas eſt, quam omnes habere jactant et quae in hoc ſolo conſiſtit, quod homines ſui appetitus ſint conſcii et cauſarum, a quibus determinantur, ignari. Sic infans ſe lac libere appetere credit; puer autem iratus vindictam velle et timidus fugam. Ebrius deinde credit, ſe ex libero mentis decreto ea loqui, quae poſtea ſobrius tacuiſſe vellet. Sic delirans, garrulus et hujus farinae plurimi ſe ex libero mentis decreto agere, non autem impetu ferri credunt. Et quia hoc praejudicium omnibus hominibus innatum eſt, non ita facile eodem liberantur. Nam quamvis experientia ſatis ſuperque doceat, homines nihil minus poſſe, quam appetitus

mode-

moderari suos et quod saepe, dum contrariis affectibus conflictantur, meliora videant et deteriora sequantur, se tamen liberos esse credunt, idque propterea, quod res quasdam leviter appetant et quarum appetitus facile potest contrahi memoria alterius rei, cujus frequenter recordamur.

His, quaenam mea de libera et coacta necessitate, deque ficta humana libertate sit sententia, satis, ni fallor, explicui; ex quibus facile ad tui amici objectiones respondetur. Nam, quod cum Cartesio ait, illum liberum esse, qui a nulla causa externa cogitur, si per hominem coactum intelligit eum, qui invitus agit, concedo nos quibusdam in rebus nullatenus cogi, hocque respectu habere liberum arbitrium. Sed si per coactum intelligit, qui quamvis non invitus, necessario tamen agit, (ut supra explicui) nego nos aliqua in re liberos esse.

At Amicus tuus contra affirmat, *nos rationis exercitio liberrime, hoc est, absolute uti posse*, qua in re satis, ne dicam nimis, confidenter persistat. *Quis enim*, ait, *nisi propriae contradicendo conscientiae, negaret, me cogitationibus meis cogitare posse, quod vellem et quod non vellem scribere.* Pervelim scire, quam ille conscientiam, praeter illam, quam supra exemplo lapidis explicui, narrat. Ego sane, ne meae conscientiae, hoc est, ne rationi et experientiae contradicam et ne praejudicia et ignorantiam foveam, [586] nego, me ulla absoluta cogitandi potentia cogitare posse, quod vellem et quod non vellem scribere. Sed ipsius conscientiam appello, qui sine dubio expertus est, se in somnis non habere potestatem cogitandi, quod vellet et quod non vellet scribere; nec cum somniat se velle scribere, potestatem habet, non somniandi se velle scribere; nec minus expertum illum esse credo, quod mens non semper aeque apta sit ad cogitandum de eodem objecto; sed prout corpus

aptius

aptius eſt, ut in eo hujus, vel illius objecti imago excitetur, ita mens aptior eſt ad hoc, vel illud objectum contemplandum.

Cum praeterea addit, quod cauſae, cur animum ad ſcribendum applicuerit, ipſum quidem ad ſcribendum impulerint, ſed non coegerint, nihil aliud ſignificat, (ſi rem aequo pondere examinare velis) quam quod ipſius animus ita tum erat conſtitutus, ut cauſae, quae ipſum alias, cum ſcilicet magno aliquo affectu conflictatur, non potuiſſent, nunc facile potuerunt flectere, hoc eſt, cauſae, quae ipſum alias non potuiſſent cogere, coëgerunt jam, non ut invitus ſcriberet, ſed ut neceſſario ſcribendi eſſet cupidus.

Quod porro ſtatuit: *quod ſi a cauſis externis cogeremur, virtutis habitum acquirere poſſit nemo;* neſcio, quis ipſi dixerit, non poſſe ex fatali neceſſitate, ſed tantummodo ex libero Mentis decreto, fieri, ut firmato et conſtanti ſimus animo.

Et quod denique addit: *quod hoc poſito omnis malitia excuſabilis eſſet.* Quid inde? Nam homines mali non minus timendi ſunt, nec minus pernicioſi, quando neceſſario mali ſunt. Sed de his, ſi placet, vide meae Appendicis ad Carteſii Principiorum lib. I. et II. ordine Geometrico demonſtrator. Partis II. Caput VIII.

Denique tuus amicus, qui haec mihi objicit, vellem, ut mihi reſponderet, qua ratione ille humanam virtutem, quae ex libero Mentis decreto oritur, ſimul concipiat cum Dei praeordinatione. Quod ſi cum Carteſio fatetur, ſe haec neſcire conciliare, ergo telum, quo ipſe transfixus jam eſt, in me vibrare conatur. Sed fruſtra. Nam ſi meam ſententiam attento animo examinare velis, omnia congruere videbis etc.

EPISTOLA LXIII.

Praeſtantiſſimo atque Acutiſſimo Philoſopho B. D. S.

* * * * * *

PRAESTANTISSIME VIR,

Methodum tuam recte regendae rationis in ac-[557] quirenda veritatum incognitarum cognitione, ut et Generalia in Phyſicis quando impetrabimus? Novi te jam modo magnos in iis feciſſe progreſſus. Priús jam mihi innotuit et poſterius noſcitur ex Lemmatibus Parti ſecundae Ethices adjectis: quibus multae difficultates in Phyſicis facile ſolvuntur. Si otium et occaſio ſinit, a te ſubmiſſe peto, veram Motus Definitionem, ut et ejus explicationem, atque qua ratione, cum extenſio, quatenus per ſe concipitur, indiviſibilis, immutabilis etc. ſit, a priori deducere poſſimus, tot tamque multas oriri poſſe varietates et per conſequens exiſtentiam figurae in particulis alicujus corporis, quae tamen in quovis corpore variae et diverſae ſunt a figuris partium, quae alterius corporis formam conſtituunt? Praeſens mihi indicaſti methodum, qua uteris in indagandis necdum cognitis veritatibus. Experior eam Methodum valde eſſe praecellentem et tamen valde facilem, quantum ego de ea concepi, et poſſum affirmare hac unica obſervatione magnos me in Mathematicis feciſſe progreſſus: optem idcirco, ut mihi veram traderes definitionem ideae adaequatae, verae, falſae, fictae et dubiae. Differentiam inter ideam veram et adaequatam quaeſivi, huc uſque tamen nil aliud reſcire potui, quam quum rem inquiſivi et certum conceptum, vel ideam, quod, inquam, (ut porro expiſcarer, an haec idea vera etiam alicujus rei adaequata eſſet) ex me quaeſiverim, quae ſit cauſa hujus ideae, aut conceptus; qua cognita denuo interrogavi, quae ſit rurſus cauſa hujus conceptus et ſic ſemper in cauſas cauſarum idearum inquirendo perrexi, uſque dum talem

talem cauſam nanciſcerer, cujus aliam cauſam [588] rurſus videre non poſſem, quam quod inter omnes ideas poſſibiles, quas penes me habeo, haec una quoque ex iiſdem exiſtat. Si, exempli cauſa, inquirimus, in quo conſiſtat vera noſtrorum Errorum origo; Carteſius reſpondebit, quod aſſenſum praebeamus rebus nondum clare perceptis; verum licet haec vera idea hujus rei ſit, nondum tamen potero omnia circa haec ſcitu neceſſaria determinare, niſi quoque hujus rei adaequatam ideam habuero; quam ut aſſequar, denuo in cauſam hujus conceptus inquiro, quare nimirum fiat, ut aſſenſum praebeamus rebus non clare intellectis et reſpondeo hoc fieri ex defectu cognitionis; ſed hic rurſus ulterius inquirere non licet, quaenam ſit cauſa, ut quaedam ignoremus; ac proinde video me adaequatam ideam noſtrorum errorum detexiſſe. Hic interim a te requiro, an, quia conſtat, multas res infinitis modis expreſſas habere adaequatam ſui ideam et ex quavis adaequata idea omnia ea, quae de re ſciri poſſunt, educi poſſe, quamvis facilius ex hac, quam ex illa idea, eliciantur, an, inquam, ſit medium, quo noſcatur, utra prae alia uſurpanda ſit. Sic, exempli gratia, adaequata idea circuli conſiſtit in radiorum aequalitate, eadem quoque conſiſtit in infinitis rectangulis ſibi invicem aequalibus, factis a ſegmentis duarum linearum, atque ſic porro infinitas habet expreſſiones, quarum unaquaeque adaequatam circuli naturam explicat; et quamvis ex unaquaque harum omnia alia deducere liceat, quae de circulo ſciri poſſunt, id ipſum tamen multo facilius fit ex una harum, quam ex altera. Sic quoque, qui applicatas Curvarum conſiderat, multa deducet, quae ad dimenſionem harum ſpectant, ſed majori facilitate, ſi conſideremus Tangentes etc. Et ita indicare volui, quo uſque hac in Diſquiſitione progreſſus ſum. Cujus perfectionem, vel ſi alicubi erro emendationem, nec non deſideratam Definitionem exſpecto. Vale.

EPISTO-

EPISTOLA LXIV.

Nobiliſſimo ac Doctiſſimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Reſponſio ad Praecedentem.

NOBILISSIME VIR,

Inter ideam veram et adaequatam nullam aliam
[589] differentiam agnoſco, quam quod nomen veri reſpiciat tantummodo convenientiam ideae cum ſuo ideato, nomen adaequati autem naturam ideae in ſe ipſa; ita ut revera nulla detur differentia inter ideam veram et adaequatam praeter relationem illam extrinſecam. Jam autem, ut ſcire poſſim, ex qua rei idea ex multis omnes ſubjecti proprietates poſſint deduci, unicum tantum obſervo, ut ea rei idea, ſive definitio cauſam efficientem exprimat. Exempli gratia, ad circuli proprietates inveſtigandas inquiro, an ex hac idea circuli, quod ſcilicet conſtat ex infinitis rectangulis, poſſim omnes ejus proprietates deducere, inquiro, inquam, an haec idea cauſam circuli efficientem involvat, quod cum non fiat, aliam quaero: nempe quod circulus ſit ſpatium, quod deſcribitur a linea, cujus unum punctum eſt fixum, alterum mobile: cum haec Definitio jam cauſam efficientem exprimat, ſcio me omnes inde poſſe circuli proprietates deducere etc. Sic quoque cum Deum definio eſſe Ens ſumme perfectum, cumque ea definitio non exprimat cauſam efficientem, (intelligo enim cauſam efficientem tam internam, quam externam) non potero inde omnes Dei proprietates expromere; at quidem cum definio Deum eſſe *Ens* etc. vide Definit. VI. Part. I. Ethices.

Caete-

Caeterum de reliquis, nimirum de motu, quaeque ad Methodum ſpectant, quia nondum ordine conſcripta ſunt, in aliam occaſionem reſervo.

Circa illa, quae ais, quod ille, qui conſi- [590] derat applicatas Curvarum, multa deducet, quae ad dimenſionem earum ſpectant; ſed majori facilitate, conſiderando Tangentes etc. Ego contrarium puto, quod etiam conſiderando Tangentes multa alia difficilius deducentur, quam conſiderando ordinatim applicatas; et abſolute ſtatuo, quod ex quibuſdam proprietatibus alicujus rei (quacunque data idea) alia facilius, alia difficilius (quae tamen omnia ad Naturam illius rei ſpectant) inveniri poſſint; ſed hoc tantum obſervandum exiſtimo, ideam talem eſſe inquirendam, ex qua omnia elici queant, ut ſupra dictum. Omnia enim ex aliqua re poſſibilia deducturus, neceſſario ſequitur ultima prioribus difficiliora fore etc.

EPISTOLA LXV.

Praeſtantiſſimo Acutiſſimoque Philoſopho B. D. S.

* * * * *

PRAESTANTISSIME VIR,

Serio abs te peto, ut dubitationes hic motas ſolvere, tuamque ad eas reſponſionem mittere placeat. Sit, rogo, demonſtratio ea oſtenſiva; non vero ad impoſſibile deducens, num ſcilicet primo nos plura de Deo attributa, quam Cogitationem, Extenſionemque poſſimus cognoſcere? Porro num inde ſequatur creaturas, aliis conſtantes attributis, nullam poſſe concipere extenſionem? Unde ſequeretur tot conſtituendos eſſe mundos, quot dantur Dei attributa. Quantae ex. gr. extenſionis noſter exiſteret mundus, tantae quoque extenſionis mundi, aliis affecti attributis, eſſent: quemadmodum vero, praeter

cogi-

cogitationem, non niſi extenſionem percipimus, ita etiam iſtius mundi creaturae, non niſi ſui mundi attributa atque cogitationem perciperent.

Secundo, quoniam Dei intellectus tam eſſentia, quam exiſtentia a noſtro differt intellectu; nihil er-[591] go cum noſtro commune habebit; ac proinde (per 3 Ethic. Prop. part. 1.) Dei intellectus noſtri cauſa eſſe nequit.

Tertio, in Schol. 10. Prop. part. 1. Ethic. ais *nihil in natura clarius eſſe, quam quod unumquodque ens ſub aliquo attributo debeat concipi;* (quod optime capio) *et quo plus realitatis aut Eſſe habeat, eo plura ei competant attributa.* Hinc ſequi videtur, dari entia, quae tria, quatuor, aliaque plura habent attributa, licet ex demonſtratis colligere licuerit, unumquodque ens duobus tantum conſtare attributis, nimirum certo quodam Dei attributo, ejuſdemque attributi idea.

Quarto, eorum, quae a Deo immediate producta ſunt, quaeque mediante infinita quadam modificatione producuntur, exempla deſiderarem. Prioris generis cogitatio, ac extenſio; poſterioris vero intellectus in cogitatione, motus in extenſione eſſe videntur.

Haec ſunt, quae abs te, ſiquidem tempus aliquod tibi ſit reliquum, peto. Vale etc.

25 Julii 1675.

EPISTO-

EPISTOLA LXVI.

Doctissimo Expertissimoque Viro

* * * * *

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

EXPERTISSIME VIR,

Gaudeo, quod tandem occasio tibi oblata fuerit, ut me tuis literis, mihi semper gratissimis, recreares, quod ut frequenter facias, enixe rogo etc.

Ad dubia pergo; et quidem ad primum dico, Mentem humanam illa tantummodo posse cognitione assequi, quae idea corporis actu existentis [592] involvit, vel quod ex hac ipsa idea potest concludi. Nam cujuscunque rei potentia sola ejus essentia definitur, (per Prop. 7. p. 3. Ethices) Mentis autem essentia (per Prop. 13. p. 2.) in hoc solo consistit, quod sit idea Corporis actu existentis ac proinde Mentis intelligendi potentia ad ea tantum se extendit, quae haec idea Corporis in se continet, vel quae ex eadem sequuntur. Ad haec Corporis idea nulla alia Dei attributa involvit neque exprimit, quam Extensionem et Cogitationem. Nam ejus ideatum, nempe Corpus (per Prop. 6. p. 2.) Deum pro causa habet, quatenus sub attributo Extensionis et non quatenus sub ullo alio consideratur, atque adeo (per Axiom. 6. p. 1.) haec Corporis idea Dei cognitionem involvit, quatenus tantummodo sub Extensionis attributo consideratur. Deinde haec idea, quatenus cogitandi modus est, Deum etiam (per eandem Prop.) pro causa habet, quatenus res est cogitans et non quatenus sub alio attributo consideratur; adeoque (per idem Axiom.) hujus ideae idea Dei cognitionem involvit, quatenus sub Cogitationis et non quatenus sub alio

attri-

attributo conſideratur. Apparet itaque Mentem humanam, ſive Corporis humani ideam praeter haec duo nulla alia Dei attributa involvere, neque exprimere. Caeterum ex his duobus attributis vel eorundem affectionibus nullum aliud Dei attributum (per Prop. 10. p. 1.) concludi, neque concipi poteſt. Atque adeo concludo Mentem humanam nullum Dei attributum praeter haec poſſe cognitione aſſequi, ut fuit propoſitum. Quod autem addis, an ergo tot mundi conſtituendi ſunt, quot dantur attributa? vide Schol. Prop. 7 p. 2. Ethices. Poſſet praeterea haec Propoſitio facilius demonſtrari, deducendo rem ad abſurdum; quod quidem demonſtrandi genus, quando Propoſitio negativa eſt, prae altero eligere ſoleo, quia cum natura ſimilium magis convenit. Sed quia poſitivum tantummodo petis, ad alterum tranſeo, quod eſt, an id poſſit ab alio produci, in quo tam eſſentia, quam exiſtentia diſcrepat: nam quae ab invicem ita differunt, nihil commune habere videntur. Sed cum omnia ſingularia, praeter illa, quae a ſuis ſimilibus producuntur, differant a ſuis [593] cauſis, tam eſſentia, quam exiſtentia, nullam hic dubitandi rationem video.

Quo autem ego ſenſu intelligam, quod Deus ſit cauſa efficiens rerum, tam eſſentiae, quam exiſtentiae, credo me ſatis explicuiſſe in Schol. et Coroll. Prop. 25 p. 1. Ethic.

Axioma Scholii Prop. 10. p. 1. ut in fine ejuſd. Scholii innui, formamus ex idea, quam habemus Entis abſolute infiniti et non ex eo, quod dentur, aut poſſint dari entia, quae tria, quatuor etc. attributa habeant.

Denique exempla, quae petis, primi generis ſunt in Cogitatione, intellectus abſolute infinitus; in Extenſione autem motus et quies; ſecundi autem,

facies

facies totius Univerſi, quae quamvis infinitis modis variet, manet tamen ſemper eadem, de quo vide Schol. 7. Lemmatis ante Prop. 14. p. 2.

His, Vir praeſtantiſſime, ad tuas, noſtrique amici objectiones reſpondiſſe me credo, ſi tamen ſcrupulum adhuc remanere exiſtimas, rogo, ut mihi ſignificare non graveris, ut eum etiam, ſi poſſim, evellam. Vale etc.

Hagae Com.
29. Julii 1675.

EPISTOLA LXVII.

Acutiſſimo ac Doctiſſimo Philoſopho B. D. S.

* * * * * *

Vir clarissime,

Abs te peto Demonſtrationem ejus, quod dicis; nempe quod anima non poſſit plura attributa Dei, quam Extenſionem et Cogitationem percipere. Quod quidem licet evidenter videam, contrarium tamen ex Schol. Prop. 7. part. 2. Ethices poſſe deduci, mihi videtur, forte non aliam ob cauſam, quam quia ſenſum hujus Scholii non ſatis recte percipio. Conſtitui ergo, haec qua ratione deducam, exponere, te, [504] Vir Cl. obnixe rogans, ut mihi velis, ubicunque ſenſum tuum non recte aſſequor, ſolita tua humanitate ſuccurrere. Ea autem ſic ſeſe habent. Quod, licet inde colligam, mundum utique unicum eſſe, id tamen exinde non minus quoque clarum eſt, eum ipſum infinitis modis expreſſum, ac proinde unamquamque rem ſingularem infinitis modis expreſſam eſſe. Unde videtur ſequi, quod Modificatio illa, quae Mentem meam conſtituit, ac Modificatio illa, quae Corpus meum exprimit, licet una et eadem ſit Modi-

Modificatio, ea tamen infinitis modis ſit expreſſa, uno modo per Cogitationem, altero per Extenſionem, tertio per attributum Dei mihi incognitum, atque ſic porro in infinitum, quia infinita dantur Attributa Dei, et Ordo et Connexio Modificationum videtur eſſe eadem in omnibus. Hinc jam Quaeſtio oritur, quare Mens, quae certam Modificationem repraeſentat et quae eadem Modificatio non ſolum Extenſione, ſed infinitis aliis modis eſt expreſſa; quare, inquam, tantum Modificationem illam per Extenſionem expreſſam, hoc eſt, Corpus humanum et nullam aliam expreſſionem per alia attributa percipiat. Sed tempus mihi non permittit, ut ea prolixius proſequar; forte haec dubia omnia crebrioribus Meditationibus eximentur.

Londini,
12. Auguſt 1675.

EPISTOLA LXVIII.

Nobiliſſimo ac Doctiſſimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

NOBILISSIME VIR,

— — Caeterum, ad tuam Objectionem ut reſpondeam, dico, quod quamvis unaquaeque res infinitis modis expreſſa ſit in infinito Dei intellectu, illae tamen
[593] infinitae ideae, quibus exprimitur, unam eandemque rei ſingularis Mentem conſtituere nequeunt, ſed infinitas: quandoquidem unaquaeque harum infinitarum idearum nullam connexionem cum invicem habent, ut in eodem Scholio Propoſitionis 7.

Part.

Part. 2. Ethic explicui et ex Prop. 10. Part. 1. patet. Ad haec si aliquantulum attendas, nihil difficultatis superesse videbis etc.

Hagae
18 August 1675.

EPISTOLA LXIX.

Acutissimo atque Doctissimo Philosopho B. D. S.

* * * * *

VIR CLARISSIME,

— — Primo difficulter admodum concipere queo, quî a priori corporum existentia demonstretur, quae motus et figuras habent; cum in Extensione, absolute rem considerando, nil tale occurrat. Secundo erudiri abs te vellem, quomodo intelligendum sit, cujus meministi Epistola de Infinito his verbis: *Nec tamen concludunt, talia omnem numerum superare ex partium multitudine.* Nam revera omnes Mathematici mihi videntur circa talia infinita semper demonstrare, quod partium numerus sit tam magnus, ut omnem assignabilem numerum superent et in exemplo, de duobus circulis ibidem allato, non hoc ipsum declarare videris, quod tamen susceperas. Ibi enim tantum ostendis, quod non hoc ipsum concludunt ex nimia spatii interpositi magnitudine et *quod ejus maximum et minimum non habeamus;* sed non demonstras prout volebas, quod id non concludant ex partium multitudine etc.

2 Maii 1676.

EPISTOLA LXX.

Nobilissimo atque Doctissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Nobilissime vir,

[596] Quod in Epistola de Infinito dixi, quod partium infinitatem ex earum multitudine non concludant, hinc patet, quod, si ea ex earum multitudine concluderetur, non possemus majorem partium multitudinem concipere, sed earum multitudo, quavis data, deberet esse major, quod falsum est: nam in toto spatio, inter duos circulos, diversa centra habentes, duplo majorem partium multitudinem concipimus, quam in ejusdem dimidio et tamen partium numerus, tam dimidii, quam totius spatii omni assignabili numero major est. Porro ex Extensione, ut eam Cartesius concipit, molem scilicet quiescentem, corporum existentiam demonstrare non tantum difficile, ut ais, sed omnino impossibile est. Materia enim quiescens, quantum in se est, in sua quiete perseverabit, nec ad motum concitabitur, nisi a causa potentiori externa; et hac de causa non dubitavi olim affirmare, rerum naturalium principia Cartesiana inutilia esse, ne dicam absurda.

Hagae
5 Maii 1676.

EPISTOLA LXXI.

Acutiſſimo Doctiſſimoque Philoſopho B. D. S.

* * * * * *

DOCTISSIME VIR,

Velim, ut hac in re mihi gratificeris, indicando, quî ex conceptu Extenſionis ſecundum tuas meditationes varietas rerum a priori poſſit oſtendi, quandoquidem meminiſti opinionis Carteſii, in qua Carteſius ſtatuit, ſe eam ex Extenſione nullo alio modo deducere poſſe, quam ſupponendo, motu a Deo excitato hoc effectum fuiſſe in Extenſione: deducit ergo juxta meam opinionem corporum exiſtentiam non ex quieſcente materia, niſi forte ſuppoſitionem motoris Dei pro nihilo haberes; quandoquidem, quî illud ex eſſentia Dei a priori neceſſario ſequi debeat, abs te non ſit oſtenſum; id quod Carteſius oſtenſurus captum humanum ſuperare credebat. Quare a te hanc rem requiro, ſciens bene, te alias cogitationes habere, niſi alia ſontica ſubſit forte cauſa, quare illud hactenus manifeſtum facere nolueris; et ſi hoc, de quo non dubito, non opus fuiſſet, tale quid obſcure indicares. Sed certo tibi perſuaſum habeas, quod ſive candide mihi aliquid indices, ſive celes, meus tamen erga te affectus immutatus maneat. [597]

Rationes tamen, cur illud ſpecialiter deſiderem, hae ſunt, quod in Mathematicis ſemper obſervarim, quod nos ex quavis re in ſe conſiderata, hoc eſt, ex definitione cujuſque rei, unicam ſaltem proprietatem deducere valeamus; quod ſi autem plures proprietates deſideremus, neceſſe eſſe, ut rem definitam ad alia referamus: tunc ſiquidem ex conjunctione definitionum harum rerum novae proprietates reſultant. Ex. gr. Si circuli peripheriam conſiderem ſolam, nihil aliud concludere potero, quam quod ubique ſibi ſimilis ſive uniformis exiſtat, qua quidem proprietate ab

ab omnibus aliis curvis essentialiter differt, nec ullas [598] alias unquam potero deducere. Verum si ad alia referam, nimirum ad radios ex centro deductos, ad duas lineas sese intersecantes, aut plures quoque, plures utique hinc proprietates deducere valebo; quae quidem aliquo modo videntur adversari prop. 16. Ethices, quae praecipua fere est 1 lib. tui Tractatus, in qua tanquam notum assumitur, posse ex data cujuscunque rei definitione plures proprietates deduci, quod mihi videtur impossibile, si non ad alia referamus rem definitam; id quod porro effecit, ut non possim videre, qua ratione ex Attributo aliquo solo considerato, ex. gr. Extensione infinita corporum varietas exsurgere possit; vel si existimas hoc quoque non posse concludi ex unico solo considerato, sed omnibus simul sumptis, vellem hoc edoceri abs te et qua ratione hoc concipiendum foret. Vale etc.

Parisiis,
23 Jun. 1676.

EPISTOLA LXXII.

Nobilissimo atque Doctissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Nobilissime vir,

Quod petis, an ex solo Extensionis conceptu rerum varietas a priori possit demonstrari, credo me jam satis clare ostendisse, id impossibile esse; ideoque materiam a Cartesio male definiri per Extensionem; sed eam necessario debere explicari per attributum, quod aeternam et infinitam essentiam exprimat. Sed de his forsan aliquando, si vita suppetit, clarius tecum

cum agam. Nam huc ufque nihil de his ordine difponere mihi licuit.

Quod autem addis, nos ex definitione cujufque rei, in fe confideratae, unicam tantum proprietatem deducere valere, locum forfan habet in rebus [579] fimpliciffimis, vel entibus rationis, (ad quae figuras etiam refero) at non in realibus. Nam ex hoc folo, quod Deum definio effe Ens, ad cujus effentiam pertinet exiftentia, plures ejus proprietates concludo: nempe quod neceffario exiftit, quod fit unicus, immutabilis, infinitus, etc. et ad hunc modum plura alia exempla adferre poffem, quae impraefentiarum omitto. Denique rogo, ut inquiras, an Tractatus D. Huet, (nempe contra Tractatum Theologico Politicum) de quo antea fcripfifti, lucem jam viderit et an mihi exemplar transmittere poteris, deinde an jam noveris, quaenam ea fint, quae de Refractione noviter inventa fint. Hifce vale, Nobiliffime Vir et amare perge etc.

Hagae Com.
15. Julii 1676.

EPISTOLA LXXIII.

Doctiffimo et Acutiffimo Viro B. D. S.

ALBERTUS BURGH

S. P.

Promifi tibi fcribere ex Patria difcedens, nimirum fi quid digni mihi in itinere occurreret. Haec autem occafio cum mihi data fit, maximique quidem momenti, debitum meum perfolvo, tibi fignificans, me per Infinitam Dei Mifericordiam in Ecclefiam Catholicam reductum, ejufdemque membrum effectum effe; quod quomodo acciderit, ex fcripto, quod Cla-

riffimo,

riſſimo Expertiſſimoque Viro D. Craeneno, Profeſſori Leidenſi, miſi, particularius intelligere tibi licebit; jamque hinc, ad tuam quae ſpectant utilitatem, brevibus ſubjungam.

Quo magis te antea aliquando prae ſubtilitate et acumine tui ingenii admiratus ſum, eo magis te nunc defleo et deploro; quoniam, homo cum ſis ingenio-[600] ſiſſimus et praeclaris dotibus mentem a Deo ornatam nactus, veritatisque amans, imo avidus ſis, te tamen a miſero et ſuperbiſſimo illo Spirituum ſceleſtorum Principe circumduci et decipi patiaris. Tota enim tua Philoſophia quid eſt, niſi mera illuſio et Chymaera? et tamen non ſolum illi tranquillitatem mentis tuae in hác vita, ſed et ſalutem aeternam animae tuae committis. Vide quam miſero omnia tua innitantur fundamento. Te veram Philoſophiam demum inveniſſe praeſumis. Quomodo ſcis, tuam Philoſophiam optimam eſſe inter illas omnes, quae unquam in mundo doctae fuerunt, etiamnum docentur, aut unquam impoſterum docebuntur? An, ut de excogitatione futurarum taceam, omnes illas Philoſophias tam antiquas, quam novas, quae hic et in India et ubique per totum terrarum orbem docentur, examinaſti? et quamvis illas rite examinaveris, quomodo ſcis te optimam elegiſſe? Dices, mea Philoſophia rationi rectae congrua eſt, caeterae eidem repugnant: ſed omnes reliqui Philoſophi praeter tuos diſcipulos a te diſſentiunt, ac eodem jure idem, quod tu de tua, ipſi de ſe ſuaque Philoſophia praedicant, teque, ſicut tu illos, falſitatis erroriſque arguunt. Manifeſtum igitur eſt, a te, ut veritas tuae Philoſophiae eluceat, proponendas eſſe rationes, quae reliquis Philoſophiis non ſunt communes, ſed ſoli tuae applicari poſſint; aut tuam Philoſophiam aeque incertam et nugatoriam eſſe, ac alias reliquas, fatendum eſt.

Jam

Jam autem me ad librum tuum, cui titulum iſtum impium praefixiſti, reſtringens, confundensque Philoſophiam tuam cum tua Theologia, quoniam tu ipſe illas revera confundis, quamvis aſtutia Diabolica unam ab altera ſeparatam eſſe et diverſa principia habere, ſtatuere obtendas, ſic ulterius pergo.

Dices itaque forſan: alii S. Scripturam toties non legerunt, quam ego et ex illa ipſa S. Scriptura, cujus agnitio authoritatis differentiam inter Chriſtianos et reliquos totius mundi populos conſtituit, probo mea placita. Sed quomodo? applicando textus claros obſcurioribus S. Scripturam explico et ex illa mea interpretatione Dogmata mea compono, vel jam antea in cerebro meo conflata confirmo. Sed obſecro, ut reflectas ſerio ad hoc, quod dicis: quo- [691] modo enim ſcis te bene dictam iſtam applicationem facere et deinde iſtam applicationem rite factam interpretationi S. Scripturae ſufficientem eſſe, ſicque te bene ejuſdem S. Scripturae interpretationem inſtituere? praeſertim cum Catholici dicant et veriſſimum ſit, Verbum Dei univerſum non eſſe ſcriptis traditum et ſic S. Scripturam per S. Scripturam ſolam non poſſe explicari, non dicam ab uno homine, ſed ne quidem ab ipſa Eccleſia, quae ſola eſt S. Scripturae interpres. Traditiones enim Apoſtolicae etiam conſulendae ſunt, quod ex ipſa S. Scriptura et Sanctorum Patrum teſtimonio probatur, nec non rationi rectae pariter ac experientiae conſentaneum eſt. Atque ita falſiſſimum cum ſit tuum principium et in exitium ducens; ubi tota tua doctrina, huic falſo fundamento innixa et ſuperaedificata, remanebit?

Sic igitur, ſi in Chriſtum crucifixum credis, agnoſce peſſimam tuam haereſin, reſipiſcas a perverſione tuae naturae et cum Eccleſia reconciliator.

Quid enim alio modo tua probas, quam omnes Haeretici, qui unquam ex Eccleſia Dei exierunt, etiamnum exeunt, aut unquam impoſterum exibunt, fecerunt, faciunt, aut facient? Omnes enim, ſicut et tu, eodem principio, ſcilicet ſola S. Scriptura ad ſua dogmata conſlanda et ſtabilienda utuntur.

Neque tibi abblandiatur, quod forte Calviniſtae, ſeu Reformati dicti, neque Lutherani, neque Mennonitae, neque Sociniani etc. tuam Doctrinam refellere poſſint: omnes enim iſti, ut jam dictum eſt, aeque miſeri ſunt, ac tu es et pariter tecum in umbra mortis ſedent.

Si vero in Chriſtum non credis, miſerior es, quam effari poſſum. Remedium tamen facile eſt: reſipiſce enim a peccatis tuis, animadvertens arrogantiam exitialem miſeri et inſani tui ratiocinii. In Chriſtum non credis: quare? Dices, quia principiis meis Doctrina et vita Chriſti, nec non Chriſtianorum de ipſo Chriſto Doctrina meae Doctrinae minime convenit. Sed iterum dico, tunc te majorem cogitare audes omnibus iis, qui unquam in Civitate, vel Eccleſia Dei ſurrexerunt, Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Martyribus, Doctoribus, Confeſſoribus et Vir-
[602] ginibus, Sanctis innumeris, imo per blaſphemiam ipſo Domino Jeſu Chriſto? Tune illis ſolus doctrina, vivendi modo, in omnibus denique antecellis? Tune miſer homuncio, vilis terrae vermiculus, imo cinis, vermium eſca, teipſum Incarnatae Sapientiae Infinitae Aeterni Patris, blaſphemia ineffabili, praeferre geſtis? Tune ſolus prudentiorem et majorem te ipſum reputabis omnibus iis, qui unquam ab initio mundi in Eccleſia Dei fuerunt et in Chriſtum venturum, aut jam ventum crediderunt, aut etiamnum credunt? Quo fundamento innititur haec tua temeraria, inſana, deplorabilis et execranda arrogantia?

Negas

Negas Chriſtum filium Dei vivi, Verbum aeternae ſapientiae Patris, manifeſtatum in carne et pro genere humano paſſum et crucifixum eſſe. Quare? quia principiis tuis illud omne non reſpondet: ſed ultra quod probatum jam ſit, te vera principia non habere, ſed falſa, temeraria, abſurda, nunc plus dico, nimirum quod, etiamſi veris principiis innixus fueris et iiſdem omnia ſuperſtrueres, nihilo magis tamen per eadem, illa omnia, quae in mundo ſunt, evenerunt, aut eveniunt, explicare poſſes, neque audacter aſſerere tibi liceret, cum aliquid ipſis principiis videtur repugnare, illud idcirco revera impoſſibile eſſe, aut falſum. Quamplurima enim ſunt, imo innumera, quae, ſi aliquid certi cognoſci datur in rebus naturalibus, explicare tamen minime poteris; ſed neque quidem apparentem talium Phaenomenorum contradictionem cum reliquorum tuis explicationibus, a te pro certiſſimis habitis, auferre. Nullum penitus ex tuis principiis explicabis eorum, quae in faſcinatione et praecantationibus verborum certorum ſola pronunciatione, aut ſimplici illorum, aut characterum in quacunque materia expreſſorum geſtatione efficiuntur, nec non Phaenomenorum ſtupendorum a Daemoniis obſeſſorum, quorum omnium ego ipſe varia exempla vidi et innumerorum talium certiſſima teſtimonia quamplurium perſonarum fide digniſſimarum et uno ore loquentium intellexi. Quid poteris judicare de rerum omnium eſſentiis, conceſſo, quod ideae aliquae, quas in mente habes, rerum iſtarum eſſentiis, quarum ideae ſunt adaequatae, conveniant? cum ſecurus nunquam eſſe poſſis, an omnium rerum creatarum ideae in mente [603] humana habeantur naturaliter, an vero multae, ſi non omnes in eadem produci poſſint et revera producantur ab objectis externis, ac etiam per ſuggeſtionem ſpirituum bonorum, malorumve, divinamque revelationem evidentem. Quomodo itaque non conſulens aliorum hominum teſtimonia et rerum experientiam,

rientiam, ne jam dicam de ſubjiciendo tuo judicio omnipotentiae divinae, ex tuis principiis definire praeciſe poteris, ſtabilireque pro certo exiſtentiam actualem, aut non exiſtentiam, poſſibilitatem, aut impoſſibilitatem exiſtendi harum ex. gr. ſequentium rerum, (ſcilicet illas vel dari actualiter, vel non dari, aut poſſe dari, vel non poſſe dari in rerum natura) uti ſunt, virga probatoria ad detegendum metalla et aquas ſubterraneas; lapis, quem quaerunt Alchymiſtae; potentia verborum et characterum; apparitiones ſpirituum variorum tam bonorum, quam malorum, eorundemque potentia, ſcientia et occupatio; repraeſentatio plantarum et florum in Phiala vitrea poſt illarum combuſtionem; Syrenes; homunculi in mineris ſaepius ſeſe, ut fertur, oſtendentes; Antipathiae et Sympathiae rerum quamplurimarum; Impenetrabilitas corporis humani etc? Nihil prorſus, mi Philoſophe, etiamſi millies ſubtiliore et acutiore, quam polles, ingenio praevaleres, horum dictorum poteris determinare: et ſi ſoli intellectui tuo in hiſce et ſimilibus dijudicandis confidis, certe eodem modo jam cogitas de illis, quae tibi incognita aut incomperta ſunt, ac proinde impoſſibilia habentur; ſed revera incerta tantum, donec teſtimonio quamplurium fide dignorum teſtium convictus fueris, deberent videri; ſicut Julius Caeſar, uti mihi imaginor, judicaturus fuiſſet, aliquo ipſi dicente, pulvis aliquis componi poteſt et poſterioribus ſaeculis communis reddetur, cujus potentia tam erit efficax, ut caſtella, civitates integras, imo montes ipſos in aëra proſilire faciat et in quovis loco concluſus, ſubito poſt accenſionem ſuam ſe mirum in modum dilatans, omne, quod actionem ejus impedit, disrumpat: hoc enim Julius Caeſar nullo modo crediditſet, ſed plenis cachinnis irriſiſſet hunc hominem, utpote volentem ipſi perſuadere rem judicio ipſius ac experientiae [604] ſummaeque ſcientiae militari contrariam.

Sed

Sed in viam redeamus: Si haec praedicta igitur non cognoſcis, neque dijudicare potes, quid ſuperbia Diabolica tumidus miſer homo judicabis temerario de Myſteriis tremendis vitae et Paſſionis Chriſti, quae ipſi Catholici docentes incomprehenſibilia praedicant? Quid porro inſanies, nugatorie et futiliter garriendo de Miraculis innumeris et ſignis, quae poſt Chriſtum Apoſtoli et Diſcipuli ejus et deinceps aliquot millia Sanctorum in teſtimonium et confirmationem veritatis Fidei Catholicae per omnipotentem Dei virtutem ediderunt, ac quae per eandem Dei omnipotentem Miſericordiam et Bonitatem etiamnum diebus noſtris ſine numero per totum terrarum orbem fiunt? Et ſi hiſce contradicere non potes, ut certe minime poteris, quid plus obſtrepis? Manum da et reſipiſce ab erroribus et a peccatis tuis; humilitatem indue et regenerator.

Verum praeterea ad veritatem facti, ſicut revera eſt fundamentum Religionis Chriſtianae, deſcendere libet. Quomodo audebis negare, ſi recte attendas, efficaciam conſenſus tot myriadum hominum, quorum aliquot millia doctrina, eruditione et vera ſubtili ſoliditate, vitaeque perfectione te multis paraſangis antecelluere ac antecellunt, qui omnes unanimiter et uno ore affirmant. Chriſtum Filium Dei vivi incarnatum eſſe paſſum et crucifixum, mortuumque eſſe pro peccatis generis humani, reſurrexiſſe, transfiguratum eſſe, regnare in coelis cum patre aeterno in unitate Spiritus Sancti Deum et reliqua, quae huc ſpectant, ab eodem Domino Ieſu et in nomine ejus poſtea ab Apoſtolis reliquiſque Sanctis per virtutem Divinam et Omnipotentem miracula innumera, captum humanum non tantum excedentia, ſed et ſenſui communi repugnantia in Eccleſia Dei facta fuiſſe, (quorumque in hunc diem uſque indicia materialia innumera et longe lateque per orbem terrarum diffuſa viſibilia ſigna ſuperſunt) ac etiamnum fieri? An non

non eodem modo liceret mihi negare, Romanos antiquos unquam in mundo fuiſſe, Imperatoremque Julium Caeſarem oppreſſa Reip. Libertate illorum regimen in Monarchiam mutaſſe? Nihil videlicet curan-
[6:5] ti tot monumenta omnibus obvia, quae de Romanorum potentia nobis tempus reliquit, nec non contra teſtimonium graviſſimorum illorum authorum, qui unquam Hiſtorias Romanae Reip. et Monarchiae, particulariter ibi plurima de Julio Caeſare narrantes, conſcripſere et judicium tot hominum millium, qui aut dicta monumenta ipſi viderunt, aut iis (utpote quae ab innumeris exiſtere affirmantur) pariter, ac dictis hiſtoriis fidem unquam adhibuerunt ac etiamnum adhibent; hoc cum fundamento, nimirum quod hac nocte praeterita ſomniaſſem, monumenta, quae de Romanis reſtant, non eſſe res actuales, ſed meras illuſiones; ſimiliter et illa, quae de Romanis dicuntur, paria eſſe cum iis, quae libri iſti, quos Romanſios vocant, de Amadiis, de Galliis et ſimilibus Heroibus pueriliter narrant; nec non Julium Caeſarem, aut unquam in mundo fuiſſe, aut ſi extitit, hominem fuiſſe Atrabilarium, qui non revera Romanorum Libertatem conculcavit, ſeipſum ſuper Majeſtatis Imperatoriae thronum erigens; ſed ad credendum, ſe haec magna perfeciſſe, ſua propria ſtulta imaginatione, vel amicorum ipſi blandientium perſuaſione, inductus fuit? Annon prorſus eodem modo liceret mihi negare, regnum Chinae a Tartaris occupatum; Conſtantinopolin ſedem Imperii Turcarum eſſe et ſimilia innumera? Verum an ullus me haec negantem mentis haberet compotem, ac inſaniae deplorandae excuſaret? Quoniam omnia haec communi aliquot millium hominum conſenſu innituntur, ac idcirco eorum certitudo eſt evidentiſſima, quia impoſſibile eſt, ut omnes talia, imo quamplurima alia aſſerentes, ſeipſos fefellerint, aut fallere alios voluerint per tot ſaeculorum, imo in quamplurimis a primis mundi annis, uſque in hunc diem ſucceſſionem.

Conſi-

Conſidera ſecundo Eccleſiam Dei ab initio mundi ad hunc uſque diem non interrupta ſucceſſione propagatam, immotam, ac ſolidam perſiſtere; cum omnes aliae Religiones Paganae aut Haereticae initium ſaltem poſtea, ſi non et jam finem habuerint, idemque de regnorum Monarchiis et Philoſophorum quorumvis opinionibus dici debeat.

Conſidera deinde tertio Eccleſiam Dei per adventum Chriſti in carne a cultu Veteris ad Novi Teſtamenti cultum redactam et ab ipſo Chriſto Fi- [606]
lio Dei vivi fundatam, propagatam deinceps fuiſſe ab Apoſtolis et eorum Diſcipulis et ſucceſſoribus, hominibus, ſecundum mundum, indoctis; qui tamen Philoſophos omnes confuderunt, quamvis Doctrinam Chriſtianam, quae ſenſui communi repugnat et omne humanum ratiocinium excedit et tranſcendit, docuerint: hominibus, ſecundum mundum, abjectis, vilibus et ignobilibus, quos non adjuvit potentia Regum aut Principum terrenorum; ſed qui econtra ab iiſdem omni tribulatione perſecuti et reliquas mundi adverſitates perpeſſi ſunt, quorumque opus, quo magis Potentiſſimi Imperatores Romani illud impedire, imo opprimere nitebantur, quot poterant Chriſtianos omnis generis martyrio interficientes, tanto plus incrementi cepit; atque hoc pacto brevi temporis ſpatio per totum terrarum orbem diffuſam eſſe Chriſti Eccleſiam, ac tandem ad fidem Chriſtianam converſis ipſo Romano Imperatore et Regibus Principibusque Europae in illam Potentiae vaſtitatem excreviſſe Hierarchiam Eccleſiaſticam, ſicut illam hodie admirari licet; idque omne effectum per charitatem, manſuetudinem, patientiam, fiduciam in Deo et reliquas Chriſtianas virtutes, (non armorum ſtrepitu, exercituum numeroſorum vi et devaſtatione Regionum, ſicuti Principes mundani limites ſuos extendunt) nihil adverſus Eccleſiam praevalentibus Inferi portis, ut ei promiſit Chriſtus. Hic

etiam

etiam perpende terribile et ineffabiliter ſeverum ſupplicium, quo Judaei ad ultimum miſeriae et calamitatis gradum depreſſi ſunt, quia Chriſtum crucifigendi auctores fuerunt. Percurre, volve ac revolve omnium temporum Hiſtorias et nihil ſimile quid in alia quavis Societate accidiſſe, ne per ſomnium quidem, illic invenies.

Animadverte quarto in eſſentia Catholicae Eccleſiae includi et revera ejuſdem Eccleſiae inſeparabiles eſſe proprietates, nimirum *Antiquitatem*, qua ſuccedens in locum Religionis Judaicae, quae tunc temporis vera erat, initium ſuum a Chriſto ante ſexdecim et dimidium ſaecula numerat et per quam nunquam interruptae ſucceſſionis ſuorum Paſtorum ſeriem ducit, quaque fit, ut illa ſola libros Sacros, [607] Divinosque puros et incorruptos, una cum traditione Verbi Dei non ſcripti aeque certa ac immaculata poſſideat; *Immutabilitatem*, qua Doctrina ejus et adminiſtratio Sacramentorum, prout ab ipſo Chriſto et Apoſtolis ſtatuta eſt, inviolata, atque, uti convenit, in ſuo vigore conſervatur; *Infallibilitatem*, qua omnia ad fidem pertinentia ſumma cum authoritate, ſecuritate et veritate determinat et decidit, ſecundum poteſtatem ipſi a Chriſto hunc in finem largitam et Spiritus Sancti, cujus Eccleſia Sponſa eſt, directionem? *Irreformabilitatem*, qua corrumpi et falli fallereque cum non poſſit, nunquam egere conſtat; *Unitatem*, qua omnia ejus membra idem credunt, idem quoad fidem docent, unum, idemque altare et omnia Sacramenta communia habent ac tandem in unum eundemque finem conſpirant, ſibi mutuo obedientia; *Nullius animae*, ſub quocunque demum praetextu, *ab ipſa Separabilitatem*, quin ſimul incurrat aeternam damnationem, niſi ante mortem eidem iterum per poenitentiam fuerit unita: qua patet, omnes haereſes ex illa exiiſſe, dum illa ſemper, ſibi eadem conſtans et ſtabiliter firma,

firma, utpote Petrae inaedificata, permanet; *Extensionem vastissimam*, qua per totum mundum sese, idque visibiliter, diffundit; quod de nulla alia Societate Schismatica, aut Haeretica, aut Pagana, neque de ullo Politico Regimine, aut Philosophica Doctrina asseri potest, sicuti nec ulla ex dictis proprietatibus Ecclesiae Catholicae ulli alii Societati convenit, aut convenire potest; ac tandem *Perpetuitatem usque ad finem mundi*, de qua securam ipsam reddidit ipsa Via Veritas et Vita, quamque experientia omnium dictarum proprietatum, similiter ipsi ab eodem Christo per Spiritum Sanctum promissarum ac datarum manifeste etiam demonstrat.

Collige quinto, ordinem admirabilem, quo dirigitur ac gubernatur Ecclesia, tantae molis corpus, indicare manifeste, illam admodum particulariter a Dei Providentia dependere et a Spiritu Sancto mirabiliter disponi, protegi ac dirigi ejus administrationem; sicut harmonia, quae in cunctis rebus hujus universi perspiciunt, Omnipotentiam, Sapientiam et Providentiam Infinitam, quae omnia creavit et etiamnum conservat, indigitat. In nulla enim alia societate talis ordo, tam pulcer et strictus et [608] sine interruptione servatur.

Cogita sexto, Catholicos, ultra quod innumeri utriusque sexus (quorum adhuc hodie multi supersunt, aliquos ipsemet vidi et novi) admirabiliter et sanctissime vixerint et per virtutem Dei omnipotentem in Nomine adorando Jesu Christi multa miracula fecerint, nec non quotidie adhuc fiant conversiones momentaneae quamplurimorum a pessima ad meliorem, vere Christianam et sanctam vitam, universos in genere, quo sanctiores et perfectiores eo humiliores esse, seque magis indignos reputare et aliis cedere laudem sanctioris vitae; peccatores autem vel maximos semper nihilominus respectum debitum in Sacra

cra

cra retinere, confiteri ſuam propriam malignitatem, accuſare propria vitia et imperfectiones, et ab illis velle liberari et ſic emendari: ita ut poſſit dici, perfectiſſimum Haereticum aut Philoſophum, qui unquam fuit, vix inter imperfectiſſimos Catholicos mereri ut conſideretur. Ex quibus etiam liquet et evidentiſſime ſequitur, Doctrinam Catholicam ſapientiſſimam et profunditate admirabilem eſſe, uno verbo, omnes reliquas Doctrinas hujus mundi antecellere; ſiquidem homines meliores caeteris alius cujusvis Societatis efficiat, illosque viam ſecuram ad tranquillitatem mentis in hac vita et ſalutem animae aeternam poſt eandem conſequendam doceat ac tradat.

Septimo reflecte ſerio ad multorum Haereticorum obſtinatione induratorum et graviſſimorum Philoſophorum confeſſionem publicam, nimirum quod poſt receptam ab ipſis fidem Catholicam demum viderint cognoverintque, ſe antea miſeros, caecos, ignorantes, imo ſtultos et inſanos fuiſſe, dum prae ſuperbia tumidi et arrogantiae vento inflati, ſe ſupra caeteros doctrinae, eruditionis et vitae perfectione longe evectos eſſe ſibi falſo perſuadebant; et quorum deinde aliqui vitam ſanctiſſime traduxerunt et innumerorum miraculorum memoriam poſt ſe reliquerunt, alii martyrio alacriter et ſummo cum jubilo obviam ierunt; nonnulli etiam, inter quos Divus Auguſtinus, ſubtiliſſimi, profundiſſimi, ſapientiſſimi ac proinde utiliſſimi Eccleſiae Doctores, imo ſicut columnae, effecti ſunt.

Et reflecte tandem ultimo ad miſerrimam et in-[609] quietam vitam Atheorum, quamvis prae ſe ferant aliquando magnam mentis hilaritatem et jucunde ac cum ſumma interna animi pace vitam traducere velint videri; praecipue vero infeliciſſimam et horrendam eorundem mortem intuere, quorum aliqua exempla ipſemet vidi, quamplurima, imo innumera

numera ex relatione aliorum et ex Hiſtoria aeque certo ſcio. Et diſce horum exemplo in tempore ſapere.

Atque ſic igitur vides, aut ſaltem te videre ſpero, quam temerarie te ipſum committas opinionibus tui cerebri; (ſi enim Chriſtus verus Deus eſt et homo ſimul, ut certiſſimum eſt, vide, quo redactus ſis: perſeverans enim in tuis abominandis erroribus et graviſſimis peccatis, quid aliud tibi exſpectare licet, quam damnationem aeternam? quod quam horrendum ſit ipſe recogites) quam parum argumenti habeas irridendi totum mundum praeter tuos miſeros adoratores; quam ſtulte ſuperbus et inflatus evadas cogitatione excellentiae tui ingenii et admiratione vaniſſimae, imo falſiſſimae et impiiſſimae tuae doctrinae; quam turpiter te ipſum miſeriorem facias ipſis beſtiis, tollendo tibi ipſi libertatem voluntatis, quam tamen, ſi revera non experireris neque agnoſceres, quomodo tibi poſſes illudere, cogitando, tua eſſe ſumma laude, imo et exactiſſima imitatione digna.

Si nolis, (quod abſit cogitare) ut Deus tui miſereatur aut Proximus tuus, tu ipſemet ſaltem miſerere tui ipſius miſeriae, qua miſeriorem te ipſum, quam nunc es, aut minus miſerum, quam ſi ita continuaveris, futurus es, ſtudes efficere.

Reſipiſce, homo Philoſophe, agnoſce ſtultitiam tuam ſapientem et ſapientiam tuam inſanam; ex ſuperbo devenito humilis et ſanatus eris. Adora Chriſtum in ſanctiſſima Trinitate, ut dignetur miſereri tuae miſeriae, et excipiet te. Lege Sanctos Patres et Doctores Eccleſiae et inſtruent te de iis, quae tibi facienda ſunt, ut ne pereas ſed habeas vitam aeternam. Conſule Catholicos homines, fidem ſuam profunde edoctos et bonae vitae et tibi multa dicent, quae nunquam ſciviſti et quibus obſtupeſces.

Atque

Atque ego quidem hanc Epiſtolam tibi perſcripſi cum intentione vere Chriſtiana, primo ut cognoſcas [61v] amorem, quem erga te, quamvis Gentilem, habeo; ac deinde, ut rogarem te, ne perſeveres alios etiam pervertere.

Concludam ſic igitur: Deus animam tuam vult ab aeterna damnatione eripere, modo tu velis. Ne dubites Domino obedire, qui te vocavit tam ſaepe per alios, jam iterum et forte ultima vice te vocat per me, qui, gratiam hanc ab ineffabili ipſius Dei Miſericordia conſecutus, eandem tibi ex toto animo precor. Ne renuas: ſi enim jam non auſcultes Deum te vocantem, ipſius Domini ira contra te accendetur, et periculum eſt, ne ab ejus Miſericordia Infinita derelinquaris et Juſtitiae Divinae omnia in ira conſumentis miſera evadas victima: quod Omnipotens Deus avertat ad majorem Nominis ſui gloriam et animae tuae Salutem, nec non in multorum infeliciſſimorum tui Idololatrarum ſalutiferum et ſequendum exemplum, per Dominum et Salvatorem noſtrum Jeſum Chriſtum, qui cum Aeterno Patre vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia ſaecula ſaeculorum. Amen.

Florentiae III. Non. Sept. CIↃ IↃ CLXXV.

EPISTO-

EPISTOLA LXXIV.

Nobiliſſimo Juveni

ALBERTO BVRGH

B. D. S.

S. D.

Reſponſio ad praecedentem.

Quod, ab aliis mihi relatum, credere vix potueram, ex tuis tandem literis intellexi; nimirum te non tantum Romanae Eccleſiae membrum effectum, ut ais, ſed et ejus acerrimum propugnatorem eſſe, jamque maledicere et petulanter in tuos adverſarios debacchari didiciſſe. Ad eaſdem nihil reſpondere propoſueram, certus tibi magis opus eſſe temporis uſu, quam ratione, ut ad te, tuosque reſtitua- [611] ris; ut jam taceam alias cauſas, quas tu olim probaſti, quando de Stenonio (cujus nunc veſtigia ſequeris) ſermo inter nos fuit. Sed amici quidam, qui ex egregia tua indole magnam ſpem mecum conceperant, me ſummopere rogarunt, ne amici officio deeſſem et id potius cogitarem, quod nuper fueris, quam quod nunc ſis et alia hujusmodi; quibus tandem adductus ſum haec pauca tibi ſcribere, enixe rogans, ut eadem aequo animo legere digneris.

Neque hic Sacerdotum et Pontificum vitia, ut Eccleſiae Romanae adverſarii ſolent, narrabo, quo te ab iiſdem avertam. Solent enim haec ſaepe malo ex affectu vulgari et magis ad irritandum, quam ad docendum adduci. Imo concedam in Romana plures reperiri magnae eruditionis viros et probatae vitae, quam in alia quacunque Eccleſia Chriſtiana: plures enim hujus Eccleſiae membra cum ſint, plures etiam cujuſcunque conditionis viri in eadem repe- riuntur. Hoc tamen negare minime poteris, niſi forte

forte cum ratione memoriam etiam amiſiſti, in quacunque Eccleſia plures dari viros honeſtiſſimos, qui Deum juſtitia et charitate colunt; plures enim hujus generis inter Lutheranos, Reformatos, Mennonitas et Enthuſiaſtas novimus, et, ut alios taceam, parentes tuos noſti, qui tempore Ducis Albani pari animi conſtantia ac libertate omnium tormentorum genera propter Religionem paſſi ſunt; ac proinde concedere debes vitae ſanctitatem non eſſe Romanae Eccleſiae propriam, ſed omnibus communem. Et quia per hoc novimus (ut cum Apoſtolo Joh. 1 Epiſt. cap. 4. verſ. 13. loquar) quod in Deo manemus et Deus manet in nobis, ſequitur, quicquid Romana Eccleſia ab aliis diſtinguit, ſuperfluum omnino eſſe et conſequenter ex ſola ſuperſtitione inſtitutum. Eſt enim, ut cum Johanne dixi, juſtitia et charitas, unicum et certiſſimum verae fidei Catholicae ſignum et veri Spiritus Sancti fructus et ubicunque haec reperiuntur, ibi Chriſtus revera eſt, et ubicunque deſunt, deeſt Chriſtus. Solo namque Chriſti Spiritu duci poſſumus in amorem juſtitiae et charitatis. Haec ſi tecum recte voluiſſes perpendere, nec te perdidiſſes; nec [612] tuos parentes in acerbum moerorem conjeciſſes, qui tuam fortunam nunc miſere deflent.

Sed ad tuam Epiſtolam revertor, in qua primo defles, quod me a ſceleſtorum Spirituum Principe circumduci patiar. Sed quaeſo bono animo ſis, atque ad te redi. Cum mentis compos eras, Deum infinitum, ni fallor, adorabas, cujus virtute omnia abſolute fiunt et conſervantur: jam vero Principem Dei hoſtem ſomnias, qui invito Deo homines plerosque (rari quippe boni) circumducit et decipit, quos propterea Deus huic ſcelerum magiſtro in aeternum cruciandos tradit. Patitur ergo divina juſtitia, ut Diabolus homines impune decipiat, at minime, homines miſere ab ipſo Diabolo deceptos et circumductos, manere impunes?

Atque

Atque haec abſurda toleranda adhuc eſſent, ſi Deum adorares infinitum et aeternum, non illum, quem Chaſtillon in oppido Tienen, ſic a Belgis nuncupato, equis comedendum impune dedit. Et me deſles miſer? meamque Philoſophiam, quam nunquam vidiſti, chymaeram vocas? O mente deſtitute juvenis, quis te faſcinavit, ut ſummum illud et aeternum te devorare et in inteſtinis habere credas?

Ratione tamen velle uti videris, meque rogas, *quomodo ſciam, meam Philoſophiam optimam eſſe inter illas omnes, quae unquam in mundo doctae fuerunt, etiamnum docentur, aut unquam impoſterum docebuntur?* quod profecto longe meliori jure te rogare poſſum. Nam ego non praeſumo, me optimam inveniſſe Philoſophiam, ſed veram me intelligere ſcio. Quomodo autem id ſciam, ſi roges, reſpondebo, eodem modo, ac tu ſcis tres Angulos Trianguli aequales eſſe duobus rectis, et hoc ſufficere negabit nemo, cui ſanum eſt cerebrum, nec ſpiritus immundos ſomniat, qui nobis ideas falſas inſpirant veris ſimiles. Eſt enim verum index ſui et falſi.

At tu, qui demum optimam Religionem, vel potius optimos viros inveniſſe praeſumis, quibus credulitatem tuam addixiſti, *quî ſcis, eos optimos eſſe inter omnes, qui alias Religiones docuerunt, etiamnum docent, aut impoſterum docebunt? an omnes illas religiones tam antiquas quam novas, quae hic et in India et ubique per totum terrarum orbem docentur, examinaſti? et quamvis illas rite examinaveris, quomodo ſcis te optimam elegiſſe?* [613]
quandoquidem tuae fidei rationem nullam dare potes. At dices, te in interno Spiritus Dei teſtimonio acquieſcere, reliquos autem a ſceleſtorum Spirituum Principe circumduci ac decipi; ſed omnes, qui extra Eccleſiam Romanam ſunt, eodem jure id, quod tu de tua, ipſi de ſua praedicant.

Quod autem addis de communi hominum myriadum consensu, deque interrupta Ecclesiae successione, etc. ipsissima Pharisaeorum cantilena est. Hi namque non minori confidentia, quam Ecclesiae Romanae addicti testium myriadas exhibent, qui aequali, ac Romanorum testes, pertinacia audita, tanquam ab ipsis experta, referunt. Stirpem deinde suam ad Adamum usque proferunt. Eorum Ecclesiam in hunc usque diem propagatam, immotam et solidam invito hostili Ethnicorum et Christianorum odio permanere, pari arrogantia jactant. Antiquitate omnium maxime defenduntur. Traditiones ab ipso Deo acceptas, seque solos Verbum Dei scriptum et non scriptum servare, uno ore clamant. Omnes haereses ex iis exiisse, ipsos autem constantes aliquot annorum millia absque ullo imperio cogente, sed solo superstitionis efficacia mansisse, negare nemo potest. Miracula, quae narrant, delassare valent mille loquaces. Sed, quo sese maxime efferunt est, quod longe plures, quam ulla natio, martyres numerent et numerum quotidie augeant eorum, qui pro fide, quam profitentur, singulari animi constantia passi sunt, neque hoc mendacio: ipse enim inter alios quendam Judam, quem fidum appellant, novi, qui in mediis flammis, cum jam mortuus crederetur, hymnum, qui incipit, *Tibi Deus animam meam offero*, canere incepit et in medio cantu exspiravit.

Ordinem Romanae Ecclesiae, quem tantopere laudas, politicum et plurimis lucrosum esse fateor; nec ad decipiendam plebem et hominum animos coërcendum commodiorem isto crederem, ni ordo Mahumedanae Ecclesiae esset, qui longe eundem antecellit. Nam a quo tempore haec superstitio incepit, nulla in eorum Ecclesia schismata orta sunt.

Si igitur recte calculum ineas, id solum, quod [ort] tertio loco notas, pro Christianis esse videbis,

quod

quod ſcilicet viri indocti et viles totum fere orbem ad Chriſti fidem convertere potuerint. Sed haec ratio non pro Romana Eccleſia; ſed pro omnibus, qui Chriſti nomen profitentur, militat.

At pone, omnes, quas adfers, rationes ſolius Romanae Eccleſiae eſſe. Putasne te iiſdem ejuſdem Eccleſiae authoritatem mathematice demonſtrare? quod cum longe abſit, cur ergo vis, ut credam, meas demonſtrationes a ſceleſtorum Spirituum Principe, tuas autem a Deo inſpirari, praeſertim cum videam et tuae literae clare indicent, te hujus Eccleſiae mancipium factum, non tam amore Dei ductum, quam inferorum metu, qui ſuperſtitionis eſt unica cauſa. Eſtne haec tua humilitas, ut nihil tibi, ſed ut aliis, qui a plurimis damnantur, credas? an arrogantiae et ſuperbiae ducis, quod ratione utar et in hoc vero Dei Verbo, quod in mente eſt, quodque nunquam depravari nec corrumpi poteſt, acquieſcam? Apage hanc exitiabilem ſuperſtitionem et, quam tibi Deus dedit, rationem agnoſce, eamque cole, niſi inter bruta haberi velis. Deſine, inquam, abſurdos errores myſteria appellare, nec turpiter confunde illa, quae nobis incognita vel nondum reperta ſunt, cum iis, quae abſurda eſſe demonſtrantur, uti ſunt hujus Eccleſiae horribilia ſecreta, quae, quo magis rectae rationi repugnant, eo ipſa intellectum tranſcendere credis.

Caeterum Tractatus Theologo-Politici fundamentum, quod ſcilicet Scriptura per ſolam Scripturam debeat exponi, quodque tam proterve abſque ulla ratione falſum eſſe clamas, non tantum ſupponitur, ſed ipſum verum ſeu firmum eſſe apodictice demonſtratur, praecipue cap. 7. ubi etiam adverſariorum opiniones confutantur; quibus adde, quae in fine cap. 15. demonſtrantur. Ad haec ſi attendere velis et inſuper Eccleſiae Hiſtorias (quarum te ignariſſimum

riſſimum video) examinare, ut videas, quam falſo Pontificii plurima tradunt et quo fato, quibuſque artibus ipſe Romanus Pontifex poſt ſexcentos demum annos a Chriſto nato Eccleſiae principatum adeptus eſt, non dubito, quin tandem reſipiſcas; Quod ut fiat, tibi ex animo opto. Vale etc.